VDK

IZPĒTE

LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija

Starptautiskās zinātniskās konferences
LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras,
veltītas 1991. gada Augusta puča izgāšanās divdesmit piektajai gadadienai un sekojošajai VDK likvidēšanai Latvijas Republikā,
2016. gada 11., 12. un 13. augustā Rīgā ziņojumi. Pirmā daļa.

LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras. Ziņojumi starptautiskajā zinātniskajā konferencē 2016. gada 11., 12. un 13. augustā Rīgā. Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga, LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, elektroniskais izdevums, 611 lpp.

Konferences zinātniskā redakcijas kolēģija
Dr. hist., Dr. h. c. (LZA) Kārlis Kangeris, komisijas priekšsēdētājs, pētnieks, redakcijas kolēģijas priekšsēdētājs, Dr. iur. Kristīne Jarinovska, komisijas priekšsēdētāja vietniece, vadošā viespētniece, Dr. hist. Arūns Bubnis (*Arunas Bubnys*), Lietuvas Republika, Dr. hist. Mēlis Maripū (*Meelis Maripuu*), Igaunijas Republika.

Recenzenti
Dr. sc. pol. Ivars Ījabs, Dr. hist. Uldis Neiburgs.

Autori
M. iur. Juris Stukāns, Dr. phil. Solveiga Krūmiņa-Koņkova, Dr. philol. Inguna Daukste-Silasproģe, M. hist. Mārtiņš Dātavs, Dr. hist. Jānis Ķeruss, Dr. hist. Uldis Krēsliņš, Dr. hist. Dzintars Ērglis, B. hist. Madara Brūnava, B. hist. Marta Starostina, M. hist. Arturs Žvinklis, Dr. hist., Dr. h. c. (LZA) Kārlis Kangeris (komisijas pārskats).

Zinātniskā redaktore
Dr. iur. Kristīne Jarinovska.

Literārie redaktori
Dr. philol. Ieva Kalniņa, M. sc., M. A. Eoin Micheál McNamara.

Konferences rīcības komiteja
Dr. philol. Eva Eglāja-Kristsone, administratīvā sekretāre (literatūrzinātne), priekšsēdētāja, B. hist. Madara Brūnava, sekretāre, Dr. sc. comm. Mārtiņš Kaprāns, komisijas loceklis, (komunikācijas zinātne), Dr. phil. Solveiga Krūmiņa-Koņkova, komisijas locekle, vadošā viespētniece (filozofija), M. sc. comp. Ilmārs Poikāns (informācijas tehnoloģiju zinātne), M. sc. pol. Didzis Šēnbergs (politikas zinātne), komisijas loceklis, Dr. hist. Gints Zelmenis, vadošais viespētnieks (vēsture).

Vāki, titullapa: *Šēla savrupnams*, Rīgā, Kristīnes Jarinovskas foto.
Foto: Kristīne Jarinovska, Kristīne Lindberga, Didzis Šēnbergs un autori.

CC BY NC ND

ISBN 978-9934-8587-5-8

Pamatojoties uz Satversmes ievadā iekļauto totalitāro režīmu un to noziegumu nosodījumu, ar likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* pirmo *secunda* daļu un Ministru kabineta 2014. gada 20. augusta rīkojumu Nr. 433 izveidotā Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, tās piesaistītie eksperti un stipendiāti starptautiskajā zinātniskajā konferencē *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras* 2016. gada 11. augustā *Pilsētas bibliotēkā*

LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO:

VDK un tās piesegstruktūras

Saturs

Saturs 9

Detalizēts satura rādītājs 11

LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas darba pārskats par laikposmu no 2016. gada 1. janvāra līdz 30. novembrim 22

Priekšvārds 38

Tiesu secinājumi un argumenti sadarbības fakta ar LPSR VDK konstatēšanai un iemesli sadarbības fakta nekonstatēšanai 44

Kontrole pār baznīcu Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā un PSRS valsts drošības institūcijas 83

Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteja no 1951. līdz 1990. gadam: izveide, struktūra, darbības virzieni 152

Pretpadomju propaganda un aģitācija LPSR valsts drošības iestāžu ierosinātajās krimināllietās: pretpadomju skrejlapu izplatīšanas piemērs no 1953. līdz 1956. gadam 241

LPSR Valsts drošības komitejas vēršanās pret *pretpadomju propagandu un aģitāciju*: 1957. gada krimināllietu analīze 294

LPSR Valsts drošības komiteja un represīvās psihiatrijas prakse: 20. gadsimta sešdesmitie līdz astoņdesmitie gadi 355

Filtrācijas nometņu dokumenti un aculiecinieku atmiņas: Dundagas pagasta Dūmeles ciema iedzīvotāja Gustava Eltmaņa (1911–1994) dzīvesstāsta fragments 402

Reliģijas kontrole Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā: baptistu un septītās dienas adventistu piemēri no 1944. līdz 1953. gadam 457

Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā darbā ar tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam 498

LPSR valsts drošības iestāžu vadošo darbinieku lietas Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietu kolekcijā 542

Detalizēts satura rādītājs

Saturs 9

Detalizēts satura rādītājs 11

LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas darba pārskats par laikposmu no 2016. gada 1. janvāra līdz 30. novembrim 22

- Komisijas sastāvs 23
- Pētnieki un pētniecība 24
- Uzdevumi 2016. gadā 24
- Galvenie sarīkojumi 31
- Ieceres 31
- Pateicības 32
- Augusta konferences pirmie rezultāti 33

Priekšvārds 38

Tiesu secinājumi un argumenti sadarbības fakta ar LPSR VDK konstatēšanai un iemesli sadarbības fakta nekonstatēšanai 44

- Rīgas pilsētas Centra rajona tiesa 46
- Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa 47
- Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesa 48
- Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesa 53
- Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesa 54

Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesa 55
Ventspils tiesa 65
Rīgas rajona tiesa 66
Jēkabpils rajona tiesa 68
Rēzeknes tiesa 69
Daugavpils tiesa 70
Balvu rajona tiesa 71
Secinājumi 75
1. pielikums 78
2. pielikums 79
Conclusions and Argumentation of the Judiciary within the Cases Brought to Establish the Fact of Collaboration with the KGB and the Reasons for Not Establishing the Fact of Collaboration 81
Kontrole pār baznīcu Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā un PSRS valsts drošības institūcijas 83
Ievads. Varas maiņa un reliģiskā politika pēc Josifa Staļina nāves 83
1. nodaļa. Maskavas priekšnieki un viņu pilnvarotie Latvijā 95
2. nodaļa. Vara un baznīca: uzraudzības noteikumu maiņa 113
2.1. “Aģentūras kombinācijas” Latvijas Romas katoļu baznīcā 113
2.2. Valerijana Zondaka un Henrika Tropa lieta 131
2.3. Baznīca un VDK vervēšanas darba stratēģija sešdesmitajos gados 141
Secinājumi 148
Controlling the Church in the LSSR and the State Security Institutions of the USSR 150
Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteja no 1951. līdz 1990. gadam: izveide, struktūra, darbības virzieni 152

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas tapšana: vēsturisks atskats156

Ieskats dažās nozīmīgākajās komitejas konferencēs vai paplašinātajos plēnumos 162

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas struktūra 175

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas atrašanās vieta 183

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas darbības virzieni 184

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas budžets 196

Padomju Miera fonda veicināšanas komisija, iemaksas Padomju Miera fondā 198

Miera stunda 204

Kopsavilkums 208

Pielikums. Hronika 213

1949 213

1950 213

1951 213

1952 214

1953 214

1955 214

1957 215

1958 215

1959 215

1961 215

1962 216

1963 216

1964 217

1965 217
1966 217
1967 217
1969 218
1970 218
1971 219
1972 219
1973 220
1974 221
1975 222
1976 223
1977 223
1978 225
1979 226
1980 226
1981 227
1982 227
1983 228
1984 230
1985 231
1986 232
1987 234
1988 235
1989 236
1990 236

The Latvian Committee for the Defence of Peace (1951–1990): Formation, Structure, Activities.....237

Pretpadomju propaganda un aģitācija LPSR valsts drošības iestāžu ierosinātajās krimināllietās: pretpadomju skrejlapu izplatīšanas piemērs no 1953. līdz 1956. gadam.....241

1. Krimināllietās apsūdzēto personu sociālais portrets.....245

2. Ievērojamākie *pretpadomju* skrejlapu izplatīšanas mērķi.....250

2.1. Vēlēšanu gaitas traucēšana.....250

2.2. Valsts ekonomiskā stāvokļa kritizēšana.....256

2.3. Baumu izplatīšana par iespējamu karu starp ASV un PSRS...258

2. 4. Aicinājums uz pretošanos okupācijas varai.....264

3. Jaunatnes pretošanās organizācijas.....268

4. Krimināllietu izmeklētāji.....273

5. Tiesvedība un noteiktie sodi.....280

Nobeigums.....286

1. pielikums.....288

2. pielikums.....289

3. pielikums.....290

4. pielikums.....291

5. pielikums.....292

Anti-Soviet Propaganda and Agitation in the Cases of the LSSR KGB: the Example of the *Anti-Soviet* Leaflets form 1953 until 1957.....293

LPSR Valsts drošības komitejas vēršanās pret *pretpadomju propagandu un aģitāciju*: 1957. gada krimināllietu analīze.....294

1957. gada LPSR VDK krimināllietu apzināšanas metodoloģijas aspekti.....300

Analizējamo personu vispārīgs raksturojums 304
Apsūdzēto vecums 304
Iepriekšējā sodāmība 306
Tautība 307
Dzīvesvieta 309
Pretpadomju propagandas un aģitācijas izpausmes 309
LKP CK un tās rosinātā reakcija 321
LPSR VDK darbības metodes 323
Aģentūras izmantošana 329
Citu personu pretpadomju darbības un potenciālo upuru apzināšana 331
Sodi 333
Secinājumi 336
1. pielikums 338
2. pielikums 341
3. pielikums 345
4. pielikums 347
5. pielikums 348
6. pielikums 351
The KGB Actions against the *Anti-Soviet Agitation and Propaganda*: Analysis of Criminal Cases of the LSSR KGB in 1957 353
LPSR Valsts drošības komiteja un represīvās psihiatrijas prakse: 20. gadsimta sešdesmitie līdz astoņdesmitie gadi 355
Tiesu psihiatriskās ekspertīzes nozīmēšanas un īstenošanas kārtība 367
Tiesu psihiatriskās ekspertīzes institūta attīstība LPSR 370

Tiesu psihiatriskās ekspertīzes nozīmēšanas motivācija 374

Tiesu psihiatriskās ekspertīzes saturs 378

Tiesu psihiatriskās ekspertīzes īstenošanā iesaistītie speciālisti.....383

Piespiedu ārstēšanai pakļauto cilvēku ārstēšanas termiņi, ārstēšanas vietas un ārstēšanas rezultāti 391

Ārstēšanas termiņi.....391

Ārstēšanas režīms un ārstēšanas norises vietas 392

Ārstēšanas rezultāti 393

Secinājumi.....395

1. pielikums.....398

The LSSR KGB and the Repressive Psychiatry Practice: the 1960s until the 1980s 400

Filtrācijas nometņu dokumenti un aculiecinieku atmiņas: Dundagas pagasta Dūmeles ciema iedzīvotāja Gustava Eltmaņa (1911–1994) dzīvesstāsta fragments 402

Ievadvārdi 402

Īsa Gustava Eltmaņa biogrāfija 403

Gustava Eltmaņa sniegtās intervijas (atmiņu stāstījumi).....404

Gustava Eltmaņa filtrācijas lieta 406

Atmiņu stāstījumu un filtrācijas lietas dokumentu sintēze 407

Gustavs Eltmanis nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laika Aizsargu organizācijā 408

1. Iesaistīšana Aizsargu organizācijā 409

2. Dažas aizsargu priekšrocības 410

3. Reālā darbība aizsargu organizācijā.....412

Gustavs Eltmanis padomju pārbaudes un filtrācijas nometnē 421

1. Ierašanās Dūmelē 421
2. Apcietināšana....422
3. Nopratināšanas Vīdales ciemā un Talsos....424
5. Iespējamais padomju aģents aizturēto vidū Talsos....428
6. Nosūtīšana uz filtrācijas nometni 431
7. Filtrācijas nometnes dokumentācija....432
8. Dzīve nometnē....438
9. Mājupceļš no nometnes 445
10. Atgriešanās Dūmelē....447
11. Nometnē pavadītā laika hronoloģiskie ietvari....451
Nobeigums....452
1. pielikums....454
2. pielikums....455
Microhistory of the Soviet Filtration Repressions after World War II: the example of the life story of Gustavs Eltmanis (1911–1994) from Dūmele village of the Dundaga parish....456
Reliģijas kontrole Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā: baptistu un septītās dienas adventistu piemēri no 1944. līdz 1953. gadam 457
Ievads....457
1. Reliģijas kontroli īstenojošās struktūras LPSR....458
2. Baptistu konfesijas piemērs....467
3. Septītās Dienas Adventistu konfesijas piemērs....478
Secinājumi....482
1. pielikums....483
2. pielikums....484
3. pielikums....485

4. pielikums....487
5. pielikums....489
6. pielikums....491
7. pielikums....492
8. pielikums....493
9. pielikums....495
10. pielikums....496
Control of Religion in the LSSR: The Example of Baptists and the Seventh-Day Adventists (1945–1953) 497
Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā darbā ar tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam 498
1. pielikums....532
2. pielikums....534
3. pielikums....538
4. pielikums....539
5. pielikums....540
'Intourist' – Cover Organisation of the KGB 541
LPSR valsts drošības iestāžu vadošo darbinieku lietas Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietu kolekcijā 542
Kadru atlase darbībai LPSR valsts drošības iestādēs....543
LPSR valsts drošības iestāžu darbinieku raksturojumi....551
Apbalvojumi....564
Ārzemju komandējumi un braucieni 574
Saņemtie sodi un atbrīvošana no darba....576

Pielikums.....579

The Analysis of the ‘Nomenclature’ Personnel Files of the Central Committee of the Communist Party of Latvia of the LSSR KGB Staff 610

Dr. hist., Dr. h. c. (LZA) Kārlis Kangeris,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas priekšsēdētājs

LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas darba pārskats par laikposmu no 2016. gada 1. janvāra līdz 30. novembrim

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) Valsts drošības komitejas (VDK) zinātniskās izpētes komisijas izveides un darbības galveno pamatu veido divi normatīvie akti.

Pirmkārt, Latvijas Republikas Saeimas 2014. gada 19. jūnijā pieņemtie Latvijas Republikas Satversmes grozījumi, kuros iekļauts paplašināts Satversmes ievads, kas cita starpā piešķīra konstitucionālu rangu valsts pienākumam godināt savus brīvības cīnītājus, pieminēt svešo varu upurus un nosoda "komunistisko un nacistisko totalitāro režīmu un to noziegumus".

Otrkārt, tie ir 2014. gada 8. maijā pieņemtie grozījumi likumā *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu*, papildinot 18. pantu ar jaunu – pirmo *secunda* – daļu, kurā noteica Ministru kabinetam pienākumu izveidot speciālu starpdisciplināru komisiju (LPSR VDK zinātniskās izpētes komisija jeb Komisija), lai beidzot nodrošinātu likuma mērķu īstenošanai nepieciešamo atbildīgo zinātnisko struktūru.

Ievērojot to, ka atsevišķas izpildvaras amatpersonas kavēja komisijas darbu pilnvērtīgu sākšanu, par ko LPSR VDK zinātniskās izpētes komisija sniedza izvērstu informāciju arī tās rakstu 1. sējumā, likumdevēja dotā uzdevuma izpildes īstenošanas uzsākšana faktiski bija iespējama, vien sākot ar 2015. gada 1. oktobri. Apritējis viens gads. Neskatoties uz politiskiem un administratīviem šķēršļiem, Komisija pildīja 2015. gada 6. martā vienbalsīgi apstiprinātajā un Ministru kabineta paredzētajā Komisijas pētniecības plānā (2015–2018) atbilstošus uzdevumus 2015. gadam. 2015. gada pētniecības rezultāti publicēti kopsavilkumu veidā 2015. gadā un LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas rakstu 1. un 2. sējumā 2016. gadā. Daļa no nepublicētajiem, bet 2015. gadā kopsavilkumos pieteiktajiem pētniecības rezultātiem akadēmisku un administratīvu apsvērumu dēļ atrodas sagatavošanas, izvērtēšanas vai pilnveidošanas stadijās.

Komisijas sastāvs

Ievērojot Ministru kabineta lēmumu par LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas pakāpenisku pārveidi no *ad hoc* struktūras zinātniskā darba veikšanai uz Zinātniskās darbības likumam un Augstskolu likumam atbilstošu zinātnisku struktūru, nododot tās administrēšanu Latvijas Universitātei, kas tieši apstiprināts 2015. gada 19. oktobra Ministru kabineta 2014. gada 20. augusta rīkojuma Nr. 433 *Par speciālās starpdisciplinārās komisijas izveidi Valsts drošības komitejas dokumentu izpētei* grozījumos (Rīkojums Nr. 433), LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas Ministru kabineta apstiprinātais sastāvs ieguva divas svarīgas īpašības. Šādā veidā, ievērojot Komisijas vienbalsīgu vienošanos 2015. gada nogalē, pirmkārt, sabiedrība tiek informēta par personām, kuras ir ieguldījušas darbu komisijas uzdevumu veikšanā, un, otrkārt, attiecīgās personas, kas ir piedalījušās zinātniskajā izpētē un kas tātad ir iepazinušās ar LPSR VDK dokumentiem, un piedalīsies LPSR VDK – šā termina visplašākajā un likumdevēja apstiprinātajā nozīmē – priekšlikumu izstrādei, lai īstenotu atklātību. Šeit atkārtoti būtu jāmin, ka Komisija 2015. gada 6. martā vienbalsīgi ir vienojusies par pilnīgu, visu, tūlītēju LPSR VDK dokumentu nodošanu atklātībai un to brīvu un bez līdzšinējās diskriminācijas izmantošanu pētniecības nolūkos. Tātad atliek tikai praktisku soļu minēšana atklātības sasniegšanai. Ievērojot iepriekš minēto, Ministru kabinetam lūgts, pamatojoties uz iepriekšēju Komisijas lēmumu, un valdība to atbalstija, paplašināt Komisijas sastāvu ar sešiem locekļiem – M. sc. comp. Ilmāru Poikānu, Dr. hist. Gintu Zelmeni, M. iur. Juri Stukānu, M. sc. pol. Didzi Šēnbergu, kā arī diviem 2015. gada stipendiātiem M. hist. Mārtiņu Dātavu un B. hist. Madaru Brūnavu, kas ne tikai ar savu iepriekšēju darbu vairāk nekā pusgada garumā apliecinājuši vēlmi piedalīties Komisijas mērķu īstenošanā, bet arī uzņēmušies atbildību sniegt savu ieguldījumu atklātības priekšlikumu izstrādei. Madaru Brūnavu Ministru kabinets iekļāvis komisijas sastāvā tikai kā Latvijas vēstures institūta zinātnisko sekretāri, jo 2016. gadā viņa veica komisijas sekretāres pienākumus.

Pētnieki un pētniecība

Ievērojot strukturālās izmaiņas Latvijas Universitātē, LPSR VDK zinātniskajai komisijai 2016. gadā paralēli zinātniskajam darbam bija jāiesaistās arī administratīvu jautājumu kārtošanā, jo nebija Izglītības un zinātnes ministrijas nepieciešamais atbalsts atbilstošu Ministru kabineta lēmumu veidā.

Ievērojot 2015. gada 6. martā Komisijas vienbalsīgi apstiprināto un Ministru kabineta paredzēto Komisijas pētniecības plānu (2015–2018), Komisijas locekļu priekšlikumu, 2015. gada pētniecībā iesaistīto pētnieku darbu, kā arī vadoties no Latvijas Universitātes noteiktās kārtības, 2016. gada pētniecībā iesaistīti 20 zinātnieki, no kuriem divpadsmit darbojās 2015. gadā kā pētnieki, bet pieci ir jauni, savukārt trīs personas, kas bija stipendiāti 2015. gadā, arī 2016. gadā atzītas par perspektīvām darbam Komisijā – Mārtiņš Dātavs, Madara Brūnava un maģistrante, B. hist. Marta Starostina. Liela daļa Komisijas locekļu, to skaitā komisijas zinātniskā vadība, bija iesaistīti zinātniskajā darbībā 2016. gadā, veicot vai nu pastāvīgu pētniecību, vai arī recenzējot, konsultējot, rediģējot un sekmējot akadēmiskā godīguma un zinātniskās kvalitātes principu ievērošanu. Darbā piedalījās Sociālās atmiņas pētniecības centrs.

Uzdevumi 2016. gadā

LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas priekšsēdētājs, rīkojoties atbilstoši Rīkojuma Nr. 433 2. un 5. punktam, atbilstošām Komisijas reglamenta normām, kā arī Latvijas Universitātes noteiktajai kārtībai, iesniedza Latvijas Universitātei priekšlikumus par 2016. gada uzdevumiem. Priekšlikumi izstrādāti, kā jau iepriekš minēts, ņemot vērā vairākus aspektus, no kuriem svarīgākais ir 2015. gada 6. martā Komisijas vienbalsīgi apstiprinātais un Ministru kabineta paredzētais Komisijas pētniecības plāns (2015–2018). 2016. gada sākumā noteikti uzdevumi papildināti ar aktuālām tēmām. Minēšu piemērus.

Vienu no šiem uzdevumiem detalizēti pamatojusi priekšsēdētāja vietniece juridiskās zinātnes jautājumos Dr. iur. Kristīne

Jarinovska, raksturojot Dr. hist. Ulža Krēsliņa pētījumu Komisijas sadaļā Latvijas Universitātes tīmekļa vietnē:

> "2013. gada 20. jūnijā 11. Latvijas Republikas Saeima pieņēma likumu *Par Latvijas un PSRS psihiatriskajās ārstniecības iestādēs laika posmā no 1940. gada 17. jūnija līdz 1991. gada 21. augustam nepamatoti ievietotajām personām* (*Latvijas Vēstnesis*, 2013, 20. jūnijs), kura mērķis atbilstoši 1. pantam ir "atjaunot vēsturisko taisnīgumu un to personu godu un cieņu, kuras laika posmā no 1940. gada 17. jūnija līdz 1991. gada 21. augustam bez tiesas nolēmuma nepamatoti – par savu politisko pārliecību, par politisko darbību, par pretošanos totalitārajiem režīmiem, par reliģiskajiem uzskatiem, par rases vai nacionālo piederību, par piederību pie noteiktas sabiedrības grupas – ievietotas Latvijas vai PSRS psihiatriskajās ārstniecības iestādēs (arī ārstniecības iestāžu psihiatriskajās nodaļās), kā arī likvidēt šīm personām radītās nelabvēlīgās tiesiskās sekas."
>
> 2015. gada 3. martā, gadu un septiņus mēnešus pēc likuma spēkā stāšanās, atbilstoši Specializētās vairāku nozaru prokuratūras virsprokurores Sandras Daugavietes sniegtajai informācijai Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas deputātiem iespēju atjaunot godu un cieņu, kā arī novērst nelabvēlīgas tiesiskās sekas izmantoja vien sešas personas, no kurām jau vienas personas lūgums bija noraidīts (Lībeka, Māra. "Atbrīvo no padomju laiku piespriestās diagnozes", *Latvijas Avīze*, 2016, 4. marts). Ievērojot to, ka likumā noteiktā vēsturiskā taisnīguma atjaunošana nav panākama tikai ar juridiskiem līdzekļiem, bet pamatā saistāma ar sabiedrības priekšstatu veidošanu un stereotipu laušanu, kam nepieciešami zinātniski pamatoti un izsvērti argumenti, LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, kuras uzdevumos ietilpst arī padomju totalitāri un autoritāri birokrātiskā režīma seku konstatēšana un to zinātniska analīze, nolēma rosināt sabiedrību, valsts varas īstenotājus apzināties sekas, ko savulaik ir radījusi represīvā psihiatrija, kā to izmantojusi Valsts drošības komiteja sabiedrības kontroles īstenošanai un neatkarības novilcināšanai, un novērst šīs sekas, arī pilnveidojoties nākotnei. 2016. gada 30. jūnijā publiski tapa zināms vēl par vienu atteikumu, kas izsauca plašu sabiedrības rezonansi. Specializētās vairāku nozaru prokuratūras prokurors Sandris Zvejnieks 2016. gada 29. jūlijā Ģedertam Melngailim atbildēja: "Pārbaudes gaitā nodibināts, ka tiesas lēmums par stacionārās psihiatriskās ekspertīzes nozīmēšanu un ievietošanu stacionārā bija pamatots, obligāts, tiesisks. To

apstiprina ārstu komisijas atzinums Nr. 1/2016, datēts ar 2016. gada 30. jūniju." Konkrētā pētījuma autors pauda arī savu kā zinātnieka viedokli gan publikācijās laikrakstā *Latvijas* Avīze, gan interneta vietnē *pietiek.com* (sk. "Vai LPSR tiesu psihiatrija patiešām atzīstama kā pamatota, obligāta un tiesiska?" Pietiek.com, 2016, 8. augusts. [..], gan arī starptautiskajā zinātniskajā konferencē (sk. Starptautiskā konference LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras, 12. augusts. [..]. Sabiedrības, sevišķi plašsaziņas līdzekļu, spiediena rezultātā Organizētās noziedzības un citu nozaru specializētās prokuratūras virsprokurora vietniece un virsprokurora pienākumu izpildītāja Gita Biezuma atcēla minēto lēmumu (Lībeka, Māra. "Pēc publikācijas «Latvijas Avīzē» atceļ neatkarības cīnītājam piespriestos apvainojumus", *Latvijas Avīze*, 2016, 29. oktobris).

Minēto notikumu gaita skaidri ilustrēja to, ka likumdevēja griba nav izprasta un ka par vēsturiskā taisnīguma atjaunošanu atbildīgo valsts varas īstenotāju priekšstati par Latvijas Republikas Satversmē ietvertajiem pamatjautājumiem ir galvenais šķērslis gan padomju represīvās psihiatrijas upuru tiesiskai aizsardzībai, gan arī Latvijas Republikas pamatvērtību aizsardzībai, kas taču ir galvenais Latvijas Republikas Prokuratūras uzdevums. Laikraksta *Latvijas Avīze* žurnālistes Ilzes Kuzminas izpēte par to, kā īsteno medicīniska rakstura piespiedu līdzekļus ("Psihiatrijas krēslas zona: valsts svētlaimīgā neziņā par slimu noziedznieku likteni", *Latvijas Avīze*, 2016, 27. oktobris), un līdz ar to arī izpratnes un attieksmes līmeni politikas veidojošās un īstenojošās institūcijās, liecina, ka šīs dienas attieksmes daudzos veidojusi padomju pagātne, arī personām, kas šo pagātni tieši nav pieredzējušas."

Otra pētniecības aktualitāte saistīta ar nepieciešamību LPSR VDK dokumentus konfrontēt ar personu dzīvesstāstiem un liecībām. Kā pareizi 2014. gada 24. septembrī 11. Saeimas Pilsonības, migrācijas un sabiedrības saliedētības komisijas sēdē norādīja Komisijas loceklis Dr. iur. Jānis Lazdiņš, kura pētījuma publicēšana ir vēl priekšā, iespējams, ka finansiāli un tehnoloģiski LPSR VDK dokumentu pētniecība būtu labāk veicama pēc desmitiem gadu, tomēr tad patiešām nebūtu dzīvs neviens, kas varētu liecināt par šo dokumentu saturu. Publiskās atmiņas fiksēšana ir tagadnes jautājums. Katra kavēšanās nozīmē nozīmīgas publiskās atmiņas daļas dzēšanu. To ļoti spilgti savā pētījumā parāda Dr. hist. Dzintars Ērglis, atklājot filtrācijas

nometņu jautājumu ar viena cilvēka – Gustava Eltmaņa – dzīvesstāsta palīdzību:

> "Bez aculiecinieku atmiņu papildinājuma Gustava Eltmaņa filtrācijas lieta, tāpat kā absolūtais vairākums citu šāda veida materiālu, būtu "tekstuāli sausa", un pat tiem, kuri personīgi pazina represēto, atsevišķas epizodes notikumu gaitā paliktu līdz galam neskaidras. Abas totalitārās okupācijas varas tā vai citādi piespieda Eltmani, tāpat kā tūkstošiem citu Latvijas teritorijā dzīvojošo, pildīt to pavēles, un reālas iespējas pretoties vai vienaldzīgi novērot notiekošo viņam nebija.
>
> Ja Eltmaņa dzīves laikā būtu pieejamas šā brīža pētniecības iespējas, būtu iespējams papildināt rakstā trūkstošo informāciju, pateicoties Eltmaņa komentāriem par viņa filtrācijas lietā atrodamo informāciju. Savukārt tagad, kad represētajiem ir tiesības pašiem iepazīties ar savu lietu LVA un pētniekiem ir iespēja iepazīstināt intervējamo personu ar attiecīgo lietu, lūdzot komentārus, līdz minimumam ir ierobežota iespēja radīt līdzīga satura darbus, jo dzīvi palikušo filtrācijas nometnes izgājušo personu skaits ir neliels, piemēram, miruši ir pilnīgi visi Gustava Eltmaņa atmiņās minētie Dūmeles ciema iedzīvotāji. Tāpēc pētniekiem, kuri turpina strādāt pie tēmām par padomju represijām vēlākajās desmitgadēs, t. i., līdz pat divdesmitā gadsimta astoņdesmitajiem gadiem, jācenšas vākt un izmantot zinātniskajā darbā aculiecinieku atmiņas, kamēr vēl tas ir iespējams.
>
> Raksts veltīts viena cilvēka dzīvesstāstam, kas dažiem varētu likties pārlieku šaura pieeja. Taču tā saucamā mikrovēsture jau vairākus gadu desmitus ir atzīta vēstures zinātnes joma un metode, tāpēc nav iemesla uzskatīt, ka šo pieeju nevar izmantot arī attiecībā uz padomju represiju problemātiku. Cerams, ka viena Latvijas Republikas iedzīvotāja – Gustava Eltmaņa – pieredze filtrācijas nometnēs palīdzēs lasītājiem labāk izprast šo parādību kopumā."

Šādiem pētījumiem noteikti ir prioritāte, ievērojot laika aspektu, tomēr, kā pareizi norāda Dzintars Ērglis, to veikšana prasa iedziļināšanos cilvēka dzīvesstāstā un pat dzīvošanu līdzās, nevis formālu intervēšanu par konkrētiem jautājumiem. Tāpat konkrētais dzīvesstāsts atklāja arī citu būtisku pētniecības aspektu – LPSR VDK dokumentu reālu pieejamības nodrošināšanu personām, kas minētas šajos dokumentos.

Trešā pētniecības aktualitāte saistīta ar nepieciešamību pilnībā atklāt VDK struktūru, atsedzot tās piesegstruktūras, šo piesegstruktūru nozīmi VDK kompetences īstenošanā, iesaistītās personas un liecības, kas zinātniski pierāda šo struktūru darbību VDK kompetences jautājumos un, cik tas ir iespējams, jo nav nodrošināta pilnīga pieejamība visiem LPSR VDK dokumentiem, VDK dotos uzdevumus un šo uzdevumu izpildē iesaistītās personas. Šīs aktualitātes atsegšanai bija veltīta arī 2016. gada 11., 12. un 13. augustā rīkotā starptautiskā zinātniskā konference *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras*. Minētās tematikas atklāšana bija saistīta ar vairākiem nopietniem izaicinājumiem, kādēļ atsevišķa tēmu grupa bija nodalīta Sociālās atmiņas pētniecības centra projekta veidā, kas ir LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas zinātniskā aktivitāte. Projekta vadītājs, kas ir arī Sociālās atmiņas centra kopīgais vadītājs, ir Dr. sc. comm. Mārtiņš Kaprāns. Sociālās atmiņas pētniecības centrs dibināts 2011. gadā, reģistrēts 2012. gada sākumā, tā mērķi ir īstenot augstvērtīgu zinātnisko pētniecību sociālās atmiņas zinātnes apakšjomā, tiekties uz zinātnisko izcilību tajā, popularizēt un skaidrot Latvijas atmiņu politiku nacionālā un starptautiskā līmenī, veicināt Latvijas sociālās atmiņas starpdisciplināru izpēti, modelēt Latvijas atmiņu politiku starptautiskā, nacionālā un novadu līmenī.

Ceturtā pētniecības aktualitāte un arī pēdējā, kas minēta šajā apskatā, ir valsts drošības dienestu aģentūras jautājums. Lai gan joprojām Komisijai nav pieejami visi LPSR VDK dokumenti, tomēr šā jautājuma izpēte ir iespējama. Sadarbības fakta lietu pētniecība, kā to atklājusi Komisijas priekšsēdētāja vietniece Dr. iur. Kristīne Jarinovska, ievadrakstā, raksturojot Latvijas Universitātes tīmekļa vietnes Komisijas sadaļā M. iur. Jura Stukāna pētījumu, liecina:

> "Iepazīstoties ar 2007. gada pārbaudes lietās iesaistītajām personām, piesaista uzmanību VDK amatpersonas, kas aktīvi darbojušās kultūras sakaru un draudzības saišu dibināšanā un kas piesaistījušas arī trimdas laikrakstu uzmanību. Piemēram, viens no lieciniekiem, izrādās, 1972. gadā piedalījies VDK piesegstruktūras Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības organizētajā LPSR Valsts deju ansambļa *Daile* koncerttūrē ārvalstīs kā ārlietu ministrijas pārstāvis. Draudzēties gribētāju pulks stipri pārsniedza tieši koncertēšanā iesaistītos, tāpēc trimdinieki uzskatīja par savu pienākumu publiski

paust bažas. Ievērojams, ka attiecīgā persona ir reizē Imanta Lešinska publicētā darba *Kalpības gadi* varonis. Tāpat ievērību pelna arī tas, ka par lieciniekiem aicina personas, kas ne tikai nespēj atcerēties aģentūras sarakstā iekļautās personas, kas aģentūras sarakstā personas iekļāvušas, lai it kā faktiski viltotu vervēšanas plāna izpildes rezultātus, bet arī tādi, kas, publiski uzdodoties par ilggadējiem iekšlietu sistēmas darbiniekiem, mēģinājuši rast pieeju Latvijas Republikas drošības sistēmai, bet bijuši atturēti, pateicoties atmiņu bagātiem līdzcilvēkiem. Pārsteidz ne tikai tas, liecinieku atmiņas zudums un vēlme izpildīt vervēšanas plānu netiek kritiski novērtēta, bet arī tas, ka no vervēšanas plāna formāliem pildītājiem neviens ne reizi nav prasījis kaut vai tikai civiltiesisko atbildību sakarā ar tiesas atziņu par to, ka nav konstatējams sadarbības fakts.

Gan vervētāju, gan vervējamo gaitu analīze liek secināt, ka daudzos gadījumos runa ir par izglītotiem un uz sekmēm orientētiem cilvēkiem, kas acīmredzot tādēļ piesaistījuši Valsts drošības komitejas uzmanību. Lai izprastu izvēles, kādēļ vieni izvēlējušies dienestu, bet citi iekļauti aģentūras sarakstā, kaut vai tikai vervēšanas plāna pildīšanas nolūkā, ja tāds patiešām bijis, izzināma sistēma, kas radīja šīs izvēles.

2007. gadā pārbaudes lietu klāstā ievērojama lieta, kas saistīta ar personu, kas 1949. gada 14. aprīlī bijusi arestēta par dalību "pretpadomju pagrīdes organizācijā" *Latgales vanagi* un atbilstoši Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas Krimināl kodeksa 58.[1a] pantam, 58.[10] panta pirmajai daļai un 58.[11] pantam notiesāta, nosakot desmit gadus brīvības atņemšanas. Minētā lieta aktualizē ne tikai Valsts drošības komitejas kriminālllietu analīzes nepieciešamību, bet arī nepieciešamību dokumentu analīzi saistīt ar konkrēto personu liecībām. Konkrētā pārbaudes lieta, esot formāli juridiski novērtēta, faktiski ir publiskās atmiņas zinātnieku zaudējums, jo liedzis izmantot iespēju zinātniski izzināt jautājumu."

Šīs aktualitātes atsegšanai bija veltīta arī 2016. gada 13. augustā *Apaļā galda* diskusija starptautiskajā zinātniskajā konferencē *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras*. Diskusijas iniciators Latvijas Zinātņu akadēmijas akadēmiķis Ivars Lācis rosināja Komisiju organizēt akadēmisku diskusiju par LPSR VDK aģentūras jautājumiem, kur, piedaloties personām, kas personiski pieredzēja vervēšanu, un Komisijas zinātniekiem, varētu atklāt ne tikai sadarbību, bet arī diskutēt par sadarbības aspektiem. Diskusiju atbalstīja un ar savu

pieredzi dalījās Romas katoļu baznīcas Rīgas Metropolijas Jānis kardināls Pujats, Latvijas Zinātņu akadēmijas akadēmiķis, bijušais Latvijas Universitātes rektors Ivars Lācis un aģentūras *LETA* starptautisko ziņu redaktors Uģis Šulcs. Turklāt kardināls Pujats savu vārdu apstiprināšanai sniedza arī liecības. Atklātība un iepriekšējās intervijas kopā devušas nozīmīgu pienesumu 2016. gada pētījumiem.

Ievērojot to, ka pilns LPSR VDK dokumentu pieejamības jautājums ne tikai attiecībā uz Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centrā esošajiem dokumentiem, arī tiem, kas bija jāsaņem no Drošības policijas, bet arī uz Latvijas Nacionālā arhīva dokumentiem, piemēram, audiovizuāli dokumentēto informāciju, atlikts līdz 2017. gada otrajam pusgadam, tad 2017. gada uzdevumi tiek plānoti, rēķinoties ar faktisko situāciju. Ievērojot izveidojušos situāciju, kā arī izvērtējot likumdevēja iecerētās zinātniskās izpētes aprises, Komisija sadarbībā ar Latvijas Universitāti iecerējusi un veic atbilstošu rīcību, lai Komisiju pakāpeniski veidotu par nacionālā līmeņa Publiskās atmiņas centru sadarbībā ar Latvijas Universitāti. Ieceri atbalstījušas vairākas 12. Latvijas Republikas Saeimas komisijas, piemēram, Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisija, kura šim jautājumam veltījusi arī komisijas sēdi, kā arī Saeimas priekšsēdētāja Ināra Mūrniece. Atsaucība izteikta arī no līdzīgiem ārvalstu veidojumiem. Zinātniskās izpētes turpināšanas plāni, gan zinātnieku ieskatā, neliedz nodot atklātībai LPSR VDK dokumentus. Tieši pretēji – to publiskošana būs saistīta ar nepieciešamību skaidrot aktuālos jautājumus un apzināt to personu dzīvesstāstus, kas vēlēsies tajos dalīties.

Komisija ar Latvijas Universitātes rektoru ir saskaņojusi Publiskās atmiņas centra, kurš strādātu kā universitātes, kura ir atvasināta publiska persona, pastarpinātās pārvaldes iestāde, nolikumu, kā arī vērsusies pie izglītības un zinātnes ministra, lūdzot rast iespēju atbilstoši precizēt 2015. gada 11. septembra publisko tiesību līgumu starp Latvijas Universitāti un attiecīgo ministriju šajā jautājumā. Centra nolikums vēl ir jāapstiprina universitātes Senātā.

Galvenie sarīkojumi

2016. gadā publicēti nu jau pirmie trīs LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas rakstu sējumi. Visi publicētie raksti brīvi pieejami Komisijas mājaslapā, kas ir izveidota Latvijas Universitātes portāla ietvaros.

2016. gada 11., 12. un 13. augustā rīkota starptautiskā zinātniskā konference *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras*. Visa norise filmēta un publiskota, tāpēc ikviens interesents var iepazīties ar to, izmantojot, jo uzfilmētais publiskots pasaules tīmeklī.

Minēto sarīkojumu uzskatījums nav izsmeļošs. Komisija regulāri rīko seminārus, tikšanās, intervijas, kas nepieciešamas zinātniskā darba veikšanai. Tāpat Komisija veic sabiedrības un valsts institūciju informēšanu. Komisija 2016. gada nogalē vai 2017. gada sākumā plāno apmeklēt Ukrainas Nacionālās atmiņas institūtu, lai izmantotu iespēju, ka garantē Ukraina ikvienam interesentam, brīvi iepazīties ar tās rīcībā esošajiem VDK dokumentiem.

Ieceres

2017. gada pirmajā pusē plānota starptautiska zinātniskā konference Rēzeknē sadarbībā ar Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmiju, tās rektoru Edmundu Teirumnieku. Konference iecerēta kā atsevišķu 2016. gada otrajā pusē veiktu Komisijas pētījumu prezentēšana un ārvalstu referentu par Komisijai aktuālajiem jautājumiem uzstāšanās.

Ievērojot nepieciešamību paaugstināt zinātnisko darbu kvalitāti un atskaitāmību, 2017. gada pētniecība būs pārsvarā organizēta, atlasot pētniekus konkursa kārtībā. Tāpat ilgstspējīgās attīstītas nolūkā Komisija organizēs studentu piesaisti ne tikai patstāvīgu pētījumu veikšanai, bet arī lai sniegtu atbalstu citiem pētniekiem vai pētnieku grupām, šādā veidā apgūstot nepieciešamās iemaņas darbam ar LPSR VDK dokumentiem, iepazīstot pētniecības specifiku, kā arī sagatavojoties patstāvīgai pētniecībai nākotnē.

2017. gada nogalē plānota arī otra starptautiska zinātniskā konference visu 2017. gadā veikto pētījumu prezentēšanai. Šīs

konferences saturiskās aprises atkarīgas no 2016. gada otrās puses pētījumu rezultātiem, kā arī no 2017. gada pirmajā pusē zinātniskā progresa.

Neatkarīgi no informācijas pieejamības nodrošināšanas Komisija turpinās darbu, izmantojot pieejamos avotus. Turklāt, ievērojot Ukrainas un Vācijas Federatīvās Republikas atbildīgo institūciju atsaucību, Komisija cer uz šo valstu arhīvos pieejamās informācijas derīgumu 2015. gada 6. martā Komisijas vienbalsīgi apstiprinātā un Ministru kabineta paredzētā Komisijas pētniecības plāna (2015–2018) īstenošanai, kā arī priekšlikumu sagatavošanai Ministru kabineta vajadzībām, lai nodrošinātu LPSR VDK dokumentu atklātību un tādu pieejamības līmeni, kas sniedz laikmetīgas iespējas veikt pētniecību jebkuram, neizjūtot diskriminējošu attieksmi amata, piederības kādai noteikti institūcijai vai finansiālu apsvērumu dēļ.

Pateicības

Komisija pauž pateicību par atbalstu Ingrīdai Ābolai, Andrim Ārgalim, Dr. med. Mārim Baltiņam, Inita Bērziņai, Ingai Bitei, Ijai Circenei, Lolitai Čigānei, Intam Dālderim, Denam Dimiņam, Dr. habil. philol. Inai Druvietei, Almai Eihentālei, Artim Freimanim, Elīnai Gediņai, Viktorijai Annai Graudiņai, Uldim Gravam, Annai Hrapan-Gromņickai, Dr. hist. Ritvaram Jansonam, Dagnim Jefimovam, Kārlim Krēsliņam, Aleksandram Kiršteinam, Lailai Kundziņai-Zvejniecei, Gatim Kupšem, Gregoram Ķibulim, Dr. phys. Ivaram Lācim, Atim Lejiņam, Aivaram Liepam, Kristīnei Lindbergai, Aleksejam Loskutovam, Daigai Matrozei, Dr. biol. Indriķim Muižniekam, Inārai Mūrniecei, Dr. hist. Uldim Neiburgam, Diānai Paldiņai, Dr. iur. Jānim Plepam, Viņa Eminencei Jānim Kardinālam Pujatam, Olafam Pulkam, Gatim Puriņam, Klārai Radziņai, Mārcim Raudim, Ingunai Rībenai, Veiko Spolītim, Viņa Ekselencei Zbigņevam Stankevičam, Mārai Sprūdžai, Dr. math. Kārlim Šadurskim, Vilnim Špatam, Uģim Šulcam, Līgai Upeslācei-Kukainei, Diānai Vīlipai, Jānim Vucānam, Anastasijai Tetarenko, Oļģertam Tipānam, Dr. philol. Laurai Treimanei, un Evitai Zvēriņai.

Augusta konferences pirmie rezultāti

2016. gada 11., 12. un 13. augustā starptautiskajā zinātniskajā konferencē *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras*, kas veltīta 1991. gada Augusta puča izgāšanās divdesmit piektajai gadadienai un sekojošajai VDK likvidēšanai Latvijas Republikā, raisījās diskusijas par to, kā nosakāmas un attiecīgi definējamas VDK piesegstruktūras, kā nošķirt Padomju Savienības Komunistiskās partijas (PSKP) un konkrētāk Latvijas Komunistiskajai partijai padotās institūcijas un struktūras, tai skaitā tādu laikrakstu kā *Cīņa* no institūcijām un struktūrām, kuru pamatmērķis ir VDK un konkrētāk LPSR VDK uzdevumu izpilde, no skata rīkojoties nesaistīti ar VDK un tātad arī ar tai līdzi nākošo reputāciju, kā tas ir, piemēram, ar piesegstruktūru Latvijas Komiteju kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs un tai formāli padoto citu piesegstruktūru laikrakstu *Dzimtenes Balss*. Šo diskusiju noslēgumā atgādināju par to, ka, nosakot piesegstruktūru saturiskās aprises, būtu jāņem vērā iepriekšējās zinātniskās diskusijas, kā arī pasaules pieredzi, vērtējot piesegstruktūru fenomenu. Nošķirta šīs lietas skatīšanai nav zinātniska pamatojuma. Centieniem apgāzt esošos pieņēmumus par VDK piesegstruktūrām jābūt izsvērtiem, jo tādas struktūras kā *Intūrists*, kā arī aprakstīts B. hist. Martas Starostinas pētījumā, izaugušas no čekas un veidotas, skaidri apzinoties nepieciešamību veidot piesegu.

Piemēram minēšu dažus piesegstruktūru skaidrojumus:

Vācijas Demokrātiskās Republikas (VDR) Valsts drošības ministrija savā 1985. gada *Vārdnīcā politiski operatīvai darbībai* (*Wörterbuch der politisch-operativen Arbeit*) piesegstruktūras (sk. šķirkli *Tarneinrichtung, geheimdienstliche*) raksturo kā līdzekli, ko izmanto konspirācijas nolūkos izlūkošanas vajadzībām. Izšķir tādas struktūras, kas veic tikai slepenus uzdevumus, tomēr, to darot, rada iespaidu, ka veic citas darbības. Pirmkārt, struktūras var būt organizētas gan kā atsevišķas institūcijas, organizācijas vai uzņēmumi, gan arī kā struktūrvienības, biroji, pakalpojumi vai pat fiziski objekti, piemēram, pastkastītes, kas nodrošina saziņas uzturēšanu valsts drošības dienestu vajadzībām. Šo veidojumu, darbību vai objektu saistību ar valsts drošības dienestiem slēpj no skata nesaistīti

nosaukumi, izkārtnes vai līdzināšanās parastai darbībai. Otrkārt, struktūras var eksistēt arī kā reāli darbojošās politiskas, ekonomiskas, zinātniskas, kultūras un cita veida institūcijas, kas veic tādām parasti raksturīgas darbības (piemēram, zinātniskās institūcijas īsteno pētniecību), tomēr reizēm vai patstāvīgi piedalās arī valsts drošības dienestu slepeno uzdevumu īstenošanā.[1]

VDK leksikons. Padomju izlūdienesta virsnieka uzziņu grāmata (KGB Lexicon. The Soviet Intelligence Officer's Handbook) piesegorganizāciju (Sk. šķirkli *Vedomstva prikrytiya*, domāts *ведомства прикрытия*), kura redaktors ir uz Rietumiem pārbēgušais PSRS VDK virsnieks Vasilijs Mitrohins (1922–2004), piesegstruktūras skaidro kā tādas institūcijas vai tādus dienestus, kas izveidoti valsts drošības dienesta valstī un kam ir oficiāli sakari ar ārvalstīm, kur attiecīgo institūciju vai dienestu ārvalstu daļās vai pārstāvniecības izlūkdienests rod iespēju oficiāli tikt nodarbinātam, lai šādā veidā slēptu faktu, ka attiecīgo personu faktiski nodarbina izlūkdienests un ka oficiālās darbavietas piesegā šī persona veic izlūkdienesta uzdevumus.[2]

---

[1] Sk. "Tarneinrichtung, geheimdienstliche", *Wörterbuch der politisch-operativen Arbeit* (GVS JHS 001 – 400/81), JHS Potsdam-Eiche, April 1985, *Das Wörterbuch der Staatssicherheit. Definitionen des MfS zur "politisch-operativen Arbeit"*, Hg. vom BStU, 2. Auflage Berlin 1993, S. 389, 390.

[2] *KGB Lexicon. The Soviet Intelligence Officer's Handbook*, Vasili Mitrokhin (ed.). Abingdon: Routledge, 2002, pp. 16–17. Salīdzinājumam jāmin skaidrojumi, kas sniegti Fēliksa Dzeržinska VDK Augstākās skolas sevišķi slepenā 1972. gada mācību līdzeklī *Pretizlūkošanas vārdnīcā*. Mācību līdzeklī teikts, ka izšķir diplomātisko un operatīvo piesegu, kur pirmo skaidro kā situāciju, kur izlūkdienests izmanto savas valsts diplomātiskās pārstāvniecības un viņu darbiniekus ārvalstīs, lai slēptu izlūkdienesta vai to struktūru darbību, kā arī atsevišķus izlūkus un aģentus ārvalstīs. Savukārt operatīvais piesegs ir oficiālais un publiskais amats, ko ieņem izlūks vai aģents, lai slēptu to piederību izlūkdienestam. Rezultātā izlūki un aģenti rīkojas, izmantojot to tiesisko stāvokli, ko sniedz attiecīgais publiskais amats. Parasti šādam piesegam ārvalstīs kalpo darbs savas valsts iestādēs un pārstāvniecībās, bet savas valsts teritorijā tam kalpo darbs organizācijās un iestādēs, kuru darbība saistīta ar ārzemnieku uzņemšanu un apkalpošanu. Operatīvajam piesegam, neesot citiem pieseglīdzekļiem, izmanto arī studijas un pasūtījuma darbus. Operatīvo piesegu izmanto gan izlūkošanai, gan arī pretizlūkošanai, piemēram, veicot pārbaudes, dibinot kontaktus ar ārzemniekiem, iespējamiem vervēšanas kandidātiem. Šādos gadījumos valsts drošības dienesti uzstājas dažādu valsts iestāžu un organizāciju

Abas definīcijas jāskata kontekstā ar to, kādiem nolūkiem un kad konkrēti minētās vārdnīcas izstrādātas. Primāri tās skaidro *pretinieku* rīcību, proti, dod pamatinformāciju, lai atklātu citu valstu drošības dienestu piesegstruktūras.

LPSR VDK konspiratīvais tīklojums aptvēra plašu valsts un tās sankcionēto institūciju, organizāciju, uzņēmumu lomu. Pazīstamākās un redzamākās LPSR VDK piesegstruktūras bija Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteja, Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrība, Latvijas Komiteja kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs, formāli tās padotībā esošais laikraksts *Dzimtenes Balss*, Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas nodaļa ar visu tās pārziņā esošo infrastruktūru, tai skaitā viesnīcām kā, piemēram, viesnīca *Latvija*, Padomju Juristu asociācijas Latvijas nodaļa, LPSR Jaunatnes organizāciju komiteja, Latvijas radioprogrammas *Dzintarkrasts* redakcija. Piesegam kalpoja arī PSRS Reliģisko kultu lietu padomes un PSRS Krievu pareizticīgās baznīcas lietu padomes, vēlāk PSRS Reliģiju lietu padomes pilnvarotie LPSR, Latvijas Republikānisko arodbiedrību padome, kas aktīvi piedalījās *miera aizstāvju* kustībā, kuras telpās LPSR VDK veica vervēšanu un profilaktēšanu un kuras Ārzemju tūrisma nodaļa pirms *Intūrista* Rīgas nodaļas un vēlāk līdztekus veica tūrisma organizēšanu, LPSR Politisko zinību un zinātņu popularizēšanas biedrību, LPSR Centrālais Valsts arhīvs, kas VDK uzdevumā veica "arhīva dokumentālo materiālu operatīvi čekistisko apstrādi"[3], LPSR Zinātņu akadēmija, kā arī daudzi citi. LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas pētniecības rezultāti liek secināt, ka līdzās daudzu institūciju ietvaros veidotajām *pirmajām nodaļām* VDK uzdevumā turpat un ne tikai darbojās arī *kadru daļas*, institūciju, organizāciju, uzņēmumu un citu vienību vadītāju vietnieki kā, piemēram, Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes prorektori, jūras kuģu kapteiņu palīgi politiskajos jautājumos u. tml.

---

vārdā vai pat kā privātpersonas. *Контрразведывательный словарь,* Высшая школа КГБ им. Ф. Э. Дзержинского. Москва: Научно-издательский отдел ВШКГБ им. Ф. Э. Дзержинского, 1972, с. 231. *Red. piez.*

[3] Strods, Heinrihs. "Vai 1950.—1953. gadā Latvijā tika gatavotas vēl jaunas masu deportācijas?", *Lauku Avīze*, 1992, 25. septembris. *Red. piez.*

Dr. philol. Ingunas Daukstes-Silasproģes pētījums par Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteju ne tikai sniedz pamatinformāciju par šo valsts sankcionēto un LPSR VDK piesegam domāto organizāciju un tās darbību, bet arī dod būtisku pienesumu citu LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas iepriekš un arī šajā krājumā publicēto darbu padziļinātai izpratnei. Skatot šo darbu kopsakarā ar Dr. phil. Solveigas Krūmiņas-Koņkovas un B. hist. Madaras Brūnavas darbiem par reliģisko organizāciju kontroli, kā arī ar B. hist. Martas Starostinas darbu par *Intūristu*, atklājas VDK veidotā konspiratīvā tīklojuma aprises, tā funkcionēšanas pamati, atklājas personu atlases kritēriji, to saistība ar VDK. Dr. hist. Ulža Krēsliņa, Dr. hist. Jāņa Ķerusa un M. hist. Mārtiņa Dātava darbi ne tikai atsedz VDK metodes cīņā ar citādi domājošajiem, bet arī, pateicoties zinātniskās redakcijas un M. hist. Artura Žvinkļa darbam, atklāj tiešu sakarību starp čekista sekmēm cīņā ar *pretpadomju* rīcību (neatkarīgi no tā, vai to būtu veikusi pieskaitāma vai arī par nepieskaitāmu nepamatoti atzīta, un varbūt vēlāk arī par psihiski slimu, izmantojot Fēliksa Dzeržinska īstās vai tikai garīgās meitas vadīto *represīvo psihiatriju*, patiešām padarīta persona) un šī čekista turpmāko karjeru konspiratīvā tīklojuma ietvaros.

M. iur. Jura Stukāna pētījuma sakarā Komisijas pētniekiem radās iespēja gūt apstiprinājumus, pateicoties pārbaudes lietās sniegtajām liecībām, citos dokumentos atklātajām sakarībām starp pētāmo veidojumu un VDK konspiratīvo tīklojumu. Turklāt tas vien, ka tiesas nav varējušas konstatēt apzinātu sadarbību ar VDK lielākajā daļā gadījumu, kā to nepārprotami ilustrē pētnieks, ir sadarbības fakta procesa trūkumu, prokuratūras un, iespējams, arī TSDC formālas un virspusējas gadījumu analīzes dēļ, faktiski ignorējot piesegstruktūru esību un to darbības metodes, nenozīmē, ka šāda sadarbība patiešām nav bijusi. Cits jautājums, vai un kad šāda sadarbība patiešām būtu salīdzināma ar nodarījumiem, kas pakļauti kriminālprocesuālajam novērtējam, un vai un cik šo sadarbības fakta procesu pieredzējušās personas izmantotas, lai saņemtu ziņas par noziedzīgiem nodarījumiem, kuriem nav iestājies noilgums un ko veikuši VDK darbinieki neatkarīgi no to formālās darba vietas.

Dr. hist. Dzintara Ērgļa pētījums, atklājot viena cilvēka dzīvesstāstu un viņa pieredzi filtrācijas nometnē, aktualizē ne tikai

atmiņu stāstījumu svarīgumu dokumentu novērtēšanā, bet arī atbildības un vēsturiskā taisnīguma panākšanas jautājumu.

Lai arī pilnais nosaukums bija LPSR Ministru padomes (MP) Valsts drošības komiteja, MP pieminēšana tajā norāda vien uz to, ka tā – līdzīgi kā Valsts celtniecības, Valsts profesionāli tehniskās izglītības un citas komitejas – bija LPSR ministrijas līmeņa institūcija. Tāpēc konsekventi lietojam likumā Saeimas izvēlēto terminu – LPSR VDK.

Pētījumu izklāsts veidots, lai vairāk sniegtu ziņas, kas rosinātu citiem pētniekiem sniegt savu devumu. Vēres, kas ietver gan autoru, gan arī redakcionālās piezīmes, faktiski ir karte nākotnes pētījumiem. Zinātniskās redaktores un autoru kopīgiem spēkiem, izmantojot dažādus avotus, šajā krājumā sevišķi pastiprināti vērsta uzmanība uz personību atklāšanu. Tas vēlreiz liecina: ja Komisijai nesniedz pieeju visiem Latvijas Republikas rīcībā esošiem VDK dokumentiem, arī tad Komisija spēj veikt uzticēto, protams, daudz sarežīgātākā darbā un ilgstošākā laikposmā. Pētniecības laikā atklājies, cik svarīgi nodrošināt pieeju vēsturniekiem un visiem pētniekiem Latvijas Nacionālā arhīva dokumentiem, līdzīgu tai, kādu Komisijai noteicis Ministru kabinets kā izņēmumu. Maksas pakalpojumi, veidoti, pārprotot nacionālo arhīvu lomu demokrātiskā valstī, sevišķi tad, kad nedaudz vairāk nekā divarpus desmiti gadi šķir no okupācijas un totalitāri un autoritāri birokrātiskās sistēmas pieredzes, nenodrošinot nepieciešamo finansējuma apjomu, ir būtiski kavējuši Latvijas vēstures izpēti, lieguši laikus cīnīties pret Kremļa propagandu un atbalstījuši mūsdienām pārlieku konservatīvu izpratni par avotu pieejamību. Ja nav reāla iespēja verificēt datus un ziņas, pilnvērtīga zinātne nav iespējama.

LPSR VDK zinātniskās izpētes komisija atklātības jautājumā jau savu viedokli ir paudusi oficiālā, protokolētā lēmumā, taču ir gatava arī turpmāk sniegt priekšlikumus Ministru kabinetam, zinātniskā darba sakarā ir paudusi savu gatavību turpināt izpēti, ievērojot noteikto termiņu, iekļaujoties Latvijas Universitātē Publiskās atmiņas centra kā atvasinātas publiskās personas pastarpinātās pārvaldes iestādes veidā. Atklātība ir saistīta arī ar izpratni, bet atklātībai nodoti dokumenti rosinās diskusijas, kurās radušās atziņas spēcinās vēstures izpratni, pētniecības metodes, demokrātismu sabiedrībā un Latvijas valsti.

Priekšvārds

Dr. sc. pol. Ivars Ījabs,
Latvijas Universitātes asociētais profesors, politologs

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) Valsts drošības komitejas (VDK) zinātniskās izpētes komisijas rakstu krājuma 3. sējums iezīmē jaunu posmu komisijas darbā. Iepriekšējie sējumi ietvēra vairāk pētnieciskos nodomus un metodoloģiskas diskusijas par komisijas turpmākā darba virzieniem, kā arī fundamentālus pētījumus par VDK darbību Latvijas teritorijā okupācijas sākumā. 3. sējums turpretī iezīmē jau komisijas ietvaros paveiktus nobeigtus pētījumus, kas sniedz jaunas atziņas par totalitāro režīmu Latvijas teritorijā.

Līdzīgi kā iepriekšējos sējumos, arī šeit pētnieki nav koncentrējušies tikai uz VDK darbību šaurā nozīmē. Viņi ir pievērsušies arī tās izmeklēto *noziegumu* specifikai, kas ļauj spriest par Latvijas sabiedrības daudzveidīgo pretošanos PSRS varai. Tāpat īpaša nozīme pievērsta dažādām ar VDK saistītām organizācijām, kuras īstenoja PSRS politiku noteiktos sabiedriskās dzīves sektoros (piemēram, reliģijas un tūrisma jomās) vai arī tikai kalpoja par VDK piesegstruktūrām. VDK kā Padomju Savienības komunistiskās partijas (PSKP) partijas izpildorgāns, no vienas puses, fanātiski īstenoja partijas politisko programmu, tai skaitā iebiedējot, spīdzinot un fiziski iznīcinot nevainīgus cilvēkus. Taču, no otras puses, VDK bija spiesta rēķināties arī ar cilvēka dabu, sabiedrības reālo dzīvi, ļaužu pārliecību un vajadzībām. Šā iemesla dēļ VDK dokumentārā mantojuma pētniecībā nav pieļaujams apmierināties vienīgi ar VDK kā institūcijas darbu. Lai gan 3. sējumā ietvertie pētnieciskie raksti neaptver tik plašu pētniecisko jomu spektru, kāds bija raksturīgs pirmajam LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas rakstu sējumam. tomēr lasītāja rokās ar krājumu nonāk padziļināti pētījumi, kuros autori apliecina ļoti labu avotu un sekundārās literatūras pārvaldīšanu. Vairākiem no šeit iekļautajiem rakstiem ir ļoti informatīvi un labi izstrādāti pielikumi, kas ir izmantojami turpmāko pētījumu veikšanai.

Ne viens vien krājuma rakstu autors norāda uz to apgrūtinājumu pētniecībai, ko rada nepietiekama piekļuve zinātniskajiem avotiem, jo īpaši VDK aģentūras kartotēkai u. c. Satversmes aizsardzības biroja Totalitāro seku dokumentēšanas centra rīcībā esošajiem dokumentiem, kas zinātnei šobrīd liegti. Tomēr jāatzīst, ka arī pašlaik pieejamie avoti (arhīvu materiāli, periodika, jau publicētie avoti, aculiecinieku un notikumu dalībnieku intervijas) sniedz ievērojamu daudzumu informācijas par VDK darbību Latvijas teritorijā, par tās lomu PSRS varas saglabāšanā okupētajā Latvijā, kā arī daudzveidīgajām aktivitātēm sabiedrības kontrolēšanā. Rakstu krājumā ir atspoguļotas daudzveidīgas VDK darba izpausmes: gan tās, kas saistītas ar tiešām represijām un valsts terora īstenošanu, gan tās, kuras kalpoja PSRS varas leģitimācijai ar dažādiem propagandas un ietekmēšanas līdzekļiem. Lai arī ne visā pilnībā, tomēr šajā krājumā ir atsegti arī dažādi VDK un tās piesegstruktūru darbības posmi: sākot no šīs institūcijas darbības izpausmēm Latvijas teritorijā Otrā pasaules kara laikā un pēc tam, līdz pat institucionalizētai sabiedrības kontrolei septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados. Rakstu autori nav atstājuši bez ievērības to *pagātnes pārvērtēšanas* procesu analīzi, kuri Latvijā notika pēc neatkarības faktiskās atjaunošanas.

Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas priekšsēdētāja Jura Stukāna raksts turpina šā kvalificētā jurista aizsāktos pētījumus par tiesu praksi pēc neatkarības atjaunošanas. Viņa krājumā iekļautais pētījums jau sniedzas tālāk par šīs prakses aprakstu, šoreiz iedziļinoties tiesu argumentācijā un secinājumos par to, kādos gadījumos un kā sadarbības fakts ar VDK var tikt konstatēts.

Solveiga Krūmiņa-Koņkova arī turpina savu pētījumu sēriju par VDK attiecībām ar baznīcām un centieniem tās instrumentalizēt PSRS vajadzībām. Šoreiz viņas pētījums cenšas sniegt atbildi uz jautājumu, kādā veidā valsts drošības dienesti, izmantojot arī pilnvaroto darbības iespējas, ir ne tikai pārraudzījuši, bet arī pakāpeniski pārveidojuši baznīcu par PSRS varas īstenotājiem, to skaitā valsts drošības iestādēm, vieglāk izmantojamu organizāciju. Protams, Krūmiņas-Koņkovas pētījums pieskaras PSRS Reliģisko kultu lietu padomes un PSRS Krievu pareizticīgās baznīcas lietu padomes, vēlāk PSRS Reliģiju lietu padomes (RLP), "pilnvaroto" darbībai un šo padomju un tās

amatpersonu attiecībām un saistībai ar VDK pamatstruktūrām. Šo lomu ir iespējams analizēt plašākā, visas PSRS VDK līmenī, kur reliģiskās organizācijas itin bieži izmantoja arī PSRS varas leģitimācijai ārzemēs, velkot paralēles ar Krievu pareizticīgās baznīcas lomu šādos procesos. Krūmiņa-Koņkova secina:

> "To, ka šāda saistība starp VDK un RLP un tās pilnvarotajiem ir bijusi, pierāda 1995. gadā Krievijas Federācijā publicētie PSRS VDK arhīva materiāli par VDK aģentūras darbību Krievu pareizticīgā baznīcā un citi dokumenti, taču pilnībā izprast šīs saistības apmērus bez LPSR [Valsts drošības ministrijas] un VDK dokumentu izpētes nav iespējams."

Reliģijas kontroles tēmai ir veltīts arī Madaras Brūnavas raksts, kur reliģiju kontroles atspoguļošanai laikposmā no 1944. līdz 1953. gadam, izvēlēts divu Latvijas teritorijā ticīgo skaita ziņā mazāku konfesiju – baptistu un septītās dienas adventistu – piemērs.

Mūsdienu humanitāro un sociālo zinātņu starptautiskā kontekstā īpašu interesi raisa Ingunas Daukstes-Silasproģes raksts par Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteju, sauktu arī par Latvijas republikānisko Miera aizstāvēšanas komiteju un republikānisko miera aizstāvēšanas komiteju, kas t. s. *miera kustības* ietvaros tika plaši izmantota PSRS varas leģitimācijai septiņdesmitajos un jo īpaši astoņdesmitajos gados. PSRS apsēstība ar *miera* propagandu sev labvēlīgā mērcē, protams, bija saistāma ar dienestu, kas veica izlūkošanu un pretizlūkošanu, un šo dienestu centieniem daudzveidīgām metodēm panākt, ka citas pasaules valstis uztver PSRS kā miermīlīgu valsti. Interesanti, ka šajā pētījumā atklājas, ka *miera cīnītāju armijā* LPSR iesaistījās redzami Latvijas kultūras darbinieki. Daukste-Silasproģe ne reizi vien piemin Viju Artmani un citē Andri Vējānu saistībā ar 1982. gada *miera stundu* skolās:

> "1. septembrī noskan zvans, kuram uzgavilē pasaule. Miera zvans iezvana Miera stundu. Vēsture kā māte klusiņām apsēžas solā, lai mirkli pabūtu ar audzēkņiem un audzinātājiem, ar tēviem un mātēm,"[4]

Interesants ir arī Martas Starostinas pētījums par PSRS *tūrisma politiku* Latvijas teritorijā. Savā darbā viņa koncentrējas uz padomju ideoloģijas un propagandas izpausmēm Vissavienības akciju

[4] Vējāns, Andris. *Latvijas miera balss*. Rīga: Avots, 1986, 115. lpp.

sabiedrības *Intūrists* Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā, atspoguļojot šīs organizācijas darbu ar ārvalstu tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam, kā arī sniedzot spilgtus citātus par šīs organizācijas sakņošanos čekā. Starostina secina, ka VDK izmantoja *Intūristu* kā efektīvu līdzekli savu kompetenču īstenošanai, kas galvenokārt saistījās ar ārzemju tūristu uzraudzīšanu, izsekošanu un vervēšanu. Turklāt tas, ka daudzi *Intūrista* darbinieki bija VDK rezidenti, uzticības personas vai savervēti aģenti, kas vai nu atskaitījās VDK, vai arī pildīja tiešus VDK uzdevumus, liecina, ka *Intūrists* bija kas daudz vairāk, nekā to gribētu iztēlot, proti, vairāk nekā čekistu pensijas gadu oāze.

Balstoties agrākajās iestrādnēs, Mārtiņš Dātavs savā rakstā analizē *pretpadomju propagandu un aģitāciju* LPSR valsts drošības iestāžu ierosinātajās krimināllietās, par piemēru izmantojot *pretpadomju* skrejlapu izplatīšanu no 1953. līdz 1956. gadam. Dātavs analizē VDK represijas pret skrejlapu izplatītājiem un taktikas, kas vērstas tamlīdzīgu aktivitāšu novēršanai. Vienlaikus pētnieks nevairās arī analizēt skrejlapu saturu, secinot, ka patstāvīgu priekšstatu par dzīvi neatkarīgajā Latvijas Republikā un okupāciju 1940. gadā varēja izveidot tikai retais no šiem jauniešiem. Tādēļ visbiežāk viņus pamudināja izgatavot un izplatīt *pretpadomju* skrejlapas informācija, kas iegūta no ārzemju raidstacijām un literatūras, kura izdota pirms otrreizējās PSRS okupācijas.

Pretpadomju propagandas un aģitācijas kā īpašas tiesiski represīvas prakses paraugu par savu pētījuma objektu ir izvēlējies arī Jānis Ķeruss. Viņa uzmanības centrā ir izmaiņas, kuras šā panta lietošanā izraisīja 1956. gada PSRS iebrukums Ungārijā, kas sekoja antikomunistiskajai revolūcijai šajā valstī. Ķeruss cita starpā izdara arī interesantu secinājumu, ka okupācijas varas iestādes apsūdzības pretpadomju aģitācijā un propagandā galvenokārt balstīja uz pilsoņu denunciācijām.

Uldis Krēsliņš pievēršas LPSR VDK represīvās psihiatrijas prakses kontekstā, analizējot laikposmu no sešdesmitajiem līdz astoņdesmitajiem gadiem. Šis ir īpaši interesants pētniecības objekts, ņemot vērā, ka *psihiskās saslimšanas* definīcija ļoti bieži ir tikusi pakļauta politiskām manipulācijām. Krēsliņš secina, ka tiesu psihiatriskās ekspertīzes slēdzienu balstīšana vienīgi uz apsekojamā

izteikumiem, nevis objektīviem somatiskiem un neiroloģiskiem rādītājiem, ekspertīzes aktos plaši izmantotais manipulatīvais formulējums *murgainas idejas*, analizējamo cilvēku uzskatu politiski angažētie vērtējumi, piezīmes par *medicīniski pētīto* tuvāko radinieku psihiskajiem sarežģījumiem, neargumentējot, kā tās ir saistītas ar paša čekas nagos kritušā un ekspertējamā objekta lomā nonākušā stāvokli, – tas viss norāda, ka ekspertīzes rīcībā nebija noteiktu un drošu kritēriju, lai noteiktu cilvēka nepieskaitāmību.

Dzintars Ērglis savā pētījumā turpina jau LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas 1. sējumā cita pētnieka aizsākto tēmu par filtrācijas nometnēm. Minētais pētījums līdzās arhīvu dokumentiem pievēršas aculiecinieka atmiņām. Šis raksts izmanto inovatīvu pieeju, konkrētajai tēmai veltītās historiogrāfijas gaismā analizējot notikumu dalībnieka un aculiecinieka atmiņas. Konkrētāk, runa ir par Dundagas pagasta Dūmeles ciema iedzīvotāja Gustava Eltmaņa mūža stāstu, kurā Dzintars Ērglis detalizēti attēlo notikumus, kas atklāj filtrācijas nometņu represīvo raksturu un par ko Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīvā saglabājušās vien formāli pieraksti. Skaudri atklājas laika zoba nenovēršamā ietekme uz publiskās atmiņas veidošanas iespējām, un līdz galam nav izprotama Latvijas Valsts arhīva rīcība, nesniedzot pašā sākumā represiju upuriem visus dokumentus, bet aprobežojoties ar formālu izziņu.

Īpašu vietu krājumā ieņem Artūra Žvinkļa raksts. Tas ir īpaši saistošs, jo aplūko PSRS represīvās sistēmas galvenās personālijas, proti, LPSR VDK vadošos darbiniekus. Šis raksts ne tikai izdara pamatotus slēdzienus, kas balstīti attiecīgajos arhīva materiālos, bet pielikumā sniedz arī ļoti rūpīgi izstrādātu biogrāfisko katalogu par 120 LPSR vadošajiem čekistiem, kurā ir norādīts viss nepieciešamais turpmāko pētījumu veikšanai zinātniekiem ne tikai komisijas ietvaros, bet arī plašāk. Šī darba mesto sēklu augļi redzami arī citu pētnieku darbos, kuri, pateicoties publicētajai informācijai, varējuši identificēt analizētajos notikumos iesaistītās personas, kā arī izsekot šo personu čekistiskās karjeras līkločiem, vadoties pēc viņu to darbiem, kas, protams, nebija fiksēti personāla dokumentos. Žvinklis apraksta minētās personas tā, ka portretējas LPSR vadošā čekista socioloģiskais profils. Vienlaikus šis raksts sniedz ieskatu VDK ikdienas kadru politikā

un atspoguļo priekšstatus, kādu privātās dzīves uzvedību šī organizācija sagaidīja no saviem štata darbiniekiem jeb *tikumiskumu* čekista ikdienas dzīvē.

Komisijas darbs ļauj Latvijas sabiedrībai gūt plašāku ieskatu PSRS totalitārās okupācijas varas mehānismos, kā to paredz Satversmes ievads.

.

Tiesu secinājumi un argumenti sadarbības fakta ar LPSR VDK konstatēšanai un iemesli sadarbības fakta nekonstatēšanai

M. iur. Juris Stukāns,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas loceklis[5]

Sākot pētniecības darbu 2015. gada nogalē LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisijā par personas sadarbības fakta ar bijušās Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Valsts drošības komitejas (VDK)[6] esības vai neesības konstatēšanu un iepazīstoties ar tiesu arhīvos pieejamajām pārbaudes lietām, nācās konstatēt, ka tikai dažos gadījumos tiesas taisījušas spriedumu, atzīstot, ka persona apzināti ir sadarbojusies ar VDK. Turpinot pārbaudes lietu par sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu analīzi, ir svarīgi identificēt tiesu secinājumus, argumentus un pamatojumu sadarbības fakta konstatēšanai, kā arī iemeslus, kas liedza konstatēt sadarbības faktu. Tāpat izvērtējamas iespējas sadarbības fakta ar VDK konstatēšanas procesā iegūt un pārbaudīt ziņas, kas pierādītu personas sadarbību ar VDK. Ievērojot minēto, apskatā ietvertā pētījuma atspoguļojuma mērķi bija analizēt pārbaudes lietās par sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu esošos dokumentus un tiesas konstatēto un spriedumos atspoguļoto pierādījumu, ko satur liecinieku liecības, eksperta atzinumi, lietiskie pierādījumi, pārbaudes lietas protokoli un citi dokumenti, novērtējumu, kā arī kritiski novērtēt

[5] Pilns pētījuma nosaukums – *Tiesu secinājumi un argumenti sadarbības fakta ar Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Valsts drošības komiteju konstatēšanai un iemesli sadarbības fakta nekonstatēšanai*.

[6] Saīsinājums lietots arī atbilstoši likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* (*Latvijas Vēstnesis*, Nr. 65 (196), 1994, 2. jūnijs) 1. panta 1. punkta izpratnei.

spriedumos ietverto tiesību normu piemērošanu, pievēršot uzmanību izvēlētajam tiesiskajam pamatam un argumentācijai.

Saskaņā ar likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 15. panta piekto un sesto daļu rajona (pilsētas) tiesa, pārbaudot sadarbības fakta esību, vadās pēc krimināllietu izskatīšanas kārtības pirmās instances tiesā, tātad arī attiecīgā kārtībā pārbauda pierādījumus, un pārbaudes rezultātā taisa spriedumu par sadarbības fakta konstatēšanu, atbildot uz jautājumu, vai persona bijusi darbinieks vai informators, kā arī lemj par rīcību ar "izņemtajiem dokumentiem un citiem priekšmetiem"[7]. Likuma 15. panta astotā daļa paredz: "Pārbaudāmajai personai un tās advokātam ir tiesības iesniegt sūdzību, bet prokuroram — protestu apelācijas un kasācijas kārtībā atbilstoši Kriminālprocesa likumā paredzētajiem noteikumiem par spriedumu pārsūdzēšanu un protestu iesniegšanu krimināllietās".

LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisijas rakstu 1. sējumā publicēts pētījuma apskats par pārbaudes lietām laikposmā no 2008. līdz 2013. gadam.[8] Šajā apskatā analizētas 2007. gada pārbaudes lietas.

Atbilstoši Tiesu informācijas sistēmai rajona (pilsētas) tiesās 2007. gadā izskatītas 17 pārbaudes lietas: 1 – Rīgas pilsētas Centra rajona tiesā, 1 – Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesā, 3 – Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesā, 1 – Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesā, 1 – Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesā, 4 – Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesā, 1 – Ventspils tiesā, 1 – Rīgas rajona tiesā, 1 – Jēkabpils rajona tiesā, 1 – Rēzeknes tiesā, 1 – Daugavpils tiesā un 1 – Balvu rajona tiesā. Minētās lietas analizētas atbilstošā secībā.

---

[7] Likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 15. panta sestās daļas 2. punkts.

[8] Stukāns, Juris. "Tiesu nolēmumu analīze lietās par sadarbības ar LPSR Valsts drošības komiteju fakta konstatēšanu", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 116.–146. lpp.

Rīgas pilsētas Centra rajona tiesa

Rīgas pilsētas Centra rajona tiesa tiesneša Anda Celma sastāvā, piedaloties Reabilitācijas un specdienestu lietu prokuratūras prokurorei Baibai Rozenbergai, taisot 2007. gada 4. aprīļa spriedumu lietā Nr. 7/356 (K27-131/07/4), nekonstatēja sadarbības faktu ar VDK. Minētais spriedums taisīts, ievērojot sekojošos apsvērumus.

Spriedumā konstatēts, ka pirmstiesas pārbaudē Reabilitācijas un specdienestu lietu prokuratūra savā atzinumā norāda, ka nav iegūti tādi pierādījumi, kas kategoriski ļautu secināt, ka pārbaudāmā persona M. Š. ir bijis VDK informators. Tāpat tiesa konstatēja, ka Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centra (TSDC) rīcībā esošajās VDK operatīvajās lietās nav atrastas aģenta "Anna" ziņojumu kopijas vai cita veida materiāli, kuros būtu minēts aģents "Anna". TSDC rīcībā esošajā VDK Informācijas analīzes daļas elektroniskajā datubāzē nav atrasti aģenta "Anna" ziņojumi, kā arī nav atrasti citu aģentu ziņojumi, kuros būtu minēta pārbaudāmā persona.

Tiesas spriedumā konstatēts, ka pirmstiesas izmeklēšanā liecinieks V. G. liecināja, ka VDK sistēmā strādājis no 1974. līdz 1983. gadam, veicot operatīvo darbu vidējās un speciālās izglītības iestādēs. V. G. liecināja, ka pašrocīgi aizpildījis statistiskās uzskaites kartīti par aģentu "Anna", savukārt V. K. kā toreizējais daļas priekšnieka vietnieks šo kartīti parakstījis. Pārbaudāmo personu M. Š. viņš noformējis par VDK aģentu bez attiecīgās personas ziņas, jo bijis jāpilda aģentu vervēšanas plāns; V. G. pat personīgi esot izdomājis segvārdu. Liecinieks V. G. paskaidroja, ka pārbaudāmā persona M. Š. nekad nav pildījusi VDK informatora funkcijas, nekādus ziņojumus nav sniegusi un nekādus uzdevumus nav pildījusi.

Ievērojot minēto, tiesai nācās atzīt, ka tiesas sēdē netika iegūts neviens pārliecinošs pierādījums, kas liecinātu par to, ka būtu notikusi pārbaudāmās personas apzināta sadarbība ar VDK. Tiesas spriedumu lietas dalībnieki nav pārsūdzējuši vai noprotestējuši, tādēļ spriedums ir stājies spēkā. Pārbaudāmā persona nav lūgusi un tādēļ arī tiesa nav publicējusi atbilstoši likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu*

sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu 15. panta desmitajai daļai sprieduma rezolutīvo daļu.

Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa

Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa tiesneses Ināras Janēvičas sastāvā, piedaloties Reabilitācijas un specdienestu lietu prokuratūras prokurorei Baibai Rozenbergai, taisot 2007. gada 29. maija spriedumu lietā Nr. 7/343 (K29-255/07), nekonstatēja sadarbības faktu ar VDK. Minētais spriedums taisīts, ievērojot sekojošos apsvērumus.

Spriedumā konstatēts, ka pirmstiesas pārbaudē Reabilitācijas un specdienestu lietu prokuratūra savā atzinumā norāda, ka nav gūti pierādījumi, kas apstiprinātu faktu, ka pārbaudāmā persona N. K. būtu informators. Liecinieks J. K. tiesas sēdē liecināja, ka viņš esot no 1985. gada strādājis VDK 4. daļas 3. nodaļā un reizē līdz 1989. gadam strādājis Rīgas civilās aviācijas institūtā par prorektoru režīma jautājumos, kur viņa pienākumos ietilpa nodrošināt slepenības aizsardzību, jo institūtā mācījās daudzu ārvalstu studenti. Savu pienākumu ietvaros liecinieks tikās ar institūta darbiniekiem, to skaitā arī ar pārbaudāmo personu N. K. Sarunas nebija konkrētas, bet vispārējas. Galvenokārt tās notika tad, kad bija paredzēts ārzemju komandējums. Liecinieks noliedza, ka pārbaudāmā persona N. K. bijis savervēts VDK informatora statusā. N. K. nekad nav sadarbojies ar J. K. kā VDK informators. Aizpildītās kartītes sakarā liecinieks J. K. pieļāva, ka varētu būt aizpildījis, tomēr viennozīmīgi apstiprināt nevarot, jo esot pagājis ilgs laiks un visu atcerēties nevarot. Tāpat liecinieks J. K. norādīja, ka sistēma paredzēja savervēt noteiktu skaitu cilvēku un tādēļ kartītes varēja būt aizpildītas "pa tukšo".

Tiesas spriedumā norādīts, ka no TSDC saņemtas VDK aģentūras alfabētiskās un statistiskās uzskaites kartītes F-3. Minētie dokumenti liecina, ka N. K. savervēts aģenta statusā 1977. gada 29. oktobrī ar segvārdu "Aleksandr" un reģistrēts VDK 6. daļas 2. nodaļā, piešķirot darba un personas lietas numuru 18376. Dokumentus parakstījis daļas priekšnieka vietnieks Z. Z. 1979. gada 31. oktobrī nodots sakariem 2. daļai. 1982. gada 22. janvārī nodots

sakariem 4. daļai. 1990. gada 10. februārī izslēgts no aģentūras aparāta.[9] TSDC rīcībā esošajā VDK Informācijas analīzes daļas elektroniskajā datubāzē nav atrasti aģenta "Aleksandr" ziņojumi. Nav atrasti arī citu aģentu ziņojumi, kuros būtu minēts N. K.[10]

Ievērojot minēto, tiesa atzina, ka procesā netika konstatēts fakts, ka N. K. būtu apzināti un slepeni sniedzis kādu informāciju VDK darbiniekiem. Sadarbību nepierāda ne pašas pārbaudāmās personas liecības, ne liecinieka J. K. liecības, ne arī lietas materiāli.

Tiesa savu spriedumu argumentēja ar to, ka uzskaites kartītes esība vēl nav pierādījums tam, ka pārbaudāmā persona ir apzināti un slepeni sadarbojusies ar VDK. Tāpat tiesa atzina par pārliecinošu liecinieka J. K. liecību, ka persona par savas uzskaites kartītes esību nekādā gadījumā nav varējusi būt informēta un ka konkrēti N. K. lieciniekam J. K. nekad nav sniedzis nekādu informāciju un nekad nav izmantots kā VDK aģents. Tāpēc tiesa nevarēja izdarīt viennozīmīgu secinājumu no J. K. liecībām par to, ka N. K. būtu sadarbojies ar VDK, lai slepeni sniegtu informāciju par citām personām. Visbeidzot, tiesa atzina par svarīgu apstākli, ka TSDC rīcībā esošajā VDK Informācijas analīzes elektroniskajā datubāzē nav atrasti ne aģenta "Aleksandr" ziņojumi, ne arī citu aģentu ziņojumi par N. K.

Tiesas spriedumu lietas dalībnieki nav pārsūdzējuši vai noprotestējuši, tādēļ spriedums ir stājies spēkā. Pārbaudāmā persona nav lūgusi un tādēļ arī tiesa nav publicējusi atbilstoši likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 15. panta desmitajai daļai sprieduma rezolutīvo daļu.

Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesa

Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesa tiesneses Kristīnes Zdanovskas sastāvā, piedaloties Reabilitācijas un specdienestu lietu prokuratūras prokurorei Baibai Rozenbergai, taisot 2007. gada 18. maija spriedumu lietā **Nr. 7/344 (K30-168/14)**, nekonstatēja

[9] Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas lieta Nr. 7/343 (K29-255/07), 10.–15. lp.
[10] Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas lieta Nr. 7/343 (K29-255/07), 79. lp.

sadarbības faktu ar VDK.[11] Minētais spriedums taisīts, ievērojot sekojošos apsvērumus.

Spriedumā konstatēts, ka Reabilitācijas un specdienestu lietu prokuratūra savā atzinumā norāda, ka pirmstiesas gaitā nebija iespējams iegūt pierādījumus, kas ļautu izdarīt kategorisku secinājumu par pārbaudāmās personas L. T. apzinātu slepenu sadarbību ar VDK.

Tiesas spriedumā konstatēts, ka no TSDC saņemtas VDK aģentūras alfabētiskās un statistiskās uzskaites kartītes, kas norāda, ka L. T. savervēta aģenta statusā 1982. gada 20. maijā ar segvārdu "Ponomarjov" un reģistrēta VDK 4. daļas 2. nodaļā, piešķirot personas lietas numuru 19793. Kartīti parakstījis daļas priekšnieks F. T.[12] Tomēr tiesa atzina, ka aģenta uzskaites kartīšu esība vēl nav pietiekams pierādījums, lai konstatētu L. T. sadarbības faktu ar VDK.

Tiesas spriedumā norādīts, ka liecinieks J. K. tiesas sēdē liecināja, ka pārbaudāmo personu L. T. agrāk nekad nav redzējis. Kartīti aizpildījis VDK darbinieks A. D., bet parakstījis viņš. Tāpat tika sniegta liecība, ka VDK 4. daļas darbinieki nodarbojās ar pretizlūkošanu kuģniecības jomā. J. K. norādīja, ka kartīte noformēta formāli, lai uzlabotu statistiskos rādītājus, tādēļ L. T. faktiski VDK informatora funkcijas nepildīja un nekādus ziņojumus nerakstīja. Liecinieks J. K. apliecināja, ka ar pārbaudāmo personu ir ticies dienesta pienākumu ietvaros, jo pārbaudāmā persona strādājusi kuģniecībā un dienesta pienākumos ietilpa tikšanās ar VDK darbiniekiem.

Tiesa konstatēja, ka TSDC rīcībā esošajās VDK operatīvajās lietās nav atrastas aģenta "Ponomarjov" ziņojumu kopijas vai cita veida materiāli, kuros būtu minēts aģents "Ponomarjov" (personas lieta 19793).[13]

Tiesa atzina, ka fakts vien, ka L. T. ir ticies ar VDK darbiniekiem, nevar būt par pamatu, lai atzītu sadarbību ar VDK, jo šīs tikšanās bija

---

[11] Lieta rosināta pēc Pilsonības likuma 17. panta otrās daļas, kas paredz: "Naturalizācijas iesnieguma izskatīšanu aptur, ja [..] attiecībā uz viņu [iesniedzēju] ierosināta pārbaudes lieta par sadarbības ar VDK fakta konstatēšanu, līdz stājas spēkā tiesas spriedums vai lieta tiek izbeigta."

[12] Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas lieta Nr. 7/344 (K30-168/14), 15.–16. lp.

[13] Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas lieta Nr. 7/344 (K30-168/14), 26. lp.

saistītas ar VDK darbinieku pretizlūkošanas pasākumu veikšanu uz kuģiem, uz kuriem strādāja L. T.

Tiesas spriedumu lietas dalībnieki nav pārsūdzējuši vai noprotestējuši, tādēļ spriedums ir stājies spēkā. Pārbaudāmā persona nav lūgusi un tādēļ arī tiesa nav publicējusi atbilstoši likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 15. panta desmitajai daļai sprieduma rezolutīvo daļu.

Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesa tiesneses Kristīnes Zdanovskas sastāvā, piedaloties Reabilitācijas un specdienestu lietu prokuratūras prokurorei Baibai Rozenbergai, taisot 2007. gada 23. aprīļa spriedumu lietā Nr. 7/350 (K30-273/14), nekonstatēja sadarbības faktu ar VDK.[14] Minētais spriedums taisīts, ievērojot sekojošos apsvērumus.

Tiesa konstatēja, ka Reabilitācijas un specdienestu lietu prokuratūra ir taisījusi atzinumu par to, ka pirmstiesas gaitā netika iegūtas ziņas, kas ļautu izdarīt kategorisku secinājumu par I. S. apzināti slepenu sadarbību ar VDK. Tāpat konstatēts, ka no TSDC saņemtas VDK aģentūras alfabētiskās un statistiskās uzskaites kartītes, no kurām redzams, ka I. S. savervēts aģenta statusā 1988. gada 21. oktobrī ar segvārdu "Mark" un reģistrēts VDK 4. daļas 2. nodaļā, piešķirot personas lietas numuru 23784. Kartīti parakstījis daļas priekšnieks J. G.[15] Tāpat no TSDC tika saņemts VDK Informācijas analīzes daļas elektroniskajā datubāzē atrastais aģenta "Mark" ziņojums NS=0312172 VDK 4. daļas 2. nodaļas darbiniekam A. No tā izriet, ka 1988. gada janvārī aģents "Mark" sniedzis ziņojumu par to, ka Roterdamā veikala *Novoteks* īpašnieks kontaktējas ar padomju jūrniekiem un ietekmē viņus veikt kontrabandas darījumus.[16] Tiesa savā argumentācijā vadījās no pieņēmuma, ka aģenta uzskaites

[14] Lieta rosināta pēc Pilsonības likuma 17. panta otrās daļas, kas paredz: "Naturalizācijas iesnieguma izskatīšanu aptur, ja [..] attiecībā uz viņu [iesniedzēju] ierosināta pārbaudes lieta par sadarbības ar VDK fakta konstatēšanu, līdz stājas spēkā tiesas spriedums vai lieta tiek izbeigta."

[15] Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2007. gada 23. aprīļa lieta Nr. 7/350 (K30-273/14), 8.–9. lp.

[16] Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2007. gada 23. aprīļa lieta Nr. 7/350 (K30-273/14), 14. lp.

kartītes un ziņojuma esība vēl nav pietiekams pierādījums, lai konstatētu pārbaudāmās personas sadarbības faktu ar VDK.

Tiesas sēdē pārbaudāmā persona I. S. neatzina apzinātu sadarbību ar VDK un paskaidroja, ka, atgriežoties no ārvalstu reisiem, kuģus regulāri apmeklēja un kuģa darbiniekus aptaujāja VDK darbinieki. Minētā ietvaros arī pārbaudāmajai personai nācies kontaktēties ar VDK darbiniekiem.

Tiesas spriedumā norādīts, ka liecinieks V. S. tiesas sēdē liecināja, ka bijis VDK darbinieks un strādājis VDK Informācijas analīzes daļā. Liecinieka pienākumos ietilpa informācijas apstrāde un sagatavošana ievadīšanai elektroniskajā datubāzē. Dati elektroniskajā datubāzē tika ievadīti, pamatojoties uz VDK operatīvo darbinieku sniegto informāciju, kas tika apstrādāta un atbilda noteiktiem kritērijiem. Lietas materiālos esošais ziņojums, kuru sniedzis aģents "Mark", ir oriģināls, taču ziņojumā iekļautā informācija pēc satura ir tāda, kas varēja tikt iegūta arī pārrunās ar kuģa apkalpi, nevis pamatojoties uz slepenā aģenta rakstisku ziņojumu.

Ievērojot minēto, tiesa atzina, ka faktu vien, ka I. S. ir ticies ar VDK darbiniekiem, nevar uzskatīt par sadarbību ar VDK, jo šīs tikšanās bija saistītas ar VDK darbinieku pretizlūkošanas pasākumu veikšanu uz kuģa, uz kura strādāja I. S. Tāpat tiesa atzina, ka VDK Informācijas analīzes daļas elektroniskajā datubāzē atrastais aģenta "Mark" ziņojums NS=0312172 pēc tajā norādītā sagatavots 1988. gada janvārī, savukārt aģenta "Mark" kartīte aizpildīta tikai 1988. gada 21. oktobrī. Ievērojot liecinieka V. S. sniegtās liecības, minētais fakts liek apšaubīt, vai šo ziņojumu tiešām rakstījis un iesniedzis aģents "Mark", jo jebkura aģenta sadarbība ar VDK tika sākta pēc tam, kad aģents ievests kartotēkā – par viņu aizpildīta kartīte, nevis pirms.

Tiesa atzina, ka tiesas sēdē netika iegūti neapstrīdami pierādījumi par pārbaudāmās personas apzinātu sadarbību ar VDK kā informatoram. Turklāt norādīja, ka tiesas ieskatā likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 3. pantā ietvertās tiesību normas interpretējamas tādējādi, ka sadarbībai ir jābūt apzinātai, bet konkrētās lietas izskatīšanas laikā minētais nosacījums netika pierādīts.

Tiesas spriedumu lietas dalībnieki nav pārsūdzējuši vai noprotestējuši, tādēļ spriedums ir stājies spēkā. Pārbaudāmā persona nav lūgusi un tādēļ arī tiesa nav publicējusi atbilstoši likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 15. panta desmitajai daļai sprieduma rezolutīvo daļu.

Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesa tiesneses Agitas Dmitrenokas sastāvā, piedaloties Reabilitācijas un specdienestu lietu prokuratūras prokurorei Baibai Rozenbergai, taisot 2007. gada 28. maija spriedumu lietā Nr. 7/347 (K30-347/10), nekonstatēja sadarbības faktu ar VDK. Minētais spriedums taisīts, ievērojot sekojošos apsvērumus.

Tiesa spriedumā konstatējusi, ka Reabilitācijas un specdienestu lietu prokuratūra savā atzinumā secinājusi, ka nav bijis iespējams savākt pietiekamus pierādījumus, lai secinātu, ka pārbaudāmā persona S. B. apzināti slepeni sadarbojusies ar VDK.

Tiesas spriedumā konstatēts, ka no TSDC saņemtas VDK aģentūras alfabētiskās un statistiskās uzskaites kartīte, no kuras redzams, ka S. B. savervēta aģenta statusā 1989. gada 19. oktobrī VDK 7. daļas 3. nodaļā ar segvārdu "Katja" un reģistrēta VDK 10. daļā, piešķirot darba un personas lietas numuru 24129.

Tiesas spriedumā norādīts, ka liecinieks A. O., kurš ir strādājis VDK 7. daļas 3. nodaļā kā operatīvais darbinieks, liecināja, ka kartīti noformējis, personai nezinot, un faktiski pārbaudāmā persona VDK informatora pienākumus nav veikusi un ar liecinieku kā VDK darbinieku nav sadarbojusies. Liecinieks norādīja, ka dokumentus noformējis, lai izpildītu vervēšanas plānu. Savukārt liecinieks S. S., kurš agrāk bijis VDK 7. daļas priekšnieka vietnieks un parakstījis kartīti, un liecinieks A. K., kurš bijis LPSR VDK 7. daļas 3. nodaļas priekšnieks, liecināja, ka pārbaudāmo personu nepazīst un kontroltikšanās nav bijušas. Tāpat abi neatcerējās, ka būtu jebkad lasījuši aģenta "Katja" ziņojumus.

Tiesa konstatēja, ka TSDC rīcībā esošajās VDK operatīvajās lietās nav atrastas aģenta "Katja" ziņojumu kopijas vai cita veida materiāli, kuros būtu minēts aģents "Katja". Līdzīgi VDK Informācijas analīzes daļas elektroniskajā datubāzē nav atrasti aģenta "Katja"

ziņojumi vai citu aģentu ziņojumi, kuros būtu minēta pārbaudāmā persona.

Savukārt argumentāciju tiesa balstīja ieskatā, ka aģenta uzskaites kartītes esība vēl nav pietiekams pierādījums, lai konstatētu pārbaudāmās personas slepenu apzinātu sadarbības faktu ar VDK. Tiesa uzsvēra, ka sadarbībai ir jābūt apzinātai, kas tiesas sēdē netika pierādīts, jo tiesas izmeklēšanā pārbaudītie pierādījumi nesatur ziņas par to, ka pārbaudāmā persona būtu sniegusi slepenu informāciju par citām personām vai arī izpildījusi kādus VDK uzdevumus.

Tiesas spriedumu lietas dalībnieki nav pārsūdzējuši vai noprotestējuši, tādēļ spriedums ir stājies spēkā. Pārbaudāmā persona nav lūgusi un tādēļ arī tiesa nav publicējusi atbilstoši likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 15. panta desmitajai daļai sprieduma rezolutīvo daļu.

Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesa

Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesa tiesneša Mārtiņa Sviķa sastāvā, piedaloties Reabilitācijas un specdienestu lietu prokuratūras prokurorei Baibai Rozenbergai, taisot 2007. gada 7. februāra spriedumu lietā Nr. 7/345 (K-72/07-7), nekonstatēja sadarbības faktu ar VDK. Minētais spriedums taisīts, ievērojot sekojošos apsvērumus.

Tiesa konstatēja, ka Reabilitācijas un specdienestu lietu prokuratūra savā atzinumā ir secinājusi, ka pirmstiesas izmeklēšanas laikā nebija iespējams iegūt ziņas, kas ļautu izdarīt kategorisku secinājumu par A. R. apzinātu slepenu sadarbību ar VDK.

Tiesas spriedumā konstatēts, ka no TSDC saņemtas VDK aģentūras alfabētiskās un statistiskās uzskaites kartītes, no kurām redzams, ka A. R. savervēts aģenta statusā 1989. gada 28. jūnijā ar segvārdu "Arnis" un reģistrēts VDK Ogres nodaļā. Kartīti aizpildījis S. L. un parakstījis nodaļas priekšnieks Ē. A. Tāpat konstatēts, ka TSDC rīcībā esošajā VDK Informācijas analīzes daļas elektroniskajā datubāzē un operatīvajās lietās nav atrasti aģenta "Arnis" ziņojumi vai citu aģentu ziņojumi, kuros būtu minēta pārbaudāmā persona.

Tiesas spriedumā norādīts, ka pirmstiesas izmeklēšanas laikā liecinieki – bijušie VDK darbinieki – atzinuši, ka neatceras, ka pārbaudāmā persona būtu iesaistīta VDK darbībā.

Ievērojot minēto, tiesa atzina, ka netika iegūti pierādījumi tam, ka pārbaudāmā persona būtu bijis informators, proti, apzināti sadarbojusies ar VDK, lai slepeni sniegtu informāciju par citām personām. Tiesa atzina, ka tiesas izmeklēšanas laikā nav guvusi pierādījumus par sadarbības laiku, vietu, veidu un formu.

Tiesas spriedumu lietas dalībnieki nav pārsūdzējuši vai noprotestējuši, tādēļ spriedums ir stājies spēkā. Pārbaudāmā persona nav lūgusi un tādēļ arī tiesa nav publicējusi atbilstoši likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 15. panta desmitajai daļai sprieduma rezolutīvo daļu.

Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesa

Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesa tiesneša Normunda Riņķa sastāvā, piedaloties Reabilitācijas un specdienestu lietu prokuratūras prokurorei Baibai Rozenbergai, taisot 2007. gada 24. janvāra spriedumu lietā Nr. 7/347 (K32-80/07/1), nekonstatēja sadarbības faktu ar VDK.[17] Minētais spriedums taisīts, ievērojot sekojošos apsvērumus.

Tiesas spriedumā konstatēts, ka no TSDC saņemtas VDK aģentūras alfabētiskās un statistiskās uzskaites kartītes, no kurām redzams, ka J. B. savervēta aģenta statusā 1986. gada 14. martā ar segvārdu "Irina" un reģistrēta LPSR VDK 10. daļā, nosakot darba un personas lietas numuru 1255. Kartīti aizpildījis S. S. un parakstījis nodaļas priekšnieks G. V. P.

Tiesas spriedumā konstatēts, ka TSDC rīcībā esošajā VDK Informācijas analīzes daļas elektroniskajā datubāzē un operatīvajās

[17] Lieta rosināta pēc Pilsonības likuma 17. panta otrās daļas, kas paredz: "Naturalizācijas iesnieguma izskatīšanu aptur, ja [..] attiecībā uz viņu [iesniedzēju] ierosināta pārbaudes lieta par sadarbības ar VDK fakta konstatēšanu, līdz stājas spēkā tiesas spriedums vai lieta tiek izbeigta."

lietās nav atrasti aģenta "Irina" ziņojumi vai citu aģentu ziņojumi, kuros būtu minēta pārbaudāmā persona.

Tiesas spriedumā teikts, ka liecinieki – bijušie VDK darbinieki – tiesas sēdē norādīja, ka neatceras, ka pārbaudāmā persona būtu iesaistīta VDK darbībā, tomēr apstiprināja kartītes aizpildīšanu un parakstīšanu.

Tiesas sēdē liecinieks S. S. liecināja, ka no 1986. gada strādājis par operatīvo darbinieku 1. daļas 4. nodaļā, kura nodarbojās ar jautājumiem, kas saistīti ar ārējo izlūkošanu. Kā operatīvais darbinieks liecinieks bieži apmeklēja Rīgas Civilās aviācijas inženieru institūtu, jo liecinieku interesēja ārzemju studenti. Kartīti liecinieks S. S. aizpildīja bez attiecīgās personas ziņas; arī pārbaudāmā persona apliecināja, ka nav zinājusi, ka liecinieks viņu noformējis kā VDK aģentu. Liecinieks S. S. ar pārbaudāmo personu ir ticies trīs vai četras reizes. Uzdotie jautājumi bijuši saistīti ar ārvalstu studentiem, lai noskaidrotu informāciju par attiecīgajām personām, viņu spējām un cita veida informāciju. Liecinieks S. S. norādīja, ka pārbaudāmā persona nav apzināti sadarbojusies ar VDK, lai gan zinājusi, ka liecinieks ir VDK darbinieks.

Ievērojot minēto, tiesa atzina, ka nav iegūti pierādījumi tam, ka pārbaudāmā persona būtu apzināti sniegusi jebkādas ziņas par citām personām VDK, līdz ar to tiesa secināja, ka tiesas izmeklēšanas gaitā tiesa nav ieguvusi pierādījumus par pārbaudāmās personas apzinātu, slepenu sadarbību ar VDK.

Tiesas spriedumu lietas dalībnieki nav pārsūdzējuši vai noprotestējuši, tādēļ spriedums ir stājies spēkā. Pārbaudāmā persona nav lūgusi un tādēļ arī tiesa nav publicējusi atbilstoši likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 15. panta desmitajai daļai sprieduma rezolutīvo daļu.

Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesa

Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesa tiesneša Jāņa Utāna sastāvā, piedaloties Reabilitācijas un specdienestu lietu prokuratūras prokurorei Baibai Rozenbergai, taisot 2007. gada

7. janvāra spriedumu lietā **Nr. 7/343 (K31-89-07)**, nekonstatēja sadarbības faktu ar VDK. Minētais spriedums taisīts, ievērojot sekojošos apsvērumus.

Tiesa spriedumā konstatējusi, ka no VDK aģentūras statistiskās uzskaites kartītes F3 redzams, ka G. Ķ. aģenta kategorijā savervēts 1982. gada 22. jūnijā VDK Rīgas pilsētas daļā ar segvārdu "Alfa" un reģistrēts VDK Rīgas pilsētas daļā, nosakot darba un personas lietas numuru 19846.

Tāpat tiesas spriedumā konstatēts, ka TSDC rīcībā esošajā VDK Informācijas analīzes daļas elektroniskajā datubāzē nav atrasti aģenta "Alfa" ziņojumi vai citu aģentu ziņojumi, kuros būtu minēta pārbaudāmā persona.

Tiesas spriedumā norādīts, ka liecinieks J. T. liecinājis, ka 1982. gadā strādājis VDK Rīgas pilsētas daļas priekšnieka vietnieka amatā un parakstījis statistiskās uzskaites un alfabētisko kartīti, tomēr nevarēja atcerēties aģentu ar segvārdu "Alfa", līdzīgi kā neatcerējās, ka būtu lasījis šā aģenta ziņojumus. Liecinieks J. T. informēja, ka nav personīgi pazīstams ar pārbaudāmo personu.

Tiesas spriedumā norādīts, ka liecinieks V. B. liecinājis, ka strādājis VDK 4. daļā par operatīvo darbinieku un ka lieciniekam nav bijis sakaru, kā minēts TSDC rīcībā esošajos dokumentos, ar aģentu, kura segvārds ir "Alfa". Lieciniekam V. B. nekas nebija zināms par pārbaudāmās personas darbību VDK aģentūras tīklā.

Tiesa, neapstrīdot faktu, ka pārbaudāmā persona ar segvārdu "Alfa" un personas lietas Nr. 19846 ir bijusi iekļauta VDK aģentu sarakstā, ka kartītes par viņu aizpildītas tajās norādītajā laikā, tās aizpildījis VDK Rīgas pilsētas daļas darbinieks un parakstījis daļas priekšnieka vietnieks, ka dokumentu noformēšana notikusi atbilstoši instrukcijai par VDK aģentūras aparātu un uzticības personām, tomēr nekonstatēja pārbaudāmās personas apzinātu sadarbību ar VDK.

Tiesa secināja, ka, iepazīstoties ar lietas materiāliem un noklausoties pārbaudāmās personas paskaidrojumus un liecinieku liecības, sadarbības fakts ar VDK nav pierādīts.

Tiesas spriedumu lietas dalībnieki nav pārsūdzējuši vai noprotestējuši, tādēļ spriedums ir stājies spēkā. Pārbaudāmā persona nav lūgusi un tādēļ arī tiesa nav publicējusi atbilstoši likuma *Par bijušās*

Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu 15. panta desmitajai daļai sprieduma rezolutīvo daļu.

Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas tiesneša Jāņa Utāna sastāvā, piedaloties Reabilitācijas un specdienestu lietu prokuratūras prokuroram Vilhelmam Sausiņam, taisot 2007. gada 2. marta spriedumu lietā Nr. 7/348 (K31-0156-07), nekonstatēja sadarbības ar VDK.

Tiesa spriedumā konstatēja, ka no VDK aģentūras statistiskās uzskaites kartītes F3 redzams, ka L. Š. aģenta kategorijā savervēta 1982. gada 15. novembrī ar segvārdu "Alisa" un reģistrēta VDK 2. daļā, nosakot darba un personas lietas numuru 20068.

Tāpat tiesas spriedumā konstatēts, ka TSDC rīcībā esošajā VDK Informācijas analīzes daļas elektroniskajā datubāzē ir atrastas aģenta "Alisa" ziņojumu kopijas DS-0309683, 0309733, 0310630, 0311262, 0311264.

Tiesas spriedumā norādīts, ka pārbaudāmā persona sadarbības faktu neatzina un paskaidroja, ka laikposmā no 1977. līdz 1978. gadam nejauši satikusi V. K., ar kuru esot pazīstama kopš studijām Rīgas Politehniskajā institūtā, kur V. K. strādājis par docētāju, un sarunas laikā uzzinājusi, ka viņš strādājot VDK. Pārbaudāmā persona bija devusies uz Dienvidslāvijas Sociālistisko Federatīvo Republiku; pēc atgriešanās piezvanījis V. K. un uzaicinājis uz tikšanos. Sarunas laikā V. K. izdarījis uz pārbaudāmo personu psiholoģisku spiedienu, mēģinot panākt sadarbību ar VDK. Viņš esot izklāstījis sekas, kādas varot rasties ne tikai viņas turpmākajā karjerā, bet arī pārbaudāmās personas tēvam, kurš esot bijis *Zapriba* galvenās pārvaldes[18] priekšnieka pirmais vietnieks[19]. Pārbaudāmā persona

[18] PSRS Zivsaimniecības ministrijas Vissavienības Rietumu baseina zivju rūpniecības apvienības *Zapriba* Latvijas zivju rūpniecības ražošanas apvienības *Latribprom* Rīgas traleru flotes bāze galvenā pārvalde. *Red. piez.*

[19] Minēto draudu novērtēšanai der iepazīties ar PSRS Zivsaimniecības ministrijas Vissavienības Rietumu baseina zivju rūpniecības apvienības *Zapriba* Latvijas zivju rūpniecības ražošanas apvienības *Latribprom* Rīgas traleru flotes bāzes galvenās pārvaldes padotību, kā arī personālu. Piemēram, 1964. gada 26. janvāra un 28. marta laikraksta *Cīņa* numuros lasām, ka par LPSR Augstākās Padomes deputāta kandidātu no Rīgas 35. apgabala bijis izvirzīts un ievēlēts Nikolajs Zicars, kas dzimis

devusi parakstu par sadarbošanos ar VDK. Tikšanās notikušas viena vai pusotra gada laikā. VDK darbinieks vēlējies, lai pārbaudāmā persona, satiekoties ar ārzemniekiem, veido uzticības attiecības un līdz ar to iegūst interesējošo informāciju. Pārbaudāmā persona liecināja, ka šādu kontaktu neesot bijis, tādēļ dotos uzdevumus neesot pildījusi.

Tiesas sēdē liecinieks J. K. liecināja, ka 1982. gadā strādāja VDK par 2. daļas priekšnieku, tomēr pārbaudāmo personu nepazīst un neatceras.

Tiesas sēdē liecinieks V. K. liecināja, ka VDK sācis strādāt no 1971. gada jūlija un strādājis līdz 1991. gadam, kad VDK likvidēta. Par pārbaudāmo personu liecinieks V. K. liecināja, ka viņu pazīst un ir ticies, ka personīgi aizpildījis kartīti, ka tikšanās ar pārbaudāmo personu notikušas bieži, jo abu vasarnīcas atradušās blakus. Ar pārbaudāmo personu notikusi ilga saruna par kontaktiem ar Dienvidslāvijas pilsoni. Liecinieks V. K. lūdzis palīdzēt tikt skaidrībā par Dienvidslāvijas pilsoņa mērķiem un nodomiem. Tāpat liecinieks V. K. liecināja, ka pārbaudāmā persona bijusi spiesta sadarboties, jo pretējā gadījumā gan viņas tēvs, tobrīd augstu stāvoša amatpersona, gan pārbaudāmā persona būtu zaudējuši darbu. Lai saglabātu sarunu slepenību, pārbaudāmā persona parakstījusies par sarunu satura neizpaušanu, viņai noteikts segvārds "Alisa". Liecinieks saņemto informāciju ierakstījis diktofonā, vēlāk pārdrukājis un reģistrējis kā aģenta ziņojumus. V. K. norādījis, ka labprātīgi pārbaudāmā persona neko nav darījusi. Par cilvēkiem, kuri minēti elektroniskajās izdrukās, neko pateikt nevarot, jo neatceroties. Ar pārbaudāmo personu kā aģentu "Alisa" sakarus V. K. esot uzturējis trīs līdz piecus gadus.

Tiesas sēdē liecinieks V. S. liecināja, ka strādājis VDK Informācijas analīzes daļā par operatīvo pilnvaroto. Darba pienākumos bijis operatīvās informācijas apstrāde un sagatavošana ievadīšanai VDK elektroniskajā datubāzē. Aģentu ziņojumu oriģināli Informācijas analīzes daļai nekad nav tikuši sniegti, bet viņi apstrādājuši

1905. gadā, ir PSKP biedrs, veic valsts Rietumu baseina zivju rūpniecības galvenās pārvaldes *Zapriba* priekšnieka pirmā vietnieka pienākumus. N. Zicaru izvirzījuši LPSR Zinātņu akadēmijas Vēstures institūta un izdevniecības darbinieki un apavu fabrikas *Ērglis* strādnieki, kalpotāji un inženiertehniskie darbinieki. Jāteic gan, ka 1967. gada 29. martā, "pildot dienesta pienākumus, automobiļa katastrofā traģiski gāja bojā" N. Zicars. "N. Zicars", *Cīņa*, 1969, 31. marts. *Red. piez.*

mašīnrakstā drukāto dokumentu, kas sagatavots uz aģenta ziņojuma pamata. Liecinieks V. S. liecināja, ka uzrādītās izdrukas (kartīšu kserokopijas) no elektroniskās datubāzes nav viltojums, jo tās sastādītas saskaņā ar visiem VDK noteikumiem, uzrādot visus nepieciešamos rekvizītus: konkrētu dokumentu reģistrācijas datus, ziņu avota (aģenta) datus, informācijas saņēmēja (operatīvā darbinieka) un citu datu tulkojumu.

Tiesas spriedumā norādīts, ka konfrontēšanas laikā starp pārbaudāmo personu un vervētāju V. K. tika noskaidrots, ka viņi esot pazīstami. Vervētājs pilnīgi apstiprināja agrāk sniegtās liecības par vervēšanas iemesliem un vervēšanas norisi, paraksta saņemšanu par sadarbošanos ar VDK, tikšanās vietu un laiku, par saņemto informāciju no aģenta "Alisa". Pārbaudāmā persona apstiprināja liecības par tikšanās vietu un iemesliem. Tāpat pārbaudāmā persona apstiprināja, ka zinājusi savu segvārdu, devusi parakstu par sadarbošanos ar VDK un informācijas neizpaušanu.[20]

Pārbaudāmā persona tiesas sēdē noliedza prokurora atzinumā uzrādīto un liecināja, ka personas, par kurām, kā atzinumā norādīts, pārbaudāmā persona ir sniegusi informāciju, pārbaudāmai personai nav bijušas pazīstamas, izņemot vienu.

Tiesa spriedumu taisīja, vadoties no ieskata, ka no ziņojumiem nav iespējams noteikt, ka informācijas avots ir tieši pārbaudāmā persona, jo nav ne parakstu, ne citu ziņu, kas liecinātu, ka informācijas sniedzēja bijusi tieši pārbaudāmā persona.[21] Tāpat tiesa ievērojusi, ka pārbaudāmā persona noliedza, ka būtu pildījusi VDK uzdevumus satikties ar ārzemniekiem, lai dibinātu uzticības attiecības ar mērķi iegūt VDK interesējušo informāciju, un faktiski atteikusies kļūt par VDK štata darbinieci.

Ievērojot minēto, kā arī pārbaudāmās personas un liecinieka V. K. liecību pretrunīgumu, ko nav iespējams novērst, tiesa, vadoties no Kriminālprocesa likuma[22] 19. panta trešās daļas, kas paredz:

---

[20] Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas lieta Nr. 7/348 (K31-0156-07), 93.–104. lp.

[21] Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas lieta Nr. 7/348 (K31-0156-07), 65.–66. lp.

[22] *Latvijas Vēstnesis*, Nr, 74 (3232), 2005, 11. maijs

> Visas saprātīgās šaubas par vainu, kuras nav iespējams novērst, jāvērtē par labu personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību,

atzina, ka tiesas izmeklēšanas laikā netika iegūti pierādījumi par pārbaudāmās personas apzinātu sadarbošanos ar VDK. Līdz ar to tiesa nosprieda, ka pārbaudāmā persona nav apzināti sadarbojusies ar VDK un nav bijusi tās informators.

Prokurors, izmantojot likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 15. panta astotās daļas tiesības, iesniedza apelācijas protestu par pirmās instances tiesas spriedumu.

Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģija tiesnešu Ingūnas Amoliņas (priekšsēdētāja), Ārijas Ždanovas un Smaidas Gļazeres sastāvā 2007. gada 29. maijā, izskatot prokurora Vilhelma Sausiņa apelācijas protestu, atcēla Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2007. gada 2. marta spriedumu un konstatēja faktu, ka L. Š. ir apzināti sadarbojusies ar VDK, būdama tās informatore (KA04-417/07).

Tiesas spriedumā norādīts, ka saskaņā ar Reabilitācijas un specdienestu lietu prokuratūras prokurora atzinumu pārbaudes lietā par L. Š. sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu, L. Š. sadarbību ar VDK apstiprina sekojošais. No TSDC saņemtās aģenta divas alfabētiskās un statistiskās uzskaites kartītes F-3 kopijas, kuras aizpildītas uz L. Š. vārda. No šiem dokumentiem redzams, ka L. Š. savervēta 1982. gada 15. novembrī aģenta kategorijā ar segvārdu "Alisa", nosakot aģenta personīgajai un darba lietai kārtas 20068. Vervētājs bijis VDK 2. daļas 1. nodaļas darbinieks V. K. Aģenta uzskaites kartītes esot parakstījis VDK 2. daļas priekšnieka vietnieks L. G., L. Š. nav izslēgta no aģentūras aparāta. TSDC rīcībā esošajā VDK elektroniskajā datubāzē ir atrastas aģenta "Alisa" ziņojumu kopijas DS-0309683, 0309733, 0310630, 0311262, 0311264, kuras ir sniedzis aģents "Alisa".

Pārbaudāmā persona L. Š. tiesas sēdē iesniegto apelācijas protestu neatzina, paskaidroja, ka nekad nav apzināti sadarbojusies ar VDK, un uzturēja pirmās instances tiesas sēdē sniegtās liecības. Papildus L. Š. paskaidroja, ka viņa bijusi spiesta gan parakstīties par ziņu neizpaušanu, gan ierasties uz tikšanos ar V. K., jo pretējā gadījumā viņas karjeras izaugsme tiktu izbeigta, turklāt viņas tēvs, kurš tajā laikā

ieņēma augstu posteni uzņēmumā *Zapriba*, būtu zaudējis darbu. Nekad nekādus ziņojumus viņa nav rakstījusi, no personām, par kurām it kā sniegusi informāciju, pazīst tikai J. G. Tikšanās ar V. K. notikušas parasti kafejnīcās, un viņu sarunas bijušas par ģimenēm, bērniem un darbu.

Tiesa atzina, ka likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 14. panta sestā daļa paredz, ka konstatējams sadarbības fakts ar VDK, nevis aģenta sniegto ziņu saturs vai kvalitāte.

Tiesas sēdē liecinieks V. K. liecināja, ka viņš VDK strādājis no 1971. līdz 1991. gadam. VDK 2. daļā strādājis dažādos amatos. Par aģentu "Alisa" var liecināt, ka aģenta kartīte aizpildīta uz L. Š. vārda, ka viņš ir ticies ar šo cilvēku un pazīst viņu. Aģenta kartīti aizpildījis personīgi; pazīst savu rokrakstu. Liecinieks V. K. norādīja, ka L. Š. pazīst kopš laika, kad strādājis Rīgas Politehniskajā institūtā par docētāju. L. Š. bijusi studente un kursa komjaunatnes biroja locekle. Tikšanās ar L. Š. notikušas bieži, jo viņu vasarnīcas atradušās kaimiņos. L. Š. zinājusi, ka viņš strādā VDK, ko arī netika slēpis. 1981. gadā tika saņemts rakstisks norādījums no PSRS VDK Otrās galvenās pārvaldes pārbaudīt L. Š. par viņas kontaktiem ar Dienvidslāvijas pilsoni, kurš bija operatīvās izstrādes objekts. Tikšanās ar L. Š. notikusi Rīgā, bijušajā Sarkanarmijas (tagad Bruņinieku) ielā 29/31,[23] 102. kabinetā[24]. Starp viņiem notikusi ilga saruna par kontaktiem ar Dienvidslāvijas pilsoni un par tālākajiem viņas plāniem. Viņš lūdzis palīdzēt tikt skaidrībā par Dienvidslāvijas pilsoņa mērķiem un nodomiem. L. Š. bijusi spiesta sadarboties, jo tika draudēts, ka pretējā gadījumā gan pārbaudāmā persona, gan viņas tēvs zaudētu darbu. Lai saglabātu sarunu slepenību, L. Š. parakstījās par sarunu satura neizpaušanu, un viņai tika piešķirts segvārds "Alisa". Visu saņemto informāciju V. K. ierakstījis diktofonā, vēlāk pārdrukājis un reģistrējis kā aģenta ziņojumus. L. Š. nevarēja nesniegt informāciju, taču labprātīgi neko nedarīja. V. K.

[23] Minētajā adresē Sarkanarmijas (tagadējā Bruņinieku) ielā ir atradusies Latvijas Republikāniskā arodbiedrību padome. *Red. piez.*

[24] Minētajā istabā, piemēram, atbilstoši 1961. gada 12. jūlija publikācijai laikrakstā *Padomju Jaunatne* atradusies arī arodbiedrību sporta biedrības *Daugava* Rīgas pilsētas padome. *Red. piez.*

liecināja, ka ar L. Š. kā aģentu uzturējis sakarus trīs līdz piecus gadus, tomēr no aģentūras vēlāk neizslēdza, kādēļ L. Š. bijusi sistēmā līdz pat 1991. gadam.

Tiesa konstatēja, ka VDK elektroniskajā datubāzē atrasti aģenta "Alisa" ziņojumi DS–0309683, 0309733, 0310630, 0311262, 0311264.

Apelācijas instances tiesa spriedumā norādīja, ka pirmās instances tiesa, taisot spriedumu, atzinusi, ka lietā ir pretrunas starp pārbaudāmās personas un liecinieka V. K. liecībām, atzīstot šīs pretrunas par šaubām, kuras nav iespējams novērst un vērtējusi tās par labu pārbaudāmajai personai. Tāpat apelācijas instances tiesa, izskatot lietu apelācijas kārtībā, secināja, ka nav strīda par to, ka pārbaudāmā persona ir parakstījusies par ziņu neizpaušanu, zinājusi par piešķirto segvārdu "Alisa", kā arī vairākkārt devusies uz tikšanos ar VDK darbinieku. Šos faktus nenoliedz pati pārbaudāmā persona, gan uzsverot, ka viņa ir bijusi spiesta to darīt, baidoties par savu tuvinieku likteni, taču nekādu ziņojumus nekad nav sniegusi, arī ne rakstveidā. Apelācijas instances tiesa atzina, ka saskaņā ar likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 14. panta sesto daļu konstatējams sadarbības fakts, nevis novērtējams aģenta sniegto ziņu saturs vai kvalitāte. Rezultātā apelācijas instances tiesa secināja, ka pārbaudāmā persona ir sniegusi ziņas un apzināti sadarbojusies ar VDK, jo, kā izriet no viņas pašas un liecinieka V. K. liecībām, viņa to nevarēja nedarīt, jo tika apdraudēta kā viņas pašas, tā arī tuvinieku karjeras izaugsme. Tiesa uzskatīja, ka nav izšķirošas nozīmes apstāklim, ka pati L. Š. ziņojumus nerakstīja, jo, kā jau minēts V. K. liecībās, tikšanās laikā sarunas tika ierakstītas diktofonā, kuras V. K. pēc tam apstrādāja un noformēja kā aģenta ziņojumus, tātad informācija tika iegūta sarunu veidā. Tādējādi tiesa secināja, ka ir pierādīts, ka pārbaudāmā persona ir apzināti sadarbojusies ar VDK un bijusi tās informatore.

Tiesas spriedumu lietas dalībnieki nav pārsūdzējuši vai noprotestējuši, tādēļ spriedums 2007. gada 4. augustā ir stājies spēkā. Laikraksts *Latvijas Vēstnesis* pretēji likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu*

sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu 15. panta devītajai daļai publicējis nevis 10 dienu laikā pēc tā spēkā stāšanās, bet 2007. gada 20. oktobrī, tātad vairāk nekā divus mēnešus pēc spēkā stāšanās.[25]

Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesa tiesneša Jāņa Utāna sastāvā, piedaloties Reabilitācijas un specdienestu lietu prokuratūras prokuroram Vilhelmam Sausiņam, taisot spriedumu 2007. gada 25. aprīļa lietā Nr. 7/353 (K31-199-07), nekonstatēja sadarbības faktu ar VDK. Minētais spriedums taisīts, ievērojot sekojošos apsvērumus.

Tiesa spriedumā konstatēja, ka no VDK aģentūras statistikās uzskaites kartītes F3 redzams, ka J. D. aģenta statusā savervēts 1978. gada 29. novembrī VDK 1. daļas 3. nodaļā ar segvārdu "Georg", nosakot darba un personas lietas numuru 899.

Tiesas spriedumā konstatēts, ka TSDC rīcībā esošajā VDK Informācijas analīzes daļas elektroniskajā datubāzē nav atrasti aģenta "Georg" ziņojumi vai citu aģentu ziņojumi, kuros būtu minēta pārbaudāmā persona.

Tiesas spriedumā norādīts, ka liecinieks T. P. liecinājis, ka 1959. gadā sācis strādāt VDK 1. daļā un ka ir parakstījis pārbaudāmās personas statistiskās uzskaites un alfabētisko kartīti. Tāpat T. P. liecināja, ka 1978. gadā strādājis LPSR Ministru Padomē un ieņēmis vecākā referenta amatu, tomēr neatcerējās aģentu ar tādu segvārdu, kā arī to, ka būtu lasījis šā aģenta ziņojumus.

Tiesas spriedumā norādīts, ka liecinieks G. V. P. liecinājis, ka strādājis VDK 1. daļā par priekšnieku. Atbilstoši viņa liecībām VDK 1. daļas 3. nodaļa nodarbojusies ar zinātniski tehnisko izlūkošanu. Lieciniekam nekas nebija zināms par pārbaudāmās personas darbību VDK aģentūras tīklā.

Tiesa, neapstrīdot faktu, ka pārbaudāmā persona ar segvārdu "Georg" un personas lietas Nr. 899 ir bijusi iekļauta VDK aģentu sarakstā, ka kartītes par viņu aizpildītas tajās norādītajā laikā, tās

[25] Publicētā sprieduma rezolutīvā daļa: "Ar Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2007. gada 29. maija spriedumu konstatēts fakts, ka LUDMILA ŠIRJAJEVA, pers. kods 090251-XXXXX, ir apzināti sadarbojusies ar bijušo Latvijas PSR Valsts drošības komiteju un ir bijusi tās informatore," *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 186 (3762), 2007, 20. novembris. *Red. piez.*

aizpildījis VDK 1. daļas 3. nodaļas darbinieks U. R. un parakstījis attiecīgās daļas priekšnieka vietnieks, ka dokumentu noformēšana notikusi atbilstoši instrukcijai par VDK aģentūras aparātu un uzticības personām, tomēr nekonstatēja pārbaudāmās personas apzinātu sadarbību ar VDK.

Tiesa secināja, ka iepazīstoties ar lietas materiāliem, noklausoties pārbaudāmās personas paskaidrojumus un liecinieku liecības, sadarbības fakts ar VDK nav pierādīts.

Tiesas spriedumu lietas dalībnieki nav pārsūdzējuši vai noprotestējuši, tādēļ spriedums ir stājies spēkā. Pārbaudāmā persona nav lūgusi un tādēļ arī tiesa nav publicējusi atbilstoši likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 15. panta desmitajai daļai sprieduma rezolutīvo daļu.

Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesa tiesneša Jāņa Utāna sastāvā, piedaloties Reabilitācijas un specdienestu lietu prokuratūras prokurorei Baibai Rozenbergai, taisot 2007. gada 27. aprīļa spriedumu lietā Nr. 7/358 (K31-206-07), nekonstatēja sadarbības faktu ar VDK.

Spriedumā konstatēts, ka no VDK aģentūras statistikās uzskaites kartītes F3 redzams, ka P. B. aģenta statusā savervēts 1975. gada 24. decembrī VDK 2. daļas 11. nodaļā ar segvārdu "Siliņš", nosakot darba un personas lietas numuru 16318.

Tiesas spriedumā konstatēts, ka TSDC rīcībā esošajās operatīvajās lietās un VDK Informācijas analīzes daļas elektroniskajā datubāzē nav atrasti aģenta "Siliņš" ziņojumi vai citu aģentu ziņojumi, kuros būtu minēta pārbaudāmā persona.

Tiesas spriedumā norādīts, ka liecinieks B. Š. pirmstiesas izmeklēšanā liecinājis, ka strādājis VDK 2. daļā par priekšnieku un ka ir parakstījis statistiskās uzskaites un alfabētisko kartīti. Tāpat savās liecībās norādīja, ka neatceras ne aģentu ar tādu segvārdu, ne arī to, ka būtu lasījis šā aģenta ziņojumus.

Tiesas spriedumā norādīts, ka liecinieks V. Z. pirmstiesas izmeklēšanā liecinājis, ka strādājis VDK 2. daļas 11. nodaļā par operatīvo darbinieku un par 4. daļas 3. nodaļas priekšnieku.

Lieciniekam nekas nebija zināms par pārbaudāmās personas darbību VDK aģentūras tīklā.

Tiesas spriedumā atzīts, ka VDK aģentūras vervēšana, viņu lietu reģistrācija un aģentu uzskaite notika saskaņā ar nolikumu par VDK aģentūru un uzticības personām, kurš ieviests VDK iestāžu darbībā ar 1983. gada pavēli Nr. 00140, un instrukciju par aģentūras uzskaiti, kas apstiprināta ar 1983. gada pavēli Nr. 00145.

Tiesa, neapstrīdot faktu, ka pārbaudāmā persona ar segvārdu "Siliņš" un personas lietas Nr. 16318 ir bijusi iekļauta VDK aģentu sarakstā, ka kartītes uz viņu aizpildītas tajās norādītajā laikā, ka tās aizpildījis VDK darbinieks V. B. un parakstījis 2. daļas priekšnieks, ka dokumentu noformēšana notikusi atbilstoši instrukcijai par VDK aģentūras aparātu un uzticības personām, tomēr nekonstatēja pārbaudāmās personas apzinātu sadarbību ar VDK.

Tiesa secināja, ka, iepazīstoties ar lietas materiāliem, noklausoties pārbaudāmās personas paskaidrojumus un lieciniekuliecības, sadarbības fakts ar VDK nav pierādīts.

Tiesas spriedumu lietas dalībnieki nav pārsūdzējuši vai noprotestējuši, tādēļ spriedums ir stājies spēkā. Pārbaudāmā persona nav lūgusi un tādēļ arī tiesa nav publicējusi atbilstoši likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 15. panta desmitajai daļai sprieduma rezolutīvo daļu.

Ventspils tiesa

Ventspils tiesa tiesneses Vijas Videnieces sastāvā, piedaloties Reabilitācijas un specdienestu lietu prokuratūras prokurorei Baibai Rozenbergai, taisot 2007. gada 21. jūnija spriedumu lietā Nr.7/336 (K40-0080-07/4), nekonstatēja sadarbības faktu ar VDK. Minētais spriedums taisīts, ievērojot sekojošos apsvērumus.

Tiesa spriedumā konstatējusi, ka no VDK aģentūras statistiskās uzskaites kartītes F3 redzams, ka V. R. satikšanās dzīvokļa turētāja kategorijā savervēts 1973. gada 11. jūnijā VDK Ventspils pilsētas daļā ar segvārdu "Volna", reģistrēts VDK 10. daļā, nosakot darba un personas lietas numuru 15073.

Tiesas spriedumā konstatēts, ka TSDC rīcībā esošajās VDK operatīvajās lietās nav atrasti aģenta "Volna" ziņojumi. Tāpat TSDC rīcībā esošajā VDK Informācijas analīzes daļas elektroniskajā datubāzē nav atrasti aģenta "Volna" ziņojumi vai citu aģentu ziņojumi, kuros būtu minēta pārbaudāmā persona.

Tiesas spriedumā norādīts, ka liecinieks N. K. pirmstiesas izmeklēšanā liecinājis, ka laikā no 1969. gada līdz 1974. gadam strādājis VDK par operatīvo pilnvaroto Ventspils daļā; darbība bijusi saistīta ar dzelzceļa satiksmes nodrošināšanu un ostu, kur tajā laikā strādāja pārbaudāmā persona V. R. un ar ko lieciniekam nekādu saistību nav bijis. Liecinieks ar pārbaudāmo personu nav pazīstams. Lai arī konstatēts, ka liecinieks N. K. aizpildījis aģenta ar segvārdu "Volna" statistiskās uzskaites kartīti, tomēr viņš šo aģentu nevarēja atcerēties.

Tiesa, neapstrīdot faktu, ka pārbaudāmā persona ar segvārdu "Volna" un personas lietu Nr. 15073 bijusi iekļauta VDK aģentu sarakstā, kā arī to, ka kartītes uz viņu aizpildītas tajās norādītajā laikā, to darījis VDK Ventspils pilsētas daļas darbinieks, konkrētajā lietā liecinieks N. K., bet parakstījis daļas priekšnieks M. D., ka dokumentu noformēšana notikusi atbilstoši instrukcijai par VDK aģentūras aparātu un uzticības personām, tomēr nekonstatēja pārbaudāmās personas apzināti slepenu sadarbību ar VDK.

Tiesa secināja, ka, iepazīstoties ar lietas materiāliem, noklausoties pārbaudāmās personas paskaidrojumus un liecinieka liecību, sadarbības fakts ar VDK nav pierādīts.

Tiesas spriedumu lietas dalībnieki nav pārsūdzējuši vai noprotestējuši, tādēļ spriedums ir stājies spēkā. Pārbaudāmā persona nav lūgusi un tādēļ arī tiesa nav publicējusi atbilstoši likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 15. panta desmitajai daļai sprieduma rezolutīvo daļu.

Rīgas rajona tiesa

Rīgas rajona tiesa tiesneses Ineses Siliņevičas sastāvā, piedaloties Reabilitācijas un specdienestu lietu prokuratūras prokuroram Vilhelmam Sausiņam, taisot spriedumu 2007. gada

9. februāra lietā **Nr. 7/351 (K33-01/53/07)**, nekonstatēja sadarbības faktu ar VDK. Minētais spriedums taisīts, ievērojot sekojošos apsvērumus.

Tiesas spriedumā konstatēts, ka no TSDC saņemtas VDK aģentūras alfabētiskās un statistiskās uzskaites kartītes, no kurām redzams, ka I. O. savervēts aģenta statusā 1965. gada 11. oktobrī ar segvārdu "Gunārs" un reģistrēts VDK Dobeles rajona daļā, nosakot darba un personas lietas numuru 12273. Kartīti aizpildījis A. E. G. un parakstījis nodaļas priekšnieks I. A.

Tiesas spriedumā konstatēts, ka TSDC rīcībā esošajā VDK Informācijas analīzes daļas elektroniskajā datubāzē nav atrasti aģenta "Gunārs" ziņojumi vai citu aģentu ziņojumi, kuros būtu minēta pārbaudāmā persona.[26]

Tiesas spriedumā norādīts, ka liecinieks A. E. G. tiesas sēdē liecināja, ka VDK strādājis no 1965. līdz 1985. gadam: Dobeles rajona VDK daļā par operatīvo pilnvaroto – līdz 1972. gadam, tad pārcelts darbā uz Rīgu, kur strādājis 5. daļas 1. nodaļā. Tāpat liecinieks norādīja, ka VDK darbiniekiem bija jāpilda aģentūras vervēšanas plāns, tādēļ bieži aģentu kartītes tika sagatavotas formāli par cilvēkiem, kuri faktiski ar VDK nesadarbojās un nepildīja aģenta funkcijas. A. E. G. ar pārbaudāmo personu I. O. ticies sakarā ar noziedzīgiem nodarījumiem Dobeles pusē. Liecināja, ka toreiz notika dedzināšanas, zādzības, tāpēc meklējuši vainīgos. Tomēr ar pārbaudāmo personu nekāda sadarbība nav bijusi, pārbaudāmā persona nekādus ziņojumus nav ne rakstījusi, ne citādi sniegusi.

Tiesa spriedumā secināja, ka atrašanās VDK aģentūras uzskaitē VDK aģenta statusā pati par sevi nepierāda sadarbības faktu ar VDK. Tādēļ, izvērtējot pārbaudes lietas materiālus, pārbaudāmās personas paskaidrojumus, liecinieka liecības, tiesa sprieda, ka nav konstatējams, ka pārbaudāmā persona būtu bijusi VDK darbinieks vai informators.

Tiesas spriedumu lietas dalībnieki nav pārsūdzējuši vai noprotestējuši, tādēļ spriedums ir stājies spēkā. Pārbaudāmā persona nav lūgusi un tādēļ arī tiesa nav publicējusi atbilstoši likuma *Par bijušās*

[26] Rīgas rajona tiesas lieta Nr. 7/351 (K33-01/53/07), 65. lp.

Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu 15. panta desmitajai daļai sprieduma rezolutīvo daļu.

Jēkabpils rajona tiesa

Jēkabpils rajona tiesa tiesneses Lilitas Bārbeles sastāvā, piedaloties Reabilitācijas un specdienestu lietu prokuratūras prokuroram Vilhelmam Sausiņam, taisot 2007. gada 28. maija spriedumu lietā Nr. 7/357 (K16-148/07), nekonstatēja sadarbības faktu ar VDK. Minētais spriedums taisīts, ievērojot sekojošos apsvērumus.

Tiesas spriedumā konstatēts, ka no TSDC saņemtas VDK aģentūras alfabētiskās un statistiskās uzskaites kartītes, no kurām redzams, ka pārbaudāmā persona J. S. savervēts aģenta statusā 1986. gada 22. augustā ar segvārdu "Arkādijs" un reģistrēts VDK Jēkabpils rajona nodaļā. Kartīti aizpildījis V. P. un parakstījis nodaļas priekšnieks K. E.

Tiesas spriedumā konstatēts, ka TSDC rīcībā esošajā VDK Informācijas analīzes daļas elektroniskajā datubāzē un operatīvajās lietās nav atrasti aģenta "Arkādijs" ziņojumi vai citu aģentu ziņojumi, kuros būtu minēta pārbaudāmā persona.

Tiesas spriedumā norādīts, ka liecinieki V. P., I. R. un V. D. – bijušie VDK darbinieki – tiesas sēdē norādīja, ka neatceras pārbaudāmās personas iesaistīšanu VDK darbībā, tomēr apstiprināja kartītes aizpildīšanu un parakstīšanu.

Tiesa atzina, ka, ievērojot minēto, netika iegūti pierādījumi tam, ka pārbaudāmā persona būtu apzināti sniegusi jebkādas ziņas par citām personām VDK. Savu spriedumu tiesa pamatoja ar atziņu, ka apstāklis, ka pārbaudāmā persona bijusi iekļauta VDK aģentūras tīklā, nedod objektīvu pamatu atzīt faktu, ka līdz ar to attiecīgā persona ir apzināti un slepeni sadarbojusies ar VDK. Līdz ar to tiesa secināja, ka tiesas izmeklēšanas laikā nav gūti pierādījumi par pārbaudāmās personas sadarbību ar bijušo LPRS VDK.

Tiesas spriedumu lietas dalībnieki nav pārsūdzējuši vai noprotestējuši, tādēļ spriedums ir stājies spēkā. Pārbaudāmā persona nav lūgusi un tādēļ arī tiesa nav publicējusi atbilstoši likuma *Par bijušās*

Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu 15. panta desmitajai daļai sprieduma rezolutīvo daļu.

Rēzeknes tiesa

Rēzeknes tiesa tiesneša Harija Raščevska sastāvā, piedaloties Reabilitācijas un specdienestu lietu prokuratūras prokuroram Vilhelmam Sausiņam, taisot 2007. gada 4. jūnija spriedumu lietā **Nr. 7/359 (K26-271/07/1)**, nekonstatēja sadarbības faktu ar VDK. Minētais spriedums taisīts, ievērojot sekojošos apsvērumus.

Tiesas spriedumā konstatēts, ka no TSDC saņemtas VDK aģentūras alfabētiskās un statistiskās uzskaites kartītes, no kurām redzams, ka A. L. savervēts aģenta statusā 1963. gada 12. decembrī ar segvārdu "Krūms", nosakot aģenta personīgajai un darba lietai kārtas 11247 un reģistrējot VDK Ludzas rajona daļā.

A. L. par sevi liecinājis, ka 1949. gada 14. aprīlī bijis arestēts par dalību "pretpadomju pagrīdes organizācijā" *Latgales vanagi*, tiesāts atbilstoši Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas (KPFSR) Kriminālkodeksa 58.[1a] pantam, 58.[10] panta pirmajai daļai un 58.[11] pantam.[27] Sevišķā apspriede noteikusi desmit gadus brīvības atņemšanu. Atbrīvots 1956. gadā, atgriezies Latvijas teritorijā. No 1958. līdz 1959. gadam viņu vairākkārt aicinājuši uz VDK, lai nopratinātu par skrejlapu izlīmēšanu. Sešdesmito gadu vidū esot pārcēlies uz Rēzekni, kur esot sācis strādāt valsts uzņēmumā *Rēzeknes Lauktehnika* par šoferi. Esot bijis gadījums, kaa viņu izsauca uz priekšnieka kabinetu un lika rakstīt paskaidrojumu, kāpēc viņš lamājot krievus, lai gan viņš neesot to darījis. Pārbaudāmā persona norādīja, ka citu kontaktu viņam ar VDK nav bijis un ka viņam nekas nav zināms arī par segvārdu; nekādus dokumentus neesot parakstījis.

Tiesas spriedumā norādīts, ka pirmstiesas izmeklēšanā nebija iespējams savākt pierādījumus, kas ļautu izdarīt secinājumu par pārbaudāmās personas apzinātu sadarbību ar VDK. Tāpat teikts, ka

[27] Arhīva lieta Nr. 39394.

liecinieki V. P. un O. D. – bijušie VDK darbinieki – tiesas sēdē norādīja, ka neatceras, ka pārbaudāmā persona būtu iesaistīta VDK darbībā.

Ievērojot minēto, tiesa atzina, ka lietā nav iegūti pierādījumi tam, ka pārbaudāmā persona apzināti sadarbojies ar VDK un bijusi VDK aģents.

Tiesas spriedumu lietas dalībnieki nav pārsūdzējuši vai noprotestējuši, tādēļ spriedums ir stājies spēkā. Pārbaudāmā persona nav lūgusi un tādēļ arī tiesa nav publicējusi atbilstoši likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 15. panta desmitajai daļai sprieduma rezolutīvo daļu.

Daugavpils tiesa

Daugavpils tiesa tiesneša Vladimira Isajeva sastāvā, piedaloties Reabilitācijas un specdienestu lietu prokuratūras prokurorei Baibai Rozenbergai, taisot 2007. gada 9. augusta spriedumu lietā Nr. 7/360 (K12-548/07), nekonstatēja sadarbības faktu ar VDK.[28] Minētais spriedums taisīts, ievērojot sekojošos apsvērumus.

Tiesas spriedumā konstatēts, ka no TSDC saņemtas VDK aģentūras alfabētiskās un statistiskās uzskaites kartītes, no kurām redzams, ka S. Z. savervēts aģenta statusā 1983. gada 28. jūnijā ar segvārdu "Kuļikov" un reģistrēts VDK 10. daļā, nosakot darba un personas lietas numuru 20429.[29]

Tiesas spriedumā atzīts, ka pirmstiesas izmeklēšanā nebija iespējams savākt pierādījumus, kas ļautu izdarīt kategorisku secinājumu par pārbaudāmās personas apzinātu slepenu sadarbību ar VDK.

Tiesas spriedumā konstatēts, ka TSDC rīcībā esošajā VDK Informācijas analīzes daļas elektroniskajā datubāzē un operatīvajās

[28] Lieta rosināta pēc Pilsonības likuma 17. panta otrās daļas, kas paredz: "Naturalizācijas iesnieguma izskatīšanu aptur, ja [..] attiecībā uz viņu [iesniedzēju] ierosināta pārbaudes lieta par sadarbības ar VDK fakta konstatēšanu, līdz stājas spēkā tiesas spriedums vai lieta tiek izbeigta."

[29] Daugavpils tiesas lieta Nr. 7/360 (K12-548/07), 12.–17. lp.

lietās nav atrasti aģenta "Kuļikov" ziņojumi. Nav atrasti arī citu aģentu ziņojumi, kuros būtu minēta pārbaudāmā persona.

Tiesas spriedumā norādīts, ka pārbaudāmā persona S. Z. noliedza sadarbību ar VDK un paskaidroja, ka 1983. gadā strādāja par mākslinieku noformētāju maizes kombinātā. Pārbaudāmo personu uzaicināja uz Kadru daļu un lūdza atbildēt uz VDK darbinieka jautājumiem. VDK darbinieks interesējās par ģimeni, kura bija izbraukusi uz pastāvīgu dzīvi Izraēlā. Pārbaudāmā persona paskaidroja VDK darbiniekam, ka ar ģimeni nekādas attiecības neuztur. VDK darbinieks interesējās arī par pārbaudāmās personas radiniekiem, kuri dzīvoja Izraēlā. VDK darbinieks lika pārbaudāmajai personai uzrakstīt dokumentu par to, ka gadījumā, ja pārbaudāmā persona uzzinās, ka kāds no pārbaudāmās personas radiem vai paziņām gatavojas veikt kādas pretpadomju rakstura darbības, pārbaudāmajai personai par to jāziņo VDK darbiniekam. Pārbaudāmā persona parakstīja attiecīgo dokumentu ar segvārdu "Kuļikov". Šādi pārbaudāmā persona rīkojusies, jo baidījusies zaudēt darbu. Dokumentu rakstīja tikšanās laikā ar VDK darbinieku kādā dzīvoklī, kur bija uzaicināts tikties. Ar VDK darbinieku bija ticies kādas četras vai piecas reizes. Pārbaudāmā persona tikšanās reizēs vienmēr atbildējusi, ka neko pastāstīt nevar un ka nekas par pretpadomju rakstura darbību viņam nav zināms. VDK darbinieku, kas varētu liecināt minētā sakarā nebija, tādēļ tiesas spriedums taisīts, neesot liecinieku liecībām.

Ievērojot iepriekš minēto, tiesa atzina, ka lietā nav iegūti pierādījumi tam, ka pārbaudāmā persona apzināti sadarbojies ar VDK.

Tiesas spriedumu lietas dalībnieki nav pārsūdzējuši vai noprotestējuši, tādēļ spriedums ir stājies spēkā. Pārbaudāmā persona nav lūgusi un tādēļ arī tiesa nav publicējusi atbilstoši likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 15. panta desmitajai daļai sprieduma rezolutīvo daļu.

Balvu rajona tiesa

Balvu rajona tiesa tiesneša Eduarda Veisa sastāvā, piedaloties Reabilitācijas un specdienestu lietu prokuratūras prokuroram Jurijam

Švēdem, taisot spriedumu 2007. gada 14. novembra spriedumā lietā Nr. 7/361 (K09-148/1), nekonstatēja sadarbības faktu ar VDK. Minētais spriedums taisīts, ievērojot sekojošos apsvērumus.

Tiesa spriedumā konstatējusi, ka, pamatojoties uz V. S. iesniegumu Reabilitācijas un specdienestu lietu prokuratūrā, tika ierosināta pārbaudes lieta.

Tiesas spriedumā konstatēts, ka liecinieks E. K. tiesas sēdē liecināja, ka pazīst pārbaudāmo personu, jo kopā ir studējuši Latvijas Lauksaimniecības akadēmijā. Liecinieks strādājis VDK Balvu rajona nodaļā par operatīvo pilnvaroto. Katram operatīvajam pilnvarotajam vajadzēja noteiktu skaitu aģentu, lai varētu pildīt savus darba pienākumus, piemēram, informācijas vākšanu iedzīvotāju vidū. Pārbaudāmajai personai nezinot, liecinieks E. K. noformēja viņu par aģentu, izdomājot segvārdu "Garais". Liecinieks ar savu roku aizpildīja uzskaites kartīti – forma Nr. 3. Kartīti parakstīja nodaļas priekšnieks A. K. Uz aģenta vārda tika noformēta arī lieta, kurā visus datus liecinieks E. K. ierakstīja pats, pārbaudāmajai personai nezinot, ka tāda lieta ir sagatavota. Lietā norādītais, ka informācija iegūta ar pārbaudāmās personas starpniecību, neatbilst īstenībai. Bijusi kārtība, ka aģentam nebija obligāti pašrocīgi jāraksta ziņojumi par to, ko tikšanās un sarunas laikā ar atbildīgo VDK darbinieku, ziņoja. Turklāt saskaņā ar instrukciju nebija obligāti jāparaksta piekrišana sadarbībai vai apņemšanās neizpaust informāciju. Parasti darba kolēģi par otra kolēģa aģentiem neko nezināja.

Tiesas spriedumā konstatēts, ka liecinieks A. K. tiesas sēdē liecināja, ka strādāja līdz 1990. gada decembrim par VDK Balvu rajona nodaļas priekšnieku. VDK Balvu rajona nodaļas darbības virziens atbilstoši liecinieka A. K. sniegtajai informācijai bija saistīts ar pretizlūkošanu, kas ietvēra darbu valsts noslēpumu aizsardzības jomā, ārkārtēju notikumu novēršanu transportā un rūpniecībā, cīņu ar iespējamām ekonomiskajām diversijām rūpniecībā, valdības sakaru nodrošināšanu, ieroču glabāšanas drošības nodrošināšanu Iekšlietu ministrijas iestādēs, iekšējās drošības nodrošināšanu iestādēs, cīņu ar ideoloģiskajām diversijām un nacionālisma izpausmēm. Arī liecinieks A. K. norādīja, ka saskaņā ar instrukcijām aģenta paraksts par sadarbību un informācijas neizpaušanu nebija obligāts, tāpat kā nebija

obligāta aģenta rakstisku ziņojumu iesniegšana. Aģenta lietā darbinieks parasti aģenta sniegto informāciju pierakstīja izziņas formā, atspoguļojot, kāda informācija un no kura aģenta saņemta. Liecinieks A. K. norādīja, ka viņam nav ziņu, vai pārbaudāmā persona bijusi reāls aģents, jo kontroltikšanās ar aģentu bija stingri reglamentēta, un viņam kā priekšniekam faktiski bija ierobežotas iespējas tikties un pārbaudīt padoto darbu ar aģentūru; arī augstākstāvošai priekšniecībai bija ierobežotas iespējas. Par konkrēto aģentu bija atbildīgs tas VDK darbinieks, ar kuru aģentam bija paredzēta sadarbība.

Tiesa liecinieku sniegtās liecības pārbaudīja, iepazīstoties ar Padomju Sociālistisko Republiku Savienības (PSRS) VDK 1983. gada 4. jūlija pavēļu Nr. 00145 un Nr. 00140 kopijām. Pavēles Nr. 00140 3. punkta 11. apakšpunkts paredz:

> [..] aģentu vervēšana tiek veikta, pakāpeniski vervējamās personas iekļaujot VDK uzdevumu izpildē, kā arī izsakot tiešu vervēšanas piedāvājumu. Aģentu savervēšana var būt nostiprināta ar parakstu saistību (parakstu), saņemto operatīvo informāciju [..].

Pavēlēs Nr. 00140 4. punkta 8. apakšpunkts paredz:

> [..] atsevišķos gadījumos no aģenta saņemto informāciju operatīvais darbinieks var noformēt izziņas veidā [..].

Pavēle Nr. 00145 nosaka aģentūras uzskaiti. Spriežot pēc noteiktās kārtības, paraksts un rakstiska informācija nav obligāta; aģenta autobiogrāfiju un fotogrāfiju personas lietai iegūst operatīvā ceļā; kategoriski aizliegts aģentus iepazīstināt ar anketām un citām uzskaites formām.[30]

Tiesa spriedumā vadījās no atziņas, ka faktiski par aģentu varēja noformēt personu, neesot attiecīgajai personai informētai par minēto faktu, jo rakstisku saistību un rakstiskas informācijas sniegšana nebija obligāta, savukārt pārbaude, vai persona kā aģents reāli eksistē un darbojas, bijusi ievērojami ierobežota. Tāpat tiesa sprieda, ka tikai uzskaites kartītes – forma Nr. 3 – eksistēšana nav neapgāžams pierādījums, lai konstatētu personas sadarbības faktu ar VDK, ja nav

[30] Balvu rajona tiesas lieta Nr. 7/361 (K09-148/1), 62.–68. lp.

iegūti citi pierādījumi kā, piemēram, darba lietas ar aģentūras ziņojumiem un dotajiem uzdevumiem.

Rezultātā tiesa atzina, ka lietā nav iegūti pietiekami pierādījumi tam, ka pārbaudāmā persona apzināti sadarbojies ar VDK, jo lietas materiāli neapliecina, ka pārbaudāmā persona būtu sniegusi slepenu informāciju par citām personām vai izpildījusi kādus VDK uzdevumus.

Tiesas spriedumu lietas dalībnieki nav pārsūdzējuši vai noprotestējuši, tādēļ spriedums ir stājies spēkā. Pārbaudāmā persona nav lūgusi un tādēļ arī tiesa nav publicējusi atbilstoši likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 15. panta desmitajai daļai sprieduma rezolutīvo daļu.

Izņemot vienu pārbaudes lietu, visās citās pierādījumu apjoms un to saturs bijis līdzīgs. Proti, par sadarbību ar VDK liecināja VDK aģenta alfabētiskās uzskaites kartīte, tomēr TSDC rīcībā esošajās VDK operatīvajās lietās nebija atrasti attiecīgā aģenta ziņojumi vai citi materiāli, kuros būtu minēts aģents. Tāpat VDK Informācijas analīzes daļas elektroniskajā datubāzē nebija atrasti attiecīgā aģenta ziņojumi vai citu aģentu ziņojumi, kuros būtu minēts attiecīgais aģents. Novērtējot iepriekšminēto pārbaudes lietu materiālus un tiesai nodotu pierādījumu saturu, viennozīmīgi var izdarīt secinājumu, ka visos gadījumos, kad pierādījumi aprobežojas ar VDK aģenta alfabētisko uzskaites kartīti, tiesa taisījusi spriedumu, ka nav iegūti pierādījumi, ka pārbaudāmā persona būtu apzināti sadarbojusies ar VDK, tādēļ tiesa uzskatījusi, ka nav pamata atzīt personu par VDK darbinieku vai informatoru. Tas pierāda, ka šajā jautājumā izveidojusies noturīga tiesu prakse. Kritiski novērtējot tiesas iespējas konstatēt sadarbības faktu esošā procesa ietvaros, jāsecina, ka nav iespējams objektīvi izvērtēt sadarbības fakta esību ar VDK, ja lietā ir tikai uzskaites dokumenti, lai gan secināms, ka tiesu prakse viennozīmīgi atzīst šo dokumentu īstumu.

2007. gadā tiesās izskatītās pārbaudes lietas rosinātas, pamatojoties uz pārbaudāmās personas iesniegumu. Pamatu personai vērsties prokuratūrā, lai pārbaudītu sadarbības faktu ar VDK, pārsvarā

noteica personas vēlme saņemt Latvijas Republikas pilsonību (60 procentos gadījumu). Dažos gadījumos pārbaudāmā persona, kļūstot par politisko organizāciju (partiju) biedru un veicot biedra naudas iemaksāšanu vai dāvinājumu (ziedojumu), saņēma informāciju no Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja, ka par personu TSDC ir ziņas saistībā ar VDK darbību (25 procentos gadījumu). Dažos gadījumos pārbaudāmā persona pēc savas iniciatīvas ir vērsusies TSDC ar lūgumu pārbaudīt, vai TSDC rīcībā ir VDK dokumenti par pārbaudāmo personu (15 procentos gadījumu).

Secinājumi

Tiesu spriedumu analīze pārbaudes lietās liecina, ka ir nodibināta tiesu prakse, kas uzskaites kartīšu esību vēl neuzskata par pietiekamu pierādījumu pastāvošā procesa ietvaros, lai pārbaudāmo personu atzītu par apzināti un slepeni sadarbojušos ar VDK. Saskaņā ar likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 14. panta sestās daļas 1. punktu, taisot spriedumu par personas sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu, tiesai spriedumā ar pierādījumiem jāpamato faktu, ka sadarbība ar VDK ir notikusi, proti, jākonstatē sadarbības laiks, vieta, forma, kā arī citi apstākļi. Turklāt atbilstoši 14. panta sestās daļas 2. punktam jākonstatē personas subjektīvā attieksme pret sadarbību, proti, vai sadarbība bijusi apzināta vai neapzināta. Neizpildoties abiem 14. panta sestajā daļā apstākļiem, sadarbības fakts ar VDK esošā procesa ietvaros nav konstatējams.

Visos gadījumos pārbaudes lietas tika ierosinātas, pamatojoties uz pārbaudāmās personas iesniegumu. Pamatu personai vērsties prokuratūrā sadarbības fakta ar VDK pārbaudei pārsvarā noteica personas vēlme saņemt Latvijas Republikas pilsonību. Pilsonības likuma 11. panta pirmās daļas 6. punkts liedz pilsonību personām, kuras bijušas VDK darbinieki, informatori, aģenti vai arī konspiratīvo dzīvokļu turētāji, ja šis fakts konstatēts likumā noteiktajā kārtībā. Dažos gadījumos pārbaudāmā persona, kļūstot par politisko organizāciju (partiju) biedru un veicot biedru naudas iemaksu, saņēma

informāciju no Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja, ka par personu TSDC ir ziņas saistībā ar VDK darbību. Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma[31] 6. panta pirmā daļa no 2004. gada 12. marta līdz 2008. gada 12. augustam noteica bijušajiem Valsts drošības komitejas štata, ārštata darbiniekiem un informatoriem aizliegumu dāvinājumu (ziedojumu) vai jebkādā citā veidā finansēt politiskās organizācijas (partijas).

Tiesu praksē nodibināts, ka nerodas šaubas par aģentu uzskaites kartīšu autentiskumu šādu iemeslu dēļ: tie ietilpst vienotā VDK aģentūras uzskaites sistēmā; tos aizpildījuši un parakstījuši attiecīgā laika periodā strādājošie darbinieki; šo dokumentu pārņemšana no VDK notikusi saskaņā ar spēkā esošajām tiesību normām, un tā ir atbilstošā veidā fiksēta. Tāpat atzīstams, ka ir nodibināta tiesu prakse, ka personas sadarbības fakta ar VDK nekonstatēšana tiek argumentēta ar to, ka pirmstiesas un tiesas izmeklēšanas laikā pārbaudes lietā nav iegūti pierādījumi, ka persona apzināti piekritusi sadarbībai ar VDK, kā arī apzināti, slepeni sadarbojusies ar VDK, izpildot tās uzdevumus.

Pamatoti ir apgalvot, ka par atzītu judikatūru uzskata tiesas atzinumu, ka, novērtējot pārbaudāmās personas sadarbības faktu ar VDK atbilstoši likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 14. panta sestajai daļai, tiesai jāizdara secinājumi par sadarbības faktu, nevis jāveic aģenta sniegto ziņu satura vai kvalitātes novērtējums.

Par tiesu praksē balstītu secinājumu jāatzīst, ka izdrukas (kartīšu kserokopijas) no TSDC rīcībā esošās VDK Informācijas analīzes daļas elektroniskās datubāzes ir īstas, jo tās sastādītas atbilstoši VDK saistošiem normatīviem un satur visus nepieciešamos rekvizītus: konkrētā dokumenta reģistrācijas datus, ziņu avota (aģenta) datus, informācijas saņēmēja (operatīvā darbinieka) datus un citu datu tulkojumu.

Daudzos gadījumos tiesas saskārās ar to, ka nebija iespējams nopratināt VDK darbiniekus, kuri bija aizpildījuši vai parakstījuši uzskaites dokumentus, jo viņi ir miruši vai viņu dzīvesvieta nav zināma.

---

[31] *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 114 (397), 1995, 2. augusts.

Vairākumā gadījumu, kad bija iespējams nopratināt bijušos VDK darbiniekus, tiesai nācās konstatēt, ka liecības nesatur ziņas par faktiem, kas dod pamatu atzīt personas apzinātu slepenu sadarbības faktu ar VDK, jo pārbaudāmo personu liecinieki vai nu nepazīst vai neatceras sadarbības faktu un apstākļus.

Ievērojot tiesu praksē konstatēto, ir pamatoti secināt, ka ir nepieciešams izvērtēt likumā *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* ietvertās sadarbības fakta ar VDK konstatēšanas kārtības saglabāšanas un atbilstīgas pilnveidošanas nepieciešamību. Izvērtēšanā būtu jāpievērš uzmanība judikatūras atzinumam par sadarbības saturu un kvalitāti, iespējams, veicot attiecīgu aspektu iekļaušanu pārbaudes procesa aprakstā.

1. pielikums

Aģenta “Katja” aģentūras uzskaites kartīte (anonimizēta).[32]

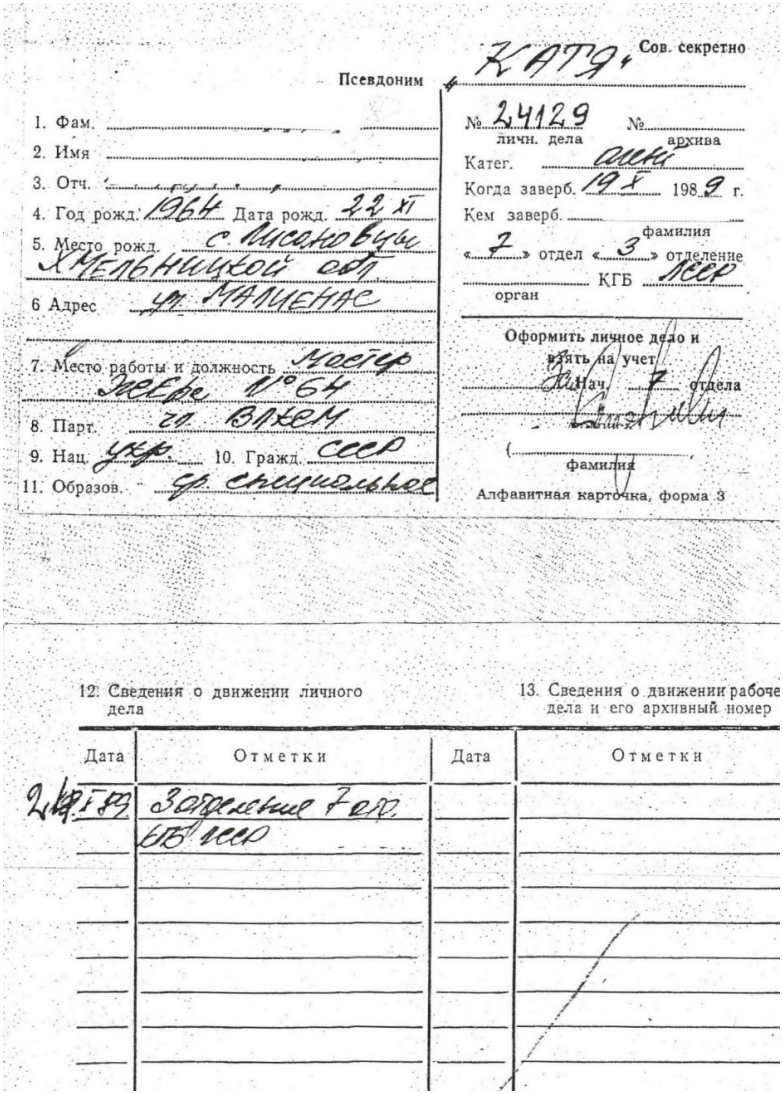

Псевдоним КАТЯ Сов. секретно

1. Фам.
2. Имя
3. Отч.
4. Год рожд. 1964 Дата рожд. 22 XI
5. Место рожд. с. Писановцы Хмельницкой обл
6 Адрес ул. Малиенас
7. Место работы и должность мастер ЖЕРЕ №64
8. Парт. чл. ВЛКСМ
9. Нац. укр. 10. Гражд. СССР
11. Образов. ср. специальное

№ 24129 личн. дела № архива
Катег. ОИН
Когда заверб. 19 X 1989 г.
Кем заверб. фамилия
«7» отдел «3» отделение
КГБ ЛССР
орган

Оформить личное дело и взять на учет
Нач. 7 отдела
фамилия

Алфавитная карточка, форма 3

12. Сведения о движении личного дела

13. Сведения о движении рабоче дела и его архивный номер

Дата	Отметки	Дата	Отметки
2 [illegible] 89	3 отделение 7 отд. КГБ ЛССР		

[32] Lieta Nr. 7/347 (K30-347/10), 11. lp.

2. pielikums

Aģentūras ziņojumu, ko sniedzis aģents "Alisa", personas lietas numurs 20068, atspoguļojums datu bāzē (anonimizēts).[33]

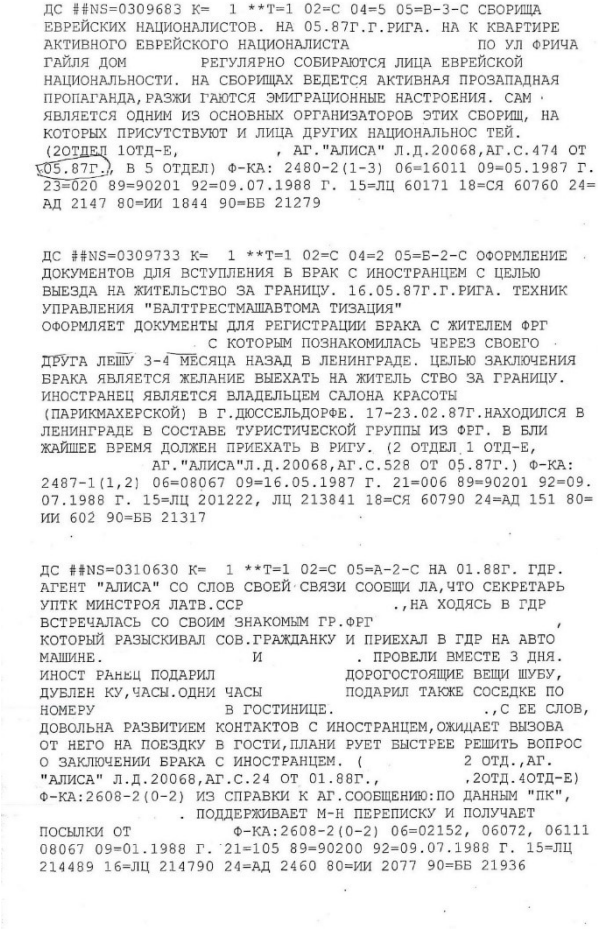

ДС ##NS=0309683 К= 1 **Т=1 02=С 04=5 05=В-3-С СБОРИЩА ЕВРЕЙСКИХ НАЦИОНАЛИСТОВ. НА 05.87Г.Г.РИГА. НА К КВАРТИРЕ АКТИВНОГО ЕВРЕЙСКОГО НАЦИОНАЛИСТА ПО УЛ ФРИЧА ГАЙЛЯ ДОМ РЕГУЛЯРНО СОБИРАЮТСЯ ЛИЦА ЕВРЕЙСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОСТИ. НА СБОРИЩАХ ВЕДЕТСЯ АКТИВНАЯ ПРОЗАПАДНАЯ ПРОПАГАНДА,РАЗЖИ ГАЮТСЯ ЭМИГРАЦИОННЫЕ НАСТРОЕНИЯ. САМ ЯВЛЯЕТСЯ ОДНИМ ИЗ ОСНОВНЫХ ОРГАНИЗАТОРОВ ЭТИХ СБОРИЩ, НА КОТОРЫХ ПРИСУТСТВУЮТ И ЛИЦА ДРУГИХ НАЦИОНАЛЬНОС ТЕЙ. (2ОТДЕЛ 1ОТД-Е, , АГ."АЛИСА" Л.Д.20068,АГ.С.474 ОТ 05.87Г.), В 5 ОТДЕЛ) Ф-КА: 2480-2(1-3) 06=16011 09=05.1987 Г. 23=020 89=90201 92=09.07.1988 Г. 15=ЛЦ 60171 18=СЯ 60760 24= АД 2147 80=ИИ 1844 90=ББ 21279

ДС ##NS=0309733 К= 1 **Т=1 02=С 04=2 05=Б-2-С ОФОРМЛЕНИЕ ДОКУМЕНТОВ ДЛЯ ВСТУПЛЕНИЯ В БРАК С ИНОСТРАНЦЕМ С ЦЕЛЬЮ ВЫЕЗДА НА ЖИТЕЛЬСТВО ЗА ГРАНИЦУ. 16.05.87Г.Г.РИГА. ТЕХНИК УПРАВЛЕНИЯ "БАЛТТРЕСТМАШАВТОМА ТИЗАЦИЯ" ОФОРМЛЯЕТ ДОКУМЕНТЫ ДЛЯ РЕГИСТРАЦИИ БРАКА С ЖИТЕЛЕМ ФРГ С КОТОРЫМ ПОЗНАКОМИЛАСЬ ЧЕРЕЗ СВОЕГО ДРУГА ЛЕШУ 3-4 МЕСЯЦА НАЗАД В ЛЕНИНГРАДЕ. ЦЕЛЬЮ ЗАКЛЮЧЕНИЯ БРАКА ЯВЛЯЕТСЯ ЖЕЛАНИЕ ВЫЕХАТЬ НА ЖИТЕЛЬ СТВО ЗА ГРАНИЦУ. ИНОСТРАНЕЦ ЯВЛЯЕТСЯ ВЛАДЕЛЬЦЕМ САЛОНА КРАСОТЫ (ПАРИКМАХЕРСКОЙ) В Г.ДЮССЕЛЬДОРФЕ. 17-23.02.87Г.НАХОДИЛСЯ В ЛЕНИНГРАДЕ В СОСТАВЕ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ГРУППЫ ИЗ ФРГ. В БЛИ ЖАЙШЕЕ ВРЕМЯ ДОЛЖЕН ПРИЕХАТЬ В РИГУ. (2 ОТДЕЛ 1 ОТД-Е, АГ."АЛИСА"Л.Д.20068,АГ.С.528 ОТ 05.87Г.) Ф-КА: 2487-1(1,2) 06=08067 09=16.05.1987 Г. 21=006 89=90201 92=09.07.1988 Г. 15=ЛЦ 201222, ЛЦ 213841 18=СЯ 60790 24=АД 151 80= ИИ 602 90=ББ 21317

ДС ##NS=0310630 К= 1 **Т=1 02=С 05=А-2-С НА 01.88Г. ГДР. АГЕНТ "АЛИСА" СО СЛОВ СВОЕЙ СВЯЗИ СООБЩИ ЛА,ЧТО СЕКРЕТАРЬ УПТК МИНСТРОЯ ЛАТВ.ССР .,НА ХОДЯСЬ В ГДР ВСТРЕЧАЛАСЬ СО СВОИМ ЗНАКОМЫМ ГР.ФРГ , КОТОРЫЙ РАЗЫСКИВАЛ СОВ.ГРАЖДАНКУ И ПРИЕХАЛ В ГДР НА АВТО МАШИНЕ. И . ПРОВЕЛИ ВМЕСТЕ 3 ДНЯ. ИНОСТ РАНЕЦ ПОДАРИЛ ДОРОГОСТОЯЩИЕ ВЕЩИ ШУБУ, ДУБЛЕН КУ,ЧАСЫ.ОДНИ ЧАСЫ ПОДАРИЛ ТАКЖЕ СОСЕДКЕ ПО НОМЕРУ В ГОСТИНИЦЕ. .,С ЕЕ СЛОВ, ДОВОЛЬНА РАЗВИТИЕМ КОНТАКТОВ С ИНОСТРАНЦЕМ,ОЖИДАЕТ ВЫЗОВА ОТ НЕГО НА ПОЕЗДКУ В ГОСТИ,ПЛАНИ РУЕТ БЫСТРЕЕ РЕШИТЬ ВОПРОС О ЗАКЛЮЧЕНИИ БРАКА С ИНОСТРАНЦЕМ. (2 ОТД.,АГ. "АЛИСА" Л.Д.20068,АГ.С.24 ОТ 01.88Г., ,2ОТД.4ОТД-Е) Ф-КА:2608-2(0-2) ИЗ СПРАВКИ К АГ.СООБЩЕНИЮ:ПО ДАННЫМ "ПК", . ПОДДЕРЖИВАЕТ М-Н ПЕРЕПИСКУ И ПОЛУЧАЕТ ПОСЫЛКИ ОТ Ф-КА:2608-2(0-2) 06=02152, 06072, 06111 08067 09=01.1988 Г. 21=105 89=90200 92=09.07.1988 Г. 15=ЛЦ 214489 16=ЛЦ 214790 24=АД 2460 80=ИИ 2077 90=ББ 21936

[33] Lieta Nr. 7/348 (K31-0156-07), 65. – 66. lp.

ДС ##NS=0311262 К= 1 **Т=1 02=С 05=НА 06.88.,РИГА. ПО ДАННЫМ АГЕНТА "АЛИСА", ЖИТЕЛЬНИЦА РЕСПУБЛИКИ . ВЫНАШИВАЕТ ЭМИГРАЦИОННЫЕ НАСТРОЕНИЯ. РАССКАЗАЛА АГЕНТУ "АЛИСЕ" О СВОЕЙ ПОЕЗДКЕ В ШВЕЦИЮ К СЕСТРЕ ., ЭМИГРИРОВАВШЕЙ ИЗ СССР В 1982 ГОДУ. ВОСТОРЖЕННО ОТЗЫВАЛАСЬ О ВЫСОКОМ ЖИЗНЕННОМ УРОВНЕ В ШВЕЦИИ. ВЫСКАЗАЛАСЬ ИСТОЧНИКУ, ЧТО В БУДУЩЕМ НАМЕРЕНА УЕХАТЬ НА ПОСТОЯННОЕ МЕСТО ЖИТЕЛЬСТВА В ШВЕЦИЮ. ЕСЛИ ВЫЕЗД НА ПОСТОЯННОЕ МЕСТО ЖИТЕЛЬСТВА НЕ БУДЕТ РАЗРЕШЕН, НАМЕРЕНА ВЫЕХАТЬ В ОЧЕРЕДНОЙ РАЗ В ГОСТИ К СЕСТРЕ В ШВЕЦИЮ СОВМЕСТНО С ДОЧЕРЬЮ И ОСТАТЬСЯ ТАМ. (АГЕНТ "АЛИСА", Л.Д.N 20068,АГ.С.N 568 ОТ 06.88., 2 ОТДЕЛ КГБ,) 06=03077, 15070 09=06.1988 Г. 12=06.1988 Г. 89=90200 92=25.11.1988 Г. 15=ЛЦ 215499 24=АД 40 80=ИИ 5579 90=ББ 36024

ДС ##NS=0311264 К= 1 **Т=1 02=С 05=НА 06.88Г. РИГА.ПО ДАННЫМ АГЕНТА "АЛИСА",ЖИТЕЛЬНИЦА РИГИ . РАССКАЗАЛА ИСТОЧНИКУ,ЧТО В МАЕ С.Г. ВСТРЕЧАЛАСЬ СО СВОИМИ ДРУЗЬЯМИ,ПРИЕХАВШИМИ ИЗ США В РИГУ.ИНОСТРАНЦЫ ОБЕЩАЛИ ПОДЫСКАТЬ ЕЙ "ЖЕНИХА",КОТОРЫЙ ВСТУПИТ С НЕЙ В БРАК В ЦЕЛЯХ СОЗДАНИЯ УСЛОВИЙ ДЛЯ ПОСЛЕДУЮЩЕГО ВЫЕЗДА В США НА ПОСТОЯННОЕ ЖИТЕЛЬСТВО.СО СЛОВ . "ЖЕНИХ" ДОЛЖЕН ПРИЕХАТЬ В АВГУСТЕ 1988 ГОДА. МАТЬ В 1988 ГОДУ ХОДАТАЙСТВОВАЛА О ВЫЕЗДЕ В США В ГОСТИ,ОДНАКО В ВЫЕЗДЕ ЕЙ БЫЛО ОТКАЗАНО. (АГЕНТ "АЛИСА",Л.Д.20068, АГ.С. N567 ОТ 17.06.88Г.,2 ОТД.) Ф-КА:2716-2(2-3) 06=08067 09=06.1988 Г. 89=90250 92=04.10.1988 Г. 15=ЛЦ 215418 24=АД 40 80=ИИ 3519 90=ББ 29200

Conclusions and Argumentation of the Judiciary within the Cases Brought to Establish the Fact of Collaboration with the KGB and the Reasons for Not Establishing the Fact of Collaboration

In 2015, research began on how the fact of collaboration with the KGB is elaborated by the judiciary and when and how the fact of collaboration can be established. The researcher was led to confirm public suspicions that there are few cases when the court had established deliberate collaboration with the KGB. Therefore, in the continuing analysis of each case, most attention was paid to the grounds and argumentation employed by the court to come to the conclusions on the existence of the fact of deliberate collaboration with the KGB and, more importantly, on the reasons why the fact of collaboration was not established by the court.

The research was mainly based on the assessment of the evidence available in the cases on establishing the fact of collaboration with the KGB. This included the testimonies of witnesses, experts' conclusions, material evidence, documents and the protocols of the court procedure.

According to the law *On maintenance, use of documents of the former Committee for State Security and establishing the fact of collaboration of a person with the KGB*[34] (hereinafter – the Law on the KGB Documents) a District (city) Court establishing the fact of collaboration with the KGB follows the special order set by the particular law and the Criminal Procedure Law with regard to certain issues such as gathering evidence (Part 9 of the Article 14) and exercising a right to appeal and protest (Part 8 of the Article 15).

The courts examining test cases and assessing the evidence submitted by the verified person and the prosecutor found that – in almost every instance – the verified persons have not deliberately and secretly collaborated with the KGB. Courts have found that the

[34] Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu: law, *Latvijas Vēstnesis*, No 65 (196), 2 June 1994.

existence of inventory cards is not proof that the verified person deliberately and secretly collaborated with the KGB. The application of criminal procedure with regard to establishing the fact of collaboration with the KGB is to blame for the low number of established facts of collaboration because the court is obliged to establish this fact while having no doubt towards the basic questions of collaboration such as the specific time, place and form of collaboration. The same is the case regarding the subjective attitude of a person towards the collaboration, in particular regarding the question of whether a person was conscious or unconscious of their collaboration. If there is doubt on any question, the court rules that collaboration with the KGB cannot be established.

Kontrole pār baznīcu Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā un PSRS valsts drošības institūcijas

Dr. phil. Solveiga Krūmiņa-Koņkova,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas locekle

Ievads. Varas maiņa un reliģiskā politika pēc Josifa Staļina nāves

Apskata sākumā īsumā iezīmēšu politisko un baznīcas un padomju varas attiecību fonu, kuru veido un kurā arī aktīvi darbojas reliģiskie pilnvarotie Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā (LPSR). Laikposms no 1950. līdz 1953. gada 5. martam ir Josifa Staļina (1878–1953) pēdējie gadi. Šajā laikā visā Padomju Sociālistisko Republiku Savienības (PSRS) teritorijā turpinās garīdzniecības "tīrīšana no pretpadomju elementiem" un sistemātiska dievnamu slēgšana, un šīs represijas, protams, skāra arī Latvijas teritoriju. Piemēram, 1950. gadā, pamatojoties uz kādu no Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas (KPFSR) Kriminālkodeksa 58. *prim* pantiem, kas bija vērsti uz kontrrevolucionāru noziegumu apkarošanu,[35] bija notiesāti, nosakot brīvības atņemšanu uz desmit gadiem darba nometnēs, trīs Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas[36] un astoņi Latvijas Romas

[35] Sk. plašāk: Jansons, Ritvars. *LPSR drošības iestāžu darbība 1944.–1956. Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 2. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 91.–93. lpp.

[36] Talonens, Jouko. *Baznīca staļinisma žņaugos. Latvijas Evaņģēliski luteriskā baznīca padomju okupācijas laikā no 1944. līdz 1950. gadam*. Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2009, 203.–205. lpp. Salīdzinot minēto informāciju ar datubāzi, kas pamatā izdevumam *No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā 1940–1986* (Rīga: Latvijas vēstures institūts, 1999) un kas pielāgota LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās

katoļu baznīcas garīdznieki.[37] Taču ne visi padomju varai nevēlamie garīdznieki bija tiesāti. Spriežot pēc pieejamās informācijas, kriminālprocesuālo darbību veikšana nebija pat fiksēta attiecībā uz Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas Dundagas draudzes mācītāju Augustu Briedi.[38] Garīdznieks pratināšanas laikā LPSR Valsts drošības ministrijas (VDM) vietējā nodaļā bija sists līdz nāvei, kas iestājās 1950. gada 6. novembrī, bet viņa mirstīgās atliekas bija pārvietotas piecus kilometrus tālāk uz Dižkārļiem.[39]

---

izpētes komisijas vajadzībām, secināms, ka skaitlis aptver sekojošas personas: Nikolajs Malcenieks, dzimis 1916. gadā, apcietināts 1950. gada 28. novembrī; Alfreds Freibergs, dzimis 1890. gadā apcietināts 1950. gada 21. decembrī; Roberts Feldmanis, dzimis 1910. gadā, apcietināts 1950. gada 29. aprīlī.

[37] Trūps-Trops, Henriks. *Latvijas Romas katoļu baznīca komunisma gados, 1940–1990*. Rīga: Romas katoļu metropolijas kūrijas izdevums, 1992, 70.–73. lpp. Salīdzinot minēto informāciju ar datubāzi, kas pamatā izdevumam *No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā 1940–1986* (Rīga: Latvijas vēstures institūts, 1999) un kas pielāgota LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisijas vajadzībām, secināms, ka skaitlis aptver sekojošās personas: Jāzeps (Josifs) Borodzuļa, dzimis 1893. gadā, apcietināts 1949. gada 10. novembrī; Staņislavs Čužāns, dzimis 1922. gadā, apcietināts 1950. gada 12. februārī; Jāzeps (Josifs) Gailevičs, dzimis 1893. gadā, apcietināts 1945. gada 8. jūnijā un 1949. gada 10. septembrī; Staņislavs Ivbulis (Ivbuls), dzimis 1907. gadā, apcietināts 1949. gada 2. februārī; Eduards Kopeika (Kopeiks), dzimis 1906. gadā, apcietināts 1949. gada 15. novembrī; Jānis Voitiņš, dzimis 1913. gadā, apcietināts 1950. gada 10. februārī; Izidors Ancāns, dzimis 1889. gadā, apcietināts 1950. gada 29. maijā; Klements (Klemenss) Apšs, dzimis 1913. gadā, apcietināts 1949. gada 21. septembris. Savukārt ziņas par Leonu Dzeni (Dzeņu), dzimušu 1915. gadā, apcietinātu 1945. gada 25. septembrī, H. Trūpa-Tropa grāmatā nav precīzas.

[38] Augusts Briedis dzimis 1904. gada 7. septembrī Mazsalacā. 1938. gadā beidzis Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultāti. Tajā pašā gadā ordinēts par mācītāju un kalpojis par vikāru Kandavas prāvesta iecirknī. No 1939. līdz 1940. gadam bijis Tukuma aizsargu pulka 1. bataljona kapelāns. No 1941. gada līdz nāves brīdim 1950. gada 6. novembrī bijis pirmais latviešu mācītājs Dundagas evaņģēliski luteriskajā draudzē. Bijis viens no mācītājiem, kas piedalījās Kandavas un Piltenes prāvesta iecirkņu mācītāju sapulcē Ārlavā 1945. gada februārī; par šo faktu sk.: LVA, 1986. f., 1. apr., 40742. l., 110. lp.

[39] Sk.: "Ar mācītāja acīm", *Dundadznieks*, Nr. 5 (110), 2011, marts, 3. lp. Pieejams: http://novads.dundaga.lv/avize/d110_20110315.pdf; "Ar mācītāja acīm", *Dundadznieks*, Nr. Nr. 7 (112), 2011, aprīlis, 3. lpp. Pieejams. http://novads.dundaga.lv/avize/d112_20110415.pdf; Briedis, Guntis. "Pirms 70 gadiem Dundagas baznīcā, *Dundadznieks,* Nr. 16 (187), 2014, septembris, 3. lpp. Pieejams: http://novads.dundaga.lv/avize/d187_20140911.pdf.

Pēc Staļina nāves, sekojot PSRS iekšlietu ministra Lavrentija Berijas (1899–1953) norādījumiem, PSRS Augstākās Padomes Prezidijs (APP) 1953. gada 27. martā izdeva dekrētu par amnestiju.[40] Lai gan amnestija noteica plašu gadījumu loku, kad personas atbrīvojamas no soda izciešanas, sods samazināms uz pusi, sodāmība dzēsta, atceļami tiesību īstenošanas ierobežojumi un izbeidzami kriminālprocesi, dekrēta 7. pants noteica, ka amnestiju neattiecina

> "uz personām, kas notiesātas ar soda termiņu ilgāk par pieciem gadiem par kontrrevolucionāriem noziegumiem, sociālistiskā īpašuma izlaupīšanu, bandītismu un slepkavību ar iepriekšēju nodomu".

Savās atmiņās par Latvijas Romas katoļu baznīcas prelātu Alfonu Pastoru (1890–1968) viņa brāļa dēls Vladimirs Pastors šo situāciju apraksta sekojoši:

> "Kas attiecas uz politiskajiem, jāatzīmē tas, ka mazāk par pieciem gadiem par kontrrevolucionāriem noziegumiem (viss *58. pants*[41]) deva ļoti reti.[42] Tomēr politiskie ieslodzītie turpināja cerēt uz amnestiju."[43]

Cerības pārauga konkrētā rīcībā, kad tā paša gada aprīlī laikrakstā *Pravda* parādījās raksts, kas atmaskoja "ārstu lietu".[44] Ziņas par to, ka šajā lietā apsūdzētie ir atbrīvoti, jo lieta izrādījusies safabricēta, bet

---

[40] Sk. PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrēts par amnestiju, 1953, 27. marts. Pieejams: http://lpra.vip.lv/atpludi.htm.

[41] Avotos kļūdaini KPFSR Krimināl kodeksa 58. *prim* pantus dēvē par 58. pantu. Katrs 58. *prim* pants ir atsevišķs pants, kas satur nošķirtu noziedzīga nodarījuma sastāvu, kvalificējošas pazīmes un atbilstošu sankciju un kas var būt dalīts daļās. *Red. piez.*

[42] Piemēram, Julijans Vaivods (1895–1990) 1958. gada 13. maijā bija sodīts atbilstoši KPFSR Krimināl kodeksa 58.[10] panta pirmajai daļai – par propagandu vai aģitāciju, kurā uzaicina gāzt, graut vai vājināt padomju varu, kā arī par tāda paša satura literatūras izplatīšanu, izgatavošanu vai glabāšanu –, nosakot divu gadu brīvības atņemšanas. Sk. LVA, 1986. f., 2. apr., 5447. l., 275. lp.

[43] Пастор, Владимир. "Альфонс Пастор прелат Апостольского престола", ч. 2, *Проза.ру.* Pieejams: https://www.proza.ru/2016/01/01/746 [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]

[44] Sk., piemēram, Костырченко, Геннадий. "Дело врачей", *Альманах "Россия. XX век",* Архив Александра Н. Яковлева. Pieejams: http://www.alexanderyakovlev.org/almanah/inside/almanah-intro/55550.

apsūdzēto atzīšanās – falsificētas, nokļuva arī līdz *Gulagam*.[45] Taču vēl aktīvāka politieslodzīto un viņu piederīgo rīcība sākās pēc tam, kad 26. jūnijā Kremlī Padomju Savienības Komunistiskās partijas (PSKP) Centrālās Komitejas (CK) Prezidija sēdes laikā apcietināja Beriju.[46] Oficiāli par to paziņoja 29. jūnijā, un tūlīt pēc tam PSRS Ģenerālprokuratūra, PSKP CK un jaunais PSRS iekšlietu ministrs Sergejs Kruglovs[47] (1907–1977) sāka saņemt politieslodzīto lūgumus pārskatīt viņu krimināllietas, kā arī sūdzības par to, ka izmeklēšanas gaitā pret viņiem izmantotas nelikumīgas pratināšanas metodes.[48] Šādu lūgumu un sūdzību piemēri atrodami arī vairākās Latvijā notiesāto garīdznieku krimināllietās.[49] Tā 1953. gada 6. jūlijā savu sūdzību PSRS iekšlietu ministram adresēja notiesātais Latvijas Pareizticīgās Baznīcas priesteris Dmitrijs Okolovičs (1915–1985).[50] Citēšu šīs sūdzības ievadu, jo tas precīzi atspoguļo tā laika politisko ieslodzīto noskaņojumu:

> "Es vienmēr domāju, ka manas pilsoņa tiesības droši sargā padomju likumība. PSRS Konstitūcijā taču ir ierakstītas padomju sociālistiskās valsts pilsoņu diženās tiesības. PSRS Konstitūcijas 127. pants PSRS pilsoņiem nodrošina personas neaizskaramību. Nevienu nevar apcietināt citādi, kā vien ar tiesas lēmumu vai prokurora sankciju.
>
> Taču es vēlos darīt zināmu, kas notika 1949. gada naktī no 8. uz 9. augustu. Nevaru to noklusēt, jo ir pārkāpta padomju likumība. Leitnants Streļajevs (VDM [Valsts drošības ministrijas] pārstāvis LPSR Limbažu rajonā) ieradās pie manis bez jebkāda apcietināšanas ordera un ar ieroci rokās piespieda mani atzīt sevi par arestētu, un nekādi ne

[45] Akronīms no Labošanas darbu nometņu un koloniju galvenās pārvaldes nosaukuma krievu valodā, proti, *ГУЛАГ – Главное управление исправительно-трудовых лагерей и колоний*.

[46] Beriju un vairākus citus augsta ranga PSRS Iekšlietu ministrijas darbiniekus tiesāja 1953. gada decembrī un gandrīz visiem noteica augstāko soda mēru – nāves sodu.

[47] *Сергей Никифорович Круглов.*

[48] Хлобустов, Олег. *КГБ СССР 1954–1991. Тайна гибели Великой державы.* Москва: Аква-Терм, 2012, с. 29.

[49] Sk., piemēram, LVA, 1986. f., 1. apr., 40001. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 21659. l.; LVA, 1986. f., 2. apr., 5447. l.

[50] Dmitriju Okoloviču 1949. gada 14. decembrī notiesāja atbilstoši KPFSR Krimināl kodeksa 58.^{1a} un 58.^{10} panta pirmajai daļai – par dzimtenes nodevību un pretpadomju literatūras glabāšanu –, nosakot kopumā brīvības atņemšanu uz divdesmit pieciem gadiem. Sk. LVA, 1986. f., 1. apr., 40001. l.

> mani, ne arī Salacgrīvas pilsētas darbaļaužu deputātu padomes priekšsēdētāja K. Pētersona protesti par to, ka bez aresta un kratīšanas ordera Streļajeva rīcība ir nelikumīga, neko nedeva. Es tiku arestēts, un pēc šausminošām pratināšanas metodēm, redzējis un pārliecinājies par izmeklēšanas darbību patvaļu, es parakstīju visus protokolus par manām lietām."[51]

Okoloviča vēstules noslēgums savukārt rāda, ka politieslodzītie bija labi informēti gan par atzinumu, ka "ārstu lieta" bijusi safabricēta, gan arī par Berijas mēģinājumiem ierobežot Sevišķās apspriedes pilnvaras. Okolovičs raksta:

> "Visa manas apsūdzības lieta taču balstās uz visīstākajiem meliem, un Sevišķā apspriede mani notiesāja neklātienē, neuzklausot mani un nenopratinot lieciniekus, kuri pierādītu lietas būtību, proti, tiktu pierādīts, ka man nav bijis nekā kopīga ar tādiem "faktiem", kādi tika uzskaitīti apsūdzības lietā. Izmeklēšanas laikā es atspēkoju melus, un man tika apsolīts, ka manu lietu izskatīs Kara tribunāls, kurā tiks izvērtēti arī mani labie darbi.
>
> Es nekad neesmu bijis pretpadomju cilvēks, un man nav arī bijis ne mazākā mērķa uz tādām darbībām, kādās mani apsūdzēja.
>
> Lūdzu Jūs pārskatīt manu lietu."[52]

1953. gada 14. septembrī par PSKP CK pirmo sekretāru kļūst Ņikita Hruščovs (1894–1971). Hruščova laiks, no kura daļu tautā dēvē arī par *Hruščova atkusni*, faktiski padomju varas attieksmi pret baznīcu neietekmēja. Mainījās tikai metodes, ar kurām varas iestādes mēģināja likvidēt baznīcas ietekmi sabiedrībā: fizisku izrēķināšanos ar padomju varai mazāk lojāliem garīdzniekiem nomainīja attiecīgo garīdznieku psiholoģiska ietekmēšana un aktīvas antireliģiskas propagandas kampaņas.

1954. gada 7. jūlijā PSKP CK pieņem lēmumu *Par lieliem trūkumiem zinātniski ateistiskajā propagandā un pasākumiem tās*

[51] LVA, 1986. f., 1. apr., 40001. l., 102. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]
[52] LVA, 1986. f., 1. apr., 40001. l., 103. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]

uzlabošanai[53].[54] Šajā lēmumā uzsvērts, ka ir aktivizējusies "baznīcu un dažādu reliģisko sektu darbība" un pieaudzis to PSRS pilsoņu skaits, kuri praktizē reliģiskos rituālus. Lēmums norāda, ka PSKP, komjaunatnes, arodorganizācijām, kā arī Izglītības ministrijai obligāti jāveic "antireliģiskais darbs" sistemātiski, neatlaidīgi, pārliecinot un pacietīgi skaidrojot, meklējot individuālu pieeju katram ticīgajam. Tā paša gada 10. novembrī PSKP CK pieņem vēl vienu lēmumu *Par kļūdām zinātniski ateistiskās propagandas darbā iedzīvotāju vidū*,[55] kurā, no vienas puses, uzdod

> "PSKP apgabalu komitejām un novadu komitejām, savienoto republiku Kompartiju Centrālajām Komitejām un visām partijas organizācijām radikāli novērst kļūdas ateistiskajā propagandā un turpmāk nekādā gadījumā nepieļaut ticīgo un garīdznieku jūtu jebkādu aizskaršanu, kā arī administratīvu iejaukšanos baznīcas darbībā",

no otras puses, izvērsti pamato, kādēļ

---

[53] *О крупных недостатках в научно-атеистической пропаганде и мерах её улучшения.*

[54] Ievērojot to, ka daudzi dokumenti nav pieejami latviešu valodā, šeit un turpmāk, ja vien nav norādīts citādi, dokumenta nosaukumu autore tulkojusi, vadoties pēc citiem saistītiem dokumentiem un autorei konsultējoties ar VDK piesegstruktūras *Dzimtenes Balss* bijušo redaktori. Šeit salīdzinājumam sk. 1963. gada Lietuvas PSR Komunistiskās partijas CK sekretāra A. Barkauska referāta nosaukumu "Par zinātniski ateistiskās propagandas stāvokli republikā un pasākumiem tās uzlabošanai" ("Lietuvas KP CK plēnums", *Padomju Jaunatne*, 1963, 13. februāris). Jānorāda, ka Ringolda Baloža piedāvātais tulkojums *Par lieliem trūkumiem zinātniskā ateisma propagandā un tās uzlabošanas pasākumiem* viņa agrīnajos darbos (piemēram, "Diena, kad pieminam arī komunistu represētos ticīgos". Pieejams: http://lpra.vip.lv/ticigos.htm) un ko izmanto diplomdarbos (piemēram, Brūnava, Madara. *Reliģiju politika LPSR (1953–1959): baptistu un adventistu konfesiju piemērs* [bakalaura darbs vēsturē]. Rīga: Latvijas Universitāte, 2016), nav precīzs. Tāpat neprecīzi tulkot arī *Par zinātniski-ateistiskās propagandas galvenajiem trūkumiem un pasākumiem tās uzlabošanai* (piemēram, Giļdejeva, Kristīna. *Ateistiskā darba pamatvirzieni LSPR [LPSR – red. piez.] 1954.–1964. gadā* [maģistra darbs vēsturē]. Rīga, Latvijas Universitāte, 2016). *Red. piez.*

[55] "PSKP CK Lēmums Par kļūdām zinātniski ateistiskās propagandas darbā iedzīvotāju vidū", *Cīņa*, 1954, 12. novembris. Salīdzinājumam nosaukums krievu val. *Об ошибках в проведении научно-атеистической пропаганды среди населения.*

> "dziļa, pacietīga un prasmīgi nostādīta zinātniski ateistiskā propaganda ticīgo vidū palīdzēs viņiem galu galā atbrīvoties no reliģiskiem maldiem",

un norāda:

> "Garīdznieki savā vairākumā, kā to liecina fakti, tagad arī ir lojāli pret padomju varu. Tāpēc cīņa pret reliģiskajiem aizspriedumiem pašlaik jāuzskata kā zinātniska, materiālistiskā pasaules uzskata ideoloģiska cīņa pret antizinātnisko, reliģisko pasaules uzskatu."

Rezultātā pastiprinās cīņa ar reliģiskiem uzskatiem, audzinot darbaļaudis "karojošā materiālisma" garā.[56]

Latvijā uz šo PSKP CK lēmumu reaģē ar LPSR Ministru Padomes (MP) 1955. gada 26. marta lēmumu Nr. 174. *Par zinātniski izglītojošā darba pastiprināšanu iedzīvotāju vidū*.[57] Lēmumā uzsvērts, ka zinātniski izglītojošo propagandu iedzīvotāju vidū veic neapmierinoši, un šo situāciju

> "izmanto reakcionāri elementi un baznīca, lai aktīvi jauktos padomju ģimenē un darbaļaužu sadzīvē, ieviešot reliģiskos rituālus un mēģinot pakļaut savai ietekmei visvairāk atpalikušos sabiedrības slāņus".[58]

Būtiska vieta šajā lēmumā ierādīta zinātniskā ateisma propagandai un jaunu ģimenes un sadzīves tradīciju radīšanai, ar kurām jānomaina reliģiskās tradīcijas kā, piemēram, padomju kapu svētki un laulību un bēru ceremonijas.

Pēc četriem gadiem 1958. gada 12. septembrī, apkopojot šīs "ideoloģiskās cīņas" rezultātus, tiek izstrādāts slepens PSKP CK Propagandas un aģitācijas nodaļas apkārtraksts padomju republikām *Par zinātniski ateistiskās propagandas trūkumiem*.[59] Šajā apkārtrakstā, ilustrējot baznīcas ietekmes pieaugumu padomju sabiedrībā, no jauna aicina PSKP, komjaunatnes un arodorganizācijas, PSRS Kultūras ministriju, PSRS MP Radioraidījumu un televīzijas komiteju, PSRS

---

[56] Sk. Записка Отдела пропаганды и агитации ЦК КПСС по союзным республикам "О недостатках научно-атеистической пропаганды", № 39. Pieejams: http://rusoir.ru/03print/03print-02/03print-02-239/

[57] LVA, 1448. f., 1. apr., 7. l., 25.–28. lp.

[58] LVA, 1448. f., 1. apr., 7. l., 26. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]

[59] *О недостатках научно-атеистической пропаганды.*

Augstākās izglītības ministriju un republikāniskās ministrijas nopietni aktivizēt zinātniski ateistiskās propagandas un kultūrizglītojošo darbu, īpaši jaunatnes vidū. Apkārtrakstā nav minētas PSRS Reliģisko kultu lietu padome (RKLP) un PSRS Krievu pareizticīgās baznīcas lietu padome (KPBLP), taču, spriežot pēc pilnvaroto LPSR arhīvu dokumentiem,[60] abas šīs institūcijas kopā ar Latvijas Komunistiskās partijas CK Aģitācijas un propagandas nodaļu plānoja un īstenoja antireliģiskās jeb zinātniski ateistiskās propagandas kampaņas Latvijas teritorijā. Šādu kampaņu veiksmīgai īstenošanai bija nepieciešami pilnvarotie ar līdzīga darba pieredzi, un tas, jādomā, bija viens no iemesliem arī daļējai pilnvaroto nomaiņai divdesmitā gadsimta piecdesmito gadu beigās, jo, kā lasāms iepriekš minētajā apkārtrakstā, LPSR bija to republiku skaitā, kuru

> "partijas organizācijas, ideoloģiskās iestādes un nodaļas CK 7. jūlija un 10. novembra lēmumus nepilda[61], zinātniski ateistiskās propagandas pastiprināšanas vietā tās to ir būtiski vājinājušas un dažās vietās pārtraukušas pilnīgi".[62]

1960. gada 13. janvārī PSKP CK pieņēma lēmumu *Par pasākumiem, lai likvidētu garīdzniecības pieļautos padomju likumdošanas par kultiem pārkāpumus*[63], [64] kas izvirza jaunus uzdevumus tieši RKLP un KPBLP un

---

[60] LVA, 1448. f., 1. apr., 66. l., 50. lp.; LVA, 1448. f., 1. apr., 69. l., 4. lp.; LVA, 1448. f., 1. apr., 80. l., 52. lp. u. c.; LVA, 270. f., 1^{c}. apr., 986. l., 183.–185. lp., 210. lp.

[61] Apkārtrakstā par nepietiekamu antireliģiskās propagandas darbu papildus LPSR kritizē arī Lietuvas PSR, Ukrainas PSR, Baltkrievijas PSR, Kirgīzijas PSR, Kazahijas PSR un KPFSR.

[62] Записка Отдела пропаганды и агитации ЦК КПСС по союзным республикам "О недостатках научно-атеистической пропаганды", № 39. Pieejams: http://rusoir.ru/03print/03print-02/03print-02-239/ [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]

[63] *О мерах по ликвидации нарушений духовенством советского законодательства о культах.*

[64] Par nepilnīgi precīzu uzskatāms tulkojums "Par pieņemamajiem mēriem, lai likvidētu kulta likumdošanas pārkāpumus garīdzniecības vidū". Sk., piemēram, Rozentāls, Linards. *Sinodālais pārvaldes princips Latvijas evaņģēliski luteriskajā Baznīcā 1948.–1984. gadā* [promocijas darbs]. Rīga: Latvijas Universitāte, 2014. Jāatzīmē, ka padomju dokumentos jēdziens "likumdošana" lietots neprecīzi, attiecinot to gan uz ārējo normatīvo aktu pieņemšanas procesu, gan arī uz ārējo normatīvo aktu kopumu, lai gan jēdziens aptver tikai pirmo nozīmi. Tādējādi arī tad,

to pilnvarotajiem padomju republikās. Starp uzdevumiem minama reliģisko organizāciju iesaistīšana cīņā par mieru un pretpadomju propagandas atmaskošanā. Lēmums būtiski paplašina ne tikai abu padomju veicamos uzdevumus, bet arī to pilnvaras, lemjot par jautājumiem, kas saistīti ar reliģisko kultu darbību,[65] piemēram, pilnvaroto kompetencē bija izlemt, kuriem ar baznīcu saistītiem cilvēkiem atteikt pierakstu Rīgā.[66]

1964. gada 6. jūnijā LPSR MP pieņem lēmumu Nr. 321 *Par "Nolikuma par padomju sadzīves tradīciju ieviešanas un reliģisko kultu likumievērošanas kontroles komisijām" apstiprināšanu*,[67] kurš paredzēja "pilsētu, rajonu, ciematu un ciemu darbaļaužu deputātu padomju izpildkomitejās" izveidot īpašas administratīvās komisijas, kuru uzdevums bija ieviest jaunas padomju sadzīves tradīcijas un kontrolēt, kā "padomju likumdošanu par reliģiskajiem kultiem uz vietām" ievēro konkrētā Latvijas teritorijā.

Nolikums noteica, ka "komisijās ietilpst partijas, padomju, arodbiedrību, komjaunatnes un citu organizāciju pārstāvji" un tās "apstiprina attiecīgās darbaļaužu deputātu padomju izpildkomitejas".[68] Kā jau liecina Nolikuma nosaukums, komisijām bija jākontrolē,

> "vai reliģiskās biedrības, kultu kalpotāji un amatpersonas ievēro padomju likumdošanu par reliģiskajiem kultiem, kā arī palīdz aktivizēt zinātniski ateistisko un antireliģisko propagandu, ko veic Zinību biedrības, sabiedriskās organizācijas, kultūrizglītības un citas iestādes".[69]

Arī šo komiteju veikto darbu reliģisko kultu likumievērošanas kontroles jomā uzraudzīja reliģisko lietu pilnvarotie. Pilnvarotais Prolets Liepa,[70]

---

kad dokumentu necitē, zinātnieki mēdz lietot kļūdainu terminoloģiju, attiecinot jēdzienu "likumdošana" arī uz normatīvo aktu kopumu. *Red. piez.*

[65] LVA, 270. f., 1ᶜ. apr., 1422. l., 23.–29. lp.

[66] LVA, 1448. f., 1. apr., 84. l., 41. lp.

[67] LVA, 270. f., 3. apr., 2010. l., 76.–82. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.], 83.–90. lp. [dokuments latviešu val.].

[68] LVA, 270. f., 3. apr., 2010. l., 84. lp.

[69] LVA, 270. f., 3. apr., 2010. l., 85. lp.

[70] Par Proletu Liepu sk. plašāk tālāk tekstā.

piemēram, 1967. gadā izziņā par šo komisiju darbu rakstījis, ka atsevišķos Latvijas rajonos komisijas vai, kā rakstīts ziņojumā, sekcijas[71] ir strādājušas neapmierinoši, bez pamatota iemesla aizliedzot reliģiskos "kapu svētkus", kulta ēku remontu, kā arī pieļaujot kulta ēku demolēšanas un izlaupīšanas gadījumus. Izziņas noslēgumā Liepa uzsvēris, ka

> "par visiem faktiem savlaicīgi informētas republikas direktīvās organizācijas un veikti vajadzīgie pasākumi šo pārkāpumu novēršanai".[72]

Par to, ka reakcija uz antireliģisko kampaņu interesēja gan LPSR valdību, gan RKLP un KPBLP LPSR, gan arī LPSR valsts drošības institūcijas, un to, cik cieši šīs intereses bija saistītas, liecina, piemēram, KPBLP pilnvarotā Aleksandra Saharova (1919–?)[73] speciņojums LPSR MP priekšsēdētāja vietniekam Eduardam Berklavam (1914–2004) *Par Krievu pareizticīgās baznīcas LPSR garīdzniecības attieksmi pret antireliģiskās propagandas pastiprināšanu presē*.[74]

Saharovs savā ziņojumā pārstāsta vairāku garīdznieku reakciju uz Krievu pareizticīgās baznīcas arhibīskapa Filareta[75] runu Rīgas garīdznieku sanāksmē 1954. gada 17. septembrī, citējot arī dažus divdomīgus garīdznieku izteikumus, piemēram, eparhijas padomes tehniskā sekretāra Dmitrija Ņesadomova[76] teikto:

---

[71] Katrā komisijā darbojās šādas sekcijas: civilstāvokļa aktu reģistrācijas rituālu (laulības un dzimšanas reģistrācija), bērnības svētku, pilngadības, pirmās pases izsniegšanas svētku un sēru rituālu (bēres un mirušo piemiņas dienas) sekcijas, kā arī reliģisko kultu likumievērošanas kontroles sekcija. Liepas izziņā acīmredzot domāts tieši pēdējās sekcijas darbs.

[72] LVA, 1419. f., 3. apr., 4. l., 105. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]

[73] Par Aleksandru Saharovu sk. plašāk tālāk tekstā.

[74] Ziņojums rakstīts krievu valodā; oficiālais nosaukums: *Об отношении духовенства русской православной церкви в Латвийской ССР к усилению антирелигиозной пропаганды в печати*, LVA, 270. f., 986. l., 143.–144. lp.

[75] Filarets (Aleksandrs Ļebedjevs, 1887–1958) bijis Rīgas un Latvijas arhibīskaps no 1951. līdz 1958. gadam.

[76] 1940. gadā 5. augustā kā subasistents svītrots no LPSR Universitātes mācību spēku un darbinieku saraksta sakarā ar Teoloģijas fakultātes likvidēšanu. "Svītroti no ūniversitātes mācību spēku un darbinieku saraksta", *Padomju Latvija*, Nr. 33, 1940, 17. septembris, 2. lpp.

"Kamēr pastāv Rietumi, mums nav, no kā baidīties."

Saharovs tūlīt pat piebilst, ka šim apgalvojumam piekritis priesteris Nikolajs Haritonovs (1915–1983).[77] No ziņojuma nevar spriest, vai Aleksandrs Saharovs ir personīgi piedalījies sanāksmē vai arī izmantojis savas aģentūras materiālus.

Neskatoties uz iepriekš minēto apstākļu neskaidrību, dokuments ir ievērojams ar to, ka uzvārdi – Ņesadomovs un Haritonovs – ir izcelti, un uz Saharova ziņojumu pavadošā dokumenta redzama ar Eduarda Berklava roku rakstīta rezolūcija krievu valodā, uzdodot LPSR iekšlietu ministram:

[77] LVA, 270. f., 1^{c}. apr., 986. l., 144. lp.

"Biedr. Zujān.[78] Lūdzu sagatavot kopiju un nosūtīt Valsts drošības komitejai uz komitejas priekšsēdētāja vietnieka Ziediņa[79] vārda. Es ar viņu jau esmu sarunājis."[80]

Jautājums par valsts drošības iestāžu iesaisti antireliģiskās kampaņas īstenošanā ir ļoti būtisks un pētāms atsevišķi. Šajā apskata daļā vispirms aplūkošu to RKLP, KPBLP un reorganizētās PSRS Reliģiju lietu padomes[81] (RLP) priekšsēdētāju un attiecīgo padomju pilnvaroto LPSR, kuri bija šajos amatos no 1950. līdz 1970. gadam, biogrāfijas.

---

[78] Ivans Zujāns (viņš arī Jānis, "Latvijas PSR Augstākās padomes prezidijā", *Cīņa,* 1953, 4. jūnijs, "Par Latvijas PSR Augstākās padomes prezidija dekrētu [..]", 1953, 20. augusts), dzimis 1910. gada 11. decembrī Ludzas apriņķa Mērdzenes pagasta Loču (un Tipanu) sādžā Donata Zujāna Kondratija dēla (*Valdības Vēstnesis,* Nr. 172, 1932, 4. augusts, 3. lpp.) ģimenē, aktīvs PSRS okupācijas veikto represiju organizētājs, Alfona Novika skolasbiedrs un biedrs kopīgā nelegālajā darbībā pret Latvijas Republiku 20. gadsimta trīsdesmitajos gados, No 1944. gada augusta līdz septembrim – VDTK Abrenes apriņķa daļas priekšnieks, no 1944. gada septembra līdz 1945. gada jūlijam – LPSR VDM 2. daļas 3. nodaļas priekšnieks, no 1945. gada jūlija līdz 1946. gada novembrim – VDTK 2. daļas priekšnieka vietnieks, no 1946. gada novembra līdz 1950. gada aprīlim LPSR VDM 2-N daļas (*cīņai ar pretpadomju nacionālistisko pagrīdi*) priekšnieks, no 1950. gada aprīļa līdz 1953. gada maijam – VDM 2. daļas (pretizlūkošana) priekšnieks, LPSR iekšlietu ministrs no 1953. gada līdz 1962. gadam, tātad arī periodā, kad viņam bija pakļauti visi čekisti LPSR, jo Valsts drošības un Iekšlietu ministrijas tad (no 1953. gada 3. jūnija līdz 1954. gada 10. aprīlim) bija apvienotas vienā resorā, līdz 1963. gada 1. februārim LPSR sabiedriskās kārtības sargāšanas ministrs, ministra amatā cieši sadarbojās ar VDK, atvaļināts 1963. gadā kā ģenerālmajors, miris 1975. gada 1. janvārī. "Ivans Zujāns", *Cīņa*, 1975, 4. janvāris, "Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija Dekrēts par b. l. Zujāna atbrīvošanu no Latvijas PSR sabiedriskās kārtības sargāšanas ministra pienākumiem", *Cīņa,* 1963, 1. februāris, "Jauns vadītājs čekai Latvijā", *Laiks,* 1963, 6. februāris*, Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija Ziņotājs. Ведомости Президиума Верховного Совета Латвийской ССР*, Nr. 24, 1953, 8. jūnijs, 1. lpp. *Red. piez.*

[79] Te domāts Mintauts Ziediņš. Sk. Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 370. lpp.

[80] LVA, 270. f., 1^{c}. apr., 986. l., 142. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]

[81] *Совет по делам религий.*

Manuprāt, arī šo personu dzīvesstāsti rāda to, kā mainās valsts drošības iestāžu izmantotās baznīcas kontroles metodes.

1. nodaļa. Maskavas priekšnieki un viņu pilnvarotie Latvijā

Ņikitas Hruščova darbības sākumā PSRS Reliģisko kultu lietu padomi līdz 1956. gadam turpināja vadīt Ivans Poļanskis[82] (1898–1956) – Valsts drošības ministrijas (VDM), vēlāk Valsts drošības komitejas (VDK) darbinieks ar pulkveža dienesta pakāpi, bet PSRS Krievu pareizticīgās baznīcas lietu padomes priekšgalā līdz pat

[82] Ivans Poļanskis (*Иван Васильевич Полянский*) dzimis 1898. gadā Kalugā strādnieka ģimenē. PSKP biedrs no 1918. gada. 1918. gadā dažus mēnešus strādājis par sākumskolas skolotāju Ufā, pēc tam karojis Sarkanajā armijā, bijis 41. Simbirskas pulka komandiera vietnieks un 27. strēlnieku divīzijas Revolucionārā kara tribunāla loceklis. No 1921. gada augusta līdz 1922. gada februārim – Ufas guberņas Ārkārtas komisijas (ĀK, *Чрезвычайная комиссия*) priekšnieka vietnieks. No 1922. līdz 1924. gadam – Valsts politiskās pārvaldes (VPP, *Государственное политическое управление*) Baškīrijas nodaļas slepeni operatīvās daļas (*секретно-оперативная часть*) priekšnieks un pārvaldes priekšnieka vietnieks, pēc tam Amūras guberņas VPP pretizlūkošanas nodaļas priekšnieks. No 1925. līdz 1926. gadam – Burjatijas-Mongolijas apgabala VPP nodaļas slepeni operatīvās daļas priekšnieks un nodaļas priekšnieka vietnieks. No 1926. gada augusta līdz 1930. gada 25. februārim Poļanskis bija Apvienotajā valsts politiskajā pārvaldē (AVPP, *Объединённое государственное политическое управление*) Slepenās daļas 6. jeb "garīdznieku" nodaļas priekšnieka vietnieks; tad līdz 1931. gada 14. martam – šīs nodaļas priekšnieks. No 1931. gada 14. marta līdz 1933. gada 5. aprīlim viņš bija Slepenās daļas 3. nodaļas (aģentūras un operatīvais darbs ar visu konfesiju garīdzniekiem, sektantiem, monarhistiem, kadetu organizācijām utt.) priekšnieka vietnieks, tad līdz 1934. gada 10. jūlijam – šīs nodaļas vadītājs. Nav ziņu par to, kādu specifisku operatīvu darbu viņš veicis turpmākajos desmit gados Ļeņingradas apgabala Iekšlietu tautas komisariāta (IeTK, *Народный комиссариат внутренних дел*) pārvaldē. Ir zināms, ka no 1939. līdz 1942. gadam viņš vadīja specnodaļu, kura nodarbojusies ar kratīšanām, arestiem un ārējo novērošanu. Pie darba ar garīdzniecību viņš atgriežas 1944. gadā, kļūstot par 2. daļas 5. nodaļas (cīņa ar pretpadomju elementiem visu konfesiju garīdznieku, sektantu un mistiķu vidū) priekšnieka vietnieku, to pašu turpinot darīt VDM "O" daļas (operatīvais darbs ar garīdzniecību) priekšnieka vietnieka amatā. Vienlaikus viņš no 1944. gada 6. jūnija ir PSRS RKLP priekšsēdētājs. Miris 1956. gada 15. oktobrī Maskavā un apglabāts Novodevičjes kapsētā. / Pamatinformācijas biogrāfiskajai informācijai avots – Петров, Никита. *Кто руководил органами госбезопасности 1941–1954.* Москва: Мемориал, 2010, с. 706–707. Pieejams: http://www.memo.ru/uploads/files/845.pdf

1960. gadam atradās cits profesionāls čekists – ģenerālmajors Georgijs Karpovs[83] (1898–1967).

Ivans Poļanskis Viskrievijas ārkārtas komisijā (VĀK)[84] sāka strādāt 1921. gadā. Pēc VĀK reorganizācijas 1922. gadā viņš turpināja darbu AVPP, kur jau no 1926. gada viņa darbs bija saistīts ar garīdznieku izsekošanu un vervēšanu. Arī vēlāk IeTK, Valsts drošības tautas

[83] Georgijs Karpovs (*Георгий Григорьевич Карпов*) dzimis 1898. (pēc dažām ziņām 1897.) gadā Kronštatē mēbeļu galdnieka ģimenē. Mācījies Kronštates pilsētas sākumskolā un arodskolā. Pēc dažām ziņām – beidzis pareizticīgo garīgo semināru. 1920. gadā sācis mācīties Petrogradas Universitātē, taču to nav pabeidzis PSKP biedrs no 1920. gada. Dienējis Sarkanajā armijā: bijis karakuģa *Arguna* (*Аргунь*) mašīnists un komisārs uz karakuģa *Borgo* (*Борго*), organizējis politisko nodaļu un bijis komisārs uz kanonieru laivas *Hiviņec* (*Хивинец*). No 1936. gada 21. jūlija norīkots darbā Ļeņingradas apgabala IeTK pārvaldē un strādājis slepenajā politiskajā daļā, bijis arī šīs nodaļas priekšnieks. 1938. gadā viņš kļuva par IeTK Pleskavas apgabala nodaļas priekšnieku, 1939. gadā – par IeTK Galvenās valsts drošības pārvaldes (GVDP, *Главное управление государственной безопасности*) 8. daļas (kūrēja PSRS un KPFSR Veselības aizsardzības tautas komisariātu un tā izglītības iestādes) 2. (slepeni operatīvās) nodaļas priekšnieka vietnieku. 1940. gadā sāka vadīt pārvaldes 2. daļu, kas nodarbojas ar "meņševikiem, anarhistiem, klerikāļiem, provokatoriem, izlūkiem, žandarmiem, monarhistiem", bet 1941. gadā kļuva par 3. daļas 3. nodaļas (pārzināja "cīņu ar pretpadomju formējumiem akadēmiskās, tehniskās, medicīniskās, pedagoģiskās, juridiskās inteliģences vidū") priekšnieka vietnieku un pēc tam par 3. daļas 4. nodaļas ("cīņa ar baznīcas un baltgvardu kontrrevolūciju", Krievu pareizticīgo baznīcu un baznīcas sektām, aģentūras darba organizēšana lauku apvidū") priekšnieku. No 1943. gada 22. maija vadīja IeTK Otrās (pretizlūkošanas) pārvaldes 5. nodaļu (atbildīga par "cīņu ar pretpadomju elementiem visu konfesiju garīdzniecības, sektantu un mistiķu vidū"), bet 1943. gada 14. septembrī ar Vjačeslava Molotova (1890–1986) rekomendāciju kļuva arī par Krievu pareizticīgās baznīcas lietu padomes priekšsēdētāju un vadīja šo padomi līdz 1960. gada 6. februārim. 1946. gada 6. jūlijā viņš sāka vadīt "O" daļu (operatīvais darbs ar garīdzniecību) VDM. Lai gan no darba ministrijā atvaļināts veselības apsvērumu dēļ 1947. gada 25. augustā, tomēr paturēts VDM/VDK aktīvajā rezervē. Pilnībā atvaļināts no VDK 1955. gadā. No 1960. gada februāra – PSRS nozīmes pensionārs. Miris 1967. gada 19. decembrī. Apglabāts Novodevičjes kapsētā. / Pamatinformācijas biogrāfiskajai informācijai avots – Петров, Никита. *Кто руководил органами госбезопасности 1941–1954.* Москва: Мемориал, 2010, с. 444–445. Pieejams: http://www.memo.ru/uploads/files/845.pdf

[84] *Всероссийская чрезвычайная комиссия по борьбе с контрреволюцией и саботажем.*

komisariātā (VDTK)[85] un VDM viņš bija saistīts ar operatīvo darbu garīdzniecības vidū.

Georgija Karpova čekista karjera sākas 1922. gadā Petrogradas kara apgabala VPP pilnvarotās pārstāvniecības[86] īpašajā nodaļā. Tad viņš vadīja Petrogradas (Ļeņingradas) 11. strēlnieku divīzijas īpašo nodaļu un AVPP Ļeņingradas kara apgabala pilnvarotās pārstāvniecības pretizlūkošanas nodaļu. Arī vēlāk viņa darbība galvenokārt norisinājās valsts drošības iestādēs Ļeņingradas apgabalā un Kareļu-Somu[87] Padomju Sociālistiskajā Republikā (KSPSR). Ir ziņas, ka viņš aktīvi piedalījies Krievu pareizticīgās baznīcas Ļeņingradas eparhijā kalpojošo garīdznieku (arī psalmotāju) arestos un likvidācijā *Lielajā terorā* 1937. un 1938. gadā.[88] Saskaņā ar Krievu pareizticīgās baznīcas datiem šajā laikā nošāva 758 garīdzniekus (86 % no Ļeņingradas eparhijas klēra). Izceļoties ar īpašu nežēlību, Karpovs aktīvi piedalījies arī Ļeņingradas "kontrrevolucionārās fašistiskās teroristiskās organizācijas" biedru arestos un nopratināšanā. Piemēram, pieejamas ziņas, ka viņš personīgi piedalījies izcilo fiziķu Matveja Bronšteina[89] (1906–1938) un Pjotra Lukirska[90] (1894–1954), kā arī komjaunatnes darbinieka Aleksandra Tammi[91] (1906–1996), kas lūdza Andrejam Ždanovam[92] (1896–1948) aizstāvēt arestēto paziņu no komjaunatnes darba, pratināšanā, un viņa pratināšanas metodes bijušas īpaši nežēlīgas. Karpovs ir atbildīgs arī par "rakstnieku lietu", kuras rezultātā tika nošauts dzejnieks futūrists Benedikts Lifšics[93] (1887–1938, uz Lifšica nopratināšanas protokola ir arī Karpova

---

[85] *Наркомат государственной безопасности.*
[86] *Полномочное представительство.*
[87] "PSRS Augstākās padomes piektā sesija", *Padomju Jaunatne,* 1956, 17. jūlijs.
[88] Par Karpova falsificēto lietu, kuras rezultātā tika nogalinātas 62 Beloreckas rajona Goricas klosterī kalpojošās mūķenes un novices, kā arī citiem Karpova veiktiem noziegumiem sk. Смыслов, Олег. *Богоборцы из НКВД.* Москва: Вече, 2012. Pieejams: http://litbook.net/book/21885/bogoborcy-iz-nkvd/
[89] Matvejam Bronšteinam (*Матвей Петрович Бронштейн*) piesprieda nāves sodu un nekavējoties to arī izpildīja 1938. gada 18. februārī.
[90] *Пётр Иванович Лукирский*.
[91] *Александр Карлович Тамми*.
[92] *Андрей Александрович Жданов*.
[93] *Бенедикт Константинович Лившиц*.

paraksts[94]), rakstnieks Jurijs Jurkuns (1895–1938),[95] dzejnieks Valentīns Steničs[96] (1897–1938) un vairāki citi Ļeņingradas rakstnieki. Ar nežēlību Karpovs izcēlies arī Otrā pasaules kara sākumā, un 1941. gadā Ļeņingradas apgabala IeTK Kara tribunāla kolēģija[97] pat sāka pret viņu kriminālvajāšanu saistībā ar viņa darbību Pleskavā, kur jau no 1939. gada sākuma Karpova vadībā notika aktīva cīņa ar "kontrrevolucionārajām grupām". Karpovam un citiem čekistiem tika inkriminēta lietu falsifikācija, nepamatoti aresti un spīdzināšana nopratināšanas laikā. Vairākus IeTK Pleskavas apgabala nodaļas darbiniekus notiesāja, taču pret Georgiju Karpovu lietu slēdza un viņu pašu norīkoja darbam Maskavā.[98] Par 1937. un 1938. gada noziegumiem Karpovu 1960. gada 25. janvārī izslēdza no PSKP, taču tā paša gada 9. februārī izslēgšanu aizstāja ar stingro rājienu.[99]

1960. gada 16. februārī Kremlī notika "padomju sabiedrības konference par atbruņošanos", un tajā ar runu uzstājās arī Krievu pareizticīgās baznīcas patriarhs Aleksijs I[100] (1877–1970), atgādinot par gadsimtiem ilgo pareizticīgo kalpošanu Krievijas labā. Runa izsauca asu kritiku, taču vēlāk tika publicēta *Maskavas Patriarhijas Žurnālā*,[101] kļūstot par sava veida pareizticīgo manifestu. Šis notikums sekmēja Karpova atstādināšanai no PSRS KPBLP priekšsēdētāja amata,[102] un tā paša gada 21. aprīlī republiku pilnvaroto sapulcē jaunais padomes priekšsēdētājs Vladimirs Kurojedovs[103] (1906–1994) par Karpova vadītās padomes darbu secināja:

---

[94] Смыслов, Олег. *Богоборцы из НКВД.* Москва: Вече, 2012, с. 284. Pieejams: http://litbook.net/book/21885/bogoborcy-iz-nkvd/

[95] *Юрий Иванович Юркун*.

[96] *Валентин Иосифович Стенич.*

[97] *Коллегия войск НКВД Ленинградского округа.*

[98] Смыслов, Олег. *Богоборцы из НКВД.* Москва: Вече, 2012, с. 283. Pieejams: http://litbook.net/book/21885/bogoborcy-iz-nkvd/

[99] Петров, Никита. *Кто руководил органами госбезопасности 1941–1954.* Москва: Мемориал, 2010, с. 445. Pieejams: http://www.memo.ru/uploads/files/845.pdf

[100] *Сергей Владимирович Симанский.*

[101] *Журнал Московской Патриархии.*

[102] Смыслов, Олег. *Богоборцы из НКВД.* Москва: Вече, 2012, с. 280. Pieejams: http://litbook.net/book/21885/bogoborcy-iz-nkvd/

[103] *Владимир Алексеевич Куроедов.* Sk. plašāk tālāk tekstā.

> "Galvenā Krievu pareizticīgās baznīcas lietu padomes kļūda bija tā, ka tā nekonsekventi īstenoja partijas un valdības kursu attiecībā uz Baznīcu un bieži noslīdēja līdz baznīcas organizāciju apkalpošanas pozīcijai."[104]

Kaut gan patiesībā svarīgāko iemeslu, kāpēc Georgijam Karpovam nācās atstāt amatu, jau pirms laba laika 1953. gada jūlijā plēnumā bija nosaukuši gan Georgijs Maļenkovs (1902–1988), gan Ņikita Hruščovs – valsts drošības iestādēm jābūt partijas kontrolē. Tieši šā iemesla dēļ arī RKLP un KPLP vadītāju, kā arī republiku pilnvaroto amatos vecā kaluma čekistus pakāpeniski nomainīja partijas funkcionāri, bieži ar iepriekšēju pieredzi aģitācijas un propagandas darbā.

Georgijs Karpovs bija Jevgeņija Tučkova[105] (1892–1957) protežē, kurš savukārt no 1922. līdz 1929. gadam vadīja AVPP 6. nodaļu, kas PSRS organizēja cīņu pret reliģiskajām organizācijām, un vēl pirms tam bija viens no tiem, kas veidoja jaunās revolucionārās varas reliģisko politiku. Tieši viņš 1925. gadā sāka izmeklēšanu par Krievu pareizticīgās baznīcas "kontrrevolucionāriem", kuru priekšgalā, pēc viņa domām, atradās patriarhs Tihons[106] (lieta Nr. 32530), kā arī piedalījās patriarha pratināšanā. 1931. gadā Tučkovs vadīja AVPP Slepenās daļas 6. jeb "garīdznieku" nodaļu, un viņa vietnieks bija Ivans Poļanskis, kurš vēlāk kļuva par šīs nodaļas vadītāju. 1946. gadā Poļanskis bija priekšnieka vietnieks VDM "O" daļā, kuru vadīja Georgijs Karpovs, un tieši ar Tučkova un Karpova "svētību" Poļanskis kļuva par RKLP priekšsēdētāju. Karpovs ar Poļanski vienā laikā – no 1934. līdz 1938. gadam – strādāja Ļeņingradas apgabala IeTK pārvaldē.

Grūti precīzi pateikt, kur krustojās Georgija Karpova, Ivana Poļanska un RKLP pilnvaroto LPSR, arī profesionālo čekistu, Voldemāra

---

[104] Смыслов, Олег. *Богоборцы из НКВД.* Москва: Вече, 2012, с. 286. Pieejams: http://litbook.net/book/21885/bogoborcy-iz-nkvd/

[105] *Евгений Александрович Тучков.*

[106] *Василий Иванович Белавин.*

Šeškena[107] (1895–?) un Jūlija Restberga[108] (1892–1973) ceļi. Salīdzinot biogrāfijas, redzams, ka šādas iespējas ir vairākas. Piemēram, Poļanskis un Šeškens vienā laikā – 1925. un 1926. gadā – darbojās Burjatijas-Mongolijas apgabala VPP nodaļā: Šeškens īsu brīdi bija nodaļas priekšnieka vietnieks, bet Poļanskis – slepeni operatīvās daļas priekšnieks. 1932. un 1933. gadā gan Šeškens, gan Poļanskis strādāja AVPP Slepenajā daļā Maskavā. 1937. gadā, kad Ļeņingradā sākas "tīrīšanas" zinātniskās inteliģences vidū, kurās aktīvi darbojās gan Karpovs, gan Poļanskis, tur atradās arī Šeškens, strādājot par direktora vietnieku Vissavienības zinātniski pētnieciskajā mākslīgā šķidrā kurināmā un gāzes institūtā,[109] viņš uzraudzīja (un vervēja) zinātniekus un 1938. gadā pat tika arestēts, taču drīz vien atbrīvots pierādījumu trūkuma dēļ. No 1934. līdz 1938. gadam Ļeņingradas apgabalā darbojās arī Restbergs – viņš bija IeTK Kara tribunāla kolēģijas loceklis.

Vietā būtu norādīt vēl uz vienu personu – PSRS KPBLP pilnvaroto LPSR Aleksandru Saharovu,[110] kas attiecīgajā amatā bija no 1949. gada oktobra[111] līdz 1966. gada maijam. Pirms stāšanās jaunajā

---

[107] Sk. plašāk: Krūmiņa-Koņkova, Solveiga. "Sadarbība starp LPSR drošības iestādēm un PSRS Reliģisko kultu lietu padomes pilnvaroto LPSR (1944–1954)", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 151.–174. lpp.

[108] Sk. plašāk: Krūmiņa-Koņkova, Solveiga. "Sadarbība starp LPSR drošības iestādēm un PSRS Reliģisko kultu lietu padomes pilnvaroto LPSR (1944–1954)", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 175.–192. lpp.

[109] *Всесоюзный научно-исследовательский институт искусственного жидкого топлива и газа*

[110] Aleksandrs Saharovs dzimis 1919. gada 31. jūlijā strādnieku ģimenē Mariupolē, Ukrainas dienvidaustrumos. No 1928. līdz 1937. gadam mācījies Mariupoles vidusskolā, no 1937. līdz 1939. gadam – 2. Ļeņingradas medicīnas institūtā. PSKP biedrs no 1942. gada. Šie un citi Saharova biogrāfiskie dati atrodami viņa LKP CK nomenklatūras lietā: LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4779. l.

[111] Atšķirībā no Restberga, kura apstiprināšana amatā notikusi LPSR MP un atbilstošu lēmumu parakstījis MP priekšsēdētāja vietnieks Matīss Plūdonis (1892–1963), lēmumu par Saharova apstiprināšanu pilnvarotā amatā parakstījis Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas (LK(b)P) CK sekretārs Jānis Kalnbērziņš (1893–

amatā viņš bija Rīgas pilsētas Kirova rajona Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas dzīvokļu pārvaldes priekšnieks. Iepazīstoties ar viņa biogrāfiju, redzams, ka no 1939. līdz 1948. gadam arī Saharovs bijis valsts drošības iestāžu darbinieks, un viņa pēdējā darba vieta, pirms viņš sāka strādāt Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes Kirova rajona izpildu komitejā, bija LPSR VDM.[112] Saharova personālajā kadru uzskaites lapā, ko viņš aizpildījis 1960. gadā, norādīts, ka viņam ir VDK majora pakāpe.[113] Autobiogrāfijā, kas datēta ar 1949. gada 13. oktobri un acīmredzot iesniegta LKP CK, sākot pildīt KPBLP pilnvarotā pienākumus, Saharovs norādījis, ka viņš veicis operatīvo darbu, būdams gan operatīvais pilnvarotais, gan vēlāk nodaļas priekšnieks. Saharovs vadījis nodaļu arī LPSR VDM. Tāpat autobiogrāfijā Saharovs atzīmējis, ka no 1941. gada 20. jūlija līdz 1946. gadam viņš dienējis "īpašajās Sarkanās armijas pretizlūkošanas daļās SMERŠ Ļeņingradas, Volhovas, Karēlijas un Tālo Austrumu frontēs".[114] Saharovs apbalvots ar diviem ordeņiem un piecām medaļām.[115] Pēc dienesta Tālajos Austrumos viņš tika nosūtīts darbā uz Latviju, jo "pazīstams ar darba specifiku Latvijā un zina latviešu valodu".[116] Šī ir visai svarīga norāde, jo ne lietā, ne autobiogrāfijā nav ziņu par to, ka Saharovs būtu bijis Latvijā pirms 1946. gada. Pēc dokumentāli neapstiprinātām ziņām Saharovs ir beidzis izlūkošanas skolu un darbojies Latvijā vēl pirms tās okupācijas 1940. gadā[117].

1986). Salīdzinājumam sk. LPSR MP 1948. gada 14. septembra lēmumu Nr. 1082. (LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6593. l., 9. lp.); LKP CK biroja sēdes 1949. gada 13. oktobra protokola Nr. 53 12. § (LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4779. l., 9. lp).

[112] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4779. l., 5. lp.

[113] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4779. l., 5. lp.

[114] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4779. l., 6. lp.

[115] *Kaujas Sarkanā karoga ordenis* 1945. gadā, 2. pakāpes *Tēvijas kara ordenis* 1944. gadā; medaļas *Par kaujas nopelniem*, *Par uzvaru pār Vāciju*, *Par Ļeņingradas aizsardzību*, *Par Padomju polārā loka aizsardzību, Par uzvaru pār Japānu, Ļeņingradas 250 gadi, Par darba varonību.* 1948. gadā viņš apbalvots ar medaļu *Padomju Armijas 30 gadi.* LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4779. l. 5. lp., 6. apr. lp.

[116] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4779. l., 6. apr. lp.

[117] Šāda informācija izskanēja Gaļinas Sedovas referātā *Baznīcas un valsts attiecības Latvijas PSR: Krievu pareizticīgās baznīcas lietu pilnvaroto darbība 1944. – 1954. gadā* starptautiskā konferencē "Baznīca un totalitārais režīms: sekularizācija un

Jāņem vērā arī Saharova piezīme, ka viņa sieva Klaudija strādājusi LPSR VDM, ieņemot leitnantes dienesta pakāpi.

Atšķirībā no Restberga Saharovs saglabā savas pozīcijas arī pēc Hruščova vadībā uzsāktās PSKP varas nostiprināšanas laikā, kad, kā jau iepriekš minēts, jaunās kadru politikas rezultātā tika nomainīta gan RKLP un KPBLP vadība, gan to pilnvarotie republikās. Veco, ar valsts drošības iestādēm tieši saistīto pilnvaroto vietā, tika izraudzīti jauni pilnvarotie, kuri savukārt visbiežāk bija profesionāli partijas funkcionāri un kuru iespējamo saistību ar VDK noskaidrot ir daudz grūtāk, tomēr šāda saistība neapšaubāmi bija. Runājot par Saharovu, viens no iemesliem tam, kāpēc viņš, būdams bijušais VDM darbinieks, iepriekš nosaukto reformu rezultātā amatu tomēr nezaudēja, manuprāt, ir tieši viņa profesionālā pieredze izlūkošanas un pretizlūkošanas darbā. VDK pārstrukturizācija un primāro darbības virzienu maiņa, liekot uzsvaru uz izlūkošanu un pretizlūkošanu, prasīja izmaiņas arī pilnvaroto darbā, tāpēc nepieciešamība pēc attiecīgām zināšanām un pieredzes ievērojami pieauga divdesmitā gadsimta piecdesmito un sešdesmito gadu mijā un saglabājās arī nākamajos gados.

Lai pamatotu iepriekš minēto pieņēmumu, atgriezīšos pie kadru pārbīdēm Maskavas padomēs. Pēc Karpova par jauno PSRS KPBLP priekšsēdētāju kļuva Vladimirs Kurojedovs. Kad 1965. gadā RKLP un KPBLP tika apvienotas, Kurojedovs kļuva arī par reorganizētās RLP priekšsēdētāju un ieņēma šo amatu līdz pat 1984. gadam. Par Kurojedova biogrāfiju precīzas informācijas ir maz,[118] tāpat nav pierādīti viņa sakari ar VDK, tomēr internetā atrodams pieņēmums par to, ka arī viņš bijis VDK ģenerālleitnants.[119] Samērā plaši ir aprakstīta

izdzīvošanas stratēģijas", Rīgā, Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūtā 2016. gada 28. oktobrī.

[118] Par Vladimiru Kurojedovu zināms, ka viņš dzimis Ņižņijnovgorodas guberņā un 1930. gadā beidzis Ņižņijnovgorodas Pedagoģisko institūtu. PSKP biedrs kopš 1936. gada. Bijis Sverdlovskas (1949–1958) un Gorkijas apgabala partijas komitejas 1. sekretārs.

[119] Sk., piemēram, *Чем отличается православие от католицизма # 3.* Pieejams: http://vartaua.jimdo.com/2015//01/10/чем-отличается-православие-от-католицизма-3/

viņa un PSRS VDK priekšsēdētāja Aleksandra Šeļepina[120] (1918–1994) 1960. gada pavasarī kopīgi organizētā un arī īstenotā Krievu pareizticīgās baznīcas Ārējo sakaru nodaļas vadītāja Krutickas un Kolomenskas metropolīta Nikolaja atstādināšana no visiem baznīcas un sabiedriskajiem amatiem.[121] Jāpiebilst, ka metropolīts Nikolajs bija Vispasaules Miera padomes loceklis, aktīvi piedalījās padomju varas uzsāktajā miera kampaņā un arī citādi izrādīja savu lojalitāti padomju varai. Šīs lojalitātes dēļ krievu pareizticīgie emigrācijā viņu sauca par "čekas aģentu",[122] tomēr viņa nostāja kanoniskajos jautājumos, nevēlēšanās veidot noturīgus sakarus ar citu kristīgo konfesiju baznīcām, kā arī atklātie protesti pret Hruščova rosināto antireliģisko kampaņu[123] padarīja viņa atrašanos baznīcas vadībā par nevēlamu, pat padomju varai kaitīgu. Par metropolīta Nikolaja atstādināšanas patiesajiem iemesliem lasāms fragmentā no Sergeja Grigorjanca darba *Полвека советской перестройке* (Pusgadsimts padomju *pārbūvei* –

[120] Aleksandrs Šeļepins (*Александр Николаевич Шелепин*) Otrā pasaules kara laikā organizējis partizānu nodaļu darbu. No 1952. līdz 1958. gadam bija Vissavienības Ļeņina komunistiskās jaunatnes savienība (VĻKJS) CK 1. sekretārs, tad īsu brīdi vadīja nodaļu PSKP CK. 1958. gadā Hruščovs nozīmēja viņu vadīt VDK, uzsverot, ka VDK vadībā ir vajadzīgs cilvēks, kas nesamierināmi cīnītos pret "čekistu ļaunprātībām". Šeļepins vadīja VDK līdz 1961. gadam. Viņa vadībā tika īstenota VDK reorganizācija, centralizējot tās struktūras un pārorientējot to uz "starptautiskām lietām". Par to sk.: Бобков, Филипп. *Как боролся с террором КГБ СССР*. Pieejams: http://www.whoiswho.ru/old_site/russian/Curnom/12005/fb.htm

[121] Pēc šīs atstādināšanas metropolītam Nikolajam (*Борис Дорофеевич Ярушевич*, 1891 (pēc jaunā stila 1892) – 1961) faktiski bija liegta publiska kalpošana. Viņš mira 1961. gada 13. decembrī Botkina slimnīcā. Viņa nāve tiek uzskatīta par aizdomīgu, taču VDK saistība ar to nav pierādīta. Metropolītu Nikolaju mēdz saukt par pirmo "Hruščova vajāšanu upuri". Преображенский, Константин. *КГБ в русской эмиграции*. [B.v.]: Русский Обще-Воинский Союз, 2010. Pieejams: http://pereklichka.livejournal.com/77386.html

[122] Sk., piemēram, *Святые Новомученики и Исповедники Российские о ереси сергианства и "Московской патриархии"*. Pieejams: http://www.eshatologia.org/downloads/books/listovka-protiv-sergianstva-i-mp.pdf; Портал-Credo.Ru. "Протоиерей Михаил Ардов", интервью. Pieejams: http://www.st-rexnikolas.narod.ru/inter/int_29.html

[123] Tiek uzskatīts, ka tieši viņš bijis iepriekš pieminētās Aleksija I 1960. gada 16. februāra runas autors.

krievu val.) nodaļā, kas veltīta VDK priekšsēdētāja Šeļepina darbībai.[124] Neliels ieskats šajā publikācijā ir noderīgs, jo tas ļauj vilkt paralēles ar situāciju Latvijas teritorijā divdesmitā gadsimta sešdesmito gadu sākumā.

Kā raksta Grigorjancs, 1959. gada maijā VDK augstāko virsnieku konferencē Šeļepins jaunos VDK uzdevumus raksturojis sekojoši: inteliģences vidū esošā VDK aģentūra jāpārorientē uz ārējiem kontaktiem; no jauna izveidotajai dezinformācijas nodaļai (šo nodaļu pārraudzīja pats Šeļepins) jāstrādā ciešā sadarbībā ar partijas un valsts aparātu; visiem partijas vadītājiem, sākot ar republiku partijas pirmajiem sekretāriem, jāsniedz VDK orgāniem vispusīga palīdzība; jāplāno kopējas dezinformācijas operācijas kopā ar citu komunistisko valstu specdienestiem.[125] Tomēr, kā 1992. gadā rakstīja bijušais VDK priekšsēdētājs Vadims Bakatins[126] (1937), nemainoties totalitārajai padomju sistēmai, kas bija balstīta uz bailēm un pakļaušanos, kvalitatīvi nevarēja mainīties arī tās funkcijas, kuras īstenoja valsts drošības iestādes, kas kalpoja šai sistēmai.

> "Jā, VDK sāka izmantot daudz delikātākas, smalkākas metodes, taču to represīvā būtība palika iepriekšējā."[127]

Nozīmīga vieta tikko minēto jauno VDK uzdevumu īstenošanā bija paredzēta arī baznīcai, kuras pārstāvjiem Rietumos tomēr uzticējās vairāk nekā, piemēram, padomju diplomātiem. Šā iemesla dēļ bija nepieciešama būtiska garīdzniecības nomaiņa, panākot, lai baznīcu vadībā nonāktu padomju varai un arī VDK lojāli cilvēki, rosinot baznīcas vadību vecākās paaudzes garīdznieku vietā iecelt gados jaunus, padomju sistēmā izaugušus garīdzniekus, kuriem mazāk rūpēja

---

[124] Григорянц, Сергей. "Шелепин", *Полвека советской перестройке*. Pieejams: http://grigoryants.ru/sovremennaya-diskussiya/shelepin-2/

[125] Grigorjancs atsaucas uz VDK majora, 1961. gadā uz Rietumiem pārbēgušā Anatolija Goļicina (*Анатолий* Михайлович *Голицын*, 1926) aprakstīto VDK "jauno metodoloģiju", kas savukārt publicēts Golitsyn, Anatoliy. "The Shelepin Report and Changes in Organization", *New Lies for Old. The Communist Strategy of Deception and Disinformation.* New York: Dodd, Mead, and Company, 1984. Pieejams: https://archive.org/details/GolitsynAnatoleTheNewLiesForOldOnes

[126] *Вадим Викторович Бакатин.*

[127] Бакатин, Вадим. *Избавление от КГБ.* Москва: Новости, 1992, с. 32 [S. K.-K. tulkojums no krievu val.].

kristīgās tradīcijas saglabāšana, vairāk – karjeras iespējas, kuri bija mobilāki ārējo kontaktu dibināšanā un tālab labāk izmantojami ne tikai dezinformācijas, bet arī izlūkošanas darbā, vai tādus vidējās paaudzes garīdzniekus, par kuru uzticamību padomju varai šaubu nebija. To, kā notika šī nomaiņa, lieliski parāda jau nosauktais piemērs ar Krievu pareizticīgās baznīcas Ārējo sakaru nodaļas vadītāja metropolīta Nikolaja nomaiņu 1960. gada 16. aprīlī, tātad vēl pirms Šeļepina runas, ar tiešu Šeļepina un Kurojedova iejaukšanos metropolīta Nikolaja vietā ieliekot VDK jauno uzdevumu īstenošanai daudz piemērotāko Borisu Rotovu[128] (1929–1978). Dažos avotos, kuru ticamība gan vērtējama dažādi, minēts pat Rotova VDK aģenta segvārds – "Svjatoslavs".[129] Vēlākajam metropolītam Nikodimam, izmantojot baznīcas Ārējo sakaru nodaļu, bija jāiesaistās nozīmīgākajās starptautiskajās organizācijās, piemēram, Vispasaules Baznīcu padomē. Kā uzsver Grigorjancs, cits būtisks metropolīta Nikodima uzdevums bija pēc iespējas ciešāku attiecību nodibināšana un tuvināšanās ar Vatikānu. Jāpiebilst, ka šāda veida ekumenisms vecākās paaudzes pareizticīgajiem garīdzniekiem (arī metropolītam Nikolajam un patriarham Aleksijam I) kanonisku iemeslu dēļ bija nepieņemams. Šo uzdevumu Nikodims veiksmīgi īstenoja, un Krievu pareizticīgās baznīcas delegācija novērotāja statusā piedalās Vatikāna II koncilā,[130] pretēji citām Austrumu ortodoksālajām baznīcām, kas uz šo koncilu savus novērotājus nesūta. Grigorjancs citē Grieķu katoļu Baznīcas garīdznieku vēsturnieku Sergeju Golovanovu[131] (1968), kurš, rakstot

---

[128] *Борис Георгиевич Ротов.*

[129] Sk., piemēram, *Чекисты в рясах*, 2015, 5 мая. Pieejams: http://fakeoff.org/religion/chekisty-v-ryasakh; Перчаткин, Борис, *Патриархи в погонах или КГБ = ФСБ = РПЦ + УПЦ (МП).* Pieejams: http://perchatkin.com/perchatkin/archives/6252; *Подлинное лицо и личина митрополита Никодима (Ротова)*, 2012, 20 апреля. Pieejams: http://www.3rm.info/4644-podlinnoe-lico-i-lichina-mitropolita-nikodima.html. Plašāka un uz PSRS VDK arhīva dokumentiem balstīta informācija par VDK aģentūru Krievu pareizticīgajā baznīcā pieejama: Челноков, Алексей. *"Богородица, прогони!" Кто заказал "наезд" на Церковь?* Москва: Яуза-пресс, 2013. Pieejams: http://fictionbook.ru/static/trials/06/00/21/06002171.a4.pdf

[130] Vatikāna II koncils norisinājās no 1962. gada 11. oktobra līdz 1965. gada 8. decembrim.

[131] *Сергей Владимирович Голованов.*

par šo tuvināšanos, atzīmēja, ka viens no noteikumiem, pēc kuriem tika īstenota šī tuvināšanās, paredzēja, ka Vatikāns atteiksies no PSRS iekšpolitikas kritikas, pirmām kārtām no PSRS pastāvošās reliģiskās nebrīves kritikas, un neatbalstīs reliģiskos disidentus, piemēram, pagrīdes bīskapus un Ukrainas grieķu katoļu garīdzniekus.[132] Līdzīgi uzdevumi, proti, aktīvāku starptautisku kontaktu dibināšana un līdzdalība nozīmīgākajās starptautiskajās baznīcu organizācijās, tika izvirzīti arī citām kristīgajām baznīcām un visās padomju republikās.

Noslēdzot sadaļu par situāciju Maskavā, vēl jāpiemin, ka 1957. gadā RKLP uzticēja vadīt Aleksejam Puzinam[133] (1904–1987), kurš līdz iecelšanai šajā amatā PSKP uzdevumā bija nodarbojies galvenokārt ar aģitācijas un propagandas darbu. Pastāv uzskats, ka atšķirībā no pārējiem abu padomju vadītājiem viņš nav bijis VDK štata darbinieks. Iespējams, tieši šā iemesla dēļ par RLP priekšsēdētāju 1965. gadā kļūst Kurojedovs. Tomēr arī Puzinam bija jānodrošina VDK jauno stratēģisko uzdevumu īstenošana.

Atgriežoties pie RKLP pilnvarotajiem LPSR, Jūlijs Restbergs RKLP pilnvarotā amatā darbojās līdz 1960. gadam, tad pilnvarotā pienākumi tika uzticēti Pāvelam Pizānam[134] (1918–1971), bijušajam

---

[132] Головков, Сергей. *Очерк истории Русского католического экзархата византийского обряда.* Pieejams: http://www.vselenskiy.narod.ru/Rusapos24.htm

[133] Aleksejs Puzins (*Алексей Александрович Пузин*) bija PSKP biedrs kopš 1926. gada. 1938. gadā bijis Jaroslavļas apgabala komitejas Propagandas un aģitācijas nodaļas vadītājs; no 1940. līdz 1942. gadam bijis Vissavienības komunistiskās (boļševiku) partijas (VK(b)P) CK Propagandas un aģitācijas pārvaldes priekšnieka vietnieks; tad vadījis lekciju organizāciju. No 1944. līdz 1949. gadam bijis Vissavienības radiofikācijas un radiofonijas komitejas priekšsēdētājs, līdz 1957. gadam PSRS Kultūras ministrijas Radioinformācijas galvenās pārvaldes priekšnieks. PSRS RKLP vadīja līdz tās apvienošanai ar PSRS KPBLP 1965. gadā.

[134] Pāvels Pizāns dzimis 1918. gada Daugavpils apriņķa Asūnes pagasta (tagad Dagdas novada Andrupenes pagasta) Pilānos. Mācījies Asūnes skolā, bet no 1933. līdz 1938. gadam – Aglonas ģimnāzijā, kur, kā viņš raksta autobiogrāfijā, izveidojis nelegālu strādnieku jaunatnes pulciņu. No 1938. gada oktobra līdz 1940. gada maijam dienējis Latvijas Republikas armijā. Bijis ierindnieks, vēlāk pēc pulka skolas beigšanas – daļas komandieris. No 1940. gada jūlija līdz 1941. gada jūnijam strādājis Daugavpils apriņķa izpildkomitejas izdotā laikraksta *Taisneiba* redakcijā, bijis nodaļas vadītājs. VĻKJS biedrs no 1940. gada, PSKP biedrs no 1945. gada. No 1941. līdz 1942. gadam bijis pagrīdē un organizējis partizānu grupu. No 1942. līdz 1944. gadam bijis partizānu nodaļas komandieris. Veicis izlūkošanas

laikraksta *Cīņa* redaktoram, kurš gan šajā amatā noturējās tikai īsu brīdi – no 1960. gada marta līdz 1961. gada aprīlim. 1961. gada 25. aprīlī LKP CK biroja lēmumā *Par katoļu baznīcu Daugavpils rajonā* rakstīts:

> Par kļūdainu, politiski kaitīgu pozīciju jautājumā par katoļu baznīcas celtniecības pabeigšanu PSRS Ministru Padomes Reliģisko kultu lietu padomes pilnvarotajam b. Pizānam P. A. izteikt stingro rājienu ar ierakstu uzskaites kartiņā un atbrīvot viņu no ieņemamā amata.[135]

Nepieciešams tuvāks paskaidrojums par šo LKP CK biroja lēmumā vārdā nenosauktās baznīcas lietu. Lēmumā bija domāta Juzefovas (Jezupovas) Svēto Pētera un Pāvila baznīca Daugavpils rajona Naujenē. Juzefovas baznīcas ēka, par kuras celtniecību runāts rīkojumā, bija nepabeigta mūra jaunceltne. To sāka celt 1934. gadā, un kara gados tā bija nopostīta. Koka kapela, kuru iepriekš izmantoja dievkalpojumiem, nodega 1944. gadā, kopš tā laika 3000 ticīgo lielā draudze bija palikusi bez baznīcas. Pēc vairākkārtējiem neveiksmīgiem mēģinājumiem Daugavpils rajona izpildu komitejā saņemt atļauju

---

darbu un vadījis īpašo uzdevumu grupas. Strādājis partizānu kustības štābā Maskavā, kā arī darbojies partizānu kustības štābā Latvijā. Bijis štāba priekšnieks vēlākā LPSR izglītības ministra Viļa Samsona (1920–2011) vadītajā partizānu nodaļā. Sarkanās Armijas dienesta pakāpe – vecākais leitnants. Jāņem vērā, ka partizānu kustību vadīja Šeļepins, vēlākais VDK priekšsēdētājs. 1943. gadā ievainots, ārstējies Maskavā, beidzis trīs mēnešu partizānu vienības komandieru kursus, 1944. gadā pēc atgriešanās frontē Lubānas mežos atkārtoti ievainots. 1944. gadā apbalvots ar Sarkanā Karoga ordeni, 1945. gadā – ar Tēvijas Kara 1. pakāpes ordeni. 1944. gadā strādājis Daugavpils izpildkomitejā, VK(b)P CK kadru nodaļā, bet no 1944. gada oktobra līdz 1946. gada martam bijis LK(b)P CK laikraksta *Cīņa* lauksaimniecības nodaļas vadītāja vietnieks. No 1945. gada februāra līdz 1945. gada augustam mācījies Maskavā un ar teicamām sekmēm pabeidzis VK(b)P CK Centrālos laikrakstu kursus. Tad līdz 1947. gada septembrim – Liepājas laikraksta *Komunists* redaktors, kur viņu ieteica ar "cildinošu [LKP CK pirmā sekretāra] J. Kalnbērziņa raksturojumu". No 1947. līdz 1950. gadam mācījies VK(b)P Augstākajā partijas skolā Maskavā. No 1950. līdz 1951. gadam bijis VK(b)P CK instruktors Maskavā, pēc tam norīkots partijas darbā Latvijā un no 1951. gada jūlija līdz 1960. gada janvārim bijis LKP CK laikraksta *Cīņa* galvenais redaktors. No 1951. gada septembra līdz 1956. gada janvārim bijis LKP CK biroja loceklis. LPSR Augstākās Padomes 4. sasaukuma deputāts. LVA, PA-15500. f., 2. apr.,3753. l. Salīdzinājumam sk. Heniņš, Artūrs. "Vējš augstākās priedes nolauza", *Cīņa*, 1989, 31. marts.

[135] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 3753. l., 22. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]

pabeigt pirms kara iesāktās mūra baznīcas celtniecību draudzes pārstāvji meklēja palīdzību Maskavā – PSRS MP un pie tās priekšsēdētāja Hruščova. Jāsaka, Juzefovas draudzes apņēmība un drosme ir apbrīnas vērta. 1959. gada jūnijā draudzes pārstāvji devās uz Maskavu, lai personīgi runātu ar Hruščovu. Kad delegācijai tas neizdevās, tā turpat Maskavā uzrakstīja Hruščovam pirmo sūdzību. 1959. gada 12. jūlijā draudze raksta viņam atkārtoti:

> Tā kā līdz šim brīdim mēs pat neesam saņēmuši atbildi, vai mūsu sūdzība vispār līdz Jums ir nonākusi, mēs nosūtām Jums atkārtotu sūdzību un lūdzam pēc tās izskatīšanas dot mums pozitīvu atbildi.[136]

Lai gan Maskavā šī vēstule saņemto dokumentu sarakstā ir iereģistrēta 27. jūlijā, taču jau 15. jūlijā, proti, dažas dienas pēc šīs sūdzības nosūtīšanas, Restbergs saņem Maskavas atbildi uz pirmo Juzefovas draudzes sūdzību. Atsaucoties uz Hruščovam adresēto sūdzību, RKLP priekšsēdētājs Puzins raksta:

> Padome uzskata, ka nepieciešams rūpīgi risināt doto jautājumu, lai nepieļautu iedzīvotāju saniknošanos.[137]

Bija pagājis gandrīz gads, nomainījušies pilnvarotie, taču jautājums nebija atrisināts līdz 1960. gada 18. maijam, kad Pizāns ar savu lēmumu atļauj pabeigt Juzefovas baznīcas celtniecību. Iemesli šādai rīcībai saistāmi gan ar aktuālu nepieciešamību novērst draudzes "saniknošanos", gan ar to, ka Pizāns bija no Daugavpils puses, nav izslēdzams arī, ka sava artava lēmuma pieņemšanā bija tam, ka Pizāns bija izglītojies Aglonas ģimnāzijā, kuras direktors prāvests Aloizs Broks (1898–1943) 1936. gadā bija iesvētījis baznīcas pamatus. Lai gan to, kas patiešām pamudināja pieņemt minēto lēmumu, nav zināms, tomēr diezgan pamatoti var uzskatīt, ka tas bija pretējs – apzināti vai neapzināti – Hruščova antireliģiskajai nostājai.

1960. gada 3. augustā LPSR Valsts plānā apstiprināja baznīcas projektu, bija saņemti visi nepieciešamie saskaņojumi, tādēļ draudze par saviem līdzekļiem 1961. gada sākumā pabeidza celtniecību, kopumā iztērējot šim mērķim draudzes saziedotos 40 000 rubļus.

---

[136] LVA, 1448. f., 1. apr., 156. l., 20. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]
[137] LVA, 1448. f., 1. apr., 83. l., 18. lp.

Par situāciju, kas izveidojās 1961. gadā pēc Pizāna atcelšanas, liecina Juzefovas draudzes "divdesmitnieka" vēstule LPSR MP priekšsēdētājam Jānim Peivem (1906–1976) tā paša gada 14. maijā. Šajā laikā Pizāns savas lietas jau bija nodevis, un viņa pienākumus līdz jauna RKLP pilnvarotā nozīmēšanai pildīja KPBLP pilnvarotais Saharovs. Vēstulē draudzes locekļi norāda, ka ir radušās grūtības ar ēkas nodošanu ekspluatācijā, un lūdz palīdzību šā jautājuma atrisināšanā, lai baznīcā pēc iespējas ātrāk varētu sākties dievkalpojumi. Vēstules noslēgums pauž padomju garu:

> Mēs ar dziļu cerību un ticību gaidām Jūsu rīkojumu atbilstošajām organizācijām par visdrīzāko lēmumu atvērt dievnamu, lai draudze varētu mierīgi strādāt, dzīvot un lūgties par kopīgo lietu, visu darbaļaužu labklājību un tālāko progresu, un mūsu Dzimtenes uzplaukumu.[138]

Uz vēstules ir lasāma LPSR MP priekšsēdētāja vietnieka Viļa Krūmiņa (1919–2000) rezolūcija:

> B. Saharovam A. A. Lūdzu izskaidrot divdesmitnieka pārstāvjiem, ka par ēkas pieņemšanu nevar būt ne runas, jo celtniecība vispār nav noformēta atbilstoši likuma noteiktajai kārtībai, un tā ir pārtraukta kā nelikumīga.[139]

Draudzei jaunuzcelto baznīcu atņēma un tajā iekārtoja klubu un pēc tam bibliotēku.

Izvērtējot pieejamo informāciju, ir pamatoti uzskatīt, ka Pizāns bijis vienīgais no pilnvarotajiem, kuram nonākšana šajā amatā bija sods, nevis kāpums karjerā. Šāda soda pamats saistāms ar kadru "tīrīšanu" no latviešu nacionālkomunistiem, ko aizsāka LKP CK plēnums 1959. gada 7. un 8. jūlijā un kas turpinājās līdz 1962. gadam. Pizāna atstādināšana no pilnvarotā amata 1961. gadā ir minētās "tīrīšanas" turpinājums.

Jau 1959. gada 10. februārī LKP CK biroja sēdē Pizānam tiek izteikts rājiens par to, ka laikraksts ir "izrādījis politisku tuvredzību", 1959. gada 1. janvārī publicējot Jāņa Silazara dzejoli *Gadu kāpes*,

---

[138] LVA, 1448. f., 1. apr., 162. l., 24. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]
[139] LVA, 1448. f., 1. apr., 162. l., 24. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]

> kas izsauca darbaļaužu sašutumu, kā arī kļuva par iemeslu dažādiem neveselīgiem spriedumiem, īpaši vēl no šur, tur esošo nacionālistiski noskaņoto elementu puses.[140]

Iepriekš pieminētajā 1959. gada jūlija plēnumā Pizānu kritizēja par to, ka viņa vadītajā laikrakstā publicēti nacionālistiski un politiski kaitīgi materiāli (te domāti, piemēram, Zigmunda Skujiņa (1926), Jezupa Laganovska (1920–1987), Voldemāra Kalpiņa (1916–1995) un Eduarda Berklava (1914–2004) raksti), vēlāk plēnuma lēmumā izsakot viņam brīdinājumu par "nestabilitāti politiski asos jautājumos".[141] 1960. gada sākumā – 27. janvārī – LKP CK plēnumā tiek pieņemts lēmums par Pizāna atbrīvošanu no *Cīņas* galvenā redaktora amata un svītrošanu no LKP CK biroja locekļu kandidātu saraksta. Lūk, šī lēmuma teksts:

> "Apstiprināt Latvijas KP CK biroja 1960. gada 2. janvāra lēmumu un par politiska brieduma trūkumu, kas izpaudās, nopublicējot laikrakstā *Cīņa* idejiski nepareizus un politiski kaitīgus materiālus, par laikraksta redakcijas kadru piesārņotību, par nestabilitātes izpausmēm daudzos politiski asos jautājumos un autobiogrāfisku faktu slēpšanu, iestājoties partijā, b. Pizānu Pāvilu Aleksandra dēlu atbrīvot no laikraksta *Cīņas* redaktora pienākumiem un izslēgt no LKP CK biroja locekļu kandidātu sastāva."[142]

Lēmumu parakstījis LKP CK sekretārs Arvīds Pelše.

Pēc atcelšanas no pilnvarotā amata no 1961. gada maija Pizāns sāka strādāt par Latvijas Republikāniskā grāmatu tirdzniecības kantora Centrālā grāmatu veikala direktoru. Eduards Berklavs ir nosaucis viņa vārdu to 17 cilvēku sarakstā, kuri atbalstījuši viņa uzrakstīto un 1972. gadā Zviedrijā publicēto *Septiņpadsmit komunistu vēstuli*. Berklavs raksta, ka 1971. gada beigās:

> "Kad nu bija radusies izdevība vēstuli izvest, savācu no visdrošākajiem domubiedriem apliecinājumu, ka viņi visam vēstulē minētajam piekrīt. Šie drosminieki bija Emma Ērenštreite, Jānis Kacens, Jānis Galdiņš, Arnolds Zandmanis, Valentīna Borka, Jānis Gustsons, Ella Ankupe, Pēteris Sadovskis, Elvīra Zēberga, Rasma Siliņa, Pāvels Pizāns, Zālmans

[140] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 3753. l., 17. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]
[141] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 3753. l., 19. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]
[142] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 3753. l., 21. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]

> Jofe, Fricis Jānis Sadovskis, Pēteris Plēsums, Olga Vāvere, Frīdmanis (vārdu neatminos). Šķiet, ka bija vēl kādi, kurus diemžēl neatminos."[143]

Jāatzīmē, ka minētajā laikā Pizāns šādu apliecinājumu vairs nevarēja dot, jo bija miris 1971. gada pavasarī.[144] Tomēr nav izslēdzama versija par apliecinājuma došanu arī no Pizāna puses, jo vēstule, kā atceras Berklavs, esot bijusi uzrakstīta jau 1969. gadā.

1962. gada janvārī Pizāna vietā pilnvarotā amatā stājās Prolets Liepa,[145] pēdējais pilnvarotais konkrētajā apskatā analizējamā laika

---

[143] Berklavs, Eduards. *Zināt un neaizmirst.* Rīga: Eraksti, 2011, 195. lpp.

[144] Miris 1971. gada 16. maijā un apglabāts Rīgas Meža kapos.

[145] Prolets Ivana dēls Liepa dzimis 1923. gada 5. augustā Smoļenskas guberņā, Beļskas apriņķī (pēc citām ziņām – Kaļiņinas apgabala Belijas rajonā). Vecāki ir PSKP biedri. Tēvs Ivans Liepa dzimis 1894. gadā Liepājas rajonā; 1911. gadā sācis strādāt Liepājas ostā par krāvēju; 1915. gadā iesaukts armijā; kopš 1920. gada PSKP biedrs; bijis Beļskas izpildkomitejas priekšsēdētājs; 1930. gadā sācis mācības Sociālistiskajā zemkopības akadēmijā (*Академия социземледелия*) Maskavā, ko pabeidzis 1932. gadā. Šajā laikā Maskavā sākās Proleta Liepas skolas gaitas. 1932. gadā ģimene pārcēlās uz Petrozavodsku, jo tēvs tika iecelts par Autonomās Karēlijas Padomju Sociālistiskās Republikas (AKPSR) zemkopības tautas komisāru. No 1935. līdz 1938. gadam dzīvojis Mongolijā, kur Proleta Liepas tēvs bija valdības padomnieks lopkopības un zemkopības jautājumos. Tad ģimene pārcēlās dzīvot uz Krimu, kur tēvs vadīja Krimas valsts selekcijas staciju un kur Prolets Liepa 1938. gadā sāka mācības vidusskolā. Krimā 1939. gadā Prolets Liepa iestājās VĻKJS. Otrā pasaules kara sākumā cīnījies Krimas APSR, sākumā Tēlmaņa rajona partizānu vienībā, pēc tam 828. strēlnieku bataljonā. Sākot ar 1941. gadu, pildījis komjaunatnes rajona komitejas instruktora amatu Krimas apgabalā. Piedalījies Sevastopoles aizstāvēšanā. 1941. gada 31. decembrī ievainots un ārstējies hospitālī Gruzijas PSR, kur evakuācijā atradusies arī viņa ģimene (pēc gūtā ievainojuma Liepa ieguva gaitas defektu, kura dēļ atmiņās viņu nereti dēvē par *klibo*, piemēram, Romas katoļu baznīcas Jānis kardināls Pujats 2016. gada intervijā LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijai). Citu ziņu par to, ko viņš darījis līdz 1944. gadam, uzskaites kartītē vai oficiālajās publikācijās nav. Norādīts, ka no 1944. līdz 1947. gadam dzīvojis pie vecākiem Krimas apgabalā. 1946. gadā tēvu norīkoja uz Latviju par Stendes selekcijas un izmēģinājumu stacijas direktoru, un uz Latviju vēlāk pārcēlās arī pārējie ģimenes locekļi. No 1946. līdz 1949. gadam Liepa studējis Vissavienības juridiskajā neklātienes institūtā Simferopoles filiālē. PSKP kopš 1948. gada. No 1947. līdz 1950. gadam Liepa strādājis par prokurora palīgu Talsu apriņķī, pēc tam bijis prokurors Aizputes rajonā. 1952. gadā viņš kļuva par Liepājas apgabala prokurora vietnieku. 1955. gada augustā viņu iecēla par Kuldīgas rajona izpildu komitejas priekšsēdētāju. Šajā amatā viņš bija līdz 1960. gada maijam. 1962. gada 4. janvārī LKP CK biroja sēdē viņu apstiprināja par

periodā. Pirms iecelšanas pilnvarotā amatā viņš bija Kuldīgas rajona izpildkomitejas priekšsēdētājs, bet viņa ievērojamākais postenis līdz 1962. gadam – Liepājas apgabala prokurora vietnieks. No šodienas skatpunkta grūti pilnībā izvērtēt šo nosaukto amatu nozīmību, taču salīdzinājumā ar iepriekšējo pilnvaroto biogrāfijām, manuprāt, rodas visnotaļ pamatots jautājums par to, kāpēc tieši Liepu LKP CK apstiprināja pilnvarotā amatam. Vēl vairāk jautājumu rodas, lasot dažādos gados rakstītās Liepas autobiogrāfijas. Tās ir bezpersoniskas, absolūti identas, un tajās Liepa vairāk rakstījis par vecākiem, nevis par sevi pašu.

Atceroties Šeļepina izstrādāto un arī ieviesto jauno VDK "metodoloģiju" un to, cik nozīmīga vieta tajā bija atvēlēta baznīcai, ņemot vērā izseno VDK interesi par Latvijas Romas katoļu baznīcas sakariem ar Vatikānu, kā arī to, ka KPBLP pilnvarotā LPSR amatā joprojām strādāja profesionāls VDK darbinieks, nav izskaidrojams, vadoties tikai no publiski pieejamiem datiem, kāpēc RKLP pilnvarotā amatā, kura uzdevumos ietilpa arī Latvijas Romas katoļu baznīcas uzraudzīšana, nozīmēja personu bez iepriekšējas pieredzes PSKP augsta līmeņa funkcionāra darbā un arī darbā ar reliģiskām organizācijām. Nekas tieši neliecina, ka Proletam Liepam vispār bijušas zināšanas par reliģiskās dzīves specifiku. Tāpēc pamatoti rodas jautājums par Proleta Liepas autobiogrāfijā noklusēto. Manuprāt, informācijas trūkums par Liepas gaitām no 1941. gada beigām līdz 1944. gadam, kā arī mācības Vissavienības juridiskajā neklātienes institūtā, kura absolventu sarakstā atrodami daudzi VDK darbinieku vārdi, liecina par viņa saistību ar VDK. Šo institūtu vienā laikā ar Proletu Liepu absolvējis, piemēram, vēlākais VDK priekšsēdētājs Vladimirs

PSRS RKLP pilnvaroto LPSR. Ar 1966. gada 10. maija LKP Prezidija lēmumu Prolets Liepa tika apstiprināts apvienotās PSRS Reliģiju lietu padomes pilnvarotā amatā. Miris 1978. gada 3. augustā. Apglabāts Rīgā Raiņa kapos. LVA, PA-15500 f., 35. apr., 33. l.; LVA, PA-101. f., 18. apr., 13. l., 23. lp.; LVA, PA-101. f., 23. apr., 30. l., 28. lp.; LVA, PA-101. f., 25. apr., 15. l., 19. l.; LVA, PA-101. f., 29. apr., 32. l., 90. lp. Salīdzinājumam sk. arī "Prolets Liepa", *Cīņa*, 1978, 2. augusts; "Deputātu kandidāti rajona padomes vēlēšanām", *Padomju Kuldīga*, 1955, 13. februāris, "Rīgā miris "baznīcu ministrs"", *Laiks*, Nr. 70, 1978, 2. septembris, 4. lpp.; "Ivans Liepa", *Cīņa*, 1964, 6. maijs.

Krjučkovs[146] (1924–2007). Tajā izglītojušies arī tādi augsta ranga VDK darbinieki kā Aleksandrs Koržakovs[147] (1950), Ivans Gudkovs[148] (1956), Fjodors Haritonovs[149] (1907–1991), Sergejs Baņņikovs[150] (1921–1989).

2. nodaļa. Vara un baznīca: uzraudzības noteikumu maiņa

Par padomju valsts drošības iestāžu kontroli pār Latvijas kristīgajām baznīcām, īpaši pār Latvijas Romas katoļu baznīcu un Latvijas evaņģēliski luterisko Baznīcu, divdesmitā gadsimta piecdesmito gadu sākumā esmu rakstījusi jau iepriekšējā apskatā, kur izmantoju galvenokārt RKLP pilnvarotā LPSR materiālus.[151] Šoreiz vēlos atgriezties pie jau aprakstītiem notikumiem, atsevišķu detaļu precizēšanai izmantojot dokumentus, kas glabājas atsevišķu garīdznieku kriminālllietās un kas arī parāda, kādā veidā valsts drošības dienesti, izmantojot arī pilnvaroto darbības iespējas, ne tikai pārraudzījuši, bet arī pakāpeniski pārveidojuši baznīcu par padomju varai, to skaitā valsts drošības iestādēm, vieglāk izmantojamu organizāciju.

2.1. "Aģentūras kombinācijas" Latvijas Romas katoļu baznīcā

1947. gada 25. jūlijā metropolīts Antonijs Springovičs (1876–1958) Rīgas Svētā Jēkaba katedrālē, vēl nesaņēmis atļauju no Romas, konsekrēja divus bīskapus – Pēteri Strodu (1892–1960) un Kazimiru Duļbinski (1906–1991). Rīgas arhidiecēzes palīgbīskaps Kazimirs

---

146 *Владимир Александрович Крючков.*
147 *Александр Васильевич Коржаков.*
148 *Геннадий Владимирович Гудков.*
149 *Фёдор Петрович Харитонов.*
150 *Сергей Григорьевич Банников.*
151 Sk.: Krūmiņa-Koņkova, Solveiga. "Sadarbība starp LPSR drošības iestādēm un PSRS Reliģisko kultu lietu padomes pilnvaroto LPSR (1944–1954)", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 147.–204. lpp.

Duļbinskis tika iecelts par ģenerālvikāru, bet Rīgas arhidiecēzes palīgbīskaps Pēteris Strods – par Liepājas diecēzes apustulisko administratoru. Tiesa, PSRS varas iestādes, arī RKLP pilnvarotais LPSR Voldemārs Šeškens, šo iecelšanu formāli neatzina. 1949. gada 12. maijā Duļbinski apcietināja. Viņu apsūdzēja aktīvā darbībā pretpadomju organizācijās – skautu organizācijā, Latvijas katoļu jaunatnes biedrībā – laikā līdz 1940. gadam, nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā – organizācijā *Tautas palīdzība* – un pēc PSRS varas atjaunošanas 1944. gadā.[152] Viena no epizodēm saistīta ar "valsts noziedznieka" Nautrēnu draudzes prāvesta Antona Šļahotas (Šļakotas)[153] (1891–1963) slēpšanu 1948. gada jūlijā.[154] Šajā un citās epizodēs, kas saistītas ar Duļbinska darbību nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā, parādās arī Springoviča vārds. No vairākiem Duļbinska pratināšanas protokoliem redzams, ka izmeklētājus īpaši interesējuši Duļbinska "noziedzīgie sakari ar Vatikānu un nacionālistisko pagrīdi".[155] Jāatzīmē, ka Duļbinska uzraudzības lietā[156] atrodams dokuments ar nosaukumu *Aģentūras materiālu memorands*

[152] LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l., 152.–153. lp.

[153] Antons Šļahota (Šļakota) Nautrēnu draudzē kalpoja no 1945. gada, bija arī dekanāta dekāns, iepriekš arī Landskoronas draudzē prāvests, ar 1934. gada 13. septembra iekšlietu ministra Viļa Gulbja rīkojumu iecelts par Šķaunes pagasta padomes priekšsēdētāju, *Rīts,* Nr. 20, 1934, 14. septembris.

[154] Sk., piemēram, LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l, 2. sēj. (uzraudzības lieta), 3. lp. Jāievēro, ka Duļbinskis viņa lietas atkārtotas izskatīšanas laikā 1979. gada 27. novembra nopratināšanā par šo notikumu sacījis: "Man nebija zināms, ka Šļahota ir noziedznieks. Turpmākie notikumi arī neapstiprināja šo apstākli. Tieši otrādi: man ir zināms, ka Šļahota pie kriminālatbildības netika saukts un pēc zināma pārtraukuma turpināja savu kulta kalpotāja darbību, būdams Romas katoļu baznīcas prāvests Aucē līdz pat savas nāves dienai 1960. gadā," LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l., 1. sēj., 220. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]. Jānorāda, ka Duļbinska ziņas nav precīzas, jo no 1956. līdz 1959. gadam Šļahota kalpojis Pustiņas draudzē, bet Aucē – tikai īsu laiku. Tāpat Šļahota miris nevis 1960., bet gan 1963. gadā. Par to, kur viņš bijis no 1948. līdz 1956. gadam, informācija ir pretrunīga. Piemēram, Henriks Trūps-Trops atzīmējis vien to, ka Šļahota "no aresta slēpās, pēc tam amnestēts" (Trūps-Trops, Henriks. *Latvijas Romas katoļu baznīca komunisma gados, 1940–1990.* Rīga: Romas katoļu metropolijas kūrijas izdevums, 1992, 72. lpp.), savukārt citur atrodamas ziņas, ka viņš astoņus gadus (tātad no 1948. līdz 1956. gadam) pavadījis izsūtījumā.

[155] LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l., 1. sēj., 153. lp.

[156] *Наблюдательное дело.*

(datēts ar 1949. gada 8. augustu), kurš rāda, ka Duļbinskim izvirzītā apsūdzība pretpadomju darbībā balstījās uz desmit aģentu ziņojumiem,[157] savukārt apsūdzība par viņa saistību ar Šļahotas slēpšanos formāli balstījās galvenokārt uz viena liecinieka – Valerijana Zondaka (1908–1986) – sacīto pratināšanā 1949. gada aprīlī, proti, vēl pirms Duļbinska apcietināšanas.[158] Šajā sakarā būtiski minēt, ka pratināšanā Zondaks atzīst, ka tieši viņš ir ziņojis Duļbinskim par to, ka Šļahota, baidoties no apcietināšanas, ir "pārgājis nelegālā stāvoklī" un gaida norādījumus, ko viņam darīt tālāk. Fragments no Zondaka pratināšanas protokola:

> "[..] bīskaps Duļbinskis teica, ka viņa [Šļahotas – S. K.-K.] pāriešana nelegālā stāvoklī var kaitēt katoļu baznīcai, un par to mums jādomā."[159]

Tālāk protokolā lasāms, ka ar Springoviča un Duļbinska ziņu Šļahotasaņēmis sešus mēnešus garu atvaļinājumu, taču viņš no tā nav atgriezies, tāpēc 1948. gada novembrī vai decembrī ar Springoviča "direktīvu" no "katoļu garīdzniecības tika izslēgts".[160] Jāvērš uzmanība, ka šis fakts protokolā aprakstīts tādā formā, kas liecina par to, ka daļa no protokola ir pārstāsts, nevis precīzs Zondaka teiktā pieraksts, tāpēc protokolā ietvertā pārstāsta atbilstību īstenībai var apšaubīt. Nav izslēgts, ka šī vai citas liecības Duļbinska lietā ir falsificētas. Turklāt jāatzīmē, ka pēc Duļbinska apcietināšanas Zondaks aktīvi meklēja iespējas viņa atbrīvošanai. Vēlāk jau paša Zondaka krimināllietā mēģinājums palīdzēt Duļbinskim kļūst par vienu no apsūdzības epizodēm.

Duļbinska lietas izmeklēšanas rezultātā izmeklētāji – LPSR VDM Izmeklēšanas daļas 3. nodaļas vecākais izmeklētājs Soldatovs un šīs nodaļas priekšnieks Daši Pildanovs (1916–1984)[161] – izveidoja

---

[157] LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l, 2. sēj. (uzraudzības lieta), 104.–106. lp.
[158] LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l., 1. sēj., 103.–104. lp.
[159] LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l., 1. sēj., 104. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]
[160] LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l., 1. sēj., 104. lp.
[161] Daši Pildanovs (*Пилданов Даши Пирнаевич*) dzimis 1916. gadā Galtaja ulusā Muharšeberas rajonā Burjatijā, KPFSR, dienestā no 1937. gada, IeTK mācību kursos Novosibirskā, 1947. gadā kapteinis, LPSR VDM Izmeklēšanas daļas 1. nodaļas priekšnieka vietnieks, 1948. gadā šīs daļas 3. nodaļas priekšnieks, 1950. gadā tās

sarakstu ar divdesmit viena aizdomās turamā uzvārdiem.[162] No Duļbinska pratināšanas protokoliem redzams, ka par šiem cilvēkiem izmeklētāji zināja jau iepriekš, tāpēc no Duļbinska puses pat netika sagaidīts apstiprinājums. Par to, kādā veidā tika veikta pratināšana, liecina pats Duļbinskis savā iesniegumā PSRS Ģenerālprokuroram Romānam Rudenko[163] (1907–1881) 1955. gada 2. februārī:

> "Izmeklēšanas gaitā mani turēja Latvijas PSR VDM iekšējā cietumā; lielākoties pagrabā, vieninieku kamerā. Sešus ar pusi mēnešus es sēdēju vieninieku kamerā. Tur vairākas reizes, līdz pat sešām diennaktīm bez pārtraukuma man nedeva gulēt, spīdzināja ar bezmiegu. No tā es slimoju ar sirdi." [164]

Pret personām, kuras bija iekļautas izmeklētāju izveidotajā sarakstā, tika sākta jauna izmeklēšana. Daļai no viņiem nebija zināma atrašanās vieta,[165] taču astoņu aizdomās turamo – Boļeslava Grišāna

priekšnieka vietnieks, majors, vēlāk LPSR VDK apakšpulkvedis, demobilizēts 1959. gadā. 1960. gadā kapteiņa J. Rudzīša palīgs politiskajos jautājumos Latvijas Jūras kuģniecībā, triju Sarkanās Zvaigznes ordeņu ieguvējs, apbalvots ar Goda zīmes ordeni. Miris 1984. gadā Rīgā. Sk. *Огни Курумкана*, Nr. 5 (61148), 2015, 13 февраля. с. 6. Pieejams: http://kurumkan.burnet.ru/Gazeta/2015/05_15.pdf, Vanags, Ļ. "Darbs dara vīru", *Cīņa,* 1960, 7. oktobris, *Информация о сельском поселении Барагхан*, 3 апреля 2012. Pieejams: http://selorodnoe.ru/history/show/id3630216/; *Книга Памяти Республики Бурятия*, том V. Улан-Удэ: Бурядское книжное издательство, 2000, с. 73, 228; том IX, с. 228, Pieejams: http://патриот03.рф/wp-content/uploads/2015/12/5tom.pdf; http://патриот03.рф/wp-content/uploads/2015/12/9tom.pdf. Sk. arī: http://blog.stepanivanovichkaragodin.org/?p=6165, LVA, 1987. f., 1. apr., 16474. l., 6. lp., LVA, 1986. f., 1. apr., 5921. 1., 91.–93. lp., LVA, 1986. f., 2. apr., P-40444. 1., 45., 46. lp. *Red. piez.*

[162] Lēmums par materiālu nošķiršanu atsevišķā tiesvedībā (*Постановление о выделение материалов в отдельное производство*), LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l., 1. sēj., 158. lp.

[163] *Роман Андреевич Руденко*.

[164] LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l., 1. sēj., 173. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]

[165] Minētais, iespējams, skaidrojams ar informācijas iegūšanas veidu, piemēram, izmantojot Latvijas katoļu jaunatnes biedrības dokumentus, kas saturēja nepilnīgu informāciju par tās biedriem. *Red. piez.*

(1984–1983),[166] Viktora Ikaunieka (Ikaunīks, Ikovniks),[167] Pētera Jakovela (Jakoveļs) (1907–1980)[168], Henrika Tropa (1903–1994)[169], Franča Lazdāna (1907–1981)[170], Matildes Omules (Omuls, Omuļs,

[166] Līdztekus garīdznieka gaitām no 1935. līdz 1938. gadam bijis Latvijas katoļu jaunatnes biedrības priekšsēdētājs. Duļbinski pirmo reizi Centrālajā valdē ievēlēts 1935. gada 4. martā. 1938. gadā viņš pirmo reizi kļuva par priekšsēdētāju. Sk.: LVVA, 3706. f.

[167] Sarakstā minēts "V. Ikaulieks", tomēr, kontekstuāli analizējot dokumentu un salīdzinot to ar citiem dokumentiem un periodikā pieejamo informāciju, jāsecina, ka šeit domāts Viktors Ikaunieks (Ikaunīks), kas bijis skolotājs un aktīvi darbojies Latvijas Katoļu jaunatnes biedrības Centrālajā valdē, ieņemot kasiera amatu, piemēram, 1936. gada aprīlī un 1940. gada februārī biedrības priekšsēdētājs ir K. Duļbinskis, bet kasieris ir V. Ikaunieks. Sk.: *Sauleite*, Nr. 4, 1936, aprīlis, 24. lpp., "Kongresa gaita", *Sauleite*, Nr. 2, 1940, februāris.
Latvijas katoļu jaunatnes biedrības Centrālās valdes sēžu pirmajos protokolos "Viktors Ikaunīks" pierakstīts "Ikovniks". Viņš ir viens no biedrības dibinātājiem, un viņa uzvārds parādās jau pirmajā protokolā. Bijis gandrīz visu valžu sastāvā. Kopš 1935. gada paralēli valdes locekļa pienākumiem bijis arī biedrības kasieris. Sk. LVVA, 3706. f.

[168] Līdztekus garīdznieka gaitām piedalījies Latvijas katoļu jaunatnes biedrībā, ievēlēts vairākas reizes Centrālajā valdē. Sk. LVVA, 3706. f.

[169] Kopš 1935. gada ar Springoviča rīkojumu pildījis Latvijas katoļu jaunatnes biedrības kapelāna pienākumus. Sk. LVVA, 3706. f.

[170] Līdztekus garīdznieka gaitām piedalījies Latvijas katoļu jaunatnes biedrībā, 1938. gadā ievēlēts Centrālajā valdē. Sk. LVVA, 3706. f.

Omulis, Omuļis, Omuļe),[171] Staņislava (Stanislava)[172] Keiša (1896–1976), Vladislava Zundo (1891–1959) un Antonija Springoviča (1876–1958) – gadījumā tika atzīts, ka nepietiek materiālu, lai viņus sauktu pie kriminālatbildības.[173] Acīmredzot Duļbinskis nebija pateicis neko tādu, kas būtu varējis kalpot par pamatu viņu apcietināšanai. No šīm astoņām personām, no kuriem daļa bija garīdznieki, 1953. gadā tika apcietināti un par pretpadomju darbību notiesāti divi – Henriks Trops un Vladislavs Zundo –, nosakot desmit gadu brīvības atņemšanas,[174] 1959. gadā – par vairākkārtēju nepilngadīgo sagatavošanu konfirmācijai apcietināja un uz vienu gadu notiesāja Pēteri Jakovelu.[175] Visos gadījumos – ar Duļbinska krimināllietu tieši nesaistītu iemeslu dēļ. Dokumentā, ko 1949. gada 12. augustā parakstījis LPSR VDM "O" daļas priekšnieks majors Smetaņins, lasāms, ka četras no

[171] Sarakstā minēts "M. Omulis", tomēr, kontekstuāli analizējot dokumentu un salīdzinot to ar citiem dokumentiem un periodikā pieejamo informāciju, jāsecina, ka šeit domāta Matilde Omule, kas bijusi skolotāja, aktīvi darbojusies Latvijas Katoļu jaunatnes biedrības Centrālajā valdē, piemēram, 1940. gada februārī biedrības priekšsēdētājs bijis K. Duļbinskis, bet viena no valdes loceklēm – "M. Omuls". Tāpat Omule darbojusies arī Katoļu sieviešu centrālajā biedrībā, kur, piemēram, 1936. gada 16. augustā bijusi ievēlēta valdē par kasieri. Sk.: *Sauleite*, Nr. 4, 1936, aprīlis, 24. lpp.; "Kongresa gaita", *Sauleite*, Nr. 2, 1940, februāris; "Par myusu draudzem", *Katoļu Dzeive*, Nr. 10, 1936, 1. oktobris, 370. lpp.
Latvijas katoļu jaunatnes biedrības Centrālās valdes sēžu protokoli liecina, ka "Matilde Omuls" pirmo reizi protokolos minēta 1930. gadā, kad viņa kandidē uz vietu valdē, tomēr paliek aiz svītras; pēc gada viņu ievēlē revīzijas komisijā. M. Omuli valdē ievēlē 1938. gadā; pēc diviem gadiem viņu atkal pārvēlē šajā amatā; līdz 1940. gada 27. augustā, kad uzrakstīts pēdējais protokols, viņu ievēlē valdes priekšsēdētāja biedra postenī. Sk. LVVA, 3706. f.

[172] Latvijas katoļu jaunatnes biedrības Centrālās valdes sēžu protokolos pirmo reizi parādās 1940. gada 14. martā. Piedalās nodaļu pārstāvju sapulcē, un Duļbinskis ierosina viņu ievēlēt par sapulces vadītāju. Šajā sapulcē viņu ievēlē arī valdē (no 100 balsīm viņam atdotas 86, kas ir otrais lielākais balsu skaits; salīdzinājumam par Matildi Omuli – 76 balsis). Pirms tam valdē vairākos sasaukumos darbojies Pīters Keišs. Staņislavs Keišs pēc tam piedalās tikai vienā valdes sēdē – 1940. gada 8. jūnijā, un arī tad viņa vārds ierakstīts ar citas krāsas tinti, kas var liecināt arī par to, ka viņš nemaz pats nebija klāt. Sk. LVVA, 3706. f.

[173] LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l., 1. sēj., 158. lp.

[174] Trūps-Trops, Henriks. *Latvijas Romas katoļu baznīca komunisma gados*, 1940–1990, 72. –73. lpp.

[175] Trūps-Trops, Henriks. *Latvijas Romas katoļu baznīca komunisma gados*, 1940–1990, 70. lp.

Duļbinska lietā iesaistītajām personām nav lietderīgi pratināt operatīvu iemeslu dēļ.[176] Šīs personas bija garīdznieki Dominiks Jaudzems[177] (1892–1958), Jāzeps Gaiļevičs[178] (1893–1971), Boļeslavs Grišāns[179] un Valerijans Zondaks. Citā dokumentā, kas arī rakstīts 1949. gada augustā,[180] adresēts Sevišķās apspriedes sekretariāta priekšniekam Anatolijam Esaulovam[181] (1905–1954) un ko parakstījis

[176] LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l., 2. sēj. (uzraudzības lieta), 108. lp.

[177] Dzimis 1892. gada 25. maijā Rēzeknes apriņķī, Sakstagalā. Mācījies Pēterpils Garīgajā seminārā un Garīgajā akadēmijā. Ordinēts 1915. gadā. Bijis Latvijas izglītības ministra biedrs un Teoloģijas augstskolu profesors Aglonā un Rīgā. Viņa vadībā klajā nācis pirmais *Katōļu Dzeives* numurs. Bijis Rēzeknes skolotāju institūta direktors un Latgales tautas universitātes padomes priekšsēdētājs. Apbalvots ar pāvesta piešķirtu Baznīcas zelta krustu. 1935. gadā apbalvots ar IV šķiras Triju Zvaigžņu ordeni. Miris 1958. gada 10. oktobrī. Apbedīts Aglonas kapsētā.

[178] Dzimis 1893. gada 10. martā Drujā (tagad Baltkrievijā). Mācījies Mogiļevas Garīgajā seminārā un Pēterpils Garīgajā seminārā. Jaundibinātās, pārdalot Piedrujas draudzi, Balbinovas (Indras) draudzes prāvests 1921. gadā. Ministru kabinets kā Polijas pavalstniekam viņam deva atļauju pasniegt Valsts Daugavpils baltkrievu vidusskolā, Indras pamatskolā. 1928. gadā apbalvots ar V šķiras Triju Zvaigžņu ordeni – gan kā priekšzīmīgs lauksaimnieks Piedrujā kopā ar citiem lauksaimniecības darbiniekiem. Kalpo Balbinovā arī no 1943. līdz 1949. gadam un no 1959. līdz 1971. gadam. Miris 1971. gada 18. oktobrī. Apbedīts Balbinovas (Indras) kapos. Sk.: *Valdības Vēstnesis,* Nr. 202, 1926, 10. septembris, Nr. 183, 1927, 19. augusts, Nr. 282, 1928, 17. novembris, 12. lpp. *Red. piez.*

[179] Dzimis 1894. gada 12. septembrī Kaunatas draudzē. 1927. gadā beidzis Rīgas Garīgo semināru. Draudžu prāvests Atašienē (1919–1932), Malnavā (1932–1934), Rēzeknē (1934–1938), Asūnē (1938–1943), Vidusmuižā un Ostronā (1943–1953), Varakļānos (1953–1957) un Rudzātos (1957–1980). Bijis biedrības *Latgales centrālais muzejs* valdes priekšsēdētājs. Miris 1983. gada 14. decembrī.

[180] Datums ir divciparu skaitlis, kur pirmais ir nesalasāms, bet otrais – 9. Tā kā minētais dokuments sējumā seko dokumentam, kas sagatavots 12. augustā, secināms, ka tas varētu būt sagatavots 19. vai 29. augustā.

[181] Anatolijs Esaulovs (*Анатолий Александрович Эсаулов*) – viens no aktīviem staļinisko represiju dalībniekiem. Drošības orgānos strādājis no 1932. gada. Baltkrievijas PSR valsts drošības ministra vietnieks no 1944. līdz 1947. gadam. PSRS VDM Sevišķās apspriedes sekretariāta priekšnieks no 1947. līdz 1952. gadam. Atvaļināts rezervē 1952. g. Plašāku biogrāfiju sk.: http://www.memo.ru/history/NKVD/kto/biogr/index.htm

LPSR Valsts drošības ministra vietnieks ģenerālmajors Viktors Kozins[182] (1909–?), teikts, ka Duļbinska

> "apsūdzība pamatojas uz viņa paša atzīšanos, agrāk tiesātā J. K. Gaiļeviča liecībām[183] un aģentūras materiāliem. Citus lieciniekus, kuri varētu apstiprināt viņa pretpadomju darbību izmeklēšanās gaitā noskaidrot nav izdevies".[184]

Savāds ir pieminējums par Gaiļeviča agrāko tiesāšanu. Bīskapa Jāņa Cakula (1926) grāmatā *Latvijas Romas katoļu priesteri, 1918–1995: uzziņas* atrodamā informācija liecina, ka Jāzepu Gaiļeviču apcietina tikai 1949. gada 10. septembrī un notiesā 1950. gada 8. aprīlī saskaņā ar KPFSR Krimināl kodeksa 58.[1] panta pirmo daļu, 58.[10] otro daļu, 58.[11] pantu un 121. pantu.[185] Nav ziņu, ka Jāzeps Gaiļevičs būtu tiesāts līdz 1950. gadam. Jāņem vērā, ka viņu pirmo reizi apcietināja 1945. gada 20. jūnijā, taču tā paša gada 13. oktobrī lieta pret viņu tika izbeigta. Pieņemot, ka dokumentā domāta 1945. gada apcietināšana, var secināt, ka Duļbinskis valsts drošības iestāžu redzeslokā nonācis jau tajā laikā.

---

[182] *Виктор Николаевич Козин.* Sk.: Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze"; Lipša, Ineta. "Privātās dzīves uzraudzīšana un kontrole LPSR (1944–1953), izmantojot valsts represīvos mehānismus", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 374., 388., 454. lpp. Jāņem vērā, ka Viktoru Kozinu PSRS Augstākā Padome apbalvojusi 1949. gada 24. augustā ar Sarkanā Karoga ordeni par izsūtīšanu veikšanu. *НКВД-МВД СССР в борьбе с бандитизмом и вооруженным националистическим подпольем на Западной Украине, в Западной Белоруссии и Прибалтике (1939–1956)*, сост. Н. И. Владимирцев, А. И. Кокурин. Москва: Объединенная редакция МВД России, 2008, с. 291.

[183] Gaiļevičs apstiprinājis izmeklētā teikto, ka nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā Duļbinskis vācis naudu organizācijai *Tautas palīdzība*. To pašu viņš liecinājis arī lietas otrreizējā izmeklēšanā 1979. gadā. Sk. LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l., 1. sēj., 352. lp.

[184] LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l., 2. sēj. (uzraudzības lieta), 110. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]

[185] Cakuls, Jānis. *Latvijas Romas katoļu priesteri, 1918–1995: uzziņas*. Rīga: Rīgas Metropolijas kūrija, 1996, 71. lpp.

Krimināllietā ir vēl viens dokuments, kuru vēlos apskatīt. Tas ir 1949. gada 13. augusta apsūdzības raksts, ko parakstījuši VDM izmeklēšanas daļas 3. nodaļas vecākais izmeklētājs Soldatovs, 3. nodaļas priekšnieks kapteinis Daši Pildanovs un izmeklēšanas daļas priekšnieks majors Fotijs Pešehonovs[186] (1913–1968). Dokumentu apstiprinājis Kozins. Slēdzienā teikts:

> [..] būdams nopratināts kā apsūdzētais, Duļbinskis viņam izvirzītajā apsūdzībā par vainīgu sevi neatzina, taču pilnībā apstiprināja visus savas noziedzīgās pretpadomju darbības faktus. Turklāt viņa noziedzīgo darbību apstiprina liecinieku V. Krūmiņa (83.–87. l. lp.), K. Zariņa (91.–99. l. lp.), E. Gavara (100.–102. l. lp.), V. Zondaka (103.–105. l. lp.), J. Gavara (110.–113. l. lp.), kā arī citās lietās apsūdzēto J. Gaiļeviča (109. l. l) un P. Onckuļa (114.–115. l. lp.) liecības, *Glavļita* [Galvenā literatūras un izdevniecību lietu pārvalde – S. K.-K.] slēdziens (126., 151. l. lp.), kā arī lietiskie pierādījumi (116.–125., 127.–150. lp.).”[187]

Salīdzinot abus dokumentus, redzams, ka Kozins, ziņojot Sevišķajai apspriedei par izmeklēšanas rezultātiem, ir sniedzis informāciju, kura būtiski atšķiras no apsūdzības rakstā pieminētās, faktiski falsificējis to. Pirmkārt, no apsūdzības raksta redzams, ka Duļbinskis nav atzinis savu vainu, kā to ziņojumā Esaulovam apgalvo Kozins. Otrkārt, Kozins, nosaucot kā vienīgo lecinieku Gaiļeviču, ir “aizmirsis” citus lieciniekus, kuru vārdi nosaukti apsūdzības rakstā. Neņemos spriest, kas ir bijis iemesls konkrētajai “operatīvai kombinācijai”, taču, manuprāt, viens no iemesliem bijis saistīts tieši ar Gaiļeviču. Iespējama versija, ka Gaiļevičs varētu būt sākotnēji, piemēram, 1945. gada apcietināšanas laikā vai pēc tās, piekritis sniegt kādu informāciju, pēc tam atklāti pastāstījis par šo sadarbības faktu un atteicies no tālākas sadarbības ar

---

[186] *Фотий Васильевич Пешехонов.* Sk.: Žvinklis, Arturs. “LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze”; Ķeruss, Jānis. “"Bēgšana zvejnieku traleros no Liepājas kolhoza “Boļševiks” (1952–1957): motīvi, norise, varas īstenotāju reakcija”, *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 367., 372., 375., 378., 392., 483. lpp.

[187] LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l., 1. sēj., 160. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]

valsts drošības iestādēm. Par to varētu liecināt arī KPFSR krimināLkodeksa panti, saskaņā ar kuriem viņš pats vēlāk notiesāts. Pie šā jautājuma atgriezīšos apskata nākamajā sadaļā.

1949. gada 26. novembrī PSRS VDM Sevišķā apspriede Duļbinski notiesā atbilstoši KPFSR Kriminālkodeksa 58.[3] un 58.[10] panta pirmajai daļai (lēmuma protokols Nr. 65), nosakot desmit gadus labošanas darbu iestādē. Sods izciests īpaša režīma nometnē *Mineraļnij*[188] (plašāk pazīstams arī kā *Minlags*).[189]

Duļbinska krimināllietā ir vairāki dokumenti, kas norāda, ka Duļbinska notiesāšana ir daļa no VDM īstenotās "aģentūras kombinācijas".[190] Dokumenti neļauj secināt, vai šīs kombinācijas mērķis ir Latvijas Romas katoļu baznīcas vadības nomaiņa vai vismaz tās iespaidošana VDM vēlamā virzienā, vai arī tā ir daļa no kādas daudz plašākas operācijas. Laika ziņā šī operācija sakrīt ar LPSR VDM, vēlāk VDK, operatīvo spēli ar angļu izlūkdienestu no 1948. līdz 1954. gadam *Lursen-S*[191] un, iespējams, ir saistīta tieši ar to.[192] Par to liecina arī Duļbinska krimināllietas dokumentos minētās VDM struktūrvienības, kas saistītas ar izlūkošanas un pretizlūkošanas[193] darbu. Kā jau minēju, lēmumu par Duļbinska notiesāšanu Sevišķā apspriede pieņem 1949. gada 26. novembrī. Taču jau 21. novembrī LPSR VDM "O" daļas

---

188 LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l., 1. sēj.,162. lp.

189 Labošanas darbu nometnes nosacītā nosaukuma krievu valodā *Минеральный* atveidojums latviešu valodā. Minētais nosaukums ieviesies vēlākajos gados pēc nometnes izveides. Plašāk nometne pazīstama pēc krievu valodas *Минлаг* akronīma atveides latviešu valodā. Tas savukārt ir saīsinājums no nosaukumam krievu valodā *Минеральный лагерь*.

190 LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l., 2. sēj. (uzraudzības lieta), 58. lp.

191 Sk., piemēram, latviešu valodā publikāciju kopumu: "Arhīva lieta "Lursens-S" (LPSR VDK operatīvā spēle ar angļu izlūkdienestu no 1948. gada līdz 1954. gadam) (04.02.1986)", *Latvijas arhīvi*, Nr. 1/2, 1996, 89.–99. lpp.; Nr. 3/4, 1996, 125.–131. lpp.; Nr. 1, 1997, 65.–70. lpp.; Nr. 2, 1997, 97.–108. lpp. Pieejams: http://www.historia.lv/dokumenti/arhiva-lieta-lursens-s-lpsr-vdk-operativa-spele-ar-anglu-izlukdienestu-no-1948gada-lidz

192 Par Springoviča un viņam pietuvināto personu iesaisti *Lursen-S* pieejamie materiāli, manuprāt, nav pietiekami, lai pilnībā atklātu katoļu garīdznieku lomu minētajā operatīvajā spēlē, piemēram, Turčinskis, Zigmārs. "Katoļu baznīca un čekas operācija "Lursen-S"", *Latvijas Avīze*, 2016, 13. marts.

193 LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l, 2. sēj. (uzraudzības lieta), 40.–41. lp.

1. nodaļas priekšnieks apakšpulkvedis Josifs Ļihoļets[194] un "O" daļas priekšnieka vietnieks majors Stepanovs paraksta vēstuli LPSR VDM "A" nodaļas priekšniekam apakšpulkvedim Aleksandram Bokovikovam[195] (1911–1992) ar lūgumu neinformēt apcietināto Duļbinski par Sevišķās apspriedes spriedumu viņa lietā.[196] Tā paša gada decembrī (Duļbinska kriminālllietā glabājas dokumenta kopija bez konkrēta datuma) LPSR valsts drošības ministrs ģenerālmajors Alfons Noviks[197] raksta PSRS valsts drošības ministra vietniekam ģenerālleitnantam Afanasijam Bļinovam[198] (1904–1961) sekojošo:

> "Mēs īstenojam aģentūras kombināciju, lai atklātu nopietnus faktus par katoļu baznīcas metropolīta Springoviča un citu Latvijas katoļu baznīcas vadošo personu pretpadomju darbību. Sakarā ar to ir radusies nepieciešamība uz laiku nepaziņot arestētajam bīskapam Duļbinskim Kazimiram Staņislava dēlam Sevišķās apspriedes lēmumu par to, ka viņš ir notiesāts uz 10 gadiem L. D. N. Lūdzam Jūsu sankciju."[199]

Drīz šāda sankcija tiek saņemta, un 1950. gada 26. janvārī "O" daļas 1. nodaļas darbinieki Ļihoļets un Stepanovs raksta LPSR VDM "A" daļas priekšniekam pulkvedim Bokovikovam, ka ar Bļinova sankciju Duļbinska izmeklēšanas lieta tiek paturēta līdz 1950. gada 1. martam, lai

---

[194] Vadoties no informācijas par PSRS Augstākās Padomes 1949. gada 24. augusta apbalvojumiem, var secināt, ka apakšpulkvedis Ļihoļets ir Josifs Ļihoļets (*Лихолет Иосиф Владимирович*), kas saņēmis Sarkanās Zvaigznes ordeni.

[195] Sk. Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 367., 379., 383. lpp.

[196] LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l., 2. sēj. (uzraudzības lieta), 62. lp.

[197] LPSR valsts drošības ministrs līdz 1953. gada 3. martam.

[198] *Афанасий Сергеевич Блинов.*

[199] LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l, 2. sēj. (uzraudzības lieta), 58. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]

> veiktu aģentūras operatīvo darbu Latvijas katoļu baznīcas episkopātā.[200]

Sarakste starp LPSR un PSRS VDM turpinās līdz pat 1950. gada 30. novembrim, kad beidzot Duļbinskim, kurš visu laiku, būdams neziņā par savu likteni, atradies LPSR Iekšlietu ministrijas (IeM) 1. cietumā, tiek paziņots Sevišķās apspriedes lēmums.[201]

Tam, kāpēc Duļbinskim netiek pasludināts spriedums, varētu būt vairāki iemesli. Vienu no tiem jau minēju: tā ir iespēja strādāt ar izmeklēšanas lietu un vajadzības gadījumā turpināt arī Duļbinska pratināšanu. Protams, jāpatur prātā arī psiholoģiskais iespaids, kādu uz Duļbinski varēja atstāt ilgais neziņas laiks. Trešais un, manuprāt, svarīgākais iemesls, paturot Duļbinski izolācijā cietumā, padarīt neiespējamu viņa saziņu ar citiem, tādējādi izslēdzot iespēju, ka viņš varētu brīdināt tos, kurus viņš pratināšanas gaitā varētu būt nosaucis, vai arī nodot tālāk kādu ziņu par VDK aģentiem, ja tādus būtu atšifrējis. Par to liecina arī LPSR VDM "A" daļas priekšnieka pulkveža Aleksandra Bokovikova vēstulē LPSR Iekšlietu ministrijas (IeM) 1. cietuma priekšnieka p. i. majoram Apiņam 1950. gada 18. janvārī rakstītais:

> "Pirms nosūtīšanas uz nometni ievietojiet vienīnieka kamerā, izolēti no citiem apsūdzētajiem, atņemiet Duļbinskim jebkuru saikni ar apcietinātajiem."[202]

Jau pieminētajā iesniegumā PSRS Ģenerālprokuroram Duļbinskis atceras sekojošo:

> "Iekšējā cietumā mani turēja pat pēc Sevišķās apspriedes lēmuma pasludināšanas. Par to es iesniedzu protestu operatīvās nodaļas izmeklētājam. Es teicu, ka tas ir nelikumīgi un netaisnīgi. Izmeklētājs man atbildēja: Mēs ne jau paši to darām, par to zina ministrs, prokurors un pat Maskava."[203]

---

[200] LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l, 2. sēj. (uzraudzības lieta), 55. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]
[201] LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l, 2. sēj. (uzraudzības lieta), 82. lp.
[202] LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l, 2. sēj. (uzraudzības lieta), 62. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]
[203] LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l., 1. sēj., 173. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]

Arī vēlākajos gados turpinājās Duļbinska izolācija no Latvijas Romas katoļu baznīcas. Kā raksta bīskaps Jānis Cakuls savā grāmatā *Latvijas Romas katoļu priesteri, 1918–1995: uzziņas*, sakarā ar amnestiju Duļbinski atbrīvoja 1954. gadā.[204] 1954. gada rudeni kā savu atbrīvošanas laiku Duļbinskis piemin lūgumā par reabilitāciju PSRS Ģenerālprokuroram 1979. gada 3. septembrī.[205] Tomēr Duļbinska krimināllietā ir vairāki dokumenti, kas norāda, ka patiesībā viņš ir atbrīvots 1955. gadā. Pirmkārt, uz to norāda Duļbinska 1955. gada 2. februāra lūgums par apžēlošanu. Šajā laikā viņš vēl ir nometnē Mordovijā. Otrkārt, 1955. gada 26. aprīļa vēstulē Centrālās krimināllietu pārskatīšanas komisijas[206] sekretariāta priekšniekam Jakovam Pļetņovam[207] (1912–1974) PSRS VDK Ceturtās pārvaldes priekšnieka vietnieks pulkvedis Vladimirs Izmailovs[208] (1905–1967), atsaucoties uz LPSR VDK priekšsēdētāja Jāņa Vēvera (1899–1978) 18. aprīļa vēstuli, lūdz uz laiku apturēt Duļbinska lūguma izskatīšanu, kā iemeslu minot to, ka viņa atgriešanās LPSR ir nevēlama.[209] 1955. gada 12. augustā Izmailovs nosūta Pļetņovam vēl vienu vēstuli, kurā norāda, ja gadījumā tomēr tiks pieņemts lēmums par Duļbinska pirmstermiņa atbrīvošanu, viņš ir jāatstāj nometinājumā, tālu prom no Latvijas, jo Duļbinska atgriešanās Latvijā joprojām ir nevēlama.[210]

---

[204] Cakuls, Jānis. *Latvijas Romas katoļu priesteri, 1918 - 1995: uzziņas*. Rīga: Rīgas Metropolijas kūrija, 1996. 323. lpp.

[205] LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l., 1. sēj.,186. lp.

[206] Комиссия Прокуратуры-МВД-КГБ СССР "по пересмотру дел на лиц, осужденных за контрреволюционные преступления и находящихся в лагерях, колониях, тюрьмах и в ссылке на поселении". Sk. plašāk, piemēram, Лавинская, Ольга. "Документы прокуратуры о процессе реабилитации жертв политических репрессий в 1954–1956 гг." *Отечественные архивы*, № 3, 2007, с. 38–46. Pieejams: http://rabkrin.org/dokumentyi-prokuraturyi-o-protsesse-rea/

[207] Jakovs Pļetņovs (*Яков Алексееви Плетнёв*) vienlaikus ar komisijas sekretariāta vadību bija PSRS VDK 10. daļas, kas bija atbildīga par arhīvu un operatīvo uzskaiti, priekšnieks no 1954. gada 17. marta līdz 1959. gada 11. jūlijam. Петров, Никита. *Кто руководил органами госбезопасности 1941–1954.* Москва: Мемориал, 2010, с. 695–696. Pieejams: http://www.memo.ru/uploads/files/845.pdf

[208] *Владимир Александрович Измайлов.*

[209] LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l., 1. sēj., 165. lp.

[210] LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l., 1. sēj., 166. lp.

Visbeidzot, arī RLP pilnvarotā LPSR Eduarda Kokara-Tropa[211] parakstītajā un viņa vietnieka Aleksandrova sagatavotajā vēstulē 1979. gada 16. novembrī LPSR prokuratūrai rakstīts, ka Duļbinskis Latvijā ir atgriezies 1955. gadā.[212] Šajā vēstulē arī lasāms, ka "pēc atgriešanās Duļbinskis uzstājies ar pretpadomju sprediķi", un tāpēc

> "pēc vietējo varas iestāžu lūguma Ģenerālprokurors noprotestē lēmumu par Duļbinska pirmstermiņa atbrīvošanu no ieslodzījuma, 1957. gada martā viņu no jauna apcietina, un viņš atrodas ieslodzījumā līdz 1958. gada novembrim".[213]

Arī pēc otrreizējās atbrīvošanas Duļbinskim līdz pat 1964. gadam bija aizliegts atgriezties Latvijā.[214] Šajā laikā viņš dzīvo blakus LPSR administratīvajai robežai – vispirms tieši otrpus Daugavai Drujā, Baltkrievijas PSR, pēc tam okupētās Latvijas Abrenē jeb Pitalovā KPFSR. Pēc atgriešanās LPSR viņš dzīvo tēva mājās Viļakā un strādā lauku brigādē. Kā raksta pats Duļbinskis 1966. gadā,[215] viņam ļauts dzīvot pie baznīcas, taču pildīt savus bīskapa pienākumus vai pat kalpot baznīcā viņam ir aizliegts. Pēc Stroda nāves no 1960. līdz 1962. gadam Duļbinskis raksta lūgumus par savu reabilitāciju, kā arī lūdz atļauju uzņemties Latvijas katoļu baznīcas vadību, kā to ir gribējis Strods, taču

---

[211] Eduards Kokars-Trops dzimis Madonas rajona Barkavas pagasta Murmastienes ciemā. Vecāki bijuši zemnieki. Beidzis Varakļānu vidusskolu, mācījies Madonas pedagoģiskajā skolā, pēc tam studējis žurnālistiku. Strādājis skolās, vadījis Gulbenes rajona kultūras nodaļu, Jaungulbenes lauku mehanizācijas skolas VĻKJS sekretārs, bijis lektors jautājumā par padomju tiesībām apziņas brīvības sakarā. "Apziņas brīvība un valsts", *Dzimtenes Balss*, 1978, 14. decembris, iepriekš uzvārds arī vienīgi kā Kokars, piemēram, Barkavas pagasta valde izsludina par nederīgu nozaudēto karaklausības apliecību, ko Rēzeknes kara apriņķa pārvalde izdevusi Edvardam Alekša dēlam Kokaram-Tropam 1928. gada 17. augustā. *Valdības Vēstnesis,* Nr. 295, 1934, 31. decembris, Rēzeknes apriņķa Varakļānu iecirkņa policijas priekšnieks izsludina par nederīgu Latvijas iekšzemes pasi, kas izdota no Barkavas pagasta valdes 1923. gada 15. septembrī Nr. 1844 uz Eduarda Alekša dēla Kokara vārda, *Valdības Vēstnesis,* Nr. 44, 1927, 24. februāris. *Red. piez.*

[212] LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l., 1. sēj., 198. lp.

[213] LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l., 1. sēj., 198. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]

[214] LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l., 1. sēj., 198. lp.

[215] Atbilstoši Cakula ziņām – 1965. gadā. Cakuls, Jānis. *Latvijas Romas katoļu priesteri, 1918–1995: uzziņas*. Rīga: Rīgas Metropolijas kūrija, 1996. 323. lpp.

viņa lūgumi tiek noraidīti.[216] 1977. gadā viņš vēlreiz raksta lūgumu par lietas pārsūdzību un reabilitāciju un atļauju pildīt savus bīskapa pienākumus LPSR Augstākas Padomes Prezidija priekšsēdētājam, 1979. gadā, kā jau minēts iepriekš, – PSRS Ģenerālprokuroram, taču viņam tiek atteikts. 1979. gada novembrī, pamatojoties uz Duļbinska iesniegumu, viņa lietā tiek veikta papildu izmeklēšana un gala slēdzienā 1979. gada 18. decembrī secināts, ka viņš "pie kriminālatbildības saukts pamatoti un nav reabilitējams". Tiesa, vienlaikus tiek norādīts, ka krimināllietas daļa, kas attiecas

> "uz pretpadomju propagandu pēc Vācijas kapitulācijas un kriminālnoziedznieka slēpšanu, ir pārtraucama".[217]

Duļbinski reabilitē tikai 1988. gada 20. decembrī, taču, kā raksta Cakuls,

> "bīskapam bija jau 82 gadi, palīgbīskapa pienākumus pildīt viņš vairs nevarēja".[218]

Lūgumus par iespēju Duļbinskim atgriezties Latvijā vairākkārt rakstījis gan bīskaps Strods, gan pēc Stroda nāves – uz laiku Rīgas arhidiecēzes administratora amatu ieņēmušais bijušais Rēzeknes draudzes prāvests, prelāts Julijans Začests (1914–2004), taču vienmēr sekojis atteikums.[219] Strods Duļbinskī redzēja savu pēcteci, un Začests – Rīgas diecēzes apustulisko administratoru, jo Duļbinskis bija pēdējais kanoniski ordinētais bīskaps. Arī padomju varai, kura pēc Springoviča nāves plānoja Rīgas diecēzes pakļaušanu tiešai RKLP pilnvarotā vadībai,[220] viņš bija nevēlams tā paša iemesla dēļ.

---

[216] Пастор, Владимир. "Альфонс Пастор прелат Апостольского престола", ч. 2, *Проза.ру*. Pieejams: https://www.proza.ru/2016/01/01/746

[217] LVA, 1986. f., 2. apr., 5360. l., 1. sēj., 355. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]

[218] Cakuls, Jānis. *Latvijas Romas katoļu priesteri, 1918–1995: uzziņas*. Rīga: Rīgas Metropolijas kūrija, 1996, 323. lpp.

[219] LVA, 1448. f., 1. apr., 162. l., 3.–4. lp.

[220] Sk. Strods, Heinrihs. *Latvijas Romas katoļu baznīcas vēsture (1075–1995)*. Rīga: [b. i.], 1996. Šajā kontekstā vērtējamas arī pusgadu pēc Antonija Springoviča nāves publicētās viņa brāļa dēla Zigmunda Springoviča (Balevica) rakstu kopas "Melnās sutanas ēnā" (*Cīņa*, 1959, 26., 27., 28., 29. maijs) un "Rīgas Romas katoļu metropolīta kūrijas namā" (*Cīņa*, 1959, 17., 18., 19. jūnijs), priekšlasījums ""Klusējošā baznīca" un sirdsapziņas brīvība", kā arī cita līdzīga publiska viedokļa paušana.

1962. gada 15. novembrī LPSR varas iestāžu spiediena rezultātā Julijans Začests nozīmēja par savu ģenerālvikāru faktisko Rīgas diecēzes pārvaldītāju Julijanu Vaivodu, Rīgas Svētā Jēkaba katedrāles prāvestu.

Runājot par notikumiem laikposmā no 1949. līdz 1953. gadam, jāpiemin vēl viens arests, kurš, manuprāt, arī bija daļa no VDM, vēlāk VDK, spēles: tā ir Svētā Krēsla galma prelāta, bijušā Valsts zemes bankas padomes locekļa, 2., 3. un 4. Saeimas deputāta Alfona Pastora, kurš bijis tuvs Antonija Springoviča draugs, apcietināšana. Viņu 1950. gada 17. decembrī apcietina jau iepriekš pieminētais apakšpulkvedis Josifs Ļihoļets un pratina izmeklētājs Soldatovs, viens no tiem izmeklētājiem, kas pratināja arī Duļbinski. No Pastora atmiņām varam uzzināt par Soldatova pratināšanas metodēm: nogurdinošas 13 līdz 17 stundu garas pratināšanas, kad pratinātais vairs nesaprot, kas notiek, "jūtas kā miglā", reizēm krīt bezsamaņā un tādu pratināšanu beigās paraksta protokolu, pat nesaprotot, ko teicis un kas protokolā ierakstīts.[221] Līdzīgi kā Duļbinskim, arī Pastoram inkriminēja aktīvu darbību pretpadomju organizācijās pirmskara Latvijā, un tieši tāpat kā Duļbinska gadījumā izmeklētājus interesēja Springoviča sakari ar Vatikānu.

Sevišķajā apspriedē Pastora lieta tika izskatīta 1951. gada 26. maijā. Viņu tiesāja atbilstoši KPFSR Kriminālkodeksa 58.[3], 58.[4] pantam un 58.[10] panta otrajai daļai, nosakot desmit gadus labošanas darbu nometnē. 28. maijā arī viņš, tāpat kā Duļbinskis, nonāk *Minlagā*.[222]

Domājot par Springoviču, manuprāt, ar Duļbinska un Pastora arestiem valsts drošības iestādes panāca divus mērķus: pirmkārt, ļāva saprast, ka arī metropolītu var piemeklēt viņa palīgbīskapa un tuva drauga liktenis, otrkārt, izolēja viņu no cilvēkiem, kuriem viņš uzticējās. Pēc šiem arestiem manipulēt ar viņu, tāpat kā ar bīskapu Strodu, jau bija daudz vieglāk.

---

[221] Пастор, Владимир. "Альфонс Пастор прелат Апостольского престола", ч. 1, *Проза.ру.* Pieejams: https://www.proza.ru/2015/12/31/1161

[222] Пастор, Владимир. "Альфонс Пастор прелат Апостольского престола", ч. 1, *Проза.ру.* Pieejams: https://www.proza.ru/2015/12/31/1161

Duļbinska un arī Pastora arestos pilnvarotā Restberga līdzdalība atklāti neparādās, lai gan pamatoti pieļaut, ka arī viņa rīcībā nonāca un tālāk drošības iestādēm tika nodota šos un citus garīdzniekus kompromitējoša informācija, bet bīskapa Stroda piespiešanā pieņemt padomju varas nosacījumu kā vienīgo iespēju viņa apstiprināšanai Rīgas diecēzes administratora amatā 1959. gadā Restberga loma ir nozīmīga. To pašu var teikt par Proleta Liepas lomu Julijana Vaivoda iecelšanā par Rīgas metropolijas apustuliskā administratora ģenerālvikāru 1962. gadā. Par to liecina vairāki dokumenti, kas glabājas pilnvarotā arhīvā. Minēto gadījumu analizēšu turpmākajā pētījumā.

Pēc Springoviča nāves Strods, atsaucoties uz to, ka 1958. gada 4. februārī pāvests Pijs XII (1876–1958, amatā no 1939. gada 2. marta) ar savu dekrētu iecēlis viņu par Rīgas diecēzes apustulisko administratoru, vairākkārt vēršas ar lūgumu gan pie LPSR Ministru Padomes priekšsēdētāja Viļa Lāča (1904–1966) un viņa vietnieka Eduarda Berklava, gan pie LKP CK pirmā sekretāra Jāņa Kalnbērziņa, gan pie PSKP CK pirmā sekretāra Ņikitas Hruščova ar lūgumu apstiprināt viņa iecelšanu.[223] Kopš viņa iecelšanas ir pagājis gads, kad 1959. gada 5. janvārī ar viņu tiekas Berklavs, kuram Lācis uzticējis pārraudzīt ar reliģiju saistītos jautājumus un kurš norāda, ka Stroda apstiprināšana amatā ir atkarīga no tā, kā uz to skatīsies republikas vadība, jo Vatikāna viedoklis nav obligāti jāievēro. Sarunas gaitā Berklavs uzsver, ka Strods nav pietiekami aktīvi iesaistījies cīņā par mieru.[224] Pēc tikšanās ar Berklavu Strods 10. februārī pārsūta Berklavam savu miera konferencēs nolasīto referātu kopijas, taču Berklava pozīcija vēl aizvien ir noraidoša. Rezolūcijā, kas adresēta Restbergam, Berklavs raksta:

[223] LVA, 1448. f., 1. apr., 11. l., 2.–3., 14. 17. lp.; LVA, 1448. f., 1. apr., 83. l., 8.–19., 68.–84. lp.
[224] Saruna atstāstīta RKLP pilnvarotā LPSR atskaitē RKLP par darbu 1958. gada otrajā pusgadā. Sk. LVA, 270. f., 1^{c}. apr., 1294. l., 25. lp.

> "Kas attiecas uz atzīšanu, tad viss ir pa vecam, jo pāvests turpina ignorēt padomju iestādes, padomju republikās (Kijeva) bez to ziņas ieceļot amatos."[225]

Arī uz Kalnbērziņam adresētās vēstules, kuru Strods nosūtījis vienā laikā ar iepriekš minēto vēstuli, ir Berklava rezolūcija, kas ir atkal adresēta Restbergam:

> "Lūdzu vēlreiz darīt zināmu bīskapam Strodam, ka viedokli, kuru es viņam pateicu, pilnā mērā atbalsta LPSR vadība un LKP CK vadība. Atzīšana vai nē jaunajā amatā galvenokārt būs atkarīga no bīskapa Stroda nostājas un praktiskā darba mūsu sarunas garā. Neviens jau nenoliedz, ka kaut ko jau viņš miera labā ir darījis, bet mēs vēlamies vairāk, – konkrētāk atmaskot kara kurinātājus."[226]

Visbeidzot Stroda "pāraudzināšanā" ar Restberga starpniecību iesaistās arī RKLP priekšsēdētājs Aleksejs Puzins, 23. martā nosūtot LPSR MP priekšsēdētājam Vilim Lācim dokumentu ar nosaukumu *Paskaidrojums bīskapam Pēterim Strodam*. Uz šā dokumenta ir lakoniska Lāča norāde Berklavam: "Priekšlikumam piekrītu." Maskavā izstrādātais paskaidrojums paredz, ka LPSR valdība un RKLP var pieļaut Stroda atrašanos Rīgas diecēzes apustuliskā administratora amatā vienīgi tad, ja bīskaps izpildīs trīs nosacījumus:

> "[..] a) ja viņš reāli apliecinās savu lojalitāti Padomju valstij, ievēros likumus un noteikumus par reliģiskajiem kultiem, kurus noteikušas padomju valsts iestādes; b) ja viņš pieprasīs šo noteikumu ievērošanu arī no visiem Romas katoļu baznīcas kalpotājiem LPSR un atzīs šo noteikumu pārkāpumu no viena vai otra baznīcas kalpotāja puses kā rīcību, kas nav savienojama ar šāda kalpotāja atrašanos baznīcas amatā; c) ja viņš reāli piedalīsies cīņā par mieru un atomieroču aizliegšanu, kā arī veicinās citu Romas katoļu baznīcas darbinieku iesaistīšanos miera piekritēju kustībā. Gadījumā, ja bīskaps Pēteris Strods pieļaus no savas puses rīcību, kas pārkāps augstāk minētos noteikumus, neatkarīgi no tā, vai viņš to darīs pēc savas gribas vai pēc kāda cita norādījuma, viņam tiks atņemtas tiesības pildīt Romas katoļu baznīcas administratora funkcijas LPSR."[227]

---

[225] LVA, 1448. f., 1. apr., 83. l., 20. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]
[226] LVA, 1448. f., 1. apr., 83. l., 68. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]
[227] LVA, 270. f., 1^{c}. apr., 1294. l., 59.–61. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]

Lai nepieļautu Rīgas diecēzes iznīcināšanu, Strods ir spiests šos noteikumus pieņemt.

2.2. Valerijana Zondaka un Henrika Tropa lieta[228]

Valerijana Zondaka un Henrika Tropa lietu atspoguļoju LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas rakstu 1. sējumā, izmantojot RKLP pilnvarotā LPSR arhīvā esošos dokumentus, kā arī sekundāro literatūru par šo gadījumu.[229] Šajā apskatā vēlreiz vēlos atgriezties pie šā gadījuma, šoreiz galvenokārt vēršot uzmanību uz materiāliem no Zondaka un Tropa krimināllietām.[230] Jāatzīmē, ka krimināllietā ir vairāki dokumenti, kuru satura paskaidrošanai būtu nepieciešami VDK arhīva, arī tās daļas, kas atrodas Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centra (TSDC) rīcībā, materiāli. Diemžēl pagaidām, arī veicot zinātnisko izpēti LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijā, pieeja TSDC materiāliem ir liegta, tāpēc daži mani turpmāk izvirzītie pieņēmumi ir radušies, vienīgi salīdzinot vairākas krimināllietas, nevis balstoties uz dokumentos apstiprinātiem faktiem. Tāpat jāpiebilst, ka arī krimināllietas neatspoguļo pilnībā īstenībai atbilstošus faktus, jo pastāv varbūtība, ko apliecina citi avoti, ka tajās minētie fakti un liecības ir falsificēti vai vismaz atspoguļoti tādā veidā, lai panāktu procesa virzītāju mērķi.

Valerijana Zondaka un Henrika Tropa krimināllieta rāda, ka valsts drošības struktūras arī pēc PSRS pirmo personu nomaiņas saglabā savas pozīcijas un darba metodes. Zondaku arestēja 1953. gada 3. februārī, tātad mēnesi pirms Staļina nāves.[231] Tropu

---

[228] Lai nerastos pārpratumi, šeit vārdu "lieta" lietoju nevis juridiskā, bet fenomenoloģiskā nozīmē, apzīmējot gadījumu vai notikumu kopumu.

[229] Sk. Krūmiņa-Koņkova, Solveiga. "Sadarbība starp LPSR drošības iestādēm un PSRS Reliģisko kultu lietu padomes pilnvaroto LPSR (1944–1954)", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 185.–192. lpp.

[230] LVA, 1986. f., 1. apr., 21659. l. Lieta sastāv no diviem sējumiem un uzraudzības lietas.

[231] LVA, 1986. f., 1. apr., 21659. l., 1. sēj., 7. lp.

arestē nedaudz vēlāk – 17. februārī.[232] Galīgais slēdziens lietā sagatavots 10. augustā.[233] Tiesas process norit 25. septembrī[234] – jau Hruščova laika sākumā. Zondaku un Tropu tiesāja LPSR IeM Kara tribunāls. Lietā atrodama izziņa, ka Zondaka un Tropa arestu ir sankcionējis PSRS Valsts drošības ministra vietnieks ģenerālleitnants Boriss Obručņikovs (1905–1988)[235].[236] Tribunāls piesprieda Zondakam 25 gadus atbilstoši KPFSR Krimināl kodeksa 58.[1] panta pirmajai daļai un 58.[10] pantam, Tropam – 10 gadus atbilstoši 58.[1] panta pirmajai daļai un 58.[4] pantam.

1953. gada 27. septembrī Valerijans Zondaks savā kasācijas lūgumā Lietuvas pierobežas apgabala IeM Kara tribunālam, kuru advokāts iesniedz 20. oktobrī,[237] raksta:

> "Esmu tagad 45 gadus vecs. Un 25 gadus ilgais sods turpināsies līdz manas dzīves beigām. Tā man nav tagad ne mazāko cerību tikt reiz brīvībā."[238]

1954. gada 16. septembrī Zondaka kasācijas lūgums tiek noraidīts.[239]

1954. gada 12. decembrī Zondaks raksta RKLP priekšsēdētājam Poļanskim. Aprakstot savu situāciju nometnē, kā arī bēdājoties par savas vecās mātes likteni, Zondaks uzsver, ka

> "bez Jums mani, kā kulta kalpotāju, neviens neapžēlos, un man būs jāiet bojā nometnē. Tikai Jūs, kā atbildīgais par reliģisko kultu lietām mūsu Valstī, varat mani glābt. Pateicoties Jūsu vārdam par labu man, es varu tikt glābts."[240]

---

[232] LVA, 1986. f., 1. apr., 21659. l., 1. sēj., 160. lp.
[233] LVA, 1986. f., 1. apr., 21659. l., 2. sēj., 63.–64. lp.
[234] LVA, 1986. f., 1. apr., 21659. l., 2. sēj., 68.–71. lp.
[235] *Борис Павлович Обручников.*
[236] LVA, 1986. f., 1. apr., 21659. l., 2. sēj., 86.–87. lp.
[237] Dokumentā minēts advokāts *Булинь* krievu valodā bez iniciāļiem, visticamāk, tā ir LPSR Advokātu kolēģijas prezidija priekšsēdētaja vietniece 1959. gadā M. Buliņa, advokāte ar šādu uzvārdu arī 1961. gada 18. Kurzemes policijas bataljona prāvā. *Laiks,* 1994, 3. augusts, 8. lpp.
[238] LVA, 1986. f., 1. apr., 21659. l., 2. sēj., 276. lp.
[239] LVA, 1986. f., 1. apr., 21659. l., 2. sēj., 306.–310. lp.
[240] LVA, 1986. f., 1. apr., 21659. l., 2. sēj., 315. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]

1955. gada 19. jūnijā seko Zondaka sūdzība PSRS Ģenerālprokuroram.[241] Pie šīs sūdzības atgriezīšos nedaudz vēlāk.

1956. gada 21. jūnijā PSRS Augstākās Padomes Prezidija komisija pieņem lēmumu samazināt Zondaka soda termiņu līdz pieciem gadiem, un viņš tiek atbrīvots no apcietinājuma 1956. gada 17. jūlijā. Zondaks atgriežas Latvijas teritorijā un sāk pildīt Asūnes draudzes prāvesta pienākumus, taču saskaņā ar PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1957. gada 11. maija lēmumu Zondaka soda termiņš vēlreiz mainīts, šoreiz pagarinot to līdz desmit gadiem,[242] tādēļ Zondaks no jauna 15. jūnijā tiek arestēts un nonāk apcietinājumā, kur viņš atrodas līdz 1960. gada 5. septembrim.

Trops ieslodzījumā atradās no 1953. gada 27. februāra līdz 1956. gada 27. jūnijam.

Ievērojot to, ka publiski pausts viedoklis, ka kriminālietā un citos man diemžēl nepieejamos avotos pieejama informācija, kas liecina par Zondaka un Tropa iespējamo sadarbību ar VDM, vēlāk VDK,[243] uzskatu par nepieciešamu minēto informāciju analizēt, izmantojot publiski pieejamos avotus. Zondaka un Tropa kriminālietā patiešām atrodamas izziņas, kas apliecina, ka aģents "Annuss" ir Valerijans Zondaks,[244] bet aģents "Aleksejevs" ir Henriks Trops.[245] Izziņā par "Annusu" teikts, ka viņš savervēts 1940. gadā, kad strādāja par skolotāju Aglonas ģimnāzijā,[246] taču piekritis sadarboties "ārkārtīgi negribīgi un drīzumā no sadarbības sācis atteikties".[247] Lietā ir pievienota ziņotāja "Annusa" atteikšanās vēstule 1940. gada 24. septembrī, kurā viņš raksta:

---

[241] LVA, 1986. f., 1. apr., 21659. l., 2. sēj., 321. lp.
[242] LVA, 1986. f., 1. apr., 21659. l., 1. sēj., 324. lp.
[243] Turčinskis, Zigmārs. "Katoļu baznīca un čekas operācija "Lursen-S"", *Latvijas Avīze*, 2016, 13. marts.
[244] LVA, 1986. f., 1. apr., 21659. l., 2. sēj. 88.–89. lp.
[245] LVA, 1986. f., 1. apr., 21659. l., 2. sēj. 92.–93. lp.
[246] Dokumentā nav minēts, taču saskaņā ar Jāņa Cakuļa publicēto izziņu, Zondaks strādājis par skolotāju Aglonas zēnu ģimnāzijā līdz 1940. gada 27. septembrim, pēc tam no darba aizgājis un kalpojis par prāvestu Raipoles draudzē. Cakuls, Jānis. *Latvijas Romas katoļu priesteri, 1918–1995: uzziņas*. Rīga: Rīgas Metropolijas kūrija, 1996. 326. lpp.
[247] LVA, 1986. f., 1. apr., 21659. l., 2. sēj., 88. lp.

> "Esmu uzņēmies tādu pienākumu, kurš nav manos spēkos. Katru dienu man jāpārdzīvo mokas, ka es esmu tas, kuram vajag kaut kā pieķerties pie saviem pazīstamiem. Tādās mokās es ilgāk dzīvot nevaru. Tāpēc ar šo dienu, 1940. gada 24. septembri es atsakos no politiskā darba – ziņu sniegšanas. [..] Ja mani skolas darbam, neiemaisot politiku, nevarat izmantot, tad es arī esmu ar mieru no skolas darba atteikties."[248]

Dažas dienas vēlāk 27. septembrī Zondaks no darba skolā patiešām aiziet. Jādomā, ka tā viņam ir bijusi grūta izvēle, jo skolotāja darbu viņš uzskatīja par savu aicinājumu un, kā var spriest no dažu bijušo Aglonas ģimnāzistu teiktā, bijis lielisks skolotājs, pilns jaunu ideju un audzēkņiem ļoti paticis. Taču atteikšanās neko nenozīmē, un, atjaunojoties padomju varai, viņš tiek uzrunāts atkal. Šoreiz viņa atteikšanās ir kategoriska. Tas notiek laikā no 1946. līdz 1950. gadam, kad Zondaks jau ir profesors Rīgas Romas katoļu garīgajā seminārā, un, kā rakstīts izziņā:

> "[..] jau pirmajā tikšanās reizē viņš no turpmākās sadarbības ar VDK iestādēm sāka kategoriski atteikties, skaidrojot, ka tā ir nesavienojama ar viņa kā reliģiskā kulta kalpotāja stāvokli. Būdams katoļu baznīcas autoritāte un pietuvināts metropolītam Springovičam, viņš atklājās saviem kolēģiem un nostājās uz divkosīga ceļa",[249]

respektīvi, kļuva par t. s. dubultaģentu. Izziņas noslēgumā norādīts, ka, pildot Springoviča norādījumus, "Zondaks zināja un praktiski piedalījās palīdzības sniegšanā" priesterim Šļahotam, kā arī jau ilgstoši meklēja iespējas nodibināt nelegālus sakarus ar Vatikānu.[250]

Domāju, ka šī izziņa neļauj mums uzskatīt Zondaku par aģentu, kas apzināti un aktīvi iesaistījies iepriekš minētajā VDM, vēlāk VDK spēlē ar ārzemju izlūkdienestiem *Lursen-S* epizodē ar Romas katoļu baznīcas vadības autoritātes kā veiksmīga piesega izmantošanu padomju izlūka ar segvārdu "Lists" darbības nodrošināšanai ārzemēs, kā to apraksta avotos.[251]

---

[248] LVA, 1986. f., 1. apr., 21659. l., 2. sēj., 90. lp.
[249] LVA, 1986. f., 1. apr., 21659. l., 2. sēj., 88. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]
[250] LVA, 1986. f., 1. apr., 21659. l., 2. sēj., 89. lp.
[251] Turčinskis, Zigmārs. "Katoļu baznīca un čekas operācija "Lursen-S"", *Latvijas Avīze*, 2016, 13. marts.

Citēšu arī fragmentu no PSRS Galvenās kara prokuratūras galvenā kara prokurora vietnieka justīcijas pulkveža Borisa Viktorova[252] (1916–1993) vēstules PSRS VDK Izmeklēšanas pārvaldes priekšniekam justīcijas ģenerālmajoram Mihailam Maļarovam[253] (1909–1984) 1956. gada 26. janvārī:

> "[..] notiesātais Zondaks līdz arestam arī bija VDK iestāžu neoficiālais darbinieks, un par šo jautājumu ir liels operatīvais materiāls, ar kuru viņam nebija iespējas iepazīties."[254]

Par to, kāds ir šis materiāls un uz kuru periodu attiecas, nav iespējams spriest, taču, ja arī Zondakam nebija iespējas ar to iepazīties, var pieņemt, ka tie nebija viņa ziņojumi, jo šādā gadījumā tā saturs viņam būtu jāzina. Citu tiešu norāžu par Zondaka aģenta darbu lietā nav.

No izziņas par Tropa kā aģenta "Aleksejeva" darbību var uzzināt, ka viņš savervēts 1945. gadā un viņa piespiešanai kļūt par ziņotāju tika izmantoti kompromitējošie materiāli par viņa aktīvo darbību katoļu sabiedriskajās organizācijās un politiskajās partijās, kā arī publikācijas presē divdesmitā gadsimta divdesmitajos līdz četrdesmitajos gados, ko definēja kā pretpadomju darbību un propagandu. Viena no apsūdzības epizodēm bija arī nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas režīma atbalstīšana.[255] Par šādiem noziegumiem draudēja pat 25 gadu apcietinājums. Izziņā teikts, ka sadarbībai Trops piekritis

> "ar nevēlēšanos. Darba periodā nekādus materiālus nav devis un jau no pirmajām vervēšanas dienām nostājies uz divkosības ceļa."[256]

Zondaka un Tropa uzraudzības lietā atrodama arī LPSR VDM 4. daļas 1. nodaļas priekšnieka, jau vairākkārt pieminētā apakšpulkveža Ļihoļeta 1953. gada 8. aprīlī ar roku rakstīta izziņa par VDM aģentu "Aleksejevu", kuru citēšu pilnībā:

---

[252] *Борис Алексеевич Викторов.*
[253] *Михаил Петрович Маляров.*
[254] LVA, 1986. f., 1. apr., 21659. l., 2. sēj., 313. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]
[255] LVA, 1986. f., 1. apr., 21659. l., 2. sēj., 92. lp.
[256] LVA, 1986. f., 1. apr., 21659. l., 2. sēj., 92. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]

> "Aļeksejevs ar divkosīgu mērķi satikās ar VDM orgāniem līdz 1951. gada jūlija mēnesim, tomēr nekādus materiālus par katoļu garīdzniecības pretpadomju darbību nedeva un noslēpa savu personisko nodomu par nelegālu bēgšanu uz ārzemēm un personas, kuras viņu uz to kūdīja – metropolītu Springoviču un Zondaku."[257]

Atgādināšu, ka Trops savu saistību ar VDK pats ir aprakstījis savā grāmatā *Latvijas Romas katoļu baznīca komunisma gados, 1940–1990*.

No izziņas par Tropa sadarbību ar drošības iestādēm iespējams secināt vairākas lietas. Pirmkārt, kas attiecas uz viņu pašu, tad viņš, tieši tāpat kā Zondaks, kā LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas rakstu 1. sējuma aprakstā pieminētais luteriskās Baznīcas mācītājs Arturs Siļķe[258] un kā iepriekšējā nodaļā pieminētais Jāzeps Gaiļevičs VDK dokumentos tiek apzīmēts ar krievu valodas vārdu *двурушник*. Latviski šo vārdu parasti tulko kā "dubultaģents", taču minētais tulkojums neatsedz nievājošo un arī naidīgo attieksmi, kas piemīt oriģinālajam krievu vārdam un kas nedaudz atklājas citā iespējamā tulkojumā – "divkosis". Lasot kriminālliet as, rodas iespaids, ka gan Zondakam, gan Tropam viņiem izvirzīto apsūdzības epizožu sarakstā iztrūkst vienas, izmeklētāju acīs, iespējams, vissvarīgākās – apcietinātais ir šāds "двурушник".

Vienā no kriminālliet ām, ar kurām iepazinos, atrodams dokuments, no kura secināms, ka tās lietas, kurās parādījās kāda saistība ar ziņotājiem, netika publiskotas, respektīvi, tās nenonāca līdz tiesai vai tribunālam, bet tās izskatīja VDM Sevišķā apspriede, uz kuras sēdēm ne pats apsūdzētais, ne liecinieki netika pieaicināti. Dokumentā, kas rakstīts 1949. gada februārī un adresēts PSRS VDM Sevišķās apspriedes sekretariāta priekšniekam ģenerālmajoram Anatolijam Esaulovam un ko parakstījis LPSR valsts drošības ministra vietnieks Jānis Vēvers, teikts:

---

[257] LVA, 1986. f., 1. apr., 21659. l., 2. sēj. 94. lp.

[258] Krūmiņa-Koņkova, Solveiga. "Sadarbība starp LPSR drošības iestādēm un PSRS Reliģisko kultu lietu padomes pilnvaroto LPSR (1944–1954)", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 160.–161. lpp.

> "[..] lūdzu lietu izskatīt PSRS VDM Sevišķajā apspriedē sekojošu iemeslu dēļ:
>
> 1. Lietā ir virkne materiālu, kas stāsta par mūsu orgānu aģentūras un operatīvā darba metodēm, par šo metožu atšifrēšanu no dubultaģentu [divkošu][259] puses, ko izskatīt tiesā nav noderīgi.
>
> 2. Atsevišķas personas, kā tās, kuras iesaistītas lietā, tā arī tās, kuras zina par apsūdzētā noziedzīgo pretpadomju darbību, nav pratinātas operatīvu apsvērumu dēļ."[260]

Šāda prakse attiecās uz vairākām garīdznieku krimināllietām, kuras izskatīja Sevišķā apspriede, piemēram, uz iepriekš aprakstīto Duļbinska krimināllietu. Tāpēc ir neparasti, ka Zondaka un Tropa lietā minētā dokumenta 1. punkts tiek pārkāpts un tiek publiskota informācija par VDK aģentūras darbu. Iespējams, ka iemesls meklējams situācijā ap Sevišķo apspriedi laikā, kad tiesāja Zondaku un Tropu. Viņu lietu nācās nosūtīt steigā, un tāpēc tajā parādījās dokumenti, kuriem tur nevajadzēja būt. Tikpat labi iemesls šādai valsts drošības iestāžu rīcībai varēja būt cits – diskreditēt konkrētās personas. Jānorāda, ka visi nosauktie garīdznieki bijuši dubultaģenti, kurus vieno arī apsūdzības pants: KPFSR Krimināl kodeksa 58.[1] panta pirmā daļa, kas paredz ieslodzījumu no desmit gadiem līdz pat bargākajam soda mēram – nāves sodam (to atjaunoja 1951. gadā), vai arī atsevišķos gadījumos KPFSR Krimināl kodeksa 121. pants – par neatļautu ziņu izpaušanu. Piemēram, persona notiesāta uz trim gadiem par to, ka tūlīt pēc savervēšanas publiskojusi pašu vervēšanas faktu un tālāk nekāda sadarbība ar drošības iestādēm nav notikusi, respektīvi, šī persona pat nav darbojusies kā dubultaģents. Taču, atklājot valsts drošības iestāžu darbinieku izmantoto vervēšanas metodi, persona bija veikusi noziegumu, tādēļ tikusi notiesāta.[261]

Tāpat Tropa izziņā rakstītais rāda, ka, iespējams, par daudziem garīdzniekiem, kuri bija dažādu sabiedrisko vai politisko partiju biedri vai citādi aktīvi darbojušies neatkarīgās Latvijas laikā vai kuri kaut vai

---

[259] Dokumentā lietots arī krievu vārdu salikums *агенты-двурушники*, kas arī tulkojams kā "dubultaģenti".
[260] LVA, 1986. f., 2. apr., 6141. l., 2. sēj., 33. lp.
[261] LVA, 1986. f., 9021. l., 18. lp.

sprediķos bija izrādījuši pretpadomju nostāju nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā, varēja un droši vien bija savākts kompromitējošais materiāls, ko bija iespējams izmantot viņu vervēšanai. Līdz ar to arī valsts drošības iestāžu aģentu patiesais skaits garīdzniecības vidū varēja būt diezgan ievērojams. Taču līdz šim no manis aplūkotajām kriminālllietām redzams, ka spēkā ir iepriekš minētās Vēvera vēstules 2. punkts, proti, šo personu identitāte tiek slēpta aiz formālas frāzes, ka viņu pratināšana vai liecināšana nav vēlama "operatīvu apsvērumu dēļ". Tomēr arī šī frāze varēja tikt attiecināta ne tikai uz aģenta identitātes aizsardzību. Pastāv liela varbūtības pakāpe, ka sarakstos varēja nokļūt arī cilvēki, ar kuriem aģents ir cieši saistīts, un šā iemesla dēļ viņa aģenta darbs varēja tikt apdraudēts. Tikpat labi iespējams, ka sarakstā varēja ierakstīt tās personas, kuru sakarā konkrētās kriminālllietas izmeklēšanas laikā tika veikts operatīvais darbs, piemēram, Zondaka un Tropa lietā šādi saraksti ir vairāki.[262] Vienā no tiem lasāms Springoviča vārds, proti, "operatīvu apsvērumu dēļ viņu pratināt nav iespējams".[263] Tajā pašā laikā saskaņā ar citu dokumentu 1953. gada 26. maijā LPSR IeM 3. izmeklēšanas nodaļas priekšnieka vietnieks, kapteinis Berkovičs, iepazinies ar Valerijana Zondaka un Henrika Tropa kriminālllietas materiāliem, secina, ka

> "lietas materiāli kompromitē metropolītu Springoviču. Ņemot vērā, ka materiālu, lai Springoviču sauktu pie atbildības vienā lietā ar Zondaku un Tropu, nepietiek, saskaņā ar KPFSR Kriminālprocesa kodeksa 117. pantu nolemj: materiālus par Springoviču izdalīt atsevišķā lietvedībā un turpināt izmeklēšanu."[264]

Zondaks savā 1955. gada 19. jūnija sūdzībā PSRS Ģenerālprokuroram plaši apraksta notikumu ar Henrika Tropa nenotikušo bēgšanu uz Zviedriju un vēstuli Vatikānam 1952. gadā. Lasot to, var labāk saprast, kāda atmosfēra valdīja sabiedrībā pēc Otrā pasaules kara un kādu ētisko dilemmu priekšā atradās arī tie cilvēki, kurus ar apcietināšanas un fiziskas izrēķināšanās draudu palīdzību spieda sadarboties ar okupācijas valsts drošības iestādēm. Ne visiem

[262] LVA, 1986. f., 1. apr., 21659. l., 2. sēj., 105.–106. lp.
[263] LVA, 1986. f., 1. apr., 21659. l., 2. sēj., 105. lp.
[264] LVA, 1986. f., 1. apr., 21659. l., 2. sēj., 41. lp.

pietika spēka atteikties. Zondaka stāsts parāda arī citas VDK darba metodes.

> "No 1945. līdz 1951. gadam katoļu garīdzniekus Latvijas PSR sistemātiski apcietināja. Katrs katoļu garīdznieks Rīgas metropolijā gaidīja, kad pienāks viņa aresta kārta. Viens gaidīja mierīgi, cits ļoti nervozēja. Tā arī manu biedru Henriku Tropu valsts drošības orgāni daudzas reizes sauca uz pratināšanām, kur viņam draudēja ar arestu. Tādi draudi no valsts drošības orgānu puses noveda viņu līdz nervu uzbudinājumam, un viņš bija gatavs bēgt vienalga kur, lai tikai izglābtos no aresta. Tādos apstākļos viņš lūdza mani iepazīstināt ar juriskonsultu Suščiju[265] Mihailu.
>
> Pēc tam, kad sākās pārrunas ar Suščiju, aina mainījās. Suščijs ar Tropa nosūtīšanu uz ārzemēm nesteidzās un pārrunas ievilkās uz ļoti ilgu laiku. Valsts drošības orgāni tūlīt pat, pēc tam, kad sākās pārrunas ar Suščiju, pārtrauca izsaukt uz pratināšanām kā Tropu, tā arī mani. Turklāt Suščijs ne reizi vien jau iepriekš zināja teikt, kurus garīdzniekus arestēs. No tā mums kļuva skaidrs, ka Suščijs ir valsts drošības orgānu darbinieks un patiesībā viņš nemaz netaisās Tropu Henriku nogādāt ārzemēs, bet tikai provocē uz šo noziegumu. Taču, neskatoties uz to, ne es, ne Trops sakarus ar Suščiju nepārtraucām, tāpēc, ka tas mums bija izdevīgi: a) valsts drošības orgāni mūs nesauca uz pratināšanām un, b) tā kā Tropam draudēja arests, tad ar to viņš cerēja arestu novilcināt. Un beigās, kad Suščijs pieprasīja, lai Trops brauktu uz ārzemēm, viņš no braukšanas atteicās."[266]

Te jāatzīmē, ka šis Zondaka apgalvojums ir pretrunā ar oficiālo, paša Tropa apgalvoto, kā arī ar ārsta izziņām apstiprināto versiju par pēkšņu slimību. Atgriežoties pie stāsta par Suščiju, svarīgs ir vēl kāds Zondaka apgalvojums:

> "Turklāt tiesā visa apsūdzība balstījās tikai uz maniem un Tropa vārdiem. Nebija nekādu liecinieku, ne pierādījumu, ka vispār bija kaut kāda gatavošanās doties uz ārzemēm. Tieši tāpat ne tiesā, ne pratināšanā nebija Suščija. Ja viņš būtu bijis kaut kāds valsts noziedznieks, tad pirmām kārtām viņam nāktos stāties tiesas priekšā.

---

[265] Krievu valodā *Сущий*. Arī viņš bija viens no tiem, kuri Zondaka lietā neparādās "operatīvu apsvērumu dēļ".

[266] LVA, 1986. f., 1. apr., 21659. l., 2. sēj., 320. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]

> Taču, ja valsts drošības orgāni to uzskatīja par nevajadzīgu, tas ļoti skaidri parāda to, ka Suščijs Mihails bija valsts drošības orgānu darbinieks."[267]

Savā sūdzībā Zondaks atgriežas arī pie notikumiem Maskavā 1952. gadā un pirmoreiz apgalvo, ka, tieši tāpat kā Suščijs, valsts drošības iestāžu darbinieks ir arī Jāzeps Buturovičs[268] (1904–1986), kurš, līdzīgi kā Suščijs, izmeklēšanas gaitā netiek pratināts ne kā apsūdzētais, ne kā liecinieks, kaut viņa vārds protokolos pieminēts daudzas reizes. Šajā ziņā zīmīga ir kāda ar roku rakstīta izziņa, kuru 1953. gada 2. jūnijā[269] parakstījis LPSR VDM Izmeklēšanas daļas 3. nodaļas priekšnieka vietnieks kapteinis Ježovs un kura glabājas Zondaka uzraudzības lietā:

> "Personu, kuras parādās apsūdzēto liecībās Zondaka V. D. un Tropa H. A. izmeklēšanas lietā Nr. 17246, nav."[270]

Par to, kādas metodes tika izmantotas pratināšanās, liecina sevišķi slepens dokuments – Baltijas kara apgabala Kara tribunāla 1953. gada 19. oktobra blakus lēmums[271] Zondaka un Tropa lietā, kurā citēti Zondaka un liecinieka Romanovska paziņojumi:

> "Tiesas sēdē (c. lp. 245) Zondaks liecināja: "Es jau teicu, ka izmeklēšanā, redzot izmeklētāja rokās savu vēstuli,[272] nolēmu apstiprināt visu, kas interesēja izmeklētāju. Reiz viņš man stādīja priekšā cilvēku ģenerāļa formā un paziņoja, ka tas ir PSRS [tā tekstā!] Valsts drošības ministra vietnieks.[273] Viņš divreiz iesita man pa kājām ar gumijas steku, un pēc tam es sāku apstiprināt visu, ko no manis

[267] LVA, 1986. f., 1. apr., 21659. l., 2. sēj., 321. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]
[268] LVA, 1986. f., 1. apr., 21659. l., 2. sēj., 321. lp.
[269] Mēneša pieraksts labots, tāpēc neskaidrs.
[270] LVA, 1986. f., 1. apr., 21659. l., uzraudzības lieta, 56. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]
[271] *Частное определение.*
[272] Te domāta Zondaka 1952. gada vēstule Vatikānam.
[273] Zondaks šo tikšanos piemin pratināšanas protokolā 1953. gada 8. februārī: "Pēc manas sarunas ar PSRS valsts drošības ministra vietnieku š. g. 5. februārī es nonācu pie secinājuma, ka izmeklēšanas orgāniem ir pietiekami daudz ziņu par manu noziedzīgo darbību pret Padomju valsti, un tāpēc es nolēmu atzīties vienā, man smagā noziegumā pret Dzimteni." LVA, 1986., 1. apr., 21659. l., 1. sēj., 50. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]

> prasīja. Turklāt es arī teicu, ka aicināju ticīgos palīdzēt vāciešiem, taču tas neatbilst patiesībai. Izmeklētājs toreiz bija Pildožovs,[274] kā arī bija nodaļas priekšnieks. Prokuroram es par to neteicu, jo kāpēc gan teikt, ja tā rīkojas pats ministra vietnieks.
>
> Liecinieks Romanovskis liecināja (c. lp. 249): Mani pratināja Čumakovs, taču tādu liecību es nesniedzu: liecību par to, ka seminārā uzņēma pirmām kārtām personas, kuras bija sakompromitējusi padomju vara, bet parakstīju to, Čumakova piespiests."[275]

Tā kā 1953. gada oktobrī politiskā situācija PSRS ir mainījusies, un formāli notiek valsts drošības iestāžu kadru "tīrīšana", Kara tribunāls nolemj, ja fakti par iepriekš minētajām nelikumībām apstiprināsies, vainīgās personas tiks sauktas pie atbildības un sodītas.

2.3. Baznīca un VDK vervēšanas darba stratēģija sešdesmitajos gados

Jaunu vilni reliģisko organizāciju stingrākā uzraudzībā no VDK puses ievada 1967. gada 3. jūlija PSRS VDK specziņojums PSKP CK[276] un tam sekojošais 17. jūlija CK Politbiroja lēmums par VDK Piektās pārvaldes izveidošanu. Šīs pārvaldes uzdevums ir

> "pretizlūkošanas darba organizēšana cīņai ar pretinieka ideoloģiskajām diversijām".[277]

Šis lēmums paredzēja, ka pārvaldes uzdevumos ietilpst, piemēram,

---

[274] No 1953. gada 8. februāra protokola redzams, ka pratināja Daši Pildanovs, iespējams, ka Zondaks sajaucis kopā vienā uzvārdā divus čekistus – Pildanovu un Ježovu. – *Red. piez.*

[275] LVA, 1986. f., 1. apr., 21659. l., uzraudzības lieta, 77. lp. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]

[276] Šajā laikā PSKP vadītājs jau ir Leonīds Brežņevs.

[277] "О создании в КГБ при Совете Министров СССР самостоятельного (пятого) управления по организации контрразведывательной работы по борьбе с идеологическими диверсиями противника", Кокурин Александр, Петров, Никита. *Лубянка. Органы ВЧК-ОГПУ-НКВД-НКГБ-МГБМВД-КГБ. 1917–1991: Справочник*, ред. Р. Г. Пихоя. Москва: Международный фонд Демократия (МФД. Фонд Александра Н. Яковлева), 2003, с. 712–714. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]

> "pretpadomju, nacionālistisko un baznīcu sektantisko elementu naidīgās darbības atklāšana un novēršana"[278]
>
> vai "pretizlūkošanas darba organizēšana saistībā ar ārzemju delegācijām un kolektīviem, kas ierodas PSRS".[279]

No citiem PSRS VDK specziņojumiem redzams, ka totālai kontrolei pakļāva arī padomju cilvēkus un grupas, kas devās uz ārzemēm. Tā PSRS VDK priekšsēdētāja Jurija Andropova (1914–1984) specziņojumā PSKP CK ģenerālsekretāram Leonīdam Brežņevam (1906–1982) 1968. gada 6. maijā[280] varam lasīt:

> "1967. gadā uz kapitālistiskām valstīm braucošo delegāciju, tūristu grupu, izstāžu dalībnieku sastāvā tika nosūtīti 378 operatīvie darbinieki, kā arī vairāk nekā 2200 aģentu un 4400 pilnvaroto personu."[281]

122 uz ārzemēm nosūtīto VDK aģentu uzdevums bijis saistīts tieši ar izlūkdarbību ārzemju reliģiskajos un cionistiskajos centros.[282] Jādomā,

---

[278] Кокурин Александр, Петров, Никита. *Лубянка. Органы ВЧК-ОГПУ-НКВД-НКГБ-МГБМВД-КГБ. 1917–1991: Справочник*, ред. Р. Г. Пихоя. Москва: Международный фонд Демократия (МФД. Фонд Александра Н. Яковлева), 2003, с. 713. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]

[279] Кокурин Александр, Петров, Никита. *Лубянка. Органы ВЧК-ОГПУ-НКВД-НКГБ-МГБМВД-КГБ. 1917 – 1991: Справочник*, ред. Р. Г. Пихоя. Москва: Международный фонд Демократия (МФД. Фонд Александра Н. Яковлева), 2003, с. 713. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]

[280] "Доклад Андропова Брежневу № 1025-А/ОВ "О результатах работы Комитета Государственной Безопасности при Совете Министров СССР и его органов на местах за 1967 год", Кокурин Александр, Петров, Никита. *Лубянка. Органы ВЧК-ОГПУ-НКВД-НКГБ-МГБМВД-КГБ. 1917–1991: Справочник*, ред. Р. Г. Пихоя. Москва: Международный фонд Демократия (МФД. Фонд Александра Н. Яковлева), 2003, с. 714 – 723.

[281] Кокурин Александр, Петров, Никита. *Лубянка. Органы ВЧК-ОГПУ-НКВД-НКГБ-МГБМВД-КГБ. 1917–1991: Справочник*, ред. Р. Г. Пихоя. Москва: Международный фонд Демократия (МФД. Фонд Александра Н. Яковлева), 2003, с. 718. [S. K.-K. tulkojums no krievu val.]

[282] Кокурин Александр, Петров, Никита. *Лубянка. Органы ВЧК-ОГПУ-НКВД-НКГБ-МГБМВД-КГБ. 1917–1991: Справочник*, ред. Р. Г. Пихоя. Москва: Международный фонд Демократия (МФД. Фонд Александра Н. Яковлева), 2003, с. 718.

ka iepriekš nosauktajos skaitļos daļa attiecas arī uz atbilstošās LPSR VDK 5. daļas darbību.

Tāpat Andropova ziņojumā uzsvērts, ka starptautiskā pasta kanālā ir konfiscēts vairāk nekā 114 tūkstoši vēstuļu un bandroļu ar pretpadomju un politiski kaitīgu literatūru.[283] Tiesa, šāda prakse valsts drošības iestāžu darbībā nebija nekas jauns, piemēram, jau 1958. gada 15. septembrī Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas mācītājam Hugo Maksimilianam Grīvānam (1901–1987) piesprieda astoņus gadus labošanas darbu nometnē, pamatojoties uz KPFSR Krimināl kodeksa 58.[10] panta pirmo daļu, par to, ka viņš bija uzrakstījis pretpadomju sacerējumu *Nataniēla atmiņas* un mēģinājis nosūtīt to uz Zviedriju.[284]

Kopš piecdesmito gadu beigām reliģisko kultu kalpotāju izvēli par labu sadarbībai ar VDK noteica ne tikai kompromitējoši materiāli par "pretpadomju darbību" Latvijā pirms PSRS okupācijas vai nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas periodā. Kā liecina vairākas manā rīcībā esošas liecības, aizvien lielāku nozīmi sāka iegūt, ja tā varētu šīs izvēles apzīmēt, praktiski apsvērumi: iespēja braukt uz ārzemēm, tai skaitā, mācīties ārzemju teoloģiskajās augstskolās, vēlme kalpot prestižākā – lielākā un līdz ar to bagātākā draudzē. Par atteikšanos sadarboties apcietinājums visbiežāk nedraudēja, taču ar atteikšanās sekām vajadzēja rēķināties. Garīdzniekam tas nozīmēja mazu lauku draudzi, bez lielām nākotnes cerībām. Jau pieminētajā 1967. gada 3. jūlija VDK speciņojuma par "ideoloģiskā kara" saasināšanos sakarā par būtisku piespiešanas līdzekli varēja kļūt arī apsūdzība spiegošanā par labu Amerikas Savienotajām Valstīm (ASV) vai kādai citai Rietumu valstij, kuru baznīcas kalpotājiem varēja piemērot samērā vienkārši.

VDK jaunā stratēģija un ar to saistītie taktiskie uzdevumi noteica tās mēģinājumus izmantot baznīcu, lai ar tās palīdzību iefiltrētu savus darbiniekus un savervētos aģentus starptautiskās reliģiskās organizācijās, rietumvalstu teoloģiskajās mācību iestādēs,

---

[283] Кокурин Александр, Петров, Никита. *Лубянка. Органы ВЧК-ОГПУ-НКВД-НКГБ-МГБМВД-КГБ. 1917 – 1991: Справочник*, ред. Р. Г. Пихоя. Москва: Международный фонд Демократия (МФД. Фонд Александра Н. Яковлева), 2003, с. 718.

[284] LVA, 1986. f., 1. apr., 40742. l., 327. lp.

tādējādi izmantojot tos ne tikai izlūkošanas un pretizlūkošanas uzdevumu veikšanai, bet arī veidojot jaunu, ar VDK cieši saistītu garīdzniecības slāni.

Pašlaik manā rīcībā nav konkrētu datu par to, cik daudz operatīvo darbinieku, aģentu un pilnvaroto darbinieku devās uz ārzemēm baznīcu delegāciju sastāvā, taču no RLP pilnvarotā LPSR arhīva dokumentiem ir redzams, ka baznīcu piedāvātais delegāciju sastāvs bieži tika mainīts, jo kāds no delegācijas sastāva neapmierināja "ieinteresētās organizācijas" vai arī pilnvarotais rekomendēja delegācijās iekļaut konkrētus, acīmredzot uzticību iemantojušus garīdzniekus.[285] No pilnvarotā sarakstes redzams, ka delegāciju sastāvu apstiprināja ne tikai RLP, bet arī LKP CK.[286] Ir dokumenti, kuri rāda, ka "ieinteresētās organizācijas" izvēlējās arī to, kurus ārzemēs plānotos pasākumus būtu lietderīgi apmeklēt. Piemēram, 1969. gada 3. aprīlī pilnvarotais Prolets Liepa informē RLP priekšsēdētāja vietnieku Pjotru Makarcevu[287] par to, ka Latvijas evaņģēliski luteriskā Baznīca saņēmusi ielūgumu piedalīties Kristiešu miera konferences apgabala komitejas sēdēs Vācijas Federatīvajā Republikā (VFR). Liepa uzsver, ka:

> "ieinteresētās organizācijas šo braucienu uzskata par vēlamu un izdevīgu".[288]

Arhīvā ir saglabātas garīdznieku atskaites par ārzemju komandējumiem.[289] Lielākajā daļā no tām ir aprakstītas teoloģiskās diskusijas un konferenču plenārsēdēs nolasītie referāti, taču atsevišķas atskaites satur arī citu delegācijas locekļu kompromitējošu informāciju.[290] Arhīvā ir atrodama arī instrukcija par to, kādai jābūt atskaitei par ārzemju braucienu: varas iestādēm bija jāsniedz ne tikai

---

[285] Piemēram, LVA, 1448. f., 1. apr., 157. l., 31., 124. lp.; LVA, 1448. f., 1. apr., 8. l., 28. lp.; LVA, 1419. f., 3. apr., 5. l., 15., 22. lp.

[286] Piemēram, LVA, 1419. f., 3. apr., 4. l., 171. lp.

[287] *Петр Власович Макарцев.*

[288] LVA, 1419. f., 3. apr., 5. l., 55. lp.

[289] LVA, 1448. f., 1.apr., 8. l., 120.–144. lp.; LVA, 1448. f., 1. apr., 68. l., 43.–48. lp.; LVA, 1419. f., 3. apr., 5. l., 136.–147., 174.–190. lp., 200.–213. lp.

[290] Piemēram, mācītāja, Teoloģijas neklātienes semināra rektora no 1969. gada, vēlāk arhibīskapa Jāņa Matuļa otrā vietnieka Roberta Priedes (1907–1980) atskaite par Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas delegācijas vizīti Dānijā 1962. gadā. LVA, 1448. f., 1. apr., 157. l., 84.–89. lp., *Laiks,* 1980, 18. oktobris, 7. lpp.

vispārēja atskaite par apmeklēto konferenci vai citu sarīkojumu, bet detalizēti jāapraksta tikšanās un sarunas ar rietumu garīdzniecības pārstāvjiem un jāraksturo arī konkrēti garīdznieki.[291] Par to, ka šāda instrukcija tika pildīta, liecina, piemēram, luteriskās Baznīcas mācītāja Viktora Ozoliņa[292] atskaite par braucienu uz Dāniju, VFR un Franciju 1959. gada janvārī.[293]

Turpmākajos pētījumos, aplūkojot konkrētus dokumentus, kā arī vairākas intervijas, iezīmēšu arī iespējamos ceļus, kā, izmantojot baznīcu, VDK aģentus iefiltrēja ārzemju reliģiskajos centros un dažādās starptautiskās organizācijās. Šajā apskatā minēšu tikai vienu piemēru: tā ir VDK iniciētā un RKLP, KPBKL, vēlāk – RLP un to pilnvaroto republikās īstenotā kampaņa, kuras mērķis bija iesaistīt kristīgās baznīcas Vispasaules baznīcu padomē. Šīs kampaņas īstenošanu pārraudzīja PSKP CK. Gan PSKP CK, gan VDK šī kampaņa bija svarīga, jo tādējādi daudzkārt palielinājās baznīcu ārzemju kontakti, iespēja piedalīties dažādās konferencēs un citos ārzemju sarīkojumos, kā arī uzņemt pie sevis ārzemju delegācijas. Tas, protams, interesēja arī garīdzniecību, jo pavēra iespēju izrauties otrpus *dzelzs priekškaram*. Jāpiebilst, ka ar šīm starptautiskajām aktivitātēm saistītie izdevumi ar pilnvaroto starpniecību lielākoties tika segti no valsts budžeta.

Protams, jau kopš divdesmitā gadsimta četrdesmito gadu beigām lielāko kristīgo baznīcu pārstāvji aktīvi piedalījās dažādās miera piekritēju konferencēs, arī starptautiskās, taču tās lielākoties notika t. s. "padomju bloka" valstīs, un to auditorija, ja runājam par reliģisko organizāciju pārstāvjiem, galvenokārt bija marksisma-ļeņinisma idejām simpatizējoša. Protams, tika saņemti arī ielūgumi apmeklēt dažādas Rietumu valstu reliģisko organizāciju rīkotās konferences un citus sarīkojumus, PSRS brīdi pa brīdim ieradās ārzemju delegācijas, taču t. s. "ieinteresēto" jeb "direktīvo" (tieši šādi apzīmējumi redzami tā laika dokumentos) organizāciju attieksme lielākoties bija noraidoša, un šādi kontakti netika veicināti. Pirmās norādes par izmaiņām šo organizāciju nostājā parādās 1954. gada otrajā pusē, kad, piemēram, LPSR MP priekšsēdētājs Vilis Lācis 28. decembrī no RKLP

[291] LVA, 1448. f., 1. apr., 68. l., 43. lp.
[292] Viktors Ozoliņš (1907–1989) šajā laikā kalpoja Svētā Pāvila draudzē Rīgā.
[293] LVA, 1448. f., 1. apr., 68. l., 45.–48. lp.

priekšsēdētāja Ivana Poļanska saņem vēstuli, kuras pielikumā ir PSRS Ārlietu ministrijas informācija par Zviedrijas baznīcu un tās vadītājiem. Vēstulē Poļanskis uzsver, ka

> "pēc PSRS vēstniecības Zviedrijā domām, saikņu nodibināšana starp luterisko baznīcu PSRS un luterisko baznīcu Zviedrijā pozitīvi ietekmētu zviedru luteriskās baznīcas attieksmi pret PSRS un miera piekritēju kustību".[294]

Taču atsevišķu sakaru vietā daudz būtiskāk bija panākt attieksmes maiņu pret PSRS no ietekmīgākās starptautiskās baznīcu organizācijas – Vispasaules baznīcu padomes (VBP) – puses.

Jau iepriekš pieminēju, kā Krievijā notika Krievu pareizticīgās baznīcas Ārējo sakaru nodaļas vadītāja metropolīta Nikolaja nomaiņa ar VDK uzdevumu īstenošanai daudz piemērotāko Borisu Rotovu, kurš panāca Krievu pareizticīgās baznīcas uzņemšanu VBP.

Pazīstamais krievu garīdznieks, disidents un politiķis Gļebs Jakuņins[295] (1934–2014) un žurnālists Georgijs Urušadze[296] (1972), kuri līdzdarbojās Krievijas Federācijas Augstākās Padomes komisijā, kas skaidroja VDK lomu 1991. gada Augusta puča organizēšanā, 1995. gadā publiskoja PSRS VDK arhīva dokumentus, no kuriem daļa atspoguļo arī VDK aģentūras darbību Krievu pareizticīgajā baznīcā. Piemēram, viens no šiem dokumentiem informē, ka 1969. gada augustā VBP Centrālās Komitejas darbā kā Krievu pareizticīgās baznīcas delegāti piedalījās septiņi VDK aģenti, ar kuru palīdzību izdevās vēl vienu aģentu, kurš acīmredzot jau darbojās padomes Centrālajā Komitejā, izvirzīt VBP vadībā.[297] Savukārt par Krievu pareizticīgās baznīcas lomu VDK darbībā liecina speciālais apkārtraksts 1970. gada 28. jūlijā *Par VDK struktūru Krievu pareizticīgās baznīcas iespēju izmantošanu pretizlūkošanā valstī un ārzemēs*.[298]

---

[294] LVA, 270. f., 1[c]. apr., 1058. l., 1. lp.

[295] *Глеб Павлович Якунин.*

[296] *Георгий Урушадзе.*

[297] Челноков, Алексей. "Богородица, прогони!" Кто заказал «наезд» на Церковь? Политический скандал. Запретная правда о власти. ЛитРес: [b. v.], 2013.

[298] "*Об использовании органами КГБ возможностей Русской православной церкви в контрразведывательных мероприятиях внутри страны и за рубежом*", Челноков, Алексей. "Богородица, прогони!" Кто заказал «наезд» на

Pagaidām mūsu rīcībā nav nekādu VDK arhīva dokumentu, kas ļautu spriest, cik VDK aģentu pārstāvēja Latvijas baznīcas VBP, tāpēc varu minēt tikai tos dokumentus, kuri atrodami RKLP pilnvarotā LPSR Proleta Liepas arhīvā. Viens no šādiem dokumentiem ir RKLP priekšsēdētāja Puzina aicinājums 1962. gada 10. aprīlī ierasties Maskavā, lai apspriestu jautājumus, kā īstenot direktīvo iestāžu lēmumu par Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas iestāšanos VBP.[299] Liepas arhīvā glabājas arī izraksts no šīs apspriedes protokola. No protokola secināms, ka bijušas instruktīvas norādes par to, kādā veidā jāsagatavo materiāli, lai iestātos VBP, ka bijis noteikts baznīcu saraksts, kurām būtu lietderīgi šajā padomē darboties, turklāt bijis paredzēts iestāšanās kalendārais plāns. Protokolā, piemēram, lasāms, ka Armēņu Apustuliskās Baznīcas katolikosam Vazgenam I[300] (1908–1994) jāiesniedz lūgums baznīcas līdzdalībai padomē līdz 1962. gada 1. maijam, ne vēlāk kā līdz 25. aprīlim iesniedzot RKLP visus nepieciešamos materiālus. Protokolā īpaši uzsvērts, ka Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas vadītājs Gustavs Tūrs (1890–1973) jau ir iesniedzis VBP visus nepieciešamos materiālus un Proletam Liepam līdz 30. maijam RKLP jāiesniedz ziņas par personām, kas pārstāvēs baznīcas delegāciju VBP CK apspriedē Parīzē tā paša gada augustā.[301] Iespējams, ka šis ir arī vēl viens piemērs tam, ka Tūrs atkal rīkojies patstāvīgi, laikus neinformējot pilnvaroto par savu nodomu. No dokumentiem redzams, ka viņš savu vēstuli nosūtījis VBP 1962. gada 6. februārī un VBP ģenerālsekretāra atbildi saņēmis tā paša gada 20. februārī.[302] 28. aprīlī Liepa nosūta Puzinam Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas delegācijas sastāvu: arhibīskaps Gustavs Tūrs, prāvesti Pēteris Kleperis (1904–1968) un Arvīds Kauliņš (1904–1967). Kā raksta Liepa: "Kandidatūras ir saskaņotas."[303]

Церковь? Политический скандал. Запретная правда о власти. ЛитРес: [b. v.], 2013, с. 8.

[299] LVA, 1448. f., 1. apr., 157. l., 16. lp.

[300] *Վազգէն Ա Բուխարէստցի.*

[301] LVA, 1448. f., 1. apr., 157. l., 23.–24. lp.

[302] LVA, 1448. f., 1. apr., 157. l., 17.–18. lp.

[303] LVA, 1448. f., 1. apr., 157. l., 31. lp.

Secinājumi

Strādājot ar RKLP, KPBLP un RLP pilnvaroto LPSR lietām no 1950. līdz 1970. gadam, esmu atradusi salīdzinoši maz dokumentu, kas būtu tieši adresēti VDM, vēlāk VDK. Tomēr netieša saistība ir vērojama. Pirmkārt, pilnvarotie Jūlijs Restbergs un Aleksandrs Saharovs iepriekš bijuši valsts drošības iestāžu darbinieki un, spriežot pēc manā rīcībā esošajām biogrāfiskajām ziņām, vadoši darbinieki. Jādomā, ka arī savā darbā RKLP un KPBLP viņi pilnā mērā izmantoja ne tikai savas profesionālās iemaņas, bet arī sakarus. Iespējams, ka ar VDK bijis saistīts arī Prolets Liepa.

Otrkārt, arhīva dokumenti pierāda, ka "ieinteresēto organizāciju" vidū, kuras tieši pārraudzīja pilnvaroto darbu, bija LKP CK un LPSR MP, kas nepieciešamības gadījumā, kā tas redzams atsevišķos dokumentos, deva norādījumus arī valsts drošības iestādēm. Tādējādi baznīcas uzraudzību veica sarežģīts tīklojums, kuru veidoja LKP CK, LPSR MP, VDM, vēlāk VDK, un to pakļautībā esošās struktūras pilsētās un rajonos.

Treškārt, reliģisko pilnvaroto institūciju vāktie dati bija viens no primārajiem informācijas avotiem par reliģisko organizāciju darbību. Sniedzot to rīcībā esošo kompromitējošu informāciju par garīdzniekiem, pilnvarotie piedalījās arī VDM, vēlāk VDK, aģentu vervēšanā. Vairāki dokumenti satur norādes par pilnvaroto saistību ar konkrētu VDM, vēlāk VDK operatīvo izstrādi un realizāciju, piemēram, līdzdarbojoties VDK lojālu garīdznieku iesaistei starptautiskajās baznīcu organizācijās. Jāatzīst, ka patlaban izpētītie dokumenti dod iespēju tikai fragmentāriem spriedumiem par šo sadarbību, tāpēc arhīva izpēte jāturpina. To, ka šāda saistība starp VDK un RLP un tās pilnvarotajiem ir bijusi, pierāda 1995. gadā Krievijas Federācijā publicētie PSRS VDK arhīva materiāli par VDK aģentūras darbību Krievu pareizticīgā baznīcā un citi dokumenti, taču pilnībā izprast šīs saistības apmērus bez LPSR VDM un VDK dokumentu izpētes nav iespējams.

Ceturtkārt, atsevišķu gadījumu skaidrākai izpratnei veicu arī notiesāto garīdznieku krimināllietu izpēti, taču jāsecina, ka šajās krimināllietās atrodamo dokumentu ticamības pakāpe ir dažāda. Ir dokumenti, kas, manuprāt, satur falsificētu un provokatīva rakstura

informāciju. Tomēr kriminālliet as atspoguļo arī to, kādām nežēlīgām pratināšanās metodēm bija pakļauti apcietinātie un ar kādām bieži neatrisināmām morālām dilemmām viņiem nācās sadurties. Kopā pilnvaroto arhīvu un kriminālliet u dokumenti paver iespēju labāk saprast pret baznīcu vērsto okupācijas varas uzraudzības sistēmu un tās kontroles mehānismus.

Turpmāk būtu nepieciešama sīkāka izpēte, kā laikā no 1950. līdz 1970. gadam padomju varas iestādes īstenoja vadības nomaiņu lielākajās kristīgajās baznīcās, un, analizējot konkrētus dokumentus un vairākas intervijas, jāprecizē iespējamā taktika, kā, izmantojot baznīcu, VDK aģentus mēģināja iefiltrēt ārzemju reliģiskajos centros un dažādās starptautiskās organizācijās. Tāpat atsevišķs pētījums nepieciešams, lai noskaidrotu VDK iesaisti antireliģiskās kampaņas īstenošanā.

Controlling the Church in the LSSR and the State Security Institutions of the USSR

This review continues research into a topic started in 2015 regarding interaction between both representatives in the LSSR for the Council for the Affairs of Religious Cults of the USSR and the Council for the Affairs of the Russian Orthodox Church of the USSR (later united in one institution), the state security institutions of the USSR (referred to altogether as the KGB) and the churches in the LSSR during the period from the end of the 1940s until the 1970s.

The author undertakes in-depth analysis of the personalities of the Chairmen of the Council for the Affairs of Religious Cults of the USSR and the Council for the Affairs of the Russian Orthodox Church of the USSR (later united in one institution) and the Representatives of these Councils in the LSSR, discusses their role within the plans of the KGB for using the churches in the interests of the occupying USSR power and to ensure a totalitarian and later bureaucratic authoritarian system within the LSSR. By analysing cases from the history of the Roman Catholic Church of Latvia, the Evangelical Lutheran Church of Latvia and the Russian Orthodox Church of Latvia, the author shows the ways how the control of the occupying power of the USSR was executed. Using the conceptual approaches of descriptive and practical ethics, the reviewer also describes how this control determined the choices made by certain representatives of the churches.

The author bases her review on the documents available in the State Archive of Latvia of the National Archive Latvia, in particular, the archives of the Representatives of the Council for the Affairs of Religious Cults of the USSR (No. 1448, 1419), the Council for the Affairs of the Russian Orthodox Church of the USSR (No. 1452, 1419) and the joined Council of Religious Affairs of the USSR (No.938). Moreoever, the author bases her analysis on the personal files of the Representatives (No. PA-101, PA-15500), the correspondence of the Council of Ministers of the LSSR (No. 270), the criminal cases of the KGB brought against clergy (No. 1986), and several interviews. As a means to provide a deeper insight into these the analysed issues, the

author also draws on the materials and the assessments of the publicly available quality publications of Latvian and foreign authors.

Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteja no 1951. līdz 1990. gadam: izveide, struktūra, darbības virzieni

Dr. philol. Inguna Daukste-Silasproģe,
VDK zinātniskās izpētes komisijas piesaistītā eksperte Sociālās atmiņas pētniecības centra[304] projekta ietvaros

> "Vēsturniekiem, kas kādreiz novērtēs lielos un svarīgos notikumus pēckara gados, droši vien radīsies jautājums, kas šajā laika posmā ir bijis pats galvenais, apvienojošais visas pasaules tautu centienos. Un atbildēt nenāksies pārāk grūti: tā ir visas cilvēces nerimtīgā cīņa par mieru."[305] (Andrejs Balodis)

Rakstā sniegts ieskats Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas (saukta arī par Latvijas republikānisko Miera aizstāvēšanas komiteju un Republikānisko miera aizstāvēšanas komiteju) darbā, pamatojoties Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīva (LVA) Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas fonda Nr. 1052 materiālos. Šā fonda vēsturiskā uzziņā apgalvots, ka komiteja esot izveidota kā "sabiedriska organizācija" un tās locekļi esot strādājuši sabiedriskā kārtā. Komitejas struktūrā nozīmīgs bija prezidija darbs, kurā ietilpa dažādu Rīgas organizāciju un uzņēmumu pārstāvji, Sociālistiskā Darba Varoņa goda nosaukuma nesēji, Padomju Savienības Komunistiskās partijas (PSKP) Latvijas Komunistiskās partijas (LKP) Centrālās Komitejas (CK) pārstāvji, kā arī pazīstami Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) literāti un kultūras darbinieki. Citā avotā rodamas ziņas:

---

[304] Sociālās atmiņas pētniecības centra projekta vadītājs ir centra vadītājs Dr. sc. comm. Mārtiņš Kaprāns.

[305] Balodis, Andrejs. "Piecpadsmit cildenas cīņas gadi", *Literatūra un Māksla*, Nr. 35, 1964, 29. augusts, 1. lpp.

> "Komiteja ir miera piekritēju kustības vadošais orgāns LPSR, darbojas Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas vadībā. [..] Komitejas darbība vērsta uz PSKP izstrādātās Miera programmas īstenošanu, solidaritātes stiprināšanu starp tautām. [..] LPSR miera piekritēji aktīvi piedalās visos pasākumos, ko organizē Padomju Miera aizstāvēšanas komiteja un Vispasaules Miera padome."[306]

Miera aizstāvju kustību vadīja Vispasaules Miera padome, kurā apvienojās partiju pārstāvji, dažādas institūcijas un miera aizstāvju nacionālās komitejas simt trīsdesmit valstīs. Viens no visaktīvākajiem Vispasaules Miera padomes locekļiem bija Padomju Miera aizstāvēšanas komiteja, kuras sastāvā ietilpa arī Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteja.[307]

LVA pieejamo Miera aizstāvēšanas komitejas dokumentu kopumu nosaka sekojoša rīcība ar dokumentiem. Arhivējot dokumentus, LVA ir veikta Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas dokumentu (1951–1978) ekspertīze un konstatēta šādu dokumentu neesība fondā: 1) Prezidija sēžu protokoli (1951–1961, 1963–1971); 2) darba plāni (1951–1971); 3) informācija par Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteju (1951–1961); 4) apstiprināto izdevumu tāmes (1951–1972); 5) finanšu atskaites (1951–1971). 1987. gadā veiktajā dokumentu (1978–1985) ekspertīzē secināts, ka tie dokumenti, kuriem beidzies uzglabāšanas termiņš, nodoti iznīcināšanai, ko apliecina 1987. gada 28. janvāra akts Nr. 5. 1996. gadā, pamatojoties uz aktu Nr. 2/8, LVA pieņemtas vēl neaprakstītas Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas lietas (kopskaitā 22) par laikposmu no 1985. līdz 1995. gadam, tādējādi papildinot fonda krājumu un liekot pamatu jauna fonda Nr. 2170 izveidei. 1999. gadā LVA veikta vēl viena fonda Nr. 1052 dokumentu vērtības ekspertīze un aprakstīšana, kā rezultātā sagatavots akts par dokumentu atlasi iznīcināšanai. Uzziņai par fondu Nr. 1052 pievienotie papildinājumi liecina, ka laikposmā no 1978. līdz 1990. gadam komitejas nosaukums, funkcijas, struktūra un darbības veids nav mainījies.

---

[306] *Latvijas Padomju enciklopēdija*, 5. sējuma 2. daļa. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1984, 308. lpp.
[307] LVA, 1052. f., 1. apr., 17. l., 14. lp.

> "Apvienojot dažādu profesiju pārstāvjus – strādājošos un zinātniekus, augstskolu pārstāvjus un kultūras darbiniekus, kolhozniekus un mākslinieku –, Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteja ir piedalījusies dažādās starptautiskās sadarbības un miera nostiprināšanas kampaņās. [..] Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas delegācijas sastāvā ne reizi vien dažādos starptautiskos miera aizstāvju forumos bijusi pārstāvēta arī mūsu republikas sabiedrība un komitejas aktīvisti."[308]

Ievērojot to, ka Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteja turpināja darbību arī pēc Latvijas Republikas neatkarības atgūšanas, par ko liecina LVA pieejamie dokumenti un ieraksts, ka 1991. gada janvārī Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteja esot kļuvusi "par patstāvīgu sabiedrisku organizāciju, neatkarīgu no Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas",[309] LVA, kā jau iepriekš minēts, bija izveidots atsevišķs fonds Nr. 2170 *Latvijas miera kustība*[310]. Šā fonda dokumenti rakstā nav aplūkoti.

Kopumā jāsecina, ka LVA fonds Nr. 1052 nesniedz pilnīgu informāciju par Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas darbību visā tās pastāvēšanā, jo nav saglabāti visi ar komitejas darbību saistītie dokumenti; par komitejas darbu līdz 1962. gadam saglabāti atsevišķi

---

[308] LVA, 1052. f., 1. apr., 17. l., 16., 17. lp.

[309] Atbilstoši Uzņēmumu reģistra publiski pieejamajai informācijai 1993. gada 15. februārī reģistrēta sabiedriskā organizācija *Latvijas Miera kustība*, Nr. 40008000460, kuras adrese bija Rīga, Vecpilsētas iela 3/2 un kura izslēgta no reģistra 2007. gada 27. novembrī. 2008. gada 4. aprīlī dibināta jauna biedrība, Nr. 4000812614 ar apsūdzošu kalku nosaukumā *Latvijas miera komitets* (nevis komiteja, bet tieši "komitets"), kas 2008. gada 8. maijā pārdēvēta par Latvijas miera komiteju, tās adrese ir Citadeles ielā 2, vienā ēkā ar Alfrēda Rubika vadīto Latvijas Sociālistisko partiju (LSP), tās valdes loceklis kopš 2011. gada 22. decembra ir 1985. gada 22. martā dzimušais Ingars Burlaks, bijis arī LSP valdes loceklis, tās priekšsēdētāja vietnieks, kurš 11. Saeimas vēlēšanās kandidēja no saraksta *Saskaņas centrs*. "6. saraksts Politisko partiju apvienība "Saskaņas centrs"", *Latvijas Vēstnesis,* Nr. 139 (4537), 2011, 5. septembris; "Politisko partiju reģistra ziņa", *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 25 (5343), 2015, 5. februāris. *Red. piez.*

[310] Vēsturiskā uzziņa – datēta ar 1980. gada 14. janvāri, to parakstījusi Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas priekšsēdētāja vietniece Biruta Šneidere (1930–2003) un atbildīgā par arhīvu Larisa Rozenberga. LVA, 1052. f., 2.–5. lp.

dokumenti,[311] plašāks arhīva dokumentu kopums pieejams, sākot no 1962. gada:

1) saglabāti plašāki dokumentu kopumi, stenogrammas no atsevišķām Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas konferencēm;[312]

2) Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas darba plāni (1972–1977);

3) informācija par Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas darbu (ietverot arī atskaites par darba rezultātiem), sākot no 1962. gada līdz 1989. gadam;

4) Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas prezidija sēžu protokoli, sākot no 1972. gada;

5) finanšu atskaites, apstiprinātie izdevumi;

6) ieņēmumu grāmatas par biedru naudu iemaksām Padomju Miera fondā (1965–1987) un citi nomenklatūras un atsevišķi grāmatvedības dokumenti.

Lielā materiālu kopuma dēļ rakstā sniegts ieskats komitejas izveides gaitā, struktūrā, galvenajos darbības virzienos. Kā papildus izziņas avoti par komitejas darbību izmantoti LKP CK periodiskie izdevumi *Cīņa*, *Padomju Jaunatne*, *Literatūra un Māksla* un *Zvaigzne*,[313] informatīvi izdevumi, tostarp Augusta Lediņa (dzimis 1933. gadā) *Miera piekritēju kustība, tās izaugsme un uzdevumi* (1976), Andra Vējāna (1927–2005) *Latvijas miera balss* (1986), Jāņa Anerauda (1924–2010) sastādītais krājums *Šo zemi, šīs debesis*

---

311 Sk. LVA, 1052. f., 1. apr., 1. l., 21. l., 22. l.

312 Sk.: LVA, 1052. f., 1. apr.: 6. l. – 1955. gada 28. maija paplašinātā plēnumu stenogramma; 2. l. – 1962. gada konferences materiāli; 3. l. – 1962. gada konferences sagatavošanas materiāli; 4. l. – 1973. gada 11. janvāra konferences stenogramma; 15. l. – materiāli par konferenci 1973. gada 11. janvārī; 16. l. – materiāli par 1976. gada 16. decembra plēnumu; 17. l. – 1981. gada 26. decembra konferences stenogramma; 35. l. – Trīsdesmit piektajai komitejas gadadienai veltītās konferences 1986. gada 30. oktobrī dokumenti.

313 Tajos regulāri sniegta informācija par konferencēm, plēnumiem, ikdienas darbu, aktivitātēm, darba rezultātiem, braucieniem un uzņemtajiem viesiem, delegācijām. Rakstu autoru vidū gan žurnālisti un norišu korespondenti, gan komitejas priekšsēdētāji un vietnieki. Tajos tiešāk iespējams izjust laikmeta dogmatismu, ideoloģiskās nodevas, atsauces uz neskaitāmiem Padomju Savienības Komunistiskā partijas (PSKP) lēmumiem, atzīmējamām Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā (PSRS) nozīmīgām gadskārtām.

nosargāt… Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejai 35 gadi (1986), Augusta Lediņa grāmata, žurnālista piezīmes, *Kas ir, tas ir* (2011) un citi papildavoti.

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas tapšana: vēsturisks atskats

1949. gadā no 20. līdz 25. aprīlim vienlaikus Parīzē (Francija) un Prāgā (Čehoslovākija) aizritēja I Vispasaules miera piekritēju kongress, aizsākot plašo miera aizstāvju, piekritēju kustību. Tā paša gada augustā Maskavā notika I Vissavienības miera piekritēju konference un tika nodibināta Padomju Miera aizstāvēšanas komiteja. Savukārt 1950. gadā Varšavā (Polija) notikušā II Vispasaules miera piekritēju kongresa laikā nodibināta Vispasaules Miera padome. LPSR šajā forumā pārstāvēja rakstniece Anna Sakse (1905–1981).[314] Par pirmo LPSR iedzīvotāju miera atbalsta akciju vēl pirms komitejas izveides uzskatāma parakstīšanās zem Vispasaules miera piekritēju kongresā Stokholmā (no 1950. gada 15. līdz 19. martam) pieņemtā *Uzsaukuma par atomieroču aizliegšanu*. Kopš šā laika vairākas desmitgades LPSR iedzīvotāju ikdiena bija cieši saistīta ar miera kustību, kas bija organizēts spēks un ko simbolizēja *miera balodis*, iezīmēja ikgadējie *miera reisi, miera nedēļas, miera stundas, miera gājieni, miera konferences, miera stafetes*, bērnu zīmējumu un dziesmu konkursi, proti, dažādas "cīņas par mieru" izpausmes formas, papildinātas ar plašu ideoloģiskās propagandas darbu. Visā komitejas darbības laikā galveno lomu gan LPSR, gan PSRS iekšpolitisko un ārpolitisko norišu kontekstā ieguva jēdzieni un ar tiem saistītās norises kā miers, drošība, kodolieroču apdraudējums, politiskas propagandas akcijas, uzsaukumi, parakstīšanās, mītiņi, demonstrācijas. Miers un drošība kā propagandas sauklis PSRS iedzīvotāju apziņā bija gana iedarbīgs, tomēr atbilstoši tā laika politiskajai retorikai ietvēra arī aloģismu – "cīņa par mieru" bija tā laika biežāk lietotais lozungs vai sauklis. Abi vārdi, savienoti vienā jēdzieniskā pārī, ir semantiski

[314] LPSR Nopelniem bagātā kultūras darbiniece (1945), PSRS Valsts prēmijas ieguvēja (1949), Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas locekle (1950–1958), LPSR Tautas rakstniece (1965).

pretrunīgi, jo katrs ietver diametrāli atšķirīgas nozīmes. Vēl daiļrunīgāk pretrunas iezīmējas rakstnieces Annas Sakses miera aizstāvju konferencē Rīgā 1951. gada rudenī teiktie vārdi: "Lai aug un stiprinās starptautiskā miera cīnītāju armija!"[315] Plaši debatējot par *mieru*, tika akcentēts, ka šis jautājums esot aktuāls ikvienam *padomju pilsonim* – sākot no kolhoznieka, slaucējas, traktorista līdz pat augstskolu docētājam, zinātniekam, kultūras darbiniekam. Gadu gaitā šajā "cīņā par mieru" iesaistīja pat skolēnus.

1951. gada vasaras izskaņa uzlūkojama par organizētu miera kustības aktivitāšu sākumu LPSR. 1951. gada 30. augustā laikraksta *Padomju Jaunatne* pirmajā lappusē publicēta Miera aizstāvēšanas padomju komitejas plēnuma rezolūcija,[316] kurā vienprātīgi atbalstīts Vispasaules Miera padomes *Aicinājums par miera pakta noslēgšanu starp piecām lielvalstīm – ASV, Apvienoto Karalisti, Ķīnu, Franciju un PSRS* un paziņots, ka 1951. gada septembrī PSRS tiks sākta kampaņa – parakstu vākšana – šā aicinājuma atbalstam. Tādējādi visā PSRS tiek mērķtiecīgi virzīts darbs, lai tiktu izveidotas šādas dažādu kampaņu, akciju un citu sarīkojumu koordinējošas un padomju ideoloģiju propagandējošas organizācijas. 1951. gada 1. septembrī LPSR tika organizēta dažādu organizāciju, arī zinātnisko un kultūras, priekšstāvju tikšanās, lai nodibinātu iniciatīvas komiteju (grupu) LPSR Miera piekritēju konferences sasaukšanai.[317] Komitejā ievēlēti tolaik sabiedrībā pazīstami dažādu nozaru pārstāvji;[318] par komitejas

[315] *Literatūra un Māksla*, Nr. 38, 1951, 23. septembris, 2. lpp.
[316] Publicēta arī *Padomju Latvijas Kolhoznieks*, Nr. 9, 1951, 1. septembris, 2. lpp.
[317] Sk. *Cīņa*, 1951, 2. septembris.
[318] Latvijas republikāniskās miera piekritēju konferences iniciatīvas komitejā pārstāvēti: LPSR Zinātņu akadēmijas sekretārs Jānis Peive, rakstnieks Andrejs Upīts (1877–1970), LPSR Zinātņu akadēmijas īstenais loceklis Aleksandrs Šmits (1892–1978), Latvijas Komunistiskās partijas (LKP) CK sekretārs Arvīds Pelše (1899–1983), rakstniece Anna Sakse, Latvijas Republikāniskās arodbiedrību padomes priekšsēdētājs Kārlis Voltmanis (1910–1995), režisors Eduards Smiļģis (1886–1966), LPSR izglītības ministrs Vilis Samsons (1920–2011), LPSR Padomju komponistu savienības valdes priekšsēdētāja vietnieks Pēteris Smilga (1901–1968), LPSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks Jānis Ostrovs (1896–1966), Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes rektors Jānis Jurgens (1900–1983), LPSR Zinātņu akadēmijas īstenais loceklis Jānis Zutis (1893–1962), Latvijas Ļeņina komunistiskās jaunatnes savienības (LĻKJS) CK sekretārs Elmārs Bēmanis (1926–1987), Rīgas medicīnas

priekšsēdētāju kļuva toreizējais LPSR Zinātņu akadēmijas sekretārs Jānis Peive (1906–1976).[319] Iniciatīvas komiteja apsprieda arī Latvijas republikāniskās miera piekritēju konferences sagatavošanas un sarīkošanas jautājumus, nosakot, ka konference rīkojama 1951. gada 17. septembrī Rīgā ar šādu darba kārtību: 1) Padomju tauta cīņā par miera saglabāšanu un nostiprināšanu: 2) Latvijas Republikāniskās miera aizstāvēšanas komitejas ievēlēšana; 3) delegātu ievēlēšana trešajai Vissavienības miera piekritēju konferencei.

Jāatzīmē, ka šādas miera piekritēju konferences līdz tam bija notikušas arī citviet, piemēram, Baltkrievijas Padomju Sociālistiskajā Republikā (PSR) un Lietuvas PSR. Iezīmējas kampaņveidīgas aprises, jo

> "visās savienotajās un autonomajās republikās, un visos apgabalos un autonomajās republikās darbaļaudis nodibinājuši iniciatīvas komitejas miera piekritēju konferenču sasaukšanai"[320]

ar vienojošo moto:

> "Padomju tautas cīņā par miera saglabāšanu un nostiprināšanu."

LPSR miera piekritēju pirmā konference[321] notika 1951. gada 17. septembrī Rīgā, LPSR Valsts akadēmiskajā drāmas teātrī (tagadējais Latvijas Nacionālais teātris), kas

---

institūta direktors Ernests Burtnieks (1898–1958), Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas arhibīskaps Gustavs Tūrs (Turss) (1890–1973), mākslinieks Arturs Lapiņš (1911–1983), Tekstilrūpniecības strādnieku arodbiedrības republikāniskās komitejas priekšsēdētāja Lidija Smite (Smits), Rīgas medicīnisko preparātu rūpnīcas galvenā tehnoloģe Erna Daugaviete (1906–1991) u. c. Pilnu sarakstu sk. *Padomju Jaunatne*, Nr. 174, 1951, 5. septembris, 1. lpp.

[319] Agroķīmiķis, bijis Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas rektors (1944–1950), LPSR Zinātņu akadēmijas prezidents, PSRS Tautību padomes priekšsēdētājs (1958–1966), LPSR Ministru Padomes priekšsēdētājs (1959–1962), Sociālistiskā Darba varonis (1969), pirmais Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas priekšsēdētājs (1951–1962).

[320] *Zvaigzne*, Nr. 18, 1951, 15. septembris, 4. lpp.

[321] Materiālu kopumu par konferenci sk. LVA, 1052. f., 1. apr., 1. l. – atklāšanas runa, referāts *Padomju tauta cīņā par miera saglabāšanu un stiprināšanu* un noslēguma ideoloģiskā frāze: "Mēs esam pārliecināti, ka miera spēki uzvarēs kara tumšos spēkus, jo miera cīnītāju priekšgalā iet un tos vada pirmais un labākais miera cīnītājs – lielais Staļins." (14. lpp.). Konferences norise atspoguļota reportāžā laikrakstā *Padomju Jaunatne*, Nr. 183, 1951, 18. septembris, 1.–2. lpp.

> "bija tērpies svētku rotā, dekorēts sarkaniem audekliem un karogiem, [..] sapulcējās latviešu tautas pārstāvji, kas daudzās darbaļaužu sapulcēs ievēlēti par delegātiem republikāniskajai miera piekritēju konferencei. To vidū — izcili rūpniecības un transporta stachanovieši, sociālistiskās zemkopības meistari, zinātnieki, rakstnieki, kultūras un mākslas darbinieki. Padomju Latvijas darbaļaudis deva saviem pārstāvjiem norādījumu, no konferences tribīnes paziņojot, ka latviešu tauta nelokāmi apņēmusies aizstāvēt cēlo miera lietu un nosargāt mieru visā pasaulē."[322]

Tajā ar pamatreferātu uzstājās toreizējais LPSR Zinātņu akadēmijas sekretārs Jānis Peive:

> "Padomju Latvijas darba ļaudis ar lielu sajūsmu uzņēma ziņu par Latvijas republikāniskās miera piekritēju konferences sasaukšanu. Latviešu tauta tiecas pēc miera, un šīs cēlās tieksmes spilgti izpaužas sanāksmēs, kurās Latvijas PSR darba ļaudis dedzīgi atbalsta Miera aizstāvēšanas padomju komitejas plēnuma rezolūciju un viņi uzņemas jaunas saistības, lai atzīmētu parakstu vākšanas kampaņu ar jaunām darba uzvarām, lai vēstulē biedram Staļinam doto solījumu izpildītu pirms termiņa. [..] Nav šaubu, ka republikāniskās konferences delegāti izteiks latviešu tautas nelokāmo gribu cīnīties par mieru, pret jauniem kara kurinātājiem. Padomju tauta boļševiku partijas un lielā Staļina vadībā iet vispasaules miera frontes avangardā, viņi droši skatās nākotnē un ceļ komunistisko sabiedrību. Slava padomju tautas uzvaru iedvesmotājam un organizatoram biedram Staļinam!"[323]

Kā liecina arhīva materiāli, konferences prezidiju veidoja 53 locekļi, tostarp – LKP CK sekretārs Jānis Kalnbērziņš (1893–1986), LPSR Ministru Padomes priekšsēdētājs Vilis Lācis (1906–1964), LPSR Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājs Augusts Kirhenšteins (1872–1963), LKP CK sekretārs Arvīds Pelše.[324] Konferencē tika atbalstīts iniciatīvas grupas priekšlikums par miera cīnītāju darbības paplašināšanu un Latvijas republikāniskās Miera aizstāvēšanas komitejas izveidošanu. Šāds organizācijas nosaukums, kurā akcentēta hierarhiskā pakļautība Padomju Miera aizstāvēšanas komitejai,

[322] *Padomju Jaunatne*, Nr. 183, 1951, 18. septembris, 1. lpp.
[323] LVA, 1052. f., 1. apr., 1. l., 2. lp.
[324] Skat. LVA, 1052. f., 1. apr., 1. l.

eksistēja ilgāku laiku, vēlāk nomainot ar Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteja.

> "Toreiz sāka pūst "aukstā kara" bargie vēji, bet tiem pretī jau varēja celties reāls spēks, kas spētu savaldīt jaunus iznīcības draudus. Pretkara kustība, kas tolaik radās Eiropā un plaši izplatījās pasaulē, vairs nebija atsevišķu indivīdu protesta izpaudums. Šai kustībai stiprs, drošs atbalsts un vairogs – sociālistiskās valstis,"[325]

komitejas sākuma laiku atminas dzejnieks Andris Vējāns, trešais Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas priekšsēdētājs.

1951. gada 18. septembrī Latvijas Padomju rakstnieku savienībā pulcējās republikas literatūras un mākslas darbinieki, citu profesiju pārstāvji, lai parakstītu Vispasaules Miera padomes Aicinājumu par Miera pakta noslēgšanu starp lielvalstīm.

> "Šī aplecinājuma un šī aicinājuma izpildei bijuši veltīti visi trīsdesmit aizvadītie Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas darbības gadi. Komitejas locekļi un aktīvisti par savu vispirmo pienākumu vienmēr uzskatījuši uzdevumu propagandēt Padomju Savienības Komunistiskās partijas un Padomju valdības miera politiku, nodibināt draudzīgus kontaktus ar citu valstu miera cīnītājiem, aktīvi piedalīties Padomju Miera komitejas un Vispasaules Miera padomes rīkotajos pasākumos."[326]

Kampaņa par parakstu vākšanu zem *Aicinājuma par Miera pakta noslēgšanu starp piecām lielvalstīm* kļuva par jaunizveidotās republikāniskās miera piekritēju komitejas pirmo organizatorisko darbu. Laikraksts *Padomju Jaunatne* 1951. gada 16. oktobrī ziņo, ka izvērstā parakstu vākšanas kampaņa kļuvusi par "īstu visas tautas kustību".[327]

---

[325] Vējāns, Andris. *Latvijas miera balss*. Rīga: Avots, 1986, 9., 10. lpp.

[326] Lediņš, Augusts. "Miers 30 gadi un 750. numurs", *Zvaigzne,* Nr. 20, 1981, 15. oktobris, 3. lpp.

[327] Par septembrī savāktajiem parakstiem ziņas sniegtas Maskavai. Apkopojums liecina: Ukrainas PSR – 18 617 592, Baltkrievijas PSR – 4 569 800, Uzbekijas PSR – 2 868 393, Kazahijas PSR – 2 501 107, Gruzijas PSR – 2 181 061, Azerbaidžānas PSR – 1 579 799, Lietuvas PSR – 1 465 747. Moldāvijas PSR – 1 321 790, Latvijas PSR – 1 239 418. Kirgīzijas PSR – 717 563, Tadžikijas PSR – 656 490, Armēnijas PSR – 800 795. Turkmēnijas PSR – 399 184, Igaunijas PSR – 621 567, Karēļu-somu PSR – 239 427 cilvēki.

> "Parakstu vākšana Vispasaules Miera padomes Aicinājumam PSR Savienībā noris lielas politiskas un darba sajūsmas atmosfērā un palīdz vēl vairāk mobilizēt mūsu zemes darbaļaudis, lai tālāk stiprinātu Padomju valsti kā miera balstu visā pasaulē."[328]

Šis teikums precīzi iezīmē laikmeta ideoloģiskos un propagandas vaibstus, kas neizbēgami iespaidos arī Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas darbu. Šādas masveidīgas kampaņas – parakstu vākšanas – būs iezīmīgas turpmākajās desmitgadēs. Jēdzieni "miers", "solidaritāte", "draudzība" un "sadraudzība" padomju cilvēka apziņā nereti saplūda vienā jēdzienā. To apliecina Birutas Šneideres sacītais 1981. gada 26. novembrī, Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas konferencē, akcentējot, ka *padomju cilvēkam* ir divi svēti jēdzieni – "dzimtene" un "miers":

> "XXIV un XXV PSKP kongresos izstrādātā Miera programma kļuva par drošu kompasu pasaules tautu cīņā par kara draudu likvidēšanu, starptautiskā stāvokļa normalizēšanos. Savā iekšpolitikā Padomju valsts vienmēr likumsakarīgi īsteno miera kursu, cīnās par starptautiskā saspīlējuma mazināšanu un tajā pašā laikā izlēmīgi nostājas pret pasaules agresīvajiem spēkiem."[329]

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas otrais priekšsēdētājs Žanis Grīva (īstajā vārdā Žanis Folmanis; 1910–1982) runā 1976. gada plēnumā pauda:

> "Miera programma kā milzīgā akumulatorā sevī akumulējusi visu tautu ilgas pēc miera, patstāvības, atbrīvošanās no koloniālisma jūga un neokoloniālisma žņaugiem. [..] Mūsu padomju valsts galvaspilsēta Maskava tagad kļuvusi par vispasaules miera kustības pilsētu."[330]

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas aktīvisti par nopelniem miera un tautu draudzības stiprināšanā apbalvoti ar Vispasaules Miera padomes piemiņas medaļām (kopskaitā – 11), Padomju Miera

---

[328] Identiska informācija: *Padomju Jaunatne*, Nr. 203, 1951, 16. oktobris, 1. lpp.; *Literatūra un Māksla*, Nr. 42, 21. oktobris, 1. lpp.; *Padomju Students*, Nr. 23, 19. oktobris, 1. lpp.
[329] LVA, 1052. f., 1. apr., 17. l., 11. lp.
[330] LVA, 1052. f., 1. apr., 16. l., 74., 75. lp.

aizstāvēšanas komitejas un Padomju Miera fonda Goda medaļām (kopskaitā – 48) un Goda rakstiem (kopskaitā – 154).

Ieskats dažās nozīmīgākajās komitejas konferencēs vai paplašinātajos plēnumos

Tā kā par Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas pirmajām divām darbības desmitgadēm saglabāts neliels skaits dokumentu, rakstā netiks detalizēti analizēti visi komitejas kongresi vai paplašinātie plēnumi, vien sniegts neliels ieskats (ar mērķi – iezīmēt laikmeta ideoloģiski politisko kontekstu) nozīmīgākajās konferencēs, kurās galvenokārt pārvēlēts vai papildināts komitejas sastāvs, vadība un pieņemti kādi nozīmīgi lēmumi. Konferences, plēnumi norisēja pēc noteikta scenārija, kas ietvēra, piemēram, PSKP vadības uzrunu, konferences darba prezidija izveidi, referātu priekšlasījumus, debates, redakcijas komisijas izveidi, rezolūcijas izstrādi un pieņemšanu. Šādus sarīkojumus apmeklēja plašs, iepriekš izvirzīts un apstiprināts delegātu skaits.

Arhīvā saglabāta Latvijas republikāniskās Miera aizstāvēšanas komitejas 1955. gada 28. maija paplašinātā plēnuma stenogramma,[331] kas uzmanību piesaista ar frāžainu retoriku, akcentējot nesenās kara šausmas, PSRS miermīlīgo politiku, sasniegumus un izaugsmi, vienlīdzību, padomju pilsoņu ikdienas idilli, pateicību PSKP un politiskajiem vadoņiem. Daži izteikumi plēnumā.

> "Padomju vara izvedusi mūsu tautu uz brīvības un laimes ceļa, uz mūžīgiem laikiem esam saistījuši mūsu tautu ar padomju daudzināciju tautu un uz tā ceļam savu nākotni. [..] Mēs, miera piekritēji, esam stiprāki par bīstamo avantūristu – kara kūrēju saujiņu. Un, ja ārprātīgie mūsdienu cilvēkēdāji, kara kūrēji neuzklausīs miermīlīgo tautu brīdinājumu un sāks plosīties, mums atradīsies viņiem trako krekli."[332]

[331] Sk. LVA, 1052. f., 1. apr., 6. l. Plēnuma atreferējumu sk. arī: *Cīņa*, Nr. 74, 1955, 29. marts. 1. lpp.
[332] LVA, 1052. f., 1. apr., 6. l., 23., 24. lp.

(Valsts Elektrotehniskās rūpnīcas (VEF) atslēdznieks Aleksandrs Grass[333])

"[..] lai kā vēstures okeānā grimstošā imperiālisma kuģa žurkas necenstos izglābties uz cilvēces progresa rēķina, tas tām neizdosies. Varenā miera kustība pasaulē liek domāt par to, ka tām būs jāpaiet zem ūdens, norijušām savas atombumbas. Miera ideja, iekarojusi simtiem miljonu ļaužu manas, ir kļuvusi par materiālu spēku, kas neļaus vairs nokrist nevienai agresora atombumbai nevienā cilvēku apdzīvotā teritorijā."[334] (Mākslinieks Arturs Lapiņš[335])

"Ikviens kolchoznieks un kolchozniece apzinās, ka, stājoties miera cīnītāju rindās, nav pašreiz svarīgāka uzdevuma, kā realizēt partijas Centrālās Komitejas janvāra Plenuma lēmumā nosauktos uzdevumus.

---

[333] Aleksandrs Grass (1913–1981) bijis PSRS Augstākās Padomes deputāts, ikdienas darbā propagandēja saukli "Mūsu darbs – mieram", Sociālistiskā Darba varonis. Aleksandrs Grass ir ievērojams ar to, ka viņu kā paraugu padomju pilsonim izmantoja padomju propaganda, par ko liecina VEF "atslēdznieka Aleksandra Grasa" dzīves un panākumu stāsta tiražēšana padomju presē un viņa kā propagandista panākumi – "Te Izpaužas Staļina mīlestība uz latviešu tautu," saka VEF stachanovietis Aleksandrs Grass. "Šajās neaizmirstamajās vēlēšanu kampaņas dienās republikas darba ļaudis ar sevišķu lepnumu pārrunā, kā biedrs Staļins gādā par latviešu tautu." ("Latviešu tautas kandidāti", *Literatūra un Māksla*, 1951, 22. janvāris.) Sk. arī: "Uzvarētāji pirmsoktobra sociālistiskajā sacensībā", *Cīņa*, 1949, 5. novembris; Goba, Z. "Atslēdznieks Aleksandrs Grass", *Zvaigzne*, 1954, 15. februāris; Heimanis, B. "Atslēdznieks Aleksandrs Grass", *Cīņa*, 1954, 19. februāris; "Atslēdznieks Aleksandrs Grass", *Padomju Jaunatne*, 1954, 24. februāris; "76 sienas avīzes vienā rūpnīcā", *Padomju Jaunatne*, 1954, 5. maijs; Zaļenieks, V. "Uzvara darba frontē", *Cīņa*, 1955, 8. maijs; "PSRS Augstākās Padomes sēdes", *Cīņa*, 1950, 22. jūnijs; Bormanis, H. "Uz jauniem panākumiem", *Cīņa*, 1957, 13. novembris. *Red. piez.*

[334] LVA, 1052. f., 1. apr., 6. l., 27. lp.

[335] Gleznotājs Arturs Lapiņš, tolaik LPSR Mākslinieku savienības priekšsēdētājs. Lapiņš dzimis 1911. gada 11. februāri Tukuma rajona Sātu pagastā, mācījies Tukuma vidusskolā, studējis Latvijas Mākslas akadēmijā. Būdams komjaunietis, izplatīja nelegālo literatūru, par ko bija sodīts ar ieslodzījumu. Teātra mākslai pievērsās līdz ar Latvijas Republikas okupāciju 1940. gadā, kļūstot par LPSR Valsts drāmas teātra galveno mākslinieku, tad arī esot kļuvis par PSKP biedru. Otrā pasaules kara laikā Ivanovā LPSR Valsts mākslas ansambļa galvenais mākslinieks. 1944. gadā viņam piešķīra LPSR Nopelniem bagātā mākslas darbinieka nosaukumu. Pēc otrreizējās Latvijas okupācijas sāka strādāt LPSR Valsts akadēmiskajā operas un baleta teātrī, drīz kļūstot par galveno mākslinieku, kur strādā līdz pensijai, miris 1983. gadā. "Arturs Lapiņš", *Cīņa*, 1983, 1. septembris; "Pēdējā gaitā", *Padomju Jaunatne*, 1983, 3. septembris. *Red. piez.*

> [..] Biedri, partijas CK janvāra Plenuma lēmums ir mūsu cīņas programma. [..] Kara kurinātāji lai apzinās, ka katrai bumbai ir sava pretbumba. Mēs, lauku darba ļaudis, dosim savas dzimtenes varenības stiprināšanai arī savu ieguldījumu: rūpniecībai izejvielas, pilsētas darba ļaudīm vairāk piena, gaļas, olu un citu lauksaimniecības produktu. Strādāsim pašaizliedzīgi, zinot, ka miera sardzē stāv visa progresīvā cilvēce."[336] (Kolhoza *Mārupe* priekšsēdētājs Arvīds Kalējs)

> "Ja ieklausāmies pagājušos laikos, visjaukāk skan dziesmas par mieru un darbu, par cilvēka cīņu ar dabu, par varenajām tautu brīvības cīņām, par tautu draudzību un sadarbību. [..] Komponistam vai artistam, kas komponistu sacerēto muziku iemieso skaņās ar savu balsi vai instrumentu, miers nepieciešams un dārgs, tāpat kā kolchoza vai rūpnīcu strādniekam, studentam vai profesoram. [..] Vai nošu papīrs un spalva, vai zīmulis ir vērā liekami miera ieroči? [..] Ar lielu dedzību strādā visa Padomju Latvijas Komponistu saime. Spalva un nošu papīrs, harmonija un melodija, – mēs domājam, – ir stipri ieroči cīņā par mieru."[337] (Komponists Ādolfs Skulte[338])

Šajā paplašinātajā plēnumā, kura galvenie izskatāmie jautājumi bija kampaņas sarīkošana pret atomkara gatavošanu un delegātu vēlēšanas Vissavienības miera piekritēju konferencei, pieņemtajā rezolūcijā akcentēts, ka padomju pilsonis ik uz soļa izjūt partijas un valdības gādību, ka "padomju vara izvedusi mūsu tautu uz brīvības un laimes ceļa",[339] un jau tolaik kultivēts, ka ikkatrs ar savu darbu var veicināt "lielo cīņu par mieru", ka arī katrs radoša cilvēka

---

[336] LVA, 1052. f., 1. apr., 6. l., 30.–32. lp.

[337] LVA, 1052. f., 1. apr., 6. l., 46.–48. lp.

[338] Komponists Ādolfs Skulte (1909–2000), tolaik LPSR Padomju komponistu savienības priekšsēdētājs. Dzimis 1909. gada 28. oktobrī Kijevā (tagadējā Ukrainas Republika). 1921. gadā pārbraucis uz Latviju, kur pēc vidusskolas 1928. gadā iestājies Latvijas Universitātes Inženieru fakultātē un Latvijas Konservatorijā, kur beidzis Jāzepa Vītola kompozīcijas klasi 1934. gadā un praktiskās kompozīcijas klasi 1935. gadā. Studiju laikā strādājis vidusskolās par dziedāšanas un mūzikas skolotāju Balvos un Jēkabpilī, bet, pabeidzis konservatoriju, no 1936. gada sāka strādāt konservatorijā, kur arī nostrādāja līdz mūža beigām. Bijis arī ērģelnieks Krustpils evaņģēliski luteriskajā baznīcā. Bijis LPSR Augstākās Padomes deputāts. "Konservatorijas jaunie docenti", *Jaunākās Ziņas*, Nr, 23, 1936, 23. septembris, 16. lpp.; "Ādolfa Skultes skanošie pretmeti", *Dzimtenes Balss*, 1979, 18. oktobris. *Red. piez.*

[339] LVA, 1052. f., 1. apr., 6. l., 23., 27. lp.

veikums, tostarp mākslas darbs, mūzika, daiļliteratūras darbs, aktieru skatuves darbs u. c., var kļūt par miera demonstrēšanas formu, formātu vai tribīni.

1959. gada 14. aprīlī Rīgā LPSR Valsts akadēmiskajā drāmas teātrī notika LPSR miera piekritēju konference,[340] kurā piedalījās arī miera piekritēji no Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas (KPFSR) – Ļeņingradas un Maskavas – un Igaunijas PSR. Konferences prezidijā ievēlēja okupācijas varas Latvijā vadību – LKP CK pirmo sekretāru Jāni Kalnbērziņu, LPSR Ministru Padomes priekšsēdētāju Vili Lāci, LPSR Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētāju Kārli Ozoliņu (1905–1987), vadošos republikāniskās miera aizstāvēšanas komitejas, PSKP un valdības, zinātnes un mākslas darbiniekus, priekšzīmīgus strādniekus propagandistus.[341] Konferencē tika ievēlēts jauns Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas sastāvs. 1962. gada 14. aprīlī notika Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas prezidija sēde, kurā nolēma 9. maijā sasaukt republikānisko miera piekritēju konferenci. Konferences norises nodrošināšanas pamatā bija LPSR Ministru Padomes rīkojums:

> "Izdalīt Latvijas draudzības un kultūras sakaru biedrībai ar tautiešiem ārzemēs[342] Latvijas republikāniskās miera aizstāvju vajadzībām no LPSR Ministru padomes rezerves fonda 1962. gada 2. kvartālā 2 tūkstošus rubļu sakarā izdevumiem, kas saistīti ar republikāniskās miera aizstāvju konferences norisi."[343]

Republikāniskā miera aizstāvju konference[344] notika 1962. gada 9. maijā Rīgā LPSR Valsts akadēmiskajā drāmas teātrī. Līdzās referātiem par miera tēmu, delegātu apstiprināšanai Vispasaules kongresam par atbruņošanos un mieru, kas norisinājās no 1962. gada 9. līdz 19. jūlijam pēc Vispasaules Miera padomes iniciatīvas, uzrunā skaidri tika pateikts:

---

340 Ļoti plaša konference ar 800 delegātiem.
341 *Cīņa*, Nr. 87, 1959, 14. aprīlis, 1. lpp.
342 LPSR Valsts drošības komitejas (VDK) piesegstruktūra. *Red. piez.*
343 Sk. sēdes protokolu: LVA, 1052. f., 1. apr., 5. l., 1.–3. lp.
344 Uz konferenci izvirzīti 250 delegāti, piedalījās 241 delegāts.

> "Padomju miera piekritēju darbu ļoti atvieglo tas, ka viņiem nav nekādu nesaprašanos ar savas zemes valdību. Tāpat tiem nav vajadzīgs aģitēt padomju sabiedrību par to, lai tā iestātos cīņā par mieru. [..] Mūsu republikas komiteja vienmēr ir centusies cieši sadarboties ar pārējām mūsu republikas sabiedriskajām organizācijām, sevišķi tas attiecināms uz Latvijas un ārzemju [draudzības un kultūras] sakaru biedrību, Arodbiedrību republikānisko padomi, [LPSR] Politisko zināšanu un zinātņu popularizēšanas biedrību[345], [Latvijas Padomju] [r]akstnieku savienību un citām organizācijām. Mūsu darba īpatnība ir arī tā, ka mums, līdzīgi pārējo Baltijas republiku komitejām, paši ciešākie sakari izveidojušies ar to valstu miera cīnītājiem, kas, līdzīgi mums, dzīvo Baltijas jūras krastos.

[345] LPSR Politisko zināšanu un zinātņu popularizēšanas biedrība bija Vissavienības politisko zināšanu un zinātnes popularizēšanas biedrības Latvijas nodaļa. Tās pirmais valdes priekšsēdētājs bija Augusta Kirhenšteina valdības izglītības ministrs, nelikumīgās Tautas Saeimas loceklis, LPSR Zinātņu akadēmijas prezidents (1946–1951) Pauls Lejiņš (1883–1959). 1947. gada 1. maijā PSRS organizēja "zinātnes, kultūras un mākslas darbinieku" aicinājumu stiprināt Josifa Džugašvili diženumu Staļina tēlā un veicināt zinātnisko un politisko zināšanu izplatīšanu iedzīvotāju vidū, dibinot šo pūļu veiksmīgākai īstenošanai īpašu biedrību – Vissavienības biedrību politisko zināšanu un zinātņu popularizēšanai. Tam sekoja "vietējo" "zinātnes, kultūras un mākslas darbinieku" atsaucība, aicinot dibināt vietējo biedrību politisko zināšanu un zinātņu popularizēšanai. Rezultātā maija beigās dibina organizācijas komiteju aicinājuma īstenošanai, kurā **bija** akadēmiķis Pauls Lejiņš, profesors Matvejs Kadeks (1897–1950), profesors Jānis Peive, profesors Pēteris Vāleskalns (Valeskalns) (1899–1987), Tautas rakstnieks Andrejs Upīts un citi LPSR padomju zinātnes un kultūras darbinieki. Līdzīgi kā daudzas citas "sabiedriskā kārtībā" un publisku aicinājumu rezultātā dibinātas organizācijas, Vissavienības politisko zināšanu un zinātnes popularizēšanas biedrība un tās republikāniskās nodaļas pildīja ne tikai noteiktu PSRS ideoloģijas propagandas uzdevumu, kļūstot par līdzekli pamatbrīvību kā vārda, apziņas, jaunrades un zinātniskās darbības brīvības ierobežošanai (sevišķi, lai kontrolētu un pat izrēķinātos ar sabiedrībā autoritāti ieguvušām personām kā Pauls Stradiņš (1896–1958), bet arī VDK uzdevumu īstenošanai. Tas, ka šādu organizāciju dibināšana bijusi okupācijas varas pasūtījums, liecina līdzība dibināšanas organizēšanā un organizētāju un dibinātāju izvēle. "Aicinājums", *Cīņa*, 1947, 4. maijs; Pakalns, I. "Zinātnes ieguvumiem visīsākajā laikā jāsasniedz visplašākās tautas masas", *Padomju Jaunatne*, 1947, 29. maijs; Oparins, A. "Vissavienības politisko zināšanu un zinātņu popularizēšanas biedrības pieci gadi", *Cīņa*, 1952, 6. jūlijs; Dreimanis, Aleksis. "Latvijas un zinātnes labā", *Brīvā Latvija*, Nr. 8, Nr. 9, Nr. 10, 1997, 24. februāris, 3. marts, 10. marts, 5. lpp. *Red. piez.*

> Mūs visus apvieno mums kopējais un vienotais lozungs: Baltijas jūra – miera jūra!"[346]

Konferencē tika ievēlēta jauna komitejas vadība. Arī šajā konferencē tika pieņemta rezolūcija, apliecinot LPSR miera aizstāvju nelokāmo pārliecību pievienoties un atbalstīt padomju valdības cīņu par mieru.

Ieskatam piemērs no konferences retorikas.

> "Tas, ka pasaulē pastāv varenā sociālisma nometne ar Padomju Savienību priekšgalā, kas savā karogā kā galveno lozungu ierakstījusi cīņu par mieru un vispārēju atbruņošanos, dod cilvēcei pārliecību, ka kopīgā aktīvā rīcībā mieru ir iespējams nosargāt, ir iespējams novērst pasaules karu. Iznīcināt karus, nodibināt mūžīgu mieru uz zemes – tāda ir komunisma vēsturiskā misija."[347]

Kā liecina konferences sagatavošanas dokumenti, republikāniskā miera aizstāvēšanas komiteja saņēmusi rīkojumu, kura 2. punkts skanējis šādi:

> "Prasīt Latvijas KP CK izrādīt sadarbību ar komiteju, organizējot visos rajonu centros un pilsētās sapulces, kurās arī referāti par atbruņošanos un mieru."[348]

Aizvien aktuālāka kļuva nepieciešamība dibināt plašus sakarus ar ārzemju organizācijām un sabiedriskiem darbiniekiem, aizvien plašāk izvēršot savu darbu, tostarp miera ideju propagandu un aģitāciju, un akcentējot Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas atbildīgumu.

Ieskatam neliels fragments no Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas arhibīskapa Gustava Tūra runas.

> "Mēs, šīs konferences dalībnieki, esam ļaudis no dažādām tautībām un ticībām, galvenā kārtā latvieši un krievi, bet še atrodas arī citu tautību pārstāvji, mēs draudzīgi pārrunājam mums visiem svarīgo miera jautājumu. [..] Mums, latviešiem, draudzība ar citām tautām ir bijusi cieņā jau senos laikos. [..] Veicinādami tautu draudzību, mēs veicināsim mieru un miermīlīgu pastāvēšanu – koeksistenci starp

[346] LVA, 1052. f., 1. apr., 2. l., 10. lpp.
[347] LVA, 1052. f., 1. apr., l. 2, 6.–7. lp.
[348] LVA, 1052. f., 1. apr., l. 3, 2. lp.

> tautām. [..] Viena ticība mums visiem ir kopīga. Tā ir ticība mieram, ticība miera uzvarai."[349]

Savukārt konferences rezolūcijā ierakstīti arī šādi vārdi:

> "Mēs zinām, ka pats labākais, pats augstvērtīgākais padomju cilvēka ieguldījums miera nostiprināšanā – ir pašaizliedzīgs darbs Tēvijas labā."[350]

1973. gada 11. janvārī Latvijas Republikāniskās arodbiedrību padomes Kultūras namā (tagadējā Mazā ģilde – *red. piez.*) notika Latvijas miera aizstāvju konference,[351] kuru vadīja toreizējais Latvijas Republikāniskās arodbiedrību padomes priekšsēdētājs Viktors Blūms (1923–2011)[352].[353]

---

[349] LVA, 1052. f., 1. apr., 2. l., 52. lp.

[350] LVA, 1052. f., 1. apr., 2. l., 54. lpp.

[351] Konferences materiālus sk.: LVA, 1052. f., 1. apr., 4. l. un 15. l.; konferences atreferējumu sk.: *Padomju Jaunatne*, Nr. 8, 1973, 12. janv., 1. lpp.

[352] Viktors Blūms dzimis 1923. gadā Pleskavas apgabala Bežancu rajona Nazarkinas sādžā kalpotāju ģimenē, 1941. gadā pabeidzis vidusskolu, brīvprātīgi pieteicies dienestā PSRS bruņotajos spēkos, no kurienes nosūtīts mācībās Andreja Ždanova Ļeņingradas kara inženieru skolā, kas kopš 1941. gada un līdz Otrā pasaules kara beigām bija evakuēta uz Kostromu un kara apstākļos veica apmācības vien pāris mēnešus. Tobrīd tā bija vienīgā mācību iestāde, kas apmācīja virsniekus, kuri nodrošināja reaktīvās artilērijas mašīnu *Katjuša* ekspluatāciju. Pēc apmācību beigšanas Blūmu nosūtīja uz fronti. 1945. gadā strādājis Republikāniskajā darba rezervju pārvaldē Rīgā, vēlāk – par partorgu Adulienas pagastā. No 1946. līdz 1948. gadam mācījies Republikāniskajā partijas skolā, kuru beidzot nosūtīts darbam Latvijas Republikāniskās arodbiedrību padomes Kultūras un sadzīves nodaļas vadītāja amatā. Tad bijis LKP Skrundas rajona komitejas otrais sekretārs, vēlāk – Skrundas rajona darbaļaužu deputātu padomes izpildkomitejas priekšsēdētājs, pēc tam LKP Liepājas apgabala komitejā par Propagandas un aģitācijas nodaļas vadītāju. 1953. gadā Blūms bija LKP Alsungas rajona komitejas pirmais sekretārs, vēlāk – LKP Kuldīgas rajona komitejas pirmais sekretārs. 1959. gadā Blūms kļuva par Latvijas Republikāniskās arodbiedrību padomes priekšsēdētāju, šai amatā bija līdz 1973. gadam. 1966. gadā PSRS Augstākajā Padomē, bijis Prezidija priekšsēdētāja vietnieks, 1975. gadā LPSR Augstākajā Padomē, kur arī pildījis Prezidija priekšsēdētāja vietnieka amatu. "12. jūnijā – PSRS Augstākās Padomes vēlēšanas", *Plēsums*, 1966, 3. jūnijs; "Jauni varas vīri Latvijā", *Brīvība*, Nr. 6, 1973, 1. jūnijs, 2. lpp.; *Cīņa*, 1975, 28. maijs; Hāzners, Vilis. "1975. gada vēlēšanas Latvijā", *Latvija Šodien*, 1976, 1. jūnijs. *Red. piez.*

[353] Bijis LKP Skrundas rajona komitejas otrais sekretārs, Skrundas rajona izpildkomitejas priekšsēdētājs, LKP Liepājas apgabala komitejas Propagandas un

> "Mēs visi esam par to, lai izpildītu mūsu partijas noteikto – saglabāt uz zemes mieru. Tā labā mēs strādājam, tā dēļ mēs dzīvojam."[354]

Konferencē piedalījās arī viesi no Maskavas un Ļeņingradas miera aizstāvēšanas komitejām. Runas noslēgumā Rīgas vagonu rūpnīcas (RVR) frēzētājs, Sociālistiskā Darba Varonis Alberts Ikaunieks (dzimis 1928. gadā)[355] bilda patosa pilnas frāzes:

> "Noslēgumā atļaujiet man izteikt pārliecību Latvijas Padomju Komunistiskās Partijas Centrālajai Komitejai, Republikas valdībai un Padomju Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejai, ka mēs, republikas strādnieku šķira, pieliksim visus spēkus miera stiprināšanai starp tautām. Mieru un brīvību visām tautām!"[356]

Šajā konferencē Latvijas evaņģēliski luteriskā Baznīcas arhibīskapa Jāņa Matuļa (1911–1985) runā iezīmējas baznīcas un ekumenisma nozīme miera kustības procesos:

> "[..] kristīgā baznīca nevar stāvēt nomaļus, jo viņas sludinājumā no pašiem sākumiem sevi atgādina miera balss. [..] Latvijas visu kristīgo konfesiju ticīgie savā ekumeniskā kopībā apliecina, ka viņi stāv par miera īstenošanu visā pasaulē."[357]

Jāpiebilst, ka reliģisko organizāciju darbība PSRS bija problemātiska, tā bija saistīta ar izvēļu izdarīšanu, kuru pamatmērķis bija pašsaglabāšanās. Tādu izvēļu starpā bija gan dalība Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejā un tās sarīkojumos, gan arī regulāru iemaksu veikšana Padomju Miera fondā.

---

aģitācijas nodaļas vadītājs, LKP Alsungas, pēc tam Kuldīgas rajona komitejas pirmais sekretārs.

[354] LVA, 1052. f., 1. apr., 4. l., 1. lp.

[355] Arī republikas Darbaudzinātāju padomes priekšsēdētājs, vēlākos gados LKP CK loceklis, LPSR Augstākās Padomes Prezidija loceklis, LPSR Augstākās Padomes deputāts, saņēmis Vispasaules Miera padomes apbalvojumu, grāmatas *Priekšnojauta. Darbaudzinātāja pārdomas* (V. Valguna literārais atstāstījums. Rīga: Liesma, 1978) autors. Alberts Ikaunieks ir ievērojams ar to, ka viņu kā paraugu padomju pilsonim izmantoja padomju propaganda, par ko liecina raksti presē. "Nesatricināmā komunistu un bezpartejisko bloka vārdā", *Cīņa*, 1971, 28. aprīlis; "Izaugsme", *Cīņa*, 1971, 3. jūnijs; "Dažas pārdomas, Stepanu Vitčenko lasot", *Padomju Jaunatne*, 1982, 11. maijs.

[356] LVA, 1052. f., 1. apr., 4. l., 25. lp.

[357] LVA, 1052. f., 1. apr., 4. l., 66., 67. lp.

1973. gada 11. janvāra konference iezīmīga ar Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas profesora Jāņa Āboltiņa (1906–1990) ierosinājumu:

> "[..] lai Rīgā un citās mūsu republikas pilsētās dēstītu miera parkus un miera birzis un lai nākamās paaudzes zinātu, kā mūsdienu cilvēki ir rūpējušies par mieru. Arī turpmāk visi aktīvi piedalīsimies miera saglabāšanā."[358]

Trūkst informācijas par šīs ieceres īstenošanu.

1976. gada 16. decembrī VDK piesegstruktūras *Latvijas un ārzemju draudzības kultūras sakaru biedrība* telpās Rīgā notika Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas paplašinātais plēnums,[359] kur piedalījās arī obligātā šādiem sarīkojumiem redzamāko sabiedrības pārstāvju izlase – PSRS Tautas skatuves mākslinieces Lilita Bērziņa (īstajā vārdā Lilija Priede-Bērziņa, 1903–1983), VEF direktors Oļegs Leņovs (1926–1987), Rīgas mēbeļu kombināta galdnieks Sociālistiskā Darba Varonis Pāvels Āboltiņš (1916–1981), Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas arhibīskaps Jānis Matulis un dzejnieks Andris Vējāns.[360] Plēnumā akcentēja komitejas darbu divdesmit piecu gadu laikā, miera aizstāvju uzdevumus cīņā par vispārēju atbruņošanos, kur pārrunāti organizatoriski jautājumi, pasniegti apbalvojumi, pausta solidaritāte ar Čīles *miera cīnītājiem* un analizēti 1976. gada centrālā akcijas – parakstu vākšanas zem *Jaunā Stokholmas aicinājuma par bruņošanās sacensības pārtraukšanu un atbruņošanās kampaņu* – rezultāti.[361] Šīs akcijas sekmīgai norisei Rīgas pilsētā un tās sešos rajonos tika dibinātas Veicināšanas komisijas. Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas fonda lietā Nr. 20 (114 lapu apjomā) saglabāta apjomīga informācija par parakstu vākšanas kampaņu, piemēram, apkopoti rezultāti, veiktās organizatoriskās darbības, sarīkojumi. Atskaites iesniegtas uz attiecīgo rajonu partijas komiteju veidlapām.

> "Rajonu partijas komiteju un izpildkomiteju vadībā ir padarīts liels organizatorisks darbs. Pilsētas klubos, kultūras namos, sarkanos

[358] LVA, 1052. f., 1. apr., 4. l., 96. lp.
[359] Plēnuma materiāli: LVA, 1052. f., 1. apr., 16. l.
[360] "Miera aizstāvēšanas komitejas plēnums", *Cīņa*, 1976, 17. decembris.
[361] LVA, 1052. f. 1. apr., 16. l., 8. lpp.; akcijas gaita atspoguļota LPSR presē, tostarp *Zvaigzne*, Nr. 18, 1976, 20. sept., 4. lpp.

> stūrīšos, bibliotēkās u. c. vietās ir notikuši tematiski vakari, tikšanās, kinofestivāli, lektoriji, izrādes, kas bijuši veltīti miera stiprināšanas jautājumiem, cīņai pret bruņošanos un agresiju."[362]

Atskatoties uz komitejas 25 darbības gadiem, Biruta Šneidere rezumēja:

> "Daudzpusīgais miera aizstāvēšanas komitejas darbs nevarētu sekmīgi noritēt, ja nebūtu tai atbalsta no partijas organizācijām, nebūtu savs aktīvs, komitejas locekļi, komisijas. Esam pateicīgi republikas partijas CK, Padomju Miera aizstāvēšanas komitejai par ikdienišķo vadību un palīdzību."[363]

1981. gada 26. novembrī notika kārtējā Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas konference. LKP CK ideoloģiskais sekretārs Imants Andersons (dzimis 1923. gadā)[364] uzrunā uzsvēra sava laika politiskās aktualitātes: cīņa par mieru pasaulē iegūst īpaši svarīgu nozīmi, un jāpieņem izšķiroši lēmumi, lai novērstu jaunus kara draudus.

> "Visi padomju cilvēki kvēli atbalsta PSKP un Padomju valdības miermīlīgo iekšējo politiku. [..] Liela loma šajā laikā miera aizstāvjiem. Miera aizstāvji – tie ir īstenie cīnītāji. Viņu ieroči ir stiprāki par raķetēm un atombumbām – tie ir patiesības vārdi par Padomu Savienības un padomju sadraudzības republiku miermīlīgo politiku, tā ir aktīva darbība, atmaskojot tos, kas kurina jauna pasaules kara ugunsgrēku, grūžot tautas bojāejā."[365]

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejai pasniedza LPSR Augstākās padomes Goda rakstu. Savukārt kā dāvana uz konferences laiku iznāca dzejas izlase *Sudraba sētuve*,[366] tā sastādīta un izdota pēc komitejas Jauniešu sekcijas iniciatīvas, tematiski to veltot cīņai par mieru, un visi

---

[362] LVA, 1052. f. 1. apr., 16. l., 21. lpp.
[363] LVA, 1052. f., 1. apr., 16. l., 65. lp.
[364] Darbojies arī LĻKJS CK, bijis LĻKJS sekretārs, LKP CK Zinātnes, skolu un kultūras nodaļas vadītāja vietnieks, vēlāk Propagandas un aģitācijas nodaļas vadītājs, LPSR augstākās un vidējās speciālās izglītības ministrs.
[365] LVA, 1052. f., 1. apr., 17. l., 5., 6. lp.
[366] *Sudraba sētuve*. Mieram veltītu dzejoļu izlase, sastādījis Pēteris Zirnītis. Rīga: Liesma, 1981.

dzejnieki savus honorārus ir atvēlējuši Padomju Miera fondam. 1981. gada konferencē pieņemtajā rezolūcijā ierakstīti vārdi:

> "Mēs, Padomju Latvijas miera aizstāvju konferences dalībnieki, atzīmējam, ka Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteja kopā ar visu republikas sabiedrību ir paveikusi noteiktu darbu, propagandējot miermīlīgo PSKP un Padomju valdību, uzturējusi draudzīgus kontaktus ar miera aizstāvjiem citās zemēs, īpaši ar miera aizstāvjiem Baltijas jūras valstīs, kā arī sekmējusi brīvprātīgas republikas iemaksas Padomju Miera fondā."[367]

1985. gada 8. februārī notika Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas plēnums, kura jauna darba kārtības sadaļa bija koncerts.[368]

> "Ja atskatāmies uz pagājušajā gadā veikto darbu, tad jāsaka, ka manifestācijas, mītiņi, konkursi, dziesmu festivāli, izstādes, koncerti u. c. pasākumi bija galvenās formas, kurās republikas darbaļaudis piedalījās miera ideju propagandēšanā un tā atbalstīšanā,"[369]

ziņoja komitejas priekšsēdētāja vietniece Biruta Šneidere. Plēnuma dalībnieku pulkā bijuši profesors Ivars Knēts (dzimis 1938. gadā), Rīgas porcelāna rūpnīcas brigadiere, PSRS Augstākās Padomes deputāte Marija Baltā, Latvijas Padomju rakstnieku savienības sekretārs Ēvalds Strods (1933–1998), Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas arhibīskaps Jānis Matulis, LPSR Jaunatnes organizāciju komitejas[370] jeb

---

[367] LVA, 1052. f., 1. apr., 17. l., 63. lp.

[368] Par minētā koncerta repertuāru un koncertu kā obligāto sastāvdaļu valsts sankcionētu organizāciju sarīkojumos liecina Andris Vējāns, daloties atmiņās par to, ka "jaunākais PSRS Tautas skatuves mākslinieks" Raimonds Pauls bija atnācis uz Latvijas Padomju rakstnieku savienību, lai tiktos ar saviem cienītājiem, lai būtu blakus *Dzeguzēniem* un Aijai Kukulei, bet jau pāris dienas vēlāk kopā ar Viktoru Lapčenoku izpildīja savu jauno dziesmu par mieru. Vējāns, Andris. "Spēku savākšanas laiks", *Cīņa*, 1985, 24. februāris. *Red. piez.*

[369] LVA, 1052. f., 1. apr., 12. l., 129. lp.

[370] LPSR VDK piesegstruktūra. *Red. piez.*

čekistu superkomjaunatnes[371] priekšsēdētājs Māris Gulbis.[372] Savukārt plēnumā pieņemtajā rezolūcijā ierakstīta apņemšanās:

> "Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas plēnums vienprātīgi atbalsta Vissavienības miera piekritēju konferences rezolūciju, uzskatot to par pamatu, turpmāk plānojot un organizējot Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas darbu pretkara kustības aktivizēšanā ar mērķi atbalstīt Padomju valsts miera politiku, novērst kodolkara draudus un veicināt atbruņošanos. [..] Plēnums uzdod Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejai savlaicīgi izstrādāt konkrētu pasākumu plānu, lai 1986. gadu atzīmētu kā Starptautisko miera gadu un Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas dibināšanas 35. gadskārtu."[373]

1986. gada 30. oktobrī notika Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas 35. gadadienas konference,[374] kuru atklāja toreizējais LKP CK Ārzemju sakaru nodaļas vadītājs Vladimirs Laukmanis[375] (dzimis 1924. gadā) un vadīja toreizējais LPSR Valsts televīzijas un radioraidījumu komitejas priekšsēdētājs Ivars Ķezbers (1944–1997).[376]

---

[371] Daukšts, Bonifācijs. "Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Valsts drošības komitejas un Latvijas Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienības sadarbība (1953–1961)", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 691. lpp.

[372] Pakalns, K. "Mūsu laikmeta vissvarīgākais uzdevums", *Cīņa*, 1985, 9. februāris.

[373] LVA, 1052. f., 1. apr., 12. l., 148. lp.

[374] LVA, 1052. f., 1. apr., 35. l. Minētajā lietā glabājas apjomīgs dokumentu kopums uz 103 lapām no attiecīgās konferences (stenogramma, priekšsēdētāja referāts, revīzijas komisijas ziņojums u. c.).

[375] Bijis arī LKP Ļeņina rajona komitejas pirmais sekretārs, LKP CK Rūpniecības un transporta nodaļas vadītāja vietnieks, Jūrmalas starprajonu zvejnieku patērētāju biedrības valdes priekšsēdētājs.

[376] Bijis LPSR Jaunatnes organizāciju komitejas atbildīgais sekretārs, LĻKJS CK nodaļas vadītāja vietnieks, LKP CK Propagandas un aģitācijas nodaļas vadītāja vietnieks, LKP CK Ārzemju sakaru nodaļas instruktors, strādājis PSRS vēstniecībā Zviedrijas Karalistē, bijis Latvijas Komitejas kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs prezidija vadītājs, LKP CK Ārzemju sakaru nodaļas vadītāja vietnieks, PSKP CK Sabiedrisko zinātņu akadēmijas aspirants, vēlāk LKP CK sekretārs, 1990. gadā kļuva par Latvijas Neatkarīgās komunistiskās partijas vadītāju, kuru pārdēvēja par Latvijas Demokrātisko Darba partiju un kura vēlāk turpināja darboties bijušā LPSR VDK darbinieka Jura Bojāra vadībā.

Uzrunu konferencē teica toreizējais LKP CK Administratīvo orgānu nodaļas vadītājs Anatolijs Gorbunovs (dzimis 1942. gadā):

> "Es domāju, ka miera cīnītāju uzdevums ir ne tikai propagandēt mūsu miera politiku, bet arī miera cīnītāju uzdevums ir arī tuvināt tautas un caur šo tuvināšanos arī propagandēt un cīnīties par mieru. [..] mūsu Padomju Latvijas miera cīnītāju komitejai ir autoritāte ne tikai mūsu republikā, bet tai ir autoritāte arī pasaulē, jo šai kustībā ir iesaistījušies cilvēki ar autoritāti un ir iesaistījušies cilvēki, kas konkrēti darbojas šai kustībā gan ar savu mākslu, gan ar savu organizatorisko darbību un citādi."[377]

Akadēmiķis Jānis Stradiņš (dzimis 1933. gadā) šo konferences laiku iesaistīja politiskās situācijas kontekstā:

> "Mēs esam sanākuši šodien kopā tādā dīvainā rudenī, rudenī – pēc Reikjavīkas, pēc Kopenhāgenas, pēc Jūrmalas tikšanās, arī pēc Černobiļas, rudenī, kad cerības mijas ar bažām un vilšanos,"[378]

aktualizējot ļoti būtisku jautājumu, kā un kādiem mērķiem tiek izmantoti zinātnes sasniegumi un izgudrojumi, mudinot domāt ieklausīties otra argumentos un panākt uzticību un saprašanos.

> "Vai nav amorāli vest šādu militāru sacensību laikmetā, kad vai puspasaules cieš badu, kad nav uzvarētas briesmīgās slimības – vēzis, infekcijas, arī tuberkuloze, parādās jaunas vīrusu slimības? Ja jau grib taisīt lielo tehnoloģisko lēcienu XXI gadsimtā, vai tad nebūtu labāk to nedarīt vis militārā laukā, bet to darīt caur tautas dzīves līmeņa pacelšanu un vispār trešo valstu dzīves līmeņa pacelšanu."[379]

Šis ir laiks, kad aizvien vairāk, salīdzinot ar iepriekšējām desmitgadēm, parādās argumentēti viedokļi un mazāk vērojama akla un bezierunu paklausība.[380] Līdzās miera problēmām vairāk tiek aktualizēta dabas

---

[377] LVA, 1052. f., 35. l., 6., 7. lp.
[378] LVA, 1052. f., 35. l., 6., 10. lp.
[379] LVA, 1052. f., 35. l., 6., 15. lp.
[380] Salīdzinot iepriekšējo gadu publikācijas par Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas sarīkojumiem, var ievērot, ka publikācijās par 1986. gada 30. oktobra konferenci uzmanība vairāk pievērsta uzrunu un priekšlasījumu saturiskajam izklāstam nekā formāliem konferences atribūtiem, piemēram, trūkst ievērojamu dalībnieku uzskaitījuma. Atšķirību novērtēšanā sevišķi jāvērš uzmanība kļūdām, kas iepriekš pieļautas, piemēram, dalībnieku raksturojumā. Tā, *Padomju Jaunatne*, Nr. 174, 1951,

un tīras vides problemātika un apdraudētība. Šī problēma aktualizējās arī Rīgas rajona kolhoza *Ādaži* priekšsēdētāja, vēlākā PSRS prezidenta padomnieka Alberta Kaula (1938–2008)[381] teiktajā:

> "Šodien miera un dabas, apkārtējās vides aizsardzība ir cieši saistīti, jo, neņemot vērā to, mēs varam novest dabu līdz atomkara seku līmenim. [..] Patreiz Latvijā visam pāri līdzās Miera un Pārtikas problēmām parādās Daugavas problēma. [..] Viena no mūsu komisijas darba formām – ir tautu draudzības stiprināšana, mūsu dzīvesveida izskaidrošana."[382]

Tika paplašinātas arī Miera fonda veicināšanas komisiju funkcijas, uzliekot tām arī visu pretkara kustības sarīkojumu organizēšanu.

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas struktūra

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas priekšsēdētāji bijuši Jānis Peive (1951–1962), Žanis Grīva (1962–1981) un Andris Vējāns (1981–1990).

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas sastāvs tika ievēlēts, pārvēlēts vai papildināts komitejas konferencēs vai paplašinātajos plēnumos. Tāpat tika izvirzīti un ievēlēti komitejas priekšsēdētājs, vietnieki (sākumgados atbildīgais sekretārs), kopš 1974. gada – referents. Lai šajās konferencēs vai plēnumos nodrošinātu komitejas darbību, tika izvirzīts un ievēlēts komitejas prezidijs, kurš koordinēja komitejas darbu, – sasaucot un noturot regulāri sēdes (reizēm arī paplašinātas prezidija sēdes), pārrunājot un apstiprinot komitejas gadskārtējos darbības plānus, pārrunājot un izvērtējot paveikto,

---

5. septembris, 1. lpp. Tekstilrūpniecības strādnieku arodbiedrības republikāniskās komitejas priekšsēdētāja Lidijas Smites (Smits) uzvārds norādīts vīriešu dzimtē ("priekšsēdētājs"), kas nozīmē, ka publikāciju sagatavoja pēc dokumentiem, nevis pēc faktiski redzētā. *Red. piez.*

[381] Alberts Kauls (1938–2008) bijis PSRS prezidenta Mihaila Gorbačova padomnieks, kurš PSRS VDK organizētā 1991. gada Augusta puča laikā atbalstīja apvērsumu un Vislatvijas sabiedrības glābšanas komiteju, kādēļ Kaulam vēlāk likums liedza kandidēt Saeimas vēlēšanās. Kad 1995. gadā viņa vadītā *Vienības partija* iekļuva 6. Saeimā. Kauls kļuva par Latvijas Republikas ministru prezidenta biedru Andra Šķēles valdībā. *Red. piez.*

[382] LVA, 1052. f., 35. l., 6., 20.–22. lp.

izskatot komitejas darbības finanšu tāmes un izdevumus, kas saskaņoti un apstiprināti Padomju Miera aizstāvēšanas komitejā. Gan par ik gadu paveiktajiem darbiem, gan izdevumu tāmēm regulāri rakstītas atskaites Padomju Miera fondam.

1951. gada 17. septembrī pirmās miera aizstāvju konferences noslēgumā tika ievēlēta komiteja piecdesmit biedru sastāvā – par priekšsēdētāju kļuva Jānis Peive, par vietniekiem ievēlēti Andrejs Balodis (1908–1987),[383] Jānis Jurgens (1900–1983)[384] un Jānis Sudrabkalns (1894–1975),[385] par sekretāri – Erna Daugaviete,[386] komitejas prezidijā[387] ievēlēti Andrejs Balodis, Jānis Jurgens, Jānis Sudrabkalns, Erna Daugaviete, Arvīds Pelše, Kārlis Voltmanis (1898–1984),[388] Elmārs Bēmanis (1926–1987)[389] un Aleksandrs Grass. 1958. gadā komitejā tika ieviests jauns amats – atbildīgais sekretārs,

---

[383] Dzejnieks, žurnāla *Karogs* atbildīgais sekretārs (1946), atbildīgais redaktors (1948–1964).

[384] 1980. gada 25. decembra publikācija *Padomju Studentā* un tur lietotais "padomju eifēmisms" – "strādāja padomju darbā Maskavā" – liecina, ka Jānis Jurgens no 1940. gada līdz 1941. gadam bijis vai nu PSRS Iekšlietu tautas komisariāta vai arī PSRS Valsts drošības tautas komisariāta darbinieks, tad pirmā atsevišķā latviešu rezerves strēlnieku pulka politdarbinieks. No 1941. līdz 1946. gadam – LKP CK trešais sekretārs, "veicot nozīmīgu darbu zemes reformas realizācijā republikā", proti, nacionalizācijā. Kopš 1946. gada Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Ekonomikas fakultātes dekāns, mācību prorektors (1949. gadā) un Politekonomijas katedras vadītājs līdz 1964. gadam, rektors (1941, 1949–1962). PSRS Augstākās Padomes un LPSR Augstākās Padomes deputāts. Ieguvis dažādas PSRS un LPSR balvas. Rikšis, Visvaldis. "Dzīves dominantes", *Padomju Students*, 1980, 25. decembris. Formulējuma "padomju darbs" vai konkrētāk "padomju darbā Rīgas pilsētas Maskavas rajonā" saistību ar darbu VDK apstiprināja Latvijas Universitātes arhīvā pieejamie dokumenti par Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes prorektoru (1981–1987), arī Juridiskās fakultātes docētāju Edgaru Meļķisi (1929–2009). Sk. Apsītis, Romāns. "Edgars Meļķisis", *Padomju Students*, 1967, 16. marts; Plotnieks, Andris. "Edgars Meļķisis", *Padomju Students*, 1975, 22. maijs. *Red. piez.*

[385] Dzejnieks, LPSR Tautas dzejnieks (1947), PSRS Valsts prēmija (1948) un LPSR Valsts prēmija (1964), LPSR Zinātņu akadēmijas akadēmiķis (1973), LKP CK loceklis (1963–1971), Latvijas Padomju rakstnieku savienības valdes loceklis (1941–1975).

[386] Rīgas Medicīnas preparātu rūpnīcas galvenā tehnoloģe.

[387] *Padomju Jaunatne*, Nr. 189, 1951, 19. sept., 2. lpp.

[388] Latvijas arodbiedrību Centrālās padomes priekšsēdētāja vietnieks, arī Latvijas Arodbiedrību republikāniskās padomes priekšsēdētājs.

[389] Tolaik LĻKJS CK sekretārs, vēlāk LPSR Tautas kontroles komitejas priekšsēdētājs.

šajā amatā no 1958. līdz 1972. gadam atradās biedrs Vladimirs Baranovskis,[390] bet no 1962. gada šis amats tika pārdēvēts – priekšnieka vietnieks.

Nākamās izmaiņas attiecināmas uz 1959. gada 14. aprīļa konferenci, kad par priekšsēdētāju atkārtoti ievēlēja Jāni Peivi, par vietniekiem – Andreju Balodi, Jāni Sudrabkalnu un Jāni Jurgenu, komitejas prezidiju septiņpadsmit cilvēku sastāvā; komitejas struktūrā parādījās jauns amats – atbildīgais sekretārs, kurā apstiprināja Vladimiru Baranovski. Plenārsēdē tika aktualizēts jautājums par Baltijas jūru kā miera jūru, kā arī ierosināja ciešāk sadarboties šo valstu miera cīnītājiem. 1962. gada 9. maija komitejas konferencē notika izmaiņas tās vadībā: par komitejas priekšsēdētāju ievēlēja rakstnieku Žani Grīvu (komiteju vadīja līdz 1981. gadam), par vietniekiem apstiprināja Andreju Balodi, Vladimiru Baranovski,[391] Emīliju Gudrinieci (1920–2004)[392] un Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes rektoru Valentīnu Šteinbergu (1915–2011).[393]

---

[390] 1950. gadā VEF frēzētājs, stahanovietis. 1957. gadā LĻKJS CK Aģitācijas un propagandas daļas vadītāja vietnieks. Laikā no 1975. līdz 1979. gadam Latvijas Republikāniskās arodbiedrību padomes Ārzemju tūrisma nodaļas vadītājs. Deviņdesmitajos gados Stokholmas Starptautiskā miera pētniecības institūta speciālists Krievijas jautājumos. Cilvēks ar šādu vārdu un uzvārdu pēc okupācijas 1940. gada jūlijā iecelts policijas palīgdienestā Demenes pagastā. "Jauni policijas palīgi", *Daugavas Vēstnesis*, Nr. 156, 1940, 10. jūlijs; Klints, A. "Darba veltes Padomju Latvijas 10. gadadienai. Ražo arvien vairāk un labāk", *Padomju Jaunatne*, 1950, 19. jūlijs; "Ievērojama apspriede VEF", *Cīņa*, 1950, 4. augusts; *Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija dekrēts*, 1957, 26. oktobris; Bērziņš, V. "Ceļošanas prieks", *Zvaigzne*, 1975, 20. decembris; "Tūrisma padomju variants", *Latvija*, 1977, 27. augusts; "Rietumi atbalstīja un atbalstīs Jeļcinu", *Diena*, 1993, 17. novembris. *Red. piez.*

[391] 1962. gadā LKP CK plašsaziņas līdzekļi norāda, ka komitejas priekšsēdētājam Žanim Grīvam ir četri vietnieki, no kuriem trim ir "profesijas" vai amati – dzejniekam Andrejam Balodim, Rīgas Politehniskā institūta profesorei Emīlijai Gudriniecei un Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes rektoram Valentīnam Šteinbergam, bet ceturtais – Vladimirs Baranovskis – tiek traktēts kā "sabiedriskais darbinieks", kas kontekstā ir svarīgs eifēmisms. "Tautas grib mieru", *Cīņa,* 1962, 11. maijs. *Red. piez.*

[392] Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes ķīmijas fakultātes dekāne, Rīgas Politehniskā institūta ķīmijas profesore, LPSR Zinātņu akadēmijas akadēmiķe.

[393] Filozofs un vēsturnieks, Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes rektors (1962–1970), LPSR Zinātņu akadēmijas akadēmiķis, LPSR Zinātņu akadēmijas Vēstures un filozofijas institūta direktors.

Konferencē apstiprināja jaunu prezidija sastāvu,[394] ievēlēja Latvijas republikānisko Miera aizstāvēšanas komiteju septiņdesmit piecu cilvēku sastāvā.[395] Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas 1972. gada 29. marta sēdes[396] protokola izraksts liecina, ka LKP CK Ārzemju sakaru nodaļas vadītājs Jānis Brolišs (1929–1985) ierosināja atbrīvot viņu no Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas priekšsēdētāja vietnieka amata sakarā ar to, ka tiek pārcelts darbā [tātad pārcelts darbā no "sabiedriskās organizācijas", kur ir ievēlēts, uz "arodbiedrību", kas nebūtu iespējams, ja šīm struktūrām pašām būtu kaut mazākā noteikšana par savu personālu, kaut vai tik maza kā Latvijas Padomju rakstnieku savienībā – *Red. piez*.] uz Latvijas Republikānisko arodbiedrību padomi par Ārzemju tūrisma nodaļas vadītāju.[397] Viņa vietā pēc komitejas priekšsēdētāja Žaņa Grīvas ierosinājuma tiek ievēlēta līdzšinējā LKP CK instruktore Biruta Šneidere.[398] Biruta Šneidere vietnieces amatā darbojās līdz pat komitejas darba beigām 1990. gadā. Sakarā ar to, ka komitejas un prezidija sastāvs bija vēlēts pirms vienpadsmit gadiem (1962. gadā) un daudzi locekļi dažādu iemeslu dēļ vairs komitejā aktīvi nedarbojās, 1973. gada 11. janvāra Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas prezidija sēdē atkal dienas kārtībā ir jautājums par prezidija sastāva un republikāniskās komisijas sastāva sadarbībā ar Miera fondu apstiprināšanu. Pēc LKP CK sekretāra Rūdolfa Verro (1925–1992) priekšlikuma ievēlēts komitejas sastāvs

[394] Prezidija sastāvā: Imants Andersons, Andrejs Balodis, Vladimirs Baranovskis, Jevgeņijs Bīrons (1915–1985; Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības priekšsēdētāja vietnieks), Viktors Blūms, Aina Brikše (1933–2011), Žanis Grīva, Emīlija Gudriniece, Arnolds Deglavs (1904–1969), Jānis Jēgermanis (1885–1968), Vladislavs Kaupužs (1918–1959), Jāzeps Lūriņš (dzimis 1930. gadā), Lilija Priede-Bērziņa (vēlāk pazīstama kā Lilita Bērziņa), Valentīna Pihele, Ludis Himelreihs (1931–1994), Valentīns Šteinbergs, V. Elsters (Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas nodaļas pārvaldnieks, LPSR Ministru Padomes Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka vietnieks).

[395] LVA, 1052. f., 1. apr., 6. l., 71. lp.

[396] LVA, 1052. f., 1. apr., 7. l., 4. lp.

[397] Jānis Brolišs šajā amatā nav ilgu laiku, jo jau 1975. gadā minēts, ka vadību pārņēmis Broliša kolēģis no Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas, "sabiedriskais darbinieks" Vladimirs Baranovskis. *Red. piez.*

[398] LVA, 1052. f., 1. apr., lieta Nr. 7, 1. lp.

piecdesmit septiņu cilvēku sastāvā,[399] komitejas prezidijs trīspadsmit cilvēku sastāvā,[400] tostarp Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības prezidija priekšsēdētājs Žanis Zakenfelds (1931–1989),[401] LPSR Valsts Radio un televīzijas komitejas priekšsēdētājs Ilmārs Īverts (1924–1995) u. c., kā arī izraudzīta komisija piecpadsmit cilvēku sastāvā sadarbībai ar Padomju Miera fondu.[402] Prezidija sēdē atkārtoti par priekšsēdētāju ievēlēts Žanis Grīva, par priekšsēdētāja vietniekiem ieteikti un arī ievēlēti Biruta Šneidere, Andrejs Balodis un LPSR sociālā nodrošinājuma ministre Valentīna Pihele (1920–2006).[403] 1974. gadā Padomju Miera aizstāvju komiteja Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejā ieviesa jaunu štata vietu, nosakot samaksu 100

[399] Saraksts pieejams LVA, 1052. f., 1. apr., 15. l., 122. lp.
[400] LVA, 1052. f., 1. apr., 15. l., 125. lp.
[401] Ievērojams VDK un tās piesegstruktūru darbinieks Žanis Zakenfelds, Žaņa-Arvīda dēls dzimis 1931. gada 5. maijā Jelgavā, tēvs advokāts, PSKP biedrs kopš 1959. gada, beidzis Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Filoloģijas fakultātes Žurnālistikas nodaļu 1955. gadā un PSKP CK Augstāko partijas skolu Maskavā 1964. gadā. No 1954. gadā strādājis par žurnālistu Austrumberlīnē, no 1956. līdz 1959. gadam – darbojies VDK piesegstruktūrā padomju komitejā *Par atgriešanos dzimtenē*. Tad no 1959. līdz 1962. gadam bijis VDK piesegstruktūras *Dzimtenes Balss* redaktors. Turpinājis darbu VDK piesegā PSRS vēstniecībā Stokholmā kā atašejs no 1964. līdz 1967. gadam. No 1967. līdz 1970. gadam darbojies VDK piesegstruktūrā *Latvijas komiteja kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs* un tad no 1970. līdz 1977. gadam un no 1983. gada VDK piesegstruktūrā *Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrība*. No 1977. līdz 1983. gadam darbojies VDK ar piesegu PSRS vēstniecībā kā pirmais sekretārs Vīnē (Austrijā). Kopš 1986. gada pildījis LKP Revīzijas komisijas locekļa pienākumus. Pausts viedoklis, ka studiju laikā nodevis savu draugu Timmermani (Kārlis Timmermanis, Arvīda dēls, dzimis 1931. gadā Jelgavas apriņķa Lielvircavas pagastā, arestēts 1952. gada 17. oktobrī par *pretpadomju* aģitāciju, krimināllieta Nr. 19260) kopā ar citiem *pretpadomju* grupas dalībniekiem. Spriežot pēc LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas sniegtās informācijas intervijā ar Viesturu Gaili (dzimis 1955. gadā), Žanis Zakenfelds, par spīti Imanta Lešinska atmaskojošajam darbam *Kalpības gadi*, radīja atsevišķās personās pārliecību, ka patiešām darbojas tikai amatā, kurā formāli skaitījās, un ka rīkojas ar vislabākajiem nodomiem. "Rīgas čekistu diplomātiskais koncerts", *Latvija Šodien*, 1983, 1. novembris; "Daži kompartijas funkcionāri, čekas ierēdņi un tās ziņotāji okupētajā Latvijā", *Pavalstnieks*, 1992, 17. novembris. *Red. piez.*
[402] 1973. gada 11. janvāra protokols Nr. 1, LVA, 1052. f., 1. apr., 8. l, 8. lp.
[403] 1973. gada 11. janvāra protokols Nr. 1, LVA, 1052. f., 1. apr., 8. l, 10. lp. LPSR sociālā nodrošinājuma ministre (1961–1983), pirms tam LKP Valkas rajona pirmā sekretāre, pirmā Latvijas Miera fonda Veicināšanas komisijas priekšsēdētāja.

rbļ. mēnesī, pēc Birutas Šneideres ieteikuma komitejas prezidijs šajā amatā apstiprināja bijušo Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības referenti Larisu Rozenbergu.[404] 1976. gada 2. decembrī komitejas prezidija sēdē nolēma papildināt komitejas sastāvu ar desmit cilvēkiem, tostarp ar Latvijas komitejas kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs prezidija priekšsēdētāju Albertu Liepu (1931–1994),[405] LĻKJS CK sekretāru Georgu Reihmani (dzimis 1942. gadā)[406] un citiem.

1976. gada 16. decembra komitejas paplašinātā plēnuma laikā tiek papildināts komitejas sastāvs, no jauna ievēlēti vienpadsmit biedri,[407] to vidū Latvijas Republikas arodbiedrību padomes priekšsēdētājs Augusts Zitmanis (1929–2005),[408] LPSR Valsts televīzijas un radioraidījumu komitejas priekšsēdētājs Leonards Bartkevičs (dzimis 1932. gadā),[409] LPSR Ministru Padomes Lietu pārvaldes Kultūras, izglītības, veselības aizsardzības un sociālās nodrošināšanas nodaļas vadītāja Mirdza Brencsene (1928–2016),[410] Latvijas Komitejas kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs prezidija priekšsēdētājs Alberts Liepa, Rīgas pilsētas Oktobra rajona partijas komitejas sekretāre Ņina Braže,[411] un prezidija sastāvs papildināts ar sešiem biedriem. 1978. gadā Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejā izveidoja Jaunatnes sekciju,[412] un par tās priekšsēdētāju iecēla Andreja Upīša

[404] Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas prezidija 1974. gada 7. jūnija sēdes protokols Nr. 6, LVA, 1052. f., 1. apr., 7. l., 19., 20. lp.

[405] Bijis PSRS vicekonsuls Zviedrijā.

[406] Bijis arī LKP CK lektors.

[407] Sarakstu sk. LVA, 1052. f., 1. apr., 16. l., 83. lpp.

[408] Bijis arī LĻKJS CK pirmais sekretārs.

[409] Bijis arī LĻKJS CK pirmais sekretārs, LPSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks, LPSR ārlietu ministrs.

[410] Arī LKP Ļeņina rajona izpildkomiteja sekretāre, Rīgas pilsētas darbaļaužu deputātu padomes izpildkomitejas priekšsēdētājas vietniece, LPSR Ministru Padomes Lietu pārvaldes Kultūras, izglītības, veselības aizsardzības un sociālā nodrošināšanas nodaļas vadītāja.

[411] Arī Latvijas kultūras darbinieku arodbiedrību komitejas priekšsēdētāja, Zinību nama direktore.

[412] Jaunatnes sekcijā darbojušies Latvijas Padomju rakstnieku savienības valdes sekretāre, ārzemju konsultante Anna Velēda Žīgure (dzimusi 1948. gadā), Ēriks Tivums (*Dzimtenes Balss* korespondents), Normunds Grostiņš (dzimis 1964. gadā, 1980. gadā vēl kā Rīgas 2. vidusskolas 10.a klases skolnieks, vēlāk *Padomju Jaunatnes*

Valsts akadēmiskā drāmas teātra galvenā režisora palīdzi literārajos jautājumos Ritu Melnaci (dzimusi 1939. gadā). 1981. gada 26. novembra konferencē apstiprināts Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas sastāvs piecdesmit trīs cilvēku sastāvā,[413] ievēlēta komisija sadarbībai ar Padomju Miera fondu piecpadsmit cilvēku sastāvā. Toreizējais Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas priekšsēdētājs Žanis Grīva veselības problēmu dēļ konferencē nepiedalījās, un tika izvirzīts un ievēlēts jauns komitejas priekšsēdētāja kandidāts – rakstnieks, žurnāla *Karogs* galvenais redaktors Andris Vējāns, bet par komitejas priekšsēdētāja vietniekiem apstiprinātas – Biruta Šneidere un Valentīna Pihele, apstiprināts komitejas prezidijs septiņpadsmit cilvēku sastāvā[414] un komitejas Jaunatnes sekcija deviņu cilvēku sastāvā[415] un piešķirti Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas apbalvojumi. 1984. gada 3. aprīļa Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas prezidija sēdē par prezidija locekli tika ievēlēts Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības priekšsēdētājs Žanis Zakenfelds. 1986. gada 30. oktobrī komitejas konferencē ievēlēta Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteja piecdesmit piecu cilvēku sastāvā un prezidijs deviņpadsmit cilvēku sastāvā un atkārtoti par komitejas priekšsēdētāju ievēlēts Andris Vējāns, par vietnieci – Biruta Šneidere, Republikas Miera fonda veicināšanas komiteja septiņpadsmit cilvēku sastāvā un par komisijas priekšsēdētāju – LPSR Mākslinieku savienības valdes priekšsēdētāja Džemma Lija Skulme (dzimusi 1925. gadā), ievēlēta komitejas Jaunatnes sekcija septiņpadsmit cilvēku sastāvā, kam par priekšsēdētāju atkārtoti ievēlēts Igors Tipāns (dzimis 1953. gadā),[416] ievēlēta revīzijas komisija piecu cilvēku sastāvā žurnālista

korespondents, kā Vēstures un filozofijas fakultātes students arī P. Stučkas Latvijas Valsts universitātes Miera aizstāvēšanas komitejas priekšsēdētājs, šīs pašas universitātes ateistu kluba priekšsēdētājs), un citi. Žihare, Laima. "Anna Žīgure", *Liesma,* 1986, 1. septembris; Grīva, Žanis. "Cilvēces viscildenākais uzdevums", *Karogs,* 1981, 1. septembris; Raubišķis, M. "Miera vārdā", *Dzimtenes Balss,* 1984, 1. marts.

[413] LVA, 1052. f., 1. apr., 17. l., 67.–70. lp.

[414] LVA, 1052. f., 1. apr., 17. l., 75. lpp.

[415] LVA, 1052. f., 1. apr., 17. l., 77. lpp.

[416] Bijis arī Rīgas Politehniskā institūta Internacionālā draudzības kluba priekšsēdētājs, docents.

Augusta Lediņu vadībā. 1986. gada 28. janvāra Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas prezidija sēdē[417] apstiprināts jauns komitejas Jaunatnes sekcijas sastāvs.

Jāatzīmē, ka no piecdesmit toreizējās komitejas sastāva locekļiem bija vairāki vienas paaudzes rakstnieki, tostarp Andrejs Balodis, Anna Brodele (1910–1981),[418] Žanis Grīva,[419] Fricis Rokpelnis (1909–1969),[420] Anna Sakse, kā arī vecāki kolēģi – Jānis Sudrabkalns, Andrejs Upīts[421] un Nikolajs Zadornovs (1909–1992).[422] Tomēr viennozīmīgi pateikt, cik tieši viņi iesaistījās *miera nešanas misijā* vai komitejas ikdienas darbā, nav iespējams. Rodas iespaids, ka viņus izmantoja kā sabiedrībā plaši pazīstamus cilvēkus, kā sava, padomju, laika rakstniecības spilgtus pārstāvjus, sociālistiskā reālisma kanona īstenotājus latviešu padomju kultūrā un konkrēti literatūrā. Tas vedina uz pārdomām, ka šajā miera propagandas ceļā cerēts uz nozīmīgu literātu "balsi" – atbilstošas tematikas dzejoļiem, prozas, darbiem, publicistiku. Šīs "cerības" attaisnojās jau itin drīz, jo jau 1951. gadā Rīgā izdotas divas antoloģijas – dzejas antoloģija *Miera sardzē*[423] un miera tematikai veltīts prozas krājums *Cilvēces sirdsapziņas balss*.[424] Šāda tendence vērojama arī turpmākajās desmitgadēs, kad komitejas darba plānos ierakstīta šādu tematisku izlašu vai antoloģiju sagatavošana un izdošana.[425] Valdošā ideoloģija apzinājās, ka publiski paustam vārdam ir iedarbīgs spēks un vara. Pirmās komitejas sastāvā bija arī vairāki

[417] LVA, 1052. f., 1. apr., 34. l., 2. lp.

[418] Jaunatnes teātra literārās daļas vadītāja, redaktore Kinematogrāfijas ministrijā līdz 1948. gadam.

[419] Vispasaules Miera padomes loceklis.

[420] LPSR Ministru Padomes Mākslas lietu pārvaldes priekšnieks (1944–1952, 1954–1960), LPSR Kinodarbinieku savienības valdes sekretārs (1962–1965).

[421] LPSR Tautas rakstnieks (1943), LPSR Zinātņu akadēmijas akadēmiķis (1946).

[422] LPSR Nopelniem bagātais kultūras darbinieks.

[423] *Miera sardzē*. Dzejas antoloģija, sakārtojis Pāvils Vīlips. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1951.

[424] *Cilvēces sirdsapziņas balss*. Mieram veltīts prozas krājums, sakārtojis Edgars Damburs. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1951.

[425] *Šalko laimei, Dzintarjūra!* Dzejas antoloģija, sakārtojis Valdis Rūja. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1959; *Sudraba sētuve.* Mieram veltītu dzejoļu izlase, sakārtojis Pēteris Zirnītis. Rīga: Liesma, 1981; *Pasaule šodien no jauna*. Miera grāmata latviešu, krievu, angļu un vācu valodā, sakārtojis Pēteris Zirnītis. Rīga: Liesma, 1989.

tolaik vadoši LPSR aktieri vai režisori, radošo profesiju pārstāvji, galvenokārt radošo savienību priekšsēdētāji, mākslas augstskolu rektori u. tml., tostarp režisori Alfrēds Amtmanis-Briedītis (1885–1966)[426] un Eduards Smiļģis (1886–1966),[427] operdziedātāja Elfrīda Pakule (1912–1991), aktrise Lilita Bērziņa, Jurijs Jurovskis (īstajā vārdā Grigorijs Saruhanovs; 1894–1959), gleznotājs Arturs Lapiņš, arhitekts Kārlis Plūksna (1906–1973), gleznotājs un grafiķis Oto Skulme (1889–1967),[428] komponists Ādolfs Skulte, – proporcionāli aptuveni viena trešdaļa no visa sastāvā. Šāda tendence vērojama arī turpmākajā komitejas darbībā un prezidija sastāvā, tiesa, aizvien vairāk tajā pamanāmi LKP CK pārstāvji, īpaši no propagandas un aģitācijas struktūrām, LKP instruktori, vadošo LKP CK plašsaziņas līdzekļu pārstāvji, LPSR VDK piesegstruktūru vadošie darbinieki un citi no publicitātes un varas pozīcijām ievērojami darbinieki. Uzmanības vērts būtu pētījums par Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejā iesaistītajām personībām, kurām ir nenoliedzama nozīmē Latvijas kultūras vēsturē. Jau pirmās Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas sastāvs apliecina, ka tā veidošanā būtisku lomu ieņēma noteikta veida personu atlase, iekļaujot dažādu profesiju pārstāvjus, arī vienkārša darba strādniekus, kas izpelnījušies uzmanību, būdami, piemēram, stahanovieši un Sociālistiskā Darba varoņi. Tāpat būtiska loma bijusi arī nopelniem bagātajiem skatuves darbiniekiem vai māksliniekiem, augstskolu, centrālo periodisko izdevumu un dažādu radošo organizāciju pārstāvjiem, un sabiedrībā plaši pazīstamām personām. Allaž sastāvā bijušas arī ideoloģiski un politiski nozīmīgas personas.

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas atrašanās vieta

Sākotnēji Latvijas republikāniskā Miera aizstāvēšanas komiteja (lietoti dažādi nosaukumi) atradās Latvijas Padomju rakstnieku savienības namā, Krišjāņa Barona ielā 12. Vēlāk (laiku precīzi nav izdevies fiksēt, bet pēc komitejas veidlapām var secināt

[426] LPSR Valsts akadēmiskā drāmas teātra galvenais režisors.
[427] Akadēmiskā Raiņa Dailes teātra galvenais režisors.
[428] Latvijas Mākslas akadēmijas docētājs (1944–1956), rektors (1940–1941, 1944–1961).

vismaz desmitgadi – kopš divdesmitā gadsimta sešdesmitajiem gadiem) Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteja pārcēlās uz telpām Gorkija ielā 11a (tagadējā Krišjāņa Valdemāra iela 11a, Kultūras ministrija), pelēcīgā savrupnamā, kur tolaik atradās arī vēl vismaz divas citas piesegstruktūras – Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrība un Komiteja kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs (vēlāk arī *Intūrists* un LPSR Jaunatnes organizāciju komiteja).

> "Visām trim organizācijām ir ļoti daudz kopēju mērķu un uzdevumu. Mēs dzīvojam un strādājam, uzturot ciešus, draudzīgus savstarpējos kontaktus. Draudzības nams. Tā mēdz dēvēt šo mītni, kuru ieskauj liepas un daudz atmiņu. Te viesojušās delegācijas no tuvām un tālām pasaules zemēm. Te iegriežas cilvēki, lai apvaicātos par to, kur un kā varētu pielikt savus spēkus un pūles miera labā,"[429]

atskatoties uz Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas trīsdesmit pieciem gadiem, rakstīja tās toreizējais priekšsēdētājs, dzejnieks Andris Vējāns.[430]

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas darbības virzieni

Padomju miera aizstāvēšanas komiteja sadarbojās ar 120 dažādu valstu miera organizācijām (tostarp Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteja) un kustībām, it sevišķi ciešus sakarus uzturot ar attiecīgajām organizācijām sociālistiskajās valstīs. Sadarbība izpaudās visdažādākajās formās kā, piemēram, delegāciju apmaiņa, piedalīšanās starptautiskajos un citu zemju nacionālajos sarīkojumos, "apaļā galda" konferences, simpoziji, dažādu valstu pārstāvju reģionālās tikšanās, kontakti ar dažādu zemju arodbiedrībām, jaunatnes un sieviešu organizācijām, miera cīnītāju grupu braucieni uz ārzemēm u. c.[431] Komitejas darba pamatā bija vietējās miera aizstāvēšanas komitejas iniciatīvas, Vissavienības Miera padomes un

[429] Vējāns, Andris. *Latvijas miera balss*. Rīga: Avots, 1986, 7., 8. lpp.
[430] Ēkā Gorkija ielā 11a atradās arī LPSR Jaunatnes organizāciju komiteja. *Pionieris*, 1972, 25. februāris.
[431] Pamatinformācija ņemta no Lediņš, Augusts. *Miera piekritēju kustība, tās izaugsme un uzdevumi.* Palīgmateriāls lektoriem. Rīga: LPSR Zinību biedrības starptautisko jautājumu propagandas zinātniski metodiskā padome, 1976, 6. lpp.

Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas noteikto sarīkojumu īstenošana un miera ideju propaganda ārzemju sabiedrības vidū.[432] Latvijas Miera aizstāvji piedalījās visos sarīkojumos, ko organizēja Padomju Miera aizstāvēšanas komiteja un Vispasaules Miera padome, piemēram, Vispasaules Kongresā par mieru un atbruņošanos Maskavā (1962, 1973) un mieram veltītos starptautiskos forumos (Indijā, Kubā, Grieķijā un citur), deleģēja pārstāvjus miera forumos un kongresos. Komitejas pārstāvji aktīvi iesaistījās miera kustībā, akcijās, kampaņās, solidaritātes sarīkojumos un protesta akcijās, miera gājienos, miera konferencēs, miera stafetēs, parakstu vākšanas kampaņās, regulāri koordinēja un veica iemaksas Padomju Miera fondā u. c. aktivitātēs.

Nozīmīgu informāciju par komitejas darbu iespējams rast LVA saglabātajos komitejas un tās prezidija sēžu protokolos (1972–1990).[433] Galvenie jautājumi bijuši: izskatīt un apstiprināt ikgadējo darba plānu un finanšu tāmi, reaģēt uz nozīmīgiem PSKP lēmumiem, rezolūcijām, ārpolitiskā kursa nostādnēm, apspriest Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas sanāksmēs vai Padomju Miera fonda sanāksmēs paustās atziņas un norādījumus un pieņemt zināšanai, izvirzīt un apstiprināt delegātus dažādām konferencēm, kongresiem, sniegt informāciju un analizēt LPSR veiktās iemaksas Padomju Miera fondā, vēlākos gados arī izvirzīt dažādu ārzemju braucienu dalībniekus, kā arī apspriest organizatoriskus jautājumus. Notikusi arī atskaitīšanās par dalību miera komitejas sapulcēs, sanāksmēs, kongresos, braucienos – tur pieredzēto, veikto propagandas darbu, tikšanās nozīmi un rezultātiem, tiesa, bez plašāka izvērsuma, un nav arī pašu atskaišu tekstu.

Arhīvā glabājas Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas darba plāni (1972–1989),[434] kas ļauj ieraudzīt katra gada "novitātes", kā arī apjaust zināmu trafaretu un klišeju lietošanu, īpaši klišejiskums un zināmā mērā pat formalitāte iezīmējas Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas atskaitēs Padomju Miera aizstāvēšanas komitejai par paveikto un arī par līdzekļu izlietojumu, kur gadu no gada vērojama formāla, vienveidīga izteiksme (sarīkot, stiprināt, noturēt, sagatavot,

[432] LVA, 1052. f., 1. apr., 12. l., 26. lp.
[433] LVA, 1052. f., 1. apr., 7. l., 12. l. un 34. l.
[434] Sk. LVA, 1052. f., 1. apr., 8. l., 13. l., 38. l. (kopumā 38 lapas).

parakstīt, atbalstīt, sekot, deleģēt, rekomendēt, nosūtīt, pieņemt, ņemt dalību, organizēt, sagatavot, izdot, paaugstināt aktivitāti, līdzdarboties u. tml.). Šie darba plāni iezīmē arī komitejas darba virzienus citā aspektā: 1) globālās norises, līdzdarbība utt.; 2) komitejas lokālā darbība – sarīkojumi, notikumi, aģitācijas un propagandas darbs, akcijas, mītiņi, tikšanās, līdzekļu vākšanas darbs Miera fondam utt., 3) līdzdalība *miera nedēļās, miera reisos, miera braucienos*. Un galvenais akcents ik gadus bija – paaugstināt komitejas locekļu aktivitāti, ieviest dzīvē Miera programmu un Vispasaules kongresa miermīlīgo spēku lēmumus. Jāatzīst, ka šie plāni ir ļoti konspektīvi, ar formālām iezīmēm. Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas darbs vai darbības virzieni ietvert gan lokālu, gan starptautisku mērogu, proti, darbs noritēja gan LPSR teritorijā (Rīgā un ārpus tās), ietverot ikdienas miera kustības propagandas darbu, sarīkojumu, sapulču, tikšanos, mītiņu u. c. organizēšanu, ārvalstu miera piekritēju delegāciju uzņemšanu, gan ārpus LPSR robežām – piedaloties PSRS miera programmas īstenošanā, Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas delegāciju sastāvā dodoties uz citām zemēm, iesaistoties *miera akcijās*.

> "Lielu un vērtīgu darbu veikuši mūsu komitejas locekļi un aktīvs, plaši uzstājoties gan presē, pa radio, gan arī priekšlasījumu, referātu veidā propagandējot un apgaismojot miera cīņas jautājumus. [..] Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteja kopā ar citām sabiedriskām organizācijām plaši atzīmējusi Vispasaules Miera padomes rekomendētās pasaules izcilo kultūras un zinātnes darbinieku piemiņai veltītās gadadienas."[435]

Komitejas pārstāvji aktīvi uzstājušies Padomju Latvijas presē, radio, televīzijā, propagandējot miera kustību, un šīs aktivitātes, norises regulāri tika atspoguļotas laikrakstos *Cīņa*, *Padomju Jaunatne*, žurnālā *Zvaigzne* u. c.

Komitejas darba plāni ir atsevišķs izpētes avots, kas sniedz ieskatu komitejas ikdienas darbībā, turklāt vai ik gadu, sekojot politiskajām norisēm pasaulē, mainās arī politiskie akcenti. Piemēram, 1975. gadā Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas darbs

[435] LVA, 1052. f., 1. apr., 2. l., 12., 13. lp.

> "aizritēja Padomju tautu cīņā pār vācu fašismu 40 gades un Starptautiskā Sievietes gada zīmē."[436]

1976. gadā Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas darbs bija

> "[..] programmas par tālāko cīņu par mieru propaganda un padomju tautas sasniegumu komunisma celtniecībā popularizēšana ārzemēs. Komiteja īpašu uzmanību veltīja republikas mobilizācijai, lai atbalstītu pasākumus, kas veltīti bruņošanās sacensības pārtraukšanai. Liels organizatoriskais darbs tika veikts Jaunā Stokholmas uzsaukuma kampaņas atbalstam."[437]

1977. gadā Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas organizatoriskais masu un propagandas darbs bija koncentrēts, lai plaši izskaidrotu Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas vēsturisko nozīmi, propagandētu PSRS sešdesmitgades sasniegumus, runātu par Ļeņina dekrētu par pasaules tautu cīņu par mieru; īpaša uzmanība veltīta jaunās PSRS Konstitūcijas popularizēšanai, kurā nostiprināti PSRS un padomju valdības iekšējās politikas miermīlīgie principi.[438] Tā 1981. gadā Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas darbība

> "galvenokārt bija veltīta PSKP 26. kongresā izvirzīto miera nosargāšanas ideju plašai propagandai kā ārpus mūsu zemes robežām, tā Miera komitejas pasākumu organizēšanai mūsu republikā. Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas delegācijas sastāvā, tūristu grupas sastāvā Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas aktīvisti un darbinieki apmeklēja ārzemju miera piekritēju organizētos pasākumus, piedalījās pārrunās par miera kustības aktivizēšanu un mūsu valsts jaunās miera iniciatīvas popularizēšanā."[439]

1982. gadā Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas darba centrā bija: 1) masveidīgu republikas sabiedrības uzstāšanos organizēšana pret bruņošanās sacensību un kodolieroču draudiem; 2) ārvalstu sabiedrības informēšanas par padomju miera aizstāvju rīkoto pretkara pasākumu norisi.

---

[436] LVA, 1052. f., 1. apr., 7. l., 15. lp.
[437] LVA, 1052. f. 1. apr., 9. l., 11. lp,
[438] LVA, 1052. f., 1. apr., 9. l., 1. lp.
[439] LVA, 1052. f., 1. apr., 19. l., 15. lp.

> "Plaša iedzīvotāju dalība bija protestā pret bruņošanās sacensību, to izpauda 165000 parakstu zem Padomju miera aizstāvju aicinājuma."[440]

1983. gada darba atskaite iezīmē kādu jaunu iezīmi – PSRS notikušie mītiņi, gājieni, sapulces, koncerti, izstādes, izrādes u. tml. tika atzīmēti kā

> "republikas iedzīvotāju masu līdzdalības formas cīņā par kara draudiem un miera saglabāšanu".[441]

Kā liecina 1983. gada komitejas atskaite, tad 1983. gada septembrī LPSR Augstākās Padomes komisijas sēdē tika uzklausīts arī jautājums par Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas darbu PSRS miermīlīgās ārpolitikas propagandā, tika iezīmēti tālākie uzdevumi, lai aktīvai darbībai piesaistītu jaunatni un paplašinātu kontaktus ar citām republikas sabiedriskajām organizācijām.[442] Tādējādi ieskicējas komitejas vairāku pakāpju atskaišu sistēma (komitejas prezidija – sēdēs un konferencēs, tad komitejas – LKP institūcijām un, visbeidzot, komitejas – Padomju Miera aizstāvēšanas komitejai Maskavā). Tā kā Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteja faktiski bija pakļauta Padomju Miera aizstāvēšanas komitejai, tad par katru gadu tika sniegta informācija par komitejas darbu LPSR, kas ietvēra atskaiti par katrā gadā paveikto; tāpat ik gadu tika sagatavoti, Prezidija sēdē izspriesti darba plāni, kuri tika saskaņoti un apstiprināti Padomju Miera aizstāvēšanas komitejā, tāpat tika apstiprinātas arī Latvijas komitejas izdevumu tāmes (arī interesants informācijas avots). 1985. gads Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejā veltīts Uzvaras četrdesmitgadei.[443] 1986. gadā atsevišķi darba plāni parādās arī Jaunatnes sekcijai, Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātē izveidots Miera klubs, kas maijā organizē Miera nedēļu, parādās Rīgas Ekoloģiskais klubs, kas cīnās par apkārtējās vides aizsardzību un mieru.

---

[440] Informācija par Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas darbu 1982. gadā. Sk. LVA, 1052. f., 1. apr., 19. l., 19. lp.
[441] LVA, 1052. f., 1. apr., 19. l., 23. lp.
[442] Sk. LVA, 1052. f., 1. apr., 19. l., 30. lp.
[443] LVA, 1052. f., 1. apr., 19. l., 37. lp.

Ieskatam komitejas perspektīvais pasākumu (norišu) plāns (projekts) 1976.–1980. gadam, kas iezīmē kopīgās tendences komitejas darbības virzienos:

"[..] ņemt dalību, organizējot un noturot Ziemeļu valstu Miera dienu

katru gadu

organizēt mītiņus un sapulces sadarbībā ar Republikas sabiedrību jautājumos par cīņu par mieru

pēc nepieciešamības

nosūtīt nacionālajām miera aizstāvēšanas komitejām propagandas materiālus (brošūras, albumus, plakātus, fotoizstādes u. c.) par miera kustību, padomju tautas sasniegumiem un dzīvi republikā

katru gadu

sagatavot un izdot brošūras, plakātus, fotoizstādes u. c. jautājumos cīņā par mieru

visu periodu

regulāri republikas presē un radio un televīzijā apgaismot jautājumus par mieru un Padomju Miera fonda pieredzi līdzekļu vākšanā

katru gadu

uzņemt miera aizstāvju delegācijas un tūristu grupas, kuras apmeklē republiku

katru gadu

rekomendēt, deleģēt un nosūtīt Padomju Miera aizstāvju komitejas organizēto delegāciju sastāvos un arī kā tūristus aktīvākos republikas miera aizstāvjus

katru gadu [..]."[444]

Jāpiebilst, ka šim plānam bija arī piebilde, ka pasākumu plāns par delegātiem un tūristiem, kā arī nosūtīšanu aiz robežas tiks pievienots papildus, līdz ko būs saņemtas Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas konkrētā gada pasākumu plāns, kas liecina,

[444] LVA, 1052. f., 1. apr., 8. l., 5.–6. lp.

par Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas pakļautību un iekļaušanos kā apakšstruktūrai šajā lielajā veidojumā.

Būtiska komitejas darbības forma bija sakaru nodibināšana un uzturēšana[445] ar miera aizstāvju organizācijām visā plašā pasaule (ļoti plaša ģeogrāfija un eventuāla atsevišķa pētījuma tēma). Ik gadu miera aizstāvjiem dažādās zemēs tika nosūtīti jaunākie izdevumi – literatūra par ekonomikas, zinātnes un kultūras sasniegumiem LPSR. Parasti notika tikšanās ar Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas prezidija pārstāvjiem un arī vadošām LKP amatpersonām, pārstāvji no citurienes tika vesti ekskursijās uz LPSR rūpnīcām, fabrikām, kolhoziem un citām vietām, lai iepazīstinātu ar padomju cilvēka "saulaino ikdienu". Šādas tikšanās ietvēra krietnu devu miera propagandas. Braucienu laikā tika veikts propagandas darbs, bet pēc atgriešanās LPSR notika uzstāšanās radio un televīzijā, dažādās organizācijās, kā arī parādījās publikācijas presē.

Jau 1958. gadā LPSR, Lietuvas PSR un Igaunijas PSR Miera aizstāvēšanas komiteju priekšsēdētāji nosūtīja vēstules Baltijas baseina valstu – Vācijas Demokrātiskajai Republikai (VDR), Vācijas Federatīvajai Republikai (VFR), Dānijas Karalistei, Somijas Republikai, Norvēģijas Karalistei, Polijas Tautas Republikai un Zviedrijas Karalistei – miera piekritēju nacionālajām komitejām, lai dibinātu kontaktus un sadarbotos. Un ilgus gadus šo valstu vienojošais sauklis bija "Baltijas jūra – miera jūra!". Tolaik Rostokā katru pavasari notika miera cīnītāju salidojumi, kuros piedalījās arī Baltijas zemju pārstāvji. Ciešākas saites izveidojās ar Somijas un Vācijas Demokrātiskās Republikas miera cīnītājiem, vēlāk kontaktu un sakaru ģeogrāfija paplašinājās.

> "Katru ārzemnieku delegācijas ierašanos Latvijā izmantojam ciešāku sakaru nodibināšanai ar šīs zemes sabiedriskajām organizācijām. [..] Latvijas miera cīnītājiem kļuvis par tradīciju katru gadu plaši piedalīties tā sauktajā Rostokas nedēļā, uz kurieni izbrauc gan arodbiedrību, jaunatnes, sieviešu un sporta organizāciju pārstāvji, gan arī rakstnieki un sabiedriski darbinieki."[446]

[445] Dokumentos rodama norāde, ka Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejai bijusi viesu grāmata, tomēr nav zināma tās atrašanās vieta.
[446] LVA, 1052. f., 1. apr., 2. l., 12. lpp.

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejai bija izveidojušās draudzīgas saites ar Somijas, Polijas Tautas Republikas, Bulgārijas, Ungārijas, VDR, VFR miera piekritēju komitejām vai kustībām. Ar šo valstu miera piekritējiem komiteja uzturēja regulārus kontaktus, saraksti, informācijas apmaiņu par darba pieredzi, nosūtīja informatīvus materiālus – grāmatas, bukletus, laikrakstus un žurnālus. Tomēr līdzās šim darbam ik gadu Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas prezidija locekļi un citi pārstāvji aktīvi piedalījās dažādos miera piekritēju sarīkojumos darbaļaužu kolektīvos, publicējās presē, uzstājās radio un televīzijā,

> "lai popularizētu un propagandētu Padomju miera programmas uzdevumus, atbalstītu to īstenošanu dzīvē".[447]

> "Turpmāk jāpanāk, lai miera piekritēju rindās iesaistītu plašāku sabiedrisko aktīvu, jāpaplašina sadarbība ar sabiedriskajām organizācijām, it īpaši, jaunatnes, aktivizētu Miera fonda veicināšanas komisijas darbu visos rajonos un pilsētās."[448]

Septiņdesmito un astoņdesmito gados komitejā viesojās pretkara kustības un miera delegācijas no Austrijas, Jaunzēlandes, Indijas, Rumānijas, Kubas, Spānijas, Afganistānas, Bangladešas, Vjetnamas Sociālistiskās Republikas, Laosas, Kampučijas (Kambodžas), Ganas, Austrālijas, Taizemes, Filipīnām, Zimbabves, Madagaskaras, Venecuēlas, Amerikas Savienotajām Valstīm (ASV), Dānijas Karalistes, Apvienotās Karalistes, Jamaikas un citām zemēm. Veicot komitejas dokumentu revīziju par laikposmu no 1982. līdz 1986. gadam, tika konstatēts, ka atskaites periodā LPSR viesojušās miera piekritēju delegācijas no Austrijas, Austrālijas, Afganistānas, Bulgārijas, Bangladešas, Filipīnām, Ganas, Grieķijas, Indijas Japānas, Jaunzēlandes, Kampučijas (Kambodža), Kubas, Laosas, Apvienotās Karalistes, Mozambikas, Peru, Rumānijas, Spānijas, Somijas, Taizemes, Zimbabves (kopā no 23 valstīm), bet Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas pārstāvji (pavisam 76) izbraukuši uz 16 zemēm – Austriju, Austrāliju, ASV, Dienvidslāvijas Sociālistisko Federatīvo Republiku,

[447] Informācija par Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas darbu 1981. gadā. Sk. LVA, 1052. f., 1. apr., 19. l., 16. lpp.
[448] LVA, 1052. f., 1. apr., 19. l., 17. lpp.

Francijas Republiku, Grieķiju, Itālijas Republiku, Indiju, Jaunzēlandi, Korejas Tautas Republiku, Kubu, Nikaragvu, Apvienoto Karalisti, Somijas Republiku, Ungārijas Tautas Republiku, VDR.

1989. gadā pirmo reizi parādās, ka vienotu koncepciju par Baltijas jūru kopā izstrādā LPSR, Lietuvas PSR un Igaunijas PSR miera aizstāvēšanas komitejas, tāpat rīkotas vairākas diskusijas, piemēram, par izglītības sistēmas demilitarizācijas problēmām, par bērnu rotaļieroču ražošanas un tirdzniecības samazināšanu un alternatīvo rotaļieroču izplatīšanas popularizēšanas iespējām; par Baltijas reģionālās ekoloģijas problēmām u. c. [449] 1990. gada perspektīvajā plānā parādās jaunas aktivitātes: no janvāra līdz martam veikt pasākumus naudas līdzekļu vākšanai, lai atbalstītu veco ļaužu veselības stāvokļa uzlabošanos; jūnijā – organizēt kopā ar Lietuvas PSR un Igaunijas PSR miera organizācijām miera gājienu pa Baltijas republikām; jūlijā – veikt organizatoriskus sarīkojumus, lai LPSR miera aktīvisti varētu piedalīties miera velobraucienā Zviedrijā un Dānijā; augustā – plānota došanās uz Sāremā; oktobrī – organizēt dalībnieku piedalīšanos *miera reisā* pa Ķīnas Tautas Republiku un Japānu.[450]

> "Arī Latvijas Republikas miera aizstāvēšanas komitejas darbs aizvadītajā laika posmā ir jānovērtē kā auglīgs un panākumiem bagāts, kas vienmēr saņēmis savas tautas atbalstu un patiesi dziļu atsaucību. Mūsu komitejai ir izveidojušās ļoti siltas un draudzīgas attiecības ar mūsu tuvāko kaimiņu zemju miera cīnītājiem – somiem, poļiem, vāciešiem, arī zviedriem, norvēģiem un dāņiem. [..] Šāda ciešu kontaktu veidošanās palīdz labāk izprast citam citu, atrast pašos sarežģītākajos jautājumos kopīgu valodu un ir labs mierīgas līdzāspastāvēšanas un tautu draudzības priekšnoteikums,"[451]

Tā par apmēram pirmajiem desmit komitejas darbības gadiem rakstīja komitejas priekšsēdētāja vietnieks Andrejs Balodis.

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas pārstāvji Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas delegāciju sastāvā piedalījās daudzos Vispasaules Miera padomes rīkotajos *miera reisos* pa Baltijas jūru,

[449] LVA, 1052. f., 1. apr., 38. l., 12. lp.
[450] LVA, 1052. f., 1. apr., 38. l., 15. lp.
[451] Balodis, Andrejs. "Piecpadsmit cildenas cīņas gadi", *Literatūra un Māksla*, Nr. 35, 1964, 29. augusts, 1. lpp.

Ziemeļjūru un Donavu. Piemēram, 1971. gada rudenī divdesmit dienu Miera braucienā pa Donavu, apmeklējot Čehoslovākiju, Ungāriju, Bulgāriju, Rumāniju un Dienvidslāviju,[452] devās miera cīnītāju grupa; no 1973. gada 18. maija līdz 9. jūnijam notika speciāls tūrisma brauciens pa Baltijas un Ziemeļjūru ar tvaikoni *Mihails Kaļiņins*. Arhīvā glabājas šī *Miera reisa* programma un pieturvietu datējums: Ļeņingrada, Gdiņa, Varnemunda, Kopenhāgena, Oslo, Hamburga, Stokholma, Helsinki un Ļeņingrada.[453] Šādi braucieni ar LPSR miera aizstāvju līdzdalību notika arī turpmākajos gados. Kā liecina atsevišķi komitejas prezidija sēžu protokoli, sēdēs notikusi arī atskaitīšanās par šiem braucieniem – izvērsta informācija arhīva dokumentos nav pieejama vai nav saglabāta, vai arī meklējama ārpus fonda *Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteja*, piemēram, LKP dokumentu fondos –, tāpēc arhīva materiāli nesniedz plašāku ieskatu šo reisu norisē, notikumos, braucēju iespaidos un tikšanos mērogos. Šādas reportāžas *post factum* nereti publicētas LPSR periodiskajos izdevumos.

Nozīmīga Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas darbības forma biju Baltijas jūras baseina tautu miera cīnītāju dažādās sanāksmes, kurās risināts jautājums, kā tālāk attīstīt miera kustību un saglabāt Baltijas jūru kā miera jūru. Tādēļ kā viens no Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas darbības virzieniem atzīmējama līdzdalība gadskārtējo Ziemeļu (Baltijas jūras) valstu Miera dienu darbā. Tas bija vairāku dienu, pat nedēļu ilgs brauciens pa Baltijas un Ziemeļu jūru ar dažādām pieturvietām un uz vietas izvērstām miera propagandas akcijām. Pirmo reizi šāds *miera brauciens* notika 1966. gadā. Jāatzīmē, ka 1969. gadā Miera dienas sarīkotas Rīgā. Uz tām ieradušies pārstāvji no Polijas Tautas Republikas, VDR, Dānijas Karalistes, Norvēģijas Karalistes, Zviedrijas Karalistes un Somijas. Latvijas miera cīnītāju balss skanējusi daudzos starptautiskos forumos. Cieša un sirsnīga draudzība bija izveidojusies ar Somijas miera piekritējiem. Miera dienas ir norisējušas Oslo un Ķīlē. Vairākkārt LPSR pārstāvjus ir uzņēmusi Zviedrijas Karalistes galvaspilsēta Stokholma.

---

[452] *Cīņa*, Nr. 222, 1971, 24. septembris; 2. lpp.; *Padomju Jaunatne*, Nr. 187, 1971, 24. septembris, 3. lpp.

[453] LVA, 1052. f., 1. apr., 14. l., 6.–9. lp.

Īpašu popularitāti ieguva reģionālās miera cīnītāju tikšanās un Baltijas jūras baseina valstu *Miera dienas*. Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas uzstājās šajos miera aizstāvju forumos kā dalībnieki, bet arī kā organizatori (piemēram, 1969. gadā Rīgā notika Baltijas jūras Miera dienas). LPSR izraudzīta arī kā miera aizstāvju foruma vieta starptautiskos mērogos (piemēram, 1977. gadā Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas organizētā XI Dortmundas tikšanās, piedaloties PSRS un ASV). Kā atzīmējis šo Miera dienu pasākumu dalībnieks, žurnālists un žurnāla *Zvaigzne* galvenais redaktors Augusts Lediņš:

> "[..] bija izdevība personīgi vērot, kādu nozīmi šim mūsu reģiona tautu miera un draudzības pasākumam piešķir visu 8 valstu (PSRS, Polijas, VDR, VFR, Dānijas, Norvēģijas, Zviedrijas un Somijas) sabiedrisko spēku pārstāvji, cik labvēlīgi šajos forumos valdošais sadarbības gars un sabiedrisko spēku pieņemtie lēmumi ietekmē vispārējo starptautisko klimatu Baltijas jūras rajonā".[454]

Jāatzīmē, ka *Miera dienās* un *Miera reisos*, braucienos devās parasti viens Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas rekomendēts pārstāvis Padomju Miera aizstāvēšanas delegācijas sastāvā, kā arī devās apstiprināta speciāla tūristu grupa, kuras sastāvā bija komitejas aktīvisti (par aktīvu darbu un arī par devīgākām iemaksām Padomju Miera fondā) un viens grupas vadītājs. Katrā braucienā līdzi tika ņemti suvenīri, dažādi informatīvi materiāli.

> "Sakarā ar liela skaita suvenīru, kinofilmu un citiem uzskates materiāliem, kas iegādāti Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas tūristiem-aktīvistiem, kuri devās Miera reisā, tiek nolemts, ka visus izdevumus, kas saistīti ar glabāšanu un tūristu bagāžas pārvadāšanu kruīza laikā, segt no komitejas līdzekļiem 23 rubļu un 5 kapeiku apmērā (ir pievienots čeks),"[455]

liecina komitejas prezidija 1973. gada 13. jūlija protokols Nr. 3.

---

[454] Lediņš, Augusts. *Miera piekritēju kustība, tās izaugsme un uzdevumi*. Palīgmateriāls lektoriem. Rīgas: LPSR Zinību biedrības starptautisko jautājumu propagandas zinātniski metodiskā padome, 1976, 8. lpp.

[455] LVA, 1052. f., 1. apr., 7. l., 13. lp.

> "Mūsu komitejai, kura pati nepraktizē sūtīt savas grupas un delegācijas uz ārzemēm, ārvalstu apmeklēšana Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas delegācijas sastāvā ir neaizvietojama darba puse, lai stiprinātu draudzīgas saites ar citu zemju miermīlīgajiem spēkiem,"[456]

rakstīts komitejas 1970. gada atskaitē un attiecīgi tiek lūgts izskatīt Padomju Miera aizstāvēšanas komiteju,

> "plānojot 1971. gadu, iespēju paredzēt mūsējo līdzdalību delegācijās, grupās uz Centrālo un Ziemeļeiropu, tostarp uz VFR, Dāniju, Norvēģiju, Beļģiju un Somiju".[457]

Izpētes vērts ir jautājums par LPSR miera kustības aktīvistu vadītajām delegācijām Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas ietvaros.

Rīgas vagonu rūpnīcas frēzētājs Alberts Ikaunieks, kurš speciālās tūristu grupas sastāvā bija piedalījies *Miera dienās* Ķīlē, 1973. gadā atzina:

> "Jau tas vien man, vienkāršam darba cilvēkam, manā dzīvē bija nozīmīgs notikums, ka man bija iespēja piedalīties starptautiska mēroga konferencē ārpus mūsu Dzimtenes robežām. Šajā miera aizstāvju konferencē, kas notika Ķīlē, piedalījās miera cīnītāji no visas Baltijas jūras piekrastes: te ieradās somi, norvēģi, dāņi, poļi, vācieši no VDR un VFR, kā arī pārstāvji no Rīgas, Viļņas, Tallinas un Ļeņingradas."[458]

Citi iespaidi par kādu braucienu 1987. gadā bija publicistei Marinai Kosteņeckai (dzimusi 1945. gadā):

> "[..] biju Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas speciālās tūristu grupas sastāvā Indijā un Malaizijā. Brauciens bija ļoti interesants no eksotikas viedokļa, bet formāls no mūsu organizētāju viedokļa. Mūs pieņēma indiešu draugi ar lielu sirsnību. Savukārt no Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas bija darbinieki, kuri, pēc manām domām, neatbilda ne pēc erudīcijas, ne uzvedības kultūras sev uzliktajiem pienākumiem. Tas radīja daudz formālisma tikšanās reizēs."[459]

---

[456] LVA, 1052. f., 1. apr., 9. l., 89. lp.
[457] LVA, 1052. f., 1. apr., 9. l., 90. lp.
[458] LVA, 1052. f., 1. apr., 4. l., 21. lp.
[459] LVA, 1052. f. 1. apr., 34. l., 40. lp.

Rakstā nav plašāk un detalizētāk analizēta Latvijas miera aizstāvju dalība dažādos sarīkojumos kā *miera reisi, miera braucieni un miera dienas*. Tam nepieciešams plašāks kontekstuāls pētījums, izmantojot plašo periodikas bāzi.

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas budžets

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas darbības nodrošināšanai bija paredzēts un ik gadu Maskavā apstiprināts budžets (caurmērā no 6000 līdz 7000 rbļ., tiesa 1972. gadā tikai 4580,25 rbļ.), kā arī finanšu tāmes (arhīvā pieejamas, sākot ar 1972. gadu).[460] 1973. gadā pēc Padomju Miera fonda vadības rīkojuma piešķirti 180 rbļ. inventāra iegādei. Arī šis arhīva materiālu kopums ir interesants izpētes objekts, jo ietver dažādu informāciju – par štata vietām un to apmaksu, par to, kam un kādiem izdevumiem, pasākumiem bija paredzēts finansējums u. tml. Ir arī atskaites par finanšu plūsmu; kā arī atbilsmes starp apstiprināto tāmi un reāli izlietoto par katru tāmes pozīciju. Tomēr, salīdzinot ik gada finanšu tāmes, redzams, ka lielāko summu veido nauda aģitācijas un propagandas pasākumiem (vidēji 1000 līdz 1500 rbļ.). Turklāt šie pasākumi norisēja pēc plāna, kas iepriekš bija saskaņots ar LKP vadību, savukārt otru lielāko pozīciju sastādīja izdevumi – fonda aktīva atbalstīšanai (braucieni, tūristu grupu braucieni; ik gadu vidēji 1000–1500 rbļ.); budžetā rodama arī tāmes pozīcija "prēmijas", kas izmaksātas saskaņā ar apstiprināto finanšu tāmi, galvenokārt gan tās saņēmusi Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas priekšsēdētāja vietniece Biruta Šneiderei, uz kuras pleciem arī gūla visu atskaišu sagatavošana, iesniegšana un saziņa ar uzraugošo PSRS līmeņa komiteju. Sava neliela daļa bija paredzēta šādiem izdevumiem: kancelejas izdevumi, tipogrāfijas izdevumi (veidlapas, aploksnes, ielūgumi, ziņojumi utt.), pasta izdevumi (vēstules, bandroles, apsveikumu kartītes, telegrammas), periodisko izdevumu un literatūras iegāde, apgabalu konferences, plēnumi un sapulces,

[460] LVA, 1052. f., 1. apr., 10. l. – tāmes no 1973. līdz 1979. gadam.

komitejas prezidija locekļu un komisiju locekļu komandējumi uz rajoniem.

Piemēram, 1974. gadā Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejai bija tikai viena štata vieta – referents ar 100 rbļ. mēnešalgu,[461] ārštatā bija paredzēta samaksa mašīnrakstītājai. Caurlūkojot šīs finanšu tāmes, iespējams izsekot, kādas finanšu sadaļas tiek ieviestas no jauna, piemēram, 1975. gada tāmē parādās jauna pozīcija – telefona uzstādīšana un abonēšanas maksa (30 rbļ.), starptautiskās sarunas (70 rbļ.); 1976. gada tāmē – telpu īre un komunālie maksājumi (100 rbļ.), dienesta braucienu izdevumi pa pilsētu, kā arī tulkošana citās valodās (250 rbļ.); 1977. gadā papildināta pozīcija ārštata darbiem – mašīnrakstīšana un stenografēšana (350 rbļ.), un inventāra iegādei ieplānoti 500 rbļ.; 1978. gadā – parādās jauna ārštata pozīcija – fotodarbi (100 rbļ.) un telpu uzkopšana; savukārt ar Padomju Miera fonda 1978. gada 27. decembra rīkojumu Nr. 1096 – Latvijas republikāniskajai Miera aizstāvēšanas komitejai un Miera fonda veicināšanas komisijai apstiprinātajā tāmē iekļauta vieglās automašīnas iegāde (1000 rbļ.), tādēļ 1978. gada apstiprinātajā tāmē ir jauna pozīcija – ½ slodze šoferim (30 rbļ. mēnesī) – un pēc Padomju Miera fonda vadības rīkojuma atļauts iegādāties inventāru par 2000 rubļiem. 1980. gada tāmē iekļauti jauni štata darbinieki: grāmatvedis ar atalgojumu 90 rbļ. mēnesī un štata darbinieks ir arī atbildīgais sekretārs (180 rbļ. mēnesī). 1981. gada tāmē ietverti gida pakalpojumi (50 rbļ.), samaksa par arhīva darbu (81,20 rbļ.), paredzēts izgatavot foto stendus, par lekcijām noteikta samaksa (10 rbļ. par lekciju). 1983. gadā pie ārštata darbiniekiem ieviests amats, kam jānodrošina kartotēkas izveide un uzturēšana un uzskaite par iemaksām Miera fondā (104 rbļ.); 1988. gadam štatu sarakstā apstiprinātas pozīcijas – priekšsēdētāja vietnieks (220 rbļ. mēnesī), galvenais grāmatvedis (150 rbļ.) un vecākais instruktors (150 rbļ.); jāprecizē, ka 1986. gada štatu sarakstā šāda instruktora nav, bet ir atbildīgais sekretārs – 180 rbļ., galvenais grāmatvedis – 120 rbļ.[462] utt. Šie piemēri liecina gan par komitejas darbības un darba pienākumu

[461] LVA, 1052. f., 1. apr., 7. l., 20. lp.
[462] LVA, 1052. f., 1. apr., 48. l., 1.–4. lp.

papildināšanos, gan arī apliecina hierarhisko – ne vien ideoloģisko, bet arī finanšu – atkarību, pakļautību.

Tomēr iespējams secināt, izsekojot iemaksu (Padomju Miera fondā) uzskaites kladēm, ka, lai arī ik gadu šīs iemaksas pieauga, Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas rīcībā esošais finanšu līdzekļu apjoms palielinājās proporcionāli nevienmērīgi, kas, īpaši astoņdesmito gadu vidū un izskaņā, Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas locekļu vidū raisīja jautājumus, kā arī izskanēja neapmierinātība un neizpratne par to, kā tiek tērēti LPSR iemaksātie ļoti ievērojamie līdzekļi, jo pretī saņemta vien niecīga daļa.

Kāds inventārs piederējis Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejai? 1980. gada 25. janvāra inventarizācijas aktā konstatēts, ka ir paklājs, galda lampa, televizors, rakstāmgalds, diaprojektors, rakstāmmašīna *Erika*, kinoprojektors *Rusj*, kinokamera *Kvarc 2 x 8*, kinolentes, prese, kinolenšu montāžas galds.[463] 1987. gada sākumā kā mazvērtīgais inventārs atzīmēts elektroniskais pulkstenis, paklājs, aizkari, galda lampa, telefona aparāts *Elta*, porcelāna servīze, elektriskais radiators, kantora krēsli, ziedu vāzes, kalkulators, krūzītes ar apakštasītēm. Un visi šie uzskaitījumi norāda, cik liela, tostarp finansiāla, bija Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas atkarība no augstākstāvošo institūciju lēmumiem.

Padomju Miera fonda veicināšanas komisija, iemaksas Padomju Miera fondā

1961. gada 27. aprīlī Maskavā pēc daudzu organizāciju, tostarp Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas, Padomju un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības savienības, Āzijas un Āfrikas valstu solidaritātes padomju komitejas, Padomju sieviešu komitejas, PSRS kara veterānu komitejas u. c., iniciatīvas tika nodibināts Padomju Miera fonds. Fonda darbību regulēja statūti.[464]

---

[463] LVA, 1052. f., 1. apr., 33. l., 5. lp.

[464] Sk. *Padomju Savienības Miera fonda statūti* [apstiprināti 1978. gada 22. martā], sastādītāja B. Strazda. Rīga: 1979; *Padomju Miera fonda statūti* [apstiprināti 1984. gada 31. janvārī], sastādītāja B. Strazda. Rīga: 1984.

Savukārt Padomju Miera aizstāvēšanas komitejai padotajās republikāniskajās komitejās tika izveidotas republikāniskās komisijas sadarbībai ar Padomju Miera fondu, sauktas arī par Padomju Miera fonda veicināšanas komisijas,[465] kuru galvenais uzdevums bija propagandēt un popularizēt Miera fonda ideju, aktualizēt samilzušos apdraudējumus visā pasaulē, lai ik gadu palielinātu LPSR iemaksas šajā fondā. Šā fonda līdzekļi ir miera kustības darbības, attīstības, propagandas un aģitācijas materiālais pamats. Tā veidošanā ar savām brīvprātīgajām iemaksām (tā vismaz tika deklarēts) piedalījās miljoniem cilvēku.

> "Par šīm iemaksām atbilstoši fonda statūtiem tiek finansēta 16 mūsu valsts [PSRS] sabiedrisko organizāciju darbība – Padomju Miera aizstāvēšanas komiteja, Padomju Sieviešu padome, Padomju Kara veterānu padome u. c.,"[466]

stāstīja Biruta Šneidere.

Dati par iemaksām Padomju Miera fondā ienāca komitejā no PSRS Valsts bankas iestādēm. Pēc datu saņemšanas katru mēnesi komitejas darbinieki tos analizēja, veica uzskaiti. LVA fondā Nr. 1052 glabājas lietas Nr. 23–30 – biezas kantorgrāmatas, kur ar roku skrupulozi ierakstīts katrs vismazākais maksājums Padomju Miera fondā no 1965. līdz 1987. gadam. Iemaksas reģistrētas sīki pa iemaksu datumiem un mēnešiem. Reizēm pie iemaksām parādās piezīme, no kuriem līdzekļiem, darbiem (makulatūras, metāllūžņiem, talkas, dzejas dienām, *Draudzības loterijām*, koncerta, mākslas darbu pārdošanas, strādājošo algas, skolēnu nopelnītās naudas, hokeja spēlēm, sociālistiskās sacensības, prēmijas utt.) un kādiem mērķiem vēlams novirzīt šo maksājumu (Vjetnamas bērniem, Čīlei, arābu valstīm utt.). Nereti vērojamas piezīmes vai atzīmes, kas veiktas ar sarkanu zīmuli pie lielākajiem maksātājiem vai arī pie tādiem, kuri veikuši niecīgas iemaksas. Caurlūkojot šīs informatīvi bagātīgās klades (neizvēršot šajā rakstā plašāku analīzi, kas gan sniegtu nozīmīgu skatu; īpaši salīdzinošā aspektā analizētu iemaksāto summu apjomu), vērojams, ka

[465] Padomju Miera fonda veicināšanas komisiju vadījušas Valentīna Pihele, Rita Melnace, Džemma Lija Skulme un Marina Kosteņecka.
[466] Pakalns, Kārlis. "Kā jutīgs seismogrāfs", *Cīņa*, Nr. 250, 1986, 30. oktobris, 1. lpp.

pakāpeniski maksājumu veikšanā iesaistīti aizvien jauni maksātāji – sākot no skolām, slimnīcām, rūpniecības uzņēmumiem, kolhoziem, sovhoziem, zvejnieku kolhoziem, dažādiem uzņēmumiem un sabiedrisko pakalpojumi sniedzējiem, augstskolām, kultūras iestādēm, Sieviešu padomēm, Kara veterānu padomēm, arī reliģiskām organizācijām līdz pat mazām lauku draudzēm, individuālām iemaksām un pat testamentāriem novēlējumiem pēc nāves. Rita Melnace atzīmējusi, ka iemaksas Miera fondā ir savdabīgs planētas starptautiskā stāvokļa saspriegtības seismogrāfs. Tas reģistrē ikvienu novirzi iespējamās kritiskās situācijas virzienā.

> "Cīņā par mieru pats būtiskākais ir ne jau augošās iemaksu summas, kaut arī tās ir svarīgas. Būtiska ir padomju cilvēku pilsoniskā aktivitāte, tās pieaugums. Šiem cilvēkiem piemīt lieliskas īpašības – spēja nebūt vienaldzīgiem pret otra nelaimi, just līdzi citu bēdām, neiekapsulēties savā labklājības čaulā, ja kaut kur, kaut arī zemeslodes otrā pusē, nepieciešama palīdzība."[467]

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas dokumentos atrodama detalizēta informācija par veiktajām iemaksām. Komitejas prezidija sēžu protokolos nereti fiksēts, ka ticis pārrunāts arī jautājums par iemaksām Padomju Miera fondā. Piemēram, 1972. gadā, izvērtējot iemaksas, Biruta Šneidere konstatēja, ka maz iemaksājuši zinātnieki un augstskolas, vairāk esot varējušas dot reliģiskās organizācijas:

> "Par neizpildēm ir ziņots atbilstošām organizācijām, lai tās tiktu novērstas."[468]

1979. gada Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas atskaitē konstatēts, ka uzlabojies Padomju Miera kustības propagandas darbs presē, radio un televīzijā, ka 1979. gadā Miera fondā no LPSR iemaksāts ap 350 tūkstošiem rubļu, kas ir par 120 tūkstošiem vairāk nekā iepriekšējā gadā, ka Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteja sarīkojusi neskaitāmas tikšanās un pasākumus ar mērķi nodrošināt tālāku patriotiskās

[467] Melnace, Rita. "Sākt ar sevi", *Šo zemi, šīs debesis nosargāt… Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejai 35 gadi*, sastādītājs J. Anerauds. Rīga: Avots, 1986, 141. lpp.
[468] Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas prezidija 1972. gada 29. augusta sēdes protokols Nr. 2. Sk. LVA, 1052. f., 1. apr., 7. l., 4. lp. – šī frāze apliecina, ka iemaksas nebija brīvprātīgas, bet tika koordinētas.

Padomju Miera fonda kustības attīstību.[469] 1980. gada atskaite liecina, ka Padomju Miera fondā pārskaitīti vairāk par 320 tūkstošiem rubļu;[470] 1982. gadā iemaksu apjoms sasniedza 400 tūkstošus rubļu, no kuriem viens pats VEF iemaksājis 30 tūkstošus rubļu.[471] 1984. gadā iemaksas Padomju Miera fondā pārsniegušas 1 miljonu rubļu.[472] Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas prezidija un arī paplašinātajās sēdēs reizi gadā skatīts jautājums par iemaksām Padomju Miera fondā, analizēta dinamika, kāpumi un kritumi, salīdzinātas agrākās iemaksas, tāpat vārdā saukti aktīvākie (dāsnākie) iemaksu veicēji, kā arī ik gadu norādīts arī uz trūkumiem, uz tām republikas pilsētām un rajoniem, kuri veikuši mazas iemaksas, piemēram, par 1978. gadu norādīts, ka Rīgā – Oktobra, Maskavas un Ļeņina rajona, Balvu, Bauskas, Kuldīgas, Ludzas, Ogres, Preiļu Miera fonda komisijas strādā slikti, tiek aizrādīts, ka par maz runāts sanāksmēs un presē par Padomju Miera fonda ieguldījumu un tiek rosināts izstrādāt Pateicības vēstules tekstu.[473] Ieskatam veiktās atzīmes pie atsevišķiem maksātājiem salīdzinošā aspektā, piemēram, par 1979. gadu: Daugavpils rajons – "iemaksas ļoti augušas", Alūksnes rajons – "labāk kā līdz šim", Balvu rajons – "sliktāk kā iepriekš", Cēsu rajons – "daudz labāk strādā", Dobeles rajons – "arī labi, kā vienmēr", Jēkabpils rajons – "salīdzinājumā ar citiem gadiem daudz labāk", Krāslavas rajons – "strādā apmierinoši", Kuldīgas rajons – "tikai reliģiskās organizācijas", Liepājas rajons un pilsēta – "nedaudz labāk kā iepriekšējā gadā", Ludzas rajons – "ļoti vāji", Preiļu rajons – "vāji rezultāti", Talsu rajons – "salīdzinot ar citiem rajoniem – ļoti vāji", Valkas rajons – "kā vienmēr vāji", Valmieras rajons – "vidēji – salīdzinot ar citiem rajoniem", Ventspils rajons – "labāk kā citus gadus".[474] 1980. gada 29. jūlija Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas prezidija sēdes protokols atklāj, ka ne visos darba kolektīvos bijusi sapratne, kāpēc jāveic šie maksājumi Padomju Miera fondā, un tiek ierosināts:

---

[469] LVA, 1052. f., 1. apr., 19. l., 6. lp. Tāds pats secinājums arī 1980. gada atskaitē. Sk. LVA, 1052. f., 1. apr., 19. l., 12. lp.
[470] LVA, 1052. f., 1. apr., 19. l.
[471] LVA, 1052. f., 1. apr., 19. l., 20. lp.
[472] LVA, 1052. f., 1. apr., 19. l., 34. lp.
[473] LVA, 1052. f., 1. apr., 12. l., 15. lp.
[474] LVA, 1052. f., 1. apr., 12. l., 32.–37. lp.

> "Būtu vēlams, ja uz rūpnīcu atnāktu kāds no Prezidija locekļiem un pastāstītu par Miera fondu, tā izlietošanu, par Miera fonda nepieciešamību un cilvēku cilvēcisko pienākumu," (b. [Emma] Kaļiņņikova[475]);
>
> "Kolhozā kolhoznieki paši bez ierosinājuma iemaksā Miera fondā ievērojamas summas, jo vārds "Miers" visiem ir skaidrs bez paskaidrojumiem," (b. [Alberts] Kauls);
>
> "[..] vajadzētu presē vairāk atspoguļot par cilvēku patriotisko rīcību kolhozā *Ādaži*, rūpnīcā *VEF*. Derīgs būtu Miera fonda veicināšanas komisiju priekšsēdētāju seminārs gada nogalē," (b. Āboliņš);
>
> "Visus ierosinājumus ņemsim vērā. Iemaksas aug, bija gadi, kad Miera fondā iemaksāja par gadu 100.000 rubļus, tagad gandrīz 240.000 par pusgadu. Pievērsīsim uzmanību vairāk tiem rajoniem, kuri mazāk maksā" (b. [Valentīna] Pihele).[476]

Savukārt 1983. gada 23. aprīļa Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas prezidija sēdē galvenais akcents tiek likts uz jaunatnes iesaisti un piesaisti. 1984. un 1985. gadā LPSR Padomju Miera fondā iemaksāja vairāk par 1 miljonu rubļu, vākta nauda arī Černobiļas fondam.

Vērojams, ka tika organizēta ne vien līdzekļu vākšana, bet šis process izmantots arī internacionālajai un patriotiskajai audzināšanai. Par rosīgu darbu varēja gūt arī kādu gandarījumu, piemēram, doties tūrisma braucienā ārpus LPSR robežām. Tā 1971. gada komitejas atskaites liecina, ka ar Padomju Miera fonda palīdzību no aktīva nosūtītas speciālās tūristu grupas uz Polijas Tautas Republiku, Čehoslovākiju, Bulgāriju, *Miera svētkiem* Luleo (Zviedrijas Karalistē), Baltijas jūras valstu *Miera dienām* Kopenhāgenā, *Miera reisā* pa Donavu.[477] Arhīva materiāli atklāj, ka Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas darba panākumi, sekmes LPSR ideoloģiskā līmenī tika sasaistītas ar iemaksu apjomu Padomju Miera fondā. LPSR Augstākās Padomes Ārlietu komisijas 1983. gada 22. septembra rīkojumā Nr. 2-80, kuru parakstījis komisijas priekšsēdētājs Vladimirs Laukmans, atzīmēts:

---

[475] Rīgas apgaismes tehnikas rūpnīcas strādniece.
[476] LVA, 1052. f., 1. apr., 12. l., 45. lp.
[477] LVA, 1052. f. 1. apr., 9. l., 63. lp.

> "Par Latvijā pieaugošo aktīvo miera aizstāvju kustību liecina Padomju Latvijas ikgadējo iemaksu pieaugums Padomju Miera fondā, salīdzinājumā ar 1972. gadu brīvprātīgo iemaksu apjoms pieaudzis 13 reizes."[478]

Komisijas sniegtās rekomendācijas uzrāda vēl kādu pakļautību (iekšēju) un arī to, ka Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteja par paveikto atskaitījusies šai komisijai[479] (meklējams, kur glabājas dokumenti).

Ieskatam LPSR iemaksas Padomju Miera fondā atsevišķos gados.

1970. g. – 64 314 rbļ.
1972. g. – 124 011 rbļ.
1973. g. – 165 302,23 rbļ.
1976. g. – 200 000 rbļ.
1977. g. – 238 044,60 rbļ.
1978. g. – 224 908,19 rbļ.
1979. g. – 347 148,77 rbļ. (no šīs summas reliģiskās organizācijas iemaksājušas 64 473 rbļ.[480])

Visdevīgākie darba kolektīvi un individuālie ziedotāji tika apbalvoti ar Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas Goda rakstiem un pateicības vēstulēm, aktīvākajiem tika izteikta arī Padomju Miera fonda valdes atzinība – Goda medaļas.[481] Tomēr divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu otrajā pusē kļuva grūtāk motivēt padomju pilsoņus veikt iemaksas šajā fondā, jo kādreizējie propagandas saukļi vairs nebija iedarbīgi, iemaksu veicējiem vairāk radās jautājumi – cik un kā tiek izmantoti ievērojamie līdzekļi, kas ik mēnesi (gadu) pārskaitīti Padomju Miera fondam, piemēram, rezumējot 1987. gada Padomju Latvijas iemaksas Padomju Miera fondā, secināts, ka to apjoms samazinājies,

> "jo izveidojušies Kultūras fonds un V. I. Ļeņina Bērnu fonds, kuros tagad arī cilvēki iegulda savus ietaupījumus, bet ir arī subjektīvi

[478] LVA, 1052. f., 1. apr., 12. l., 94. lp.
[479] LVA, 1052. f., 1. apr., 12. l., 96. lp.
[480] LVA, 1052. f., 1. apr., 12. l., 37. lp.
[481] Šādi apbalvošanas fakti atspoguļoti arī LPSR preses izdevumos.

iemesli, mums vajadzēja aktīvāk propagandēt miera fondu un vairāk strādāt ar miera fonda priekšsēdētājiem".[482]

Izmaiņas Padomju Miera fonda iemaksās vērojamas 1989. gadā, kad lielāki līdzekļi atdoti LPSR iekšējo sociālo programmu īstenošanai, tostarp 120 miljoni rubļu bērnu namu un internātu materiālās bāzes uzlabošanai, arī žēlsirdības kustībai. Tāpat jāatzīmē, ka 1989. gada 15. aprīlī LPSR nodibināts Žēlsirdības fonds, kas lielāko iemaksu darbības sākšanai saņem no Padomju Miera fonda.

"Tagad pagriežamies ar Miera fonda līdzekļiem uz mūsu iekšējās dzīves pusi. Vajadzētu pārbaudīt, kā šī nauda republikas rajonos tiek izlietota. Savā ziņā vajadzētu sadarboties ar Rēriha biedrību. Šobrīd tai augsta autoritāte – miers caur kultūru. Viena no jaunākām formām – Rēriha biedrība un Tautas Fronte, tās idejas atbilst mūsu miera cīnītāju interesēm. Tikai sadarbība un praktiska atskaite tautas priekšā veicinās darbību."[483]

1989. gadā atkal aktualizējās jautājums par iemaksām Padomju Miera fondā, rosinot vairāk līdzekļu atstāt pašu rīcībā.[484] 1989. gadā no Miera fonda vadības atsakās Džemma Lija Skulme un par to kļūst Marina Kosteņecka, tomēr komitejas darbības laiks tuvojas norietam. Bet šīs aktivitātes analīze prasa plašāku izpēti.

Miera stunda

Paplašinot Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas darbības lauku un mēģinot šajā kustībā ieinteresēt un iesaistīt jaunus interesentus un palielināt kustības apmērus, jo dažādi materiāli, protokoli liecina, ka interese par miera kustību gadu gaitā LPSR samazinājās, īpaši mainoties paaudzēm, 1983. gada 1. septembrī LPSR vispārizglītojošajās skolās par pirmo mācību stundu kļuva *Miera stunda*. Tajās piedalījās Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas pārstāvji un aktīvisti. Jāpiebilst, ka 1983. gada 1. septembrī Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteja savos darba plānos iekļāva šādu jaunu

[482] LVA, 1052. f. 1. apr., 34. l., 39. lp.
[483] LVA, 1052. f., 1. apr., 34. l., 68. lp.
[484] LVA, 1052. f., 1. apr., 34. l., 69. lp.

aktivitāti. *Miera stundas* ideoloģiskais uzslāņojums nepārprotami atklājas skolotājas Rasmas Rācenes paustajā:

> "Pirmā stunda jaunajā mācību gadā tiek veltīta padomju tautas un visas pasaules progresīvo spēku miera cīņas problēmām, jautājumiem par mūsu Dzimtenes ekonomiskās varenības nostiprināšanu, par komunismu. Miera stundas uzdevums ir palīdzēt skolēniem labāk izprast PSRS Ļeņiniskās ārpolitikas kursu, kas nemainīgi virzīts uz kara draudu novēršanu, miera nostiprināšanu, uzticēšanās un savstarpēji izdevīgas sadarbības attiecību veidošanu un attīstīšanu starp valstīm. [..] Miera stundai jāstiprina skolēnos apziņa, ka viņu galvenais patriotiskais pienākums ir apzinīgi mācīties, aktīvi piedalīties sabiedriski politiskajā dzīvē, veikt uzticētos sabiedriskos pienākumus, strādāt ražošanā, apzinīgi gatavoties karadienestam Padomju armijā, lai izpildītu Konstitūcijā ierakstīto svēto pienākumu – aizstāvēt sociālistisko tēviju. [..] Kopš 1984. gada 1. septembra Miera stunda kļuva par Zinību dienas organisku sastāvdaļu. Sagatavojot Miera stundu, tiek izmantoti PSKP un PSRS valdības dokumenti, preses materiāli un daiļliteratūra."[485]

Te atklājas padomju ideoloģijas pamatpostulāti – darbs, šajā gadījumā mācības, aktīva sabiedriskā dzīve (līdzdalība) utt. Šis laiks iezīmīgs ar talkām, politisko plakātu konkursiem, solidaritātes tirdziņiem, *miera stafetēm*, goda sardzēm, lāpu gājieniem, līdzekļu vākšanu Miera fondam, aģitbrigāžu skatēm, tematiskiem skolēnu sacerējumu konkursiem u. tml.

Komitejas prezidija sēžu protokolos var atrast liecības, ka tika apzināts arī komitejas darba smagākais punkts – jaunatnes un skolēnu iesaistīšana miera kustībā, tajā pašā laikā atzīts, ka jānovērtē skolēnu zināšanas, zinātkāre, ka *Miera stundai* nevajadzētu pieiet formāli, tika domāts, kā vairāk izmantot vizuālās mākslas – kino (kino lektoriji, atsevišķi kino žurnālu numuri, filmas, dokumentālās filmas utt.), teātri u. c. Tomēr tāpat apjaušams, ka pat astoņdesmitajos gados vēl nav aprimis miera kustības propagandas un aģitācijas darbs, kad, piesaistot Zinību biedrību, tiek lasītas atbilstošas tematikas lekcijas.

---

[485] Rācene, Rasma. "Miera stunda", *Šo zemi, šīs debesis nosargāt... Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejai 35 gadi*, sastādītājs J. Anerauds. Rīga: Avots, 1986, 176., 177. lpp.

Vēl bērnu iesaiste – bērnu zīmējumu konkursi, bija ierosināts pat sešās LPSR pilsētās veidot bērnu zīmējumu mūrus. 1986. gads – *Miera gads* – pat Vecrīgu plānoja vasarā pārvērst par *miera pilsētiņu*. Astoņdesmitajos gados aizvien vairāk vērojama tendence, ka līdzās kultūras dzīves sasaistei ar miera tēmu, iespējams, lai piesaistītu jauno paaudzi, klāt nāk arī sports – skrējieni, stafetes, *miera maršs, miera gājieni*, masu skrējieni utt. Prezidija sēžu protokoli, īpaši astoņdesmito gadu vidū, iezīmē tendenci, ka komitejas locekļi kritiskāk izvērtē savu darbu un darba metodes, atzīstot, ka formāls darbs nenodrošina rezultātu un neuzrunā jauno paaudzi, ka jādomā par saturu, arī jaunu, kas ietverts šajā formā, runājot par miera tēmām. Piemēram, Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas priekšsēdētāja vietniece, LPSR Teātra biedrības valdes priekšsēdētāja, LPSR Augstākās Padomes deputāte Vija Artmane (1929–2008, īstajā vārdā Alīda Artmane) 1986. gada 28. janvāra sēdē norāda:

> "Mums ir slikts paņēmiens – neļaut pašiem izteikties; liekam uzrakstīt. Mums ir telegrāfisks stils, kas nevienu neinteresē, it īpaši jaunatni. Mēs bieži formāli atrakstāmies, ja runājam par miera cīņu. Bet pats galvenais – mums jāmācās runāt ar jaunatni, neliekot viņiem priekšā vecos štampus."[486]

Komponists Raimonds Pauls (dzimis 1936. gadā) pamatoti norāda uz mūzikas iedarbīgumu, secinot, ka maz tiek izmantota mūzika, jaunieši jāpiesaista ar rokmūziku:

> "Ja mēs raidījām dziesmas par mieru, kuras bija populāras 30. gados, toreiz Izaka Dunajevska[487] dziesmu dziedāja visi, tad tagad mēs ar to nepiesaistīsim jaunatni. Biju izbrīnījies, cik jaunieši no [Rīgas Politehniskā institūta] uzmanīgi klausījās *Credo* izpildīto *Melno kliedzienu* par Hirosimas tēmu. Bet mums nav gaismas efektu, daudz tehnikas trūkst. Vajag sadarboties ar jaunatni, spēlēt to, ko viņi prasa, dzīvot laikam līdzi."[488]

> "1. septembrī noskan zvans, kuram uzgavilē pasaule. Miera zvans iezvana Miera stundu. Vēsture kā māte klusiņām apsēžas solā, lai

[486] LVA, 1052. f., 1. apr., 34. l., 4. lp.
[487] Padomju komponists (1900–1955).
[488] LVA, 1052. f., 1. apr., 34. l., 6. lp.

> mirkli pabūtu ar audzēkņiem un audzinātājiem, ar tēviem un mātēm,"[489]

raksta Andris Vējāns.

Astoņdesmito gadu otrajā pusē komitejas prezidija protokolos aizvien biežāk norādīts, ka vēl joprojām pastāv iesīkstējušas instrukcijas sakarā ar ārzemnieku uzņemšanu, ka pastāv formālisms,[490] nevis patiesa interese un komitejas darbā ir jāmeklē jaunas darba formas un jauni akcenti. LPSR Zinātņu akadēmijas sekretārs, bijušais LPSR izglītības ministrs Vilis Samsons iesaka vairāk veicināt tiešos kontaktus zinātnieku saziņā. LPSR Mākslinieku savienības valdes priekšsēdētāja Džemma Lija Skulme atzina, ka runas no tribīnes jau apnikušas un vairs nepārliecina:

> "Nekad nevajag kaut ko iegalvot, vajag rādīt savu mākslu. Un mums ir, ar ko lepoties."[491]

Jaunatnes sekcijas vadītājs Igors Tipāns norādīja:

> "Miera komitejai arī nav sava suvenīra, ko iedot ārzemniekiem, lai tas tieši attiektos uz mūsu darbību, tā varētu būt kaut maza pārlokāma lapiņa par miera kustību."[492]

Savukārt 1989. gadā sēdē tika spriests par komitejas suverenitātes jautājumu,

> "lai mēs varētu būt pastāvīgi. Pretkara kustībai jaunas formas, jauni veidi, par ko pēdējā laikā maz raksta. Patstāvība bez līdzekļiem nav iespējama. Cilvēki nezina, kur aiziet miera fonda nauda. [..] Mums sola dot 10 % no līdzekļiem. Līdz šim bija tikai 1 %. Vēl jādibina tiešos sakarus un ne jau caur Maskavu. [..] Mums jāmeklē jaunas formas visās jomās,"[493] [A. Vējāns].

Šajā laikā daudz izteiktāk akcentēts ekoloģijas aspekts, tiek runāts par Baltijas vienotību. Astoņdesmito gadu otrajā pusē parādās uzdrošināšanās kritizēt, apšaubīt "augšu" lēmumus un rīcību, ka

---

[489] Vējāns, Andris. *Latvijas miera balss*. Rīga: Avots, 1986, 115. lpp.
[490] LVA, 1052. f., 1. apr., 34. l., 25. lp.
[491] LVA, 1052. f., 1. apr., 34. l., 25. lp.
[492] LVA, 1052. f., 1. apr., 34. l., 25. lp.
[493] LVA, 1052. f., 1. apr., 34. l., 53. lp.

nevajadzētu gaidīt kādus lēmumus no Maskavas, bet jārīkojas pašiem. Kā jauns komitejas darbs virziens tika uzlūkota arī pagaidu Olimpiskā komiteja (ar tās iespējām iet pasaulē, dibināt kontaktus u. tml.). Pēc ilgiem komitejas pastāvēšanas gadiem atklājās, ka tā darbojusies bez statūtiem (visticamāk, ka pēc Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas statūtiem). 1989. gadā Ivars Knēts[494] izsaka bažas jautājuma formā par kara katedras nepieciešamību. Vai tā ir lietderīga?

> "Iznāk, ka students 8 gadus mācās par kara lietām."[495]

Tāpat aktualizējās jautājums par iespējām dibināt savu Latvijas Miera komiteju. Tika aktualizēts jautājums – sasaukt konferenci, pārkārtoties, iestrādāt jaunu programmu, darbības virzienus, pārvēlēt jaunus vadītājus, tomēr, kaut arī 1951. gadā dibinātās komitejas darbība lēnām apsīka, jauna komiteja savu darbu plašāk neizvērsa. 1990. gada 3. aprīļa komitejas sēžu protokols ir pēdējais, kas saglabāts LVA Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas fondā. Šajā sēdē nolemts par miera fonda līdzekļu naudas pārveduma nodošanu Veselības aizsardzības ministrijai un Sarkanā Krusta biedrībai[496] un par Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas priekšsēdētāja vietnieku tika ievēlēts Ivars Knēts, kā arī izveidota organizācijas komiteja Miera konferences sagatavošanai, tomēr vairāk dokumentu par turpmāko komitejas darbību nav pieejami.

> "Caur Miera komiteju varējām iziet pasaulē, kad vēl radošajiem darbiniekiem ceļš uz "pasauli" bija slēgts,"

atzina Džemma Lija Skulme.[497]

Kopsavilkums

Caurlūkojot LVA Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas fonda materiālus, daļu no tiem veido komitejas darba plāni[498] – ieceres,

[494] Zinātnieks, ilggadējs Rīgas Tehniskās universitātes rektors.
[495] LVA, 1052. f., 1. apr., 34. l., 53. lp.
[496] LVA, 1052. f., 1. apr., 34. l., 75. lp.
[497] LVA, 1052. f., 1. apr., 34. l., 56. lp.
[498] Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas darba plāni (1972–1977). Sk. LVA, 1052. f., 1. apr., 8. l., 15 lp.

projekti, izstrādātie un apstiprinātie darba plāni (tos apstiprināja gan komitejas prezidijs savās sēdēs, gan arī Padomju Miera aizstāvēšanas komiteja), atskaites par paveikto, arī apstiprinātas finanšu, izdevumu tāmes un atskaites par izlietoto Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas piešķirto ikgadējo finansējumu. Šie arhīvā uzglabātie materiāli ļauj provizoriski iezīmēt komitejas darba galvenos virzienus, kas gan mainās atkarībā no PSRS ārpolitikas kursa, notikumiem pasaules politikā, jaunākajiem PSKP kongresu lēmumiem, plēnumiem, rezolūcijām, programmām, izvirzītajiem mērķiem, uzdevumiem un sasniedzamajiem rezultātiem. Komitejas finanšu tāmēs lielākais finansējums bija paredzēts tieši propagandas un aģitācijas darbam.

> "Biedri, pēc sava sastāva Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteja nav liela, bet, atskatoties šodien uz noieto ceļu, ar gandarījumu varam teikt, ka tā ir vienmēr aktīvi atbalstījusi visus mūsu Padomju Valsts miermīlīgos pasākumus. Daudzpusīgais miera aizstāvēšanas komitejas darbs nevarētu sekmīgi noritēt, ja nebūtu tai atbalsta no partijas organizācijām, nebūtu savs aktīvs, komitejas locekļi, komisijas. Esam pateicīgi republikas partijas CK, Padomju Miera aizstāvēšanas komitejai par ikdienišķo vadību un palīdzību,"[499]

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas ilggadējās priekšsēdētāja vietnieces Birutas Šneideres teiktais atskaites runā 1976. gada komitejas paplašinātajā plēnumā precīzi iezīmē politiski ideoloģisko kontekstu. Savukārt 1981. gada konferencē pieņemtajā rezolūcijā ierakstīti šādi vārdi:

> "Mēs, Padomju Latvijas miera aizstāvju konferences dalībnieki, atzīmējam, ka Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteja kopā ar visu republikas sabiedrību ir paveikusi noteiktu darbu, propagandējot miermīlīgo PSKP un Padomju valdību, uzturējusi draudzīgus kontaktus ar miera aizstāvjiem citās zemēs, īpaši ar miera aizstāvjiem Baltijas jūras valstīs, kā arī sekmējusi brīvprātīgas republikas iemaksas Padomju Miera fondā,"[500]

kas rezumējoši definē komitejas darbības "saskaņotos" darbības virzienus.

---

[499] LVA, 1052. f., 1. apr., 16. l., 65. lp.
[500] LVA, 1052. f., 1. apr., 17. l., 63. lp.

Organizētā miera kustība apsīka pēc PSRS sabrukuma.

> "Izrādījās, ka mieru var nosargāt bez speciāli organizētas masu sabiedriskās kustības, ja lielvalstis atrod ceļus savu domstarpību mierīgai pārvarēšanai, bez savstarpējas klaji naidīgas abu pašu apvainošanas kara kurināšanā. Bet personīgi šī līdzdalība toreizējās miera kustības pasākumos deva starptautiskajam komentētājam labu iespēju nokļūt tuvāk politiskās dzīves procesiem pasaulē. Jo Padomju Latvijas žurnālistiem jau līdzekļi ārzemju komandējumiem netika paredzēti, un arī *Zvaigznes* redaktors, ja devās ārzemju ceļojumos, tad ar citu organizāciju palīdzību, kā Miera aizstāvēšanas komitejas vai Latvijas un ārzemju draudzības biedrība,"[501]

atminas kādreizējais Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas prezidija loceklis, žurnālists Augusts Lediņš.

Strādājot ar arhīva un tā laika periodiskajiem materiāliem un citiem avotiem, nākas secināt, ka uzlūkot Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteju par sabiedrisku organizāciju, kā tā definēta kopš izveides 1951. gada 17. septembrī, gluži nav iespējams, jo, kaut arī tajā nenoliedzami bija pārstāvēti visdažādāko profesiju pārstāvji, tomēr jaušams, ka allaž bijusi kāda augstāka ideoloģiska uzraudzība. Ja caurlūkojam komitejas sastāvu (un šis būtu atsevišķs pētījums ietvars) nepilnos četrdesmit pastāvēšanas gados, allaž tās prezidija sastāvā bija pārstāvēti augsti PSKP funkcionāri, instruktori, propagandas aparāta un komjaunatnes pārstāvji. Tāpat jāatzīmē, ka dažādu organizāciju mērķi un uzdevumi pārklājas, ka vienas un tās pašas personas darbojas dažādās organizācijās, ka vienviet nereti saplūst Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības un Komitejas kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs veiktās "misijas" vai aktivitātes. Savukārt, ja raugāmies uz Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas Jaunatnes sekcijas darbu, tad tas aplūkojams kontekstā un kopsakarā ar LPSR Jaunatnes organizāciju komitejas darbu, kas visas četras vienubrīd koeksistēja zem viena jumta un arī, iespējams, vēl ar kādām. Vēl viens eventuālais pētījumu aspekts – komitejas sadarbība ar Latvijas republikānisko arodbiedrību padomi.

[501] Lediņš, Augusts. *Kas ir, tas ir.* Rīga: Visual Studio, 2011, 126. lpp.

Dažādu struktūru līdzīgās funkcijas atklāj Jāņa Anerauda teiktais, apkopojot Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas 35 gadu darbību:

> "Jau trīsdesmit piecus gadus, propagandējot un izplatot miera idejas, aktivizējot miera cīnītājus, darbojas Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteja. Trīsdesmit gadus, attīstot un veicinot kultūras sakarus un sadarbību starp tautām, draudzības, saprašanās, sadarbības un stabila miera nodrošināšanas vārdā darbojas Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrība. [..] Vairāk nekā divdesmit gadus pāri tālumiem pie latviešiem ārzemēs miera un saprašanās vārdā pa kultūras sakaru ceļiem dodas Latvijas komiteja kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs. [..] Šis plaši izvērstais miera, sadraudzības, kultūras vērtību apmaiņas darbs arvien spēcīgāk atbalsojas tuvās un tālās pasaules valstīs. [..] šodienas sarežģītajā, pretrunu satrauktajā pasaulē visspēcīgākajiem jābūt tiem ieročiem, uzskatiem un pārliecībai, kas spēj saglabāt, nodrošināt pasaules tautām mieru, dzīvību, nākotni."[502]

Savukārt plaši visā LPSR izvērstais propagandas un aģitācijas darbs gan dažādās miera jautājumu akcijās, gan arī iemaksu vākšanā Padomju Miera fondam būtu skatāms kontekstā ar LPSR Zinību biedrības un Starptautisko jautājumu propagandas zinātniski metodiskās padomes darbību. Nereti ir problemātiski pateikt, no kuras organizācijas "miera vārdā" devies kāds braucējs no LPSR – mērķi, lozungi un frāzes pārklājas. Un iespējams, ka tas darīts apzināti, lai būtu sarežģīti atšķetināt saaustos ideoloģiskos un, iespējams, uzraudzības tīklus. Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas darbības izvērtējums prasa vēl papildus citu arhīva materiālu un fondu kontekstuālu vērtējumu, kā arī tajā iesaistīto personību izpēti, jo jautājums līdz šim maz pētīts.

Miera kustības propaganda, īpaši astoņdesmitajos gados, atbalsojās arī LPSR kultūras dzīvē – tapa atbilstošas tematikas dziesmas, grafikas, plakāti, miera kustībai pakļauta vai visa kultūras dzīve – Teātra dienas, Dzejas dienas un Mākslas dienas aizritēja *miera*

---

[502] Anerauds, Jānis. Mana paaudze. *Šo zemi, šīs debesis nosargāt… Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejai 35 gadi,* sastādītājs J. Anerauds. Rīga: Avots, 1986, 93., 94. lpp.

zīmē, jo, šķiet, tika meklētas jaunas formas, lai vēl joprojām LPSR iedzīvotājos spētu uzturēt atbalstošu interesi par PSRS īstenotās *miera politikas* idejām un saukļiem.

> "Cīņai par mieru tajos gados ir patiesi liels vēriens, tā daudziem pasaulē palīdz iestāstīt, ka galvenā cīnītāja par mieru pasaulē, lai nesāktos trešais pasaules karš, ir Padomju Savienība un tās sabiedrotie, kas savā pusē mobilizē arī mieru mīlošos cilvēkus no citām zemēm,"[503]

atzinis Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas loceklis, žurnāla *Zvaigzne* galvenais redaktors Augusts Lediņš. Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas darbības izpēte ir aizsākta, un turpmākie eventuālie pētījuma kopsakari ieskicēti. Jāteic, ka ikviens, kura dažādi dzīves gadi sakrita ar LPSR pastāvēšanas laiku, tieši vai pastarpināti bija šai "kustībai" piederīgs. Miers arī divdesmit pirmā gadsimtā pasaulē ir trausls un jutīgs jēdziens, diemžēl tā aizsegā vai ar šo saukli vieglāk ideoloģiski smalki manipulēt ar cilvēku, kurš alkst savu mūžu nodzīvot mierīgā, sakārtotā un neapdraudētā vidē.

[503] Lediņš, Augusts. *Kas ir, tas ir*. Rīga: Visual Studio, 2011, 123. lpp.

Pielikums. Hronika[504]

1949

Parīzē (Francijā) un Prāgā (Čehoslovākijas Republika) I Vispasaules miera piekritēju kongress

(aprīlis)

Maskavā I Vissavienības miera piekritēju konference. Nodibināta Padomju Miera aizstāvēšanas komiteja

(augusts)

1950

Maskavā I Vissavienības miera piekritēju kongress

(augusts)

Maskavā II Vissavienības miera piekritēju konference

(oktobris)

Varšavā (Polijas Tautas Republikā) II Vispasaules miera piekritēju kongress. Ievēlēta Vispasaules Miera padome

(novembris)

LPSR iedzīvotāji paraksta Vispasaules miera piekritēju kongresa Stokholmā plēnumā pieņemto *Uzsaukumu par atomieroču aizliegšanu*

1951

Berlīnē Vispasaules Miera padomes I sesija

(februāris)

LPSR organizāciju pārstāvji nodibina Iniciatoru komiteju LPSR miera piekritēju konferences sasaukšanai

(1. septembrī)

[504] Tai ir informatīvs raksturs, nepretendējot uz pilnību, veidota, balstoties Jāņa Anerauda apkopotajā informācijā grāmatā *Šo zemi nosargāt* (1986), to precizējot un papildinot.

LPSR Valsts akadēmiskajā Drāmas teātrī Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas dibināšanas konference

(17. septembrī)

LPSR literatūras un mākslas darbinieki paraksta Vispasaules Miera padomes I sesijā (Berlīne, 21.–26. februāris) pieņemto *Aicinājumu par Miera pakta noslēgšanu starp lielvalstīm*

(septembris)

Maskavā III Vissavienības miera piekritēju konference

(29. novembrī)

Dzejas antoloģija *Miera sardzē* un miera tematikai veltīts prozas krājums *Cilvēces sirdsapziņas balss*

1952

Maskavā IV Vissavienības miera piekritēju konference

(decembris)

Vīnē (Austrija) tautu kongress par miera aizstāvēšanu

(decembris)

1953

Rīgā Latvijas Miera aizstāvēšanas un republikas sabiedrības pārstāvju paplašinātais plēnums

(septembris)

1955

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas paplašinātais plēnums pieņem Vispasaules Miera padomes aicinājumu (Vīnes) aizliegt atomieročus un novērst atomkara draudus

(28. marts)

Maskavā V Vispasaules miera piekritēju konference, piedalās arī 20 delegāti[505] no Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas

(maijs)

[505] Pilnu sarakstu sk. LVA, 1052. f. 1. apr., 6. l, 18. lp.

Helsinkos (Somija) Vispasaules miera aizstāvēšanas asambleja (jūnijs)

1957

Padomju Latvijā darbaļaužu mītiņi un sapulces, prasot aizliegt atomieročus

1958

Rīgā Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas un republikas sabiedrības pārstāvju paplašinātais plēnums (maijs)

LPSR *Miera nedēļas* pasākumi (jūnijs)

Rostokā (VDR) Baltijas zemju *Miera nedēļa* (jūlijs)

Stokholmā (Zviedrijas Karalistē) Vispasaules tautu kongress par atbruņošanos un miermīlīgu līdzāspastāvēšanu (jūlijs)

1959

Rīgā Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas un sabiedrisko organizāciju pārstāvju sapulce, veltīta Vispasaules miera cīnītāju kustībai (14. aprīlī)

Pēc Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas ielūguma Rīgā viesojās Somijas miera piekritēju Centrālās komitejas delegācija (4.–10. jūlijs)

Latviju apmeklē Norvēģijas miera cīnītāju delegācija

Dzejas antoloģija *Šalko laimei, Dzintarjūra!*

1961

Maskavā nodibina Padomju Miera fondu

(27. aprīlī)

Padomju Miera vilciens uz Polijas Tautas Republiku un Polijas miera vilciens, kas piestāja Rīgā;

tā ietvaros Rīgā poļu un padomju tautu draudzības un miera demonstrācija

(aprīlis)

1962

Rīgā Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas konference

(9. maijā)

Maskavā Vispasaules miera cīnītāju kongress par vispārēju atbruņošanos un mieru, piedalās delegāti no Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas[506]

(9.–19. jūlijs)

1963

Rīgā Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Lielajā aulā Miera fondam veltīts muzikāli literārs sarīkojums

(maijs)

Varšavā Vispasaules Miera padomes sesija[507]

(novembris)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas pārstāvji Miera nedēļā Rostokā, Miera delegāciju sastāvā Gvinejā, Meksikā, Zviedrijas Karalistē, Ēģiptē

komitejas aktīvisti tūristu braucienos uz Čehoslovākiju, Ungāriju, VDR, Rumāniju, Bulgāriju, Polijas Tautas Republiku, Somiju, Ēģipti

[506] Žanis Grīva, Lilita Bērziņa, Andrejs Balodis, Vladimirs Baranovskis, Jevgeņijs Bīrons, Emīlija Gudriniece, Jāzeps Lūriņš.

[507] No LPSR piedalījās Emīlija Gudriniece.

1964

Rīgā Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas un republikas sabiedrības pārstāvju paplašinātais plēnums

(janvāris)

1965

Maskavā padomju sabiedrības pārstāvju Vissavienības konference par mieru, nacionālo neatkarību un atbruņošanos

(jūnijs)

Helsinkos Vispasaules miera cīnītāju kongress par mieru, nacionālo neatkarību, vispārēju atbruņošanos

(jūlijs)

LPSR apmeklēja VDR Miera padomes, Ungārijas Miera padomes un Dānijas organizācijas *Kampaņa pret kodolieročiem* delegācija

1966

Darbaļaužu mītiņi LPSR solidaritātes nedēļā ar Dominikas Republikas tautu

(aprīlis)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas pārstāvji piedalījās Ziemeļvalstu tautu miera un draudzības svētkos Murmanskā

(augusts)

1967

LPSR solidaritātes nedēļas ar Vjetnamas tautu norises

(marts)

Starptautiskā Miera stafete no Helsinkiem cauri Ļeņingradai un Tallinai sasniedza Rīgu

(7. jūnijā)

Stokholmā (Zviedrijas Karaliste) Starptautiska miera cīnītāju konference

(jūlijs)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas pārstāvji Habarovskā organizētajos sarīkojumos *Par mieru un draudzību Padomju Savienības un Japānas tautām*

(augusts)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas delegācija Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas 50. gadadienai veltītajā Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas jubilejas sesijā Ļeņingradā

(oktobris)

Vispasaules Miera padomes prezidente koordinatore Izabella Blūma (dzimusi 1892. gadā) Salaspils memoriālā ansambļa atklāšanā

(1. novembris)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas delegācija Baltijas jūras zemju *Miera dienās* Tallinā

1969

Rīgā Baltijas jūras zemju *Miera dienas* un Starptautiska miera cīnītāju konference

(maijs)

Berlīnē (VDR) Vispasaules miera cīnītāju asambleja

(jūnijs)

Vīnē (Austrija) miera piekritēju un citu sabiedrisku organizāciju konference pa drošību un sadarbību Eiropā

(novembris)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas pārstāvji Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas organizētajā *Miera reisā* ar tvaikoni *Marija Uļjanova*

Speciālo tūristu grupu sastāvā Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas aktīvisti VFR, Polijas Tautas Republikā, Rumānijā, Bulgārijā, Somijā, Norvēģijā, Beļģijā u. c.

1970

Maskavā Vladimira Uļjanova (Ļeņina) 100. dzimšanas dienai veltīta Vispasaules Miera padomes sesija

(aprīlis)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas delegācija Baltijas jūras zemju *Miera dienās* Gdaņskā[508] (Polijas Tautas Republika) un Starptautiskajā miera cīnītāju konferencē Sopotā (Polijas Tautas Republika)

(maijs)

Dalība *Miera nedēļā* Rostokā (VDR; Padomju Miera aizstāvēšanas delegāciju vadīja LKP CK Kultūras nodaļas vadītājs Aivars Goris, dzimis 1931. gadā)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas aktīvistu grupas Somijā, Šveicē, Japānā un Francijā

1971

Budapeštā (Ungārija) Vispasaules Miera padomes asambleja

(maijs)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas delegācija Baltijas jūras zemju *Miera dienās* Kopenhāgenā (Dānija) un Ziemeļu Kalotas tautu miera un draudzības svētkos Luleo (Zviedrija)

1972

Vispasaules miera un Indoķīnas tautu neatkarībai veltīta asambleja Versaļā

(februāris)

Padomju Latvijā pasākumi, veltīti solidaritātes nedēļai ar arābu tautām

(jūnijs)

Ženēvā Starptautiska konference par atbruņošanos

(oktobris)

Stokholmas miera konference veltīta Vjetnamas jautājumam

Briselē forums-asambleja par sabiedrisko spēku drošību un sadarbību Eiropā

[508] Kā Padomju Miera aizstāvju delegācijas vadītājs un pārstāvis no LPSR devās LKP CK sekretārs Aleksandrs Drīzulis (1920–2006). Sk. LVA, 1052. f., 1. apr., 9. l., 83. lp.

Biruta Šneidere vadīja speciālo tūristu grupu Baltijas jūras zemju *Miera dienu* Ķīlē

(VFR; 12.–24. septembris)

1973

Rīgā Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas atskaites, vēlēšanu konference

(janvāris)

LPSR Solidaritātes diena ar palestīniešu un arābu tautu cīņu norisi

(21. martā)

Dalība *Miera reisā*[509] pa Baltijas un Ziemeļjūru[510] ar tvaikoni *Mihails Kaļiņins*, delegācijas vadītāja Biruta Šneidere[511]

(18. maijs – 9. jūnijs)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas plēnums *Par sagatavošanos Vispasaules miermīlīgo spēku kongresam un Latvijas miera aizstāvju uzdevumiem*

(jūlijs)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas delegācija[512] Vispasaules miera kongresā Maskavā

(oktobris)

Ar mērķi uzlabot komitejas darbu sakaros ar miera aizstāvju organizācijām kapitālistiskajās valstīs, izveidota pie Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas Sakaru komisija

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas delegācija Ziemeļeiropas valstu *Miera dienās* Oslo (Norvēģija) un Miera aizstāvju konferencē Hamburgā (VFR)

---

[509] *Miera reisā* piedalījās 22 Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas aktīvisti, tostarp desmit komitejas locekļi. Sk. LVA, 1052. f., 1. apr., 9. l., 39. lp.

[510] Šādos reisos devās arī apstiprināta speciāla tūristu grupa, kurā tika iekļauts kāds Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas aktīvists.

[511] No Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas līdzekļiem apmaksāti izdevumi 600 rbļ. apmērā. LVA, 1052. f., 1. apr., l. 8.; 11. lp.

[512] Biruta Šneidere, Augusts Lediņš, Jānis Matulis, Pēteris Vāleskalns, Valentīna Pihele.

1974

"Aktīva dalība Miera programmas un Vispasaules miermīlīgo spēku kongresa materiālu propaganda."[513]

Sofijā (Bulgārija) Vispasaules Miera padomes sesija

(februāris)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas delegācija Baltijas jūras zemju *Miera dienās* Ļeņingradā

(augusts)

Sadarbībā ar LPSR Žurnālistu savienību Rīgā ceļojoša starptautiska fotogrāfiju izstāde *Miers vajadzīgs visiem*

(septembris)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas delegācija Padomju miera piekritēju konferencē Maskavā

(oktobris)

Rajonu un pilsētu komisiju priekšsēdētāju sanāksme un iemaksu Padomju Miera fondā izvērtējums

(decembris)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas pārstāvis Jevgeņijs Bīrons piedalījās Padomju Miera komitejas delegācijas sastāvā, tiekoties ar Ungārijas miera aizstāvjiem

Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteja sarīkoja Rostokas dienas Rīgā un uzņēma VFR Rostokas apgabala miera aizstāvju delegāciju[514]

LPSR viesojās Argentīnas miera aizstāvju delegācija

LPSR presē un radio plaši atzīmēta Vispasaules miera aizstāvju kongresa 25 gadu atcere

Sakarā ar Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas darbības 35 gadiem sagatavoti apbalvojumi – jubilejas zīme un Goda raksts – un apbalvoti labākie Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas aktīvisti, sagatavots izziņas materiāls par komitejas līdzšinējo darbību, kā arī

[513] LVA, 1052. f., 1. apr., 9. l., 23. lp.

[514] Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas prezidija 1974. gada 20. septembra protokols Nr. 7, nolemts: "1) samaksāt no tāmē paredzētiem propagandai veltītiem līdzekļiem rēķinu par 125, rbļ., kas izlietoti VDR Rostokas apgabala Miera piekritēju delegācijas uzņemšanai." Sk. LVA, 1052. f., 1. apr., 7. l., 18. lp.

sadarbībā ar televīziju un radio sagatavota speciāla pārraide par miera kustības 35 gadiem un sarīkots komitejas jubilejas plēnums

1975

"Padomju tautas cīņā pār vācu fašismu 30 gades un Starptautiskā Sievietes gada[515] zīmē."[516]

Padomju Miera konference[517]

(8.–11. janvāris)

LPSR rīcības nedēļas par atbruņošanos sarīkojumi

(aprīlis)

Padomju Miera komitejas delegācijas sastāvā Somijā Žanis Grīva

(maijs)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas delegācija Baltijas jūras zemju *Miera dienās* Stokholmā[518]

Baltijas jūras zemju Miera nedēļa Rostokā (piedalās Biruta Šneidere)

(jūlijs)

Rīgā Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas un republikas sabiedrisko organizāciju pārstāvju sapulce Vispasaules Miera padomes jaunā Stokholmas aicinājuma atbalstīšanai

(decembris)

Piedalās Eiropas valstu kustības par mieru pārstāvju sanāksmē Minskā un Brestā

Sadarbībā ar Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības Sieviešu sekciju LPSR uzņemtas delegācijas no Francijas, Bulgārijas, Itālija u. c. valstīm

---

[515] Republikas rajonos un pilsētās tika organizēti dažādi vakari, tikšanās, sapulces, kulinārijas un rokdarbu izstādes, loterijas u. c. LVA, 1052. f., 1. apr., 9. l., 19. lp.

[516] LVA, 1052. f., 1. apr., 9. l., 15. lp.

[517] Piedalījās septiņi delegāti no Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas.

[518] Pēc PSRS vēstniecības Stokholmā ielūguma LPSR miera aizstāvju grupa piedalījās vakarā ar latviešu trimdiniekiem, kuri dzīvoja Stokholmā. Sk. LVA, 1052. f. 1. apr., 9. l., 17. lp.

Padomju Miera aizstāvēšanas delegācijas sastāvā Venecuēlā LPSR Arodbiedrību savienības priekšsēdētājs Augusts Zitmanis

No februāra līdz decembrim kopā ar Rīgas pilsētas sabiedrības pārstāvjiem sarīkojumi "par bruņošanās sacensības pārtraukšanu un atbruņošanos"

No marta līdz jūlijam kopā ar Rīgas pilsētas sabiedrības pārstāvjiem vairāki pasākumi "par visu politieslodzīto atbrīvošanu, par cilvēktiesību atjaunošanu Čīlē"

1976

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas delegācija Baltijas jūras valstu un Norvēģijas *Miera dienās* Helsinkos *Par Eiropas drošību un vispārēju atbruņošanos*

(28.–30. maijs)

Helsinkos Vispasaules miera piekritēju konference par bruņošanās pārtraukšanu, atbruņošanos un saspīlējuma atslābumu

(septembris)

Rīgā, Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības telpās paplašināts Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas paplašināts plēnums (komitejas divdesmit piecu gadu pastāvēšana)

(2. decembris)

Vispasaules Miera Padomes dibināšanas 25 gadu atcere un starptautiskā nacionālo miera komiteju konference Ļeņingradā

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas delegācija Baltijas jūras zemju *Miera dienā* Helsinkos

LPSR iestādēs un organizācijās izveidotas komitejas, kas organizē Vispasaules Miera padomes Jaunā Stokholmas aicinājuma parakstīšanu, parakstu vākšanu sākta 16. jūnijā, un pirmā parakstījās miera kustības veterāne rakstniece Anna Sakse

1977

Maskavā Vispasaules mieru mīlošo spēku forums

(14.–16. janvāris)

Padomju Miera komitejas delegācijas Pori (Somija) sastāvā Biruta Šneidere

(15. februāris)

Varšavā (Polijas Tautas Republika) Vispasaules miera asambleja

(maijs)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejā viesojās Pori (Somija) miera cīnītāju delegācija

(22.–25. jūnijs)

Jūrmalā Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas rīkotā PSRS un ASV sabiedrisko pārstāvju *XI Dortmundas konference*

(jūlijs)

LPSR viesojās miera aizstāvju delegācijas no Helsinkiem (Somija)

(6.–8. septembris)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas delegācija Baltijas jūras zemju *Miera dienās* Malmē (Zviedrija)

(13.–20. septembris)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas delegācija Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas 60. gadadienai veltītajā Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas svinīgajā plēnumā Ļeņingradā

LPSR viesojas Polijas miera padomes delegācija

(septembris)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas plēnums *Lielā Oktobra Sociālistiskā revolūcija un padomju tautas cīņa par mieru*

(oktobris)

Pori (Somija) viesojās Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas pārstāvji

(novembris)

Sadarbībā ar žurnāla *Zvaigzne* redakciju foto konkurss *Latvijas darbaļaudis cīņā par mieru*

(novembris)

Visu gadu kampaņa pret bruņošanās sacensību un kampaņa par parakstu organizēšanu *Otrajam Stokholmas aicinājumam*

Izgatavoti 5000 eksemplāri plakātu somu miera piekritējiem

1978

LPSR seminārs pilsētu un rajonu Miera fonda veicināšanas komisiju priekšsēdētājiem[519]

(aprīlis)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas pārstāvji Vispasaules Miera padomes sesijā

(maijs)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas pārstāvji Kijevā Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas organizētajā padomju un bulgāru miera aizstāvēšanas komiteju darbinieku seminārā

(maijs)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas pārstāvis Volgogradā Jaunatnes sekciju priekšsēdētāju seminārā.

> "Rezultātā pie Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas tika izveidota jaunatnes sekcija, kuras pārziņā būs jaunatnes problēmas miera cīņā, kā arī kontaktu dibināšana ar ārvalstu jaunajiem miera cīnītājiem."[520]

(oktobris)

Vasarā LPSR viesojās miera piekritēju grupa no Pori (Somija)

Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas delegācijas sastāvā Somijā Zigmunds Osmanis.

Latvijas Republikāniskās arodbiedrību padomes priekšsēdētājs Augusts Zitmanis Padomju Miera aizstāvēšanas delegācijas sastāvā Kostarikā un Jamaikā

Informatīvo materiālu apmaiņa ar miera aizstāvjiem VDR, Polijas Tautas republikā un Somijā

---

[519] Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas prezidija 1978. gada 25. aprīļa protokolā Nr. 2 apzīmēts: "Pēc tās ievērojami savu darbu aktivizēja daudzas rajonu komisijas, kā rezultātā savukārt pieauga republikas ieskaitījumi Padomju Miera fondā, salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem." Sk. LVA, 1052. f.; 1. apr., 12. l, 7. lp.

[520] Latvijas Miera aizstāvēšanas veiktais darbs 1978. gadā. Sk. LVA, 1052. f., 1. apr., 19. l., 2. lp.

1979

Rīgā Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas paplašinātā prezidija sēde

(janvāris)

Vija Artmane piedalās Vispasaules Miera padomes sesijā

(1.–5. februāris)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas delegācija[521] Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas plēnumā Maskavā

(marts)

Biruta Šneidere piedalās sociālistisko zemju Miera komiteju sanāksmē Ļvovā

(29. maijs – 1. jūnijs)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas delegācija Vissavienības miera piekritēju konferencē Maskavā

(decembris)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas delegācija *Miera reisā* pa Baltijas jūru ar kuģi *Mihails Kaļiņins*

LPSR apmeklēja Somijas, Jamaikas, Madagaskaras miera cīnītāju delegācijas, Vispasaules Miera padomes locekļa garīdznieka Konrāda Liberta vadītā VFR miera aizstāvju kustības aktīvistu delegācija

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas aktīvisti delegācijas sastāvā Bulgārijā, VDR un Somijā

1980

Rīgā Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas paplašinātā prezidija sēde

(februāris)

Maskavā Vispasaules konference *Par mierīgu un laimīgu nākotni visiem bērniem*

(septembris)

[521] Žanis Grīva, Valentīna Pihele, Alberts Ikaunieks, Augusts Zitmanis, Egons Kalnciems (1932–1993), Raimonds Pauls, Vija Artmane, Jānis Matulis, Biruta Šneidere.

LPSR apmeklēja Indijas miera cīnītāju grupa, Somijas miera cīnītāju delegācija un Somijas Miera padomes loceklis Satakuntas apgabala Miera komitejas priekšsēdētājs Ika Vehkalahti, Miera kustības pārstāvji no ASV Sandra un Alekss Milleri un Kolorado štata universitātes socioloģijas profesors Fards Klirs

Kanādā viesojās Vija Artmane

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas pārstāves Biruta Šneidere un Anna Žīgure pēc Somijas Satakuntas apgabala Miera komitejas ielūguma Pori

1981

Rīgā Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas konference; ievēlēts jauns komitejas un prezidija sastāvs

(novembris)

Padomju Latviju apmeklēja Rumānijas, Somijas, Austrijas un Afganistānas miera piekritēju delegācijas

Padomju Miera aizstāvēšanas delegācijas sastāvā Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas pārstāvji apmeklēja Mali, Senegālu un Somiju

Mieram veltītu dzejoļu izlase *Sudraba sētuve*

1982

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas delegācija Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas plēnumā Maskavā

(marts)

LPSR Mākslas dienu darbi veltīti Padomju Miera fondam

(aprīlis)

LPSR apmeklē Vispasaules Miera padomes viceprezidents Žaks Denī

(augusts)

Rīcības nedēļas pasākumi, mītiņi sakarā ar atbruņošanās nedēļu

(24.–31. oktobris)

Pirms Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) Ģenerālās Asamblejas II speciālās atbruņošanās sesijas atklāšanas LPSR "darbaļaudis" nosūta vairāk nekā 2000 vēstuļu, pieprasot rīcību, lai apturētu drudžaino bruņošanos

Vākti paraksti zem Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas aicinājuma par atbruņošanos, nosūtīti uz ANO. No republikas parakstījās vairāk nekā 165 000 pilsoņu.

Vākti paraksti zem Apvienotās Karalistes aicinājuma par atbruņošanos.

LPSR apmeklēja Somijas Miera padomes un Spānijas miera cīnītāju delegācijas

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas pārstāvji Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas delegāciju sastāvā Austrijā, VFR, Somijā, seminārā Taškentā

LPSR apmeklēja Vispasaules Miera padomes prezidenta Romeša Čandras vadītā delegācija

(decembris)

1983

Rīgā Miera fondam veltīts koncerts

(19. marts)

Rīgas Sporta pilī plašs pretkara mītiņš – manifestācija un pretkara plakātu izstāde pret jaunu ASV raķešu izvietošanas plāniem VFR

(19. aprīlis)

Republikas Mākslas dienas ar devīzi *Mākslinieki mieram* (izstādes atklāšana, gājiens, mītiņš Doma laukumā utt.)

(23. aprīlis)

Republikas Literatūras dienas *Mūsu darbs mieram un laimei* ar Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas aktīvistu līdzdalību (LPSR Valsts akadēmiskajā operas un baleta teātrī, koncerts Miera fondam, uzstāšanās mieram utt.)

(23. maijs)

Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Lielajā aulā mītiņš ar devīzi *Darbam un mieram*

(25. maijs)

Dalība Helsinkos Miera cīnītāju festivālā

(maijs)

Somijā Eiropas bērnu organizāciju *Miera stafete*

(jūnijs)

Prāgā (Čehoslovākija) Vispasaules asambleja par mieru un dzīvi, pret atomkaru

(jūnijs)

Rīgā, Mežaparkā, plaša miera cīnītāju manifestācija-mītiņš, piedalās ap 20 000 LPSR jauniešu un Somijas miera cīnītāju delegācija

(26. jūnijs)

Vispārizglītojošajās skolās jauno mācību gadu pirmo reizi sāk ar *Miera stundu*

(1. septembris)

LPSR Zinātņu akadēmijas konferences laikā jauno republikas zinātnieku pretkara mītiņš

(24. oktobris)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas plēnums *Par uzdevumiem kara draudu atvairīšanas cīņā* Vispasaules miermīlīgo spēku asamblejas Prāgā (Čehoslovākija) lēmumu gaismā

(oktobris)

LPSR pilsētās un republikas rajonos *Starptautiskā rīcības nedēļa par atbruņošanos* pasākumi

(oktobris)

Starptautiskajā rīcības nedēļā pret ASV raķešu izvietošanu Eiropā LPSR vairāk nekā 3000 pretkara mītiņu

(decembris)

LPSR skolās zīmējumu konkurss *Miers un laime visiem planētas bērniem*

LPSR apmeklē miera aizstāvji no Pori (Somija), Konstitucionālās līgas aizstāvju delegāti no Japānas, Prāgas asamblejas delegācijas locekļi no Somijas, Taizemes, Venecuēlas, Kolumbijas, Bangladešas, Japānas, Somijas miera cīnītāju delegācijas

Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas delegāciju sastāvā Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas aktīvisti ASV, Kubā Itālijā, Francijā, Somijā

Padomju Miera komitejas delegāciju uz Indiju vadīja Vija Artmane

Padomju Miera komitejas delegāciju uz Kubu vadīja LKP CK sekretārs Imants Andersons

1984

Maskavā Padomju Miera fonda Vissavienības konference

(janvāris)

Rietumberlīnē Vispasaules Miera padomes prezidija ārkārtējā sesija

Kubas miera piekritēju delegācija Nacionālās Miera komitejas prezidenta Severo Agirres del Kristo vadībā

(17.–18. janvārī)

Republikas profesionālo teātru jauno aktieru darba skate – konkurss, veltīts miera tēmai (kopā ar LPSR Kultūras ministriju, LPSR Teātra biedrību, LĻKJS CK)

(20.–22. februārī)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas delegācija Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas plēnumā Maskavā

(marts)

Rīgā Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas paplašinātā prezidija sēde, Miera fonda aktīvistu apbalvošana un koncerts

(aprīlis)

Pretkara masu pasākumi republikas pilsētās un rajonos Eiropas drošības nedēļas ietvaros

(3.–9. maijā)

Dalība 3. Starptautiskajā jaunatnes konferencē, ko organizēja LĻKJS CK un Jaunatnes organizāciju komiteja

(3.–6. maijs)

LPSR skolās Vissavienības skolēnu sacerējumu *Es balsoju par mieru* konkurss

(septembris)

Masu pretkara pasākumi republikas pilsētās un rajonos *ANO atbruņošanās nedēļas* ietvaros

(24.–31.oktobrī)

Miera cīņai veltīts mītiņš uz burukuģa *Sedovs*

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas plēnums par darba gada rezultātiem

(decembris)

LPSR apmeklē miera piekritēju delegācijas no Somijas, Ganas, Austrijas, Laosas un Kampučijas, kā arī Ziemeļu miera draugu komitejas fonda delegācija no Apvienotās Karalistes

Padomju Miera aizstāvēšanas delegāciju sastāvā Nikaragvā, Vija Artmane vadīja Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas delegāciju Austrālijā un Jaunzēlandē

Dalība *miera braucienā* pa Baltijas un Ziemeļjūras valstīm

Pie Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas izveidota Izdevniecības sekcija, kuras uzdevumos ir strādāt pie komitejas trīsdesmit piecu gadu pastāvēšanas izdevuma sagatavošanas – par Latvijas miera aizstāvju kustību, jauna dzejas krājuma par mieru un reprezentatīva vizīšu izdevuma-suvenīra četrās valodās par Latvijas darbaļaužu ieguldījumu cīņā par mieru

1985

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas delegācija Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas konferencē Maskavā

(janvāris)

Rīgā Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas paplašināts plēnums *Par vissavienības miera piekritēju konferences rezultātiem un Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas uzdevumiem*, Miera fonda aktīvistu apbalvošana un koncerts

(8. februāris)

Rīgā Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas paplašināts plēnums, veltīts miera cīņas aktīvistu – Lielā Tēvijas kara dalībnieku – apbalvošanai. Plēnuma dalībnieki paraksta aicinājumu pret *zvaigžņu kariem*

(26. aprīlis)

Pretkara masu pasākumi republikas pilsētās un rajonos *Eiropas drošības un sadarbības nedēļas* ietvaros

(maijs)

Vija Artmane vadīja Padomju miera aizstāvēšanas delegāciju Zviedrijas Karalistē

(5.–12. maijs)

LPSR viesojās miera aizstāvju delegācija no Somijas

(jūlijs)

Rīgā padomju un bulgāru seminārs

(11.–12. oktobris)

Masu pretkara pasākumi republikas pilsētās un rajonos ANO atbruņošanās nedēļas ietvaros

(24.–31. oktobrī)

Sadarbībā ar LĻJS CK, Izglītības ministriju, Profesionāli tehniskās izglītības komiteju skolēnu sacerējumu konkurss par tēmu *Es balsoju par mieru*

(1. oktobris – 15. novembris)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas paplašināta prezidija sēde par darba gada rezultātiem

(decembris)

Latvijas miera aizstāvji pēc ielūguma Pori (Somija)

Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas delegāciju sastāvā Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas aktīvisti VFR, VDR, Ungārijā, Grieķijā, Apvienotajā Karalistē

Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas delegāciju Šveicē vadīja Vija Artmane

Padomju Latvijā viesojas Somijas miera piekritēji, delegācijas no Austrālijas, Zimbabves, Austrijas u. c.

Vija Artmane atkārtoti ievēlēta par Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas priekšsēdētāja vietnieci

Pie Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas izveidota informatīvo materiālu izdevniecības sekcijas

1986

Miera gads

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas prezidija paplašināta sēde

(janvāris)

Uzņemta ASV delegācija

Kopā ar LĻKJS CK, LPSR Izglītības ministriju, LPSR Mākslinieku savienību Vissavienības bērnu mākslinieciskās jaunrades konkurss *Es balsoju par mieru!*

(februāris)

Kopā ar Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas Jaunatnes sekciju izveidota koncertējoša aģitbrigāde dalībai pretkara sarīkojumos rajonos un republikas pilsētās

(marts)

Kopā ar LPSR Valsts radio un televīzijas komiteju konkurss par labāko televīzijas raidījuma sižetu par miera tēmu

(marts)

Kopā ar LPSR Mākslinieku savienību Mākslas dienas, veltītas *Miera gadam*, viesojās un runu Doma laukumā teica Kubas Miera padomes priekšsēdētāja Orlando Fundore

(aprīlis)

Eiropas drošības rīcības nedēļas sarīkojumi, mītiņi, miera sardzes utt.

(8.–15. maijs)

Viesojās Somijas miera aizstāvju grupa

(jūlijs)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas aktīvistu dalība LPSR skolās *Miera stundā*

(1. septembris)

Latvijas Miera aizstāvju konference, veltīta komitejas trīsdesmitpiecgadei

(septembris)

Aktīva dalība *Atbruņošanās rīcības nedēļas* sarīkojumos (200 sarīkojumi ar 600 tūkstošu cilvēku piedalīšanos)

(24.–31. oktobris)

LPSR viesojās Somijas, Francijas, Grieķijas, ASV, Kubas, Šrilankas miera piekritēju delegācijas

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas pārstāvji Kubā, Grieķijā, Korejā, Dienvidslāvijā, Somijā, dalība *Miera braucienā* pa Misisipi (ASV)

Izdota Jāņa Anerauda sakārtotā komitejas trīsdesmit piecu gadu pastāvēšanai veltītā grāmata *Šo zemi, šīs debesis nosargāt*

Izdota Andra Vējana grāmata *Latvijas miera balss* (suvenīrizdevums)

1987

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas Prezidija sēde

(janvāris)

Rīgā Vissavienības Baltijas un Ziemeļu reģionālais seminārs Miera fonda organizatoriem (dalībnieki no Baltijas republikām, Ļeņingradas, Kaļiņingradas, Pleskavas, Murmanskas u. c.)

(marts)

Mākslas dienas

(aprīlis)

Dalība Eiropas drošības un sadarbības nedēļas sarīkojumi

(8.–15. maijs)

Kopā ar LPSR Izglītības ministriju, LĻKJS, LPSR Mākslinieku savienību bērnu jaunrades konkurss *Es balsoju par mieru*

(jūnijs)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas Jaunatnes sekcijas organizētie aģitācijas braucieni par republikas pilsētām un rajoniem

(jūlijs)

Rīgā viesojās VFR reliģisko organizāciju miera aktīvistu grupa, kuru uzņēma komiteja

(jūlijs)

Kopā ar Jaunatnes organizāciju komiteju dalība 6. PSRS un Somijas jaunatnes draudzības festivāla organizēšanā LPSR

(8.–13. augusts)

Kopā ar Sporta komiteju organizēja fizkultūras dienas, svētkus *Sports un miers* Doma laukumā

(augusts)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas aktīvistu dalība LPSR skolās *Miera stundā*

(1. septembris)

Atbruņošanās veicināšanas nedēļas sarīkojumi LPSR, tostarp *Miera vilnis*

(oktobris)

Somijas miera kuģis, tikšanās skolās, kolhozos

(1.–3. novembris)

Sagatavota un parakstīta vēstule ASV prezidentam Ronaldam Reiganam ar aicinājumu neizmēģināt kodolieročus

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas pārstāvji delegāciju sastāvos Spānijā, Indijā un Malaizijā, ASV[522]

1988

Eiropas drošības nedēļas sarīkojumi (5.–15. maijs)

Kopā ar Igaunijas miera aizstāvjiem *miera brauciens* uz Sāremā, mītiņš, koncerts un tikšanās

(2.–3. jūnijs)

Kopā ar republikas Bērnu fondu Starptautiskajai bērnu aizsardzības dienai veltīts tematisks vakars

(jūnijs)

Dalība *Miera maršā* ASV

(14. jūnijs – 15. jūlijs)

ANO pretkara atbruņošanās nedēļas ietvaros dažādi sarīkojumi

(oktobris)

LPSR viesojās Velsas miera piekritēju delegācija

LPSR pārstāvji viesojās pie Pori (Somijas) miera piekritējiem, pēc Velsas miera piekritēju ielūguma Velsu apmeklēja Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas pārstāvji

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas aktīvisti ASV, Vjetnamā, Apvienotajā Karalistē, arī Velsā, Spānijā, VFR, Grieķijā, Zviedrijā, Ekvadorā, Bolīvija, Ungārijā

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas aktīvisti *Miera maršā Kijeva–Odesa*

Latvijas Miera komitejas aktīvisti Miera gājienā ASV

[522] Ārzemēs bijuši 15 aktīvisti, tostarp četri prezidija locekļi.

1989

Uzņemta Zviedrijas Karalistes parlamenta delegācija

(februāris)

LPSR, Lietuvas PSR un Igaunijas PSR miera komiteju pārstāvju apspriede par Baltijas reģiona miera kustības koncepciju *Dzīvību Baltijas jūrai, drošību Baltijas krastiem* izveidošanu, atbilstošu jaunu darbības formu pilnveidošana

LPSR un ASV miera pārgājiens *Miera maršs* pa Vidzemi (3 nedēļas)

(2.–24. jūlijs)

Viesojās Vjetnamas delegācija

(augusts)

Viesojās VFR delegācija

(septembris)

Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas sastāvā Japānā, ASV, Indijā, Kanādā, Botsvānā, Brazīlijā, Spānijā, Mongolijā, Korejā, Zviedrijas Karalistē, Somijā

Daļēji segtas izmaksas tūristu grupām uz Somiju, Portugāli, Bulgāriju, Ungāriju, VDR, Čehoslovākiju un Kubu

Izdota miera grāmata *Pasaule šodien no jauna*

1990

Dalība *Miera riteņbraucienā* par Zviedrijas un Dānijas Karalistēm

(jūlijs)

Dalība *Miera skrējienā* apkārt Baltijas jūras valstīm

Dalība *Miera reisā* uz Ķīnas Tautas Republiku un Japānu

(oktobris)

Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas aktīvisti braucienos Kubā, Spānijā, Polijas Tautas Republikā, VDR, ASV, Zviedrijas Karalistē, VFR, Beļģijā, Ungārijā, Grieķijā un neatkarības atjaunošanu pasludinājušajā Igaunijas Republikā, toreiz to vēl komitejā dēvējot par Igaunijas PSR

The Latvian Committee for the Defence of Peace (1951–1990): Formation, Structure, Activities

> 'The historians that once will evaluate the great and important events of the after-war years will surely have to answer the question – what was the central, focal and uniting aspect in the endeavours of the world's nation over this period. And the answer will be a relatively easy one: it is the incessant fight for peace of the whole humankind,'[523] (A. Balodis).[524]

The present paper provides an insight into the work of the Latvian Committee for the Defence of Peace (Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteja). The paper studies materials in the Latvian State Archive of the Latvian National Archive (LVA, funds No. 1052). The Latvian Committee for the Defence of Peace founded on 17 September 1951 at the Conference of the Supporters of Peace of the LSSR functioned under the leadership and supervision of the Soviet Committee for the Defence of Peace and pretended to be a public organisation. Its declarative activities were aimed at the implementation of the Peace Programme provided by the Communist Party of the Soviet Union. The *defenders of peace* of the LSSR took part in the events organised by the Soviet Committee for the Defence of Peace and those organised by the World Peace Council such as *peace voyages*, *peace weeks*, *peace processions, peace conferences, peace relay actions*. This included petitioning, signing campaigns, as well as fund-raising actions for the Soviet Peace Foundation. In Moscow, on 27 April 1961, following the initiative of a number of so-called Soviet public organisations such as the Soviet Committee for the Defence of Peace, the Union of Soviet Societies for Friendship and Cultural Contacts (previously – 'VOKS'), the Soviet Afro-Asian Solidarity Committee, the Committee of Soviet Women and the Soviet Committee of War Veterans the Soviet Peace Foundation was

[523] Balodis, Andrejs. "Piecpadsmit cildenas cīņas gadi [Fifteen Years of Noble Fight]", *Literatūra un Māksla*, Nr. 35, 1964, 29. augusts, 1. lpp. [translated by I. D.-S.]
[524]

established. The local committees for the defence of peace, in their turn, had to form the promotion commissions for popularising the Soviet Peace Foundation and emphasising the impending threats to peace all over the world in order to increase the financial contributions to the Soviet Peace Foundation.

The Latvian Committee for the Defence of Peace functioned under the direction of a chairman with one or more deputy chairmen. From 1974, a new position – the rapporteur – was introduced. In 1978, a youth section was established, and in 1984, a publishing section. The activities of the Committee were formally coordinated by the elected presidium that organised meetings, approved action plans, cost estimates, and delegated representatives for diverse voyages or participation in congresses or conferences of *defenders of peace*. In the 1980s a significant number of cultural events were subjected to the *peace movement* such as the *Theatre Days*, *Poetry Days* and *Art Days* of the LSSR. This phenomenon has to be considered together with a tendency starting from 1970s to place in different positions of the Committee persons from organisations such as the Union of Soviet Societies for Friendship and Cultural Contacts – the Latvian Division, the Committee for Cultural Relations with Countrymen Abroad of the LSSR, the Committee of the Soviet Youth Organizations of the LSSR, the LSSR Riga division of the All-Union state travel agency 'Intourist' ('Inturist'), and the LSSR Council of Trade Unions, some of them known as KGB officers.

The archive materials cannot provide comprehensive information on the activities of the Committee over the whole period of its existence because part of the funds of documents has been destroyed. A wider range of documents reflecting the activities of the Committee is available in the LVA starting with 1962. Archive materials provide insight into the following aspects of the activities of the Committee through the following documents: 1.) transcripts of some of the conferences of the Latvian Committee for the Defence of Peace; 2.) the action plans of the Latvian Committee for the Defence of Peace (1972–1977; 1982–1985); 3.) information regarding the activities of the Latvian Committee for the Defence of Peace (1962–1989); 4.) the minutes of the meetings of the presidium of the Latvian Committee

for the Defence of Peace (1972–1989); 5.) financial reports and the approved expenditure; 6.) accountancy, including lists fixing the membership fees paid to the Soviet Peace Foundation (1965–1987).

The present paper provides a concise insight into the spheres of activities of the Committee both on the territory of the LSSR (e.g., everyday popularisation work of the *peace movement*, organisation of events and meetings, hosting delegations of foreign *peace supporters*) and abroad. The everyday work of the Committee included reviewing and approval of annual action plans and financial plans (both were to be approved by the Soviet Committee for the Defence of Peace), responding to important resolutions of the Communist Party of the Soviet Union, official discourse and instructions of the Soviet Committee for the Defence of Peace and of the Soviet Peace Foundation, selection and approval of delegates to different conferences and congresses, analysis of the financial contributions from the LSSR to the Soviet Peace Foundation and, if necessary, reporting on unsatisfactory contributions, selection of participants to the delegations going abroad, and organisation of local conferences. The main activities of the Latvian Committee for the Defence of Peace included to organise, manage, and to establish new contacts with the representatives of the *peace movement* in different countries along with maintaining the existing contacts, popularisation of the *peace movement*, promotion and the increase of annual payments from the LSSR into the Soviet Peace Foundation. The representatives of the Latvian Committee for the Defence of Peace participating in the delegations of the Soviet Committee for the Defence of Peace took part in the *peace voyages* organised by the World Peace Council on the Baltic Sea, the North Sea and the Danube. On several occasions members of the Latvian Committee for the Defence of Peace acted as leaders of the delegations of the Soviet Committee for the Defence of Peace.

Over the whole period of activity of the Committee it focused itself on internal and foreign policies related mainly to peace, security, nuclear threats, and disarmament actions. The words ‘peace’ and ‘security’ put into propaganda slogans became an effective tool for addressing the society of the LSSR and the outer world, yet the real

intent of these actions is found within the mutually contradictory expression 'fight for peace'. The financial plans and approved expenditure of the Committee show that most of its funds were allocated for propaganda.

The evaluation of the activities of the Latvian Committee for the Defence of Peace requires contextual evaluation of additional archive materials because they have been little studied so far.

Pretpadomju propaganda un aģitācija LPSR valsts drošības iestāžu ierosinātajās krimināllietās: pretpadomju skrejlapu izplatīšanas piemērs no 1953. līdz 1956. gadam

M. hist. Mārtiņš Dātavs,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas loceklis

Sabrūkot Padomju Sociālistisko Republiku Savienībai (PSRS), tā aiz sevis atstāja plašu vēsturisko mantojumu, kas izpaudās gan garīgā, gan fiziskā formā. Šī mantojuma daļa ir arī Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) drošības iestāžu ierosinātās krimināllietas apsūdzībās par kontrrevolucionāru noziegumu veikšanu atbilstoši 1922. gada Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas Krimināl kodeksa (KPFSR KK) ar grozījumiem, sākot ar 1926. gadu, 58.[1]–58.[14] pantiem.[525] Īpaši izceļams ir KPFSR KK 58.[10] pants, kas noteica par krimināli sodāmu *pretpadomju propagandu un aģitāciju*. Spriežot pēc LPSR tiesu prakses, *pretpadomju aģitācija un propaganda* varēja izpausties, piemēram, sarunā, sarakstē, dzejas sacerēšanā, dziesmu izpildīšanā, laikrakstu un skrejlapu izplatīšanā, ja šādu un līdzīgu darbību rezultātā bija pausts okupācijas varai nevēlams vai tās ieskatos tās varu vājinošs viedoklis. Šādu viedokli saskatīja, piemēram, rīcībā, kuras rezultātā slavēja dzīvi neatkarīgajā Latvijas Republikā, kritizēja dažādus dzīves aspektus PSRS vai izplatīja informāciju, kas iegūta ar ārzemju raidstaciju palīdzību. Ievērojot minēto,

[525] Par KPFSR KK piemērošanu Latvijā no 1944. līdz 1956. gadam sk. plašāk: Jansons, Ritvars. *LPSR drošības iestāžu darbība 1944–1956. Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 2. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 92.–95. lpp.

likumsakarīgi, ka *pretpadomju aģitācija un propaganda* bija viena no visbiežāk izvirzītajām LPSR valsts drošības iestāžu apsūdzībām laika periodā no 1944. līdz 1956. gadam.[526] Ar šādiem un līdzīgiem krimināltiesiskiem līdzekļiem padomju totalitārais režīms faktiski apkaroja vārda brīvību, pakļaujot to totālai kontrolei un cenšoties uztiept savas ideoloģijas premisas okupētās Latvijas sabiedrībai. Skrejlapu, kas ietvēra aicinājumu cīnīties ar padomju varu vai graut tās ietekmi, rakstīšana un izplatīšana ir biežākais atzītais *pretpadomju aģitācijas un propaganda* izpausmes veids. Tāpēc atbilstoša satura skrejlapu izplatīšanu uzskata par attiecīgā laika aktīvu nevardarbīgās pretošanās formu un svarīgu opozīcijas izpausmi pret padomju varu.[527]

Pētījumā ar jēdzienu "skrejlapa" apzīmē rakstveida uzsaukumu sabiedrībai, kas satur PSRS varai opozicionāru viedokli un atbilst KPFSR KK 58.[10] panta sastāvam. Savukārt ar LPSR valsts drošības iestādēm pētījumā apzīmētas iestādes, kas laikposmā no 1953. līdz 1956. gadam bija atbildīgas par *pretpadomju aģitācijas un propagandas* apkarošanu Latvijas teritorijā. Ievērojot izmaiņas PSRS valsts drošības iestāžu sistēmā, mainījās arī institucionālā *pretpadomju aģitācijas un propagandas* apkarošanas piekritība. Rezultātā *pretpadomju aģitācijas un propagandas* apkarošanā katra savā laikā iesaistījās LPSR Valsts drošības ministrija (VDM), LPSR Iekšlietu ministrija (IeM), kā arī LPSR Valsts drošības komiteja (VDK).[528]

---

[526] Par KPFSR KK piemērošanu Latvijā no 1944. līdz 1956. gadam sk. plašāk Jansons, Ritvars. *LPSR drošības iestāžu darbība 1944–1956. Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 2. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 243. lpp.

[527] Strods, Heinrihs. "Nevardarbīgā pretošanās Latvijā (1944–1985)", *Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšanas ceļš, 1945–1991*. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2008, 111. lpp.

[528] Par valsts drošības institucionālo kompetenci sk. Zelmenis, Gints. "Latvijas PSR Valsts drošības komiteja: oficiālie nosaukumi un vadītāji (1940 –1991)", LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija. Pieejams: http://www.lu.lv/vdkkomisija/isi-par-valsts-drosibas-komiteju/vdk-hronologiska-struktura-un-vaditaji/

Pētījuma hronoloģiskās robežas noteiktas, ievērojot divus svarīgus PSRS okupāciju raksturojošus vēstures notikumus. Pirmkārt, tā ir Josifa Staļina (1887–1953) un tam sekojošās pārmaiņas un Ņikitas Hruščova (1894–1971) laika sākums, kuru iezīmē personības kulta nosodījums PSKP XX kongresa slēgtajā sēdē 1956. gada naktī uz 25. februāri. Pētījumā aplūkotais periods raksturīgs ar PSRS pāreju no totalitārā uz autoritāri birokrātisko režīmu, kas izpaudās gan kā izmaiņas padomju represīvo iestāžu sistēmā, gan kā attieksmes maiņa pret *kontrrevolucionāriem noziegumiem*, ko savukārt raksturo būtisks attiecīgajos noziegumos apsūdzēto personu skaita kritums. Piemēram, 1953. gadā LPSR, apsūdzot par kontrrevolucionāra nozieguma veikšanu, arestēja 616 personas. Salīdzinājumam – 1952. gadā uz šādu apsūdzību pamata arestēto skaits bija 969 personas, tātad apsūdzību skaits, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, samazinājās līdz 63,6 procentiem. 1954. gadā uz attiecīgās apsūdzības pamata arestēto skaits saruka pat līdz 94 personām, 1955. gadā – līdz 54 personām, bet 1956. gadā tās jau bija tikai 43 personas.[529] Politisko pārmaiņu laiks viesa izmaiņas arī apsūdzēto par kontrrevolucionāriem noziegumiem jautājumā, jo no 1956. līdz 1957. gadam apsūdzēto personu skaits atkal palielinājās.[530]

Starp minētajā laika periodā arestētajām personām ir arī 28 personas, kuras apsūdzētas par *pretpadomju* skrejlapu izplatīšanu un pret kurām ierosināto krimināllietu dokumentācijas kopums atrodams 21[531] lietā, kas atrodamas Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīva (LVA) 1986. fondā *Latvijas PSR Valsts drošības komitejas par sevišķi bīstamiem pretvalstiskiem noziegumiem apsūdzēto*

---

[529] *No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā 1940–1986*. Rīga: Latvijas vēstures institūts, 1999, 972 lpp.

[530] Jansons, Ritvars. *LPSR drošības iestāžu darbība 1944–1956. Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 2. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 246. lpp.

[531] Vairākums jeb astoņas no pētījumā analizētajām krimināllietām ierosinātas 1953. gadā. Salīdzinājumam 1954. gadā – 6, 1955. gadā – 3, bet 1956. gadā – 4 krimināllietas.

personu krimināllietas".[532] Šīs lietas ir pamatavots konkrētajam pētījumam. Krimināllietu atlase veikta, pamatojoties uz fonda aprakstā uzskaitītiem apsūdzības formulējumiem. Tādējādi izvēlētas tikai tās krimināllietas, kas raksturotas kā *pretpadomju* satura skrejlapu izplatīšana. Tā kā trūkst laikmetīga kataloga, kā arī ievērojot krimināllietu apjomu, krimināllietas, kas raksturotas kā *pretpadomju dokumentu uzglabāšana*, pētījumā nav aplūkotas, lai gan arī tās var ietvert apsūdzības, kas celtas sakarā ar *pretpadomju* skrejlapu izplatīšanu. Tāpat nav izslēgts, ka arī citādi raksturotas krimināllietas, var saturēt *pretpadomju* skrejlapu izplatīšanas aspektu. Detalizētai visu ar *pretpadomju* skrejlapu izplatīšanu saistīto lietu analīzei būtu nepieciešama atbilstoša krimināllietu kataloģizēšana.[533] Tādējādi pētījums dod vispārēju ieskatu analizēto krimināllietu dokumentācijā, konstruē tajās apsūdzēto personu sociālo portretu, atklāj *pretpadomju* skrejlapu saturu un to tapšanas apsvērumus, kā arī sniedz krimināllietu izmeklēšanas un tiesas procesu gaitu analīzi.

[532] Minētās krimināllietas sk.: LVA, 1986. f., 1. apr., 19657. l.; 19675. l.; 19676. l.; 21088. l.; 21671. l.; 21688. l.; 21689. l.; 21707. l.; 21783. l.; 21810. l.; 25505. l.; 28391. l.; 28564. l.; 28705. l.; 28706. l.; 28708. l.; 38302. l.; 39184. l.; 39359. l., kā arī sk. LVA, 1986. f., 2. apr. 1145. l.

[533] Iepriekš uzskaitītās krimināllietas skaitliski neattēlo visu *pretpadomju* skrejlapu izplatīšanas praksi Latvijas teritorijā, jo ne visos gadījumos sekoja LPSR valsts drošības iestāžu rīcība, kas sekmējās apsūdzības celšanā pret *pretpadomju* skrejlapu izplatītājiem, piemēram, LPSR valsts drošības iestādes nevarēja atklāt vainīgos. Ziņojumi par šādiem gadījumiem atrodami, piemēram, LVA, 270. f., 1. c. apr. (lietās par LPSR valsts drošības iestāžu darbību). Tāpat nav pieejama informācija, cik šāda satura skrejlapu, kas palika bez valsts drošības iestāžu ievērības vai noteiktas rīcības, nonāca sabiedrības locekļu rīcībā. Minēto jautājumu izzināšana saistīta ar publiskās atmiņas pētniecību, cita starpā vācot liecības un stāstījumus, kuru precizitātei un pilnīgumam, laikam ritot, ir tendence samazināties. Piemērs ir 2016. gada 22. aprīlī LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisijai sniegtās Zigfrīda Peniķa ziņas par viņa veikto *pretpadomju* rīcību, kurām pagaidām nav rasti dokumentāli apstiprinājumi un par kurām komisijas veiktās aptaujas rezultātā nav gūtas citu personu apstiprinošas liecības. *Red. piez.*

1. Krimināllietās apsūdzēto personu sociālais portrets

Pētījumā analizēto krimināllietu informācijas apjoms par apsūdzētajām personām ir pietiekami plašs, lai no tā varētu izveidot šo personu sociālo portretu. Tas savukārt ļauj izdarīt vispārīgus secinājumus par apsvērumiem, kas bijuši par pamatu attiecīgo *pretpadomju* skrejlapu izgatavošanā un izplatīšanā. Apsūdzēto personu sociālā portreta noskaidrošanai īpaši noderīgas ir krimināllietām pievienotās "arestēto anketas", kas sniedz detalizētu informāciju par attiecīgās personas dzīves gaitām. Personu raksturojoša informācija atrodama arī citos dokumentos, piemēram, apsūdzības slēdzienos vai tiesas spriedumos, tādēļ ir svarīgi šo informāciju skatīt kopsakarā.

Apkopojot dzimšanas datus par 28 analizētajās krimināllietās apsūdzētajām personām, var konstatēt, ka absolūtais vairākums šo personu bijuši jaunieši[534]: 22 personas aresta brīdī bija sasniegušas 15 līdz 24 gadu vecumu; no tām deviņas nebija sasniegušas 18 gadu vecumu.[535] Sešas personas aresta brīdī bijušas vecākas par 24 gadiem.[536] Septiņas personas bija dzimušas vēl pirms 1933. gada, tātad kā skolas vecumu sasniegušas personas atbilstoši mūsdienu izpratnei bija izveidojušas patstāvīgu priekšstatu par dzīvi neatkarīgajā Latvijas Republikā un okupāciju 1940. gadā. Jaunāku personu priekšstatus savukārt vairāk iespaidoja apkārtējie cilvēki un materiālās vēstures liecības.[537]

Apkopojot ziņas par apsūdzēto personu izglītības līmeni, jāsecina, ka nedaudz vairāk kā pusei jeb 16 no apsūdzētajām

---

[534] Jaunatnes likuma (*Latvijas Vēstnesis*, Nr. 82 (3866), 2008, 28, maijs) izpratnē, kura 1. pants paredz, ka jaunietis ir persona vecumā no 13 līdz 25 gadiem.

[535] Aresta brīdī divas personas bija sasniegušas 15 gadu vecumu, divas personas – 16 gadu vecumu, piecas personas – 17 gadu vecumu, četras personas – 18 gadu vecumu, piecas personas – 19 gadu vecumu, viena persona – 20 gadu vecumu, divas personas – 21 gadu vecumu un viena persona – 24 gadu vecumu. Vidējais vecums – 18 gadi.

[536] Aresta brīdī šīs personas bija sasniegušas 28, 33, 42, 44, 56 un 57 gadu vecumu.

[537] Strods, Heinrihs. "Nevardarbīgā pretošanās Latvijā (1944–1985)", *Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšanas ceļš, 1945–1991*. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2008, 69. lpp.

personām ir nepabeigta pamatizglītība, bet 11 personas ir ieguvušas pamatizglītību. Vidējo izglītību ieguvusi tikai viena persona – Dmitrijs Prokofjevs (dzimis 1913. gadā), kurš strādāja Cesvaines pamatskolā par skolotāju.[538] Augstāko izglītību nebija ieguvusi neviena no apsūdzētajām personām. Vidējais izglītības līmenis ir astoņu klašu jeb pamatizglītība. Šāds izglītības līmeņa rādītājs, pirmkārt, saskan ar apsūdzēto personu vecumu. Otrkārt, tas vedina secināt, ka, jo augstāks izglītības līmenis, jo mazāka bijusi personu iesaiste *pretpadomju propagandā un aģitācijā* ar skrejlapu palīdzību. Tam var būt vairāki skaidrojumi, arī tas, ka skrejlapas ir vispieejamākais protesta veids un vecums un izglītība paver plašākas iespējas paust *pretpadomju* viedokli.

Informācija par apsūdzēto personu nodarbošanos liecina, ka 12 personas strādājušas algotu darbu, 11 – bijuši skolnieki, četras – bezdarbnieki un viena persona bijusi pensionēta.[539] Apsūdzēto vidū ir arī persona, kura aresta brīdī dienēja PSRS bruņotajos spēkos, proti, 1956. gada 16. februārī par iepriekšēju dalību jauniešu pagrīdes pretpadomju organizācijā *Antisemītiskā un antikomunistiskā savienība* tika arestēts Staņislavs Peipiņš (dzimis 1935. gadā).[540]

Krimināllietās atrodama arī informācija par apsūdzēto personu *šķirisko izcelsmi*. Septiņpadsmit personas bija cēlušās no zemniekiem, astoņas – no strādnieku ģimenes, divas – no kalpotāju ģimenes. Vienā gadījumā jeb Dzintras Švalbes (dzimusi 1937. gadā) krimināllietā norādīts, ka viņa cēlusies no zvejnieku ģimenes.[541]

Par 26 no 28 apsūdzētajām personām norādīts, ka viņu tautība ir latvietis, savukārt Dmitrija Prokofjeva un Vladimira Petrova (dzimis 1911. gadā) gadījumā norādīts, ka viņu tautība ir krievs. Jāņem vērā, ka abas minētās personas dzimušas neilgi pirms Latvijas Republikas proklamēšanas, tādēļ viņi bija uzauguši un lielāko daļu savas dzīves pavadījuši neatkarīgajā Latvijas Republikā, tātad identificējot sevi kā piederīgus Latvijas Republikai. Minēto pašidentifikāciju apstiprina vairāki apstākļi: gan Prokofjevs, gan

[538] LVA, 1986. f., 1. apr., 28705. l.
[539] LVA, 1986. f., 1. apr., 25505. l.
[540] LVA, 1986. f., 1. apr., 25505. l., 331. lp.
[541] LVA, 1986. f., 1. apr., 39359. l.

Petrovs skrejlapas bija rakstījuši latviešu valodā; Prokofjevs, jau atrodoties ieslodzījumā, savu biogrāfiju bija uzrakstījis latviešu valodā un iesniedzis to VDK izmeklētājiem,[542] savukārt Petrova māte lūgumus tiesai rakstījusi latviešu valodā.[543] Tāpat par pašidentificēšanos ar neatkarīgo Latvijas Republiku un latviešiem liecina Petrova 1955. februārī uzrakstīto skrejlapu saturs. Vienā no tām rakstīts:

> "Latvieši! Latvija pieder latviešiem. = Neticiet. = Nav tālu atmaksas stunda. = "Melnais""[544]

1943. gada 16. jūnijā Vladimiru Petrovu kā dezertieri ieskaitīja latviešu leģiona soda rotā, kur atrodoties viņš pats sev sašāvis kreiso roku. Rezultātā Petrovu deportējuši uz Vāciju, kur viņš bijis ieslodzīts ostas noliktavā. Izmantojot bombardēšanas trauksmi, viņš esot izmucis un kā bēglis devies uz Dānijas Karalisti, kur uzturējies līdz 1945. gada 5. maijam. Tad devies atpakaļ uz okupētās Latvijas teritoriju, kur Petrovu 1946. gada 26. martā arestēja un sodīja, pamatojoties uz KPFSR KK 58.[1a] pantu par "dzimtenes nodevību", ar desmit gadiem ieslodzījumā.[545] Šajā sakarā svarīgi minēt, ka Petrovs, noslēdzoties Otrajam pasaules karam, no Dānijas Karalistes teritorijas okupētajā dzimtenē atgriezies brīvprātīgi. 1955. gada februārī Petrovu atbrīvoja no ieslodzījuma, bet pēc nepilna gada 1956. gada 24. janvārī viņu arestēja par *pretpadomju* satura skrejlapu izplatīšanu.[546] Ievērojot minēto, Vladimira Petrova dzīves gājumu izmantoja kriminālprocesā.

Atbildību pastiprinoši apstākļi no padomju tiesību skatpunkta bija atklāti arī citām personām. Piemēram, atbilstoši PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1947. gada 4. jūnija dekrētam *Par kriminālatbildību par valsts un sabiedriskā īpašuma izlaupīšanu*[547] 1948. gada 21. oktobrī bija tiesāta Vera Ginters (dzimusi 1922. gadā), kuras dzīvoklī kratīšanas laikā bija atrasti cita starpā arī divi Latvijas Republikas karogi

---

[542] LVA, 1986. f., 1. apr., 28705. l., 2. sēj., 34. lp.
[543] LVA, 1986. f., 1. apr., 28705. l., 2. sēj., 19.–20., 39.–40. lp.
[544] LVA, 1986. f., 1. apr., 28708. l., 2. sēj., 155. lp.
[545] LVA, 1986. f., 1.apr., 28708. l., 1. sēj., 137. lp.
[546] LVA, 1986. f., 1.apr., 28708. l., 1. sēj., 175. lp.
[547] Sk. *Cīņa*, 1947, 6. jūnijs.

un *nacionālistiska satura* literatūra.[548] Ievērojot PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1953. gada 27. marta dekrētu par amnestiju[549], Veru Ginters atbrīvoja no soda izciešanas. Tomēr jau 1955. gada 8. jūnijā viņu tiesāja par *pretpadomju propagandas un aģitācijas* veikšanu.[550] Neskatoties uz amnestiju, Veras Ginters rīcību, spriežot pēc krimināllietas materiāliem, vērtēja gan iepriekš nodarītā gaismā, gan arī kopsakarā ar apstākli, ka viņas vīrs Tālivaldis Ginters (dzimis 1914. gadā) 1945. gadā 20. maijā bija arestēts un tiesāts atbilstoši KPFSR KK 58.^{1a} pantam, nosakot brīvības atņemšanu uz divdesmit gadiem, par to, ka 1940. gada jūnijā esot apšaudījis bēgošos PSRS bruņotos spēkus Ventspilī.[551] Līdzīgi, analizējot divu jauniešu – Visvalža Jāņa Ķīseļa (dzimuša 1936. gadā) un Jura Siksnas (dzimuša 1936. gadā)[552] – krimināllietu slēdzienus, var konstatēt, ka viņu biogrāfiju izklāstā cita starpā minēts, ka Ķīseļa māte un Siksnas tēvs 1945. gadā sodīti par *pretpadomju* darbību.[553] Vietā uzsvērt, ka faktiski jebkura aktīva politiska vai sabiedriska rīcība neatkarīgajā Latvijas Republikā pēc PSRS īstenotās okupācijas varēja būt atzīta par *kontrrevolucionāru* un atbilstoši sodīta, jo tiesību normām, kas paredz atbildību par kontrrevolucionāru noziegumu veikšanu, bija atpakaļejošs spēks. Tāpēc varbūtība, ka šādu aktivitāti un sevišķi tad, ja tā bijusi sodīta, piesauks arī ģimenes locekļu krimināllietās, bija liela.

Starp 28 analizētajās krimināllietās apsūdzētajām personām vairākums jeb 24 personas raksturotas kā "bezpartejiskas", ar ko jāsaprot, ka tās nav bijušas ne Padomju Savienības Komunistiskās partijas (PSKP), ne arī Vissavienības Ļeņina komunistiskās jaunatnes savienības (VĻKJS) biedri.

Četras no apsūdzētajām personām nozieguma izdarīšanas brīdī bijušas VĻKJS biedri, un, spriežot pēc krimināllietā pieejamiem

---

548 LVA, 1986. f., 1. apr., 28391. l., 1. sēj., 4. lp.

549 Sk. PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrēts par amnestiju, 1953, 27. marts. Pieejams: http://lpra.vip.lv/atpludi.htm.

550 LVA, 1986. f., 1. apr., 28391. l., 1. sēj., 194. lp.

551 LVA, 1986. f., 1. apr., 28391. l., 1. sēj., 4. lp.

552 Juris Siksna, Jāņa dēls, dzimis 1936. gadā Rīgas apriņķa Slokas pagasta Lapmežciemā; tēvs Jānis Siksna, Jāņa dēls, dzimis 1903. gadā Cēsīs, arestēts 1945. gada 18. martā par dienestu vācu soda akciju vienībā. *Red. piez.*

553 LVA, 1986. f., 1.apr., 39184. l., 6. sēj., 157.; 159.–160. lp.

dokumentiem, skaidri apzinājušās savas rīcības *pretpadomju* raksturu. Piemēram, komjaunietis un reizē jauniešu pagrīdes *pretpadomju* organizācijas biedrs Visvaldis Jānis Ķīselis (dzimis 1936. gadā)[554] bija galvenais teksta autors trijām *pretpadomju* satura skrejlapām, kuras viņa pārstāvētā organizācija plānoja pavairot un izplatīt.[555] Komjaunietis Ivars Lorencis (dzimis 1940. gadā) tiesas sēdē minēja, ka esot kļuvis par VĻKJS biedru, lai iesaistītos sabiedriskajā dzīvē un tiktu sadzirdēts varas augstāko personu vidū.[556] Tiesas sēdē viņš pauda ieskatus, kas ievērojami disonēja ar VĻKJS pamatnostādnēm. Dalību VĻKJS bija pārpratuši arī divi Krāslavas rajona Izvaltas komjaunieši,[557] kas 1952. gada beigās piedalījās jauniešu pagrīdes *pretpadomju* organizācijas *Antisemītiskā un antikomunistiskā savienība* izveidē. Jāņem vērā, ka bez *pretpadomju* skrejlapu izplatīšanas minētās organizācijas biedri vēl bija vākuši dažādas ziņas par 13 Izvaltas vidusskolas komjauniešiem.[558] Saprotamu iemeslu dēļ abi jaunieši pēc apsūdzības celšanas *par pretpadomju aģitāciju un propagandu* bija izslēgti no VĻKJS biedru rindām.

Apkopojot informāciju par kriminālllietās apsūdzēto personu dzīvesvietām, noskaidrots, ka aresta brīdī deviņas personas dzīvojušas ārpus pilsētām dažādos ciemos vai lauku vienētās Latvijas teritorijā. Savukārt 18 dzīvojušas pilsētās, visvairāk Rīgā, kur dzīvoja desmit apsūdzēto personu; citas personas dzīvoja arī citās pilsētās – Saldū, Ainažos, Ventspilī, Jelgavā, Pļaviņās un Durbē. Viena persona dzīvoja tobrīd rajona centrā – Cesvainē, kas nebija pilsēta. Spriežot pēc apsūdzēto personu dzīvesvietas, var secināt, ka *pretpadomju* skrejlapu prakse laika periodā no 1953. līdz 1956. gadam bija novērojama visā okupētās Latvijas teritorijā. Izvēli par labu skrejlapām, protams, noteica iespēja tās izplatīt, līdz ar to saprotamu iemeslu dēļ vairums apsūdzēto dzīvojuši blīvi apdzīvotās vietās.

---

[554] Visvaldis Jānis Ķīselis, Jāņa dēls, dzimis 1936. gadā Abrenes apriņķa Balvu pagastā.
[555] LVA, 1986. f., 1. apr., 39184. l., 1. sēj., 74. lp.
[556] LVA, 1986. f., 1. apr., 28706. l., 1. sēj., 195. lp.
[557] LVA, 1986. f., 1. apr., 38302. l., 2. sēj., 355. lp.
[558] LVA, 1986. f., 1. apr., 38302. l., 3. sēj., 47. lp.

2. Ievērojamākie *pretpadomju* skrejlapu izplatīšanas mērķi

2.1. Vēlēšanu gaitas traucēšana

Viens no iemesliem, kādēļ tika nolemts izplatīt pretpadomju skrejlapas, bija vēlme ietekmēt 1953. gada 1. martā LPSR teritorijā rīkoto vietējo darbaļaužu deputātu padomju vēlēšanu gaitu. Starp pētījumā aplūkotajām krimināllietām par šādu ieceri apsūdzētas trīs personas, piemēram, Vera Ginters iepriekš minēto vēlēšanu dienā bija uzrakstījusi *pretpadomju* satura skrejlapu un iemetusi to Ventspils 10. vēlēšanu iecirkņa urnā.[559] Šīs skrejlapas saturs bija sekojošs:

> "Cik jūs nožēlojamie komunisti, vai jūs apzināties arī cik tuvu jums ir nāve. Latvija, brīvā Latvija dzīvos, atbrīvošanas brīdis ir klāt, Latvijas sarkanbaltsarkanais karogs drīz plīvos. Nāvi komunistiem, nāvi komunistiem. Vēlētājs."[560]

Protams, minēto skrejlapu atrada, tomēr tās autores identificēšana izrādījās nesekmīga.

Situācija mainījās 1955. gada 20. aprīlī, kad pēc Veras Ginters dzīvoklī veiktās kratīšanas, tajā atrasta *pretpadomju* satura vēstule, kas krimināllietā nav pieejama, tāpat kā nav pieejams vismaz tās satura izklāsts, kā dēļ Veru Ginters arestēja. Minēto vēstuli Vera Ginters bija uzrakstījusi 1953. gadā (atbilstoši pašas liecībām, tomēr citviet apgalvots, ka vēstule rakstīta 1954. gadā) brālēnam Kārlim Salmiņam, kas tobrīd dzīvoja Vācijas Federatīvajā Republikā Osterodē pie Harcas,[561] tomēr nav nosūtījusi.[562] Izmeklēšanas gaitā reizē atklājās, ka viņa ir arī 1953. gada 1. martā vēlēšanu urnā iemestās *pretpadomju* skrejlapas autore. Jāņem vērā, ka atbilstoši krimināllietas dokumentiem 1953. gada 1. martā atklātās skrejlapas grafoloģisko ekspertīzi veica divreiz – 1955. gada 23. februārī un 1955. gada 3. martā –, tomēr Veras Ginters arests, kad atklāta *pretpadomju* vēstule, notika tikai 1955. gada 20. aprīlī. Grafoloģiskās ekspertīzes

[559] LVA, 1986. f., 1. apr., 28391. l., 1. sēj., 4. lp.
[560] LVA, 1986. f., 1. apr., 28391. l., 1. sēj., 157. lp.
[561] *Osterod am Harz.*
[562] LVA, 1986. f., 1. apr., 28391. l., 1. sēj., 194. lp.

pamatjēga ir vai nu vispārīgi raksturot rakstītāju, vai arī, izmantojot paraugus, atklāt konkrēto rakstītāju. Jāteic, ka atbilstoši mūsdienu standartiem vispārīgi raksturot rakstītāju nebūtu iespējams tikai no 31 vārda, bet, lai konkrēto rakstītāju identificētu, salīdzinājumam būtu jābūt attiecīgās personas rokraksta paraugiem.[563] Krimināllietā nav citu norāžu par veiktās kratīšanas iemesliem, tādēļ jāsecina, ka formāli kratīšanas pamatā bijuši iepriekš minēto grafoloģisko ekspertīžu rezultāti. Tiesas sēdē skrejlapas sakarā Vera Ginters paskaidrojusi, ka lapiņu urnā iemetusi Lilijas Šķēles ietekmē, kura apgalvojusi, ka, atgriežoties apsūdzētās vīram, Veru Ginteri arestēs. Šādas sarunas iespaidā viņa izgatavojusi minēto *pretpadomju* satura lapiņu.[564] Nopratināšanā Lilija Šķēle noliedza, ka šāda saruna būtu bijusi, un, tā kā nebija neviena cita, kas varētu apstiprināt Veras Ginters teikto, tiesa, taisot spriedumu, nav ņēmusi vērā šo aspektu. Kā pierādījums Veras Ginters atbildībai izmantota apsūdzētās atzīšanās un grafoloģiskās ekspertīzes rezultāti.[565] Tomēr tiesa ņēma vērā, kā jau iepriekš minēts, gan to, ka Veras Ginters dzīvesvietā 1948. gada 21. oktobrī veiktās kratīšanas rezultātā atrasti divi Latvijas Republikas karogi un *nacionālistiska* satura grāmatas, lai gan soda izciešana izpalika amnestijas dēļ, gan arī to, ka viņas vīrs Tālivaldis Ginters 1945. gada 26. maijā bija arestēts un sodīts atbilstoši KPFSR KK 58.[1a] pantam par *dzimtenes nodevību*.

Par vairāku *pretpadomju* skrejlapu izplatīšanu 1953. gada 21. martā arestēja Veltu Ralmani (dzimusi 1934. gadā). Vienu no šīm skrejlapām viņa izgatavojusi 1953. gada februāra beigās un piestiprinājusi to pie Ainažu pilsētas izpildkomitejas ēkas ieejas. Šīs skrejlapas saturs ir sekojošs:

> "Ievērībai. Biedri, pilsoņi! Mēs 1. martā balsosim par badu un iznīcību. Staļins ir miris sen cilvēku asinis sūkdams. Par mums valda padomju

[563] Salīdzinājumam sk. Latvijas Valsts policijas Kriminālistikas pārvaldes Dokumentu tehniskās ekspertīžu nodaļas sniegto informāciju. Pieejams: http://www.ekspertize.vp.gov.lv/?sadala=5.
[564] LVA, 1986. f., 1. apr., 28391. l., 1. sēj., 191. lp.
[565] LVA, 1986. f., 1. apr., 28391. l., 1. sēj., 194. lp.

> vara. Mēs Kungi, jūs drīz atbrīvosim no komunistu jūga. Un par mums būs valdnieki kungs Zariņš un Feldmanis kuri atrodas ārzemēs."[566]

Skrejlapas saturs ir ievērojams vairāku apsvērumu dēļ. Pirmkārt, skrejlapas izplatīšanas dienā Staļins vēl nebija miris; par to oficiāli paziņoja tikai 1953. gada 6. martā. Otrkārt, ar Zariņu un Feldmani, visticamāk, skrejlapas autore domājusi Jūliju Feldmani[567] (1889–1953) un Kārli Zariņu[568] (1879–1963), kas, būdami trimdā Latvijas Republikas pilnvaroti diplomāti, centās pārstāvēt Latvijas Republiku Amerikas Savienotajās Valstīs (ASV) un Apvienotajā Karalistē. Treškārt, skrejlapas saturs liecina, ka tās autore klausījusies kādu no ārzemju raidstacijām, kurās tika pārrunāts arī Baltijas valstu jautājumu, solot brīvību.[569]

Krimināllieta atklāj, ka minēto *pretpadomju* skrejlapu izplatīšanā bija tieši vai netieši iesaistītas vairākas citas personas. Tikai viena – Velta Tolls (Tols), dzimusi 1926. gadā, – nopratināta. Savukārt

---

[566] LVA, 1986. f., 1. apr., 19676. l., 1. sēj., 179. lp. [Teksts rakstīts drukātiem burtiem, tādēļ grūti noteikt, kad domāts lielais un kad mazais burts.]

[567] Jūlijs Feldmanis (1989–1953) – Latvijas ārlietu dienestā no 1919. gada. No 1930. gada pastāvīgs delegāts Tautu Savienībā Ženēvā. 1940. gada 25. jūlijā iesniedzis Šveices valdībai protesta notu pret Latvijas Republikas okupāciju un gaidāmo inkorporāciju PSRS. Turpināja darboties Tautu Savienībā līdz 1946. gada aprīlim. 1947. gada 27. novembrī iesniedzis protesta notu Šveices valdībai pret lēmumu pārņemt Baltijas valstu diplomātiskos un konsulāros īpašumus un arhīvus. No 1949. gada marta darbojies kā pilnvarotais lietvedis un sūtniecības vadītājs Vašingtonā, no 1951. gada janvāra arī kā ģenerālkonsula vietas izpildītājs ASV. Sk. *Jūlijs Feldmanis*. Pieejams: http://www.mfa.gov.lv/data/file/e-izstade/Content/Data/Feldmans/Biography.html

[568] Kārlis Zariņš (1879–1963) – vienam no pirmajiem piešķirts ārkārtējā sūtņa un pilnvarotā ministra rangs Latvijas Republikā. Kopš 1933. gada jūlija līdz mūža nogalei bijis sūtnis Apvienotajā Karalistē. Īstenojot Latvijas Republikas Ministru kabineta 1940. gada 17. maija ārkārtējās pilnvaras, Kārlis Zariņš uzņēmās valsts diplomātisko un konsulāro pārstāvniecību vadību, un pēc Otrā pasaules kara viņa pilnvarojums bijis par pamatu pārstāvju darbībai ārvalstīs, arī starptautiskajās organizācijās Ženēvā. *Diplomāts un valstsvīrs Kārlis Zariņš (1879–1963). Četrdesmit četri gadi ārlietu dienestā*. Pieejams: http://www.mfa.gov.lv/ministrija/arlietu-dienesta-vesture/izstades/diplomats-un-valstsvirs-karlis-zarins-1879-1963-cetrdesmit-cetri-gadi-arlietu-dienesta

[569] Sk., piemēram, *Jūlijs Feldmans*, red. kolēģ. P. Lejiņš. Linkolna, Nebraska: Vaidava, 1963, 175.–176. lpp.

"Krīgers" un "Pāršu Uldis", kas esot bieži nākuši pie Veltas Ralmanes, ir tikai minēti kriminālllietas materiālos.

Velta Ralmane liecināja, ka uz *pretpadomju* skrejlapu izplatīšanu pamudinājusi Velta Tolls, sakot:

> "Man bija bailes, bet Tolls Velta mani mierināja un teica ka nevajag baidīties, drīz laiki mainīsies, nāks amerikāņi un viss būs labi."[570]

Tāpat Ralmane norādīja, ka Tolls esot *pretpadomju* skrejlapu izplatīšanas laikā "stāvējusi uz vakts". Savukārt Tolls liecināja, ka Ralmane bieži nākusi pie viņas ciemos un teikusi, ka Alojas rajona Salacas ciema kolhozā *Zaļā druva* neesot, ko strādāt[571] un ēst un ka kolhoza priekšnieks nedodot viņai darbu, tādēļ viņa gribot atdarīt sev nodarīto pārestību, uzrakstot *pretpadomju* satura uzsaukumu. Pirmo uzsaukumu Velta Ralmane piestiprinājusi netālu no Ainažu pilsētas izpildkomitejas pie koka (protokolā nosvītrots vārds "stabs") un aicinājusi Veltu Tollu līdzi, bet viņa atteikusies, sakot, ka, šādi rīkojoties, neko nepanāks. Otrreiz Velta Ralmane uzrakstījusi astoņas lapiņas un tās nolasījusi Veltai Tolls priekšā. Tolls arī norāda, ka viņa par Ralmanes ieceri un rīcību nevienam nav ziņojusi. Neskatoties uz minēto, Veltu Ralmani arestēja Veltas Tolls dzīvoklī, kur arī tapušas *pretpadomju* skrejlapas. Sūdzības par Veltu Ralmani iesniedzis Alojas rajona Mērnieku ciema padomes izpildu komitejas priekšsēdētājs J. Steikāns, norādot, ka Velta Ralmane patstāvīgi pametusi Mērnieku ciema *Putnakalnus*,[572] lai dzīvotu Ainažos.

Veltas Tolls raksturošanai izmantota informācija, ka viņas vīra tēvs, iespējams, Georgs Tolls, esot bijis izpildu komitejas

---

[570] LVA, 1986. f., 1. apr., 19676. l., 1. sēj., 128. lp.

[571] Spriežot pēc publicētā, Alojas rajona kolhozu *Zaļā druva* patiešām šajā laikā piemeklējušas dažādas likstas, ironiski, ka tas nonācis pat daiļliteratūrā – desmit gadu vēlāk rakstnieks Visvaldis Lāms uzsver, ka iepriekš tam nav bijis laba vadītāja. "Mums raksta", *Padomju Jaunatne*, 1949, 27. jūlijs, "Šefu piezīmes Alojas rajonā", *Cīņa*, 1950, 10. oktobris, "Noslēpumains cilvēks melnā mētelī ar kailu galvu", *Latvju Ziņas*, 1950, 2. novembris, "Salacas meita", *Zvaigzne*, 1962, 20. augusts. *Red. piez.*

[572] Divdesmitā gadsimta divdesmitajos gados Ainažu *Putnakalni* bija Jāņa Grasmaņa mājas. "Walsts kara zaudejumu komisija", *Latvis*, Nr. 1120, 1925, 28. jūnijs, 2. lpp. *Red. piez.*

priekšsēdētājs.[573] Savukārt Velta Ralmane raksturota kā slinka, kā persona, kas nepilda viņai uzticētos darba pienākumus Pamatojoties uz rokraksta grafoloģisko ekspertīzi, Veltas Tolls liecībām un pašas Veltas Ralmanes atzīšanos, Velta Ralmane atzīta par vainīgu un viņas tiesas spriedumā lasāms šāds tiesas secinājums:

> "Augstākā tiesa atzina Ralmani par vainīgu pretpadomju rakstura skrejlapu, kas vērstas uz padomju vēlēšanu noraušanu 1953. gadā, kas satur ļaunu ienaidu pret atsevišķiem partijas un padomju valdības vadītājiem, neapmierinātību ar sociālistisko iekārtu un kas pauž cerību uz drīzu buržuāziski nacionālistiskās varas atjaunošanu, izgatavošanā un izplatīšanā."[574]

Līdzīgi kā Velta Ralmane *pretpadomju* satura skrejlapu vēlēšanu urnā Ainažos vēlējies iemest arī Uldis Noriņš (dzimis 1932. gadā). Par tās tapšanas apstākļiem viņš liecinājis sekojošo:

> "Tajā pašā naktī, izlasot laikrakstus *Cīņa*, *Pionieris*, ko es abonēju, manī radās domā izmantot konkrēto laikrakstu izgriezumus, pārveidot tekstu uz pretpadomju saturu, aizlīmēt dažas teksta vietas un tādā veidā safabricēt pretpadomju dokumentu."[575]

---

[573] Kāds Igaunijas Republikas pavalstnieks, Ainažu zvejniecības biedrības revīzijas komisijas loceklis Georgs Tolls, dzimis 1899. gada 30. jūnijā (v. st.), kuram 1928. gadā nelaimes gadījumā bija norautas rokas, uzņemts ar sievu Fevroniju un meitu Mirdzu Latvijas Republikas pavalstniecībā, pēc 1931. gada vēlēšanām 1934. gada janvārī kļuvis par Ainažu domes deputātu no strādnieku listes, bet 1940. gadā rudenī, tātad jau pēc okupācijas, bijis Ainažu strādnieku arodbiedrības priekšsēdētājs, savukārt nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā 1944. gadā skaitījās bezvēsts prombūtnē. *Zvejnieku Vēstnesis*, Nr.2 (58), 1928, 1. februāris, 29., 30. lpp.; "Iz biedrību dzīves", *Lauku Darbs*, Nr. 238, 1929, 18. aprīlis, 6. lpp.; "Saraksts par personām, kuras ar Ministru Kabineta lēmumu uzņemtas Latvijas pavalstniecībā 1928. gada 19. aprīļa sēdē", *Valdības Vēstnesis*, Nr. 142, 1929, 26. jūnijs, 5., 6. lpp.; *Lauku Darbs*, Nr. 307, 1930, 14. augusts, 3. lpp.; *Valdības Vēstnesis*, Nr. 74, 1931, 1. aprīlis, 5. lpp.; *Lauku Darbs*, Nr. 345, 1931, 14. maijs, 3. lpp., "Buhwès tiltu pahr Blusas upi", *Dienas Lapa*, Nr. 20, 1934, 12. janvāris, 10. lpp.; "Veco zemturu atbalsts jaunajiem darba zemniekiem", *Brīvais Zemnieks*, Nr. 57, 1940, 26. oktobris, 9. lpp.; "Vecie zemturi atbalsta jaunos darba zemniekus", *Padomju Latvija*, Nr. 74, 1940, 4. novembrī, 4. lpp.; *Rīkojumu Vēstnesis*, Nr. 98, 1944, 27. aprīlis, 393. lpp. *Red. piez.*

[574] LVA, 1986. f., 1. apr., 19676. l., 1. sēj., 158. lp. [M. D. tulkojums no krievu val.]

[575] LVA, 1986. f., 1. apr., 19657. l., 1. sēj., 3. lp. [M. D. tulkojums no krievu val.]

Skrejlapa izgatavota 28. februāra naktī, un par viņa darba rezultātu var spriest pēc pašas skrejlapas, kura kā lietiskais pierādījums pievienots Noriņa krimināllietai. Skrejlapas apskate ļauj iegūt detalizētāku informāciju par atsevišķiem tās tapšanas apstākļiem, nekā norādīts krimināllietas dokumentos. Proti, Noriņš skrejlapas tapšanā izmantojis 1953. gada 24. februāra *Padomju Jaunatnes* numurā publicēto LPSR Augstākās Padomes trešās sesijas informatīvo ziņojumu,[576] kura padomju frazeoloģija pārveidota ar atsevišķiem vārdiem, kas izgriezti no citiem laikrakstiem, izveidojot *pretpadomju* saturu. Noriņa skrejlapā lasāms:

> "Runāt par tīro demokratiju, par demokratiju vispār, par vienlīdzību, par brīvību, par vistautiskumu, kad strādnieki un visi darbaļaudis iedzīti badā, noskranduši, izputināti, nomocīti... **Komunistiskās partijas**[577] verdzībā ..., bet **komunistiem**[578] un spekulantiem joprojām pieder viņu pašu salaupītais "īpašums" un "gatavais" valsts varas aparāts, tas nozīmē ņirgāties par darbaļaudīm un ekspluatētiem".[579]

Ar izgatavoto skrejlapu Noriņš 1. marta rītā devies uz vēlēšanu iecirkni, lai skrejlapu iemestu vēlēšanu urnā, taču no šādas rīcības viņu atturējušas bailes, ka apkārt esošie cilvēki ievēros notiekošo. Nodoms paliktu neievērots, ja vien Noriņš 1953. gada 3. martā kādā Ainažu bufetē nebūtu no savas kabatas izvilcis iepriekš sagatavoto skrejlapu un uz tās otras puses ar zīmuli uzrakstījis:

> "Tādas es izplatu pa visu Latviju."[580]

Tad Noriņš nolicis skrejlapu uz galda bufetes oficiantei priekšā un teicis viņai:

> "Ja vēlaties, ķeriet mani",[581]

---

[576] "Latvijas PSR Augstākās Padomes trešā sesija", *Padomju Jaunatne,* 1953, 24. februāris, 1. lpp.
[577] Raksta vārdi "algotā kapitālistiskā" aizstāti ar "Komunistiskās partijas".
[578] Raksta vārds "kapitālistiem" aizstāts ar "komunistiem".
[579] LVA, 1986. f., 1. apr., 19657. l., 1. sēj., 74.[a] lp. [Izcēlumi attēlo ielīmēto tekstu.]
[580] LVA, 1986. f., 1. apr., 19657. l., 1. sēj., 4. lp. [M. D. tulkojums no krievu val.]
[581] LVA, 1986. f., 1. apr., 19657. l., 1. sēj., 4. lp. [M. D. tulkojums no krievu val.]

tad devies laukā. Noriņu VDM arestēja pēc trim dienām 1953. gada 6. martā.

2.2. Valsts ekonomiskā stāvokļa kritizēšana

Padomju ekonomiskā situācija raisīja kritiku, tomēr viedokļa izteikšana par minēto jautājumu varēja tikt uzskatīta *par pretpadomju aģitāciju un propagandu* un attiecīgi sodīta. Starp pētījumā aplūkotajām krimināllietām par šāda veida kritikas paušanu skrejlapās apsūdzētas divas personas.

Tā Pauli Bidegu (dzimušu 1898. gadā) apsūdzēja par to, ka no 1951. līdz 1954. gadam sistemātiski izgatavojis un izplatījis vairāk nekā 200 dažāda satura *pretpadomju* satura skrejlapas.[582] Tajās kritizēta ne tikai PSRS ekonomiskā atpalicība, bet arī politiskā iekārta kopumā, kā arī izteikti aicinājumi rīkoties. Daļa no Bidega izgatavotajām un izplatītajām *pretpadomju* skrejlapām kā lietiskie pierādījumi pievienoti krimināllietai, piemēram, vienā no skrejlapām [teksts uz abām pusēm] latviešu valodā pausta neapmierinātība ar augstajām cenām LPSR:

> "Darbaļaužu katastrofiskais stāvoklis Lat. PSR. Sakarā ar šausmīgo cenu celšanos un pārtikas trūkumu, darbaļaužu stāvoklis ļoti smags! Komunistu bandai nav pārtikas priekš strādniekiem. Par normētām cenām, lai strādnieki pirktu par lētāku cenu! Arī neizved cenu kontroli pret spekulantiem! Baidās rādīties tautai! Nāvi strādnieku izmantotājiem!!!"[583]

Kādā citā skrejlapā Pauls Bidegs uzrunā pastniekus, norādot uz atbildīgajām personām, kuras vainojamas par viņu sliktajiem darba apstākļiem. Šo skrejlapu Bidegs esot piestiprinājis netālu no dzīvojamo māju pastkastītēm. Tās uzsaukums ir sekojošs:

> "Pastnieki! Jūsu alga ubagu graši! Jūs skrieniet kā izsalkuši suņi. Trīs reizes dienā ar somu smagu pa trepēm V. st.[584] atkal lejā kamēr apskrien 20 mājas. Par savu veselību nedomājiet viens, otrs jau slimojiet ar diloni. Žēli uz Jums noskatīties! Jūs dzīvojiet pusbadā, Jums

[582] LVA, 1986. f., 1. apr., 25505. l., 1. sēj., 3. lp.
[583] LVA, 1986. f., 1. apr., 25505. l., 3. sēj., 41. lp. [Viss teksts rakstīts lielajiem burtiem.]
[584] Domāts – piektajā stāvā.

> rbļ. 300- mēn.[585] Vienu reizi dienā ko paēst! Valdība Jūs ekspluatē. Uz Jūsu rēķina dzīvo čekisti, zaķi, lāči, kirķi, upīši utt. Tie taisa taukainus vēderus, resnus mūļus. Un tie saucās strādnieku aizstāvji! Nāvi komunistu bandai – ekspluatatoriem. Lai dzīvo patiesa strādnieku valdība!"[586]

Citu skrejlapu Bidegs izgatavojis no laikraksta *Padomju Jaunatne*, izplēšot tajā publicēto rakstu "Anglijai draud smaga krīze"[587] un ar zīmuli veicot svītrojumus. Tādējādi Bidegs raksta nosaukumu pārveidoja par "PSRS ir jau smaga krīze".[588]

Pauli Bidegu VDK arestēja 1954. gada 13. septembrī. Nopratināšanas laikā viņš norādījis, ka līdz aresta brīdim savu rīcību nav uzskatījis par noziedzīgu. LPSR VDK Izmeklēšanas daļas izmeklētājs majors Černiševs[589] noteica, ka Bidegam veicama tiesu psihiatriskā ekspertīze, kas konstatēja, ka Bidegs noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī esot slimojis ar psihisku slimību un bijis nepieskaitāms. Ievērojot minēto, P. Bildegam bija noteikta piespiedu ārstēšana speciālajā jeb cietuma tipa psihiatriskajā slimnīcā.[590] No piespiedu ārstēšanās atbrīvots 1956. gada 22. jūnijā.

1955. gada 26. decembrī LPSR VDK arestēja Cesvaines vidusskolas skolotāju Dmitriju Prokofjevu. Apsūdzības slēdzienā lasāms, ka Prokofjevs 1955. gada oktobra beigās izgatavojis un Cesvaines vidusskolā izplatījis astoņas *pretpadomju* satura skrejlapas, kurās nomelnojis padomju valdību, kolhozu sistēmu un PSKP. Nākamajā dienā viņš tās iemetis Cesvaines vidusskolas jautājumu un atbilžu kastē, un šīs *pretpadomju* skrejlapas izlasīja vairāki skolas

---

[585] Domāts – 300 rubļu mēnesī.
[586] LVA, 1986. f., 1. apr., 25505. l., 3. sēj., 27. lp. [Viss teksts rakstīts lielajiem burtiem.]
[587] "Anglijai draud smaga krīze", *Padomju Jaunatne,* 1952, 23. jūlijs, 5. lpp.
[588] LVA, 1986. f., 1. apr., 25505. l., 3. sēj., 9. lp.
[589] Černiševs pieņēmis lēmumu par tiesu psihiatriskās ekspertīzes veikšanas nepieciešamību arī Aleksandram Kasjanovam (dzimis 1913. gadā), kas 1958. gada novembrī bija arestēts par mēģinājumu iekļūt ASV vēstniecībā Maskavā. Sk. plašāk Ulda Krēsliņa pētījumu "LPSR Valsts drošības komiteja un represīvās psihiatrijas prakse: 20. gadsimta sešdesmitie līdz astoņdesmitie gadi". *Red. piez.*
[590] LVA, 1986. f., 1. apr., 25505. l., 1. sēj., 55. lp.

skolotāji.[591] Šajā pašā apsūdzības slēdzienā uzskaitīti visi skolotāji, pavisam septiņi, kuri skrejlapas izlasījuši. Starp minētajām skrejlapām divās ir izvērsta kritika pret dažādiem padomju ekonomikas aspektiem. Vienā no tām lasāms:

> "Lai dzīvo privats īpašums!!!!! Nost nolādetus kolhozus un zvēriskos tautas ienaidniekus komunistus!!" [592]

Otrajā skrejlapā Prokofjevs uzdevis jautājumu:

> "Vai pareizi, ka arzemes stradnieks pelna ap seši tūkstoši rbļ. mēnesī!"[593]

Informāciju par atalgojumu ārzemēs Dmitrijs Prokofjevs, visticamāk, ieguvis, klausoties ārzemju raidstacijas. Par to liecina fakts, ka viņš labi bija informēts par padomju varas centieniem tās slāpēt. Šī atziņa parādās arī vienā no viņa rakstītajām skrejlapām, kuras viņš izplatīja Cesvaines vidusskolā.[594]

2.3. Baumu izplatīšana par iespējamu karu starp ASV un PSRS

Otrajam pasaules karam beidzoties, Latvijas teritorijā dzīvojošo vidū saglabājās pārliecība, ka Rietumu demokrātiskās valstis, īpaši ASV, novērsīs Baltijas atrašanos PSRS sastāvā un ka ar bruņota konflikta palīdzību tiks atjaunota šo valstu neatkarība. Šī pārliecība atspoguļojas arī skrejlapās, kas kā lietiskie pierādījumi pievienoti sešām pētījumā analizētajām krimināllietām.

Šādu cerību iespaidots, bija, piemēram, komjaunietis Pēteris Plušs (dzimis 1934. gadā), kurš 1953. gada jūlijā trijās līdzīga satura skrejlapās detalizēti aprakstīja ASV plānus Baltijas valstīs. Vienā no skrejlapām, ko Plušs parakstīja kā "ASV aģitators Latvijas atbrīvošanas komitejā", bija norādīts, ka 1953. gada 12. jūlijā ASV valdības sēdē tika pieņemta rezolūcija, un izklāstīts tās teksts, informējot, ka to Ņujorkā parakstījis ASV prezidents Dvaits Eizenhauers (1890–1969). Lūk, izvilkumi, kas atspoguļo skrejlapā minētās rezolūcijas saturu:

---

[591] LVA, 1986. f., 1. apr., 28705. l., 1. sēj., 143. lp.
[592] LVA, 1986. f., 1. apr., 28705. l., 1. sēj., 40[a]. lp.
[593] LVA, 1986. f., 1. apr., 28705. l., 1. sēj., 40[c]. lp.
[594] LVA, 1986. f., 1. apr., 28705. l., 1. sēj., 40[e]. lp.

> "1) Atbrīvot Latvijas, Lietuvas un Igaunijas valstis no komunisma diktatūras, garantējot tām nākotnē brīvību un nacionālo neatkarību [..]. 2) Sastādīt jaunu valdības sastāvu [..] no vietējo tautu aktīviem patriotiem un aktīviem cīnītājiem pret komunisma diktatūru [..]. 3) Uzsākt pakāpenisku krievu un pārējo cittautiešu evakuāciju no Latvijas, Lietuvas un Igaunijas teritorijas, atstājot tos, kas ir agrāk apdzīvojuši minēto valstu teritorijas. 4) Uzsākt pakāpenisku valdības sastāva maiņu, izspiežot no vadošajiem valsts orgāniem krievus un cittautiešus. 5) Stingri aizliegt bojāt un izvest uz Krieviju rūpnīcu un fabriku iekārtas [..] no Latvijas, Lietuvas un Igaunijas valstīm. 6) Uzsākt pakāpenisku uz Krieviju izvesto latviešu, lietuviešu un igauņu atbrīvošanu, garantējot tiem iespēju atgriezties dzimtenē. 7) Visus latviešu, lietuviešu un igauņu mobilizētos kareivjus atgriezt savās valstīs. 8) [..] komunistiskās partijas vadošajām iestādēm un atsevišķiem komunistiem [..] kategoriski pieprasīt atstāt minēto valstu teritorijas. 9) ASV stingri kontrolēs minētā lēmuma izpildi līdz 1954. gada 1. janvārim [..]. Lēmuma neizpildes vai bruņotas pretošanās gadījumā notiks ASV militāro spēku iejaukšanās, kas neizbēgami radīs karu ar PSRS."[595]

Nav drošticamu ziņu, ka šāda deklarācija būtu bijusi pieņemta. Visticamāk, ka skrejlapā esošo apgalvojumu pamatā ir ārzemju raidstacijās dzirdētā informācija. Šādu pieņēmumu gan neapstiprina kriminālllietas dokumenti, jo tāda versija Pētera Pluša lietā nav apskatīta. Apsūdzētais pats kā savu informācijas avotu esot norādījis Romas katoļu baznīcas garīdzniecību, jo bijis ministrants.[596] Tā

[595] LVA, 1986. f., 1. apr., 21671. l., 1. sēj., 162.–163.lp.

[596] Spriežot pēc Pētera Pluša liecībām, viņš dzīvoja Preiļu rajona Anetpoles ciemā, iespējams, viens bijis mācītājs Broks no Stoļerovas ciema, bet otrs – Kiselevskis, pie kura viņš strādājis kopš bērnības. Precīzāku ziņu par minētajām personām kriminālllietā nav. Viens, iespējams, ir domāts mācītājs Izidors Broks (1906–1964), kurš dzimis Varakļānu draudzē, ordinēts 1932. gada 8. maijā, aktīvi darbojies Latvijas katoļu jaunatnes biedrībā, piemēram, 1936. gada 4. janvārī ievēlēts Centrālās valdes sastāvā (*Sauleite*, Nr. 1, 1933, janvāris, 10. lpp.). No 1944. līdz 1947. gadam bijis ekskomunicēts. Tad atsācis kalpošanu. No 1950. līdz 1955. gadam bijis Stoļerovas un Kaunatas draudzes prāvests. Tātad minētajā laika periodā patiešām Plušam bija iespējama saskarsme ar Broku, pildot ministranta pienākumus Stoļerovas Svētās Trīsvienības Romas katoļu baznīcā. Izidors Broks miris 1964. gada 14. martā, apbedīts Varakļānu kapsētā. Sk. Preiļu galvenā bibliotēka. Pieejams: http://www.preilubiblioteka.lv/?menu=21&smenu=26

1953. gada 10. oktobrī Pēteris Plušs savā lūgumā PSRS Ministru Padomes priekšsēdētājam Georgijam Maļenkovam (1902–1988) raksta:

> "Daži mācītāji ķērās pie manas "atgriešanas un audzināšanas", apgādājot mani ar pretpadomju un kaitīgu, padomju cilvēkam neatbilstošu literatūru. [..] Tā sakaru ar katoļu baznīcas garīdzniecības audzināšanas un neapdomības rezultātā es 1953. gada 9. jūlijā uzrakstīju četras pretpadomju lapiņas, no kurām trīs izplatīju, ar ko man tomēr nekādu nopietnu nolūku nebija."[597]

Saturiski līdzīgu lūgumu Pēteris Plušs 1953. gada 30. septembrī uzrakstīja arī PSRS Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājam Klimentam Vorošilovam (1981–1961).[598]

Minētie lūgumi adresātus nesasniedza, bet tika pievienoti krimināllietas dokumentu kopumam. Šos vēstulēs minētos attaisnojumus Plušs izmantoja arī savai aizstāvībai tiesā, taču šāda taisnošanās bija veltīga, jo spriedumā garīdzniecības ietekme nav ņemta vērā un secināts:

Otrs, iespējams, ir mācītājs Joņs (Jānis) Kiselevskis, kurš dzimis 1904. gadā Rēzeknes rajona Dorotpolē, Pušas draudzē. Garīgo izglītību ieguvis Rīgas arhidiecēzes Romas katoļu Teoloģiskajā augstskolā un Latvijas Universitātes Romas katoļu teoloģijas fakultātē. Par priesteri ievētījis arhibīskaps Antonijs Springovičs (1876–1958) 1931. gada 22. martā Rīgas Svētā Jēkaba katedrālē. Nepilnu gadu kalpojis kā Rēzeknes un vēlāk kā Krāslavas draudzes vikārs. No 1932. līdz 1934. gadam darbojies Izvaltas draudzē un no 1934. gada 8. jūlija sācis kalpot Pieniņu draudzē, kur arī pavadījis visu savu mūžu. Uzņēmies jaunas baznīcas ēkas būvniecības organizēšanu, kuras iesvētīšanā nav varējis piedalīties slimības dēļ. Kalpojis arī Riebiņu draudzē. Ievērojot to, ka Pluša dzīvesvieta atradusies 12 km no Pieniņu Jēzus Sirds Romas katoļu baznīcas un 21 km no Riebiņu Svētā Pētera un Svētā Pāvila Romas katoļu baznīcas, pastāv liela varbūtība, ka Plušam bijusi saskarsme ar Kiselevski. Joņs Kiselevskis miris 1982. gada 11. janvārī. Apbedīts Baibu kapsētā. Sk. "Ziņas nu dzimtines", *Latgolas Bolss*, 1982, 27. marts, "Paziņojumi"; Katoļu Dzeive, Nr, 5, 1931, 1. maijs, 199. lpp.; Cakuls, Jānis. *Latvijas Romas katoļu priesteri, 1918–1995: uzziņas*. Rīga: Rīgas Metropolijas kūrija, 1996. 88. lpp., Pieniņu baznīca. Pieejams: http://paxvobis.lv/pienini/ *Red. piez.*

[597] LVA, 1986. f., 1. apr., 21671. l., 1. sēj., 81. lp.

[598] LVA, 1986. f., 1. apr., 21671. l., 1. sēj., 82. lp.

> "Plušs izgatavotās pretpadomju lapiņās aicināja cīņai pret padomju varu, apmeloja padomju īstenību un izteica citus pretpadomju izdomājumus."[599]

Cerības uz neatkarības atgūšanu ar ASV palīdzību pieauga arī, izmainoties PSRS iekšpolitikai, kas sekoja Staļina nāvei. Šādu cerību iespaidā bija arī brālēni Jānis Zvaigzne (dzimis 1938. gadā) un Mārtiņš Elstiņš (dzimis 1935. gadā).[600] Abi 1953. gada 7. martā Staļina nāves iespaidā izgatavoja un Rauzas (šobrīd Palsmanes pagasts, Smiltenes novads) kultūras namā sēru mītiņa laikā izplatīja četras pretpadomju skrejlapas. Skrejlapās minēts:

> "Staļins nosprāga lai dzīvo Amerika";[601]

> "Lai dzīvo卐"Latvija" $ nost komunismu."[602]

Nopratināšanā noskaidrojās, ka *pretpadomju* skrejlapu izplatīšanas datums izvēlēts apzināti, piešķirot tam simbolisku jēgu, proti, tās tika izplatītas pirmajā PSRS oficiāli noteiktajā sēru dienā Staļina nāves sakarā.[603] Par *pretpadomju* skrejlapu izplatīšanas idejas galveno autoru atzina Elstiņu, kurš sava idejas īstenošanā iesaistīja savu brālēnu Zvaigzni, kam atteikšanās gadījumā piedraudējis, ka tad, kad ASV un PSRS kara gadījumā amerikāņi ieradīsies Latvijas teritorijā, ar viņu izrēķināsies.[604] Šādu draudu iespaidā Zvaigzne esot piekritis. Elstiņš viņam nodiktēja *pretpadomju* skrejlapu tekstu un uzticēja atrast uzticamus cilvēkus, kuri būtu gatavi iesaistīties šādu skrejlapu izplatīšanā. Jānis Zvaigzne par izpalīgiem sarunāja Laimoni Zālīti un Gunti Kasparu, kuri izgatavoja skrejlapas ar atbilstošu tekstu, tomēr

---

[599] LVA, 1986. f., 1. apr., 21671. l., 1. sēj., 147. lp.
[600] Rādītājā kļūdaini norādīts, ka Mārtiņš Elstiņš dzimis 1905. gadā. Ievērojot minēto, precizējams rādītājs *No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā 1940–1986*. Rīga: Latvijas vēstures institūts, 1999. *Red. piez.*
[601] LVA, 1986. f., 1. apr., 21088. l., 1. sēj., 230[b]. lp. [Viss teksts rakstīts lieliem burtiem.]
[602] LVA, 1986. f., 1. apr., 21088. l., 1. sēj., 230[c]. lp. [Viss teksts rakstīts drukātiem burtiem, iekļaujot svastikas un dolāra zīmi.]
[603] LVA, 1986. f., 1. apr., 21088. l., 1. sēj., 4. lp.
[604] LVA, 1986. f., 1. apr., 21088. l., 1. sēj., 65. lp.

tās neizplatīja.[605] VDM 1953. gada 13. martā arestēja skrejlapu izgatavotāju Jāni Zvaigzni, bet teksta autoru Mārtiņu Elstiņu arestēja apmēram mēnesi vēlāk 1953. gada 10. aprīlī. Tiesas sēdē, kas norisinājās 1953. gada 2. jūnijā, Elstiņš noliedza, ka savam brālēnam licis rakstīt *pretpadomju* skrejlapas, norādot, ka vēlējies, lai būtu izgatavotas cita satura skrejlapas. Proti, tajās bija jābūt rakstīts nevis "komunistiskās partijas vadītājs miris", bet gan "jaunais vadītājs būs sliktāks". Tiesā viņam aizrādīja uz iepriekš nopratināšanā teikto, kas atšķiras no tā, kas stāstīts tiesā. Elstiņš atbildējis, ka Smiltenes izmeklētājs viņam esot iedvesis bailes, kuras pazudušas Rīgā, jo tur neviens no izmeklētājiem viņam neesot draudējis. Tiesas sēdes noslēgumā Elstiņš tomēr atzina sev inkriminētās apsūdzības, bilstot:

> "Un, braucot darbos, kolhoznieki runā, ka drīz būs karš. Tāpat runā par buržuāziskās Latvijas laikiem."

Šādā veidā faktiski Elstiņš tieši norādīja uz motīviem, kas vadījuši viņa rīcību. Noslēgumā Elstiņš atzinies:

> "Es nemaz nezinu, kas tie komunisti ir. Man liekas, ka komunisti ģērbjas formas tērpos."[606]

Laimonis Zālītis un Guntis Kaspars bija mazgadīgi, tāpēc viņus nesauca pie krimināltatbildības par *pretpadomju* skrejlapu izgatavošanu.

Cerības par Latvijas Republikas drīzu neatkarību saskatāmas arī nākamajā gadījumā. 1955. gada naktī no 11. uz 12. augustu Ērika Čekatovska (dzimusi 1927. gadā) Jelgavā izplatīja 14 *pretpadomju* skrejlapas, no kurām vairākās tika pausts atbalsts ASV, kā arī Latvijas Republikas neatkarības atgūšanai. Trijās no 14 skrejlapām šī doma izteikta sekojošās dzejas rindās:

> "Krieviņ, krieviņ slikti klāsies

---

[605] Skolēnu līdzdalības *pretpadomju* skrejlapu izgatavošanā analīzei minams arī Ivara Lāča (dzimis 1949. gadā) intervijā LPSR VDK zinātniskajai komisijai liecinātais, ka bijis iesaistīts *pretpadomju* skrejlapu izgatavošanā līdz ar citiem klasesbiedriem nevilšus, jo izpildījis klasē doto uzdevumu. Starptautiskā konference "LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras", 2016. gada 13. augusts. Pieejams: https://www.youtube.com/watch?v=vDsaIpjVpE8 *Red. piez.*

[606] LVA, 1986. f., 1. apr., 21088. l., 1. sēj., 277.–278. lp.

tava vara drīzi stāsies

Rietumvēji brāzīsies

Kremļa torņi gāzīsies."[607]

Divās no skrejlapām piesolīta Latvijas Republikas neatkarība pēc oktobrī gaidāmās konferences Ženēvā. Minētais liek domāt, ka Ērika Čekatovska bija iespaidojusies no informācijas, ko sniedza ārzemju raidstacijas. Skrejlapās aprakstītajā 1955. gada Ženēvas konferencē tikās ASV, Apvienotās Karalistes, Francijas un PSRS ārlietu ministri, taču tajā pretēji Čekatovskas cerībām netika pārspriests neviens jautājums par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu. Nopratināšanā Čekatovska, atbildot uz jautājumu par savu motivāciju skrejlapu izplatīšanā, atbildēja:

"Manuprāt, Latvijā latviešiem šķietami slikti klājas un sevišķi kolhozos, un es domāju, ka pēc konferences Ženēvā Latvijā nodibināsies jauna sociāldemokrātiskā iekārta un būs vārda brīvība un domas brīvība, kuru, manuprāt, tagad Latvijā šķietami nav."[608]

Krimināllietas izskatīšanas gaitā atklāts, Čekatovska atzinusies, ka arī iepriekš, 1949. gada februārī, izplatījusi *pretpadomju* skrejlapas, kas bija vērstas pret tautas tiesnešu vēlēšanām un izplatītas to norises laikā. Reizē ar šo apstākli apsūdzībā norādīts, ka līdz 1955. gada 4. oktobrim Čekatovska savā dzīvoklī rakstījusi *pretpadomju* dzejoļus un lasījusi tos savām paziņām.[609] Tomēr minētā sakarā jānorāda, ka neviena no pratinātajām personām nav apgalvojusi, ka dzejas priekšlasījumi saturējuši politiska rakstura informāciju. Ērikas Čekatovskas dzīvokļa biedrene Biruta Neimane (Kārļa meita) tiesā liecināja, ka dzejoļi bijuši par mīlestību un ka par politiku abas neesot runājušas. Līdzīgi liecinājusi arī viņas skolas gaitu līdzgaitniece Biruta Armanoviča (Artura meita), sakot, ka dzeja bijusi par draudzību un mīlestību.

[607] LVA, 1986. f., 1. apr., 28564. l., 1. sēj., 268.–270. lp.
[608] LVA, 1986. f., 1. apr., 21088. l., 1. sēj., 28. lp. [M. D. tulkojums no krievu val.]
[609] LVA, 1986. f., 1. apr., 21088. l., 1. sēj., 231. lp.

2. 4. Aicinājums uz pretošanos okupācijas varai

Absolūtais vairākums jeb desmit no pētījumā analizētajām krimināllietām ierosinātas par tādu skrejlapu izgatavošanu un izplatīšanu, kurās pausts aicinājums uz pretošanos PSRS okupācijas varai. Vismaz 150 šāda satura skrejlapas laika periodā no 1953. gada marta līdz oktobrim Rīgā izplatīja Laimonis Rudzītis (dzimis 1934. gadā). Skrejlapas izplatītas ne tikai uz ielām, bet arī iemetot pastkastītēs. Turklāt viena skrejlapa 4. oktobrī bija nosūtīta LPSR Ministru Padomei.[610] Trijās no šīm skrejlapām rakstīts:

> "Draugs Latvieti! Tu reiz cīnījies pret komunistiem latviešu leģionā Volchovas purvos. Tur palika daudz Latvijas dēlu līdz ar savu pulkvedi V. Veisu.[611] Viņš atzina pirmais nepieciešamību cīnīties pret boļševismu, tādēļ viņš gāja karā. Viņš gāja karā tādēļ, lai Latvijā vairāk nekad nenonāktu komunistu zābaki. Bet Jūs attieksmē Volchovas varoņi nesnaudiet. Tava dzimtene Latvija smok komunistu varā. Vai tu Volchovieti komunistu uzvarēts. Taču nē. Cel kājās uz cīņu savu tautu, ved cīņā pret komunistiem. Lai Latvju roka nepagurst un lai Latvju zobens nesarūs. Nāvi komunistiem. – Motovilo –"[612]

Citā skrejlapā Laimonis Rudzītis izteica šādu aicinājumu:

> "Latvieti Tev vajag brīvības, kuru Tev nolaupīja komunistu bari. Atgūt to vairs var tikai ar ieročiem rokās. Uz tautas karu celies Latviešu tauta. Nāvi komunistiem! Visa pasaule palīdzēs mums šai cīņā uzvarēt. Motovilo."[613]

Pārējo Rudzīša izgatavoto skrejlapu saturs ir līdzīgs.

Krimināllietas slēdzienā minēts, ka ar skrejlapām Rudzītis aicinājis uz cīņu pret padomju varu Latvijas teritorijā, cēlis neslavu PSKP vadītājiem un padomju īstenībai, nopēlis strādnieku un kolhoznieku dzīves apstākļus PSRS, kā arī lolojis cerības, ka LPSR atdalīsies no PSRS, kā rezultātā būs izveidota "buržuāziski nacionāla"

---

[610] LVA, 1986. f., 1. apr., 21688. l., 1. sēj., 64. lp.

[611] Voldemārs Veiss (1899–1944) – Latvijas Republikas armijas un Latviešu leģiona virsnieks. Ievainots Volhovas frontē, evakuēts uz Rīgu, kur miris; apglabāts Rīgas Brāļu kapos.

[612] LVA, 1986. f., 1. apr., 21688. l., 2. sēj., 86. lp.

[613] LVA, 1986. f., 1. apr., 21688. l., 2. sēj., 70. lp.

valdība.[614] Tiesas sēdē Rudzītis piekritis apsūdzībai, izņemot daļu par kolhozu nomelnošanu:

> "Mans nolūks bija gāzt padomju varu ar aģitācijas palīdzību. Es rakstīju pretpadomju satura lapiņas, tāpēc ka 1949. gadā daudz latviešus aizsūtīja uz Sibīriju, apmēram 10 % no visas Latvijas iedzīvotāju skaita."[615]

Par citu skrejlapu izgatavošanas un izplatīšanas iemeslu viņš uzskatījis arī savas algas neizmaksāšanu laikus un kolhoznieku sliktos dzīves apstākļus. Rezultātā Laimonis Rudzītis tika notiesāts un sodu līdz savai amnestijai 1960. gadā izcieta Vorkutā un Mordvijas Autonomajā Padomju Sociālistiskajā Republikā (APSR).

Uz cīņu pret padomju varu LPSR aicinājis arī Ritvars Jaunpetrovičs (dzimis 1937. gadā), kurš 1953. gada 18. novembrī Saldū izplatījis 11 pretpadomju skrejlapas. Skrejlapu izplatīšanas datums, atbilstoši apsūdzētā paustajam, pieskaņots Latvijas Republikas proklamēšanas dienai.[616] Vienā no skrejlapām aicināts:

> "Stājieties partizānu rindās un iznīciniet komunistus – tautas apspiedējus!!"[617]

Jānorāda, ka minētajā laikā bruņota pretošanās PSRS okupācijas varai bija apslāpēta, tāpēc liekas neparasti, ka Jaunpetrovičs aicina uz bruņotu pretošanos.

Krimināllietas slēdzienā lasāms, ka viņš no 1950. gada līdz aresta brīdim 1953. gada 26. novembrī klausījies ārzemju *pretpadomju* raidstacijas, kā arī lasījis "ideoloģiski kaitīgu" literatūru.[618] Jaunpetrovičs liecināja, ka klausījies *Amerikas Balsi,* pārnākot mājās no skolas un saviem vecākiem klāt neesot. Savukārt kā iedvesmas literatūru minējis Aleksandra Grīna (1895–1941) grāmatu *Pasaules vēsture* un romānu *Dvēseļu putenis*. Minētās grāmatas viņam iedevis kaimiņš Strazds, kurš teicis, ka pēc to izlasīšanas viņš zināšot patiesību par pastāvošo iekārtu un to, kas darāms tālāk. Viss iepriekš minētais

[614] LVA, 1986. f., 1. apr., 21688. l., 1. sēj., 141. lp. [M. D. tulkojums no krievu val.]
[615] LVA, 1986. f., 1. apr., 21688. l., 1. sēj., 157. lp.
[616] LVA, 1986. f., 1. apr., 21689. l., 1. sēj., 108. lp.
[617] LVA, 1986. f., 1. apr., 21689. l., 1. sēj., 131. lp.
[618] LVA, 1986. f., 1. apr., 21689. l., 1. sēj., 95. lp.

viņu noskaņojis pret padomju varu, bet ideju par skrejlapu izgatavošanu aizguvis no līdzīga satura skrejlapas, ko atradis, ejot no skolas uz mājām.[619]

Ritvara Jaunpetroviča krimināllietas slēdzienā norādīts, ka *pretpadomju* skrejlapas izgatavotas jau 1952. gada vasarā un ka mēģinājumi tā paša gada rudenī Saldū izveidot jaunatnes *pretpadomju* grupu bijuši nesekmīgi.[620] Ievērojot to, ka Jaunpetrovičs bija nepilngadīgs, soda izciešana tika noteikta nepilngadīgo audzināšanas kolonijā.[621]

Pretpadomju skrejlapas ar aicinājumiem pret padomju varu izplatīja arī citi skolēni. 1955. gada decembrī Rīgas 8. vidusskolas (Gaujas ielā, tagadējā – Rīgas Jāņa Poruka vidusskola) skolēns Ivars Lorencis (dzimis 1940. gadā)[622] savas skolas gaitenī izplatīja vienu *pretpadomju* skrejlapu. Lapiņa nonāca skolas vadības rokās (1955. gadā skolas direktore bija Zenta Dubriniece, Rūdolfa meita[623]), kas ar Lorenci veica pārrunas, kuru rezultātā viņš solīja šādi vairs nerīkoties.[624] Tomēr jau 1956. gada 4. janvārī Lorencis skolas tualetē

---

[619] LVA, 1986. f., 1. apr., 21689. l., 1. sēj., 119. lp.

[620] LVA, 1986. f., 1. apr., 21689. l., 1. sēj., 95. lp.

[621] Atbilstoši dokumentiem nav zināms, kur tieši izciests sods, tomēr dokumenti liecina, ka 1953. gada 31. decembrī un 1954. gada 20. jūnijā Ritvars Jaunpetrovičs atradās ieslodzījumā Rīgas 1. cietumā.

[622] Ivars Lorencis, dzimis 1940. (pēc citām ziņām 1941.) gadā Apē, tēvs – Emīls Arnolds Lorencis, Jāņa dēls, mežzinis, vēlāk ģeodēzists, māte – Alma Lorence. 1964. gadā minēts kā jaunais dzejnieks kopā ar Valentīnu Šķēli, Edgaru Priekuli un Tālivaldi Treici, ticams, ka 1956. gadā Ivars Lorencis dzīvoja Glika ielā 9, Mežaparkā. "Ivars Lorencs, Valentīns Šķēle, Edgars Priekulis, Tālivaldis Treicis", *Padomju Jaunatne*, 1964, 31. decembris; *Meža Dzīve*, Nr. 66, 1931, 1. februāris, 2474. lpp.; *Brīvā Zeme*, Nr. 243, 1937, 26. oktobris; *Saulcerīte Neilande – Mežaparka iedzīvotāja, vēstures liecību krājēja.* Pieejams: http://www.mezaparks.eu/2008/01/saulcerte-neilande-meaparka-iedzvotja.html

[623] Zenta Dubriniece, Rūdolfa meita. Iepriekš bijusi Rīgas pilsētas Proletāriešu rajona izpildkomitejas izglītības nodaļas arodorganizācijā. "Par iecirkņu komisiju apstiprināšanu Rīgas pilsētas un Proletāriešu rajona darbaļaužu deputātu padomes vēlēšanām", *Cīņa*, 1950, 2. novembris; "Rīgas pilsētas Proletāriešu rajona Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas 1954. gada 27. janvāra LĒMUMS Nr. 43 "Par iecirkņu vēlēšanu komisiju apstiprināšanu PSRS Augstākās Padomes vēlēšanām", *Cīņa*, 1954, 29. janvāris. *Red. piez.*

[624] LVA, 1986. f., 1. apr., 28706. l., 1. sēj., 19. lp.

uz sienas uzrakstīja *pretpadomju* tekstu un līdz sava aresta brīdim tā paša gada 19. martā izplatīja Rīgā vismaz 20 *pretpadomju* lapiņas.[625] Lapiņā, kuru Ivars Lorencis izplatīja savā skolā, bija teikts:

> "Skolēni, arī jums ir laiks iesaistīties cīņā par savu tēvzemes brīvi pret tās ienaidniekiem! Izplatāt mūsu skrejlapiņas, boikotējiet politinformācijas un krievu valodas stundas! Lai jūsu devīze ir brīva Latvija. Draugi, ieslēdziet šos vārdus savās jaunajās sirdīs uz mūžiem."[626]

Citā skrejlapā, kuru Ivars Lorencis bija izplatījis Mežaparkā, lasāms:

> "Latvju tauta! Ir pienācis laiks! Vai mēs ilgāk vēl varam pieļaut to, ka mūs apsmej un pazemo? Latvija nav kritusi, tā ir tikai no ienaidnieka okupēta. Lai viņi izved mūsu ļaudis, lai nošauj tos, mēs tomēr uzvarēsim. Atceraties 1918. gadu, mēs bijām saujiņa un tomēr uzcēlām un izcīnījām sev valsti. Lasiet un izplatiet mūsu skrejlapas. Pārrakstiet tās. Esiet modri. Lai jūsu devīze ir brīva Latvija. Latvju tautas cīņas štābs."[627]

Ievērojot to, ka Ivars Lorencis dzimis 1940. gadā, viņš par notikumiem, kurus aprakstīja savās skrejlapās, sprieda pēc lasītā un dzirdētā. Spriežot pēc krimināllietas dokumentiem, var secināt, ka viņa negatīvā attieksme pret padomju varu sākusi veidoties jau 1953. gada beigās Aleksandra Grīna apcerējuma *Pasaules vēsture* un citu neatkarīgās Latvijas Republikas laikā izdoto grāmatu iespaidā. Minēto literatūru viņš esot atradis sava vectēva mājās. Tiesas sēdē viņš minējis arī to, ka 1948. gadā viņa vecāku mājās vienu dienu atradušies latviešu nacionālie partizāni, kā arī to, ka 1950. un 1951. gadā dzirdējis nostāstus, ka mežos joprojām esot dzīvi latviešu nacionālie partizāni. Minētais ievērojami iespaidojis Lorenci, par ko liecina viņa teiktais tiesai:

---

[625] LVA, 1986. f., 1. apr., 28706. l., 1. sēj., 2. lp.
[626] LVA, 1986. f., 1. apr., 28706. l., 1. sēj., 94.[f]. lp. [Viss teksts lieliem drukātiem burtiem.]
[627] LVA, 1986. f., 1. apr., 28706. l., 1. sēj., 94[d]. lp. [Viss teksts lieliem drukātiem burtiem.]

> "Tā kā no izlasītajām grāmatām biju sajūsmā par Ulmaņa diktatūras režīmu, tad es jutu līdzi šiem bandītiem,[628] kuri bija noskaņoti pret padomju varu, kaut gan man ar bandītiem nebija nekādu sakaru. [..] Es nolēmu, ka nepietiek tikai jūsmot par buržuāzisko iekārtu,[629] bet vajag sākt ko darīt. Tad es arī sāku izgatavot pretpadomju satura lapiņas. Es gribēju panākt, lai Latvija kļūtu neatkarīga valsts, lai tā kļūtu suverēna valsts. Man bija mērķis radīt tautas pretestību pret padomju varu, lai pieprasītu Latvijas atdalīšanos no PSRS un, ja vien būs iespējams, uzsākt bruņotu sacelšanos. Gribēju nodibināt sakarus ar citiem pretpadomju elementiem Latvijā. Mans uzskats bija tāds, ka Latvijā vajadzīga Satversmes Sapulce, jo, manuprāt, mūsu Augstākās Padomes deputāti neizsaka savas domas, bet klausa rīkojumus un pavēles no augšas."[630]

Tiesas sēdes noslēgumā Lorencis izteicies, ka viņš savu rīcību uzskatījis par pareizu un skrejlapu izplatīšanas brīdī apzinājies, ka viņa rīcība ir sodāma, tādēļ baidījies par to runāt ar citiem cilvēkiem. Rezultātā Lorencim tika noteikta brīvības atņemšana labošanas darbu kolonijā.

3. Jaunatnes pretošanās organizācijas

Pretošanās PSRS okupācijas varai pēc Otrā pasaules kara izpaudās ne tikai atsevišķu personu rīcībā, bet arī kā organizāciju dibināšana šādam mērķim un to darbība. Jaunatnes pretošanās organizācijas bija viens no līdzekļiem, kā veidot nevardarbīgu pretošanos. Starp pētījumā analizētajām krimināllietām divas krimināllietas uzsāktas pret šādu organizāciju dalībniekiem, pavisam 14 personām.

---

[628] Domāti latviešu nacionālie partizāni. Vārdu "bandīti", spriežot pēc konteksta, Ivaram Lorencim acīmredzot "ielicis mutē" tiesas sēdes protokolētājs.
[629] Domāta tiesiskā iekārta. Vārdu salikumu "buržuāziskā iekārta", spriežot pēc konteksta, Ivaram Lorencim acīmredzot "ielicis mutē" tiesas sēdes protokolētājs.
[630] LVA, 1986. f., 1. apr., 28706. l., 1. sēj., 194.–195. lp. Jāvērš uzmanība, ka teiktais ir fiksēts tiesas protokolā latviešu valodā. Salīdzinot Lorenča rīcību, sevišķi iepriekš rakstīto, maz ticams, ka rakstītais precīzi atspoguļo teikto. Domājams, ka, pierakstot liecību, tā ietērpta protokolētāja jēdzienos un saskaņota ar viņa izpratni par lietu kārtību.

Kā pirmā minama 1952. gada beigās Krāslavas rajona Izvaltas vidusskolas 7. un 8. klašu skolnieku dibinātā organizācija *Antisemītiskā un antikomunistiskā savienība*, kura aktīvi darbojās līdz 1954. gada beigām.[631] Tajā dažādos laikposmos bija iesaistījušies 13 Izvaltas vidusskolas skolēni,[632] no kuriem organizācijas darbībā aktīvākie bija Boļeslavs Boliņš (segvārdā Ozoliņš, dzimis 1938. gadā),[633] Jāzeps Sitņiks Fēliksa dēls (Sitniks, Sitnieks, segvārdā Kucāns),[634] Staņislavs Umbraško (segvārdā Zelinskis, dzimis 1936. gadā)[635] un Staņislavs Peipiņš (segvārdā Uzkalniņš, dzimis 1935. gadā)[636]. Atšķirībā no pārējiem organizācijas dalībniekiem tikai minētās personas bija arestētas.[637]

Par organizācijas galveno mērķi kļuva dažādu *pretpadomju* skrejlapu izplatīšana, kā arī organizācijas biedru sapulču organizēšana, lai apspriestu jautājumus par jaunu biedru uzņemšanu, ieroču sagādi, kā arī ziņu vākšana par vietējiem komjauniešiem. Katram biedram izsniedza biedra karti un katru mēnesi iekasēja biedra naudu 1 līdz 2 rubļu apmērā. Līdz organizācijas darbības pārtraukšanai tika

---

631 Organizācijas darbību vispārīgi raksturojis Heinrihs Strods. Sk. Strods, Heinrihs. "Nevardarbīgā pretošanās Latvijā (1944–1985)", *Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšanas ceļš, 1945–1991*. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2008, 145. lpp.

632 Šie skolēni bija Boleslavs Boliņš, Jāzeps Sitņiks, Staņislavs Umbraško, Staņislavs Peipiņš, Pēteris Sitnieks, Fēliksa dēls (iespējams, vēlākais Daugavpils rajona veterinārās laboratorijas vadītājs), Arkādijs Umbraško (visticamāk, Staņislava brālis, jo sakrīt gan tēva vārds, gan arī dzimšanas vieta), Vitālijs Plociņš, Anatolijs Kusiņš, Pēteris Krīviņš (iespējams, vēlākais PSRS Valsts prēmijas laureāts, Baltijas hidrotehniskās celtniecības un montāžas darbu tresta 422. celtniecības pārvaldes elektrometinātājs, "Par 1977. gada Latvijas PSR Valsts prēmiju piešķiršanu", *Padomju Jaunatne*, 1977, 6. novembris), Zigfrids Miglāns, Alberts Vilmanis, Aloizs Rimšāns un Vladislavs Celitāns. Arkādijs Umbraško un Pēteris Sitnieks nav uzaicināti uz tiesas sēdi, lai gan dokumentos viņi norādīti kā liecinieki.

633 Boļeslavs Boliņš, Jāzepa dēls, dzimis 1938. gadā Izvaltas pagasta Šķeltovā, arestēts 1956. gada 16. februārī, miris 1993. gada 18. maijā.

634 Jāzeps Sitņiks, Fēliksa dēls, dzimis 1937. gadā Krāslavas pagastā.

635 Staņislavs Umbraško, Jāzepa dēls, dzimis 1936. gadā Krāslavas pagastā.

636 Staņislavs Peipiņš, Donāta dēls, dzimis 1935. gadā Krāslavas pagastā.

637 LVA, 1986. f., 1. apr., 38302. l., 4. sēj., 47. lp.

organizētas 12 sapulces, kuras arī protokolētas, vēlāk krietni atvieglojot VDK izmeklētāju darbu apsūdzību celšanā.[638]

Nopratināšanas un protokolu izpētes rezultātā krimināllietas izmeklētāji noskaidroja, ka *Antisemītiskā un antikomunistiskā savienība* 1953. gada februārī, martā un aprīlī, kā arī 1954. gada novembrī un decembrī Izvaltas skolā, Izvaltas ciema apkārtnē, kā arī Krāslavā izplatīja apmēram 188 *pretpadomju* skrejlapas, katrā izplatīšanas reizē – aptuveni no 5 līdz 16 skrejlapām.[639] Viena no skrejlapām tapusi sakarā ar Darba svētkiem 1. maijā:

> "Padomju Darba tautas svētki
>
> Kā piekrāpj komunisti tautu, saucot 1. maija svētkus par Darba tautas svētkiem. Viņi runā kā padomju Krievijā svētkos strādnieki un zemnieki demonstrē savus sasniegumus, bet vai tas tā ir, ko var teikt katrs iedzīvotājs. Mūsu paradīzē uz svētkiem demonstrē nevis sasniegumus, bet alkanumu, nabadzību un verdziskumu. Bet ko var darīt ja tiem draud cietums. Latvieši padomājiet kāpēc mums Latvijā dzīvo žīdi, krievi, poļi, vācieši u. c. Vai tad Latvija ir priekš svešnācijām? Kāpēc tajā nedzīvo vien latvieši? Tagad publicē laikraksti, ka Latvijā ir 76 % latviešu. Vai tas ir taisnība? Vai mēs aizmirsīsim 1940. un 1941. gadu, kurā kā nosauc *Baigajā gadā* ir noslepkavots un izvests apmēram 10 tūkstošu latviešu. No Latgales 6 tūkstošu labāko latviešu, kuri ir noslepkavoti vai aizvesti uz Sibīriju. Bet kā mēs svinēsim šos svētkus? Vai varam nacionāli un brīvi uzelpot, kā ir tautieši? Tautieši, brāļi, māsas, visi, visi latvieši esiet saliedēti un varonīgi, un cīnāties kopīgi pret sarkano ienaidnieku, kurš ir dzēris un dzer mūsu latviešu tautas asinis. Nestājaties žīdiskajās organizācijās, protestējiet, sabotējiet pret pastāvošo iekārtu, pret komunismu!!!"[640]

Par skrejlapu tekstu galveno autoru atzina Boļeslavu Boliņu, kura sacerētos tekstus pārsprieda sapulcēs un vēlāk kolektīvi pavairoja uz papīra lapām. Pēc aresta kratīšanas laikā pie Boliņa tika atrastas arī 24 neatkarīgās Latvijas Republikas un nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā izdoti žurnāli un grāmatas, kas, visticamāk, bija viņa

[638] LVA, 1986. f., 1. apr., 38302. l., 4. sēj., 46. lp.
[639] LVA, 1986. f., 1. apr., 38302. l., 4. sēj., 47.–48. lp.
[640] LVA, 1986. f., 1. apr., 38302. l., 3. sēj., 163. lp. [Viss teksts lieliem drukātiem burtiem.]

galvenais ierosmes avots skrejlapu sacerēšanā un organizācijas nosaukuma izvēlē. Starp atrastajām grāmatām bija, piemēram, Jāņa Dāvja[641] (1867–1959) *Izredzētās tautas dzīves pamati*, *Ciānas gudro protokoli* ar L. Kalnieša[642] (īstajā vārdā Oļģerts Liepiņš, 1906–1983) sniegtiem komentāriem, M. Doņa *Brīvmūrnieki – žīdu slepenā armija*,[643] kā arī cita antisemītiska rakstura literatūra.[644]

Lai gan minētā jauniešu pretošanās organizācija savu darbību neformāli pārtrauca 1954. gada beigās, tomēr to dalībnieku aresti notika tikai laikā no 1956. gada 14. līdz 18. februārim. Lēmums par organizācijas darbības pārtraukšanu tiesas procesā tika atzīts par atbildību mīkstinošu apstākli. Jau tiesā jaunieši teica, ka viņus uz organizācijas izveidošanu pamudinājuši stāsti par to, ka "buržuāziskā valstī esot labāk dzīvot". Iespējams, ka par motīvu kalpoja arī baumas par kara sākumu, jo pie organizācijas dalībnieka Boliņa atrasti arī ieroči, kuri, atbilstoši viņa liecībai savākti, lai ""tāpat vien" pašaudītos, bet kara gadījumā organizācija būtu apbruņota".[645] Noslēdzoties tiesas sēdei, visi jaunieši atzina savu vainu, kā attaisnojumu minot to, ka nav sapratuši savu rīcību, solījās būt "cienīgi padomju pilsoņi".[646] Lai gan tiesa konstatēja, ka paveikts smags pretvalstisks noziegums, tomēr, ievērojot to, ka, iestājoties organizācijā, visi bijuši nepilngadīgi, ka organizācijas darbība neformāli pārtraukta 1954. gada decembrī, ka visas personas atzinušās izdarītajā un to nožēlojušas un visi cēlušies no "darba zemniekiem", tiesa atzina, ka konkrētajos apstākļos atbilstoši būtu noteikt nosacītu soda izciešanu. Tāpēc Boļeslavam Boliņam bija noteikts piecu gadu nosacīts sods ar pārbaudes laiku uz pieciem gadiem, Jāzepam Sitņikam un Staņislavam Umbraško katram bija noteikts četru gadu nosacīts sods ar pārbaudes laiku uz četriem gadiem, bet Staņislavam Peipiņam bija noteikti trīs gadi nosacīta soda

[641] Jānis Dāvis – latviešu sabiedriskais darbinieks, Latvijas Pretalkohola un pretnikotīna biedrības dibinātājs (1929–1940), vairāku antisemītiska satura grāmatu autors.
[642] Oļģerts Liepiņš – latviešu rakstnieks.
[643] Minētā grāmata izdota Otto Pelles izdevniecībā, kas nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā izdeva vairākas citas līdzīga satura grāmatas.
[644] LVA, 1986. f., 1. apr., 38302. l., 2. sēj., 307. lp.
[645] LVA, 1986. f., 1. apr., 38302. l., 2. sēj., 355. lp.
[646] LVA, 1986. f., 1. apr., 38302. l., 2. sēj., 362. lp.

ar pārbaudes laiku uz trim gadiem. Visi no apcietinājuma bija atbrīvoti jau tiesas zālē.[647]

Citu jaunatnes pretošanās grupu VDM izdevās likvidēt 1953. gada jūlijā. Tās sastāvā ietilpa 11 personas, vairumā Rīgas 2. vidusskolas skolēni. Organizācijas galvenie uzdevumi bija ieroču un munīcijas iegūšana, dažādu karšu sagādāšana, lai organizētu bēgšanu no PSRS, kā arī *pretpadomju* skrejlapu izplatīšana.[648] Ar skrejlapu izgatavošanu un izplatīšanu nodarbojās četri organizācijas biedri – Zigurds Saniks (dzimis 1936. gadā), Visvaldis Jānis Ķīselis, Juris Siksna un Jēkabs Imants Cērps (dzimis 1935. gadā), kurš bija arī organizācijas dibinātājs un vadītājs. Skrejlapu teksta sagatavošana tika sākta līdz ar organizācijas dibināšanu 1953. gada sākumā. 1953. gada janvārī un februārī Cērps savā dzīvoklī Ķīselim uzdeva sacerēt tekstu *pretpadomju* skrejlapām, kuru vēlāk abi jaunieši apsprieda.[649] Ķīselis nopratināšanā liecināja, ka Cērps šādu uzdevumu devis visiem sapulcē klātesošajiem biedriem, kuri tam arī piekrituši.[650] Šajā pašā laikā starp organizācijas biedriem radās doma savā rīcībā iegūt tipogrāfisko aparātu, kas ļautu minēto skrejlapu tekstus pavairot lielākos apjomos; tas arī tika izdarīts, un ar Sanika palīdzību tika iegūti šrifta burti.[651]

Organizācijas izgatavotās skrejlapas kā lietiskais pierādījums starp konkrētās krimināllietas dokumentiem nav atrodamas, līdz ar to par to saturu ir iespējams spriest tikai pēc citiem dokumentiem. Tā Cērps nopratināšanā minējis, ka 1953. gada janvārī Ķīselis uzrakstījis un viņam nodevis skrejlapas, kurās minēti apmelojumi par stāvokli LPSR kolhozos.[652] Savukārt Arnolds Līberts savā nopratināšanā minējis, ka Visvaldis Jānis Ķīselis uzrakstījis trīs *pretpadomju* lapiņas, kurās

---

[647] Salīdzinājumam sk. Rotbaha, Kristīne. "Latvju Nacionālās Jaunatnes Apvienības Valkas grupa. (1945)", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 557.–598. lpp.

[648] Šīs personas bija: Visvaldis Jānis Ķīselis, Jēkabs Imants Cērps, Zigurds Saniks, Juris Aizpurietis, Raimonds Jurašs (1937 – 1963), Juris Siksna, Edgars Balevičs, Arnolds Līberts, Harijs Friedenvalds, Janis Lezdiņš, Zigurds Saniks.

[649] LVA, 1986. f., 1. apr., 39184. l., 1. sēj., 74. lp.

[650] LVA, 1986. f., 1. apr., 39184. l., 2. sēj., 178. lp.

[651] LVA, 1986. f., 1. apr., 39184. l., 2. sēj., 3. lp.

[652] LVA, 1986. f., 1. apr., 39184. l., 1. sēj., 5. lp.

tikuši atspoguļoti sliktie dzīves apstākļi Rīgā un smagā zemnieku dzīve kolhozos.[653] Sagatavotās lapiņas bija paredzēts izplatīt Rīgā. Pēc aresta 1953. gada 27. jūlijā Cērps skaidrojis izmeklētājiem iemeslus attiecīgās organizācijas izveidei. Tie bijuši smagie dzīves apstākļi un nabadzība, kuras dēļ viņš bieži vairākas dienas pavadījis neēdis. Savos dzīves sarežģījumos viņš vainoja padomju varu. Tāpat ierosmi devusi literatūra par brīvību un netaisnības apkarošanu, kas viņu iedvesmojusi rīkoties. Savā liecībā viņš nosauc arī visu organizācijas dalībnieku vārdus un personas, kuras par viņa darbību zinājušas.[654]

Tikai Cērpam un Sanikam tika noteikts sods – vienu gadu ilga brīvības atņemšana. Savukārt citiem organizācijas biedriem piemēroja vai nu amnestiju, vai arī atbrīvoja no krimināltiesībām noziedzīgā nodarījuma sastāva neesības dēļ.

4. Kriminālllietu izmeklētāji

Lai varētu veidot precīzu un objektīvu ieskatu par katra konkrēta LPSR valsts drošības iestādes darbinieka lomu represijās pret Latvijas tautu, seko uzskaitījums ar to izmeklētāju uzvārdiem, dienesta pakāpēm un konkrētajiem amatiem, kuri veica pētījumā analizēto kriminālllietu izmeklēšanu. Šī informācija būtu izmantojama turpmākajos pētījumos par LPSR valsts drošības iestādēm un katra konkrētā darbinieka atbildību. Saraksts veidots, secīgi norādot kriminālllietas numuru, izmeklētāja uzvārdu, arī vārdu, ja tas nosakāms atbilstoši konkrētajai kriminālllietai un citiem dokumentiem, dienesta pakāpi un ieņemamo amatu kriminālllietas izmeklēšanas laikā.

19657, Romancāns, leitnants, LPSR VDM operatīvais pilnvarotais Alojā, Rīgas rajonā.

19657, Sabitovs,[655] kapteinis, LPSR VDM Izmeklēšanas daļas darbinieks Rīgas pilsētā.

---

[653] LVA, 1986. f., 1. apr., 39184. l., 1. sēj., 86. lp.
[654] LVA, 1986. f., 1. apr., 39184. l., 1. sēj., 125. lp.
[655] Iespējams, LPSR Iekšlietu tautas komisariāta (IeTK) Bandītisma apkarošanas daļas priekšnieka vietnieks, apakšpulkvedis Saberžans Sabitovs, Šakira dēls, dzimis 1892. gadā Krievijas Impērijā, Čeļabinskas apgabala Troickas rajona Verhņeueļskā, tatārs, čekā no 1920. gada, PSKP biedrs no 1945. gada, apbalvots ar Ukrainas PSR

19675, Iļinihs, vecākais leitnants, LPSR VDM vecākais operatīvais pilnvarotais Pļaviņās, Rīgas rajonā.

19675, Andrejevs, kapteinis, LPSR IeM Izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs Rīgas pilsētā.

19676, Ogurečnikovs, majors, LPSR VDM vecākais operatīvais pilnvarotais Alojas rajonā.

19676, Krohins, vecākais leitnants, LPSR VDM Izmeklēšanas pārvaldes vecākais izmeklētājs Rīgas pilsētā.

21088, Belocerkovskis, jaunākais leitnants, LPSR VDM operatīvais pilnvarotais Smiltenes pilsētā.

21088, Kosihs, leitnants, LPSR IeM Izmeklēšanas daļas darbinieks Rīgas pilsētā.

21671, Trandins, nav informācijas par dienesta pakāpi, LPSR IeM operatīvais pilnvarotais Varakļānu pilsētā

21671, Grišajevs, majors, LPSR IeM Ceturtās pārvaldes 4. daļas priekšnieks.

21688, Kārlis Vītols,[656] leitnants, LPSR IeM Ceturtās pārvaldes 2. daļas 3. nodaļas priekšnieks.

21688, Grišajevs, majors, LPSR IeM Ceturtās pārvaldes 4. daļas priekšnieks.

Darba Sarkanā Karoga ordeni 1932. gada 9. novembrī, Sarkanā Karoga ordeni 1945. gada 15. janvārī, Sarkanās Zvaigznes ordeni 1945. gada 31. maijā, Ļeņina ordeni 1946. gada 30. aprīlī, 1949. gada 24. augustā apbalvots par speciālu uzdevumu izpildi – par izsūtīšanām Baltijā, Moldāvijā un Kaukāza Melnās jūras piekrastē, 1945. gada 21. decembrī Saberžans Sabitovs, Šakira dēls "par sekmīgu Valdības speciālo uzdevumu izpildīšanu" apbalvots ar LPSR Augstākās Padomes Prezidija Goda Rakstu "un vērtīgām balvām". *Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija Ziņotājs*, Nr. 279, 1945, 30. decembris, 4. lpp. *НКВД-МВД СССР в борьбе с бандитизмом и вооруженным националистическим подпольем на Западной Украине, в Западной Белоруссии и Прибалтике (1939–1956)*, сост. Владимирцев Н. И., Кокурин А. И. Москва: Объединенная редакция МВД России, 2008, с. 281. ГАРФ. Ф. 7523. Оп. 7. Д. 545. Л. 32-35. *Red. piez.*

[656] Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 372.–373., 376., 395.–396. lpp.

21689, Kārlis Vītols, leitnants, LPSR IeM Ceturtās pārvaldes otrās daļas 3. nodaļas priekšnieks.

21689, Jermakovs, kapteinis, LPSR IeM Ceturtās pārvaldes darbinieks.

21689, Gothards,[657] jaunākais leitnants, LPSR IeM operatīvais pilnvarotais Saldus pilsētā.

21707, Gothards, jaunākais leitnants, LPSR IeM operatīvais pilnvarotais Saldus pilsētā.

21707, Fiļipovs, vecākais leitnants, LPSR IeM priekšnieks Saldus pilsētā.

21707, Trubiņš,[658] vecākais leitnants, LPSR VDK Izmeklēšanas daļas izmeklētājs.

21773, Virsis, vecākais leitnants, LPSR VDM priekšnieka vietnieks Smiltenes pilsētā.

21773, Morozovs, kapteinis, LPSR VDM 4. Izmeklēšanas daļas izmeklētājs.

21783, Novikovs, leitnants, LPSR VDM Piektās pārvaldes pilnvarotā aparāta Rīgas rajona operatīvais pilnvarotais.

21783, Artjuhovs, vecākais leitnants, LPSR VDM Izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs Rīgas rajonā.

21810, Kārlis Vītols, vecākais leitnants, LPSR VDK 4. daļas 6. nodaļas priekšnieks.

21810, Jermakovs, kapteinis, LPSR VDK Izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs.

25505, Pudels,[659] vecākais leitnants, LPSR VDK 6. daļas 4. nodaļas vecākais operatīvais pilnvarotais.

---

[657] Iespējams, Voldemārs Fridrihs Gothards, Viktora dēls, dzimis 1929. gadā, studējis jurisprudenci P. Stučkas Latvijas Valsts universitātē, pēc tam sācis strādāt LPSR valsts drošības iestādēs; vēlāk bijis LPSR VDK 5. daļas 1. nodaļas priekšnieks. Pēc PSRS sabrukuma dzīvojis Krievijā, tad atgriezies Latvijā, pensionējies. *Red. piez.*

[658] Minētais Trubiņš nav Jānis Trubiņš, kurš dzimis 1945. gadā un VDK dienestā izkalpojies līdz ģenerālmajora dienesta pakāpei, kļūstot par pēdējo VDK priekšsēdētāja vietnieku. *Red. piez.*

[659] Iespējams, Gunārs Pudels, kurš dzimis 1930. gadā un LPSR VDK 1. daļas 2. nodaļā sācis darbu no 1977. gada. Imanta Lešinska darbā minēts kā LPSR VDK Izlūkošanas daļas priekšnieka vietnieks, apakšpulkvedis, kurš darbojies VDK piesegstruktūrā *Latvijas komiteja kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs*, tāpat uzdodoties par

25505, Černiševs, majors, LPSR VDK Izmeklēšanas daļas izmeklētājs.

28391, Kursišs, leitnants, LPSR VDK pilnvarotā aparāta Ventspils pilsētā operatīvais pilnvarotais.

28391, Kojalo, kapteinis, LPSR VDK Izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs.

28391, Sipiņš, vecākais leitnants, LPSR VDK 6. daļas 4. nodaļas operatīvais pilnvarotais.

28564, Produvnovs Viktors, apakšpulkvedis, LPSR VDK Izmeklēšanas daļas priekšnieks.

28564, Kokorēvičs,[660] leitnants, LPSR VDK pilnvarotā aparāta Jelgavas pilsētā vecākais operatīvais pilnvarotais.

LPSR Ārlietu ministrijas darbinieku, piemēram, 1972. gadā piedalījies VDK piesegstruktūras Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības organizētajā LPSR Valsts deju ansambļa *Daile* koncerttūrē ārvalstīs. Liecinājis sadarbības fakta ar VDK konstatēšanās lietās. Sk., piemēram, Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2007. gada 24. janvāra spriedumu lietā Nr. 7/347 (K32-80/07/1), Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas spriedumu 2007. gada 25. aprīļa lietā Nr. 7/353 (K31-199-07). Tāpat sk. Lešinskis, Imants. "Kalpības gadi", *Laiks*, Nr. 47, 1980, 11. jūnijs, 8. lpp., "Četru dienu "kultūras kontakti" Toronto", *Laiks*, 1972, 23. decembris, 1. lpp., "Īpaši bīstami okupanti un kolaboranti (VDK veterāni)", *Pavalstnieks*,1994, 31. maijs. *Red. piez.*

[660] Visticamāk, tas pats Kokorevičs, kas 1959. gada 4. februārī kā VDK 4. daļas 4. nodaļas vecākais operatīvais pilnvarotais iepazinās ar Harija Liepiņa (1927–1998) filtrācijas lietu saistībā ar nepieciešamību iepazīties vervēšanas nolūkā, par ko sagatavojis izziņu pēc lietas materiāliem. Sk. Liepiņš, Gatis. "Fonda PSRS Iekšlietu Tautas komisariāta pārbaudes un filtrācijas punktos un nometnēs ieslodzīto Latvijas iedzīvotāju personas lietas dokumentu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 649. lpp. Nikolajs Kokorevičs ir pazīstamākais VDK un tās piesegstruktūru darbinieks ar šādu uzvārdu. Viņa karjeras virzība un tās izpausmes, strādājot VDK piesegstruktūrā *Dzimtenes Balss*, kura saturu veidoja tikai VDK, tāpēc tajā aplūkotais atklāj vienīgi tos aspektus, kas nepieciešami VDK izlūkošanas un pretizlūkošanas operācijām, atspoguļoti Imanta Lešinska darbā *Kalpības gadi*. Tajā cita starpā minēts, ka Nikolajs Kokorevičs, sākot darbu *Dzimtenes Balss* redakcijā 1965. gadā, esot VDK darbā sasniedzis kapteiņa dienesta pakāpi. Atbilstoši Lešinska atmiņām viņš esot dzimis "Viļakas pusē", *Dzimtenes Balsī* esot ieguvis palamu "Koka", savu karjeru turpinājis citās VDK piesegstruktūrās kā, piemēram, PSRS Vissavienības autortiesību aģentūras Latvijas republikāniskās nodaļas priekšnieka vietnieks. Tas arī atbilst presē

28564, Daši Pildanovs,[661] apakšpulkvedis, LPSR VDK Izmeklēšanas daļas priekšnieka vietnieks.

---

minētajam (Kokorevičs, Nikolajs, "Attīstot Helsinku garu", *Karogs*, 1977). Tad Nikolaja Kokoreviča gaitām varam izsekot daļēji ar dokumentu, daļēji ar plašsaziņas līdzekļu un atmiņu stāstījumu palīdzību. Kokorevičs turpinājis darbu VDK piesegstruktūrā PSRS Reliģijas lietu padomes pilnvarotā LPSR vietnieka amatā, aktīvi iesaistoties "miera cīņās" ar vēl vienas VDK piesegstruktūras palīdzību Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteju. Viņa darbību šajā amatā atminas arī Romas katoļu baznīcas Jānis kardināls Pujats 2016. gada intervijā LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijai, stāstot par pieredzētajām VDK vervēšanas metodēm un savas dzīves epizodi, kad, lai nokārtotu nepieciešamās formalitātes Romas katoļu baznīcas kūrijai, pateicoties PSRS Reliģijas lietu padomes pilnvarotā LPSR atbalstam, esot devis "pateicības dāvanu" naudas izteiksmē, no kuras pēc brīža esot atteikušies PSRS Reliģijas lietu padomes pilnvarotais LPSR un viņa vietnieks. Pilnvarotais esot teicis, kas viņš neko neziņošot, bet "tas otrais čekists" to darīs. Minēto stāstījumu apstiprina arī Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centra 2000. gada 7. februārī sniegtā informācija Nr. A/P-038 (bez norādes par informācijas pieejamības ierobežojumiem) Romas katoļu baznīcas Jānim kardinālam Pujatam, ar kuru LPSR VDK zinātniskās izpētes komisiju iepazīstināja kardināls intervijas laikā, lai pamatotu un ilustrētu savu stāstījumu. Vēstules pielikumā *Informācija par Pujātu Jāni Tadeuša d. no LPSR VDK Informācijas analīzes daļas materiāliem Informācija par Pujātu Jāni Tadeuša d. no LPSR VDK Informācijas analīzes daļas materiāliem* norādīts, ka 1984. gada februārī par automašīnas ГАЗ-24 iegādi kūrijas vajadzībām Pujats esot iedevis kukuli, ko vēlāk skaidrojis kā "pateicības dāvanu", pilnvarotajam un viņa vietniekam, katram 1 000 rubļu apmērā. Saziņā ar VDK Piekto pārvaldi nolemts krimināllietu nerosināt, lai gan esot bijis pamats, bet tā vietā veikt profilaktiskas darbības, lai panāktu Pujata atcelšanu no kanclera amata un pārcelšanu kalpot ārpus Rīgas. 1984. gada 24. augustā esot veiktas profilaktiskās pārrunas ar Pujatu vienā no viesnīcas *Latvija* numuriem, kā rezultātā ir piekodināts uzvesties "klusi" un nemēģināt veikt darbības sevis aizstāvēšanai. Turpat norādīts, ka Pujata uzraudzība turpināsies. Lešinskis, Imants. "Kalpības gadi", *Laiks*, Nr. 54, 1980, 5. jūlijs, 8. lpp., Nr. 55, 1980, 9. jūlijs, 8. lpp., "No baznīcu dzīves", *Dzimtenes Balss*, 1986, 31. jūlijs, Starptautiskā konference "LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras", 13. augusts. Pieejams: https://www.youtube.com/watch?v=vDsaIpjVpE8 *Red. piez.*

[661] Daši Pildanovs Pirnaja dēls (*Пилданов Даши Пирнаевич*) dzimis 1916. gadā Galtaja ulusā Muharšeberas rajonā Burjatijā, KPFSR, dienestā no 1937. gada, IeTK mācību kursos Novosibirskā, 1947. gadā kapteinis LPSR VDM Izmeklēšanas daļas 1. nodaļas priekšnieka vietnieks, 1948. gadā šīs daļas 3. nodaļas priekšnieks, 1950. gadā tās priekšnieka vietnieks, majors, vēlāk LPSR VDK apakšpulkvedis, demobilizēts 1959. gadā. 1960. gadā kapteiņa J. Rudzīša palīgs Latvijas Jūras kuģniecībā politiskajos jautājumos, triju Sarkanās Zvaigznes ordeņu ieguvējs, apbalvots ar Goda zīmes ordeni. Miris 1984. gadā Rīgā. Sk. *Огни Курумкана*, Nr. 5 (61148), 2015, 13 февраля. с. 6. Pieejams: http://kurumkan.burnet.ru/Gazeta/2015/05_15.pdf,

28705, Vladislavs Laizāns,[662] majors, LPSR VDK pilnvarotais Cesvaines rajonā.

28705, Iļja Burbo,[663] leitnants, LPSR VDK Izmeklēšanas pārvaldes izmeklētājs Cesvaines rajonā.

28705, Jermakovs, kapteinis, LPSR VDK Izmeklēšanas pārvaldes vecākais izmeklētājs.

28706, Kārlis Vītols, vecākais leitnants, LPSR VDK 4. daļas 6. nodaļas priekšnieks.

28706, Černiševs, majors, LPSR VDK Izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs.

28708, Mihejevs, vecākais leitnants, LPSR VDK pilnvarotā aparāta Jelgavas pilsētā vecākais operatīvais pilnvarotais.

28708, Eglītis, nav informācijas, LPSR VDK Izmeklēšanas daļas izmeklētājs.

38302, Ivans Lavrovs, apakšpulkvedis, LPSR VDK operatīvais. pilnvarotais Krāslavas rajonā.

Vanags, Ļ. "Darbs dara vīru", *Cīņa,* 1960, 7. oktobris, *Информация о сельском поселении Барагхан*, 3 апреля 2012. Pieejams: http://selorodnoe.ru/history/show/id3630216/; *Книга Памяти Республики Бурятия*, том V. Улан-Удэ: Бурядское книжное издательство, 2000, с. 73, 228; том IX, с. 228, Pieejams: http://патриот03.рф/wp-content/uploads/2015/12/5tom.pdf; http://патриот03.рф/wp-content/uploads/2015/12/9tom.pdf. Skat. arī: http://blog.stepanivanovichkaragodin.org/?p=6165, LVA, 1987. f., 1. apr., 16474. l., 6. lp., LVA, 1986. f., 1. apr., 5921. 1., 91. 93. lp., LVA, 1986. f., 2. apr., P-40444.1., 45., 46. lp. *Red. piez*.

662 Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 374., 389. lpp.

663 Sk. plašāk: Ruhocka, Agnija. "LPSR Valsts drošības komitejas Bauskas rajona nodaļas darbība un iedzīvotāju nevardarbīgā pretošanās (1954–1985)", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 374., 604., 609., 614. lpp.

38302, Šenderovs, majors, LPSR VDK Izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs.

38302, Jānis Kiršteins,[664] kapteinis, LPSR VDK 4. daļas. 4. nodaļas priekšnieks.

38302, Černišev, majors, LPSR VDK Izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs.

39184, Žguns,[665] vecākais leitnants, LPSR VDM Ceturtās pārvaldes 2. daļas 2. nodaļas operatīvais pilnvarotais.

39184, Hitrovs, majors, LPSR VDM 4. Izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs.

39184, Morins, jaunākais leitnants, LPSR VDM operatīvais pilnvarotais Alsungas rajonā.

39359, Šķēle, leitnants, LPSR VDK 6. daļas 4. nodaļas vecākais operatīvais pilnvarotais.

39359, Krohins, kapteinis, LPSR VDK Izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs.

P-1145, Saltups, leitnants, LPSR VDM vecākais operatīvais pilnvarotais Liepājā.

---

[664] Jānis Kiršteins dzimis 1927. gadā, PSKP biedrs no 1948. gada. 1944. gadā LPSR Iekšlietu tautas komisariāta (IeTK) Madonas apriņķa daļas Meirānu pagasta milicis, LĻKJS Madonas apriņķa komitejas Meirānu pagasta komjaunatnes organizators, 1945. gadā apriņķa komitejas kadru instruktors, LPSR Valsts drošības tautas komisariāta, vēlāk VDM Madonas apriņķa daļas tulks, 1946. gadā operatīvā pilnvarotā palīgs, vēlāk operatīvais pilnvarotais, 1947. gadā Gulbenes apriņķa daļas 2-N nodaļas operatīvas pilnvarotais, 1948. gadā vecākais operatīvais pilnvarotais, 1950. gadā kļūst par Neretas rajona daļas 2-N nodaļas vecāko operatīvo pilnvaroto, 1951. gadā kļūst par Bauskas rajona daļas vecāko operatīvo pilnvaroto, 1952. gadā ir VDM, vēlāk IeM Rīgas apgabala pārvaldes vecākais operatīvais pilnvarotais, vēlāk 2. daļas 2. nodaļas priekšnieka vietnieks, 1953. gadā Cēsu rajona daļas priekšnieks, kopš 1953. gada mācās PSRS IeM, vēlāk VDK skolā Maskavā, 1954. gadā kļūst par VDK 4. daļas 4. nodaļas priekšnieku, kopš 1957. gada VDK 4. daļas priekšnieka vietnieks, kopš 1959. gada strādājis ārzemēs, uzturējis sakarus ar VDR valsts drošības un iekšlietu iestādēm Berlīnē, kopš 1963. gada ir VDK 1. daļas priekšnieka vietnieks, kopš 1965. gada 2. daļas priekšnieks, kur strādā līdz pat 1972. gadam. Sk. LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9233. l. *Red. piez.* sadarbībā ar darba recenzentu M. hist. Arturu Žvinkli.

[665] Georgs Andrejevs (1932) kā savu vervētāju VDK nosaucis Georgu Žgunu. Zars, Pēteris. "Tādas tās lietas", *Pavalstnieks*, 1993, 9. marts. *Red. piez.*

P-1145, Murajevs, vecākais leitnants, LPSR VDM 4. Izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs.

5. Tiesvedība un noteiktie sodi

No pētījumā analizētās 21 krimināllietas līdz to izskatīšanai tiesā nonāca 19 krimināllietas. Divas krimināllietas līdz tiesai nenonāca, jo vienā gadījumā apsūdzētais nosūtīts piespiedu ārstēšanai speciālajā psihiatriskajā slimnīcā, bet otra krimināllieta izbeigta noziedzīga nodarījuma sastāva neesības dēļ. Izņemot trīs gadījumus – lietas Nr. 21783 un Nr. 39184, kuras izskatīja Baltijas kara apgabala Kara tribunāls un lietu Nr. 19657, visos citos gadījumos lietas skatījusi LPSR Augstākās tiesas Krimināllietu tiesas kolēģija. Tādēļ krimināllietu iztiesāšanā dažādos laikposmos piedalījās samērā vienveidīgs personu loks. Piemēram, septiņās lietās tiesas sastāva priekšsēdētājs bijis Nikolajs Krūmiņš (1889–1959),[666] piecās – Jānis

[666] Nikolajs Krūmiņš, LPSR Augstākās tiesas priekšsēdētāja vietnieks, Krimināllietu tiesas kolēģijas priekšsēdētājs, dzimis 1889. gadā Krustpils apkārtnē, piedalījies 1905. gada revolūcijā kā Ventspils ostas strādnieks, PSKP biedrs no 1906. gada, darbojies Viskrievijas Ārkārtas komisijā cīņai ar kontrrevolūciju, spekulāciju un sabotāžu (VĀK) jeb čekā kopš pašiem tās pirmsākumiem Krievijā, no 1921. gada 8. oktobra līdz 1922. gada 6. februārim vadījis Brjanskas guberņas čeku, līdz 1923. gada aprīlim Galvenās politiskās pārvaldes Brjanskas guberņas nodaļu, arī "diplomātiskajā dienesta ārzemēs", PSKP XII, XIII, XIV kongresu delegāts, no 1923. gada 25. aprīļa līdz 1927. gada 2. decembrim PSKP Centrālās kontroles komitejas loceklis, strādājis KPFSR Tieslietu tautas komisariātā, kopš 1935. gada PSRS Augstākās tiesas loceklis, 1945. gadā pārcelts uz LPSR Augstāko tiesu, miris 1959. gada 26. janvārī. "Nikolajs Krūmiņš", *Cīņa,* 1959, 29. janvāris. *Red. piez.*

Rīdziņš (1894–1961),[667] trijās – Ludmila Balode[668]. Katrs vienu reizi aprakstītajās lietās tiesas sastāvu priekšsēdētāji bija Vladimirs Kabaškins[669] un Valfrīds Kauke[670]. Minētajās lietās apsūdzību uzturēja septiņi prokurori. Tā desmit lietās apsūdzību uzturēja prokurors Eduards Zaļais, katrs divās lietās uzturēja apsūdzību prokurori Jānis Pommers un Ņikita Zaicevs[671]. Savukārt katrs vienā lietā apsūdzību

[667] Jānis Rīdziņš, Pētera dēls, LPSR Augstākās tiesas loceklis, dzimis 1894. gadā Meirānu pagastā, strādājis par drēbnieku, 1918. gadā brīvprātīgi iestājās Sarkanajā Armijā, no 1920. gada Iekšlietu tautas komisariāta dienestā, PSKP biedrs kopš 1920. gada, LPSR tieslietu ministra vietnieks, miris 1961. gada 11. septembrī. *Cīņa,* 1950, 25. jūlijs. "Jānis Rīdziņš", *Cīņa,* 1961, 13. septembris, Sk. plašāk Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes dekāniem veltītajā Dekānu galerijā, kas veidota, "izrādot cieņu par lojalitāti un nesavtīgu darbu daudzu gadu garumā". Juridiskās fakultātes dekāni no universitātes dibināšanas līdz mūsdienām, 2016, 20. septembris. Pieejams: http://www.jf.lu.lv/par-fakultati/dekanu-galerija/ *Red. piez.*

[668] Ludmila Balode, Jura meita, "Latvijas PSR Augstākās Padomes lēmums Par Latvijas Padomju Socialistiskās Republikas Augstākās tiesas ievēlēšanu", *Padomju Jaunatne*, 1956, 10. jūlijs. *Red. piez.*

[669] Vladimirs Kabaškins, Mihaila dēls, "Par Latvijas PSR Augstākās Tiesas locekļu ievēlēšanu", *Cīņa,* 1953, 20. augusts. *Red. piez.*

[670] Valfrīds Kauke, Ādama dēls, LPSR Augstākās tiesas priekšsēdētāja vietnieks, LPSR nopelniem bagātais jurists, no 1926. gada 9. marta līdz 28. maijam Ainažu muitā uz brīvā līguma pamata dienestā sastāvošais jaunākā muitas uzrauga vietas pagaidu izpildītājs, 1937. gadā beidzis tieslietu studijas Latvijas Universitātē (Mag. iur., kopā arī ar Arvīdu Griguli), 1938. gadā apprecējies ar Martu Leiti, aktīvs PSRS okupācijas slavinātājs kopš 1940. gada vēl pirms Latvijas aneksijas PSRS sastāvā, personīgi likvidējis Rīgas Latviešu biedrību, ar LPSR Augstākās Padomes Prezidija lēmumu no 1941. gada 8. februāra pirmās PSRS okupācijas laikā Rīgas apgabaltiesas priekšsēdētāja vietnieks, LPSR Augstākās tiesas biļetena redaktors no 1958. gada līdz 1975. gadam. "Jauni akadēmiski izglītoti pilsoņi", *Jaunākās ziņas*, Nr. 15, 1937, 20. janvāris; "Rīgas dzimtsarakstu nodaļās", *Jaunākās ziņas*, Nr. 206, 1938, 11. septembris, 10. lpp.; "Mainas dienesta personas", *Cīņa*, 1940, 6. jūlijs, 2. lpp.; Kauke, V., "Valsts būtība pārejas laikā no kapitālisma un komūnismu", *Tieslietu Vēstnesis: Tieslietu komisariata izdevums*, Nr.1, 1940, 36. lpp.; "Dekrēts", *Cīņa,* 1941, 12. februāris; "Uzdevumi tautas tiesnešiem", *Darbs*, 1941, 20. maijs; "Preses konference par sociālistisko likumību", *Padomju Jaunatne*, 1959, 17. maijs; "Aizrādījums", *Cīņa*, 1959, 19. maijs; "Tautas tiesai vai biedru tiesai?", *Cīņa*, 1960, 25. novembris; "Zagtas mantas pircēji – noziegumu veicinātāji", *Cīņa*, 1983, 9. jūnijs; *Jurista Vārds,* Nr. 1 (700), 2012, 3. janvāris, 5. lpp. *Red. piez.*

[671] Ņikita Zaicevs, Leona dēls, pēc smaga ievainojuma Otrajā pasaules karā bijis Ludzas apriņķa prokurors. "Latvijas PSR Augstākas Padomes Prezidija dekrēts", *Cīņa*,

uzturēja prokurori Valentīns Kuzņecovs,[672] Čerepova, Rimbergs un Juris Sproģis[673]. Šajās lietās krimināllietu iztiesāšanai Augstākajā tiesā bija piesaistīti divdesmit piesēdētāji. Biežāk piedalījušies šādi tautas tiesas piesēdētāji: O. Piliņš – 5 reizes; Eduards Vaskis[674] – 4 reizes; D. Poišs, J. Liepnieks un Zoja Gļibina[675] – 3 reizes; Jānis Voldemārs Apsītis[676] un Anete Breča[677] – 2 reizes.

1947, 28. maijs; Rekšņa, Francis, "Gājām, kur sūtīja komjaunatne", *Padomju Jaunatne*, 1988, 22. jūnijs. *Red. piez.*

[672] Valentīns Kuzņecovs, dzimis 1903. gadā Tulā, Krievijas Impērijā, strādājis PSRS Maskavas apgabala prokuratūrā, no 1930. līdz 1934. gadam darbojies Maskavas pilsētas kontroles komisijā un strādnieku un zemnieku inspekcijā, PSKP biedrs kopš 1939. gada, no 1944. gada LPSR prokurora vietnieks, LPSR prokuratūras nodaļas prokurors, LPSR prokurora palīgs speclietās. "Valentīns Kuzņecovs", *Cīņa*, 1964, 5. jūnijs. *Red. piez.*

[673] Juris Sproģis, Aleksandra dēls, kopš 1947. gada LPSR prokuratūras izmeklēšanas daļas prokurors, bijis Rīgas pilsētas Staļina rajona prokurors, LPSR prokurora vietnieks līdz 1962. gadam. "Latvijas PSR Augstākas Padomes Prezidija dekrēts", *Cīņa*, 1947, 28. maijs; "Privātuzņēmējs valsts uzņēmumā", *Cīņa*, 1958, 9. janvāris; *Laiks*, Nr. 99, 1962, 12. decembris, 1. lpp. *Red. piez.*

[674] Eduards Vaskis, Otto dēls, LPSR Augstākās tiesas piesēdētājs, dzimis 1893. gadā, bijis Rīgas pilsētas izpildu komitejas Komunālās saimniecības nodaļas vadītājs, miris 1975. gadā. Kostikovs, F. "No ierindas radista līdz pulkvedim", *Pionieris,* 1962, 23. februāris. *Red. piez.*

[675] Zoja Glibina (Gļibina), Ivana meita, 1950. gadā LPSR Vietējās rūpniecības ministrijas daļas inženiere, apbalvota ar PSRS APP dekrētu, LPSR Augstākās Tiesas tautas piesēdētāja kopš 1952. gada, 1952. gadā rūpnīcas *Spēks* galvenā inženiere, PSKP Latvijas komunistiskās partijas (LKP) Centrālās komitejas (CK) Rūpniecības un transporta daļas instruktore 1957. gadā, mirusi 1979. gada 2. martā. "PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrēts par Latvijas PSR rūpniecības, lauksaimniecības, zinātnes, kultūras un mākslas darbinieku apbalvošanu ar ordeņiem un medaļām", *Cīņa*, 1950, 28. jūlijs; "Latvijas PSR Augstākās Padomes lēmums Par Latvijas PSR Augstākās Tiesas tautas piesēdētāju ievēlēšanu", *Cīņa*, 1952, 15. aprīlis; "Pirms termiņa izpildīts septiņu mēnešu plāns", *Cīņa*, 1952, 11. jūlijs; "Rīgas radio stāsta", *Latvija,* 1957, 20. aprīlis. *Red. piez.*

[676] Jānis Voldemārs Apsītis, Andža dēls, dzimis 1891. gadā, LPSR Augstākās Tiesas tautas piesēdētājs no 1949. gada, izvirzījusi Latvijas Valsts universitātes kalpotāju, studentu un mācības spēku kopsapulce, no 1935. gada LPSR Vieglās rūpniecības ministrijas Ādu, apavu un gumijas rūpniecības tresta *Kožobuvrezina* pārvaldnieks, PSKP biedrs, "«Cīņas» pielikums Rīgas lasītajiem", *Cīņa,* 1949, 28. janvāris. *Red. piez.*

[677] Anete Breča, Pētera meita, dzimusi 1915. gada Smoļenskas apgabalā, LPSR Augstākās Tiesas tautas piesēdētāja, beigusi Ļeņingradas pedagoģisko institūtu, strādājusi Rīgas 1. strādnieku jaunatnes vidusskolā, no 1949. gada LPSR Izglītības

Absolūtajā vairākumā jeb 27 personu krimināllietās tiesas spriedums bija pamatots ar KPFSR KK 58.[10] pantu *pretpadomju aģitāciju un propagandu*. Tikai vienā – Visvalža Jāņa Ķīseļa krimināllietā – tiesas spriedums balstīts uz KPFSR KK 58.[12] pantu "par noteikti zināma gatavota vai izdarīta kontrrevolūcionāra nozieguma nepaziņošanu". Šī pati norma piemērota arī Jurim Siksnam un Jēkabam Imantam Cērpam kopsakarā ar KPFSR KK 58.[10] pantu, jo bija konstatēta viņu atbildība par *pretpadomju* skrejlapu izgatavošanu un izplatīšanu.

Ievērojot to, ka septiņās krimināllietās bez *pretpadomju* skrejlapu izgatavošanas un izplatīšanas bija konstatēti arī citu noziedzīgo nodarījumu sastāvi, tajos bez jau minētajām tiesību normām piemērotas citas. Piecos gadījumos tiesas spriedums pamatots arī uz kādu no KPFSR KK 182. panta daļām, četros – 182. panta pirmā daļa,[678] bet vienā gadījumā – 182. panta ceturtā daļa.[679] Abas tiesību normas nosaka krimināltiesisku atbildību par nelikumīgu ieroču vai munīcijas glabāšanu. Četriem *Antisemītiskās un antikomunistiskās savienības* biedriem atbildība pamatota ar KPFSR KK 58.[11] pantu, proti, par darbību organizētā kontrrevolucionārā grupā. Jānorāda, ka atbildības konstatēšana atbilstoši vairākām KPFSR KK tiesību normām nenozīmēja bargāka soda noteikšanu.

Noteiktie sodi bija dažādi: no nosūtīšanas uz piespiedu ārstēšanu speciālajā psihiatriskajā slimnīcā līdz ieslodzījumam

---

ministrijas Skolu pārvaldes priekšnieka vietniece, no 1952. gada Skolu un bērnu iestāžu pārvaldes galvenā metodiķe, apbalvota ar Darba Sarkanā Karoga ordeni, mirusi 1968. gada 28. augustā. "Latvijas PSR Augstākās Padomes lēmums Par Latvijas Padomju Socialistiskās Republikas Augstākās tiesas ievēlēšanu", *Cīņa*, 1956, 10. jūlijs; "PSRS Augstākas Padomes Prezidija dekrēts Par Latvijas PSR skolotāju un izglītības darbinieku apbalvošanu ar PSRS ordeņiem un medaļām", *Cīņa*, 1960, 28. decembris; Pārupe, A. "A. Breča", *Kopsolī*, 1968, 30. augusts; "A. Breča", *Cīņa*, 1968, 30. augusts. *Red. piez.*

[678] KPFSR KK 182. panta pirmā daļa: "Par sprāgstvielu vai šāviņu, kā arī šaujamo ieroču (izņemot medību ieročus) izgatavošanu, glabāšanu, pirkšanu un pārdošanu bez pienācīgas atļaujas noteikta – brīvības atņemšana uz laiku līdz pieciem gadiem, konfiscējot minētās vielas, šāviņus un ieročus."

[679] KPFSR KK 182. panta ceturtā daļa: "Par dunču, somu nažu un tamlīdzīgu auksto ieroču izgatavošanu, glabāšanu, pārdošanu un nēsāšanu bez noteiktā kārtībā izdotas IeTK [konkrētajā gadījumā IeM] atļaujas, noteikta – brīvības atņemšana uz laiku līdz pieciem gadiem, konfiscējot ieročus."

labošanas darba nometnēs ar vēlēšanu tiesību atņemšanu uz vairākiem gadiem. Svarīga un raksturīga tendence pētījumā aplūkotajā periodā bija šo sodu pakāpeniska samazināšanās, kas lielā mērā saistāma ar iepriekš minētajām pārmaiņām PSRS. Piemēram, 1953. gadā tika notiesātas astoņas personas, no kurām vienai personai – Ritvaram Jaunpetrovičam tika noteikti trīs gadi ieslodzījumā, Jānim Zvaigznem – pieci gadi ieslodzījumā, trim personām – Gunāram Ķirsonam (dzimis 1936. gadā), Mārtiņam Elstiņam, Pēterim Plušam – septiņi gadi ieslodzījumā, Veltai Ralmanei – astoņi gadi ieslodzījumā, bet L. Rudzītim un U. Noriņam katram tika noteikts desmit gadus ilga brīvības atņemšana. Gadu vēlāk noteikto sodu apmērs ir ievērojami mazāks. Tā 1954. gadā par *pretpadomju* skrejlapu izplatīšanu vai izgatavošanu tika notiesātas astoņas personas, no kurām vienai personai – G. Jēkabsonam – noteikti trīs gadi ieslodzījumā, Voldemāram Tirusam (dzimis 1903. gadā) – četri gadi ieslodzījumā, Gunāram Zemitānam (dzimis 1930. gadā) – pieci gadi ieslodzījumā, bet četrām personām – Visvaldim Jānim Ķīselim, Jēkabam Imantam Cērpam, Zigurdam Sanikam un Jurim Siksnam – viens gads nosacīta soda. Jānim Kļaviņam (dzimis 1937. gadā) noteikti pieci gadi ieslodzījumā, tomēr jau tiesas sēdes laikā atcelts, pamatojoties uz amnestiju. 1955. gadā tika notiesātas divas personas: Verai Ginters noteikti trīs gadi ieslodzījumā, bet Ērikai Čekatovskai – pieci gadi ieslodzījumā. Viena persona – Paulis Bidegs – atzīta par psihiski nepieskaitāmu un nosūtīta uz piespiedu ārstēšanos speciālajā psihiatriskajā slimnīcā. Vēl vairāk noteikto sodu apmērs samazinājās 1956. gadā, kad tika notiesātas deviņas personas. Tā Vladimiram Petrovam un Dmitrijam Prokofjevam noteica trīs gadu ilgu sodu ieslodzījumā, bet Ivaram Lorencim – vienu gadu ieslodzījumā. Sešām no iepriekš minētajām personām šis sods tika noteikts nosacīti, bez brīvības atņemšanas. Trim personām – Staņislavam Peipiņam, Lilijai Plūmei (dzimusi 1939. gadā), Dzintrai Švalbei – trīs gadi, Staņislavam Umbraško un Jāzepam Sitņikam – četri gadi, savukārt Boļeslavam Boliņam piecus gadus ilgs nosacīts sods.

1936. gada 5. decembra PSRS Konstitūcijas 135. pants noteica, ka vēlēšanu tiesības ir astoņpadsmit gadu sasniegušajām personām. Šīs tiesību normas aprobežojumu noteica ar tiesas

spriedumu arī *pretpadomju* skrejlapu izgatavošanas un izplatīšanas gadījumos. Vēlēšanu tiesību atņemšana kā daļa no sprieduma starp pētījumā analizētajām krimināllietām noteikta tikai astoņām personām. Piecām personām tāds sods noteikts 1953. gadā, trijām no tām vēlēšanu tiesības atņemtas uz trim gadiem, bet divām personām – uz pieciem gadiem. Savukārt 1954. gadā vēlēšanu tiesības atņemtas divām personām, attiecīgi uz diviem un pieciem gadiem. 1956. gadā tās uz trijiem gadiem atņemtas vienai personai.

Starp pētījumā analizētajām krimināllietām atrodama arī viena krimināllieta, ko izbeidza, neatklājot noziedzīga nodarījuma sastāvu. Minēto krimināllietu 1953. gada 10. oktobrī ierosināja pret Pēteri Šenbergu (dzimis 1896. gadā),[680] kurš savās mājās esot uzglabājis 70 nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā nodrukātās *pretpadomju* skrejlapas:

> "Zemnieki un laukstrādnieki! Sargājiet savu ražu un savus īpašumus. Miljoniem vācu kareivju smagās cīņās pret boļševikiem deva Jums iespēju – netraucētiem no ārējā ienaidnieka – turpināt savu ikdienišķo darbu. Tagad Jūsu pienākums – sava darba augļus sargāt un nodrošināt pret uguns un citām nelaimēm. [..] Tā Jūs ņemat dalību atjaunotās Eiropas varenajā jaunbūves darbā."[681]

Nopratināšanā viņš liecinājis, ka šīs skrejlapas izmantojis sadzīvē, tajās ietinot tirgū pārdotos dārzeņus, ko apstiprinājuši arī liecinieki.[682] Rezultātā minētās skrejlapas tika konfiscētas, Šenbergs atbrīvots no aresta, bet krimināllieta izbeigta.

Svarīga pētījumā aplūkotā perioda iezīme ir amnestija, kas bija attiecināta arī uz visām pētījumā minēto krimināllietu rezultātā sodītajām personām. Visvēlāk no ieslodzījuma atbrīvots Laimonis Rudzītis. Viņš ieslodzījumā desmit gadu vietā pavadīja nepilnus septiņus gadus, proti, no 1953. gada 30. decembra līdz 1960. gada 1. oktobrim. Citas personas, kurām bija noteikts reāls ieslodzījums,

---

[680] Rādītājā kļūdaini norādīts "Šēnbergs". Ievērojot minēto, precizējams rādītājs *No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā 1940–1986*. Rīga: Latvijas vēstures institūts, 1999.

[681] LVA, 1986. f., 2. apr., 1145. l., 1. sēj., 3. lp.

[682] LVA, 1986. f., 2. apr., 1145. l., 1. sēj., 128. lp.

atbrīvotas no tā vidēji starp 1954. un 1957. gadu pēc tam, kad bija pavadījušas vienu līdz trīs gadus ieslodzījumā.

Pēc Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas, pamatojoties uz likumu *Par nelikumīgi represēto personu reabilitāciju*,[683] visas iepriekš minētās personas reabilitētas.

Nobeigums

Pētījumā sniegtā analīze parāda to, ka laikposmā no 1953. līdz 1956. gadam Latvijas teritorijā dzīvojošo personu izplatītās *pretpadomju* skrejlapas saturiski ir iedalāmas četrās grupās, precīzāk, skrejlapās, kas izplatītas ar nodomu traucēt vietējo darbaļaužu deputātu padomju vēlēšanu gaitu 1953. gada 1. martā; skrejlapās, kurās kritizēts PSRS ekonomiskais stāvoklis; skrejlapās, kurās izteiktas baumas par gaidāmo ASV un PSRS karu un aicinājumi uz pretošanos *padomju* okupācijas varai. Būtiski, ka pirmo divu minēto grupu skrejlapu autori, izņemot divus gadījumus, pārsvarā ir personas, kas vecākas par 24 gadiem. Savukārt pēdējo divu pieminēto grupu skrejlapu autori pārsvarā ir personas, kas nav vecākas par 24 gadiem, tātad jaunieši. Patstāvīgu priekšstatu par dzīvi neatkarīgajā Latvijas Republikā un okupāciju 1940. gadā varēja izveidot tikai retais no šiem jauniešiem, tādēļ visbiežāk viņus pamudināja izgatavot un izplatīt *pretpadomju* skrejlapas informācija, kas iegūta ar ārzemju raidstaciju un literatūras, kas izdota pirms otrreizējās PSRS okupācijas. Nopietni vārda brīvības aprobežojumi, cenzūra apgrūtināja iespēju veidot objektīvus un kritiskā domāšanā balstītus priekšstatus, tādēļ nepatika pret padomju okupācijas varu, izpratne par patriotismu un piederības izjūtu paušanu Latvijas Republikai, nacionālo pašlepnumu mijās ar bērnišķīgu naivumu un pārprastu radikālismu, pat antisemītismu. Nav izslēgts, ka daudzos gadījumos runa ir par apzinātu provokāciju. Krimināllietu dokumenti vairumā gadījumu apliecina, ka jaunieši nav kritiski novērtējuši savu rīcību, tādēļ *pretpadomju* skrejlapu izgatavošana un izplatīšana nav atzīstama par nobriedušu vēlmi aktīvi

[683] *Ziņotājs*, Nr. 34, 1990, 23. augusts.

pretoties padomju okupācijas varai. Protams, ir izņēmumi. Uzskatu, ka Laimoņa Rudzīša vēlme pretoties bijusi nobriedusi un izsvērta.

Atšķirībā no citām krimināllietām, kas ierosinātas par *pretpadomju aģitāciju un propagandu*, skrejlapu izplatīšanas apkarošana visprecīzāk atbilst attiecīgās normas jēgai.

1. pielikums

Skrejlapa, ko Uldis Noriņš izgatavoja, par pamatu ņemot laikrakstu *Padomju Jaunatne*.[684]

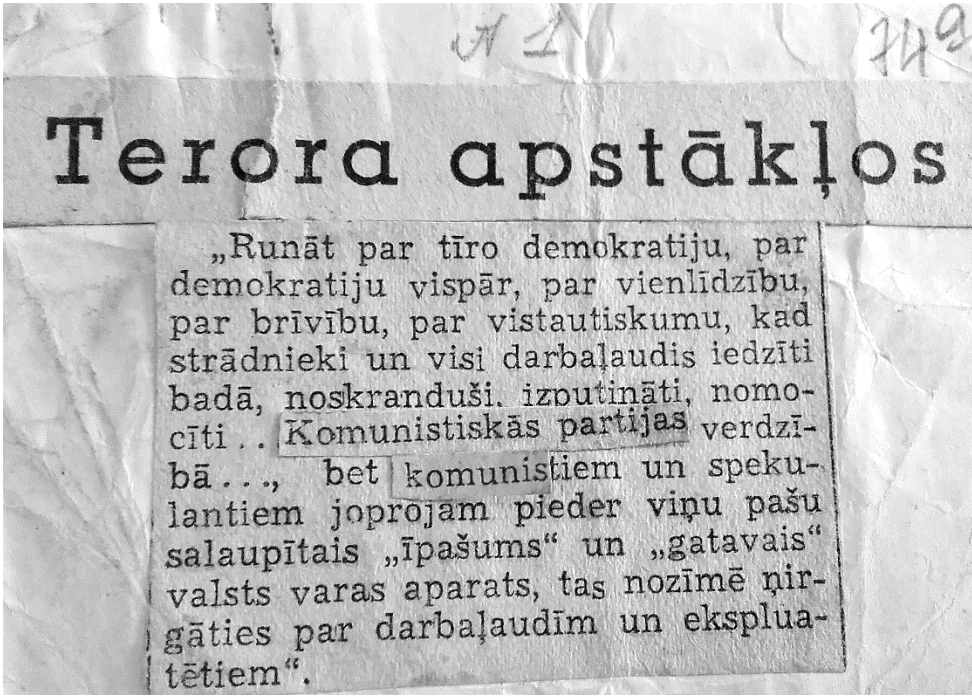

Terora apstākļos

„Runāt par tīro demokratiju, par demokratiju vispār, par vienlīdzību, par brīvību, par vistautiskumu, kad strādnieki un visi darbaļaudis iedzīti badā, noskranduši, izputināti, nomocīti .. Komunistiskās partijas verdzībā ..., bet komunistiem un spekulantiem joprojām pieder viņu pašu salaupītais „īpašums" un „gatavais" valsts varas aparats, tas nozīmē ņirgāties par darbaļaudīm un ekspluatētiem".

[684] LVA, 1986. f., 1. apr., 19657. l., 1. sēj., 74.[a] lp.

2. pielikums

Skrejlapa, kuru 1956. gada 20. septembrī izgatavojušas un izplatījušas Tukuma 1. vidusskolas 11. klases skolnieces Lilija Plūme un Dzintra Švalbe.[685]

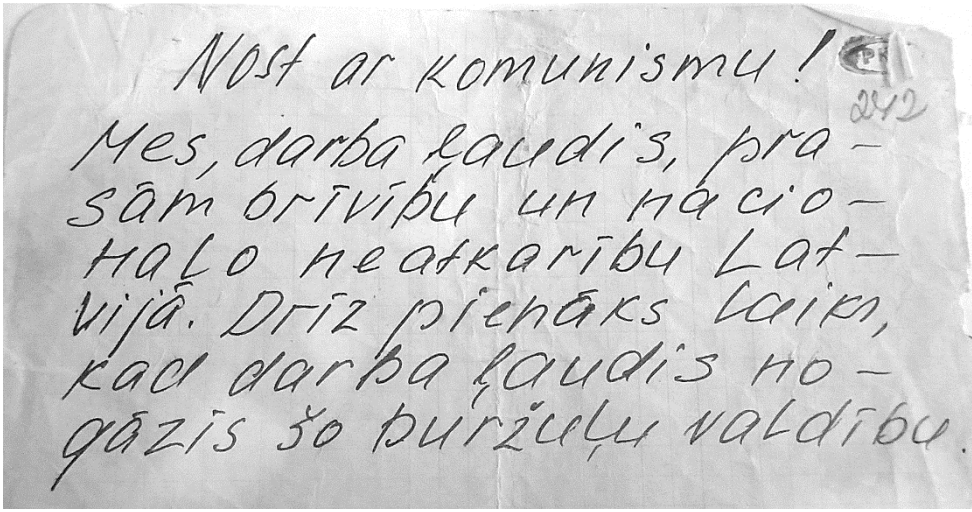
Nost ar komunismu!
Mes, darba ļaudis, pra-
sām brīvību un nacio-
nālo neatkarību Lat-
vijā. Drīz pienāks laiks,
kad darba ļaudis no-
gāzis šo buržuāzu valdību.

[685] LVA, 1986. f., 1. apr., 39359. l., 1. sēj., 242. lp.

3. pielikums

Viena no vairāk nekā 200 *pretpadomju* skrejlapām, ko laikā no 1951. gada līdz arestam 1954. gada 13. septembrī izplatījis Paulis Bidegs. LPSR VDM izmeklētāju rokās nonākusi 1951. gada 12. novembrī – dienu pēc Lāčplēša dienas.[686]

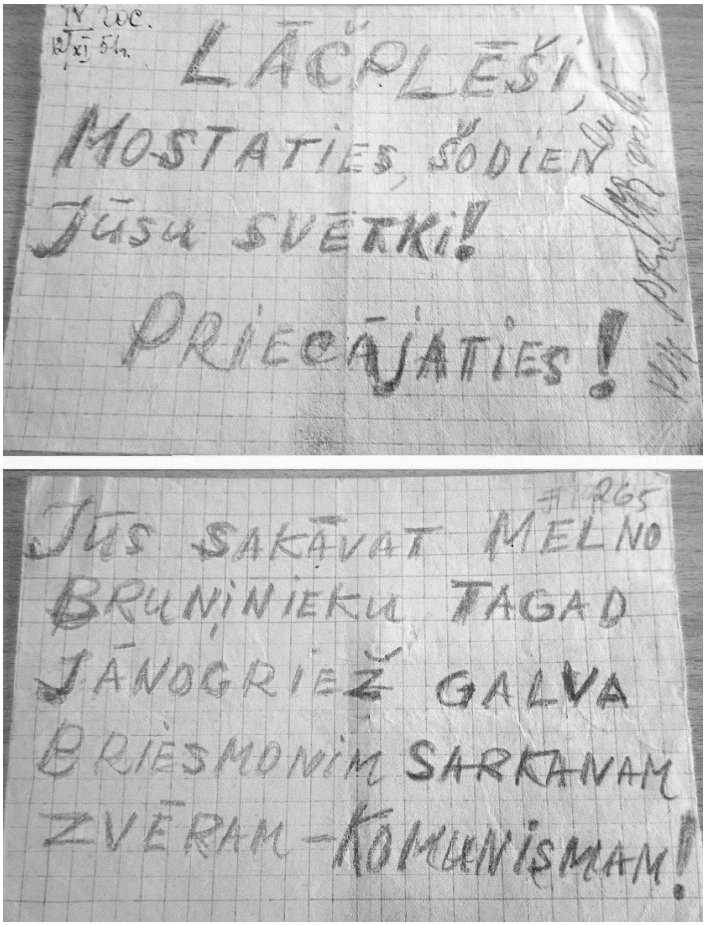

[686] LVA, 1986. f., 1. apr., 25505. l., 3. sēj., 265. lp.

4. pielikums

Jauniešu pagrīdes *pretpadomju* organizācijas *Antisemītiskā un antikomunistiskā savienība* 1953. gadā izgatavotā un izplatītā skrejlapa.[687]

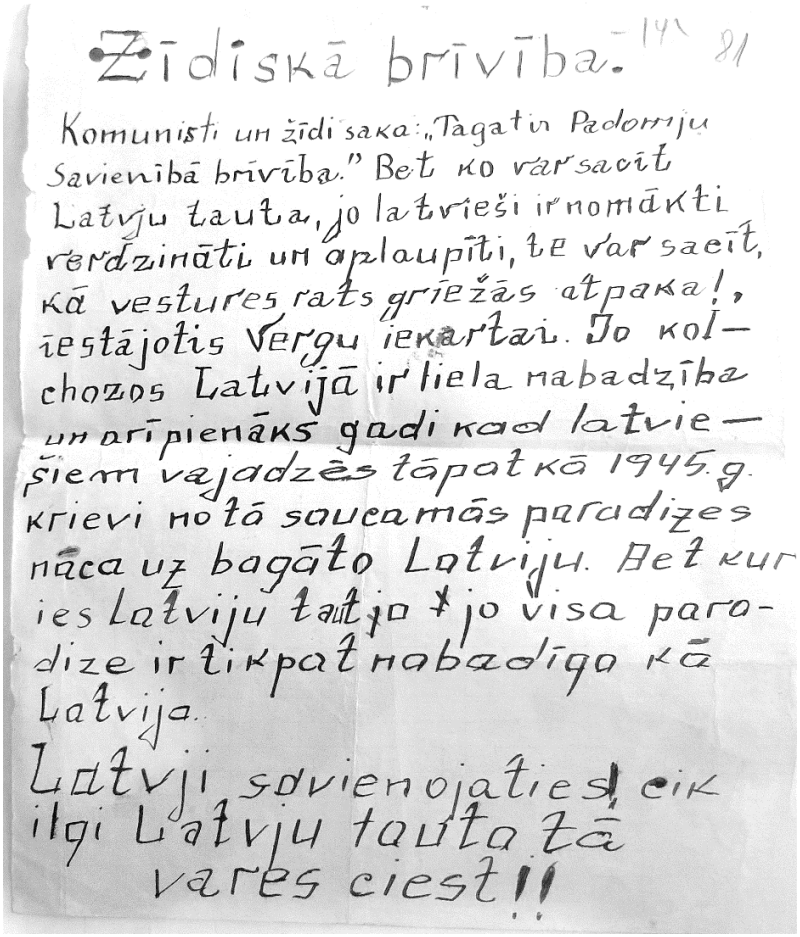

Žīdiskā brīvība. 14^ 81

Komunisti un žīdi saka: „Tagatin Padomju Savienībā brīvība." Bet ko var sacīt Latvju tauta, jo latvieši ir nomākti verdzināti un aplaupīti, te var saeīt, kā vestures rats griežās atpaka!, iestājotis Vergu iekartai. Jo kol- chozos Latvijā ir liela nabadzība un ari pienāks gadi kad latvie- šiem vajadzēs tāpat kā 1945.g. krievi notā saucamās paradizes nāca uz bagāto Latviju. Bet kur ies Latviju taitja + jo visa para- dize ir tikpat nabadīga kā Latvija.

Latvji savienojaties! cik ilgi Latvju tauta tā vares ciest!!

[687] LVA, 1986. f., 1. apr., 38302. l., 3. sēj., 81. lp.

5. pielikums

Nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijā izgatavotā propagandas skrejlapa, kuru privātajām vajadzībām 1953. gadā no Durbes pilsētas māju apsaimniekošanas noliktavas savācis Pēteris Šenbergs. Dzīvesvietas kratīšanas laikā 1953. gada 9. oktobrī atrastas 70 šādas skrejlapas, kuras Šenbergs izmantojis saimniecībā kā makulatūru.[688]

Zemnieki un laukstrādnieki!

Sargājiet savu ražu un savus īpašumus!

Miljoniem vācu kareivju smagās cīņās pret boļševikiem deva Jums iespēju — netraucētiem no ārējā ienaidnieka — turpināt savu ikdienišķo darbu.

Tagad **Jūsu** pienākums — sava darba augļus sargāt un nodrošināt pret uguns un citām nelaimēm.

Jūsu raža ir nepieciešama Jūsu un Jūsu pilsētu iedzīvotāju pārtikai.

Vācu kareivis nav ienācis šinī zemē, lai atņemtu Jums grūtā darbā iegūto, bet lai arī Jūs atpestītu no boļševisma asiņainā terora.

Tādēļ neticiet ļaunprātīgām baumām un aizkavējiet katru tumšo elementu mēģinājumu saboļāt jeb iznīcināt ražu, vai Jūsu īpašumus.

Esiet upuŗu cienīgi, kuŗus uzņēmušās Eiropas tautas, ņemot dalību lielajā boļševisma iznīcināšanas cīņā.

Stājieties stingri un bez žēlastības pretim katram boļševiku graušanas un iznīcināšanas mēģinājumam pašu zemē!

To jūs esat parādā savas zemes nākotnei, savām sievām un bērniem.

Tā Jūs ņemat dalību atjaunotās Eiropas varenajā jaunuzbūves darbā.

[688] LVA, 1986. f., 2. apr., 1145. l., 1. sēj., 151. lp.

Anti-Soviet Propaganda and Agitation in the Cases of the LSSR KGB: the Example of the *Anti-Soviet* Leaflets form 1953 until 1957

This article draws its analysis from the criminal cases of the LSSR KGB related anti-Soviet leaflets – concerning both their making and distribution. Although this kind of anti-Soviet action was present for all of the time of the occupation of Latvia by the USSR, there are some remarkable differences in these cases during the period from March 1953 until March 1958 due to changes of those in power and institutional changes concerning state security.

Most of the cases involving anti-Soviet leaflets were based on Article 58^{10} of the Criminal Code of the Russian SFSR meaning that these actions were considered to be *anti-Soviet propaganda and agitation*, which, in its turn, formed one of a number of counter-revolutionary crimes. Research in the State Archive of Latvia of the National Archive Latvia, having no modern electronic catalogues or official databases, revealed that there were 28 criminal cases related to anti-Soviet leaflets.

Evaluation of these criminal cases revealed that compared to previous periods, the punishment was much milder. Moreover, there are some cases to indicate apparent favouritism towards persons whose relatives were related to the 'nomenclatura'. This brings about questions on the establishment of influence or even recruitment to the KGB agency of these particular individuals. Finally, the analysed cases indicate that, until March 1953, the KGB had established an effective control system of society, which allowed it to not only spy on persons of interest and to be informed beforehand about their actions, but also to identify the handwriting of a particular person before bringing charges against them. Thus, there are sound grounds to consider that the KGB had been gathering handwriting samples in sufficient amounts so as to identify particular individuals.

LPSR Valsts drošības komitejas vēršanās pret *pretpadomju propagandu un aģitāciju*: 1957. gada kriminālllietu analīze

Dr. hist. Jānis Ķeruss,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas loceklis

Pētījumā skatītas Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) Valsts drošības komitejas (VDK) krimināllietas, kas ierosinātas 1957. gadā un kas saistāmas ar Ungārijas 1956. gada notikumiem, līdz ar to vērtējamas kā šīs sacelšanās atbalsis. Šajā laikā sabiedrības noskaņojumu ietekmēja arī

> "1956. gada PSKP XX kongresa nostādnes par staļinisma nosodīšanu un līdz ar to saistītās cerības par režīma liberalizāciju, ortodoksālo staļinistu apjukums jaunajā situācijā, 1957. gada V[jačeslava] Molotova [Skrjabina], [Lācara] Kaganoviča un Georgija Maļenkova atstumšana no PSRS varas virsotnes."[689]

Zinātniski precīzāka rezultāta sasniegšanai būtu pētāms un detalizēti izvērtējams plašāks posms – no 1956. līdz 1959. gadam, jo šajā laikā par *pretpadomju propagandu un aģitāciju* ierosināto krimināllietu skaits bija visai liels, salīdzinot ar dažu gadu periodu pirms un pēc šī posma. 1956. gadā ierosinātas divdesmit šāda veida krimināllietas, 1957. gadā – sešdesmit divas, bet 1958. gadā – piecdesmit deviņas krimināllietas. Vēlāk to skaits samazinās. Tieši 1957. gads raksturīgs ar to, ka, skatot to lielākā laika skalā – pirms un pēc Josifa Staļina nāves –, par *pretpadomju propagandu un aģitāciju* tiesāts vislielākais personu skaits Latvijas teritorijā. 1957. gadā kopumā Padomju Sociālistisko

---

[689] Jansons, Ritvars. *LPSR drošības iestāžu darbība 1944.–1956. Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 2. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 246. lpp.

Republiku Savienībā (PSRS) par *kontrrevolucionāriem noziegumiem* tiesāto skaits sasniedza 2498, no minētajiem 84,5 % notiesāja par *pretpadomju propagandu un aģitāciju*, savukārt 1958. gadā šis skaits samazinājās arī visā PSRS kopumā – šajā gadā bija tiesāti 1416 cilvēki.[690] Aprobežošanās ar 1957. gadā ierosinātajām krimināllietām saprotamu iemeslu dēļ izlaiž to gadījumu analīzi, kas sekojuši kā nekavējoša reakcija uz 1956. gada Ungārijas notikumiem, piemēram, 1956. gada krimināllietās par *pretpadomju propagandu un aģitāciju* dominē aizturēto atsauces uz Ungārijas notikumiem. Tāpat šādā veidā nebūs analizētas arī vēlāko gadu krimināllietās, kur konkrētu personu kriminālvajāšana sākta gandrīz ar gadu novēlošanos, piemēram, 1938. gadā dzimušais jaunietis, *Latvenergo* elektromontieris Alberts Petrovs, Ivana dēls, 1957. gada naktī uz 15. maiju Rīgas radiotornī pie Rīgas pilsētas milicijas pārvaldes ēkas, tātad pulkveža Mečislava Maculēviča (1916–1961)[691] *acu priekšā*[692] pacēla sarkanbaltsarkano

---

690 Jansons, Ritvars. *LPSR drošības iestāžu darbība 1944.–1956. Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 2. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 254. lpp.

691 Mečislavs Maculevičs, dzimis 1916. gadā vēlākajā Dagdas rajonā zemnieku ģimenē, no 1929. līdz 1940. gadam bija strādnieks Rīgā, pēc Latvijas okupācijas 1940. gadā iestājies PSKP, no 1940. līdz 1942. gadam bija betonētāju brigadieris aviācijas rūpnīcas celtniecībā PSRS aizmugurē, no 1942. gada karojis PSRS bruņotajos spēkos, kopš 1953. gada bija vadošos amatos LPSR iekšlietu sistēmā, Rīgas pilsētas tautas deputātu padomes deputāts, kopš 1955. gada Rīgas pilsētas milicijas pārvaldes priekšnieks, izpildu komitejas loceklis un Latvijas Komunistiskās partijas (LKP) Rīgas pilsētas komitejas loceklis, pulkvedis, LPSR Ministru Padomes (MP) priekšsēdētāja pirmā vietnieka Eduarda Berklava "atbalstītājs", miris 1961. gada 13. aprīlī. Mečislavs Maculevičs", *Cīņa,* 1961, 14. aprīlis.

692 1958. gada janvāra LKP CK biroja sēdes apspriede par politiskā darba kvalitātes paaugstināšanu sabiedrībā sakarā ar naida izpausmju parādīšanās faktu republikā apliecina, ka tas, ka cilvēki uzdrošinās pulkveža Mečislava Maculēviča *acu priekšā* izkārt "veco karogu" raisīja ievērojamu saspringumu ne tikai valsts drošības iestādes vadībā, jo LPSR VDK priekšsēdētājam Jānim Vēveram bija palūgts pārtraukt sniegt nepārtrauktus ziņojumus par konkrēto gadījumu un rīkoties tā, lai beidzot uzzinātu vainīgo vārdus, bet arī LKP vadībā, kas saskatīja šajā un citos līdzīgos gadījumos nopietnus draudus PSRS varai. LPSR Augstākās Padomes (AP) Prezidija priekšsēdētājs Kārlis Ozoliņš (1905–1987) norādīja, ka jāpanāk, lai tuvākajos gados vairs nekas līdzīgs neatkārtotos, un, ja tomēr kāds iedomātos uzvilkt "veco karogu", tad kādā

karogu. Tikai 1958. gada marta beigās operatīvās darbības rezultātā LPSR VDK noskaidroja vainīgo,[693] kā arī aizturēja līdzzinātājus – Imantu

nomalē, bet ne Rīgā. Viņš arī padalījās savā pirms PSRS okupācijas laika pieredzē – acīmredzot domāja sarkano boļševiku karoga uzvilkšanu Latvijas Republikas varas laikā, kad pats darbojies nelegāli –, stāstot, ka "viņi arī tā darīja, apspriedām, kur labāk izkārt mūsu karogu, un centāmies to izdarīt līdzās policijai" [tulkojums no krievu valodas – K. J.]. Tam esot bijuši labi panākumi, jo reiz bija uzvilkts karogs Dzirnavu ielā, lai būtu aizdomas, ka tas darīts ar policijas ziņu. Nākamajā dienā esot atcelts attiecīgās policijas nodaļas priekšnieks. Līdz ar to tas vien, ka milicijas acu priekš paceļ karogu, ir "baisa lieta". LVA, PA-101. f., 20. apr., 48a. l., 29., 31., 32. lpp. *Red. piez.*

[693] Ievērojot to, ka raksta autors, analizējot LPSR krimināllietas, vadās no informācijas, kas noskaidrota no LPSR VDK ziņojumiem LPSR MP un kas sniedz ieskatu par LPSR VDK darbības metodēm, arī aģentūras iesaisti pretpadomju darbību atklāšanā, šeit ilustrācijai iekļauts piemērs par tekstā minēto gadījumu. Kā liecina LPSR VDK priekšsēdētāja Jāņa Vēvera 1958. gada 5. aprīļa pilnīgi slepens specziņojums Nr. 1/309 LPSR MP priekšsēdētājam Vilim Lācim, kas ar 8. aprīļa rezolūciju uzdeva ar minēto dokumentu iepazīstināt "b. Krūmiņu", 1957. gada nakts no 14. uz 15. maiju notikumos iesaistītās personas atklāja, pateicoties operatīvajam aģentūras darbam un izmeklēšanas darbībām. Izmeklēšanas gaitā 1958. gada 30. martā nopratināja 1938. gadā dzimušo Leonu Leščovu, Savelija dēlu, kas liecināja, ka viņa draugs Rolands Grass, Jāņa dēls, 1957. gada pavasarī esot viņam pastāstījis, ka viņu kopīgais paziņa Alberts Petrovs piedāvājis viņam piedalīties Latvijas Republikas karoga uzvilkšanā uz radiotorņa. Lai gan Grass atteicās piedalīties karoga uzvilkšanā, tomēr piekrita glabāt Petrova atvesto karogu. 1957. gada vasarā Leščovs apjautājās Petrovam, vai tas esot viņa roku darbs, ka 15. maijā bija izkārts karogs, par ko savukārt Petrovs esot atbildējis, ka, "ja tu par to zini, tad mazāk pļāpā". Leščovs arī norādīja, ka no paziņām, kas varētu būt līdzējušas Petrovam viņa ieceres īstenošanā, ir 1940. gadā dzimušais Romāns Gāršnieks, Gerharda dēls.

1958. gada 30. martā bija nopratināts arī Grass, kas apstiprināja Leščova liecības un papildināja, ka Petrovs no viņa esot paņēmis karogu aptuveni laikā no 10. līdz 12. maijam. Uz atkārtotu aicinājumu piedalīties karoga uzvilkšanā Grass atteicās. Petrovs esot teicis, ka viņam palīdzēšot viņa draugi *Ļeņka* un *Koļka*. Līdzīgas liecības sniedza arī 30. martā nopratinātais Gāršnieks. Turpat specziņojumā norādīts, ka gan Gāršnieka, gan arī Grasa liecības esot pārbaudītas ar operatīviem līdzekļiem. Šādas norādes nav Leščova gadījumā.

Jau 1958. gadā atklāja Petrova minētos draugus: 1940. gadā dzimušo rīdzinieku Leonīdu Plūdumu, Alfrēda dēlu (bezpartejisks, latvietis, astoņu klašu izglītība, krāsotājs, dzīvesvieta – Lāčplēša 56), un 1940. gadā dzimušo rīdzinieku Nikolaju Veļu, Jāņa dēlu (bezpartejisks, latvietis, deviņu klašu izglītība, krāsotājs, dzīvesvieta – Revolūcijas (tagadējā Matīsa) 107). Atklājās, ka abi bija 1957. gada martā tiesāti par zādzību – pirmais uz diviem gadiem labošanas darbu nometnē, bet otrais – uz diviem gadiem nosacīti. Abi bija nopratināti 1958. gada 31. martā. Veļa

Laimoni Radziņu[694] un Nikolaju Veļu[695], kurus tiesāja 1958. gadā. Alberts Petrovs no kriminālvajāšanas izvairījās, jo 1957. gada 14. jūlijā noslīka, peldot pāri Lielupei, neilgi pēc sarkanbaltsarkanā karoga pacelšanas Rīgas radiotornī.[696]

---

liecināja, ka par ieceri uzvilkt karogu Petrovs bija runājis jau kopš 1956. gada, piedāvājot piedalīties šīs ieceres īstenošanā. Plūdums Veļas teikto papildināja, ka pirms uzvilkšanas visi trīs esot devušies divreiz izpētīt vietu. Šīs atklātības sakarā Veļu vairākkārt pratinājuši, tomēr par iepriekšēju vietas izpēti viņš neko nebija teicis, tādēļ uzskatīts, ka šādā veidā viņš apliecinājis savu līdzdalību. Minētā iemesla dēļ 1. aprīlī saskaņā ar LPSR prokurora sankciju Veļa tika arestēts sakarā ar noziedzīgā nodarījuma veikšanu, par ko paredzēta atbildība KPFSR Krimināl kodeksa 58.[12] pantā – par *kontrrevolucionāra* nozieguma neziņošanu.

Specziņojums atklāj, ka informācija par notikušo vākta, arī izmantojot Veļa kameras biedrus. Norādīts, ka kameras biedriem Veļa esot pastāstījis, ka viņš ir arestēts par karoga izkāršanu, ko veica viņa draugs Petrovs, un ka viņš zinājis, kur karogs bija glabāts un kas viņu bija izgatavojis.

Neskatoties uz to, ka specziņojuma noslēgumā ir minēts, ka 1957. gada 14. jūlijā Petrovs ir noslīcis Lielupē, ko apliecina aculiecinieki, tomēr specziņojumā iekļauts viņa un viņa abu nelaiķa vecāku personības izklāsts. Minēts, ka viņš ir "cēlies no godīgas padomju ģimenes", ka viņa tēvs ir krievs, kas bijis Lielā Tēvijas kara dalībnieks un kas esot saņēmis vairākus valdības apbalvojumus, ka tēvs miris 1956. gadā. Savukārt Petrova māte – Alīda Bērziņa, Mārtiņa meita, ir bijusi PSKP biedre, strādājusi par inženieri *Latvenergo* kabeļu tīklā, un arī viņa ir nesen, 1957. gada oktobrī, mirusi. Savukārt par Petrovu norādīts, ka mācījies 28. vidusskolā, ko nav pabeidzis, strādājis *Latvenergo* sistēmā par elektromontieri, ka viņš ir bijis labi fiziski sagatavots, nodarbojies skolā ar boksu, pēc izpletņlēcēju skolas lēca ar izpletni no lidmašīnas, bija drosmīgs, apņēmīgs un ar dzelzs gribu, neskatoties uz to, ka slimojis ar epilepsiju. Paziņas teica, ka laikā no 1956. līdz 1957. gadam, kas ir laiks, kad Petrova vecāki nomira, kļuva pēkšņi naidīgi noskaņots pret padomju varu, par ko arī pauda savu viedokli. Minētais raksturojums acīmredzot vedināja LPSR VDK turpināt operatīvo aģentūras darbu un izmeklēšanas darbību, lai noteiktu tos, kas Petrovu iedvesmoja un pamudināja veikt karoga izkāršanu, kā arī noteikt citas personas, kas saistītas ar šo pretpadomju darbību. Šāds nodoms tieši minēts. Specziņojumā nav nekādu norāžu par to, kā tieši LPSR VDK nonāca pie slēdziena par Imanta Laimoņa Radziņa iesaistīti un kādēļ tikai divas personas sodītas, jo faktiski visas nopratinātās personas nebija ziņojušas par minēto notikumu, pirms LPSR VDK tās uzrunāja. LVA, 270. f., 1[c]. apr., 1205. l., 27.–29. lp. *Red. piez.*

[694] Imants Laimonis Radziņš, dzimis 1940. gadā Rīgā, apcietināts 1958. gada 29. maijā.

[695] Nikolajs Veļa, Jakova dēls, dzimis 1940. gadā Rīgā, apcietināts 1958. gada 5. jūlijā.

[696] LPSR VDK specziņojums LPSR MP priekšsēdētājam Vilim Lācim 1958. gada 5. aprīlī. LVA, 270. f., 1[c]. apr., 1205. l., 28. lp.

Sākot ar 1956. gadu, apzināta pretošanās padomju varai ieguva *pretpadomju propagandas un aģitācijas* aprises, jo bruņotā pretošanās vairs nebija reāla. Protams, ne jau visas *pretpadomju* noskaņas uzskatāmas par apzinātu pretošanos, tomēr minētais neliedza LPSR VDK arī attieksmes interpretēt kā *pretpadomju propagandu un aģitāciju*. Visai nozīmīga attiecīgā laika iezīme bija represēto Latvijas iedzīvotāju atgriešanās no izsūtījuma. Tā, piemēram, no 1957. līdz 1962. gadam Latvijas teritorijā atgriezās aptuveni 31 tūkstotis cilvēku.[697] Viņi veidoja samērā lielu pret esošo varu noskaņotu iedzīvotāju kategoriju, kas, bieži nespējot kontrolēt emocijas, publiski pauda asu viedokli, ko attiecīgajā laikā interpretēja kā pretvalstisku. Nozīmīga laikmeta iezīme ir arī tās paaudzes pašizpausmes meklējumi, kas apzinīgā vecumā nebija pieredzējusi Otro pasaules karu un masu represijas un kuru pasaules uzskatu veidoja pārmaiņas PSRS varas struktūrās piecdesmito gadu otrajā pusē. Samazinoties bailēm, cilvēki atļāvās vairāk izteikt savas domas, faktiski neapzinoties, ka PSRS tas bija aizliegts.[698] Nepieciešamību izteikties radīja totalitārismam un autoritāri birokrātiskai sistēmai raksturīgās iezīmes, kur ikdiena kļūst politizēta, piemēram, tiek īstenota iekšējā aizņēmumu politika un attiecīgi seko šīs politikas ideoloģiskā pamatošana.[699]

Ungārijas revolūcijas iespaidā PSRS vadība ar represīvu soļu palīdzību centās saknē nocirst brīvdomības izplatīšanos. Krievu vēsturnieks Vladimirs Kozlovs[700] (1950) uz jautājumu, kādēļ tieši Ņikitas Hruščova (1894–1971) vadībā PSRS notika masveida pretošanās politiskajai varai, atbild, ka to noteica divi apstākļi. Pirmkārt, viņaprāt, Hruščovs centās vājināt VDK atšķirībā no sava pēcnācēja Leonīda Brežņeva (1906–1982), kas to savukārt nostiprināja. Otrkārt, viņaprāt, Brežņevam izdevās "uzpirkt"

---

[697] *Aizvestie. 1941. gada 14. jūnijs.* Zinātniskais redaktors E. Pelkaus. Rīga: Latvijas Valsts arhīvs, Nordik, 2001, 20. lpp.

[698] Козлов, Владимир. *Неизвестный СССР. Противостояние народа и власти 1953–1985* гг. Москва: Олма-пресс, 2006, с. 6.

[699] *Zwischen Selbstbehauptung und Anpassung. Formen des Widerstandes und Opposition in der DDR.* U. Poppe, R. Eckert, K. Ilko-Sascha (Hg). Berlin: Ch. Links Verlages, 1995, S. 56.

[700] *Владимир Александрович Козлов.*

sabiedrību ar ienākumiem no naftas eksporta.[701] Laika periodu no 1956. gada beigām līdz 1958. gadam uzskata arī par Hruščova represīvās politikas kulminācijas periodu.[702] Vēsturnieks Ritvars Jansons (1968) par Ungārijas notikumu ietekmi uz PSRS politiku brīvdomības apspiešanā raksta:

> "Notikumiem Ungārijā un to ietekmei uz PSRS sabiedrību PSKP CK pievērsa lielu uzmanību. PSKP CK Prezidija 1956. gada 19. decembra sēdē nolēma apstiprināt PSKP CK vēstules projektu partijas organizācijām *Par partijas organizāciju masu politiskā darba pastiprināšanu un naidīgu, pretpadomju elementu izlēcienu novēršanu*. Vēstuli nosūtīja Komunistiskās partijas savienoto republiku CK, novadu, apgabalu, pilsētu un rajonu komitejām, ar norādījumu, ka vēstule jāapspriež visās partijas pirmorganizācijās. Vēstulē norādīts, ka 1956. gada oktobra un novembra notikumi Ungārijā bijuši kontrrevolūcijas mēģinājums sagraut proletariāta diktatūru un iznīcināt sociālistisko iekārtu, atjaunojot muižnieku un kapitālistu varu, uzspiest Ungārijai fašistisku režīmu, izraisīt jaunu kara perēkli utt., taču ungāru tauta ar padomju karaspēka palīdzību sociālistiskos iekarojumus nosargājusi."[703]

Šī vēstule un ideoloģiskās cīņas saasināšanās jautājumi skatīti, piemēram, Latvijas Padomju rakstnieku savienības partijas pirmorganizācijā 1957. gada 8. janvārī, kurā var vērot šīs iestādes vadības vēršanos pret brīvdomību rakstnieku aprindās. Valdis Lukss (1905–1985)[704] informēja sapulci par apspriedi Padomju Savienības Komunistiskās partijas (PSKP) Centrālajā Komitejā (CK) par ideoloģiju. Runāts par to, ka

---

[701] Козлов, Владимир. *Неизвестный СССР. Противостояние народа и власти 1953–1985* гг. Москва: Олма-пресс, 2006, с. 13.

[702] *Крамола: инакомыслие в СССР при Хрущеве и Брежневе 1953–1982 гг.: рассекреченные документы Верховного суда и Прокуратуры СССР*. В. Козлов и С. Мироненко ред Москва: Материк, 2005, с. 100.

[703] Jansons, Ritvars. "Kriminālvajāšana par pretpadomju propagandu un aģitāciju PSRS/Latvijas PSR: 1953–1967." *Latvijas vēsture 20. gadsimta 40.–90. gados, Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti,* 21. sējums. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007, 410. lpp.

[704] Valdis Lukss – Latvijas Padomju rakstnieku savienības valdes pirmais sekretārs (1955–1965).

> "aizvien biežāk balsis paceļ naidīgi elementi. Pret viņiem jācīnās visiem spēkiem. [..] Heislers[705] rakstījis no nepareizām pozīcijām, visus izsūtītos parādot kā nevainīgus. [..]".[706]

Arī okupētās Latvijas teritorijas visaugstākā līmeņa pārvaldes struktūrās piecdesmito gadu beigās izskanēja bažas par *pretpadomju* noskaņojumu pieaugumu. LPSR VDK priekšsēdētāja Jāņa Vēvera (1899–1978) 1958. gada 11. janvāra ziņojumā LPSR MP par stāvokli republikā norādīts uz *pretpadomju* aktivitāšu pieauguma draudiem sakarā ar to, ka norit masveida atgriešanās no izsūtījuma. Pamatots ir jautājums, vai tiešām bijušie izsūtītie Latvijas iedzīvotāji veidojuši lielāko daļu no *pretpadomju propagandā un aģitācijā* apsūdzētajiem. Protams, piedzīvotās represijas bija nozīmīgs faktors *pretpadomju* noskaņojuma pieaugumā piecdesmito gadu otrajā pusē, tomēr uzskatu, ka tas nebija galvenais iemesls. To apliecina apstāklis, ka liela daļa apsūdzēto par *pretpadomju* rīcību bija cilvēki, kas represijas nebija pieredzējuši apzinīgā vecumā.

1957. gada LPSR VDK krimināllietu apzināšanas metodoloģijas aspekti

Ievērojot to, ka Latvijas Nacionālajā arhīvā Latvijas Valsts arhīvā nav pieejams zinātniskās darbības veikšanai laikmetīgs krimināllietu katalogs, šobrīd galvenais avots LPSR VDK krimināllietu atlases avots ir krājums *No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā: 1940 – 1986.*[707] Krājuma informācija ļauj secināt, ka 1957. gadā par *pretpadomju propagandu un aģitāciju*, proti, noziedzīgo nodarījumu, kas bija paredzēts Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas (KPFSR) Krimināl kodeksa 58.[10] pantā, sodīti 63 Latvijas teritorijā dzīvojošie. Ja ņem vērā, ka divas krimināllietas pret piecām

[705] Harijs Heislers (1924–1985) – dzejnieks.

[706] Latvijas Padomju rakstnieku savienības partijas organizācijas sēdes protokols. Apspriesta ir Heislera poēma *Nepabeigtā dziesma*, kas publicēta 1956. gadā žurnālā *Zvaigzne* un kurā autors pievērsa uzmanību deportāciju tēmai. LVA, PA-7263. f., 1. apr., 10. l., 150. lp.

[707] *No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā: 1940–1986.* Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 1999.

personām bija ierosinātas par pornogrāfisku materiālu glabāšanu un izplatīšanu, lai gan principā apsūdzības drīzāk atbilstu *pretpadomju propagandai un aģitācijai*, kopā 1957. gadā konstatējamas 55 krimināllietas par politisku ieskatu paušanu pret 68 personām.[708] Minētās lietas izmantotas pētījumā, par ko sagatavots konkrētais apskats. Salīdzinājumam – visā PSRS 1957. gadā par politisku ieskatu paušanu apsūdzētas 1964 personas.[709]

Saskaņā ar minētajā krājumā esošajām ziņām 1957. gadā LPSR VDK bija ierosinājusi 111 krimināllietas, to skaitā 16 – par ekonomiskiem noziegumiem, astoņas – par bēgšanu no LPSR, 13 – par t. s. Otrā pasaules kara noziegumiem. Viena lieta ir līdzīga skatīto 68 personu krimināllietām, tomēr nav uzskatīta par tādu, kas atbilstu politisku uzskatu paušanai un ko tādēļ definēja kā *pretpadomju propaganda un aģitācija*, tomēr, izskatot lietu, konstatēts, ka lieta saistīta ar antisemītisku izteicienu lietošanu, tādēļ rosināta atbildība atbilstoši KPFSR Krimināl kodeksa 59.^{7} pantam,[710] turklāt lietas izskatīšanas gaitā nodarījums atzīts par maznozīmīgu un nepierādītu.[711]

Dažos gadījumos apsūdzība *pretpadomju propagandā un aģitācijā* celta kopā ar apsūdzību huligānismā un sabiedriskās kārtības traucēšanā, tātad līdzās KPFSR Krimināl kodeksa 58.^{10} pantam apsūdzība pamatota arī ar KPFSR Krimināl kodeksa 74. pantu,[712] 182. panta pirmo daļu,[713] kā arī 58.^{11} pantu.[714]

---

[708] Tas, ka minētās lietas faktiski saistītas ar politisku uzskatu paušanu, liecina apstāklis, ka kriminālvajāšana sākta pēc LKP CK iniciatīvas.

[709] Jansons, Ritvars. "Kriminālvajāšana par pretpadomju propagandu un aģitāciju PSRS/Latvijas PSR: 1953–1967." *Latvijas vēsture 20. gadsimta 40.–90. gados, Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti,* 21. sēj. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007, 410. lpp.

[710] KPFSR Krimināl kodeksa 59.^{7} pants paredzēja atbildību par *propagandu vai aģitāciju*, kas musina uz nacionālu vai reliģisku naidu vai nesaticību, kā arī par šāda rakstura literatūras izplatīšanu vai izgatavošanu un glabāšanu.

[711] LVA, 1986. f., 2. apr., P-2437. l., 14. lp.

[712] Piemēram, LVA, 270. f., 1^{c}. apr., 1144. l., 48. lp.

[713] KPFSR Krimināl kodeksa 182. pants paredzēja atbildību par ieroču un sprāgstvielu neatļautu glabāšanu.

[714] KPFSR Krimināl kodeksa 58.^{11} pants paredzēja atbildību par *kontrrevolucionāras organizācijas* veidošanu vai darbību tajā.

No šiem 68 apsūdzētajiem 18 apsūdzēti par skrejlapu izplatīšanu, no kuriem 12 bija izplatījuši skrejlapas trīs *pretpadomju* grupu ietvaros, savukārt trīs personas – Bruno Tits,[715] Juris Jirgens[716] un Artūrs Štulbergs[717] – apsūdzētas arī par Latvijas Republikas karogu uzvilkšanu Ainažos un Talsos. Karoga uzvilkšanas sagatavošana inkriminēta gandrīz visiem grupas *Dzirkstele* jauniešiem.

Līdzās LPSR VDK kriminālllietām būtisks avots šo lietu izpētē ir LPSR VDK ziņojumi LPSR MP[718] un Rīgas pilsētas partijas organizācijai.[719] Šajos ziņojumos ir īsas ziņas par *pretvalstiskā* nodarījuma raksturu, neliela biogrāfiska informācija par attiecīgajā lietā aizturētajiem vai profilaktētajām personām. Kopumā šajos ziņojumos ir īsas ziņas par 28 no šajā pētījumā skatītajām lietām par 68 personām. Viens no LPSR VDK ziņojumos LPSR MP minētajiem apsūdzētajiem nav minēts krājumā *No NKVD līdz KGB*. Attiecīgā persona ir 1934. gadā dzimušais Heino Lārs, igaunis, LPSR MP Fiziskās kultūras un sporta komitejas Latvijas Valsts fiziskās kultūras institūta students. Heino Lāra ģimene 1941. gadā bija izsūtīta no Igaunijas teritorijas. Heino Lāru aizturēja 1957. gada beigās, jo viņš studentu vidū

> "apmeloja padomju valsti, slavēja Igaunijas buržuāzisko iekārtu, [..] apgalvoja, ka demokrātija PSRS pastāv tikai uz papīra".[720]

Minētie LPSR VDK ziņojumi ļauj labāk izprast, kāda veida nodarījumus uzskatīja par *pretpadomju propagandu un aģitāciju*, bet kādus nodeva izmeklēšanai citām struktūrām. Ziņojumi rakstīti īsu brīdi pēc izmeklēšanas sākšanas un nodarījumā vainīgo noskaidrošanas. Tāpēc nereti tajās ir informācija par kādas lietas uzsākšanu sakarā ar aizdomām par *kontrrevolucionāra* rakstura

---

[715] Bruno Tits, Jāņa dēls, dzimis 1939. gadā Ainažos, apcietināts 1957. gada 8. decembrī, darbojās pretpadomju grupā *Dzirkstele*.

[716] Juris Jirgens, Jāņa dēls, dzimis 1941. gada Ainažos, apcietināts 1957. gada 8. decembrī, darbojās pretpadomju grupā *Dzirkstele*.

[717] Artūrs Štulbergs, Žaņa dēls, dzimis 1940. gadā Talsos, apcietināts 1957. gada 4. decembrī.

[718] LVA, 270. f., 1^{c}. apr., 1144. l.

[719] LVA, PA-102. f., 15. apr., 8. l.

[720] LVA, 1221. f., 1^{c}. apr., 167. l., 6. lp.

noziegumu, kas vēlāk lietas izskatīšanas gaitā negūst apstiprinājumu, tāpēc sastāvs tiek pārkvalificēts, bet lieta nodota citai kompetentai iestādei. Piemēram, Tālivaldis Brūveris[721] neilgi pēc atgriešanās no ieslodzījuma par to, ka Otrā pasaules kara laikā bijis aizsargs, 1957. gada sākumā Ventspils rajonā uzbruka milicim Robertam Kļaviņam par to, ka Kļaviņš viņu apsargājis 1951. gada 20. oktobra veiktā aresta laikā. Tālivaldi Brūveri apsūdzēja atbilstoši KPFSR Krimināl kodeksa 73.[1] panta pirmajai daļai[722] un 74. panta pirmajai daļai.[723] Izmeklēšanu veica LPSR VDK, un tās ziņojumā teikts:

> "VDK izmeklēšanas daļa mēģina atklāt nozieguma kontrrevolucionāro raksturu."[724]

Tomēr minētā lieta nav atrodama arī krājumā *No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā: 1940–1986.* LPSR VDK ziņojumā LPSR MP minēts, ka Ezeres 1941. gadā dzimušie skolēni Juris Blaus un Jānis Gubelis spridzinājuši tiltu pār Ezeres upi, izmantojot atrastu 81 mm kara laika mīnu. Spriežot pēc LPSR VDK ziņojuma, politisku motīvu jauniešu rīcībā nespēja atrast. Minētā kriminālliet a nav atrodama krājumā, savukārt LPSR VDK priekšsēdētāja Jāņa Vēvera ziņojumā LPSR MP priekšsēdētājam Vilim Lācim (1904–1966) minēts, ka lietas materiāli nodoti Saldus rajona prokuratūrai.[725] Acīmredzot izmeklēšana ņēma vērā jauniešu skaidrojumu, ka viņi gribējuši vien uzzināt, kas notiek, ja tiltu spridzina ar 81 mm mīnu, tāpēc apsūdzība *kontrrevolucionāros* motīvos izpalika.

---

[721] Tālivaldis Brūveris, Friča dēls, dzimis 1927. gada Ventspils apriņķa Ventas pagastā, apcietināts 1951. gada 20. oktobrī par to, ka bijis aizsargs.
[722] KPFSR Krimināl kodeksa 73.[1] panta pirmā daļa paredzēja atbildību par draudiem nogalināt, iznīcināt īpašumu vai veikt cita veida varmācību pret amatpersonām vai sabiedriskajiem darbiniekiem.
[723] KPFSR Krimināl kodeksa 74. panta pirmā daļa paredzēja atbildību par huligānisku darbību veikšanu uzņēmumos, iestādēs vai sabiedriskās vietās.
[724] LVA, 270. f., 1[c]. apr., 1144. l., 39. lp.
[725] LVA, 270. f., 1[c]. apr., 1144. l., 17. lp.

Analizējamo personu vispārīgs raksturojums

Apsūdzēto vecums

Analizētās krimināllietas par 68 personām liecina, ka vidējais apsūdzēto vecums ir samērā neliels – 35 gadi. No tiem teju trešdaļa jeb divdesmit bija jaunieši vecumā no 16 līdz 24 gadiem. Vecākie bija 1900. gadā dzimušais rīdzinieks Aleksandrs Grīnbergs[726] un tajā pašā gadā dzimušais rīdzinieks Rūdolfs Piebalgs,[727] bet jaunākais – 1942. gadā dzimušais Talsu jauniešu *pretpadomju* grupas dalībnieks Edvīns Treilībs.[728] Par jaunatnes attiecībām ar PSRS okupācijas varu Jānis Rimšāns raksta:

> "Jaunatne savā būtībā ir noskaņota liberāli, tai ir raksturīga brīvdomība un interese par jaunām idejām. Konservatīvas ideoloģijas vidē tai rodas konflikts ar pastāvošo varu, ko totalitāra režīma apstākļos var konstatēt vislabāk."[729]

Jaunieši izceļas ar to, ka mērķtiecīgi un apzināti veica *pretpadomju propagandu un aģitāciju*, izplatot skrejlapas. Tomēr, lai pilnībā apzinātos jauniešu rīcības motīvus, jāņem vērā, ka lielākā daļa jauniešu, kas 1957. gadā izplatīja *pretpadomju* skrejlapas, bija profilaktēti. Gandrīz visi divdesmit tiesātie jaunieši izplatīja skrejlapas un, to darot, piedalījās *pretpadomju* grupās. Lai gan vairums no viņiem bija ar nepabeigtu vidējo izglītību, neviens nestudēja augstskolā, tomēr viņus var uzskatīt par izglītotāko personu kategoriju, kas bija apsūdzētas atbilstoši KPFSR Krimināl kodeksa 58.[10] pantam. Izņēmums

[726] Aleksandrs Grīnbergs, Krišjāņa dēls, dzimis 1900. gadā Rīgā, apcietināts 1957. gada 1. martā.
[727] Rūdolfs Piebalgs, Jēkaba dēls, dzimis 1900. gadā Rīgā, apcietināts 1957. gada 17. maijā.
[728] Edvīns Treilībs, Rūdolfa dēls, dzimis 1942. gada Ventspils apriņķa Puzes pagastā, apcietināts 1957. gada 13. decembrī.
[729] Rimšāns Jānis. "Jaunatnes pretošanās izpausmes komunistiskajam režīmam Latvijas PSR (1965–1985)", *Latvija un Austrumeiropa 20. gadsimta 60.–80. gados, Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*, 20. sējums. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007, 118. lpp.

ir Jānis Matejunas,[730] kurš saskaņā LPSR VDK ziņojumā LPSR MP bija lasīt un rakstīt nepratējs.[731] Skrejlapu rakstīšanai nepieciešamās iemaņas tomēr netraucēja skrejlapu izgatavošanai, jo to izgatavošanu viņš bija licis savai trīspadsmit gadu vecajai māsai Birutai Matejunas.[732] LPSR situācijas salīdzinājums ar PSRS piecdesmitajos gados norāda, ka tā ir raksturīga iezīme, ka par *pretpadomju propagandu un aģitāciju* sauca pie atbildības personas, kam galvenokārt bija nepabeigta pamatizglītība.

Apskatītajās lietās 33 personas bija vecumā no 24 līdz 45 gadiem, no tām 25 bija dzimušas laika periodā no 1910. līdz 1930. gadam. Minētās personas apzinīgā vecumā bija pieredzējušas Latvijas Republiku, kas nenoliedzami ietekmēja viņu pasaules uzskatu un vērtību sistēmu. Šajā vecuma grupā apsūdzētie par *pretpadomju propagandu un aģitāciju* minēto darbību bija veikuši dažādās formās, turklāt daudz biežāk šīs vecuma grupas pārstāvji pretpadomju propagandu un aģitāciju veikuši, publiski traucējot sabiedrisko kārtību.

Aresta brīdī 40 gadu vecumu sasnieguši bija 19 apsūdzētie. Šīs vecuma kategorijas iedzīvotāji veica *pretpadomju propagandu un aģitāciju* galvenokārt savā darbavietā un tuvāko kolēģu vidū. Viņu rīcībai nav raksturīga apzināta politisku ieskatu paušana un klaja pastāvošās varas kritika. No vienas puses, tas liecina, ka šīs vecuma grupas pārstāvji nav jutušies tik droši kā jaunieši, kas, lai arī daļa alkohola reibumā, tomēr biežāk izteica kritiku par PSRS, PSKP vai veica kādu citu par *pretpadomju* rīcību uzskatītu darbību. Tomēr arī šīs vecuma grupas apsūdzētie savas domas nereti izteica mazpazīstamiem vai pat svešiem cilvēkiem, kritizējot PSRS rīcību Ungārijā, PSRS īstenoto tautsaimniecības politiku, piemēram, vēršoties pret PSRS valsts aizņēmumiem vai slavējot Latvijas Republikas sasniegumus iepretim dzīves realitātei okupācijā.

Analizētajās krimināllietās sešiem apsūdzētajiem inkriminēta *pretpadomju* satura vēstuļu rakstīšana augstākām PSRS varas iestādēm, ārvalstu plašsaziņas līdzekļiem un pat paziņām. Šāda

[730] Jānis Matejunas, Antona dēls, dzimis 1939. gadā Jelgavas apriņķa Naudītes pagastā, apcietināts 1957. gada 20. jūlijā.
[731] LVA, 270. f., 1[c]. apr., 1144. l., 58. lp.
[732] LVA, 270. f., 1[c]. apr., 1144. l., 58. lp.

pretpadomju propagandas un aģitācijas izpausme bija raksturīga vecumā no 30 līdz 54 gadiem. Arī vienīgās divas sievietes, kuru krimināllietas bija atlasītas atbilstoši izvirzītajiem kritērijiem, bija apsūdzētas tieši par *pretpadomju* vēstuļu sūtīšanu.

Iepriekšējā sodāmība

Par spīti LPSR VDK vadības apgalvojumiem, ka *pretpadomju* uzskatus Latvijas teritorijā izplata galvenokārt bijušie represētie, kuri atgriezās no ieslodzījuma un izsūtījuma vietām, tikai sešas no 68 personām 1957. gadā atbilst politiski represēto kategorijai. Protams, krimināllietu izmeklēšanas gaitā atklājās "traipi" vai nu konkrēto personu, vai arī viņu vecāku biogrāfijās. Astoņu personu krimināllietās konstatējama norāde, ka viņi bija karojuši nacionālsociālistiskās Vācijas pusē. Dažos gadījumos var konstatēt, ka šāda izvēle nav bijusi brīvprātīga, turklāt atsevišķas personas bija paspējušas būt arī PSRS bruņoto spēku dienestā. Tā, piemēram, Ādolfs Ķepītis[733] bija iesaukts leģionā 1944. gada janvārī 17 gadu vecumā, jau aprīlī bija mēģinājis dezertēt, tomēr notverts un piespiests sadarboties ar nacionālsociālistiskās Vācijas izlūkdienestu. 1946. gadā Baltijas kara apgabala Kara tribunāls noteica Ādolfam Ķepītim 15 gadus ieslodzījumā.[734] Pēteris Leja[735] bija iesaukts leģionā, publicējies 1944. gadā *Tēvijā*[736], tomēr Otrā pasaules kara beigās iesaukts arī PSRS bruņotajos spēkos, ievainots. Analizētajās lietās trīs personas

[733] Ādolfs Ķepītis, Ērika dēls, dzimis 1926. gadā Rīgā, apcietināts 1957. gada 29. aprīlī.
[734] Ziņas par to, vai viņš ticis iesaukts vai iestājies leģionā brīvprātīgi, ir pretrunīgas LVA, 1986. f., 1. apr., 2. sēj., 66., 67., 76. lp.
[735] Pēteris Leja, Pāvila dēls, dzimis 1919. gadā Tomskas apgabalā Krievijā Pilsoņu kara laikā, apcietināts 1957. gada 27. decembrī.
[736] Sk., piemēram, fragmentu no dzejoļa:
"Vīru simts spēj izkalt vienas važas,
Bet vai tāpēc tam par vergu būt?
Paliek griba vēl un lepna spīts bez gala –
Reiz no jauna atkal brīvam būt," Leja, Pēteris. "Dzejolis", *Tēvija*, Nr. 119, 1944, 22. maijs, 3. lpp. Pēteris Leja publicēja savu dzeju, kopš sāka skolas gaitas un turpināja, esot leģionārs, arī *Daugavas Vanagos*. Leja, Pēteris. "Nes dienas pelēkus vakarus", *Skolu Dzīve*, Nr. 3/4, 1939/1940, 3. lpp.; Leja, Pēteris. "Kad nākšu mājās", *Daugavas Vanagi*, Nr. 21, 1943, 28. maijs, 4. lpp. *Red. piez.*

atradušās ieslodzījumā nodarījuma izdarīšanas brīdī, viens no tiem Voldemārs Tamanis[737] bija iepriekš 1950. gadā tiesāts par saviem politiskajiem uzskatiem.

Tautība

No 68 personām, kas bija apsūdzētas par savu politisko uzskatu paušanu, lielākā daļa bija latvieši, tomēr apsūdzēti bija arī citu tautību personas: astoņi krievi, trīs ebreji, viens polis un viens lietuvietis. No minētajām citu tautību personām divi ebreji, viens lietuvietis un viens polis dzīvoja Latvijas teritorijā arī pirms Otrā pasaules kara. Citi nelatvieši Latvijas teritorijā ieradās pēc Otrā pasaules kara. Cittautiešu daļa, proti, septiņas personas, bija apsūdzētas atbilstoši KPFSR Krimināl kodeksa 58.[10] pantam, bet trīs bija apsūdzētas atbilstoši 182.[1] pantam[738] par pornogrāfisku materiālu glabāšanu un izplatīšanu.

Iedzīvotāji, kuri nebija etniskie latvieši, pārstāvēja visai atšķirīgus sabiedrības sociālos slāņus. No vienas puses, bija personas, kas nodarījuma veikšanas brīdī atradās ieslodzījumā. No otras puses, par politisko uzskatu *pretpadomju* raksturu apsūdzēti arī LPSR kultūras elites pārstāvji – Ļevs Samoilovs-Babins,[739] Jurijs Abizovs[740] un Pēteris Pečerskis.[741]

Septiņu cittautiešu, kas bija apsūdzēti atbilstoši KPFSR Krimināl kodeksa 58.[10] pantam, vidējais vecums ir 36 gadi, kas līdzinās citu analizētajās krimināllietās apsūdzēto personu vidējam vecumam.

---

[737] Voldemārs Tamanis, Jāzepa dēls, dzimis 1930. gadā Ventspilī, arestēts 1957. gada 12. aprīlī.

[738] KPFSR Krimināl kodeksa 182.[1] pants paredzēja atbildību par pornogrāfiska rakstura sacerējumu, attēlu un citu priekšmetu izgatavošanu, izplatīšanu, reklamēšanu, kā arī tirgošanu vai glabāšanu ar mērķi tos izplatīt vai tirgot.

[739] Ļevs Samoilovs-Babins (*Лев Самойлов-Бабин*, 1918–1988) – mākslinieks, grafiķis, karikatūrists, arestēts 1957. gada 20. aprīlī.

[740] Jurijs Abizovs (*Юрий Иванович Абызов,* 1921–2006) – rakstnieks un literatūrzinātnieks, apcietināts 1957. gada 25. maijā.

[741] Pēteris Pečerskis (*Петр Львович Печерский*, 1914–1974) – pianists, koncertmeistars, pedagogs, muzikālais redaktors, lektors, apcietināts 1957. gada 25. maijā.

Tomēr apsūdzēto cittautiešu vidū nav tik jaunas personas kā latviešu vidū.

Salīdzinoši cittautiešu *pretpadomju* izteicieni pausti galvenokārt alkohola reibumā sabiedriskās vietās, piemēram, pie friziera, kasē, saņemot algu rūpnīcā, pat milicijas iecirknī. *Pretpadomju* viedokļos dominē padomju saimnieciskās politikas kritika un dzīves īstenību salīdzinājums PSRS un kapitālistiskajās valstīs. Piemēram, 1929. gadā dzimušais PSRS Traktoru un lauksaimniecības mašīnbūves ministrijas Ziemeļu un Rietumu rajonu lauksaimniecības mašīnbūves galvenās pārvaldes Rīgas Valsts lauksaimniecības mašīnbūves rūpnīcas *Rižseļmaš* strādnieks Viktors Rokutovs[742] 1957. gada 16. maijā kritizēja PSRS iekšējo aizņēmumu politiku:

> "Kādēļ vajadzīgs aizņēmums atombumbai? Kapitālistiem nav aizņēmuma, un strādnieki tur dzīvo labāk. Kāda nozīme, kādā iekārtā dzīvot, un tādēļ tērēt naudu bumbai, man vienalga kur dzīvot."[743]

Krimināllietu materiāli liecina, ka visi septiņi atbilstoši KPFSR Krimināl kodeksa 58.[10] pantam par *pretpadomju* izteikumiem apsūdzētie bija pauduši līdzīgu viedokli arī agrāk. Savukārt Pečerskis, Samoilovs-Babins un Abizovs pārstāvēja pavisam citu, augsti izglītotu sabiedrības daļu. Samoilovs-Babins apcietināšanas brīdī bija sasniedzis 39 gadu vecumu, jau guvis atzinību ar savām Otrajā pasaules kara laikā zīmētajām karikatūrām PSRS līmenī. Viņa darbus publicēja gan LPSR, gan arī PSRS preses izdevumi, piemēram, žurnāli *Odoņok (Огонек)*, *Smena (Смена)*, *Nedeļa (Неделя)*, *Krokodil (Крокодил)*, laikraksti *Pravda (Правда)*, *Izvestija (Известия)*.[744] Pēteris Pečerskis apcietināšanas brīdī bija sasniedzis 42 gadu vecumu, bija atzīts muzikologs un pianists. Pēteris Pečerskis bija dzimis Vīnē, Austroungārijas Impērijā, viņa tēvs Ļevs Pečerskis savulaik bija pazīstams PSRS militārais un saimnieciskais darbinieks, nošauts 1938. gadā terora laikā, apsūdzot spiegošanā. Pats Pēteris Pečerskis

---

[742] Viktors Rokutovs, Mihaila dēls, dzimis 1929. gadā Čeļabinskas apgabalā (KPFSR), apcietināts 1957. gada 25. maijā.

[743] LVA, 1986. f., 1. apr., 41281. l., 4. lp. [tulkojums no krievu valodas – J. Ķ.]

[744] "Самойлов-Бабин Лев Самойлович (1918–1988)", *Советский плакат*. Pieejams: http://tramvaiiskusstv.ru/plakat/spisok-khudozhnikov/item/104-samojlov-babin-lev-samojlovich-1918.html

1937. gadā bija beidzis Maskavas konservatoriju, līdz arestam paguvis jau uzrakstīt vairākas grāmatas, to skaitā arī par latviešu mūzikas vēsturi, kopš 1952. gada PSRS Komponistu savienības biedrs.[745]

Dzīvesvieta

Liela daļa no apsūdzētajiem jeb divdesmit divas personas aresta brīdī dzīvoja Rīgā. Abas lielākās *pretpadomju* grupas analizētajā laika nogrieznī veidoja mazpilsētu jaunieši, tomēr, kā liecina LPSR VDK ziņojumi LPSR MP par jaunatnes *pretpadomju* noskaņojumiem, tad lielākā daļa jauniešu grupu, kas izplatīja skrejlapas, veidojās Rīgas skolās. Analizēto lietu apsūdzēto vidū visās vecuma grupās ir salīdzinoši maz Latgalē dzīvojošo.

Pretpadomju propagandas un aģitācijas izpausmes

Lielākā daļa krimināllietu ir apsūdzības pret atsevišķām personām, tomēr pret divdesmit personām celtas apsūdzības grupās, no tām divas krimināllietas pret četrām personām ir par *pretpadomju* dziesmu dziedāšanu un saukļu skandēšanu, traucējot sabiedrisko kārtību un atrodoties alkohola reibumā. Tās ir arī vienīgās grupu krimināllietas, kur *pretpadomju propaganda un aģitācija* saistīta ar sabiedriskās kārtības traucēšanu, pārējās grupu krimināllietas saistītas ar aktīvu un apzinātu politisku rīcību – skrejlapu, lai arī nereti naiva, nepārdomāta un pat radikāla satura, izplatīšanu, kā arī Latvijas Republikas karoga pacelšanu. Ļeva Samoilova-Babina, Jurija Abizova, Pētera Pečerska un Gunāra Rakes[746] darbības skatītas vienas krimināllietas ietvaros. Te gan jāatgādina, ka minētās darbības nebija skatītas KPFSR Krimināl kodeksa 58.[10] panta ietvaros.

Kopumā *pretpadomju propagandas un aģitācijas* lietu mazākums izriet no apsūdzēto spontānas darbības alkohola reibumā publiskās vietās, piemēram, *pretpadomju* runu teikšana un

[745] "Pečerskis Pēteris", *Latvijas padomju enciklopēdija*, 7. sējums. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1986, 603. lpp.
[746] Gunārs Rake Kriša dēls dzimis 1927. gadā Rīgā, apcietināts 1957. gada 25. maijā.

draudēšana sabiedriskajā transportā, kino vai frizētavā. Kopumā šādi gadījumi konstatējami krimināllietās pret 12 personām. Alkohola lietošanu krimināllietās konstatē ar liecinieku vai pašu apsūdzēto liecībām, mēģinot rast attaisnojumu savai rīcībai. Vēsturnieks Vladimirs Kozlovs raksta, ka naidu pret varu izjuta ne tikai tās "dabiskie ienaidnieki" huligāni un bandīti, bet arī miljoni politisko represiju un cita veida staļinisma upuru.

> "Varas pārstāvju nežēlība atrāva daudzus cilvēkus no normālas dzīves, padarot tos par sabiedrības atkritumiem. Līdz ar to "priekšniecības" apvainošana bija vairāk nekā pamatota."[747]

Latvijas apstākļos konfliktu starp PSRS varu un sabiedrību padziļināja arī nesaskaņas nacionālajos jautājumos. No visām aplūkotajām krimināllietām pret 68 personām sešas personas bija agrāk sodītas par tādiem noziedzīgiem nodarījumiem, par kuriem patiesi bija paredzēta krimināllatbildība likumā, proti, pilsoņiem saistošās Latvijas Republikas tiesību normās arī pirms PSRS okupācijas, piemēram, zādzība vai miesas bojājumu nodarīšanu. Divas no minētajām personām nodarījuma veikšanas brīdī turklāt izcieta brīvības atņemšanas sodu par attiecīga rakstura noziedzīgu nodarījumu.

Krimināllietas materiāli vien nesniedz iespēju pilnīgi novērtēt reālo personas subjektīvo attieksmi pret veikto nodarījumu. Atsevišķos gadījumos sabiedrības kārtības traucēšana ar spontānu rīcību, kuru pavada arī varas kritika, grūti nošķirt no mērķtiecīgas un apzinātas varas kritikas. Piemēram, dzejnieku Ludvigu Otomāru Rikmani (1928–1989)[748] apcietināja 1957. gada 9. oktobrī par 1. oktobrī veikto *pretpadomju* izrunāšanos, proti:

---

[747] Козлов, Владимир. *Неизвестный СССР. Противостояние народа и власти 1953 – 1985* гг. Москва: Олма-пресс, 2006, с. 117.

[748] Ludvigs Otomārs Rikmanis dzimis 1928. gada 22. janvārī Rīgā, uzaudzis Iļģuciemā. Savas bērnības tēlojumus iekļāvis jaunajiem lasītājiem domātajos sacerējumos. Tēvs – gleznotājs Jānis Rikmanis, sieva – Milda Rikmane, māsa – mākslinieces Māra Rikmane. Personiski esot pieredzējis notikumus *Kurzemes cietoksnī,* mitinājies mājās, kur bija izvietojies Jāņa Kureļa (1882–1954) neatkarīgo leģionāru štābs. Rikmanis pēc Otrā pasaules kara strādāja *Padomju Jaunatnē*. Tad arī "aizsākās viņa skanīgais dzejnieka ceļš", kā to raksturo Viktors Līvzemnieks (Liuzenieks, 1936–2015). Līvzemnieks Rikmani salīdzina ar Tālivaldi Bričku (1927–1954), Bruno Saulīti (1922–1970), Laimoni Vāczemnieku (1929–1998) un Ojāru Vācieti (1933–1983). Viktors

"[Latvijas Padomju] [r]akstnieku savienības ēdnīcā dzērumā lamājis krievus, komunistus, draudējis ar Ungārijas notikumiem".[749]

Tomēr lietas materiāli rada iespaidu, ka Rikmanis samērā regulāri un konsekventi vērsies pret PSRS varu, gan 1945. un 1946. gadā piedaloties *pretpadomju* sarunās ar paziņām, gan arī 1950. gadā demonstratīvi nometot Vissavienības Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienības (VĻKJS) biedra karti un izstājoties no komjaunatnes.[750] Tāpat minēto 12 personu, pret kurām lieta par pretpadomju propagandu un aģitāciju sākta pēc alkohola reibumā izraisīta konflikta publiskā vietā, kriminālllietas materiāli liecina, ka gandrīz visos gadījumos *pretpadomju* rīcība bijusi vairākkārtīga.

Analizētās 1957. gada kriminālllietas satur liecības par tādu mērķtiecību un apzinātu rīcību, kas ļauj uzskatīt to par nevardarbīgu pretošanos PSRS okupācijai, sevišķi tas izpaužas jauniešu gadījumā, par spīti tam, ka mērķtiecība un apzināta rīcība mijās ar nenopietnību un neuzmanība. Analizēto lietu starpā konstatēts arī viens politiski motivēts bruņotās pretošanās gadījums, proti, jelgavnieku Arvīdu

---

Līvzemnieks norāda, ka Rikmanim "dažu neģēļu ļaunprātības dēļ nācās aizvadīt gadus Mordovijas politisko lēģerī", proti, apcietināts 1957. gada 9. oktobrī, Rikmani arestē par *pretpadomju* rīcību. Pēc atbrīvošanas Rikmanis turpināja literāro darbību. 1957. gadā Rikmani ne tikai publicēja, bet arī slavēja kā jaunu dzejnieku, kas desmit gadu kļūmju un mēģinājumu rezultātā sasniedzis slavējamu rezultātu. 1958. gadā pašsaprotami ir vien pieejamas ziņas par Rikmani trimdas presē, sniedzot informāciju, ka viņš, līdzīgi kā daudzi citi literāti pirms viņa, ir notiesāti. Turklāt trimdas laikraksts *Laiks* izmanto šo gadījumu kā iemeslu kritizēt *Literatūru un Mākslu*, kas neatspoguļo reālo situāciju literatūrā un mākslā, aizmirstot par izsūtītajiem un notiesātajiem literātiem un par tiem, kas, atgriežoties no izsūtījuma, vairs nepārvalda latviešu valodu. 1964. gada 25. aprīlī iepriekš kritizētā, arī Rikmaņa sakarā, *Literatūra un Māksla* vērtēja Rikmaņa literārā darba atsākšanas centienus, norādot uz grūtībām "piemēroties mūsu dzejas stingrajam solim". Rikmaņa dzīve aprāvās 1989. gada 17. novembrī un viņu apglabāja Meža kapos. Lejietis Ē. "Divu jaunu dzejnieku pirmā atskaite", *Padomju Jaunatne*, 1957, 25. maijs; "Notikumi okupētajā Latvijā", *Laiks*, Nr. 57, 1958, 16. jūlijs, 4. lpp.; "Galvenais – izveidot personību", *Literatūra un Māksla*, 1964, 25. aprīlis; Līvzemnieks, Viktors. "Otomārs Rikmanis", *Karogs*, 1990, 1. februāris. *Red. piez.*

[749] LVA, 270. f., 1[c]. apr., 1144. l., 92. lp.

[750] LVA, 270. f., 1[c]. apr., 1144. l., 94. lp.

Zelgalvi[751] apsūdzēja par dzelzceļa spridzināšanu un regulāru *pretpadomju aģitāciju un propagandu*. Arvīds Zelgalvis gan savu vainu dzelzceļa spridzināšanā neatzina.[752] Konstatēts arī mērķtiecīgas un apzinātas politiskās pretošanās gadījums ieslodzījuma vietā, proti, 1930. gadā dzimušais Voldemārs Tamanis[753] bija atgriezies okupētajā Latvijā no Apvienotās Karalistes 1949. gadā un jau gadu vēlāk arestēts par *pretpadomju aģitāciju un propagandu*. 1957. gadā viņu notiesāja vēlreiz par to, ka regulāri protestējis pret saviem ieslodzījuma apstākļiem un rakstījis asas pretpadomju vēstules augstām PSRS amatpersonām.[754] Bruno Javoišs[755], kurš 1963. gada decembrī uzvilka Latvijas Republikas karogu Rīgas radiotornī, rakstā *Mans karoga stāsts* stāsta par vairākiem saviem vistuvākajiem ieslodzījuma likteņa biedriem:

> "Tā vai citādi viņi tomēr ir iespaidojuši visu mūsu tautas ceļu uz neatkarības atjaunošanu un, uz nācijas altāra jaunību un saturīgāko

[751] Arvīds (Alfrēds) Zelgalvis, Jāņa dēls, dzimis 1920. gadā Rīgas apriņķa Lēdurgas pagastā, arestēts 1957. gada 13. novembrī par spridzināšanu Jelgavas stacijas tuvumā un *pretpadomju* rīcību. *Valdības Vēstnesis*, Nr. 80, 1939, 8. aprīlis, 8. lpp.
[752] LVA, 1986. f., 1. apr., 43848. l., 63. lp.
[753] Voldemārs Tamanis, Jāzepa dēls, dzimis Ventspilī, 1957. gadā. Par Voldemāra Tamaņa likteni pieejamas ziņas trimdas avīzēs, piemēram, *Laiks* informē, ka Tamanis esot ieradies PSRS caur Murmansku no kādas rietumvalsts nelegāli ar mērķi organizēt pretošanās kustību, 1967. gadā bija izcietis 17 gadus ieslodzījumā, bet gadu vēlāk nomiris. Gunārs Freimanis atcerējās, ka Voldemārs Tamanis, kuru viņš saticis apcietinājumā, bija pievērsies dievturu kustībai, atrodoties nometnēs Vācijā. Tāpat Tamanis esot stāstījis, ka "bijis kasieris un ka Jaunsudrabiņš bijis visdāsnākais dievtuļu labvēlis un ziedojis samērā palielas summas". Tamanis esot stāstījis par latvju zīmēm, mācījis tās atpazīt, stāstījis par Brastiņa darbiem. Tāpat Gunārs Freimanis arī atcerējās, ka Voldemārs Tamanis bija divreiz tiesāts, atrodoties apcietinājumā. Rezultātā viņa kopējais ieslodzījumā pavadāmais laiks bijis 45 gadi. "No Urāliem uz Potmu", *Laiks*, Nr. 93, 1969, 22. novembris, 5. lpp.; Freimanis, Gunārs. "Kolimas zvaigznājs. Kur ir grāmata par Kolimu?" *Pilsonis*, Nr. 42, 1991, 22. oktobris, 6. lpp.; Freimanis, Gunārs. Dievtuļu rosība Sibirijā, Brīvā Latvija, Nr. 31, 1989, 28. augusts, 2. lpp. *Red. piez.*
[754] LVA, 1986. f., 1. apr., 41320. l., 32. lp.
[755] Bruno Javoišs, Broņislava dēls, dzimis 1941. gada Rīgā, apcietināts 1963. gada 5. decembrī.

> dzīves daļu upurēdami, pienesuši savu artavu Latvijas neatkarības atdzimšanai."[756]

Dažas viņa minētās personas apcietinātas arī 1957. gadā – Visvaldis Žīgurs[757] un Arvīds Zelgalvis.

VDK attiecīgajā gadā izmeklēja arī vairāku *pretpadomju grupu* lietas, kuru darbība koncentrējās uz pretošanos PSRS okupācijai. Lielākā no tām bija deviņu Salacgrīvas vidusskolēnu organizācija *Dzirkstele*, *Dzirksteles* dibināšanas iniciators bija 11. klases skolnieks Māris Buliņš.[758] Organizāciju atklāja un biedrus arestēja 1957. gada 10. un 11. decembrī.[759] Jaunieši bija izplatījuši *pretpadomju* skrejlapas un uzvilkuši sarkanbaltsarkano karogu naktī no 17. uz 18. novembri uz Ainažu zivju apstrādāšanas fabrikas kūpinātavas skursteņa. 1958. gada 18. janvāra pratināšanā Buliņš liecināja, ka nolēma kopā ar Raini Radziņu[760] izveidot *pretpadomju* organizāciju 1956. gada novembrī "Ungārijas *kontrrevolucionāro notikumu iespaidā*".[761] Ungārijas notikumi kā pretošanās ieganstsminēts arī grupas apsūdzības rakstā:

> "Ungārijas Tautas Republikā notikušo kontrrevolucionāro notikumu iespaidā 1956. gada rudenī Latvijas PSR Limbažu rajonā pēc Salacgrīvas vidusskolas skolnieku Buliņa Māra un Radziņa Raiņa iniciatīvas no minētās skolas skolniekiem tiek izveidota pretvalstiska organizācija *Dzirkstele*, kura stādīja sev par mērķi aktīvas pretpadomju aģitācijas izvešanu, izgatavojot un izplatot pretpadomju lapiņas un izkarot buržuāziskās Latvijas karogus."[762]

Dzirksteles jautājums bija apspriests arī LKP CK biroja sēdē 1958. gada 10. janvārī līdzās citiem jautājumiem par naidpilnas attieksmes pret PSRS varu izpausmi sabiedrībā un atbilstošu rīcību, lai

---

[756] Javoišs, Bruno. "Mans karoga stāsts", *Gunāra Astras piemiņas fonda izdevums*, atbildīgais redaktors Austris Grasis, 2015, 79. lp.
[757] Visvaldis Žīgurs, Arvīda dēls, dzimis 1938. gadā Gulbenē, apcietināts 1957. gada 27. decembris.
[758] Māris Buliņš, Eduarda dēls, dzimis 1940. gadā Ainažos.
[759] LVA, 270. f., 1^{c}. apr., 1144. l., 117. lp.
[760] Rainis Radziņš, Artūra dēls, dzimis 1940. gadā Kuldīgā.
[761] LVA, 1986. f., 1. apr., 41999. l., 1. sēj., 9. lp.
[762] LVA, 1986. f., 1. apr., 41999. l., 7. sēj., 131. lp.

šādu rīcību apkarotu.[763] LKP CK sekretārs Eduards Beišans, Roberta dēls, ieskicēja *pretpadomju* aktivitāšu pieauguma cēloņus LPSR sabiedrībā. Viņaprāt, tie saistījās ar represēto atgriešanos no izsūtījuma, minot piemēru – Limbažu rajonā to bijis ap piecsimt. Tāpat viņš norādīja, ka īpaša *pretpadomju* darbības aktivizēšanās esot vērojama pēc Ungārijas "kontrrevolucionārajiem notikumiem".[764] Izskaidrojot jauniešu motīvus, dibinot *Dzirksteli*, viņš šādu rīcību saistīja ar jauniešu vecākiem, kas piederējuši PSRS varai naidīgai šķirai –

> "[..] vienam tēvs bijis aizsargs, otra vadītāja tēvs ir atgriezies no izsūtījuma, grupas kasiera tēvs dzīvo ārzemēs".[765]

Tomēr konkrētāki fakti par vecāku tiešo ietekmi uz jauniešu *pretpadomju* rīcību LKP CK biroja 1958. gada 10. janvāra sēdē nebija minēti. Iepazīstoties ar krimināllietas materiāliem, jāsecina, ka Eduarda Beišana apgalvojumi par vecāku sociālo izcelsmi un tās ietekmi uz jauniešiem tikai daļēji apstiprinās, proti, tikai dažu jauniešu krimināllietas materiālos iekļauto vecāku biogrāfijas dati liecina, ka viņi patiešām piederētu "varas ienaidnieku" kategorijām. 1939. gadā dzimušais Bruno Tits[766] patiesi kā vienu no *pretpadomju* darbības

---

[763] 1958. gada janvāra LKP CK biroja sēdes apspriedē par politiskā darba kvalitātes paaugstināšanu sabiedrībā sakarā ar naida izpausmju parādīšanās faktu republikā sevišķi bija uzsvērta nepieciešamība naida izpausmju pret PSRS izpausmju samazināšanai veikt profilaktisko darbu, arī palielināt skolotāju skaita pieaugumu PSKP biedru rindās. LKP CK sekretārs Nikolajs Bisenieks (1906–1981) izteica aicinājumu LPSR izglītības un zinātnes ministram Vilim Samsonam (1920–2011) un Vissavienības Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienības (VĻKJS) CK veikt nepieciešamo, lai novērstu situāciju, ka pēdējā laikā parādījušās vairāki desmiti organizāciju skolās. Vienbrīd to nebija, kad tam sekoja līdzi, strādāja atbilstošā veidā, bet tagad izrādās, ka ir pagrīdes organizācijas. Bisenieka ieskatā par to vainojams LPSR izglītības ministrs, LPSR Izglītības ministrija un VĻKJS CK. Viņaprāt, skolotājs – atslēgas persona šādu gadījumu atklāšanā. Savukārt to skolu sakarā, kur atklātas pagrīdes organizācijas, būtu jāpapēta vērīgāk, "kas tā par skolu, kas to vada, kas tur par skolotājiem strādā, kāda tur kārtība" [tulkojums no krievu valodas – K. J.], arī. LVA, PA-101. f., 20. apr., 48a. l., 32. lp. *Red. piez.*

[764] LVA, PA-101. f., 20. apr., 48a. l., 36. lp.

[765] LVA, PA-101. f., 20. apr., 48a. l., 36. lp.

[766] Bruno Tits, Jāņa dēls, dzimis 1939. gadā Ainažos.

motīviem minēja aizvainojumu par tēva[767] arestu 1944. gadā.[768] Vēl Beišana "varas ienaidnieku" kategorijai varētu pieskaitīt Arnolda Elstiņa[769] māti, kura PSRS bija arestēta 1937. gada Lielā terora laikā. Tomēr citu jauniešu vecāku biogrāfijas dati nesatur liecības, kas varētu būt par pamatu Eduarda Beišana apgalvojumiem.[770] Turklāt vairāki – Juris Jirgens, Rainis Radziņš, Bruno Tits, Arnolds Elstiņš – bija arī komjaunieši,[771] kas acīmredzot minētajā LKP CK biroja sēdē izraisīja lielāko sašutumu, kādēļ *pretpadomju* izpausmju parādīšanās skolās vainoja arī VĻKJS CK.[772]

Dzirksteles gadījuma skaidrošanai LKP CK biroja sēdē līdzās apsvērumiem par izcelsmi minēja arī iespējamību, ka jauniešus ietekmējusi un vadījusi kāda naidīga "roka".[773] Tomēr ne šajā sēdē, ne arī kriminālllietas materiālos minētie pieņēmumi nav faktos balstīti. Kriminālllietas materiāli liecina, ka jaunieši rīkojušies patstāvīgi, un viņu motīvi bijuši komplicēti, piemēram, vairāki no viņiem nebija apmierināti ar PSRS sociālekonomisko iekārtu, sevišķi ar kolhozu sistēmu.[774] Eduards Beišans minētajā sēdē ieskicē jauniešu domu gaitu, kā viņi bija nonākuši pie konkrētiem secinājumiem. Proti, viņš norādīja, ka jaunieši bija kritiski domājoši, analizējuši marksisma-ļeņinisma klasiķu darbus, PSRS konstitūciju, sprieduši par tās pozitīvajiem un negatīvajiem aspektiem, tādēļ, viņaprāt, "te nav runa tikai par romantiku".[775]

Otra lielākā grupa 1957. gadā tika izveidota Talsos. Tajā ietilpa Talsu vidusskolas skolēni Imants Blūms,[776] Edvīns Treilībs, Ilmārs

[767] Jānis Tits, Kārļa dēls, dzimis 1906. gadā Valmieras apriņķa Ainažu pagastā, apcietināts 1944. gada 26. novembrī par to, ka bijis aizsargs un pašaizsardzībnieks.
[768] LVA, 1986. f., 1. apr., 41999. l., 1. sēj., 223. lp.
[769] Arnolds Elstiņš, Augusta dēls, dzimis 1937. gadā Frunzē (tagad Biškeka, Kirgizstāna).
[770] LVA, 270. f., 1^{c}. apr., 1144. l., 118. lp.
[771] LVA, 1986. f., 1. apr., 7. sēj., 41999. l., 151.–154. lp.
[772] LVA, PA-101. f., 20. apr., 48a. l., 32. lp.
[773] LVA, PA-101. f., 20.apr., 48a. l., 36. lp.
[774] LVA, 270. f., 1^{c}. apr., 1144. l., 120. lp.
[775] LKP CK biroja sēde 1958. gada 10. janvārī, LVA, PA-101. f., 20.apr., 48a. l., 36. lp.
[776] Imants Blūms, dzimis 1943. gadā, bija Talsu vidusskolas 8. klases skolnieks.

Pavārs[777], Leons Edgars Zaķis[778], Artūrs Štulbergs[779] un Andrejs Dīriķis.[780] Tiesāja Edvīnu Treilību, Artūru Štulbergu un Leonu Edgaru Zaķi. Šīs grupas nodarījums izpaudās kā Latvijas Republikas karoga naktī no 17. uz 18. novembri uzvilkšana un *pretpadomju* skrejlapu izplatīšana 7. novembrī. Vecāku ietekme uz jauniešu rīcības motīviem netika konstatēta.[781] Vadoties no LPSR VDK ziņojuma LPSR MP, zināms, ka Edvīna Treilība un Artūra Štulberga vecāki nebija tiesāti par *kontrrevolucionāriem* noziegumiem.[782] Izmeklēšanas gaitā bija atklāts, ka jaunieši iespaidojušies no trimdas latviešu radiopārraidēm, kas atklājušas, ka dzīve Amerikas Savienotajās Valstīs (ASV) ir labāka nekā PSRS, kādēļ viņi nolēmuši uzsākt cīņu "par brīvu Latviju".[783]

Par trešo 1957. gadā aizturēto un tiesāto jauniešu grupu var uzskatīt divu 1939. gadā dzimušo rīdzinieku – Harija Kalniņa[784] un Laimoņa Izotova[785] – izveidoto organizāciju *Brīvā Latvija*, ko viņi bija iecerējuši paplašināt, bet nebija paspējuši to izdarīt. Abi mācījās Rīgas 11. vidusskolā. No 1954. līdz 1956. gada novembrim bija izplatījuši Rīgā *pretpadomju* skrejlapas.[786] Pārmeklējot Harija Kalniņa dzīvokli, atrada viņa tēva – 1914. gadā dzimušā Jāņa Kalniņa – burtnīcu ar piezīmēm par Latvijas vēsturi, kas visai atšķīrās no oficiālā vēstures skaidrojuma:

> "Laika periodā no 1954. līdz 1955. gadam, sakarā ar saviem pretpadomju uzskatiem, [Jānis Kalniņš] rakstīja dienasgrāmatu ar pretpadomju ierakstiem, kuros pauda izteikti pretpadomiskus uzskatus [..]."[787]

---

[777] Ilmārs Pavārs dzimis 1944. gadā.
[778] Leons Edgars Zaķis, Kārļa dēls, dzimis 1940. gadā Talsos, arestēts 1957. gada 13. decembrī.
[779] Artūrs Štulbergs, Žaņa (Jāņa) dēls, dzimis 1940. gadā Talsos, apcietināts 1957. gada 4. decembrī.
[780] Andrejs Dīriķis, dzimis 1941. gadā, bija Talsu vidusskolas VĻKJS organizācijas biedrs.
[781] LVA, 270. f., 1^{c}. apr., 1144. l., 111. lp.
[782] LVA, 270. f., 1^{c}. apr., 1144. l., 111. lp.
[783] LVA, 270. f., 1^{c}. apr., 1144. l., 111. lp.
[784] Harijs Kalniņš, Jāņa dēls, dzimis 1939. gadā Rīgā, apcietināts 1957. gada 1. aprīlī.
[785] Laimonis Izotovs, Edvīna dēls, dzimis 1939. gadā Rīgā, apcietināts 1957. gada 1. aprīlī.
[786] LVA, 1986. f., 1. apr., 41211. l., 5. sēj., 1.–3. lp.
[787] LVA, 1986. f., 1. apr., 41211. l., 5. sēj., 33. lp.

LPSR VDK konstatēja, ka Jāņa Kalniņa dienasgrāmata satur tik atklātus un "padomju varai naidīgus izgudrojumus", ka autors ir apcietināms un tiesājams.[788] Laimoni Izotovu un Hariju Kalniņu notiesāja, nosakot četrus gadus brīvības atņemšanu, bet Harija Kalniņa tēvam Jānim Kalniņam[789] bija noteikti divi gadi brīvības atņemšanas.[790]

Līdzās *pretpadomju* grupām konstatējami arī vairāki atsevišķi veikti, jauniešu apzinātas un mērķtiecīgas pretošanās gadījumi, piemēram, Voldemārs Tamanis, atrazdamies ieslodzījuma vietā Mordovijā,

> "būdams naidīgi noskaņots pret padomju varu, laikā no 1954. līdz 1957. gadam starp ieslodzītajiem veicis pretpadomju aģitāciju un rakstījis vēstules saviem pazīstamajiem, kā arī nosūtījis vairākas niknas pretpadomju satura vēstules varas iestādēm, kuras apmeloja padomju varu".[791]

Voldemāra Tamaņa likteni savās atmiņās pieminējis arī Gunārs Freimanis.[792]

Par apzinātu un mērķtiecīgu *pretpadomju* darbību 1957. gada 27. decembrī bija apcietināts 1938. gadā dzimušais Visvaldis Žīgurs, kurš 1954. gadā bija izveidojis jauniešu grupu, kas sastāvēja no divpadsmit jauniešiem un kas veica *pretpadomju* aģitāciju. Grupa bija atklāta un profilaktēta.[793] Apcietināšana sekoja tikai tad, kad Visvaldis Žīgurs 1957. gada jūlijā vērsās ar lūgumu LPSR prokuratūrai atļaut izbraukt uz ārzemēm. LPSR VDK ieskatā lūgumraksts "apmelojot PSRS dzīves īstenību".[794] Izmeklēšanās gaitā atklājies, ka Visvaldis Žīgurs bija mēģinājis organizēt vēl vienu *pretpadomju* organizāciju *Signāls*.[795]

---

[788] LVA, 270. f., 1[c]. apr., 1144. l, 51. lp.
[789] Jānis Kalniņš, Augusta dēls, dzimis 1914. gadā Rīgas apriņķa Vildogas pagastā, apcietināts 1957. gada 1. aprīlī.
[790] LVA, 1986. f., 1. apr., 41211. l., 5. sēj., 108. lp.
[791] LVA, 1986. f., 1. apr., 41320. l., 32. lp.
[792] Sk., piemēram, "No Urāliem uz Potmu", *Laiks*, Nr. 93, 1969, 22. novembris, 5. lpp.; Freimanis, Gunārs. "Kolimas zvaigznājs. Kur ir grāmata par Kolimu?" *Pilsonis*, Nr. 42, 1991, 22. oktobris, 6. lpp.; Freimanis, Gunārs. Dievtuŗu rosība Sibirijā, Brīvā Latvija, Nr. 31, 1989, 28. augusts, 2. lpp. *Red. piez.*
[793] LVA, 270. f., 1[c]. apr., 1205. l., 11. lp.
[794] LVA, 270. f., 1[c]. apr., 1205. l., 11. lp.
[795] LVA, 270. f., 1[c]. apr., 1205. l., 11. lp.

Kopumā no divdesmit personām, kuras šajā pētījumā definētas kā jaunieši, 17 izplatīja skrejlapas, bija iesaistīti Latvijas Republikas karoga uzvilkšanā un organizēja vai piedalījās kādā no jauniešu *pretpadomju* grupām.

Dzejoļu un *pretpadomju* satīras izplatīšana tuvāko paziņu lokā uzskatāma par vienu no pretošanās formām. Šeit būtu vietā minēt Ludviga Otomāra Rikmaņa lietu, par kuru LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieks Nikolajs Veļikanovs[796] ziņoja LPSR MP priekšsēdētāja Viļa Lāča vietniekam Eduardam Berklavam (1914–2004), kas uz attiecīgā ziņojuma ar rezolūciju uzdeva LPSR VDK noskaidrot rakstniekus, ar kuriem Rikmanis bija uzturējis kontaktus.[797] Šādas izvērstas rezolūcijas uz LPSR VDK ziņojumiem LPSR MP ir salīdzinoši retas. Minētā rezolūcija vedina domāt, ka radošās inteliģences kontroles īstenošana pelnīja gan LPSR VDK, gan LPSR MP pastiprinātu uzmanību un raisīja pat personīgu vēlmi iesaistīties jautājuma noskaidrošanā.

1957. gada decembra beigās apcietināja Pēteri Leju par *pretpadomju* dzejoļu izplatīšanu. 1957. gada oktobrī Kuldīgas bufetē Pēteris Leja bija aizmirsis 33 lappušu garu *pretpadomju* sacerējumu *Tirgonis*, kas ar bufetnieces gādību nonāca LPSR VDK rokās. 1957. gada decembrī Pēteris Leja atkal apmeklēja bufeti, kur nodeva Jānim Apiņam piecus dzejoļus, vienu no kuriem vēlāk atzina par *pretpadomju* rakstura. Apiņu drīz aizturēja milicija sakarā ar "sabiedriskās kārtības traucēšanu alkohola reibumā" un atrada Lejas doto dzeju.[798]

Kopumā *pretpadomju* literatūras glabāšana un sacerēšana kā galvenais apsūdzības iemesls sastopams četrās krimināllietās.

Reālie iemesli, kas mudināja sākt krimināllietu pret māksliniekiem Juriju Abizovu, Ļevu Samoilovu-Babinu, Pēteri Pečerski un fotogrāfa Gunāra Rakes lieta, nav zināmi. 1957. gada 20. aprīlī apcietināti Ļevs Samoilovs-Babins, Jurijs Abizovs, kā arī grafiķis Gunārs

[796] Sk. Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 377., 378., 395. lpp.

[797] LVA, 270. f., 1[c]. apr., 1205. l., 93. lp.

[798] LVA, 1986. f., 1. apr., 41862. l., 27. lp.

Vīndedzis (1918–1991); pēdējais bija apsūdzēts par pornogrāfisku zīmējumu pagatavošanu, pavairošanu un jauniešu iepazīstināšanu ar attiecīgiem zīmējumiem citas krimināllietas ietvaros. Pirmo lietu izmeklēja Vladimirs Izvestnijs (1929–2012), otru lietu vadīja cits LPSR VDK izmeklētājs. Mēnesi vēlāk apcietināja Pečerski un Raki. Lai gan visi apsūdzēti atbilstoši KPFSR 182.[1] pantam par pornogrāfiska rakstura sacerējumu, attēlu un citu priekšmetu izgatavošanu, izplatīšanu, reklamēšanu, kā arī tirgošanu vai glabāšanu ar mērķi tos izplatīt vai tirgot, krimināllietā, pirmkārt, nekas neliecina, ka minētās personas būtu izplatījušas, tirgojušas vai reklamējušas šos materiālus. Otrkārt, iepazīstoties ar krimināllietai pievienotajiem lietiskajiem pierādījumiem, var konstatēt, ka par pornogrāfiju uzskatīti samērā nevainīgi sacerējumi vai attēli, no kuriem daļa ir ar politisku zemtekstu, kas ļauj secināt, ka radošās inteliģences pārstāvjus bija situatīvi neizdevīgi apsūdzēt pretpadomju rīcībā, tādēļ izvēlējās tādu apsūdzību, kas vismaz atbilstu sabiedrībā valdošajiem stereotipiem par mākslinieku bohēmiskajām tieksmēm. Šādam pieņēmumam par labu liecina arī tas, ka Abizovs un Samoilovs-Babins vāca par izsmējīgu un vulgāru atzītu *pretpadomju* folkloru.[799] Savai aizstāvībai Abizovs nopratināšanā norādīja, ka viņam nebija zināms, ka pēc 1956. gada PSKP XX kongresa šādu materiālu glabāšana nav pieļaujama.[800]

Papildu informāciju par krimināllietu, kā jau iepriekš minēts, var atrast arī LKP CK dokumentos. LKP CK *speciālajā mapē* ir, piemēram, viens no lieciniekiem minētajā lietā: *Sovetskaja Latvija* (*Советская Латвия*) žurnālists Vladislavs Gehts 1957. gada 24. jūlija

[799] Jurijs Abizovs vāca laikmetīgu folkloru – sakāmvārdus un anekdotes –, kas saturēja arī rupjības un padomju realitāti un politisko varu izsmejošus izteicienus. Piemēram minama šāda anekdote: "Iesēdinājuši kādu. Ieiet viņš kamerā, bet tur viens jau priekšā. – Sen sēdi? – 15 gadus. – Par ko? – Staļinu lamāju. Bet tu par ko? – Slavēju." Cita anekdote no Jurija Abizova kolekcijas: "Grūti kļuvis anketas aizpildīt. Tur ir tāds nejauks punkts: vai esat piedalījies opozīcijas kustībās, vai esat svārstījies, īstenojot partijas līniju? Ja atbildēsi, ka neesi svārstījies, – tātad slikti. Esi bijis akls un mierīgi noskatījies uz to ļaunumu, ko nesis Staļina oficiāli tagad visaugstākajā līmenī nosodītais personības kults. Bet, ja atbildēsi, ka svārstījies, – apsūdzēs antipartejiskā darbībā. Tāpēc gudri cilvēki tagad rakstot – svārstījos kopā ar partijas ģenerālo līniju!" LVA, 1986. f., 1. apr., 41864. l., lietiskie pierādījumi, 27. lp. [tulkojums no krievu valodas – J. K.]

[800] LVA, 1986. f., 1. apr., 41864. l., 1. sēj., 202. lp.

vēstulē LPSR VDK priekšsēdētājam Jānim Vēverim sūdzas par pārāk maigajiem sodiem konkrētajā lietā, norādot, ka pēc tiesas sprieduma Samoilova-Babina dzīvoklī laikraksta *Sovetskaja molodjož* (*Советская молодёж*) kolēģi rīkojuši iedzeršanu par godu atbrīvošanai.[801] Jānis Vēveris iesniegumu ar savu komentāru, kurā norādīja, ka Gehta iebildumi ir pamatoti, pārsūtīja LKP CK otrajam sekretāram Fiļipam Kašņikovam, Ivana dēlam:

> "Pirms Samoilova u. c. aresta es iepazīstināju ar materiāliem biedrus [LKP CK pirmo sekretāru Jāni] Kalnbērziņu un [LKP CK sekretāru Nikolaju] Bisenieku, pēdējo iepazīstināju ar [Jurija] Abizova sacerētajiem pornogrāfiska rakstura pantiem, kuri bija caurausti ar pretpadomju garu. Biedrs Bisenieks ierosināja šo pūstošo inteliģenci, šo izvirtušo jaunatni arestēt un nodot tiesai. To mēs arī izdarījām, bet, ņemot vērā atsevišķu Augstākās tiesas darbinieku politiskā mugurkaula trūkumu, lieta tika nogremdēta."[802]

Minētais liecina, ka LPSR VDK bija ziņojusi par savākto kompromitējošo materiālu LKP CK vadībai. Liecības par to, ka dotas tiešas norādes LPSR Augstākajai Tiesai, nav rodamas tās partijas organizācijas dokumentos. Konstatējams vien pārmetums par pārlieki maigu sodu noteikšanu.[803]

---

[801] LVA, PA-101. f., 20. apr., 95. l., 70.–74. lp.

[802] LVA, PA-101. f., 20. apr., 95. l., 70. lp. [tulkojums no krievu valodas – J. Ķ.]

[803] 1957. gada 30. septembra LPSR Augstākās tiesas partijas organizācijas sanāksmē Valfrīds Kauke sacīja: "Pēdējā gadā Augstākā tiesa samazinājusi spriedumus 15 % gadījumā. Mums nākas uzklausīt pretenzijas, ka nepamatoti samazinām soda ilgumu. Tomēr lielākā daļā gadījumu pretenzijas bijušas nepamatotas. Piemēram, pretenzijas nākušas no Krustpils rajona, bet pēc pārbaudes konstatēts, ka soda samazināšana bija pamatota. Šīs pretenzijas liecina par pagātnes pieradumu, kad mūs aicināja pastiprināt represijas. Tagad soda prakse ir stabilizējusies, un vajag uzmanīgi risināt sodu samazināšanas jautājumus," LVA, PA-357. f., 1. apr., 8. l., 74. lp. Valfrīds Kauke, Ādama dēls, LPSR Augstākās tiesas priekšsēdētāja vietnieks, LPSR nopelniem bagātais jurists, no 1926. gada 9. marta līdz 28. maijam Ainažu muitā uz brīvā līguma pamata dienestā sastāvošais jaunākā muitas uzrauga vietas pagaidu izpildītājs, 1937. gadā beidzis tieslietu studijas Latvijas Universitātē (Mag. iur., citstarp kopā ar Arvīdu Griguli), 1938. gadā apprecējies ar Martu Leiti, aktīvs PSRS okupācijas slavinātājs kopš 1940. gada vēl pirms Latvijas aneksijas PSRS sastāvā, personīgi likvidējis Rīgas Latviešu biedrību, ar LPSR Augstākās Padomes Prezidija lēmumu no 1941. gada 8. februāra pirmās PSRS okupācijas laikā Rīgas apgabaltiesas priekšsēdētāja vietnieks, LPSR Augstākās tiesas biļetena redaktors no 1958. gada līdz 1975. gadam. "Jauni akadēmiski izglītoti pilsoņi", *Jaunākās ziņas*, Nr. 15, 1937,

Tas, ka minētā krimināllieta bija iecerēta kā paraugprāva, apstiprina *Cīņas* 1957. gada 1. augusta raksts *Nosodīti pornogrāfisti*.[804] Līdz ar to secināms, ka minētais gadījums apliecina, ka krimināl vajāšana bija viens no līdzekļiem citādi domājošo, arī inteliģences apkarošanā, ko nereti mudināja LKP CK vadība.

Analizējot krimināllietās, kur galvenais apsūdzības pamats ir *pretpadomju* satura vēstuļu sūtīšanu PSRS un LPSR institūcijām un to vadībai (šādā nodarījumā 1957. gadā bija apsūdzētas sešas personas), jāvērš uzmanība, ka vēstuļu autori nereti neslēpa savu personību, norādot gan savu vārdu, gan arī dzīvesvietu. Piemēram, 1920. gadā dzimušais, Aizputē dzīvojošais Aleksejs Skupovs[805] bija apsūdzēts par to, ka uzrakstīja *pretpadomju* rakstura vēstuli ASV vēstniekam PSRS,

> "kurā apmelojis Padomju Savienības Komunistisko partiju, padomju īstenību, slavējis ASV un citu kapitālistisko valstu dzīvesveidu".[806]

Viņš bija arī iecerējis sūtīt līdzīga rakstura vēstuli arī PSRS AP Prezidija priekšsēdētājam Klimentam Vorošilovam (1881–1969) un laikraksta *Komunists* redakcijai,[807] tomēr ieceri neizdevās īstenot.

LKP CK un tās rosinātā reakcija

Pretpadomju rīcība un tās izplatība skolēnu un komjauniešu vidū, radīja ievērojamu satraukumu LPSR varas virsotnēs. Spilgtākā

---

20. janvāris; "Rīgas dzimtsarakstu nodaļās", *Jaunākās ziņas*, Nr. 206, 1938, 11. septembris, 10. lpp.; "Mainas dienesta personas", *Cīņa*, 1940, 6. jūlijs, 2. lpp.; Kauke, V., "Valsts būtība pārejas laikā no kapitālisma un komūnismu", *Tieslietu Vēstnesis: Tieslietu komisariata izdevums*, Nr.1, 1940, 36. lpp.; "Dekrēts", *Cīņa,* 1941, 12. februāris; "Uzdevumi tautas tiesnešiem", *Darbs*, 1941, 20. maijs; "Preses konference par sociālistisko likumību", *Padomju Jaunatne*, 1959, 17. maijs; "Aizrādījums", *Cīņa*, 1959, 19. maijs; "Tautas tiesai vai biedru tiesai?", *Cīņa*, 1960, 25. novembris; "Zagtas mantas pircēji – noziegumu veicinātāji", *Cīņa*, 1983, 9. jūnijs; *Jurista Vārds,* Nr. 1 (700), 2012, 3. janvāris, 5. lpp. *Red. piez.*

[804] "Notiesāti pornogrāfisti", *Cīņa*, 1987, 1. augusts.

[805] Aleksejs Skupovs, Jakova dēls, dzimis 1920. gadā Vitebskas apgabalā (Baltkrievijā), apcietināts 1957. gada 16. aprīlī.

[806] LPSR VDK priekšsēdētāja Jāņa Vēvera komentārs Alekseja Skupova vēstulei LKP CK, kurā pēdējais lūdza sevi apžēlot. LVA, PA-101. f., 20. apr., 63. lp

[807] LVA, 1221. f., 1[c]. apr., 123. l., 9. lp.

liecība šādam satraukumam ir 1958. gada 10. janvārī LKP CK biroja sēdes protokols. Tā, piemēram, LPSR AP Prezidija priekšsēdētājs Kārlis Ozoliņš par 1957. gada naktī no 14. un 15. maiju radiotornī uzvilkto Latvijas Republikas karogu, pauž:

> "Es nezinu, kā strādā orgāni [domāts VDK – *red. piez.*], tomēr es domāju, ka viņiem ir maz sakaru ar citām organizācijām, vāji šie sakari. Sevišķi es domāju miliciju, ar to viņiem ļoti slikti sakari.
>
> Vajag, lai orgāni komandētu šīs organizācijas, un tai skaitā arī miliciju, lai dod norādījumus, lai nebūtu šādu lietu."[808]

Savukārt Nikolajs Bisenieks norādīja uz LPSR izglītības ministra, viņa vadītās ministrijas un VĻKJS CK atbildību, aprādot arī veicamos darbus:

> "Bet par tām lapiņām, par kurām mums nemitīgi raksta Vēvers. [..] Domāju, ka [LPSR izglītības ministram Vilim] Samsonam[809] un komjaunatnes CK jāpievērš uzmanība tam, ka pēdējā laikā parādījušās skolās vairāki desmiti dažādu [pretpadomju] organizāciju. Kādu laiku tādu nebija. Tas bija toreiz, kad uzmanīgi sekoja kārtībai [..], bet tagad izrādās, ka vienā otrā skolā ir pagrīdes organizācijas. [..] agrāk tas bija ārkārtas gadījums, izbrauca vesela komjaunatnes CK organizēta brigāde, izglītības ministrijas darbinieki, uztraucās. Tagad tā vairs nav. Domāju, ka jāvienojas, ka Samsons un komjaunatnes CK darīs visu, lai tas vienreiz beigtos. Šīs skolas vajag pieskatīt uzmanīgāk, kas tās par skolām, kas tās vada, kādi skolotāji tajās strādā, kāda kārtība tajās valda."[810]

LKP CK bija neizpratnē par to, kā traktēt *pretpadomju* izpausmju pieauguma tendenci un kā savienot to ar tēzi, ka PSKP XX kongress uzlabojis sabiedrības attieksmi pret PSRS varu. LPSR MP priekšsēdētāja vietnieks Vilis Krūmiņš jau minētajā 1958. gada LKP CK biroja sēdē salīdzināja stāvokli 1945. un 1946. gadā, norādot, ka "ienaidnieki tagad ir simtiem reižu vājāki",[811] bet *pretpadomisko* izlēcienu palielināšanās ir saistāma ar bijušo *ienaidnieku* atgriešanos Latvijas teritorijā. Ievērojot to, ka bijušie politieslodzītie veidoja tikai

[808] LVA, PA-101. f., 21. apr., 48a. l., 29. lp. [tulkojums no krievu valodas – J. Ķ.]
[809] Vilis Samsons – LPSR izglītības ministrs no 1950. līdz 1960. gadam.
[810] LVA, PA-101. f., 20. apr., 48a. l., 32. lp. [tulkojums no krievu valodas – J. Ķ.]
[811] LVA, PA-101. f., 20. apr., 48a. l., 38. lp.

salīdzinoši nelielu daļu no 1957. gadā par *pretpadomju propagandu un aģitāciju* apsūdzētajiem un ka pētījuma ietvaros nav atklāta šo persona tieša ietekme uz būtisku daļu citu šajā gadā apsūdzēto, jāsecina, ka minētais LKP CK protokols atspoguļo tobrīd pastāvošos stereotipus, nevis reālo situāciju.

Acīmredzot, sekojot LKP CK vadošajiem norādījumiem, arī rajonu partijas organizācijās pievērsta uzmanība pretpadomju aktivitātēm un to pieaugumam jauniešu vidū, piemēram, Limbažu rajona partijas komiteja 1958. gada sākumā šajā sakarā pieņēma lēmumu par politiskās darbības uzlabošanu iedzīvotāju vidū sakarā ar naidīgiem izlēcieniem rajonā. Dokumentā minēts, ka 1957. gadā un 1958. gada janvārī LPSR VDK rajonā arestējusi par *pretpadomju darbībām* 12 cilvēkus;[812] deviņi no tiem bija *Dzirksteles* grupas biedri.

LPSR VDK darbības metodes

LPSR VDK lietas par *pretpadomju propagandu un aģitāciju* parasti ierosināja: 1) pēc kādas "atbildīgu pilsoņu" grupas vai indivīda iesnieguma, kur minēti aizdomās turētā *pretpadomju* izteicieni; 2) pēc personas publiskiem un saturiski negatīviem izteikumiem par PSRS okupācijas režīmu vai tā vadošajām amatpersonām un simboliem, nereti savus izteikumus apvienojot ar sabiedriskās kārtības traucēšanu; 3) pēc *pretpadomju akcijās* iesaistīto personu atklāšanas; 4) pēc LKP vadības norādījuma izmantoja iepriekš operatīviem līdzekļiem iegūtu kompromitējošās informācijas vākšanas rezultātu.

Analizētās kriminālllietas liecina, ka LPSR VDK vāca informāciju par interesējošām personām, vēl pirms tās veica par *pretpadomju propagandu un aģitāciju* atzītu darbību. Piemēram, 1955. gadā no ieslodzījuma atbrīvotā Jāņa Rupā[813] lietā pieejamas 6. un 10. maijā sniegtās liecības par viņa *pretpadomju* rīcību, kam sekoja LPSR VDK Izmeklēšanas daļas vadītāja Kārļa Vītola[814] 20. maijā izdots aresta

[812] LVA, PA-4135. f., 17. apr., 6., 54. lp.
[813] Jānis Rupais, Jēkaba dēls, dzimis 1917. gadā Cēsu apriņķa Ērgļu pagastā.
[814] Sk. Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās

orderis.[815] Arī Arvīds Spunde[816] bija brīvībā īsu laiku, proti, 1955. gadā atbrīvots no 1948. gadā piespriestā soda izciešanas, bet 1957. gada 24. janvārī apcietināts atkārtoti par "asu pretpadomju aģitāciju".[817] Arī viņa lietā liecinieku nopratināšanas protokoli pieejami kopš 1956. gada.[818]

Aleksandra Grīnberga[819] lieta norāda, ka LPSR VDK izmantoja ne tikai liecības, bet arī arhīvā pieejamos dokumentos, par ko liecina VDK 4. daļas vadītāja Nikolaja Poļikarpova[820] 1957. gada 15. februāra pieprasījums LPSR Centrālajam Valsts arhīvam par to, kādi dokumenti pieejami arhīvā par Aleksandru Grīnbergu. LPSR Centrālajam Valsts arhīvam atbilde bija gatava 21. februārī, un Centrālais Valsts arhīvs norādīja, ka Grīnbergs jau 1918. gada 24. novembrī bijis iestājies pulkveža Oskara Kalpaka bataljonā, tad darbojies Latvijas Republikas Politiskajā pārvaldē un dažās "fašistiskās organizācijās".[821] Agrākā darbabiedri, spriežot pēc liecību sniegšanas laika, bija nopratināti jau pēc izziņas saņemšanas, proti, 23. februārī. Aresta orderis bija izsniegts 1957. gada 28. februārī.

Lielākā daļa krimināllietu ierosinātas par atkārtotu *pretpadomju propagandu un aģitāciju*, piemēram, Ādolfu Ķepīti apcietināja 29. aprīlī, bet 27. maijā leitnanta Eglīša sagatavotajā apsūdzības rakstā bija minēti astoņi Ķepīša *pretpadomju* izteicienu

izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 372., 373., 376., 396. lpp. *Red. piez.*

[815] LVA, 1986. f., 1. apr., 41280. l., 1. sēj., 4. lp.

[816] Arvīds Roberts Spunde, Ernesta dēls, dzimis 1918. gadā Rīgā.

[817] LVA, 1986. f., 1. apr., 41263. l., 4. lp.

[818] Piemēram, A. Kušķa nopratināšanas protokols, LVA, 1986. f., 1. apr., 41263. l., 52. lp.

[819] Aleksandrs Grīnbergs, Krišjāņa dēls, dzimis 1900. gadā Rīgā.

[820] Nikolajs Poļikarpovs, Ivana dēls, dzimis 1915. gadā, PSKP biedrs no 1940. gada, valsts drošības dienestā no 1930. gadā, beidzis PSRS Valsts drošības ministrijas (VDM) Augstākās skolas VDM vadošā sastāva kursus, kopš 1952. gada LPSR VDM Liepājas apgabala pārvaldes priekšnieks, kopš 1952. gada nogales LKP Liepājas apgabala komitejas biroja loceklis, kopš 1953. gada LPSR Iekšlietu ministrijas (vēlāk VDK) 4. specdaļas priekšnieks. LVA, PA-15500. f., 2. apr., 3888. l. *Red. piez.* sadarbībā ar darba recenzentu M. hist. Arturu Žvinkli.

[821] LVA, 1986. f., 1. apr., 40845. l., 254. lp.

vien 1957. gadā.[822] Jurijam Lobanovam[823] cēla apsūdzību par *pretpadomju aģitāciju* 1957. gada 12. janvārī Rīgas pilsētas Kirova rajona milicijas iecirknī, kur viņš bija nogādāts sakarā ar sīko huligānismu. Lobanovs milicijas iecirknī kritizēja komunistus un slavēja Ungārijas revolūciju. Izmeklēšanas gaitā noskaidrots, ka viņš jau 1956. gada decembrī bija veicis *pretpadomju aģitāciju* savā darbavietā, par ko liecināja vairāki darbabiedri.[824] Ādolfam Lapeniekam[825] 1957. gada septembrī celtajā apsūdzībā minēts, ka viņš 1955. gadā jaunatnes vakarā Mērsraga septiņgadīgajā skolā, esot ieģērbies skrandās, "vecās krievu dziesmas *Klaidonis*[826] meldiņā izsmējis padomju varu".[827] Par aresta cēloni kalpoja viņa anonīmi rakstītā vēstule PSKP CK, kurā "asi kritizēta padomju realitāte".[828] Dzejnieka Ludviga Otomāra Rikmaņa apsūdzības rakstā norādīts, ka viņš jau 1945. un 1946., kā arī 1956. gadā bija veicis *pretpadomju aģitāciju*, ko izmantoja kā atbildību pastiprinošu apstākli.[829] Rezultātā viņam piesprieda četrus gadus ieslodzījumā.[830]

1957. gada 17. jūnija aresta orderī norādīts, ka 1903. gadā dzimušais Francis Širiņš[831] vainojams par

> "Ļaunprātīgas pretpadomju aģitācijas veikšanu no 1949. gada līdz pat šim brīdim. Apmelo partijas un padomju valdības politiku."[832]

Kriminālllietas materiāli liecina, ka informācija par Širiņu vākta ilgu laiku pirms tam, lai gan tam objektīvi nebūtu nekāda pamata. Širiņš nebija agrāk sodīts. Pirmais liecinieku nopratināšanas protokols, kurā

---

[822] LVA, 1986. f., 1. apr., 41262. l., 17. lp.
[823] Jurijs Lobanovs, Aleksandra dēls, dzimis 1927. gadā Uzbekistānā.
[824] LVA, 1986. f., 1. apr., 41022. l., 16. lp.
[825] Ādolfs Lapenieks, Josifa dēls, dzimis 1904. gadā Rīgā.
[826] Dziesmas nosaukums ir *По диким степям Забайкалья* (reizēm saukta arī *Бродяга*). Tā ir krievu tautas dziesma, kas kļuva populāra divdesmitā gadsimta sākumā, bet dziedāta vēl kopš 1880. gada Sibīrijā ieslodzīto vidū. PSRS dziesma kļuva par simbolu Krievijas Impērijas nežēlībai pret parasto tautu. *Red. piez.*
[827] LVA, 270. f., 1[c]. apr., 1144. l., 71. lp.
[828] LVA, 270. f., 1[c]. apr., 1144. l., 70. lp.
[829] LVA, 1986. f., 1. apr., 41560. l., 362. lp.
[830] LVA, 1986. f., 1. apr., 41560. l., 363. lp.
[831] Francis Širiņš, Aleksandra dēls, dzimis 1903. gadā Ilūkstes apriņķa Silenes pagastā.
[832] LVA, 1986. f., 1. apr., 41332. l., 1. sēj., 3. lp.

iztaujāts par Širiņa uzskatiem, sagatavots 1952. gada 5. novembrī. 1953. gada 17. janvārī 1920. gadā dzimušais jelgavnieks, dzelzceļa strādnieks Jānis Ļaksa pratināts nepilnas divas stundas kā liecinieks. Izmeklētājs Starostins (1957. gadā PSRS VDK Latvijas dzelzceļa un Latvijas jūras baseina pārvaldes izmeklētājs, leitinants[833]) iztaujāja Ļaksu par Širiņa darbību nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā, kā arī par to, kuru personu klātbūtnē Širiņš izteicis *pretpadomju* uzskatus.[834] 1956. gada 3. aprīlī tas pats izmeklētājs Starostins nopratināja 1924. gadā dzimušo jelgavnieku Stepanu Kalmikovu, lai noskaidrotu jautājumu par Širiņa uzskatiem. Kopumā no 1952. līdz 1957. gadam Širiņa lietā nopratināti desmit liecinieki.

Apsūdzība parasti pamatoja tikai ar konkrēto *pretpadomju* rīcību. Tā, piemēram, 1900. gadā dzimušais Rūdolfs Piebalgs vainots par to, ka 9. maijā veikalā Mārupes ielā 2, Rīgā

> "vairāku pilsoņu klātbūtnē apmeloja Padomju varu un pielaida izlēcienus attiecībā pret Padomju Savienības komunistisko partiju un Padomju valdības vadītājiem, kā arī izteica draudus [..]".[835]

Tūlīt pat viņš ticis aizturēts, un 16. maijā VDK 4. daļas 1. nodaļa pieņēma lēmumu par Rūdolfa Piebalga arestu.[836] Spriežot pēc vairākuma analizēto krimināllietu, apsūdzētās personas nebija aprobežojušās ar vienu vien pretpadomju izteikumu. Piemēram, rīdzinieku Imantu Spuri[837] arestēja 30. aprīlī par to, ka viņš 1. aprīlī kafejnīcā Kārļa Marksa ielā (tagadējā un arī agrāk – Ģertrūdes ielā), citiem apmeklētājiem dzirdot, aicināja atkārtot Ungārijas notikumus, izrēķināties ar komunistiem un cīnīties par Latvijas neatkarību.[838] LPSR VDK rīcībā jau bija informācija par to, ka 1956. gada 28. decembrī Spure 1934. gadā dzimušajam rīdziniekam, VĻKJS biedram Anatolijam Timofejevam bija teicis, ka nepieciešams atkārtot Ungārijas notikumus

[833] Starostina darbības 1957. gadā saskaņoja PSRS VDK Latvijas dzelzceļa un Latvijas jūras baseina pārvaldes Izmeklēšanas nodaļas priekšnieks apakšpulkvedis Anosovs un pārvaldes priekšnieks pulkvedis Vladimirs Allaberts.
[834] LVA, 1986. f., 1. apr., 41332. l., 1. sēj., 38.–39. lp.
[835] LVA, 1986. f., 1. apr., 41323. l., 28. lp.
[836] LVA, 1986. f., 1. apr., 41323. l., 28. lp.
[837] Imants Spure, Jāņa dēls, dzimis 1922. gadā Rīgā.
[838] LVA, 1986. f., 1. apr., 41226. l., 3.–5. lp.

Latvijas teritorijā, vispirms saorganizējot mītiņu pie LKP CK ēkas.[839] Kopumā par minētajām darbībām LPSR Augstākās tiesas Krimināllietu tiesas kolēģija 31. jūlijā noteica trīs gadus ieslodzījuma.

Atklājot *pretpadomju* rīcību, meklēja agrākās *pretpadomju* rīcības izpausmes. Minēto apliecina, piemēram, LPSR VDK priekšsēdētāja Jāņa Vēvera ziņojums, kas sagatavots 1958. gada 15. janvārī par Alberta Eglīša[840] un Alfrēda Šauriņa[841] publiski paustu viedokli Krimuldas kinoteātrī 1957. gada 21. decembrī;[842] vīri kinoseansa laikā, kad rādīja PSRS vadītājus, atrodoties laivā, viesošanās laikā Birmā, skaļi izkliedza cerību, ka laiva apgāzīsies un braucēji noslīks, tāpat viņi izteica draudus komunistiem un nodziedāja Latvijas Republikas himnu *Dievs, svētī Latviju!*. Ziņojumā norādīts, ka Šauriņš jau kopš 1951. gadu veicis *pretpadomju* aģitāciju, kas konstatēts liecinieku nopratināšanas rezultātā.[843] Kopumā krimināllietā Šauriņam un Eglītim celtajā apsūdzības rakstā Šauriņam uzrādītas trīs *pretpadomju* viedokļa paušanas epizodes, sākot no 1951. gada, un divas – Eglītim.[844] 1958. gada 12. janvārī Eglīti un Šauriņu apcietināja.[845] Visai līdzīgi rīkojās Leona Šadovska[846] un Agra Vasariņa[847] krimināllietas sakarā. Abiem celta apsūdzība par Latvijas Republikas himnas dziedāšanu 2. maršruta sabiedriskajā autobusā Rīgā un *pretpadomju* lozungu izteikšanu,[848] meklēta agrāka *pretpadomju* darbība, bet nav konstatēta.

Krimināllietas liecina, ka par apsūdzētām personām tika vākta "kompromitējoša informācija" arī par laikposmu pirms PSRS okupācijas. Piemēram, 1900. gadā dzimušā Aleksandra Grīnberga

---

[839] LVA, 1986. f., 1. apr., 41226. l., 3.–4. lp.
[840] Alberts Eglītis, Kristapa dēls, dzimis 1929. gadā Liepājas apriņķa Vaiņodes pagastā.
[841] Alfrēds Šauriņš, Kristapa dēls, dzimis 1909. gadā Rīgas apriņķa Bīriņu pagastā.
[842] LVA, 270. f., 1 c. apr., 1144. l., 12. lp.
[843] LVA, 270. f., 1 c. apr., 1144. l., 4. lp.
[844] LVA, 1986. f., 1.apr., 40643. l., 283. lp.
[845] LVA, 270. f., 1c. apr.,1144. l., 4. lp.
[846] Leons Šadovskis, Romana dēls, dzimis 1938. gadā Rīgā.
[847] Agris Vasariņš, Arvīda dēls, dzimis 1934. gadā Bauskas apriņķa Misas pagastā.
[848] LVA, 1986. f., 1. apr., 41329. l., 95. lp.

kriminālllietā par "kompromitējošu informāciju" uzskatīts, ka Grīnbergs

> "1919. gadā iestājies buržuāziskās Latvijas armijā un karojis pret Sarkano Armiju, par ko saņēmis Triju Zvaigžņu ordeni".[849]

Tas, ko uzskatīja par "kompromātu", varēja būt visai dažāda veida informācija. Kā liecina krimināllietas materiāli, šādas informācijas iegūšanā noderīgs bija arhīva darbinieku ieguldījums, kas veica izpēti LPSR VDK uzdevumā. Piemēram, līdzīgi kā Grīnberga gadījumā, arī Efraima Hiršsona[850] krimināllietas sakarā, kas ierosināta par *pretpadomju* vēstuļu rakstīšanu PSKP CK un laikraksta *Pravda (Правда)* redakcijai, LPSR Centrālais Valsts arhīvs veica izpēti par attiecīgo personu un sniedza ziņas,[851] ka Hiršsons bija ne tikai 43. gvardes latviešu strēlnieku divīzijā Otrā pasaules kara laikā un PSKP biedrs kopš 1943. gada, bet arī to, ka viņš bijis līdzīpašnieks[852] vienam tirdzniecības uzņēmumam Latvijas Republikas faktiskās neatkarības gados.[853]

Atsevišķos gadījumos var konstatēt, ka LPSR VDK vāca konkrētu "kompromitējošu" informāciju, lai atrastu slēptus iemeslus

---

[849] LVA, 1986. f., 1. apr., 40845. l., 3. lp.

[850] Efaims Hiršsons, Josifa dēls, dzimis 1908. gadā Talsos.

[851] Savulaik Heinrihs Strods pētījis jautājumu, vai, pamatojoties uz Centrālā valsts arhīva darbību, laikposmā no 1950. gada līdz 1953. gadam Latvijā tika gatavotas jaunas deportācijas, proti, Centrālā valsts arhīva 1. nodaļa lielāko vērību šajā laikā pievērsa "arhīva dokumentālo materiālu operatīvi čekistiskajai apstrādei", kuras rezultātā, kā ziņojis Ivans Zujāns, "atklātas un sastādītas 13 839 kartītes par provokatoriem, spiegiem, ziņotājiem [..]", Strods, Heinrihs. "Vai 1950.–1953. gadā Latvijā tika gatavotas vēl jaunas masu deportācijas?", *Lauku Avīze*, 1992, 25. septembris. *Red. piez.*

[852] Iespējams, arhīvisti pārpratuši un domāta prokūrista, pilnvarnieka vieta Vilhelma Jafes tirdzniecības firmā no 1935. gada līdz 1940. gadam. Hiršsons ar savu principālu Jafi bija kaimiņi, proti, Hiršsons dzīvoja Tomsona ielas otrā nama 26. dzīvoklī, bet Jafe – 5. dzīvoklī. Vien 1940. gada februārī Hiršsona vārds parādās pilnsabiedrības statūtos kā biedram, kas izskaidrojams ar Jafes vecumu, šis rūpals bija galantērijas preču tirdzniecība K. Hāberlanda celtajā Zāmuela Holandera namā Šķūņu ielā 17, dzīvoklis 2. *Valdības Vēstnesis*, Nr. 177, 1935, 8. augusts, 3. lpp.; *Valdības Vēstnesis*, Nr. 18, 1939, 23. janvāris, 9. lpp.; *Valdības Vēstnesis*, Nr. 41, 1940, 20. februāris, 5. lpp. *Red. piez.*

[853] LVA, PA-102. f., 15. apr., 8. l., 91. lp.

pretpadomju rīcībai. Piemēram, 1957. gada 16. aprīlī apcietinātā Alekseja Skupova lietā atrodama informācija, ka LPSR VDK interesējās par apstākļiem, kādos viņš Otrā pasaules kara laikā nonācis nacionālsociālistiskās Vācijas gūstā. 23. aprīlī izmeklētājs, kapteinis Kārlis Vītols pieprasīja PSRS Aizsardzības ministrijas arhīva vadītājam:

> "Lūdzu pārbaudīt pēc arhīva materiāliem, vai patiesi Skupovs 1941. gadā bija dienējis 71. Atsevišķajā dzelzceļa bataljonā un kādos apstākļos nonācis gūstā."[854]

Atbildē šoreiz gan nebija nekādu nozīmīgu ziņu.[855]

Aģentūras izmantošana

Par aģentūras iesaisti izmeklēšanas gaitā ir samērā maz ziņu. Tomēr to izmantoja aizturēto personu paziņu loka uzskatu un iespējamo līdzzinātāju noskaidrošanā. Piemēram, grupas *Dzirkstele* krimināllietā ir LPSR VDK 4. daļas vadītāja pulkveža Ivana Vasiljeva[856] pieprasījums Valmieras rajona sakaru kantora vadītājam nosūtīt LPSR VDK visu Salacgrīvas 10. klases skolnieces 1940. gadā dzimušās Laimas Treijas no 14. līdz 20. decembrim izsūtīto korespondenci, jo

> "šajā laikā viņas paziņai vai radiniecei, kura dzīvo Valmieras rajonā, tiks adresēta pretpadomju rakstura vēstule".[857]

Šajā gadījumā ne tik daudz ievērību pelna fakts, ka Latvijas teritorijā dzīvojošo saraksti perlustrēja LPSR VDK, cik tas, ka bija zināms pat

---

[854] LVA, 1986. f., 1. apr., 40845. l., 230. lp.
[855] LVA, 1986. f., 1. apr., 40845. l., 230. lp.
[856] Ivans Vasiļjevs, Onufrija dēls, dzimis 1911. gadā, PSKP biedrs no 1940. gadā, valsts drošības dienestā no 1940. gada, bijis PSRS Valsts drošības tautas komisariāta Augstākās skolas kursu klausītājs Maskavā. Savu karjeru sācis kā Iekšlietu tautas komisariāta (IeTK) 3. specdaļas 1. nodaļas grupas priekšnieka palīgs 1940. gadā, kopš 1941. gada bijis LPSR IeTK izmeklēšanas grupas izmeklētājs Vjatlagā, turpinājis kopš 1942. gada darbu kā PSRS IeTK Kirovas apgabala pārvaldes izmeklētājs, tajā pašā gadā kļuva par Irkutskas apgabala pārvaldes izmeklētāju un Ļeņingradas apgabala pārvaldes 4. daļas 4. nodaļas vecāko operatīvo pilnvaroto. Kopš 1944. gada strādāja LPSR valsts drošības iestādēs. *Red. piez.* sadarbībā ar darba recenzentu M. hist. Arturu Žvinkli.
[857] LVA, 1986. f., 1. apr., 41999. l., 5. sēj., 112. lp.

aptuvens laiks, kad aizturēto jauniešu klasesbiedrene rakstīs *pretpadomju* vēstuli. Šo vēstuli patiešām arī pārtvēra. Tajā Treija izsaka simpātijas pret aizturētajiem jauniešiem. Mēnesi vēlāk viņu nopratināja un šo vēstuli izmantoja kā pierādījumu tam, ka viņa zinājusi par to, ka klasesbiedri izgatavo *pretpadomju* skrejlapas, bet nav ziņojusi par to, ka jaunieši iesaistīti šādā darbībā. LPSR VDK Limbažu rajona nodaļa brīdināja Treimani par to, ka turpmākās *pretpadomju* darbības gadījumā pret viņu tiks ierosināta krimināllieta.[858]

Par aģentūras iesaisti liecina, piemēram, arī Gunāra Vīndedža samērā neliela apjoma krimināllieta. Lēmumu par Gunāra Vīndedža apcietināšanu 1957. gada 19. aprīlī pieņēmis LPSR VDK 4. daļas vecākais pilnvarotais Fiļipovs,[859] it kā pamatojoties uz gleznotāja Harija Veldres (1927–1999) 1957. gada 18. aprīlī uzrakstīta ziņojuma pamata, kurā mākslinieks rakstījis, ka Vīndedzis esot rādījis pornogrāfiska rakstura zīmējumus gleznotājam Romim Bēmam (1927–1993), dzejniekam Jānim Rikmanim un gleznotājam Leo Koklem (1924–1964) un ka tas noticis Leo Kokles dzīvoklī.[860] 1957. gada 18. aprīlī Vīndedža dzīvoklī veica kratīšanu.[861] Šāda notikumu secība un fantastika operativitāte tikumiskuma lietā liek domāt, ka Vīndedzis novērots jau sen. Arī viņu apcietināt un tiesāt šīs kampaņas ietvaros bijis nolemts jau iepriekš. Harija Veldres "ziņojums" no viņa ir izspiests pēdējā brīdī tieši lietas ierosināšanas vajadzībām, kad radās nepieciešamība pamatot sāktās darbības. Te jāņem vērā, ka Gunāru Vīndedzi arestēja gandrīz vienlaikus ar jau pieminētajiem Juriju Abizovu un Ļevu Samoilovu-Babinu, pret kuriem izvirzītas visai līdzīgas apsūdzības. Kā jau iepriekš minēts, informācija par šo lietu sakarā veiktajām operatīvajām darbībām iesniegtas pat LKP CK. Gunāra Vīndedža arests, visticamāk, bija kā ūdenī mesta akmens izraisīta viļņa rezultāts.

[858] LVA, 1986. f., 1. apr., 41999. l., 5. sēj., 122.–127. lp.
[859] LVA, 1986. f., 1. apr., 41349. l. 2. lp.
[860] LVA, 1986. f., 1. apr., 41349. l. 3. lp.
[861] LVA, 1986. f., 1. apr., 41349. l. 7. lp.

Citu personu pretpadomju darbības un potenciālo upuru apzināšana

LPSR VDK *pretpadomju propagandas un aģitācijas* gadījumu atklāšanai izmantoja visas iespējamās metodes, to skaitā pratinot personas vienā lietā par personām citā lietā. Piemēram, Samoilova-Babina un citu lietā izmeklētājus interesēja LPSR Zinātņu akadēmijas Vēstures un materiālās kultūras institūta[862] līdzstrādnieks Vasilijs Dorošenko.[863] "Kompromitējošas" informācijas iegūšanai veltīta 29. aprīļa Samoilova-Babina pratināšana, kas sākās plkst. 16-00, bet beidzās 19-20.[864] Atklājās, ka Dorošenko esot izteicis dažādus *pretpadomju* izdomājumus dažus gadus iepriekš, Jurija Abizova kāzās. Izmeklētājus interesēja, kādi cilvēki vēl var apstiprināt šo *pretpadomju* izteicienu faktus[865] un kāds bija šo izteicienu saturs.[866] Beigās nolēma lietu pret Vasiliju Dorošenko neuzsākt minētās lietas ietvaros, bet izmeklēšanu pret viņu veikt atsevišķas lietas ietvaros.[867] Spriežot pēc publiski pieejamas informācijas, Vasilijs Dorošenko nebija ne apcietināts, ne tiesāts, nav arī zināms, vai viņš bija informēts par LPSR VDK interesi.

Kriminālllietu izmeklēšanu uzraudzīja LPSR prokuratūra. Parasti prokuratūras iejaukšanās fakts vai norādes par to kriminālllietās neparādās, tomēr *Dzirksteles* gadījumā LPSR prokuratūra izrādīja neparastu interesi. 1958. gada 3. martā LPSR prokurora vietnieks Juris Sproģis[868] atdeva *Dzirksteles* gadījuma izmeklēšanas lietu LPSR VDK

---

[862] Zeids, T. "Saudzējiet senatnes pieminekļus!", *Cīņa,* 1957, 27. augusts.

[863] Vasilijs Dorošenko (1921–1992), Dr. habil. hist., dzimis 1921. gadā Krasnodaras apgabalā, Krievijā, piecdesmito gadu sākumā ieradies Rīgā, 1965. gadā ieguvis vēstures doktora grādu, pētījis Latviju XVI–XVII gadsimtā, LPSR Zinātņu akadēmijas korespondētājloceklis, LPSR Nopelniem bagātais zinātnieks, LPSR Valsts prēmijas laureāts, vecākais zinātniskais līdzstrādnieks. *Padomju historiogrāfija Latvijā,* ELJAS informācija, 1973, 6. janvāris; *Cīņa,* 1981, 22. janvāris; *Cīņa,* 1982, 30. decembris. *Red. piez.*

[864] LVA, 1986. f., 1. apr., 41864. l., 1. sēj., 33.–36. lp.

[865] LVA, 1986. f., 1. apr., 41864. l., 1. sēj., 33.–34. lp.

[866] LVA, 1986. f., 1. apr., 41864. l., 1. sēj., 34. lpp.

[867] LVA, 1986. f., 1. apr., 41864. l., 1. sēj., 42. lp.

[868] Juris Sproģis, Aleksandra dēls, kopš 1947. gada LPSR prokuratūras izmeklēšanas daļas prokurors, bijis Rīgas pilsētas Staļina rajona prokurors, PSRS prokurora vietnieks līdz 1962. gadam. "Latvijas PSR Augstākas Padomes Prezidija dekrēts",

izmeklēšanas daļai rūpīgākai izpētei, uzdodot atbildēt uz sekojošiem jautājumiem, kuri lielākoties bija saistīti ar jauniešu motīvu izzināšanu: 1) kādi bija grupas darbības mērķi; 2) noskaidrot katra individuālo atbildību, cik kopumā organizācija bija rīkojusi sapulces un cik bieži katrs grupas dalībnieks tajās bija piedalījies, kādi uzdevumi uzticēti katram grupas loceklim; 3) nopratinot skolas skolotājus, klases audzinātājus, VĻKJS biedrus, vecākus, noskaidrot sīkāk apsūdzēto personības, noskaņojumus un politiskos uzskatus; 4) noskaidrot, kas grupas locekļiem nav paticis Kārļa Marksa, Fridriha Engelsa, Vladimira Uļjanova (Ļeņina), Josifa Džugašvilli (Staļina) rakstu darbos.[869]

Neliela uzmanība jāpievērš vēl jautājumam, vai jaunieši gatavojās ķerties pie politiski motivētas bruņotas un vardarbīgas cīņas paņēmieniem. Piemēram, līdzās Latvijas Republikas karoga uzvilkšanai un skrejlapu izplatīšanai jauniešu grupai *Dzirkstele* inkriminēja arī uzbrukumu sprāgstvielu noliktavai un Salacas tilta spridzināšanas gatavošanu. LPSR MP priekšsēdētājam Vilim Lācim adresētajā ziņojumā neilgi pēc grupas aizturēšanas LPSR VDK priekšsēdētājs Jānis Vēvers rakstīja, ka jaunieši gribējuši spridzināt tiltu pār Salacu.[870] Tomēr vēl 1958. gada pavasarī uzraugošais prokurors rakstīja, ka nepieciešams noskaidrot,

> "kurš bija tilta spridzināšanas idejas iniciators, kā viņi plānoja nolaupīt sprāgstvielas, cik vispār bija reāla tilta spridzināšanas ideja un kas konkrēta jau izdarīts šī mērķa sasniegšanai".[871]

Tālāk norādīts, ka gadījumā, ja neizdosies atrast pierādījumus šīs epizodes uzturēšanai, izmeklēšanu šajā virzienā nāksies pārtraukt. Tāpat prokurors norādīja uz vairākiem kriminālprocesuālo normu pārkāpumiem, kurus pieļāvuši izmeklētāji Voldemārs Frīdrihs

Cīņa, 1947, 28. maijs; "Privātuzņēmējs valsts uzņēmumā", *Cīņa*, 1958, 9. janvāris; *Laiks*, Nr. 99, 1962, 12. decembris, 1. lpp. *Red. piez.*

[869] LVA, 1221. f.,1[c]. apr., 162. l., 31.–32. lp.

[870] LVA, 270. f., 1 [c]. apr., 1144. l., 117. lp.

[871] LVA, 1221. f., 1[c]. apr., 162. l., 32. lp. [tulkojums no krievu valodas – J. Ķ.]

Gothards[872] un vēl daži, nopratinot aizdomās turamos.[873] Apsūdzības rakstā tilta spridzināšanas gatavošanas epizode izpalika.[874] Arī Antona Klibā[875] krimināllietā var atrast norādi, ka papildu apsūdzība par KPFSR Krimināl kodeksa 79.[2] pantā paredzētajām darbībām – par lauksaimniecības tehnikas bojāšanu – nav pamatota.[876]

Sodi

Smagāko sodu no pētītajām personām piesprieda Arvīdam Zelgalvim – desmit gadi ieslodzījumā, jo viņam inkriminēja ne tikai *pretpadomju* aģitāciju, bet arī dzelzceļa spridzināšanu.[877] Desmit gadus piesprieda arī Voldemāram Tamanim, kurš jau atradās ieslodzījumā no 1949. gada. Tamaņa lietā par vainu pastiprinošu apstākli uzskatīja viņa konsekvento *pretpadomju* darbību ieslodzījuma vietā un apstākli, ka viņš jau agrāk ir bijis sodīts par *pretpadomju* aģitāciju.[878] Vieglākais sods – viens gads ieslodzījumā – noteikts Jāzepam Gribonikam[879] un Aleksandram Grīnbergam. Jāzepam Gribonikam inkriminēja pretpadomju sarunas paziņu vidū 1957. gada 8. novembrī un šaušanu gaisā no revolvera tajā pašā dienā.[880] Viņa krimināllieta ir zīmīga ar to, ka viņš ir vienīgais no 63 personām, kuram vispār apsūdzību atbilstoši KPFSR Krimināl kodeksa 58.[10] pantam atcēla, bet atstāja spēkā apsūdzību atbilstoši KPFSR Krimināl kodeksa

[872] Sk. Zelmenis, Gints. "Valsts drošības komiteja un divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu politiskās represijas okupētajā Latvijā: izpētes iespējas", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 102. lpp.
[873] LVA, 1221. f., 1[c]., 162. l., 34. lp.
[874] LVA, 1986. f., 1. apr., 41999. l., 1. sēj., 152.–157. lp.
[875] Antons Klibais, Jāņa dēls, dzimis 1908. gadā Daugavpils apriņķa Preiļu pagastā.
[876] LVA, 1986. f., 1. apr., 41321. l., 216. lp.
[877] LVA, 1986. f., 1. apr., 43848. l., 65. lp.
[878] LVA, 1986. f., 1. apr., 41320. l., 83. lp.
[879] Jāzeps Griboniks, Stepana dēls, dzimis 1914. gadā Daugavpils apriņķa Preiļu pagastā, apcietināts 1957. gada 10. novembrī par pretpadomju aģitāciju un nelikumīgu ieroča glabāšanu.
[880] LVA, 1986. f., 1. apr., 41848. l., 1. sēj., 299. lp.

74. panta pirmajai daļai. Gribonika gadījumā ņēma vērā viņa rīcību nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā, kad viņš palīdzējis padomju gūstekņiem, labvēlīgās atsauksmes no darbavietas un apstākli, ka galvenais liecinieks sniedzis "krasi pretrunīgās liecības".[881] Aleksandram Grīnbergam savukārt kā vainu mīkstinošu apstākli LPSR Augstākās tiesas Krimināllietu kolēģija minēja viņa vecumu, zemo izglītības līmeni un to, ka

> "neapmierinātību ar padomju varu viņš izteicis daļēji savas politiskās izpratnes trūkuma dēļ".[882]

Visticamāk, ka apsūdzētās personas vecums kā atbildību mīkstinošs apstāklis nav konsekventi ņemts vērā, jo citai personai – 1900. gadā dzimušajam Rūdolfam Piebalgam – vecums kā atbildību mīkstinošs apstāklis nav ņemts vērā.

Līdzās dažām lietām, kur reizē piemērots KPFSR Kriminālkodeksa 74. pants, Stepana Semjonova krimināllietā ir piemērots arī 59.[7] pants – par propagandu un aģitāciju, kas ir vērsta uz nacionālā un reliģiskā naida kurināšanu. Viņam inkriminēja

> "pretpadomju izteicienu lietošanu, kuri ir vērsti uz partijas un padomju valdības politikas graušanu valsts aizņēmumu jomā",[883]

kā arī draudēšanu ebrejiem. Nogādāts milicijas nodaļā, viņš turpinājis *pretpadomju* izteicienu lietošanu.[884] LPSR Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu kolēģija 1957. gada 9. augustā nosprieda:

> "SEMJONOVAM Stepanam, Semjona dēlam, pamatojoties uz KPFSR [Kriminālkodeksa] 58.[10] pirmo daļu, noteikt brīvības atņemšanu uz trim (3) gadiem bez tiesību atņemšanas.
>
> Viņam arī, pamatojoties uz KPFSR [Kriminālkodeksa] 59.[7] pantu, noteikt brīvības atņemšanu uz vienu (1) gadu un sešiem (6) mēnešiem.
>
> Ievērojot veikto noziegumu kopību, atbilstoši [KPFSR Kriminālkodeksa] 49. pantam galīgo sodu SEMJONOVAM noteikt atbilstoši KPFSR [Kriminālkodeksa] 58.[10] panta pirmajai daļai – brīvības atņemšanu uz

[881] LVA, 1986. f., 1. apr., 41848. l., 1. sēj., 315.–316. lp.
[882] LVA, 1986. f., 1. apr., 41848. l., 1. sēj., 335. lpp.
[883] LVA, 1986. f., 1. apr., 41330. l., 1. sēj. [tulkojums no krievu valodas – J. Ķ.]
[884] LVA, 1986. f., 1. apr., 41330. l., 1. sēj.

trim (3) gadiem bez tiesību atņemšanas, nosakot soda izciešanu labošanas darbu nometnēs.

Soda izciešana, ieskaitot iepriekšējo apcietināšanu, SEMJONOVAM skaistāma no 1957. gada 30. maija."[885]

Pretpadomju propagandas un aģitācijas aktivitātēs iesaistītie jaunieši, kuri nebija sasnieguši 16 gadu vecumu, galvenokārt tika profilaktēti, bet vecākie – tiesāti. Par šādu sistēmu liecina LPSR VDK ziņojumi LPSR MP. Saskaņā ar minētajiem ziņojumiem 1957. gadā kopumā profilaktēti 68 jaunieši, kopā 55 jaunieši un 13 jaunietes. Dažviet ziņojumā norādīts arī uz krimināllietas neierosināšanas iemeslu. Piemēram, LPSR VDK priekšsēdētāja Jāņa Vēvera ziņojumā Rīgas pilsētas tautas deputātu padomes izpildu komitejai par Andra Zviedra un Edgara Kārkliņa naidīgo darbību,[886] lemts, ka pirmā *invaliditātes* un otrā *jaunības* dēļ varas iestādes aprobežosies ar profilaktēšanu.[887] Saskaņā ar LPSR VDK rīcībā esošo informāciju Kārkliņa nodarījums arī nebija diez ko liels – viņš vien bija taisījis skrejlapas, bet nebija tās izplatījis.[888]

Jauniešu grupu dalībniekiem sodi bija diferencēti. *Dzirksteles* izveidotājiem stingrāki – Buliņam piesprieda piecus un Radziņam četrus gadus ieslodzījumā, bet pārējiem šīs grupas dalībniekiem –

[885] LVA, 1986. f., 1. apr., 41330. l., 1.sēj, 140. lp. [tulkojums no krievu valodas – J. Ķ.]
[886] 1938. gadā dzimušais Andris Zviedris bija II grupas invalīds. Viņš tika aizturēts 22. aprīlī uz aizdomu pamata par skrejlapu izplatīšanu. Nopratināšanā Andris Zviedris liecināja, ka 12. martā izgatavojis 19 skrejlapas, ko izplatīja Rīgas centrā, lai sabiedrībai parādītu, ka eksistē "pretpadomju pagrīdes organizācija, kura cīnās pret esošo padomju varu un vecā buržuāziskā režīma atjaunošanu Latvijā. [..] Bez tam Zviedris sacīja, ka pretpadomju lapiņu izgatavošanā un izplatīšanā viņš iesaistījis savu draugu Edgaru Kārkliņu," (LVA, PA-102. f., 15. apr., 8. l. 178.–179. lp.). LPSR VDK ziņojumā viņa vecāki raksturoti pozitīvi. Līdzīgi kā citi tā laika jaunieši, kas iesaistījās *pretpadomju* darbībā, arī Andris Zviedrs ietekmējās no Aleksandra Grīna (1895–1941) darbiem *Dvēseļu putenis* un *Pasaules vēsture*. Pamatojoties uz Andra Zviedra liecībām, bija aizturēt 1941. gadā dzimušais Edgars Kārkliņš, kurš bija izgatavojis 8 skrejlapas, bet nebija tās izplatījis. Arī Kārkliņa vecāku biogrāfijas izpēte nesniedz "kompromitējošu materiālu". Viņa māte, 1904. gadā dzimusī Olga Kārkliņš, bija trikotāžas fabrikas strādniece, bet tēvs kopš 1948. gada ar ģimeni kopā vairs nedzīvoja. LVA, PA-102. f., 15. apr., 8. l., 180. lp.
[887] LVA, PA-102. f., 15. apr., 8. l., 181. lp.
[888] LVA, PA-102. f., 15. apr., 8. l., 181. lp.

divus gadus ieslodzījumā. Visi *Dzirksteles* dalībnieki bija tiesāti atbilstoši KPFSR Krimināl kodeksa 58.[10] pantam un 58.[11] pantam. Rīcība Talsu jauniešu grupas ietvaros arī bija atšķirīga, ko noteica vecums. Vecākie – Treilībs, Štulbergs un Zaķis – tika notiesāti, bet attiecībā uz pārējiem trim

> "tika lemts par viņu nosūtīšanu uz nepilngadīgo koloniju".[889]

Pēteri Leju sodīja ar trim gadiem. Viņu tiesāja tikai atbilstoši KPFSR Krimināl kodeksa 58.[10] pantam. Turklāt viņš atdeva LPSR VDK lielāko daļu no saviem *pretpadomju* dzejoļiem.[890] Par atbildību mīkstinošu apstākli tika uzskatīts arī tas, ka viņš ir bijis III grupas invalīds un karojis PSRS bruņotajos spēkos.[891] Tomēr jāšaubās, vai piespriesto sodu var uzskatīt par samazinātu, salīdzinot ar to, kādu parasti piesprieda par līdzīga rakstura nodarījumiem Šīriņam, kuram septembrī tiesa piesprieda divus gadus ieslodzījuma, kā atbildību mīkstinošu apstākli atzīstot:

> "apsūdzētā personība, labais un nevainojamais darbs [..], labais raksturojums no darba vietas".[892]

Secinājumi

Vēršanos pret *pretpadomju propagandas un aģitācijas* veicējiem 1957. gadā bija saistīta ar plašākiem notikumiem. LPSR MP priekšsēdētājs Vilis Lācis 1959. gada 1. jūlija PSKP CK Prezidija sēdē par Ungārijas notikumu ietekmi Latvijā izteicās šādi:

> "Jāsaka tieši, ka ungāru notikumi sacēla daudz putekļu gan inteliģencē, gan jaunatnē. Viņi sākumā nesaprata, kas tie par notikumiem, un uzskatīja tos par revolūciju [..] Mūsu nacionālisti pacēla galvas pat tiktāl, ka draudēja: "Ja mums būs tāda situācija – pakārsim, nošausim." Dažus bija jāpieliek pie vietas."[893]

---

[889] LVA, 270. f., 1[c]. apr., 1144. l., 133. lp.
[890] LVA, 1986. f., 1. apr., 41862. l., 26. lp.
[891] LVA, 1986. f., 1. apr., 41862. l., 26. lp.
[892] LVA, 1986. f., 1. apr., 41332. l., 207. lp.
[893] Citēts pēc: Jansons, Ritvars. *LPSR drošības iestāžu darbība 1944.–1956. Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas

Līdz ar to vēršanās pret *pretpadomju propagandas un aģitācijas* izplatītājiem saistāma arī ar politiskās vadības vēlmi apspiest brīvdomību Ungārijas nemieru iespaidā.

Pretpadomju propaganda un aģitācija izpaudās visai dažādos veidos, un tajā iesaistīto personu motivācija un *pretpadomju* darbības izpausmes bija visai dažādas. Darbā secināts, ka 1957. gadā LPSR VDK aizsāka krimināllietas pret 111 cilvēkiem, no kurām 55 krimināllietās pret 68 cilvēkiem, kurus tiešā vai netiešā veidā apsūdzēja *pretpadomju propagandā un aģitācijā*. PSRS okupācijas varas iestādes apsūdzības pretpadomju *propagandā un aģitācijā* galvenokārt pamatoja uz operatīvās aģentūras darbu un denunciāciju. Krimināllietās un ar tām saistītajos dokumentos rodamas norādes, kas denunciācijas izmantoja savstarpēju rēķinu kārtošanā, lai gan šis aspekts prasa papildu pētījumus, to skaitā konkrēto personu intervēšanu.

PSRS kopumā *pretpadomju propaganda un aģitācija* saturiski bijusi visai eklektiska, tajā bija pārstāvēts ļoti plašs, bieži savstarpēji pretrunīgs uzskatu spektrs, savukārt Latvijas teritorijā *pretpadomju propagandas un aģitācijas* izpausmēs izteikti dominē neapmierinātība ar Latvijas teritorijā notiekošajām izmaiņām, arī salīdzinot ar Latvijas Republikas ekonomisko, tiesisko un politisko situāciju.

zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 2. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 248. lpp.

1. pielikums

1957. gada 14. marta pratināšanas protokols Aleksandra Grīnberga lietā uz 3 lapām.[894]

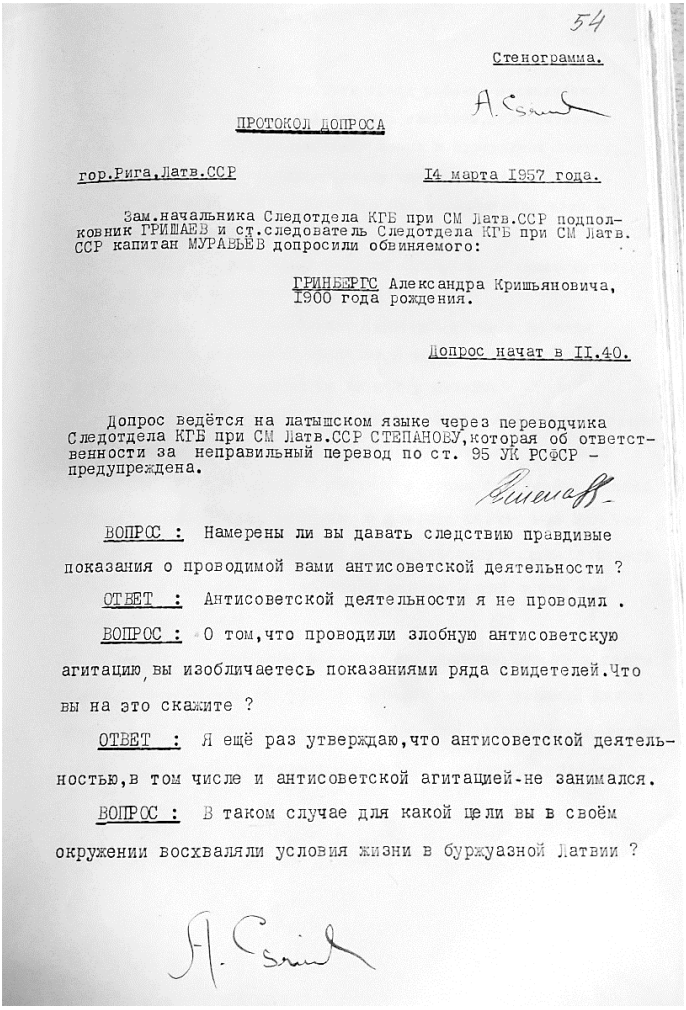

54

Стенограмма.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

гор.Рига,Латв.ССР 14 марта 1957 года.

Зам.начальника Следотдела КГБ при СМ Латв.ССР подполковник ГРИШАЕВ и ст.следователь Следотдела КГБ при СМ Латв. ССР капитан МУРАВЬЁВ допросили обвиняемого:

ГРИНБЕРГС Александра Кришьяновича, 1900 года рождения.

Допрос начат в 11.40.

Допрос ведётся на латышском языке через переводчика Следотдела КГБ при СМ Латв.ССР СТЕПАНОВУ, которая об ответственности за неправильный перевод по ст. 95 УК РСФСР – предупреждена.

ВОПРОС : Намерены ли вы давать следствию правдивые показания о проводимой вами антисоветской деятельности ?

ОТВЕТ : Антисоветской деятельности я не проводил .

ВОПРОС : О том,что проводили злобную антисоветскую агитацию, вы изобличаетесь показаниями ряда свидетелей.Что вы на это скажите ?

ОТВЕТ : Я ещё раз утверждаю,что антисоветской деятельностью,в том числе и антисоветской агитацией-не занимался.

ВОПРОС : В таком случае для какой цели вы в своём окружении восхваляли условия жизни в буржуазной Латвии ?

[894] LVA, 1986. f., 1. apr., 40845. l., 54.–56. lp.

55

2.-

ОТВЕТ : Да,я признаю,что среди рабочих механической мастерской ГУКтреста,где я работал слесарем,действительно в 1957 году я восхвалял условия жизни в буржуазной Латвии, поскольку считал,что раньше народ жил лучше,нежели теперь - при Советской власти.Делал это без определённой цели в беседе с рабочими.

ВОПРОС : А для какой цели вы охаивали условия жизни при Советской власти ?

ОТВЕТ : Я был недоволен налогами,которые на меня накладывались в связи с наличием у меня собственного дома, а также вычетами с зарплаты по месту работы.

Кроме того,я считал,что цены на товары и продовольствие теперь выше,чем это было в буржуазной Латвии и поэтому, сравнивая условия жизни в настоящее время с условиями жизни в буржуазной Латвии, говорил о том,что сейчас мне живётся труднее,чем до 1940 года,тем более,что раньше,т.е. в период буржуазной Латвии я зарабатывал хорошо и жил лучше чем в настоящее время.

ВОПРОС : Следствие располагает данными,что вы в своём окружении касались не только себя,но вообще условий жизни всего народа Латвии.Причём говорили,что теперь народ живёт якобы хуже,чем при буржуазном строе в Латвии.Признаёте это?

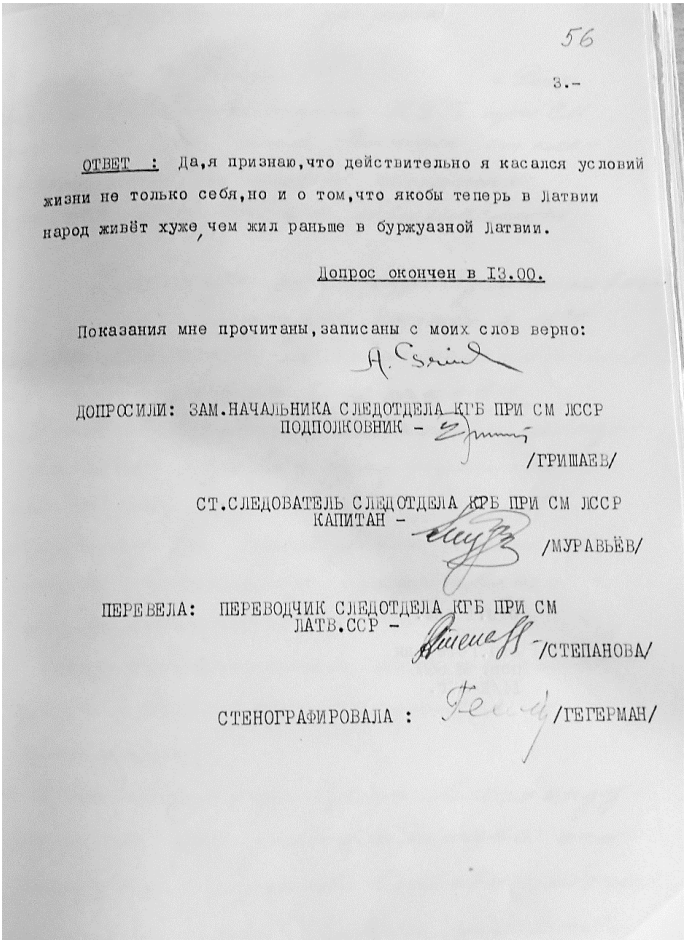

56

3.-

ОТВЕТ : Да,я признаю,что действительно я касался условий жизни не только себя,но и о том,что якобы теперь в Латвии народ живёт хуже, чем жил раньше в буржуазной Латвии.

Допрос окончен в 13.00.

Показания мне прочитаны,записаны с моих слов верно:

ДОПРОСИЛИ: ЗАМ.НАЧАЛЬНИКА СЛЕДОТДЕЛА КГБ ПРИ СМ ЛССР
ПОДПОЛКОВНИК - /ГРИШАЕВ/

СТ.СЛЕДОВАТЕЛЬ СЛЕДОТДЕЛА КГБ ПРИ СМ ЛССР
КАПИТАН - /МУРАВЬЁВ/

ПЕРЕВЕЛА: ПЕРЕВОДЧИК СЛЕДОТДЕЛА КГБ ПРИ СМ ЛАТВ.ССР - /СТЕПАНОВА/

СТЕНОГРАФИРОВАЛА : /ГЕГЕРМАН/

2. pielikums

1958. gada janvāra LKP CK biroja sēdes protokola fragments uz četrām lapām.[895]

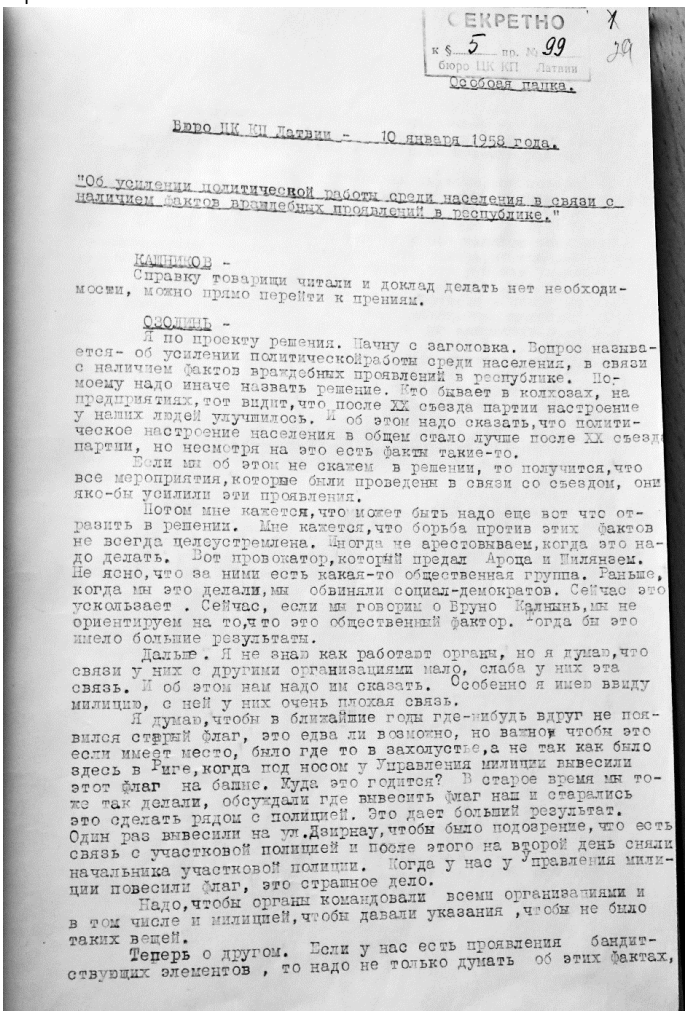

СЕКРЕТНО
К § 5 пр. № 99
Бюро ЦК КП Латвии
Особая папка.

Бюро ЦК КП Латвии - 10 января 1958 года.

"Об усилении политической работы среди населения в связи с наличием фактов враждебных проявлений в республике."

КАЛНЫНЬ -
Справку товарищи читали и доклад делать нет необходимости, можно прямо перейти к прениям.

ОЗОЛИНЬ -
Я по проекту решения. Начну с заголовка. Вопрос называется- об усилении политическойработы среди населени, в связи с наличием фактов враждебных проявлений в республике. По-моему надо иначе назвать решение. Кто бывает в колхозах, на предприятиях,тот видит,что после XX съезда партии настроение у наших людей улучшилось. И об этом надо сказать,что политическое настроение населения в общем стало лучше после XX съезда партии, но несмотря на это есть факты такие-то.
Если мы об этом не скажем в решении, то получится,что все мероприятия,которые были проведены в связи со съездом, они яко-бы усилили эти проявления.
Потом мне кажется,что может быть надо еще вот что отразить в решении. Мне кажется,что борьба против этих фактов не всегда целеустремлена. Иногда не арестовываем,когда это надо делать. Вот провокатор,который предал Ароца и Лиляневм. Не ясно,что за ними есть какая-то общественная группа. Раньше, когда мы это делали,мы обвиняли социал-демократов. Сейчас это ускользает . Сейчас, если мы говорим о Бруно Калныне,мы не ориентируем на то,что это общественный фактор. Тогда бы это имело больше результаты.
Дальше. Я не знаю как работают органы, но я думаю,что связи у них с другими организациями мало, слаба у них эта связь. И об этом нам надо им сказать. Особенно я имею ввиду милицию, с ней у них очень плохая связь.
Я думаю,чтобы в ближайшие годы где-нибудь вдруг не появился старый флаг, это едва ли возможно, но важно чтобы это если имеет место, было где то в захолустье,а не так как было здесь в Риге,когда под носом у Управления милиции вывесили этот флаг на башне. Куда это годится? В старое время мы тоже так делали, обсуждали где вывесить флаг наш и старались это сделать рядом с полицией. Это дает больший результат. Один раз вывесили на ул.Дзирнау,чтобы было подозрение,что есть связь с участковой полицией и после этого на второй день сняли начальника участковой полиции. Когда у нас у Управления милиции повесили флаг, это страшное дело.
Надо,чтобы органы командовали всеми организациями и в том числе и милицией,чтобы давали указания ,чтобы не было таких вещей.
Теперь о другом. Если у нас есть проявления бандитствующих элементов , то надо не только думать об этих фактах,

[895] LVA, PA-101. f., 20. apr., 48a. l., 29.–32. lpp.

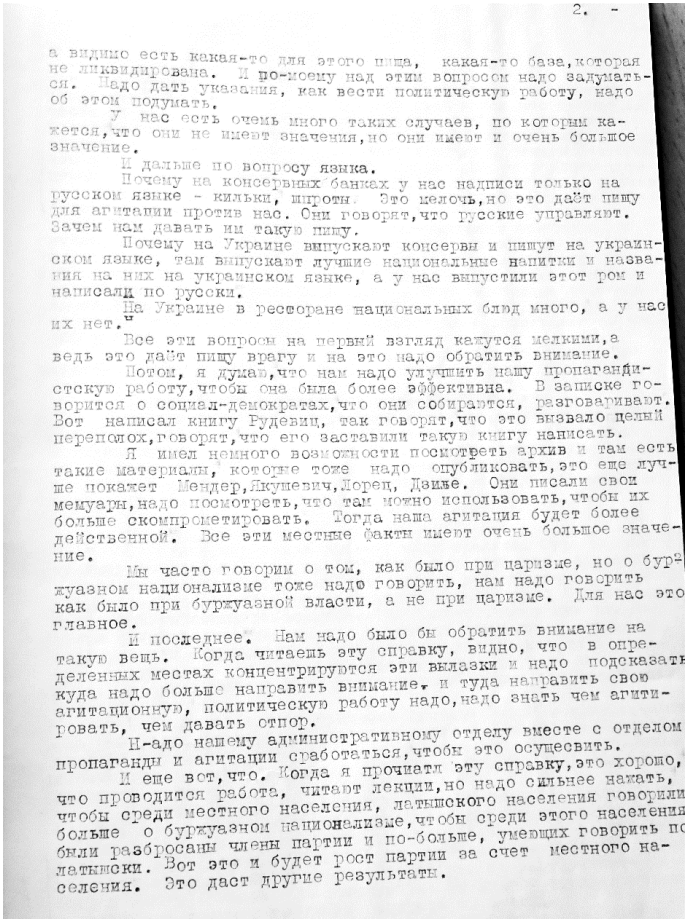

2. -

а видимо есть какая-то для этого ниша, какая-то база, которая не ликвидирована. И по-моему над этим вопросом надо задуматься. Надо дать указания, как вести политическую работу, надо об этом подумать.

У нас есть очень много таких случаев, по которым кажется, что они не имеют значения, но они имеют и очень большое значение.

И дальше по вопросу языка.

Почему на консервных банках у нас надписи только на русском языке - кильки, шпроты. Это мелочь, но это дайт пищу для агитации против нас. Они говорят, что русские управляют. Зачем нам давать им такую пищу.

Почему на Украине выпускают консервы и пишут на украинском языке, там выпускают лучшие национальные напитки и названия на них на украинском языке, а у нас выпустили этот ром и написали по русски.

На Украине в ресторане национальных блюд много, а у нас их нет."

Все эти вопросы на первый взгляд кажутся мелкими, а ведь это дайт пищу врагу и на это надо обратить внимание.

Потом, я думаю, что нам надо улучшить нашу пропагандистскую работу, чтобы она была более эффективна. В записке говорится о социал-демократах, что они собираются, разговаривают. Вот написал книгу Рудевич, так говорят, что это вызвало целый переполох, говорят, что его заставили такую книгу написать.

Я имел немного возможности посмотреть архив и там есть такие материалы, которые тоже надо опубликовать, это еще лучше покажет Мендер, Якушевич, Лорец, Дзибе. Они писали свои мемуары, надо посмотреть, что там можно использовать, чтобы их больше скомпрометировать. Тогда наша агитация будет более действенной. Все эти местные факты имеют очень большое значение.

Мы часто говорим о том, как было при царизме, но о буржуазном национализме тоже надо говорить, нам надо говорить как было при буржуазной власти, а не при царизме. Для нас это главное.

И последнее. Нам надо было бы обратить внимание на такую вещь. Когда читаешь эту справку, видно, что в определенных местах концентрируются эти вылазки и надо подсказать куда надо больше направить внимание, и туда направить свою агитационную, политическую работу надо, надо знать чем агитировать, чем давать отпор.

И-надо нашему административному отделу вместе с отделом пропаганды и агитации сработаться, чтобы это осуществить.

И еще вот, что. Когда я прочитал эту справку, это хорошо, что проводится работа, читают лекции, но надо сильнее нажать, чтобы среди местного населения, латышского населения говорили больше о буржуазном национализме, чтобы среди этого населения были разбросаны члены партии и по-больше, умеющих говорить по латышски. Вот это и будет рост партии за счет местного населения. Это даст другие результаты.

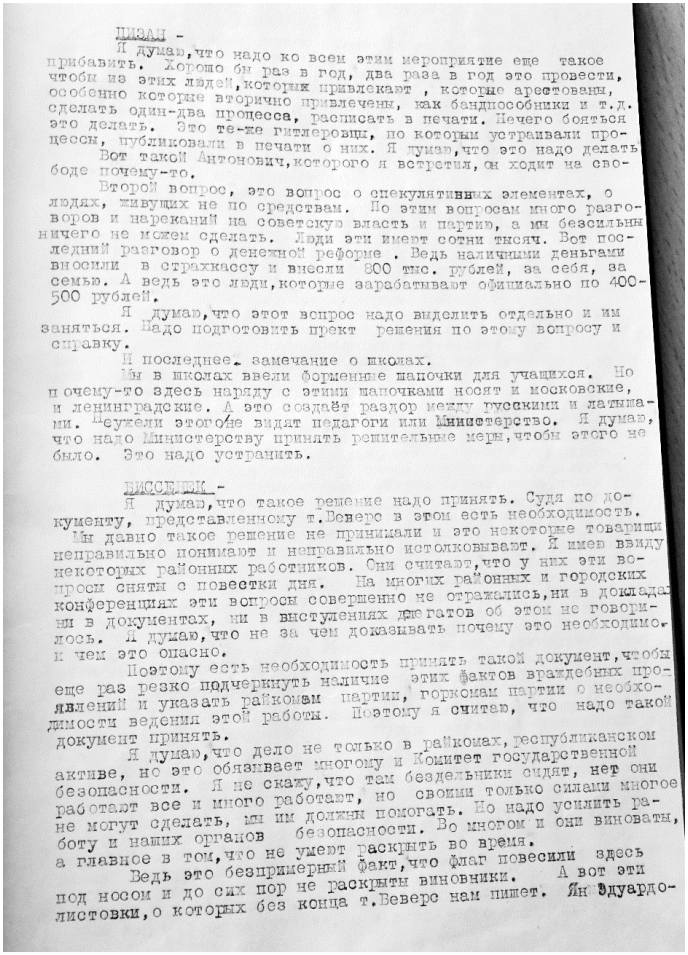

ПИЗАН -

Я думаю, что надо ко всем этим мероприятие еще такое прибавить. Хорошо бы раз в год, два раза в год это провести, чтобы из этих людей, которых привлекают, которые арестованы, особенно которые вторично привлечены, как бандпособники и т.д. сделать один-два процесса, расписать в печати. Нечего бояться это делать. Это те-же гитлеровцы, по которым устраивали процессы, публиковали в печати о них. Я думаю, что это надо делать

Вот такой Антонович, которого я встретил, он ходит на свободе почему-то.

Второй вопрос, это вопрос о спекулятивных элементах, о людях, живущих не по средствам. По этим вопросам много разговоров и нареканий на советскую власть и партию, а мы безсильны ничего не можем сделать. Люди эти имеют сотни тысяч. Вот последний разговор о денежной реформе. Ведь наличными деньгами вносили в страхкассу и внесли 800 тыс. рублей, за себя, за семью. А ведь это люди, которые зарабатывают официально по 400-500 рублей.

Я думаю, что этот вопрос надо выделить отдельно и им заняться. Надо подготовить прект решения по этому вопросу и справку.

И последнее замечание о школах.

Мы в школах ввели форменные шапочки для учащихся. Но почему-то здесь наряду с этими шапочками носят и московские, и ленинградские. А это создаёт раздор между русскими и латышами. Неужели этого не видят педагоги или Министерство. Я думаю, что надо Министерству принять решительные меры, чтобы этого не было. Это надо устранить.

ВИССЕЛЕК -

Я думаю, что такое решение надо принять. Судя по документу, представленному т.Веверс в этом есть необходимость.

Мы давно такое решение не принимали и это некоторые товарищи неправильно понимают и неправильно истолковывают. Я имею ввиду некоторых районных работников. Они считают, что у них эти вопросы сняты с повестки дня. На многих районных и городских конференциях эти вопросы совершенно не отражались, ни в докладах ни в документах, ни в выступлениях делегатов об этом не говорилось. Я думаю, что не за чем доказывать почему это необходимо и чем это опасно.

Поэтому есть необходимость принять такой документ, чтобы еще раз резко подчеркнуть наличие этих фактов враждебных проявлений и указать райкомам партии, горкомам партии о необходимости ведения этой работы. Поэтому я считаю, что надо такой документ принять.

Я думаю, что дело не только в райкомах, республиканском активе, но это обязывает многому и Комитет государственной безопасности. Я не скажу, что там бездельники сидят, нет они работают все и много работают, но своими только силами многое не могут сделать, мы им должны помогать. Но надо усилить работу и наших органов безопасности. Во многом и они виноваты, а главное в том, что не умеют раскрыть во время.

Ведь это безпримерный факт, что флаг повесили здесь под носом и до сих пор не раскрыты виновники. А вот эти листовки, о которых без конца т.Веверс нам пишет. Ян Эдуардо-

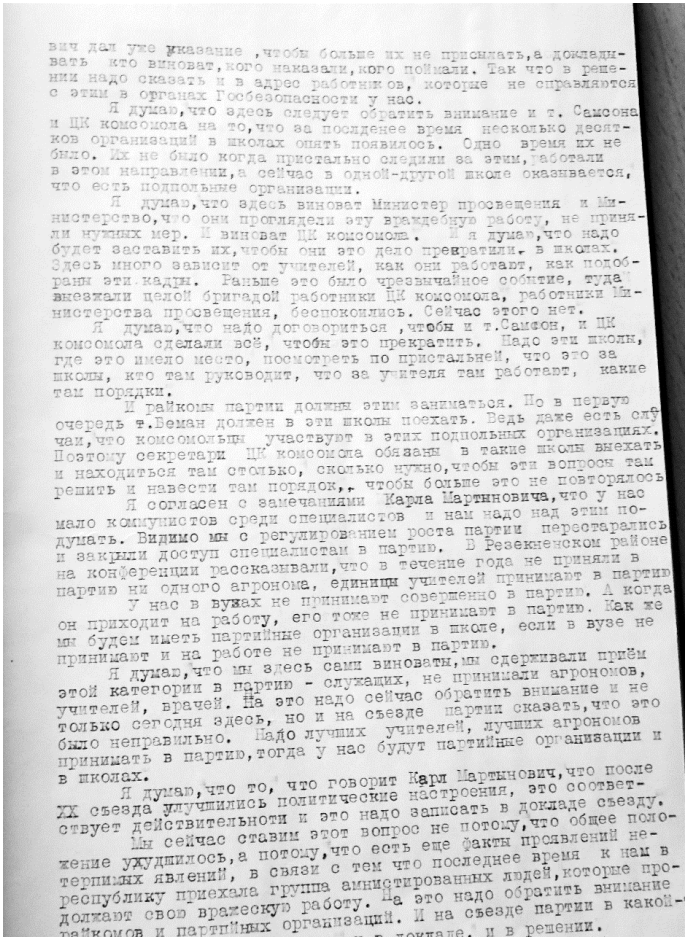

вич дал уже указание ,чтобы больше их не принимать,а докладывать кто виноват,кого наказали,кого поймали. Так что в решении надо сказать и в адрес работников, которые не справляются с этим в органах Госбезопасности у нас.

Я думаю,что здесь следует обратить внимание и т. Самсона и ЦК комсомола на то,что за последнее время несколько десятков организаций в школах опять появилось. Одно время их не было. Их не было когда пристально следили за этим,работали в этом направлении,а сейчас в одной-другой школе оказывается, что есть подпольные организации.

Я думаю,что здесь виноват Министер просвещения и Министерство,что они проглядели эту враждебную работу, не приняли нужных мер. И виноват ЦК комсомола. Я думаю,что надо будет заставить их,чтобы они это дело прекратили в школах. Здесь много зависит от учителей, как они работают, как подобраны эти кадры. Раньше это было чрезвычайное событие, туда внезжали целой бригадой работники ЦК комсомола, работники Министерства просвещения, беспокоились. Сейчас этого нет.

Я думаю,что надо договориться ,чтобы и т.Самсон, и ЦК комсомола сделали всё, чтобы это прекратить. Надо эти школы, где это имело место, посмотреть по пристальней, что это за школы, кто там руководит, что за учителя там работают, какие там порядки.

И райкомы партии должны этим заниматься. По в первую очередь т.Веман должен в эти школы поехать. Ведь даже есть случаи,что комсомольцы участвуют в этих подпольных организациях. Поэтому секретари ЦК комсомола обязаны в такие школы внехать и находиться там столько, сколько нужно,чтобы эти вопросы там решить и навести там порядок,, чтобы больше это не повторялось.

Я согласен с замечаниями Карла Мартиновича,что у нас мало коммунистов среди специалистов и нам надо над этим подумать. Видимо мы с регулированием роста партии перестарались и закрыли доступ специалистам в партию. В Резекненском районе на конференции рассказывали,что в течение года не приняли в партию ни одного агронома, единицы учителей принимают в партию. У нас в вузах не принимают совершенно в партию. А когда он приходит на работу, его тоже не принимают в партию. Как же мы будем иметь партийные организации в школе, если в вузе не принимают и на работе не принимают в партию.

Я думаю,что мы здесь сами виноваты,мы сдерживали приём этой категории в партию - служащих, не принимали агрономов, учителей, врачей. На это надо сейчас обратить внимание и не только сегодня здесь, но и на съезде партии сказать,что это было неправильно. Надо лучших учителей, лучших агрономов принимать в партию,тогда у нас будут партийные организации и в школах.

Я думаю,что то, что говорит Карл Мартынович,что после XX съезда улучшились политические настроения, это соответствует действительности и это надо записать в докладе съезду.

Мы сейчас ставим этот вопрос не потому,что общее положение ухудшилось,а потому,что есть еще факты проявлений нетерпимых явлений, в связи с тем что последнее время к нам в республику приехала группа амнистированных людей,которые продолжают свою вражескую работу. На это надо обратить внимание райкомов и партийных организаций. И на съезде партии в какой-

3. pielikums

1958. gada 3. martā LPSR prokurora vietnieka Jura Sproģa slepenu iebildumu Nr. 2-447c. fragments uz divām lapām.[896]

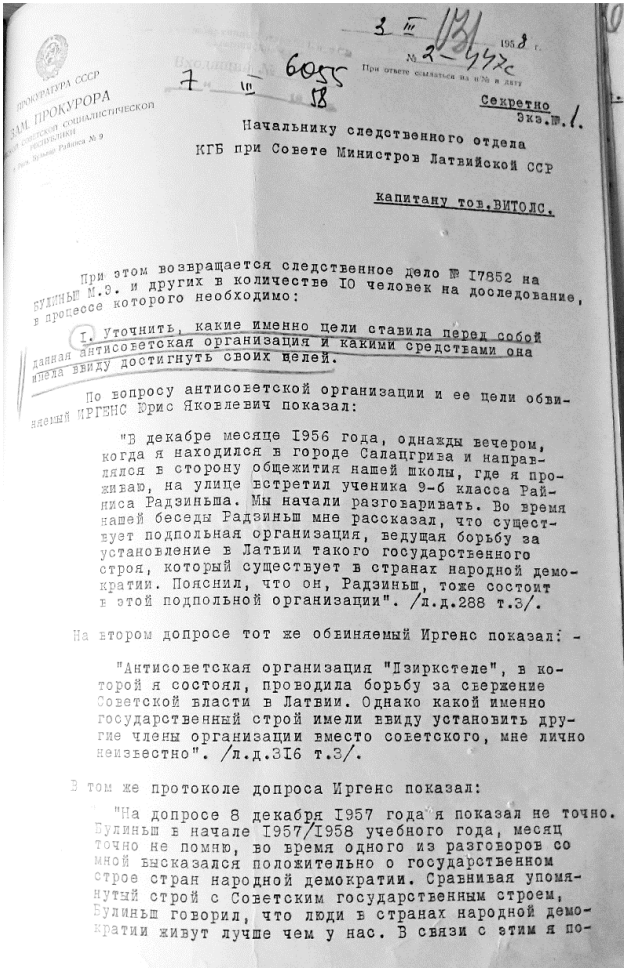

ПРОКУРАТУРА СССР
ЗАМ. ПРОКУРОРА
Латвийской Советской Социалистической
Республики
г. Рига, Бульвар Райниса № 9

3 III 1958 г.
№ 2-447с
При ответе ссылаться на № и дату

7 III 6035 58

Секретно
Экз.№ 1.

Начальнику следственного отдела
КГБ при Совете Министров Латвийской ССР

капитану тов.ВИТОЛС.

При этом возвращается следственное дело № I7852 на БУЛИНЬ М.Э. и других в количестве IO человек на доследование, в процессе которого необходимо:

I. Уточнить, какие именно цели ставила перед собой данная антисоветская организация и какими средствами она имела ввиду достигнуть своих целей.

По вопросу антисоветской организации и ее цели обвиняемый ИРГЕНС Юрис Яковлевич показал:

"В декабре месяце I956 года, однажды вечером, когда я находился в городе Салацгрива и направлялся в сторону общежития нашей школы, где я проживал, на улице встретил ученика 9-б класса Райниса Радзиньша. Мы начали разговаривать. Во время нашей беседы Радзиньш мне рассказал, что существует подпольная организация, ведущая борьбу за установление в Латвии такого государственного строя, который существует в странах народной демократии. Пояснил, что он, Радзиньш, тоже состоит в этой подпольной организации". /л.д.288 т.3/.

На втором допросе тот же обвиняемый Иргенс показал: -

"Антисоветская организация "Дзиркстеле", в которой я состоял, проводила борьбу за свержение Советской власти в Латвии. Однако какой именно государственный строй имели ввиду установить другие члены организации вместо советского, мне лично неизвестно". /л.д.3I6 т.3/.

В том же протоколе допроса Иргенс показал:

"На допросе 8 декабря I957 года я показал не точно. Булиньш в начале I957/I958 учебного года, месяц точно не помню, во время одного из разговоров со мной высказался положительно о государственном строе стран народной демократии. Сравнивая упомянутый строй с Советским государственным строем, Булиньш говорил, что люди в странах народной демократии живут лучше чем у нас. В связи с этим я по-

[896] LVA, 1221. f.,1ᶜ. apr., 162. l., 31.–32. lp.

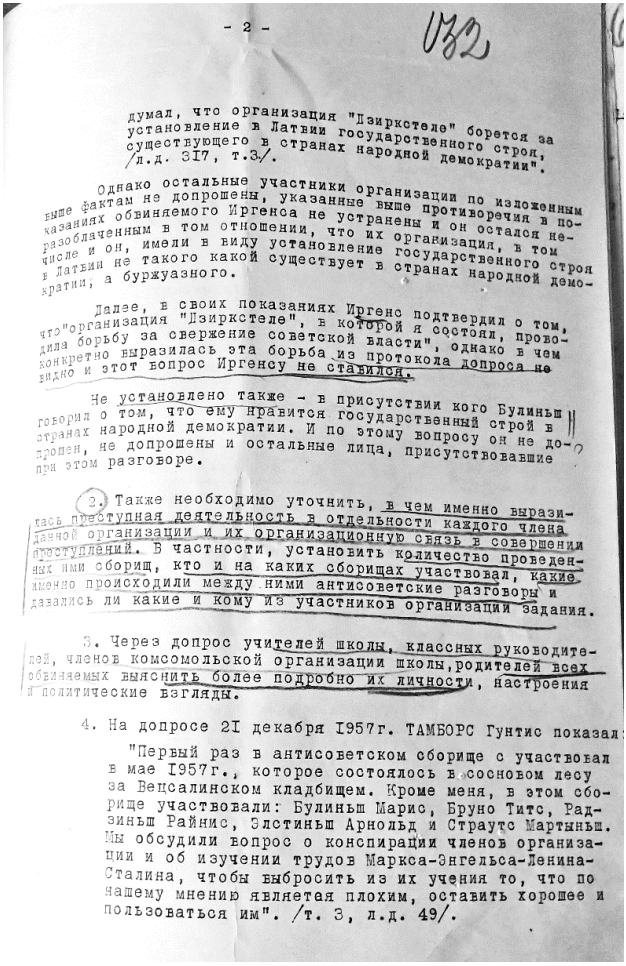

- 2 -

думал, что организация "Дзиркстеле" борется за установление в Латвии государственного строя, существующего в странах народной демократии". /л.д. 317, т.3/.

Однако остальные участники организации по изложенным выше фактам не допрошены, указанные выше противоречия в показаниях обвиняемого Иргенса не устранены и он остался неразоблаченным в том отношении, что их организация, в том числе и он, имели в виду установление государственного строя в Латвии не такого какой существует в странах народной демократии, а буржуазного.

Далее, в своих показаниях Иргенс подтвердил о том, что "организация "Дзиркстеле", в которой я состоял, проводила борьбу за свержение советской власти", однако в чем конкретно выразилась эта борьба из протокола допроса не видно и этот вопрос Иргенсу не ставился.

Не установлено также - в присутствии кого Булиньш говорил о том, что ему нравится государственный строй в странах народной демократии. И по этому вопросу он не допрошен, не допрошены и остальные лица, присутствовавшие при этом разговоре.

2. Также необходимо уточнить, в чем именно выразилась преступная деятельность в отдельности каждого члена данной организации и их организационную связь в совершении преступлений. В частности, установить количество проведенных ими сборищ, кто и на каких сборищах участвовал, какие именно происходили между ними антисоветские разговоры и давались ли какие и кому из участников организации задания.

3. Через допрос учителей школы, классных руководителей, членов комсомольской организации школы, родителей всех обвиняемых выяснить более подробно их личности, настроения и политические взгляды.

4. На допросе 21 декабря 1957г. ТАМБОРС Гунтис показал:

"Первый раз в антисоветском сборище с участвовал в мае 1957г., которое состоялось в сосновом лесу за Вецсалинском кладбищем. Кроме меня, в этом сборище участвовали: Булиньш Марис, Бруно Титс, Радзиньш Райнис, Элстиньш Арнольд и Страуте Мартиньш. Мы обсудили вопрос о конспирации членов организации и об изучении трудов Маркса-Энгельса-Ленина-Сталина, чтобы выбросить из их учения то, что по нашему мнению являетая плохим, оставить хорошее и пользоваться им". /т. 3, л.д. 49/.

4. pielikums

LPSR VDK 4. daļas 4. nodaļas vecākā operatīvi pilnvarotā Voldemāra Dembovska 1957. gada 13. decembra nolēmums par pasta korespondences izņemšanu uz vienas lapas.[897]

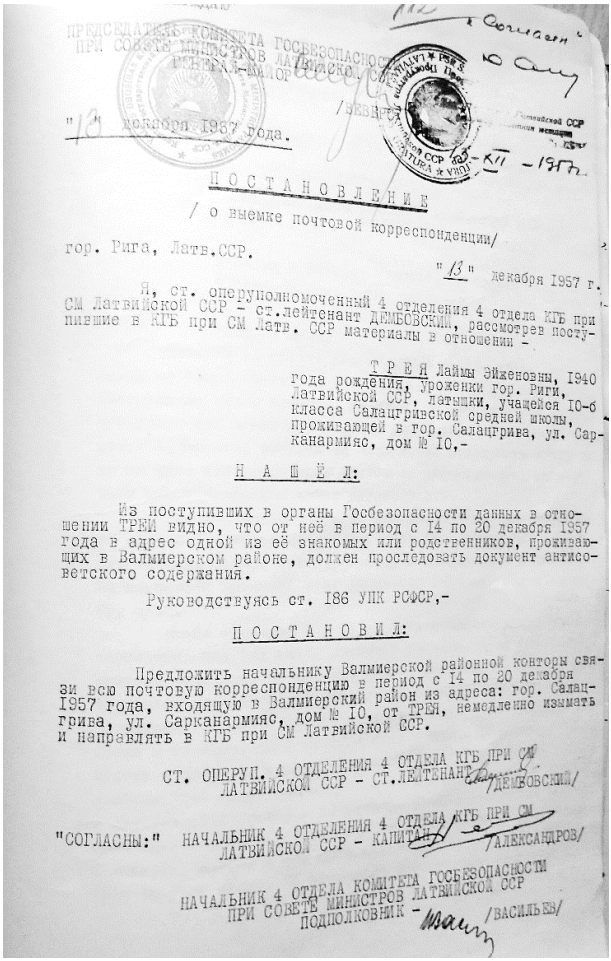

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ ЛАТВИЙСКОЙ ССР

"13" декабря 1957 года.

П О С Т А Н О В Л Е Н И Е

/ о выемке почтовой корреспонденции/

гор. Рига, Латв.ССР. "13" декабря 1957 г.

Я, ст. оперуполномоченный 4 отделения 4 отдела КГБ при СМ Латвийской ССР - ст.лейтенант ДЕМБОВСКИЙ, рассмотрев поступившие в КГБ при СМ Латв. ССР материалы в отношении -

ТРЕЙ Лаймы Эйженовны, 1940 года рождения, уроженки гор. Риги, Латвийской ССР, латышки, учащейся 10-б класса Салацгривинской средней школы, проживающей в гор. Салацгрива, ул. Сарканармияс, дом № 10,-

Н А Ш Ё Л:

Из поступивших в органы Госбезопасности данных в отношении ТРЕЙ видно, что от неё в период с 14 по 20 декабря 1957 года в адрес одной из её знакомых или родственников, проживающих в Валмиерском районе, должен проследовать документ антисоветского содержания.

Руководствуясь ст. 186 УПК РСФСР,-

П О С Т А Н О В И Л:

Предложить начальнику Валмиерской районной конторы связи всю почтовую корреспонденцию в период с 14 по 20 декабря 1957 года, входящую в Валмиерский район из адреса: гор. Салацгрива, ул. Сарканармияс, дом № 10, от ТРЕЙ, немедленно изымать и направлять в КГБ при СМ Латвийской ССР.

СТ. ОПЕРУП. 4 ОТДЕЛЕНИЯ 4 ОТДЕЛА КГБ ПРИ СМ
ЛАТВИЙСКОЙ ССР - СТ.ЛЕЙТЕНАНТ /ДЕМБОВСКИЙ/

"СОГЛАСНЫ:" НАЧАЛЬНИК 4 ОТДЕЛЕНИЯ 4 ОТДЕЛА КГБ ПРИ СМ
ЛАТВИЙСКОЙ ССР - КАПИТАН /АЛЕКСАНДРОВ/

НАЧАЛЬНИК 4 ОТДЕЛА КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ ЛАТВИЙСКОЙ ССР
ПОДПОЛКОВНИК - /ВАСИЛЬЕВ/

[897] LVA, 1986. f., 1. apr., 41999. l., 5. sēj., 112. lp.

5. pielikums

LPSR VDK priekšsēdētāja Jāņa Vēvera 1958. gada 5. aprīļa pilnīgi slepens speciņojums Nr. 1/309 LPSR MP priekšsēdētājam Vilim Lācim uz trim lapām.[898]

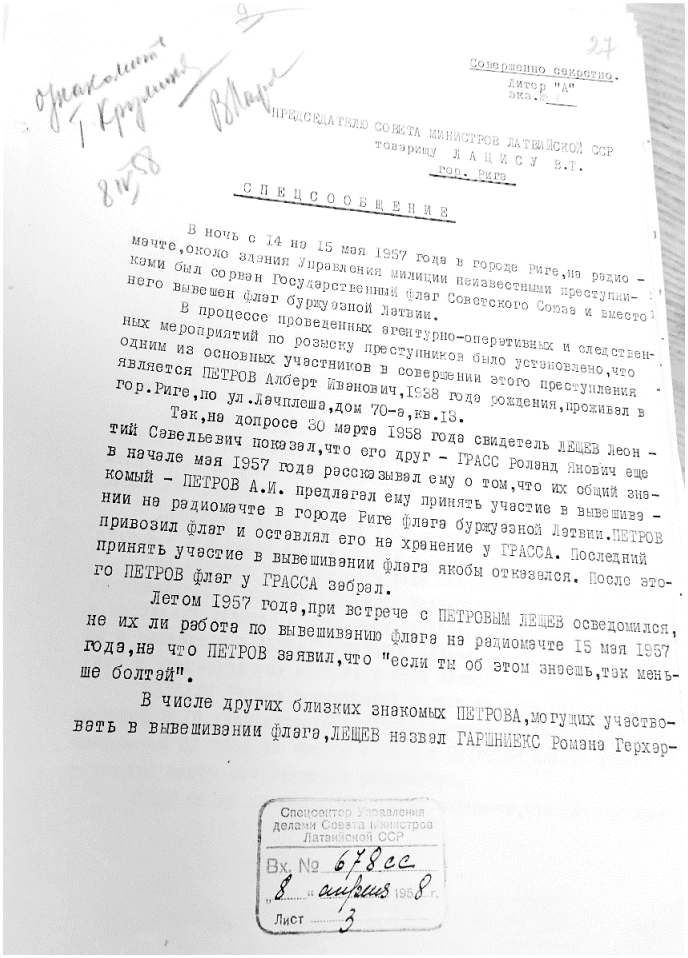

Совершенно секретно.
Литер "А"
Экз. №

ПРЕДСЕДАТЕЛЮ СОВЕТА МИНИСТРОВ ЛАТВИЙСКОЙ ССР
товарищу ЛАЦИСУ В.Т.
гор. Рига

СПЕЦСООБЩЕНИЕ

В ночь с 14 на 15 мая 1957 года в городе Риге,на радио - мачте,около здания Управления милиции неизвестными преступниками был сорван Государственный флаг Советского Союза и вместо него вывешен флаг буржуазной Латвии.

В процессе проведенных агентурно-оперативных и следственных мероприятий по розыску преступников было установлено,что одним из основных участников в совершении этого преступления является ПЕТРОВ Альберт Янович,1938 года рождения,проживал в гор.Риге,по ул.Лачплеша,дом 70-а,кв.15.

Так,на допросе 30 марта 1958 года свидетель ЛЕЩЕВ Леонтий Савельевич показал,что его друг - ГРАСС Роланд Янович еще в начале мая 1957 года рассказывал ему о том,что их общий знакомый - ПЕТРОВ А.И. предлагал ему принять участие в вывешивании на радиомачте в городе Риге флага буржуазной Латвии.ПЕТРОВ привозил флаг и оставлял его на хранение у ГРАССА. Последний принять участие в вывешивании флага якобы отказался. После этого ПЕТРОВ флаг у ГРАССА забрал.

Летом 1957 года,при встрече с ПЕТРОВЫМ ЛЕЩЕВ осведомился, не их ли работа по вывешиванию флага на радиомачте 15 мая 1957 года,на что ПЕТРОВ заявил,что "если ты об этом знаешь,так меньше болтай".

В числе других близких знакомых ПЕТРОВА,могущих участвовать в вывешивании флага,ЛЕЩЕВ назвал ГАРШНИЕКС Ромэна Герхэр-

Спецсектор Управления делами Совета Министров Латвийской ССР
Вх. № 678сс
„8" апреля 1958 г.
Лист 3

[898] LVA, 270. f., 1ᶜ. apr., 1205. l., 27.–29. lp.

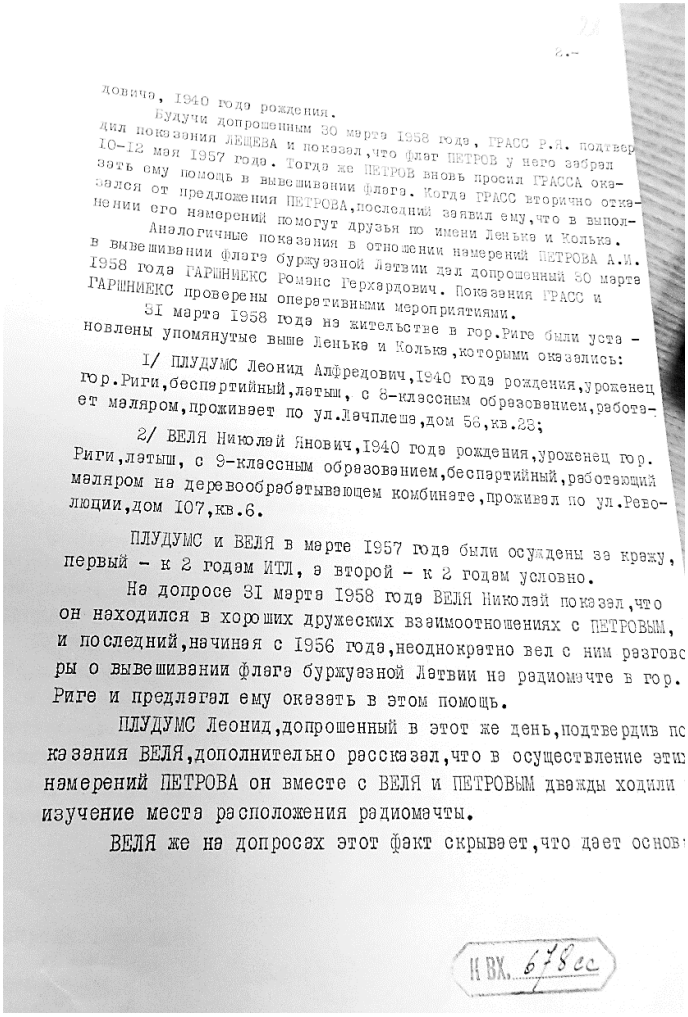

ДОВИЧА, 1940 ГОДА РОЖДЕНИЯ.

Будучи допрошенным 30 марта 1958 года, ГРАСС Р.А. подтвер
дил показания ЛЕЩЕВА и показал, что флаг ПЕТРОВ у него забрал
10-12 мая 1957 года. Тогда же ПЕТРОВ вновь просил ГРАССА ока-
зать ему помощь в вывешивании флага. Когда ГРАСС вторично отка-
зался от предложения ПЕТРОВА, последний заявил ему, что в выпол-
нении его намерений помогут друзья по имени Леньке и Кольке.

Аналогичные показания в отношении намерений ПЕТРОВА А.И.
в вывешивании флага буржуазной Латвии дал допрошенный 30 марта
1958 года ГАРШНИЕКС Роланс Герхардович. Показания ГРАСС и
ГАРШНИЕКС проверены оперативными мероприятиями.

31 марта 1958 года на жительстве в гор.Риге были уста -
новлены упомянутые выше Леньке и Кольке, которыми оказались:

1/ ПЛУДУМС Леонид Алфредович, 1940 года рождения, уроженец
гор.Риги, беспартийный, латыш, с 8-классным образованием, работа-
ет мэляром, проживает по ул.Лачплеша, дом 58, кв.23;

2/ ВЕЛЯ Николай Янович, 1940 года рождения, уроженец гор.
Риги, латыш, с 9-классным образованием, беспартийный, работающий
мэляром на деревообрабатывающем комбинате, проживал по ул.Рево-
люции, дом 107, кв.6.

ПЛУДУМС и ВЕЛЯ в марте 1957 года были осуждены за кражу,
первый - к 2 годам ИТЛ, а второй - к 2 годам условно.

На допросе 31 марта 1958 года ВЕЛЯ Николай показал, что
он находился в хороших дружеских взаимоотношениях с ПЕТРОВЫМ,
и последний, начиная с 1956 года, неоднократно вел с ним разгово
ры о вывешивании флага буржуазной Латвии на радиомачте в гор.
Риге и предлагал ему оказать в этом помощь.

ПЛУДУМС Леонид, допрошенный в этот же день, подтвердив по
казания ВЕЛЯ, дополнительно рассказал, что в осуществление эти
намерений ПЕТРОВА он вместе с ВЕЛЯ и ПЕТРОВЫМ дважды ходили
изучение места расположения радиомачты.

ВЕЛЯ же на допросах этот факт скрывает, что дает основ

Н ВК. 678 сс

3.-

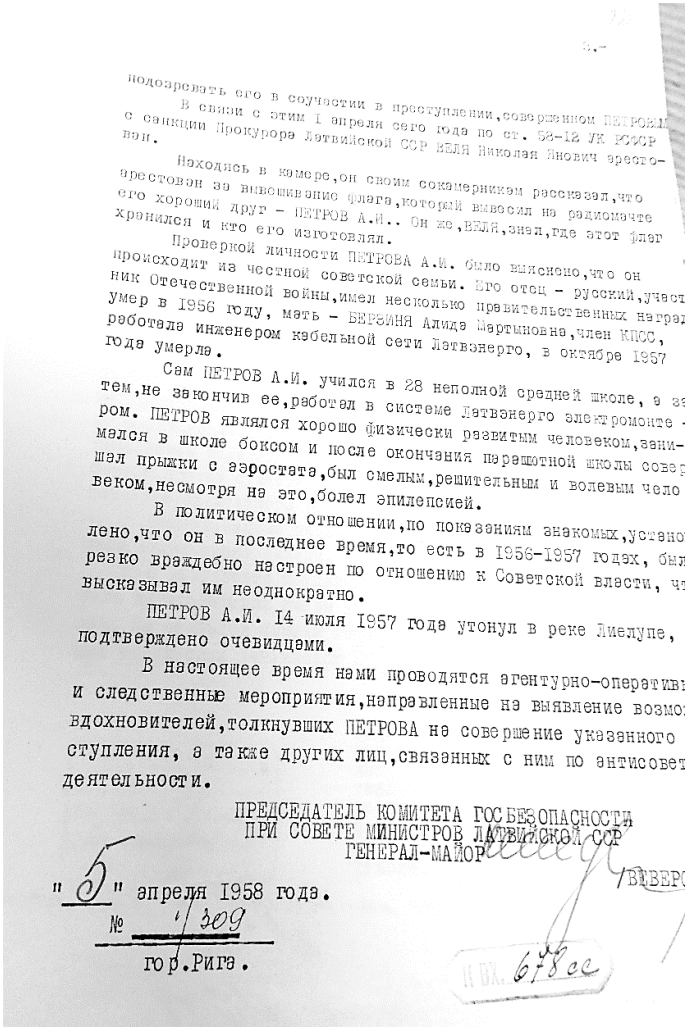

подозревать его в соучастии в преступлении, совершенном ПЕТРОВЫМ

В связи с этим 1 апреля сего года по ст. 58-12 УК РСФСР с санкции Прокурора Латвийской ССР ВЕЛЯ Николая Янович арестован.

Находясь в камере, он своим сокамерникам рассказал, что арестован за вывешивание флага, который вывесил на радиомачте его хороший друг - ПЕТРОВ А.И.. Он же, ВЕЛЯ, знал, где этот флаг хранился и кто его изготовлял.

Проверкой личности ПЕТРОВА А.И. было выяснено, что он происходит из честной советской семьи. Его отец - русский, участник Отечественной войны, имел несколько правительственных наград умер в 1956 году, мать - БЕРЗИНЯ Алида Мартыновна, член КПСС, работала инженером кабельной сети Латвэнерго, в октябре 1957 года умерла.

Сам ПЕТРОВ А.И. учился в 28 неполной средней школе, а затем, не закончив ее, работал в системе Латвэнерго электромонтером. ПЕТРОВ являлся хорошо физически развитым человеком, занимался в школе боксом и после окончания парашютной школы совершал прыжки с аэростата, был смелым, решительным и волевым человеком, несмотря на это, болел эпилепсией.

В политическом отношении, по показаниям знакомых, установлено, что он в последнее время, то есть в 1956-1957 годах, был резко враждебно настроен по отношению к Советской власти, что высказывал им неоднократно.

ПЕТРОВ А.И. 14 июля 1957 года утонул в реке Лиелупе, подтверждено очевидцами.

В настоящее время нами проводятся агентурно-оперативные и следственные мероприятия, направленные на выявление возможных вдохновителей, толкнувших ПЕТРОВА на совершение указанного преступления, а также других лиц, связанных с ним по антисоветской деятельности.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ ЛАТВИЙСКОЙ ССР
ГЕНЕРАЛ-МАЙОР /ВЕВЕРС

"5" апреля 1958 года.

№ 1/309

гор. Рига.

К ВХ. 678 сс

6. pielikums

LPSR VDK priekšsēdētāja Jāņa Vēvera ziņojums LKP CK otrajam sekretāram Fiļipam Kašņikovam par Vladislava Gehta 1957. gada 24. jūlija sūdzību (bez pielikuma).[899]

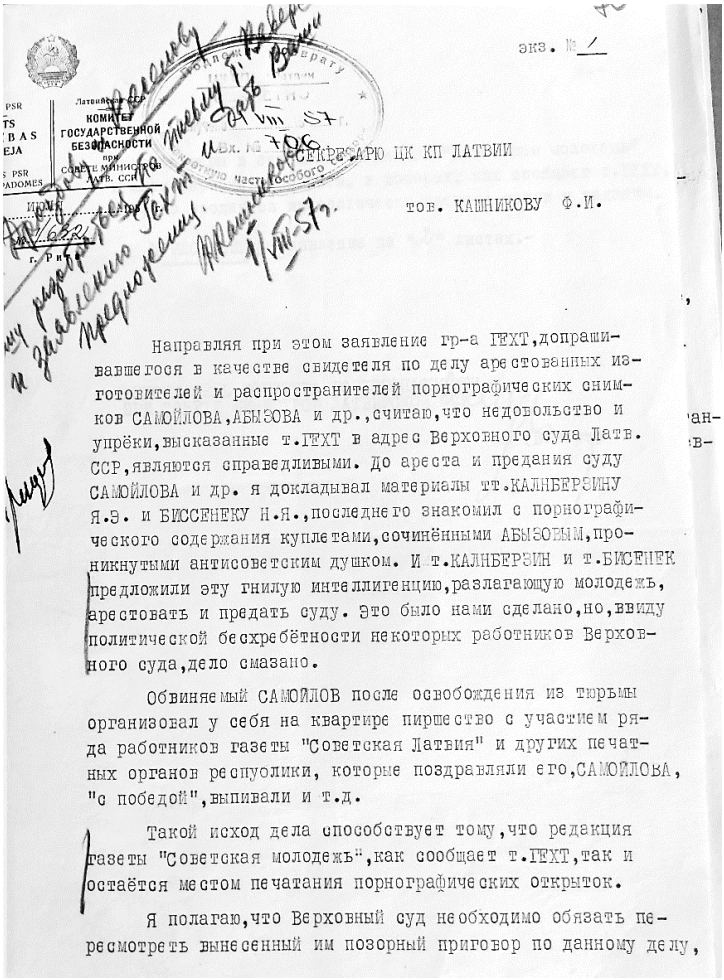

Латвийская ССР
КОМИТЕТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ Латв. ССР

экз. № 1

СЕКРЕТАРЮ ЦК КП ЛАТВИИ

тов. КАШНИКОВУ Ф.И.

Направляя при этом заявление гр-а ГЕХТ,допрашивавшегося в качестве свидетеля по делу арестованных изготовителей и распространителей порнографических снимков САМОЙЛОВА,АБЫЗОВА и др.,считаю,что недовольство и упрёки,высказанные т.ГЕХТ в адрес Верховного суда Латв. ССР,являются справедливыми. До ареста и предания суду САМОЙЛОВА и др. я докладывал материалы тт.КАЛНБЕРЗИНУ Я.Э. и БИССЕНЕКУ Н.Я.,последнего знакомил с порнографического содержания куплетами,сочинёнными АБЫЗОВЫМ,проникнутыми антисоветским душком. И т.КАЛНБЕРЗИН и т.БИССЕНЕК предложили эту гнилую интеллигенцию,разлагающую молодежь, арестовать и предать суду. Это было нами сделано,но,ввиду политической бесхребётности некоторых работников Верховного суда,дело смазано.

Обвиняемый САМОЙЛОВ после освобождения из тюрьмы организовал у себя на квартире пиршество с участием ряда работников газеты "Советская Латвия" и других печатных органов республики, которые поздравляли его,САМОЙЛОВА, "с победой",выпивали и т.д.

Такой исход дела способствует тому,что редакция газеты "Советская молодежь",как сообщает т.ГЕХТ,так и остаётся местом печатания порнографических открыток.

Я полагаю,что Верховный суд необходимо обязать пересмотреть вынесенный им позорный приговор по данному делу,

[899] LVA, PA-101. f., 20. apr., 95. l., 70.–71. lp.

принять меры в отношении редакции "Советская молодежь" и антиквариатов гор.Риги, в которых, как сообщает т.ТЕХТ, открыто продаются идеологически вредные книги и издания.

ПРИЛОЖЕНИЕ: заявление на "2" листах.-

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ ЛАТВИЙСКОЙ ССР

(Веверс)

The KGB Actions against the *Anti-Soviet Agitation and Propaganda*: Analysis of Criminal Cases of the LSSR KGB in 1957

This article presents the analysis of the LSSR KGB criminal proceedings which were initiated in 1957 against those accused of *anti-Soviet propaganda and agitation*. This time is significant because of the increasing anti-Soviet and anti-communist attitudes especially in the Eastern European region due to the anti-communist uprisings in Hungary in 1956. Those attitudes were present in the LSSR, which can be detected because of the increasing number of prosecutions during 1957 and 1958. If in 1956 the criminal proceedings on the grounds of *anti-Soviet agitation and propaganda* were brought against around 20 residents of the LSSR, then in 1957 there were more than 60 cases. All of the mentioned proceedings were based on Article 58^{10} of the Criminal Code of the Russian SFSR; in some cases there were additional charges of hooliganism and possession of arms. Additional influence on the attitudes of society and the actions of the LSSR KGB was brought by those returning from deportation and amnestied also for political charges. Moreover, the new generation acting in a way defined as *anti-Soviet agitation and propaganda* not having the fear of the previous generation desired to express themselves and protested against Soviet ideologies.

This research presents analysis on those involved in *anti-Soviet agitation and propaganda* and evaluates the actions described as being *anti-Soviet agitation and propaganda*.

The analysis concludes that in 1957 the KGB initiated criminal cases against 111 persons. 68 of those persons faced politically motivated accusations. Most of those politically motivated where defined as *anti-Soviet agitation and propaganda*. A*nti-Soviet agitation and propaganda* was detected in the following actions: 1.) criticism of the USSR or its functionaries; and 2.) singing prohibited Latvian songs and displaying the prohibited flag of the Republic of Latvia in public places. The following actions were also considered to be *anti-Soviet agitation and propaganda*: 1.) spontaneous propaganda and agitation, carried out mainly under the influence of alcohol, often

associated with public disorder; 2.) deliberate and purposeful resistance in case to draw public attention on the occupation of Latvia by the USSR, the poor socio-economic situation in the USSR or on the lack of civil rights and freedoms; 3.) writing anti-Soviet letters to senior functionaries of the USSR. The counteractions against *anti-Soviet agitation and propaganda* could be established in some cases on the grounds of the distribution of pornographic material (cases against five persons), yet, in fact, these cases where politically motivated and intended to fight against those collecting anti-Soviet folklore.

The majority of those accused of *anti-Soviet agitation and propaganda* in 1957 previously did not face political persecutions: only 6 persons out of the 68 were persecuted. Most of the accused were young people. The average age is about 35 years. 25 of all accused persons were born during the period 1910 until 1930. Thus, their worldview had been formed before the occupation of the LSSR. 20 out of 68 were persons under 24 years old. Yet their worldview was based on the assumption that the Republic of Latvia is a model example of statehood while criticising the USSR. The choice of the *anti-Soviet agitation and propaganda* accusation seems to depend on age because correspondence or anonymous letters to high officials of the USSR were mainly sent by older people. Younger people preferred to act more actively. Evaluation brought attention to the fact that the ethnicity of those charged with *anti-Soviet agitation and propaganda* in the LSSR was mostly Latvian. Yet more than ten persons were of other ethnicity and some even immigrants from other republics of the USSR.

Anti-Soviet agitation and propaganda was mainly proven by the testimonies of witnesses. The material evidence such as *anti-Soviet leaflets* where found examining handwritings and making content analysis, yet the contribution by KGB agents cannot be excluded. Certain criminal cases provide evidence that the KGB was surveilling persons long before formal initiation of the criminal case. *Anti-Soviet agitation and propaganda* at a particular time could be punished starting from two to five years in prison.

LPSR Valsts drošības komiteja un represīvās psihiatrijas prakse: 20. gadsimta sešdesmitie līdz astoņdesmitie gadi

Dr. hist. Uldis Krēsliņš,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas pētnieks

Norma, kas nosaka, ka psihiski slims cilvēks nav atbildīgs likuma priekšā, ir izaugusi no sabiedrības attīstības pieredzes un pauž humānisma ideālus. Vienlaikus šī norma ir pavērusi iespējas arī ļaunprātīgām manipulācijām: vieniem, simulējot vājprātu, tā ļāva cerēt izbēgt no likumā noteiktā soda, bet citi tajā atrada līdzekli savu mantisko attiecību risināšanai.[900] Tomēr īpaši biedējošus mērogus šādas manipulācijas iegūst tad, ja tās kļūst par valsts varas akceptētu metodi, lai vērstos pret šīs varas kritiķiem un oponentiem. Spilgta

[900] Viens no skaļākajiem šādiem gadījumiem Latvijas vēsturē bija saistīts ar Bieriņu muižas mantinieka barona Heinriha Bērensa fon Rautenfelda (*Heinrich Berens von Rautenfeld*, 1882–1929) vārdu. 1907. gadā viņš sava radinieka barona Alfrēda Šulca fon Ašerādena piederošajā Aizkraukles muižā iepazinās ar daiļo kalponi Emīliju Elizabeti Kuģenieci. Abi nolēma precēties, tomēr pret to iebilda barona piederīgie un panāca viņa ievietošanu Šēnfelda nervu klīnikā. 1912. gadā Heinrihs Bērenss fon Rautenfelds izbēga no klīnikas un brīdī, kad viņu mēģināja aizturēt, Andreja [tagad – Pumpura] ielā 3, Rīgā nošāva psihiatru un klīnikas īpašnieku Maksu Šēnfeldu (dzimušu 1861. gadā). Heinrihs Bērenss fon Rautenfelds nomira 1929. gada 14. janvārī Sarkankalna vājprātīgo slimnīcā, kur viņš ārstējās no 1924. gada 1. janvāra līdz nāves brīdim. Ar viņa vārdu saistīta viena no pirmajām latviešu pilnmetrāžas spēlfilmām *Vilkiem mests laupījums*, ko 1922. gadā izlaida akciju sabiedrība *Latvju filma*, ar Voldemāru Švarcu barona un Lilitu Bērziņu viņa mīļotās Emīlijas Laivenieks lomās. Sk.: "Sarkankalna vājprātīgo slimnīcā…", Jaunākās Ziņas, 1929, 16. janvāris, 6. lpp.; "Ariztokrata dzihwes noslehgums Sarkankalna wahjprahtigo eeztahdē", *Pehdejā Brihdī*, Nr. 278, 1928, 6. decembris, 6. lpp.; "Sabeedribai bihztami cilweki", *Pēdējā Brīdī*, Nr. 178, 1933, 11. augusts, 6. lpp.; "Wahcu barona traģedijas noslehgums", *Sociāldemokrāts*, Nr. 14, 1929, 17. janvāris, 2. lpp.; Bērzons, Ingus. "Barona un kalpones ērkšķainais ceļš", *TVNET*, 2010, 30. jūlijā. Pieejams: http://www.tvnet.lv/egoiste/attiecibas/340480-barona_un_kalpones_erkskainais_cels *Red. piez.*

liecība tam ir apsūdzēto tiesas prāvas par politiski motivētu rīcību, kas divdesmitā gadsimta otrajā pusē notika Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā (PSRS) un kurās ekspertu psihiatru loma vēstures literatūrā ieguva jaunu – represīvās psihiatrijas – apzīmējumu. Šā pētījuma uzdevums ir izsekot un izvērtēt ekspertu psihiatru līdzdalību divdesmitā gadsimta otrajā pusē notikušajos izmeklēšanas un tiesas procesos Latvijā PSRS okupācijas laikā, mēģinot noskaidrot, cik šo ekspertu darbību vadīja profesionālie principi un cik – politiski uzstādījumi.

Pirmie politiski motivētie psihiatrijas izmantošanas gadījumi PSRS pieredzē ir attiecināmi jau uz divdesmito gadu sākumu, un labāk zināmais piemērs ir jaunās boļševiku varas vēršanās pret Krievijas Satversmes sapulces deputāti, Krievijas Kreiso sociālrevolucionāru-internacionālistu (eseru) partijas līderi Mariju Spiridonovu[901] (1884–1941). Plašāku mērogu šīs represijas ieguva divdesmitā gadsimta vidū, kad vispirms 1939. gadā Kazaņā un pēc tam 1951. gadā Ļeņingradā izveidoja divas pirmās speciālās jeb cietuma tipa psihiatriskās slimnīcas. Pēc Josifa Staļina (1878–1953) nāves represīvās psihiatrijas prakse tika krasi ierobežota, un piecdesmito gadu vidū notika arī pirmā vēršanās pret psihiatrijas izmantošanu politiskās interesēs: 1956. gadā bijušais Ļeņingradas cietuma tipa psihiatriskās slimnīcas pacients Sergejs Pisarevs[902] (1902–1979) uzrakstīja vēstuli Padomju Savienības Komunistiskās partijas (PSKP) Centrālās Komitejas (CK) Partijas kontroles komitejai (PKK), kurā, atsaucoties uz paša pieredzēto, kritizēja cietuma tipa psihiatrisko slimnīcu darbību PSRS. Viņa minēto faktu pārbaudei tika izveidota speciāla komisija, kas sagatavoja ziņojumu, taču ar administratīvām metodēm šā jautājuma tālāka virzīšana tika apturēta.[903] Atgriešanās pie psihiatrijas represīvās

[901] *Мария Александровна Спиридонова.*

[902] *Сергей Петрович Писарев.*

[903] Sergeja Pisareva vēstulē minēto faktu pārbaudei izveidotās komisijas sastāvā bija, piemēram, PSKP CK Partijas kontroles komitejas locekles Olgas Šatunovskas palīgs Aleksejs Kuzņecovs (*Алексей Ильич Кузнецов*) un PSRS Medicīnas zinātņu akadēmijas Psihiatrijas institūta direktors profesors Dmitrijs Fedotovs (*Дмитрий Дмитриевич Федотов*, 1908–1982). Komisija pārbaudīja abas speciālās jeb cietuma tipa psihiatriskās slimnīcas Kazaņā un Ļeņingradā, gūstot apstiprinājumu Sergeja Pisareva minētajiem faktiem.

izmantošanas prakses notika sešdesmito gadu sākumā, kad Ņikita Hruščovs (1894–1971) bija paziņojis, ka tikai psihiski nenormāli cilvēki var uzstāties pret sociālistisko iekārtu.[904] 1961. gadā sekoja jauns *pretpadomju* darbībā apsūdzēto tiesu psihiatrisko ekspertīžu vilnis un turpinājās speciālo psihiatrisko slimnīcu veidošana. 1961. gadā šādu slimnīcu izveidoja Sičevkā,[905] 1965. gadā – Čerņahovskā,[906] 1966. gadā – Minskā, bet 1968. gadā – Dņepropetrovskā. Tomēr lielāko uzplaukumu represīvās psihiatrijas prakse PSRS piedzīvoja līdz ar Jurija Andropova (1914–1984) stāšanos PSRS Valsts drošības komitejas (VDK) priekšsēdētāja amatā 1967. gada 18. maijā.

Jau tūlīt pēc Andropova stāšanās jaunajā amatā par valsts drošības iestāžu darbības prioritāti kļuva cīņa pret *ideoloģiskajām diversijām*, kas izpaudās jebkādu citādi domājošo izpausmju ierobežošanā. Pēc Andropova ierosinājuma, ar šādu mērķi – lai uzraudzītu un jau preventīvi novērstu iespējamās *ideoloģiskās novirzes* sabiedrībā – ar 1967. gada 17. jūlija rīkojumu VDK tika izveidota Piektā pārvalde.[907] Par vienu no iedarbīgākiem līdzekļiem citādi domājošo izpausmju ierobežošanā kļuva psihiatrijas izmantošana. Pēc 1967. gada 31. augustā Andropova parakstītā ziņojuma PSKP CK par pieaugošo psihiski slimo cilvēku skaitu, viņu radīto apdraudējumu un nepietiekamo speciālo psihiatrisko slimnīcu skaitu (uz to brīdi tādas bija sešas) šādu slimnīcu skaits strauji pieauga.

---

[904] Patiesi izcilu šīs Ņikitas Hruščova tēzes traktējumu dod viens no pazīstamākajiem padomju disidentiem Vladimirs Bukovskis (*Владимир Константинович Буковский*, 1942), raksturojot to kā jaunu "vadošu norādi" PSRS valsts drošības iestāžu darbībai: iepriekšējā, vēl 1937. gadā Staļina izvirzītā tēze postulēja, ka līdz ar komunisma celtniecību notiek šķiru cīņas saasināšanās, savukārt Hruščova tēze deva jaunu uzstādījumu – par psihisko slimību saasināšanos komunisma celtniecības gaitā. Sk. Буковский, Владимир. *И возвращается ветер*. Москва: Захаров, 2007, с. 181–182.

[905] *Сычевка.*

[906] *Черняховск.*

[907] Sākotnēji PSRS VDK Piektajā pārvaldē bija sešas nodaļas, bet līdz astoņdesmito gadu vidum to skaits pieauga līdz piecpadsmit. Pārvaldes uzdevumos ietilpa arī uzraudzīt radošās inteliģences aprindu noskaņojumu, kultūras un zinātnes sakarus ar ārzemēm, augstskolu studentu un docētāju, kā arī reliģisko kopienu locekļu noskaņojumu, cionistu kustību. Sk. Млечин, Леонид. *Юрий Андропов: Последняя надежда режима*. Москва: Центрполиграф, 2008, с. 159–160.

Jāuzsver, ka 1988. gadā, kad tika likvidēta PSRS represīvās psihiatrijas sistēma, šādu speciālo jeb cietuma tipa psihiatrisko slimnīcu jau bija sešpadsmit. Īpaši aktīvi psihiatrijas represīvā izmantošana sākās laikposmā no 1968. līdz 1969. gadam, lai risinātu ar iespējamiem disidentu tiesas procesiem saistītos sarežģījumus. Tiesas procesa publiska norise kompromitēja padomju tiesu sistēmu un piesaistīja plašu starptautisku uzmanību. Lai no tā izvairītos, valsts varas īstenotāji centās pēc iespējas biežāk panākt disidentu atzīšanu par psihiski nepieskaitāmiem.[908] Atbilstoši 1969. gada 29. aprīļa PSKP CK adresētajam Jurija Andropova ierosinājumam ārstiem tika uzdots sagatavot to slimību sarakstu, kuru diagnosticēšana ļāva atzīt apsūdzētos par nepieskaitāmiem un nosūtīt uz speciālajām psihiatriskajām slimnīcām.[909] Par populārāko psihiatrisko diagnozi sešdesmito gadu beigās, nomainot Ņikitas Hruščova laikā izmantoto diagnozi "paranojāla personības attīstība",[910] kļuva Andreja Sņežņevska (1904–1987)[911] izveidotā diagnoze "lēni ritoša šizofrēnija";[912] saskaņā ar šīs diagnozes teoriju šizofrēnija var attīstīties ļoti lēni un bez redzamiem simptomiem, un tas šo diagnozi padarīja ļoti piemērotu VDK vajadzībām.[913] Padomju psihiatriskās sistēmas represīvais raksturs spilgti atklājās divdesmitā gadsimta astoņdesmito

[908] Pirmās disidentu uzstāšanās PSRS notika laikposmā no 1956. līdz 1958. gadam, kad PSKP XX kongresa ietekmē vairāki intelektuāļi pieprasīja vēl noteiktāku vēršanos pret staļinisma mantojumu dažādās tā izpausmēs. Līdzīgas uzstāšanās turpinājās arī sešdesmito gadu sākumā, piemēram, 1965. gada 5. decembrī Maskavā notikušo mītiņu uzskata par padomju cilvēktiesību aizstāvju kustības sākumu. Līdz 1968. gadam šādas uzstāšanās notika ierobežoti un epizodiski, tāpēc par disidentu kustības dzimšanas gadu PSRS tiek uzskatīts tieši 1968. gads, kad kustība kļuva organizēta un guva ievērību arī ārpus PSRS. Pirmais skaļais disidentu tiesas process notika jau 1968. gada janvārī Maskavā, kur tiesāja Aleksandru Ginzburgu (*Александр Ильич Гинзбур*г, 1936–2002) un vēl trīs viņa domubiedrus. Tiesas procesa norise izsauca aktīvus sabiedrības protestus un plašu atbalsi Rietumu radio.

[909] Млечин, Леонид, *Юрий Андропов: Последняя надежда режима*. Москва: Центрполиграф, 2008, с. 175–177.

[910] *Паранойяльное развитие личности.*

[911] *Андрей Владимирович Снежневский.*

[912] *Вялотекущая шизофрения.*

[913] Буковский, Владимир. *И возвращается ветер*. Москва: Захаров, 2007, с. 198–200; Яковлев, Александр. *Сумерки*, 2-е доп. и перераб. Издание, Москва: Материк, 2005, с. 191–193.

gadu beigās, kad līdzšinējo instrukciju vietā pieņēma *Nolikumu par psihiatriskās palīdzības sniegšanas kārtību* un mainīja psihiatrisko slimnieku uzskaites principus – tūlīt pēc tam tikai 1988. gada laikā vien PSRS no psihiatriskās uzskaites tika noņemti 734 tūkstoši cilvēku.[914]

Būdama PSRS okupācijā, arī Latvija divdesmitā gadsimta četrdesmitajos gados nonāca padomju represīvās psihiatrijas telpā,[915] tomēr, salīdzinot ar pieredzi citviet PSRS, psihiatrijas represīvās izmantošanas izpausmes Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā (LPSR) bija mērenākas un mazāk skarbas. Ilustrācijai – LPSR, tāpat kā Lietuvas Padomju Sociālistiskajā Republikā (PSR) un Igaunijas PSR, neizveidoja nevienu speciālo jeb cietuma tipa psihiatrisko slimnīcu. Galvenais šāda fenomena izskaidrojums, visdrīzāk, meklējams neatkarības laika tiesiskās izpratnes un prakšu ietekmē arī uz okupācijas laika izpratni un praksēm. Domājams, ka salīdzinoši krass psihiski slimu cilvēku skaita pieaugums – un daudziem no viņiem tuvinieki vai draugi pēc Otrā pasaules kara bija nonākuši Rietumos – varēja izsaukt okupācijas varai nevēlamus salīdzinājumus un secinājumus. Paradoksāli, ka pēc Otrā pasaules kara, publiski nosodot nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā Latvijas teritorijā notikušo psihiatrisko slimnīcu pacientu masveida nogalināšanu, PSRS uzstājās ar humānisma ideālu un miera cīnītāju lozungiem. Minētais lika mīkstināt jau citviet PSRS aprobētās padomju represīvās psihiatrijas izpausmes Latvijas teritorijā.

Ar šo represīvās psihiatrijas izpausmju salīdzinošo mērenību vismaz daļēji ir izskaidrojams arī tas, kāpēc par represīvās psihiatrijas izpausmēm LPSR ir pieejams salīdzinoši maz informācijas. Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas (KPFSR) disidentu kustība ar Rietumu izdevniecību un vietējo disidentu izdevumu starpniecību jau no 1965. gada sāka informēt pasaules sabiedrību par

---

914 "Психиатрия: взгляд "изнутри" и "со стороны"", *Аргументы и Факты*, Nr. 29, 1989, с. 22–28. июля. Sk. arī Сафронова, Н. Лечение "по Снежневскому", *Независимая балтийская газета*, Nr. 8, 1991, апрель.

915 Viens no pirmajiem padomju represīvās psihiatrijas upuriem no bijušajām Baltijas valstīm pēc šo valstu okupācijas 1940. gadā bija Igaunijas prezidents Konstantīns Petss (*Konstantin Päts*, 1874–1956), kurš ilgu laiku tika turēts Kazaņas cietuma tipa psihiatriskajā slimnīcā un 1956. gadā nomira psihiatriskajā klīnikā Kaļiņinas apgabalā.

PSRS īstenoto psihiatrijas izmantošanu politiskās interesēs,[916] un laika gaitā šim jautājumam veltītās literatūras sarakstā ir parādījušās ne tikai bijušo represīvās psihiatrijas pacientu atmiņas,[917] bet arī padomju represīvās psihiatrijas sistēmas vēsturei un attīstībai veltīti apraksti,[918] savukārt aprakstu un atmiņu par represīvās psihiatrijas izpausmēm LPSR diemžēl ir salīdzinoši maz. Plašāku publicitāti literatūrā ir ieguvusi 1969. gadā arestētā, bijušā Krāslavas rajona kolhoza *Jaunā gvarde* priekšsēdētāja Ivana Jahimoviča (dzimis 1931. gadā) lieta, un viņa pēdējās tiesu psihiatriskās ekspertīzes aktu, ko 1970. gada janvārī bija devis Maskavas Profesora V. Serbska Vissavienības zinātniski pētnieciskais vispārējās un tiesu psihiatrijas institūts[919] (Serbska

---

[916] Par pamanāmāko publisko uzstāšanos pret represīvās psihiatrijas praksi PSRS kļuva rakstnieka Valerija Tarša (*Валерий Яковлевич Тарсис*, 1906–1983) autobiogrāfiskais stāsts *7. palāta* (*Палата № 7*), kas 1965. gadā tika publicēts Rietumos. Pateicoties publicitātei Rietumos, Tarsis kļuva par pirmo padomju disidentu, kuram 1966. gadā ļāva emigrēt (Буковский, Владимир. *И возвращается ветер*. Москва: Захаров, 2007, с. 224–227, 241). 1968. gadā sāka publicēt padomju cilvēktiesību aizstāvju kustības pazīstamāko periodisko izdevumu *Aktuālo notikumu hronika* (*Хроника текущих событий*), kas līdzās citam publicēja arī informāciju par speciālo psihiatrisko slimnīcu darbību.

[917] Piemēram, Vladimira Bukovska atmiņu stāstījums (Буковский, Владимир. *И возвращается ветер*. Москва: Захаров, 2007), degradētā ģenerālmajora Pjotra Grigorenko (*Петр Григорьевич Григоренко*, 1907–1987) atmiņas (Григоренко, Петро. *В подполье можно встретить только крыс…* Нью-Йорк: Детинец, 1981), Viktora Nekipelova (*Виктор Александрович Некипелов*, 1928–1989) atmiņas (Некипелов, Виктор. *Институт дураков.* Барнаул: Издательство организации "Помощь пострадавшим от психиатров", 2005).

[918] Pirmais nopietnais pētījums par padomju represīvās psihiatrijas sistēmu bija ātrās palīdzības ārsta Aleksandra Podrabiņeka (*Александр Пинхосович Подрабинек*, 1953) 1977. gadā iznākušais darbs *Карательная медицина* (под ред. Л. Алексеевой. Нью-Йорк: Хроника, 1979). Tāpat var nosaukt vēsturnieka arhīvista Anatolija Prokopenko (*Анатолий Стефанович Прокопенко*, 1934–2013) dokumentālo pētījumu *Безумная психиатрия* (Москва: Совершенно секретно, 1997). Lai apkopotu liecības un materiālus par PSRS represīvās psihiatrijas sistēmu, 1977. gada janvārī disidentu kustības aktīvisti Maskavā paziņoja par īpašas komisijas, kas izmeklētu psihiatrijas izmantošanu politiskiem mērķiem, dibināšanu Maskavas Helsinku grupas ietvaros (*Рабочая комиссия по расследованию использования психиатрии в политических целях*), sk. Подрабинек, Александр. *Диссиденты*. Москва: АСТ, 2014, с. 83 – 86.

[919] *Центральный научно-исследовательский институт судебной психиатрии им. проф. Сербского*.

institūts), kā vienu no spilgtākiem padomju psihiatrijas represīvās prakses piemēriem atzīmē arī pazīstamais padomju disidents Bukovskis.[920] Uz Ivana Jahimoviča lietu, raksturojot laikmeta norises LPSR, savos aprakstos atsaucas Ādolfs Šilde (1907–1990),[921] un 1991. gadā Ivana Jahimoviča lietai veltītu plašāku aprakstu publicēja žurnāls *Daugava*.[922] Atsevišķās publikācijās ir pieminētas *pretpadomju* nodarījumos apsūdzēto un piespiedu ārstēšanai pakļauto Iļjas (Elijas) Ripsa (dzimis 1948. gadā),[923] Ģederta Melngaiļa (dzimis 1951. gadā)[924] un Pētera Lazdas (dzimis 1936. gadā) lietas,[925] vēl dažu ar tiesu psihiatriskās ekspertīzes slēdzieniem par nepieskaitāmiem atzītu cilvēku vārdi ir minēti VDK zinātniskās izpētes komisijas pētnieku darbos,[926] tomēr aptverošu šim jautājumam veltītu pētījumu joprojām trūkst. Tādējādi šis pētījums ir pirmais mēģinājums apskatīt vienkopus

---

[920] Буковский, Владимир. *И возвращается ветер*. Москва: Захаров, 2007, с. 334.

[921] Sk.: Šilde, Ādolfs. *Pasaules revolūcijas vārdā*. Rīga: Elpa, 1993, 395.–400. lpp., Šilde, Ādolfs. "Pasīvā pretestība okupētajā Latvijā", *Okupācijas varu nodarītie postījumi Latvijā 1940–1990*, rakstu krājums (atkārtots izdevums), redaktors T. Puisāns. Stokholma, Toronto: Memento, Daugavas Vanagi, 2001, 443.–444. lpp.

[922] Равдин, Борис, Яхимович, Иван. "Дело Яхимовича", Даугава, Nr. 7–8, 1991, с. 96–120.

[923] Grūtups, Andris. *Observators: Par mākslinieka Jurģa Skulmes tiesāšanu*. Rīga: Atēna, 2009, 80.–86. lpp.

[924] Sk. Salnāja, Mersede. "Sestās palātas (prostitucionālais) variants", *Literatūra un Māksla*, 1992, 18. aprīlis. Diemžēl Ģederta Melngaiļa krimināllietas materiāli šā pētījuma tapšanas laikā atradās Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūrā un pētniecībai nebija pieejami.

[925] "Jauns čekas upuris – Pēteris Lazda: Psihiatrijas ļaunprātīgā izmantošana turpinās", *Laiks*, 1980, 26. aprīlis, 1. lpp.

[926] Sk.: Zelmenis, Gints. "Valsts drošības komiteja un divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu politiskās represijas okupētajā Latvijā: izpētes iespējas", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 93.–96. lpp.; Smirnova, Anastasija. "Latvijā iebraukušo etnisko minoritāšu pārstāvju nevardarbīgā pretošanās padomju režīmam LPSR VDK krimināllietu atspoguļojumā (1956–1968)", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 525.–534. lpp.

vairāku *pretpadomju* darbībā apsūdzēto un tiesu psihiatriskajā ekspertīzē par nepieskaitāmiem atzīto cilvēku lietas, kā centrālo jautājumu izvirzot tieši psihiatriskās ekspertīzes īstenošanu: ekspertīzes kārtību, motivāciju, saturu un ekspertīzes slēdzienā rekomendēto ārstniecisko darbību rezultātus. Pētījums nepretendē uz pilnīgu darba virsrakstā izvirzītās tēmas atklāsmi, tomēr tas sniedz pamatu un ierosinājumu tālākiem pētījumiem.

Pētījuma pamatā ir no LPSR VDK pieņemtās krimināllietas (LVA 1986. fonds), kas glabājas Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīvā. Ievērojot to, ka zinātniskās izpētes vajadzībām nav pieejams laikmetīgs katalogs, krimināllietu atlasē galvenokārt izmantota plašsaziņas līdzekļos un literatūrā, arī VDK zinātniskās izpētes komisijas rakstu 1. sējumā pieejamā informācija, kā arī zinātnieku sastādīts attiecīgo krimināllietu rādītājs *No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā 1940–1986*.[927] Kopumā pētījumā apzināti materiāli par 25 cilvēkiem, par kuriem ir tiesu psihiatriskās ekspertīzes akti, no kuriem 18 cilvēki ekspertīzes slēdzienā tika atzīti par nepieskaitāmiem. Lai varētu izsekot tiesu psihiatriskās ekspertīzes institūta attīstībai, kā materiāls salīdzinājumam trīs no šiem 18 ekspertīzes slēdzieniem attiecas uz četrdesmito gadu beigām un piecdesmito gadu pirmo pusi. Tātad kopumā uz pētījuma virsrakstā apzīmēto laika periodu attiecas piecpadsmit gadījumi.

Vairāk nekā pusē – deviņos no 15 – apskatīto gadījumu apsūdzības tika izvirzītas par *pretpadomju* aģitāciju un propagandu, kas praksē vairumā gadījumu nozīmēja *pretpadomju* satura vēstuļu vai skrejlapu izplatīšanu.[928]

Kas raksturo šos cilvēkus? Vispirms acīmredzams ir vīriešu pārsvars – tikai divos no 15 gadījumiem apsūdzēto statusā bija sievietes.

---

[927] *No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā 1940–1986*. Rīga: Latvijas vēstures institūts, 1999.

[928] Līdz 1961. gada 1. aprīlim, kad stājās spēkā LPSR Kriminālkodekss, *pretpadomju* nodarījumos apsūdzētie LPSR tika tiesāti saskaņā ar KPFSR Kriminālkodeksu un 1958. gada 25. decembra PSRS likumu *Par kriminālatbildību par valsts noziegumiem*. Attiecīgi līdz brīdim, kad stājās spēkā LPSR Kriminālkodekss, par minētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem piemēroja galvenokārt KPFSR Kriminālkodeksa 58.[10] pantu, bet vēlāk LPSR Kriminālkodeksa 65. panta pirmo daļu.

Pārsteigums ir tas, ka vairākiem no šiem cilvēkiem bija ne tikai augsts izglītības līmenis un veiksmīga profesionālā karjera, bet viņi savu nopelnu dēļ bija kļuvuši par publiskām personām, piemēram, Ivans Jeļistarovs[929] (dzimis 1893. gadā) no 1929. līdz 1932. gadam bija strādājis Īpašajā speciālas nozīmes militāro izgudrojumu tehniskajā birojā,[930] bet no 1932. līdz 1936. gadam – PSRS Aviācijas rūpniecības ministrijas profesora N. Žukovska Centrālajā aerohidrodinamikas institūtā (ЦАГИ).[931] Iļja Ripss kļuva ievērojams, vēl būdams Rīgas 23. vidusskolas absolvents, kurš sekmīgi bija piedalījies starptautiskajās matemātikas olimpiādēs un kuru Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Fizikas un matemātikas fakultātē uzņēma bez iestājeksāmeniem, un par kuru 1967. gada 17. maijā *Padomju Jaunatnē* Vissavienības kolokvija organizācijas priekšsēdētājs, fizikas un matemātikas zinātņu doktors, profesors Boriss Plotkins norādīja, ka

> "bez mazākā pārspīlējuma varu teikt, ka šī skolnieka pētījumi atbilst kandidāta disertācijas līmenim".

Ripss bija ieguvis Ļeņina stipendiju un jau bija saņēmis norīkojumu darbā LPSR Zinātņu akadēmijas Fizikas institūtā.[932] Pēteris Lazda (1936) bija absolvējis Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Juridisko fakultāti 1968. gadā, strādājis par izmeklētāju Tukuma rajona milicijā, vēlāk Tukuma rajona un Jūrmalas pilsētas prokuratūrā un, izslēgts no aspirantūras par iecerētās disertācijas saturu, aresta brīdī

---

[929] Rādītājā kļūdaini norādīts "Jeļistratovs", tomēr kriminālietā lietots "Jeļistarovs". Ievērojot minēto, precizējams arī rādītājs *No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā 1940–1986*. Rīga: Latvijas vēstures institūts, 1999.

[930] *Особое техническое бюро по военным изобретениям специального назначения – Остехбюро*. Par minētā biroja darbu plašāk sk. Помогайбо Александр. *Вырванный меч империи. 1925–1940.* Москва: Вече, 2006, с. 7–24. Jeļistarovs minēts, piemēram, Арлазоров, Михаил. *Фронт идет через КБ*, издание второе, исправленное и дополненное. Москва: Знание, 1975.

[931] Центральный аэрогидродинамический институт имени профессора Н. Е. Жуковского (ЦАГИ). LVA, 1986. f., 1. apr., 42679. l., 28., 176. lp.

[932] LVA, 1986. f., 1. apr., 45165. l., 1. sēj., 287.–288., 297. lp.
Sk. arī "Notiesāti uz ārprātu", *Laiks*, 1971, 17. novembris; "Baiga statistika. 14 zināmi", *Austrālijas Latvietis*, Nr. 1394, 1977, 9. septembris, 4. lpp.; "PBLA ziņu apskats", *Ritums*, 2009, 1. jūnijs. *Red. piez.*

bija zvejnieku kolhoza *Selga* juriskonsults.[933] Tāpat publiski ievērojams un panākumiem bagāts bija Krāslavas rajona kolhoza *Jaunā gvarde* priekšsēdētājs Ivans Jahimovičs, kurš 1956. gadā bija beidzis Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitāti, filologs, mācījis lauku bērnus, bijis tautas izglītības inspektors, uzlabojis atpalikušā kolhoza saimniecību un bijis tā priekšsēdētājs līdz 1968. gada martam.[934] Jahimovičs bija vairāku publikāciju autors republikāniskajos laikrakstos *Cīņa* un *Padomju Jaunatne*.[935] *Padomju Jaunatne* 1967. gada 1. novembrī pat publicēja izrakstu no Ivana Jahimoviča dienasgrāmatas, kas tapis 1963. gadā un sākas ar vārdiem:

> "Kas tā gan par katorgu – būt kolhoza priekšsēdētajam! Cik stundu viņš strādā? Visu diennakti. Cik guļ? Tieši tik, lai nenogāztos no kājām. Bet nomāc ne jau tas. Kalpot tautai — tas ir grūts, bet goda pilns pienākums. Pretīgi ir, ja to traucē birokrātisms. Kā apnikusi sīkumaina aizbildniecība! [..] Mēs atkal un atkal atgriezīsimies pie Ļeņina, un nevis skolēna vai studenta pienākuma dēļ, bet dabiskas nepieciešamības dēļ – pēc padoma, domām, tikumiskas tīrības."

Grūtāk ir spriest par sakarībām, kas raksturo šo cilvēku vecumu viņiem inkriminēto nodarījumu brīdī. Kopējā vecuma amplitūda bija no 21 (Ripss) līdz 65 (Jeļistarovs) gadiem. Turklāt viegli pamanāms, ka līdz sešdesmito gadu sākumam tie vairāk bija cilvēki ap 50 gadu vecumu, bet laikposmā no sešdesmitajiem līdz astoņdesmitajiem gadiem vairāk vecumā no 20 līdz 30 gadiem. Pirmajā brīdī acīmredzams šķiet secinājums, ka tas ir saistīts vienīgi ar paaudžu maiņu, kas notikusi kopš Otrā pasaules kara, tomēr šāda cēloņsakarība nav tik viennozīmīga, jo minētā cilvēku vecuma sakarība pārklājās ar vēl kādu – konkrētā nodarījuma raksturu. Līdz sešdesmitajiem gadiem – ar vienu izņēmumu (Aleksandrs Kasjanovs, dzimis 1913. gadā) – vienīgais *pretpadomju* nodarījums bija vēstuļu un

---

933 "Jauns čekas upuris – Pēteris Lazda", *Laiks*, Nr. 34, 1980, 26. aprīlis, 1. lpp.; "Tukumā apcietināts cīnītājs par cilvēku tiesībām, Pēteris Lazda", *Latvija*, 1980, 3. maijs; "Partijās iestrēgst lieta par "psihiski slimiem" PSRS politieslodzītajiem", *TVNET*, 2013, 24. marts. Pieejams: http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/458286-partijas_iestregst_lieta_par_psihiski_slimiem_psrs_politieslodzitajiem *Red. piez.*

934 "Nākamajām paaudzēm", *Padomju Jaunatne*, 1967, 1. novembris.

935 "Tavas tiesības, izmanto tās!" *Cīņa*, 1967, 1. jūnijs; "Neapjaustā priekšrocība", *Cīņa*, 1967, 1. janvāris. *Red. piez.*

skrejlapu izplatīšana, bet, sākot ar sešdesmitajiem gadiem, *pretpadomju* nodarījumu sarakstā parādījās pašsadedzināšanās mēģinājums (Ripss), mēģinājums bēgt uz Rietumiem (Eduards Putnaērglis,[936] dzimis 1949. gadā), privātās sarunās izteikti *pretpadomju* apmelojumi (Anatolijs Sokurenko, dzimis 1955. gadā)[937] un draudi valsts vadītājiem (Vladimirs Šuņenkovs,[938] dzimis 1949. gadā). Uz vēstuļu un skrejlapu fona šie akti laika periodā no sešdesmitajiem līdz astoņdesmitajiem gadiem bija skaļāki un efektīgāki, taču, ja vēstuļu un skrejlapu izgatavotāju darbība bija neapšaubāma viņu pārliecības izpausme, tad *pretpadomju* aktos, kas sākās ar sešdesmitajiem gadiem, bija daudz nepārdomāta un impulsīva. To koncentrēti formulē Biruta Geidāne[939] (dzimusi

[936] Eduards Putnaērglis, Artūra dēls, dzimis Jelgavas apriņķa Vecsvirlaukas pagastā, bijis matrozis ar humora izjūtu un vēlmi bēgt no PSRS. Rauhvargere, Līva. "Atjauno godu un cieņu nelikumīgi psihiatriskajās slimnīcās ievietotajiem", *LSM.LV*, 2014, 14. jūnijs. *Red. piez.*

[937] "Jānis Rožkalns atbild uz jautājumiem", *Laiks*, Nr. 89, 1987, 7. novembris, 5. lpp. Jānis Rožkalns intervijā norāda, ka Anatolijs Sokurenko esot bijis "lielākās padomju lidmašīnas stūrmanis" un atklāti paudis viedokli saviem darbabiedriem par Afganistānu un stāvokli LPSR. Abi vecāki – ārsti – esot bez rezultātiem mēģinājuši aizstāvēt savu dēlu. Izteica aizdomas, ka automašīnas avārija – mašīna uzbrauca abiem vecākiem pēc tam, kad viņi bija meklējuši taisnību Maskavā, tēvs mira, bet māte kļuva par invalīdi – saistīta ar viņu nevēlēšanos samierināties ar dēla likteni. *Red. piez.*

[938] Būdams dienestā, 1974. gada 19. martā uzrunāja citus karavīrus par to, ka PSRS Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājs Leonīds Brežņevs (1906–1982) nav vis miera cīnītājs, bet gan kara izraisītājs. Trīs dienas vēlāk, 22. martā, Brežņevam piešķīra armijas ģenerāļa dienesta pakāpi, apejot ģenerālpulkveža dienesta pakāpi. Sk. Rimšāns, Jānis. "Jaunatnes pretošanās izpausmes komunistiskajam režīmam Latvijas PSR (1965–1985)", *Latvija un Austrumeiropa 20. gadsimta 60.–80. gados*, *Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*, 20. sējums. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007, 119. lpp.

[939] Biruta Dmitrijeva (dzimusi Geidāne), dzimusi 1950. gada 2. februārī, mirusi 2002. gada 25. augustā ir rakstnieces Mildas Geidānes, dzimušas Ābolas (1928–2004) meita. Milda Geidāne laikā, kad pret meitu celtas apsūdzības strādājusi par Dundagas bibliotēkas vadītāju. Amats bijis jāpamet, jo meita notiesāta par *pretpadomju* darbību. Lai gan publicējās kopš 1951. gada, viņa tomēr nav bijusi Latvijas Padomju Rakstnieku savienības biedre. "Padomju koncentrācijas nometņu brīvības dzirksts", *Latvija* 1970, 7. novembris; "Ieslodzītie latvieši Potmas nometnē", *Latvija*, 1970, 27. jūnijs; "Apelācija no vergu nometnēm", *Londonas Avīze*, 1971, 12. februāris; Zariņa Skultāne, Lilija. "Stāsts par bailēm", *Latvija Amerikā*, 1972,

1950. gadā) savā paskaidrojumā par to, kāpēc viņa 1968. gada 18. novembrī Dundagas baznīcas tornī pacēlusi neatkarīgās Latvijas Republikas karogu:

> "Sakarā ar to, ka dzīve Dundagā ir ļoti vienmuļa, nolēmu, ka karoga izkāršana baznīcas tornī būtu kaut kas tāds, kas spētu padarīt dzīvi interesantāku. [..]"[940]

Grūti spriest, vai *pretpadomju* aktos apsūdzēto un par nepieskaitāmiem atzīto cilvēku vecuma samazināšanās tendence bija saistīta ar paaudžu maiņu un attiecīgi ar masu represiju tiešu aculiecinieku skaita samazinājumu vai varbūt tā bija saistīta ar pašu *pretpadomju* izpausmju maiņu un pielāgošanos atbilstošam vecumam, proti, dažādas vecuma grupas izvēlējās dažādas protesta formas. Jaunatne arī "kompānijas pēc" dedzināja sarkanos karogus (Igors Titovs,[941] dzimis 1944. gadā), vecākās paaudzes pārstāvji sešdesmitajos gados savukārt deva priekšroku klusējoša protesta aktiem kā svecīšu nolikšana pie Latvijas Republikas Valsts Prezidenta

---

5. aprīlis, *Kurzemes kultūras enciklopēdiskā vārdnīca. Literatūra un teātris. 1987.–2014*, 4.–5. lpp. Pieejams: http://khi.liepu.lv/wp-content/uploads/2014/05/Literatūra-.pdf; Rimšāns, Jānis. "Jaunatnes pretošanās izpausmes komunistiskajam režīmam Latvijas PSR (1965–1985)", *Latvija un Austrumeiropa 20. gadsimta 60.–80. gados*, *Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*, 20. sējums. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007, 121. lpp. *Red. piez.*

[940] LVA, 1986. f., 1. apr., 45166. l., 1. sēj., 65. lp.

[941] Plašsaziņas līdzekļos minēts, ka bijis izcils vieglatlēts, par kura vieglatlētikas progresu un panākumiem publicētas ziņas kopš 1956. gada. 1961. un 1962. gadā bijis viens no desmit LPSR jaunatnes labākajiem vieglatlētiem, sacensībās 1961. gadā pārstāvot Latvijas Valsts fiziskās kultūras institūtu, bet 1962. gadā rūpnīcu *Sarkanā planēta*. Minēto apstiprina arī krimināllietas materiāli, kur teikts, ka Titovs apsūdzības celšanas brīdī bija ieguvis astoņu klašu jeb pamatizglītību un strādāja rūpnīcā *Sarkanā planēta.* Psihiatriskās ekspertīzes aktā ir pieminēts, ka no bērnības nodarbojies ar vieglatlētiku, bet sportista karjeras jautājums detalizētāk nav atspoguļots, faktiski ignorējot Titova paskaidrojumus, ka jaunkundzes dzimšanas dienas svinību norises laikā notikusī astoņu karogu dedzināšana viņa gadījumā vērtējama kā "iegāšana". Titovs, Igors. "Laba mācība", *Pionieris*, 1956, 16. augusts; "Pie finiša lentas", *Pionieris*, 1956, 16. augusts; "Sacenšas skolēni", *Pionieris*, 1958, 1. oktobris; "Latvijas PSR jaunatnes 10 labākie vieglatlēti", *Padomju Jaunatne*, 1961, 8. jūlijs; "Latvijas PSR jaunatnes 10 labākie vieglatlēti", *Padomju Jaunatne*, 1962, 29. augusts; "Latvijas PSR jaunatnes 10 labākie vieglatlēti", *Padomju Jaunatne*, 1962, 11. novembris. *Red. piez.*

Jāņa Čakstes kapa vai Latvijas Republikas politisko un sabiedrisko darbinieku kapu sakopšana.[942]

Tiesu psihiatriskās ekspertīzes nozīmēšanas un īstenošanas kārtība

Tiesu psihiatriskā ekspertīze bija viena no krimināllietu izmeklēšanas procesuālām darbībām, ko veica izmeklēšanas procesa noslēgumā, un tās uzdevums bija noteikt, vai apsūdzētais nozieguma izdarīšanas brīdī ir bijis spējīgs atbildēt par savu rīcību vai ne. Ekspertīzes nozīmēšanas un īstenošanas vispārējos principus noteica kriminālprocesa kodekss,[943] savukārt ekspertīzes uzdevumus un kārtību noteica speciāla instrukcija *Par tiesu psihiatriskās ekspertīzes īstenošanu PSRS*.[944]

Kārtība, kādā tika īstenota tiesu psihiatriskā ekspertīze, paredzēja divus secīgus soļus.

---

[942] Cilvēku vecuma samazināšanās tendence ir konstatējama tikai šajā pētījumā apskatīto 25 cilvēku krimināllietās. Šo tendenci nevar shematiski pārnest un attiecināt uz visām krimināllietām, kas saistītas ar *pretpadomju* darbību. Secinājums izdarīts, iepazīstoties ar LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas starptautiskās zinātniskās konferences *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras* (Rīgā 2016. gada 11., 12., 13. augustā) ziņojumiem. Pieejams:
https://www.youtube.com/watch?v=Ihy9MVfRl60,
https://www.youtube.com/watch?v=BhjiFVPNm40,
https://www.youtube.com/watch?v=a4PXOgsrnLc,
https://www.youtube.com/watch?v=KRnOcXBxsNk,
https://www.youtube.com/watch?v=JjFx1nVGtic

[943] Līdz 1961. gadam piemēroja 1923. gada 15. februārī apstiprināto KPFSR Kriminālprocesa kodeksu, bet 1961. gada 6. janvārī tika pieņemts LPSR Kriminālprocesa kodekss, kas stājās spēkā no 1961. gada 1. aprīļa.

[944] *О производстве судебно-психиатрической экспертизы в СССР*. Laikposmā no 1940. līdz 1970. gadam šajā instrukcijā tika veiktas izmaiņas un papildinājumi. Tādējādi bija trīs redakcijas: pirmo apstiprināja 1940. gada 17. februārī, otro – 1954. gada 31. maijā un trešo – 1970. gada 27. oktobrī, to izdeva PSRS veselības aizsardzības ministrs Pjotrs Burgasovs (1915–2006) un saskaņoja PSRS Augstākā tiesa, PSRS Prokuratūra un PSRS Iekšlietu ministrija ar 1970. gada 3. novembra Nr. 10-91/14-70. Pieejams:
https://ceur.ru/library/docs/departmental_regulations/item130466/

Pirmais solis bija lēmums par tiesu psihiatriskās ekspertīzes noteikšanu. Šo lēmumu pieņēma konkrētās lietas izmeklētājs, argumentējot ekspertīzes nepieciešamību un izvirzot jautājumus, uz kuriem ekspertīzei vajadzēja atbildēt. Lēmumā tika noteikts arī viens no diviem ekspertīzes veidiem: ambulatorā ekspertīze, proti, ekspertīze bez ilgākiem apsūdzētā novērojumiem, vai stacionārā ekspertīze, kad apsūdzētais uz laiku tika ievietots psihiatriskajā slimnīcā un, lai pieņemtu ekspertīzes slēdzienu, atradās ārstu uzraudzībā.[945] Dažkārt lēmumā par tiesu psihiatriskās ekspertīzes noteikšanu tika nosaukti arī konkrētu ekspertu vārdi, kuriem lietas izmeklētājs uzdeva veikt ekspertīzi. Šo pirmo soli noslēdza protokols par apsūdzētā iepazīstināšanu ar lēmumu par tiesu psihiatriskās ekspertīzes noteikšanu, kurā apsūdzētais apliecināja, ka viņš ir iepazīstināts ar savām tiesībām, tostarp ar tiesībām pieteikt nozīmētajiem ekspertiem noraidījumu, lūgt uzaicināt paša izraudzītus ekspertus un lūgt uzdot papildus jautājumus, par kuriem ekspertīzei ir jādod atzinums.

Otrais solis bija pati tiesu psihiatriskā ekspertīze, kuras rezultātā tika sagatavots ekspertu komisijas parakstīts akts. Eksperti, kuri veica tiesu psihiatrisko ekspertīzi, pirms ekspertīzes parakstīja speciālu izmeklētāja sagatavotu protokolu, kurā viņi apliecināja, ka ir informēti un brīdināti par savu atbildību, ja atsakās dot ekspertīzes slēdzienu un ja dod apzināti nepareizu slēdzienu. Ekspertīzes akta galvenās daļas bija:

[945] Atkarībā no krimināllietas izmeklētāja nozīmētās ekspertīzes veida tika izvēlēta tiesu psihiatriskās ekspertīzes īstenošanas vieta. Līdz sešdesmito gadu vidum tiesu psihiatriskā ekspertīze visbiežāk notika LPSR Iekšlietu ministrijas 1. cietuma telpās: ambulatorās ekspertīzes notika cietuma Sanitārās nodaļas telpās (Voldemāra Kaktiņa lietas sakarā 1948. gadā), bet stacionārās ekspertīzes – cietuma slimnīcā (Imanta Rozes lietas sakarā 1963. gadā). Sākot ar sešdesmito gadu otro pusi, tiesu psihiatriskās ekspertīzes īstenošana parasti notika jau pašu psihiatriskās ārstniecības iestāžu telpās: ambulatorās ekspertīzes – Republikāniskajā psihoneiroloģiskajā dispanserā Rīgā (Jahimoviča lietā 1969. gadā), bet stacionārās ekspertīzes – Rīgas republikāniskajā psihiatriskajā slimnīcā (Putnaērgļa lietā 1971. gadā un Viktora Volkova lietā 1978. gadā).

1) anamnēze jeb apsekojamā personības un viņa slimības attīstības apraksts, kas balstīts uz paša apsekojamā vārdiem un lietas materiāliem;

2) apsekojamā somatiskais stāvoklis – fizioloģiskie dati, gūtās traumas u. tml.;

3) apsekojamā neiroloģiskais stāvoklis – ķermeņa refleksi, smadzeņu EEG raksturojums u. tml.;

4) apsekojamā psihiskais stāvoklis – orientācija laikā un telpā, gatavība kontaktēties, uzvedība, emocijas, spriedumi par esošo situāciju un savu veselības stāvokli;

5) slēdziens, kurā, pamatojoties uz visu iepriekš konstatēto, tika novērtēts apsekojamā psihiskais stāvoklis un pieskaitāmība vai nepieskaitāmība; nepieskaitāmības gadījumā ekspertīzes akta slēdzienā tika formulēta apsekojamā psihiskās slimības diagnoze un dota rekomendācija nepieciešamajai ārstniecībai.

Tiesu psihiatriskās ekspertīzes slēdzienā izdarītajiem secinājumiem varēja būt vairāki iespējamie varianti. Atkarībā no tiem notika tālākā lietas virzība:

1) ja apsūdzētais bija atzīts par pieskaitāmu, sekoja tiesas process un spriedums atbilstoši nodarījumam;

2) ja apsūdzētais bija atzīts par nepieskaitāmu, sekoja tiesas process un spriedums par nepieciešamo ārstniecību;

3) ja pēc ekspertu atzinuma ekspertīzē apsekojamā psihiskais stāvoklis nebija pietiekami noskaidrots un tāpēc bija grūti novērtējams, pēc ekspertu rekomendācijas lietas izmeklētājs noteica jaunu ekspertīzi; parasti šajos gadījumos pirmā bija ambulatorā, bet atkārtotā – stacionārā ekspertīze.

Krimināllietas materiālos iekļāva vēl divus noslēguma aktus: konkrētās ārstnieciskās iestādes ekspertu komisijas tiesu psihiatriskās ekspertīzes aktu ar slēdzienu par ārstēšanas rezultātiem un rekomendāciju par piespiedu ārstēšanas atcelšanu, kam savukārt sekoja tiesas lēmums, kas akceptēja ekspertu rekomendāciju, atceļot piespiedu ārstēšanu psihiatriskajā slimnīcā un nosakot ar piespiedu līdzekļiem nesaistītu ārstēšanas vai uzraudzības veidu (ārstēšanu psihiatriskajā slimnīcā vispārējā kārtībā atbilstoši dzīvesvietai,

psihoneiroloģiskā dispansera uzraudzību, tuvāko radinieku aizgādnību).

Tiesu psihiatriskās ekspertīzes institūta attīstība LPSR

Tiesu psihiatriskās ekspertīzes institūta veidošanās LPSR sākās četrdesmito gadu beigās, kad tika dibinātas divas vadošās psihiatriskās ārstniecības iestādes: 1945. gada septembrī uz bijušās *Aleksandra augstumu* slimnīcas bāzes Pētera Pirmā pils dārza teritorijā Sarkandaugavā organizēja Rīgas republikānisko psihiatrisko slimnīcu,[946]un 1948. gada aprīlī darbu sāka Republikāniskais psihoneiroloģiskais dispansers Rīgā.[947]

Četrdesmito gadu beigās LPSR tika veiktas tikai ambulatorās tiesu psihiatriskās ekspertīzes, kurās kā eksperti piedalījās psihoneiroloģiskā dispansera ārsti. Stacionārās ekspertīzes šajā laikā nepieciešamības gadījumā tika īstenotas Serbska institūtā.

Pirmie tiesu psihiatriskās ekspertīzes akti bija salīdzinoši īsi – no vienas lappuses (Jevstigneja Kmita,[948] dzimuša 1888. gadā, lietā

[946] No dibināšanas līdz Latvijas neatkarības atjaunošanai 1991. gadā slimnīca vairākkārt mainīja nosaukumu: no 1945. gada septembra līdz 1951. gada janvārim – Valsts Pirmā Rīgas psihiatriskā slimnīca, no 1951. gada janvāra līdz 1963. gada janvārim – Republikāniskā Rīgas psihoneiroloģiskā slimnīca, no 1963. gada janvāra līdz 1977. gada februārim – Rīgas republikāniskā psihiatriskā slimnīca un no 1977. gada februāra – Rīgas republikāniskā psihoneiroloģiskā slimnīca. Visu darbības laiku slimnīcai bija viena adrese – Aptiekas ielā 1. Sk. LVA, 1749. f., vēsturiska izziņa.

[947] Republikāniskais psihoneiroloģiskais dispansers Rīgā tika organizēts, pamatojoties uz LPSR Veselības aizsardzības ministrijas 1947. gada 10. maija pavēli, lai izvērstu darbu ar psihiski slimiem iedzīvotājiem visā Latvijas teritorijā. 1948. gadā dispansera uzskaitē bija 3814 cilvēku ar psihiskām problēmām, bet 1956. gadā – jau 24 091 slimnieks. Ar 1964. gadu, kad LPSR tika izveidoti psihoneiroloģiskie dispanseri Jelgavā, Liepājā, Daugavpilī un Strenčos, Rīgas dispansers apkalpoja tikai Rīgas un Jūrmalas pilsētas un Rīgas un Ogres rajona iedzīvotājus. Ar 1977. gada 1. janvāri Republikāniskais psihoneiroloģiskais dispansers Rīgā tika pārdēvēts par Rīgas pilsētas psihoneiroloģisko dispanseru. Dispansera adrese vairākkārt mainījās: no 1948. gada tas atradās Skolas ielā 13 (Hrapovicka īres nams, pašlaik – Igaunijas Republikas vēstniecība), no 1952. gada marta – Aptiekas ielā 1 un no 1961. gada maija – Kalēju ielā 9/11 (Konventa sēta). Sk. LVA, 1816. f., vēsturiska izziņa.

[948] Spriežot pēc publikācijas 1940. gada 30. marta *Valdības Vēstnesī* Nr. 71, Jevstignejs Kmits, Jāņa (Ivana) dēls, dzimis Ilūkstes apriņķa Grīvā, bija radoša

pirmā – ambulatorā) līdz trim lappusēm (Kaktiņa lietā). Un jau ar pirmajiem tiesu psihiatriskās ekspertīzes aktiem kļūst skaidri redzams tiesu psihiatriskās ekspertīzes institūta impēriskais raksturs: jau pirmajās lietās 1948. gadā tiesu psihiatriskās ekspertīzes īstenošanā valdošā ir krievu valoda, kas gadījumos, kad cilvēka dzimtā valoda bija latviešu un viņš nepārvaldīja krievu valodu, neapšaubāmi ietekmēja ekspertīzē apsekojamā cilvēka izturēšanos; īpaši tas ir attiecināms uz stacionārajām ekspertīzēm Serbska institūtā.[949] Taču nevienā no ekspertīzes aktiem valodu barjeras aspekta nozīme pat netika pieminēta.

Piecdesmitie un sešdesmitie gadi ir laiks, kad tiek noslīpēta tiesu psihiatriskās ekspertīzes formālā procedūra. Līdz ar pirmo vietējās augstskolās sagatavoto padomju speciālistu parādīšanos LPSR tiek veiktas arī stacionārās tiesu psihiatriskās ekspertīzes. Ekspertīzes akti nepārsniedz divas līdz trīs lappuses, apsekojamo psihiskais stāvoklis praktiski visos gadījumos tiek noteikts jau pirmajā ekspertīzē, lietās nav ne apsekojamo, ne viņu advokātu iebildumu vai jautājumu par ekspertīzes slēdzienu. Rodas iespaids, ka tiesu psihiatriskā ekspertīze strādā kā konveijers. Plānveida saimniecības apstākļos arī tiesu psihiatriskās ekspertīzes institūta darbs iegūst plānveida iezīmes, un psihoneiroloģiskā dispansera gada atskaitēs parādās norāde par veikto ekspertīžu skaitu, salīdzinot ar iepriekšējo gadu.[950]

Par pavērsienu tiesu psihiatriskās ekspertīzes institūta darbībā LPSR kļūst sešdesmito gadu beigas, kad tiesā nonāk divas plašu sabiedrības uzmanību piesaistījušas lietas – jau pieminētā Ivana

personība, kas 1940. gada 23. februārī saņēma patenta aizsardzības apliecību Nr. 38. inovācijas – sliežu salaidne ar taisnu slīpgalu pārlaidumu, kas novērš riteņu triecienus, – sakarā. *Red. piez.*

[949] Izteiksmīgs piemērs ir Voldemāra Kaktiņa (dzimuša 1908. gadā) tiesu psihiatriskā ekspertīze: ambulatorās ekspertīzes aktā eksperti atzīmēja atšķirības apsekojamā runas manierē atkarībā no sarunas valodas – dzimtajā valodā viņa runa bija bagāta un izvērsta, savukārt krieviski viņš runāja vāji un aprauti (LVA, 1986. f., 1. apr., 1900. l., 42. lp.) –, bet stacionārās ekspertīzes aktā Serbska institūtā apsekojamā psihiskā stāvokļa apraksts sākās ar konstatējumu, ka apsekojamais ir apjucis un saspringts (LVA, 1986. f., 1. apr., 1900. l., 49. lp.).

[950] Rīgas republikāniskā psihoneiroloģiskā dispansera atskaitē par dispansera darbu 1966. gadā, piemēram, ir minēts, ka 1966. gadā kopumā ir īstenotas 610 ekspertīzes, kas ir par 176 ekspertīzēm vairāk nekā 1965. gadā. LVA, 1816. f., 2. apr., 10. l., 24. lp.

Jahimoviča lieta un talantīgā matemātiķa Iļjas Ripsa lieta. Par abām šīm lietām ziņo Rietumu radiostacijas un PSRS disidentu izdevumi, tāpēc tiesu psihiatriskās ekspertīzes īstenošanai tiek pievērsta īpaša uzmanība: Jahimoviča stacionārās ekspertīzes akts ir uzrakstīts uz sešām lappusēm, bet Ripsa akts – pat uz 13 lappusēm. Turklāt Ripsa apsekošanā kā ekspertu komisijas locekle piedalījās arī Serbska institūta pārstāve, institūta vecākā zinātniskā līdzstrādniece Margarita Talce[951] (1922). Serbska institūta speciālistu ietekme bija redzama arī ekspertīzes aktos: Jahimoviča ekspertīzē viņa politiskie uzskati tiek raksturoti kā "slimīgas reformatorisma idejas"[952] – formulējumā, kas tolaik plaši tika izmantots Maskavas disidentu procesos –, savukārt Ripsa lietā arī LPSR beidzot iepazinās ar Andreja Sņežņevska[953] (1904–1987) izstrādāto diagnozi "lēni ritoša šizofrēnija", kas bija viena no tā laika spilgtākajām padomju represīvās psihiatrijas zīmēm. Taču tiesu psihiatriskās ekspertīzes īstenošanā ieguldīto lielo darbu satrieca kāds apstāklis: abās lietās kā apsūdzēto aizstāvji piedalījās PSRS vadošie advokāti no Maskavas – Sofija Kaļistratova[954] (1907–1989) un Semjons Arija[955] (1922–2013) –, kuri lietu izmeklēšanā vairs nebija tikai statisti. Viņi uzdeva jautājumus ne tikai par apsūdzības saturu, bet arī par tiesu psihiatriskās ekspertīzes slēdzieniem. Advokātu aktīvā rīcība deva rezultātus: Ripsa lietā advokāta uzstāšanās panāca to, ka tiesas lēmumā tika mainīts ekspertīzes slēdzienā rekomendētais ārstniecības režīms, un speciālās psihiatriskās slimnīcas vietā viņš nonāca Rīgas republikāniskajā psihiatriskajā slimnīcā, bet Jahimoviča lietā jau tiesā pieaicinātā eksperte Gaļina Bregmane pēc daudzo Jahimovičam par

---

951 *Маргарита Феликсовна Тальце,* dzimusi 1922. gada 26. jūnijā, kura norādījusi, ka ir Viskrievijas Ārkārtas komisijas cīņai ar kontrrevolūciju, spekulāciju un sabotāžu jeb *čekas* izveidotāja un pirmā vadītāja Feliksa Dzeržinska meita. Šādi atbilstoši P. Grigorenko atmiņām stādījusies priekšā arī saviem pacientiem, kas gan šāda fakta atbilstību īstenībai apšauba. Поляновский, Эдвин. "Мятежный генерал", *Известия*, Nr. 59–61, 1994.
http://nomerorg.com/moskva/lastName_%D0%A2%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%A6%D0%95_pagenumber_0.html

952 LVA, 1986. f., 2. apr., P-10997. l., 2. sēj., 342. lp.

953 *Андрей Владимирович Снежневский.*

954 *Софья Васильевна Каллистратова.*

955 *Семён Львович Ария.*

labu liecinājušo cilvēku uzstāšanās atzina, ka ir nepieciešams veikt vēl vienu tiesu psihiatrisko ekspertīzi.[956]

Šie abi tiesas procesi izmainīja tiesu psihiatriskās ekspertīzes veikšanu. Turpmāk lietu izmeklēšanā un tiesas procesos par ierastu praksi kļūst apsūdzības puses jautājumi ekspertiem un ekspertu uzaicināšana uz tiesas sēdēm. Septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados ekspertīzes akti kļūst izvērstāki un detalizētāki – parasti piecu līdz sešu lappušu apjomā, bet Sokurenko lietā Rīgas republikāniskās psihiatriskās slimnīcas veiktās stacionārās ekspertīzes aktā ir pat 15 lappuses. Gadījumos, kad apsekojamais ekspertīzē tiek atzīts par nepieskaitāmu, ekspertīzes slēdzienos parādās atzinumi par iespējamo slimības sākuma laiku un cēloņiem. Tiesu psihiatriskās ekspertīzes autoritātes palielināšanai septiņdesmito gadu pirmajā pusē ekspertīzes aktos parādās jauna prakse – ekspertu vārdiem tiek pievienota informācija ne tikai par ieņemamo amatu, bet arī par zinātnisko grādu, kas līdz ar to ekspertu atzinumiem piešķir zinātnisku oreolu.

Nepilnu četrdesmit gadu laikā tiesu psihiatriskās ekspertīzes institūts LPSR bija attīstījies līdz ar padomju psihiatrijas jaunākajām atziņām, taču nemainīgs palika viens – šā institūta impēriskais raksturs. Par to spilgti liecina Ripsa gadījums. Viņš 1969. gada aprīlī mēģināja pašsadedzināties pie Brīvības pieminekļa, un norises vieta visos izmeklēšanas materiālos un liecinieku nopratināšanas protokolos tika fiksēta kā "tā saucamais Brīvības piemineklis". Šāda attieksme bija arī tiesu psihiatriskās ekspertīzes aktā, kur pieminekļa nosaukums bija likts pēdiņās.[957]

---

[956] LVA, 1986. f., 2. apr., P-10997. l., 2. sēj., 329. lp.

[957] LVA, 1986. f., 1. apr., 45165. l., 2. sēj., 89. lp.
Salīdzinājumam – Brīvības pieminekli 1967., 1968. un 1969. gadā bez pēdiņām un bez apzīmējuma "tā saucamais" nosauc daudzi tā laika periodiskie izdevumi, arī VDK piesegstruktūra *Dzimtenes Balss*. "Rēnā pavasara dienā", *Dzimtenes Balss*, 1969, 1. maijs; Skulme, Jurģis. "Aizmirstu latviešu reālistiskās mākslas meistaru atceroties", *Zvaigzne*, 1969, 20. jūlijs; ""Neticamais notikums Čikāgā" un tās dabiskās atbalsis", *Dzimtenes Balss*, 1968, 19. janvāris; "Tikšanās ar pagātni", *Padomju Jaunatne*, 1967, 24. februāris. *Red. piez.*

Tiesu psihiatriskās ekspertīzes nozīmēšanas motivācija

Pirmais solis tiesu psihiatriskās ekspertīzes īstenošanā bija lēmums par tiesu psihiatriskās ekspertīzes nozīmēšanu, ko pieņēma konkrētās lietas izmeklētājs, vadoties pēc atbilstošām tiesību normām.[958] Uzdodot ekspertīzes veikšanu psihiatru ekspertu komisijai, izmeklētājs savu lēmumu pamatoja ar "speciālu zināšanu" nepieciešamību.

Tas, ka tiesu psihiatriskajai ekspertīzei bija izlases raksturs, proti, tā netika noteikta visās lietās un visiem apsūdzētajiem, pirmajā brīdī liek domāt, ka šādai izlasei bija objektīvs raksturs un katrā atsevišķajā gadījumā to noteica skaidri un objektīvi kritēriji un apsvērumi. Taču, iepazīstoties ar tiesu psihiatriskās ekspertīzes noteikšanas lēmumos minēto motivāciju, vērojams noteiktu kritēriju sistēmas trūkums, līdz ar to jāsecina, ka lēmums par tiesu psihiatriskās ekspertīzes veikšanu bija atkarīgs no konkrētā izmeklētāja subjektīvajiem spriedumiem un iespaidiem.

No apskatītajiem 25 gadījumiem tikai septiņos gadījumos tiesu psihiatriskās ekspertīzes nozīmēšanai bija skaidri un saprotami argumenti: agrāk gūtās galvas traumas un organiskie bojājumi (piemēram, LPSR karoga sadedzināšanā kā *pretpadomju* darbībā vainotais Titovs savulaik bija cietis autoavārijā, kurā guvis smadzeņu satricinājumu),[959] paša apsūdzētā sūdzības par sliktu pašsajūtu (mēģinājumā nodot uz Rietumiem savus literāros sacerējumus

[958] Līdz 1961. gadam LPSR krimināllietu izmeklētāji, pieņemot lēmumu par tiesu psihiatriskās ekspertīzes nozīmēšanu, vadījās pēc KPFSR Kriminālprocesa kodeksa 63. un 171. panta: 63. pants paredzēja ekspertu pieaicināšanas kārtību krimināllietu izmeklēšanā, nosakot, ka ekspertu uzaicināšana ir obligāta apsūdzētā psihiskā stāvokļa noteikšanai gadījumos, kad izmeklētājam šajā sakarā rodas šaubas; 171. pants noteica, ka izmeklētājs un apsūdzētais izvirza ekspertam jautājumus, uz kuriem ir jāsaņem atbilde, un ekspertam šim nolūkam ir tiesības ar izmeklētāja atļauju iepazīties ar tiem lietas apstākļiem, kas viņam ir nepieciešami sprieduma izdarīšanai. No 1961. gada, kad LPSR stājās spēkā LPSR Kriminālprocesa kodekss, krimināllietu izmeklētāji šajos gadījumos vadījās no LPSR Kriminālprocesa kodeksa 58., 186. un 189. pantiem.

[959] LVA, 1986. f., 1. apr., 44875. l., 2. sēj., 133. lp.

apvainotais Imants Roze, dzimis 1931. gadā,[960] izmeklēšanas laikā sūdzējās par savu nervu veselības stāvokli)[961] un apsūdzētā ilgstošā alkoholisko un narkotisko vielu lietošanas pieredze, kas atsaucās uz apsūdzētā uzvedību un atmiņu (piemēram, Ogres rajona darba pirmrindnieku Goda plāksnes apgānīšanā apsūdzētais Staņislavs Sasnovskis[962] (dzimis 1947. gadā) ilgstoši bija lietojis narkotiskas vielas saturošus medikamentus[963]).[964]

Tomēr vairumā gadījumu tiesu psihiatriskās ekspertīzes motivācijā minētie argumenti bija subjektīvi un nepārliecinoši. Dažos no šiem gadījumiem ekspertīze tika nozīmēta tikai ar vispārinātu norādi: ņemot vērā uzvedību izmeklēšanas laikā (Kmits un Jahimovičs), citos gadījumos kā arguments tika uzskaitītas liecinieku minētās dīvainības apsūdzētā uzvedībā (Ripss, Geidāne, Sokurenko), turklāt pat nemēģinot kritiski izvērtēt ne šo liecību acīmredzamo subjektīvismu (Geidānes lietā starp dīvainībām tika atzīmēta arī viņas ģērbšanās maniere un "puiciskā" uzvedība,[965] lai gan meitene tikko bija sasniegusi pilngadību, savukārt kādam lieciniekam likās dīvaina Sokurenko gaita,[966] lai gan vietā būtu atcerēties iespējamās, ar pilota profesiju saistītās stājas problēmas), ne apsūdzētā tuvinieku un draugu centienus, izceļot uzvedības dīvainības, pasargāt viņus no reāla kriminālsoda (Kmits, Ripss). Atsevišķi jāpiemin *pretpadomju* satura skrejlapu izgatavošanā un izplatīšanā apsūdzētais Konstantīns Muhins (dzimis 1928. gadā), kad, pamatojot tiesu psihiatriskās ekspertīzes

---

960 Dzimis 1931. gada 13. decembrī, miris 2009. gada 20. maijā, 1938. gadā Nīkrāces pagasta Ievalda Everta dēlam Rozem piederošo Rūpnieku gana palīgs. "Brālis sapļāvis brālim kāju", *Kurzemes Vārds,* Nr. 172, 1938, 3. augusts, 3. lpp.; *Valdības Vēstnesis,* Nr. 87, 1934, 20. aprīlis, 2. lpp.

961 LVA, 1986. f., 1. apr., 44906. l., 198. lp.

962 Lai gan kriminālllietā atrodamas uzvārda pieraksta atšķirības – vietām "Sasnovskis", citviet "Sosnovskis", tomēr lietas vāks un personas izcelsme liecina, ka pareizais uzvārda atveidojums latviešu valodā ir "Sasnovskis". Ievērojot minēto, precizējams arī rādītājs *No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā 1940–1986*. Rīga: Latvijas vēstures institūts, 1999.

963 Jānorāda, ka Sasnovskis liecinājis, ka narkotisko vielu atkarība viņam radusies PSRS bruņoto spēku dienesta laikā.

964 LVA, 1986. f., 1. apr., 45227. l., 3. sēj., 280.–281. lp.

965 LVA, 1986. f., 1. apr., 45166. l., 2. sēj., 229. lp.

966 LVA, 1986. f., 1. apr., 45341. l., 3. sēj., 103. lp.

nozīmēšanu, izmeklētājs kā argumentu minējis skrejlapu izgatavošanas un izplatīšanas veidu,[967] proti, skrejlapas bija izplatītas diennakts gaišajā laikā un skrejlapu tekstā bija norādīta apsūdzētā dzīvesvietas adrese, kas, pēc izmeklētāja domām, bija acīmredzami "slimīgi", jo "normāli" šāda darbība jāveic anonīmi un iespējami nepiesaistot citu cilvēku uzmanību.

Īpašu uzmanību pelna divi argumenti, kas lēmumos par tiesu psihiatriskās ekspertīzes nozīmēšanu visbiežāk tika minēti kā galvenie.

Pirmais arguments izteikts formulējumā: apsūdzētais nopratināšanā uzrādījis psihiskas nepilnvērtības pazīmes (Edgars Jurjāns, dzimis 1916. gadā; Ivans Jeļistarovs; Nikolajs Bunka,[968] dzimis 1914. gadā). Pat ja neievēro šā argumenta formālo pusi – to, ka šādu atzinumu izteica lietas izmeklētājs, proti, cilvēks bez "speciālām zināšanām", bet tieši to psihiatri parasti pārmet sava darba kritiķiem –, ir skaidrs, ka tas ir subjektīvs atzinums, un sevišķi asi šis subjektīvisms ir redzams tajos gadījumos, kad apsūdzētais bija reliģiozs cilvēks (Aleksandrs Kaktiņš, dzimis 1907. gadā; Matilde Sprūde, dzimusi 1908. gadā; Vera Valtere, dzimusi 1903. gadā[969]), par kura uzskatiem un reliģiskajiem pārdzīvojumiem izmeklētājs ar ateistisku vai agnostisku pasaules skatījumu nevarēja objektīvi spriest.[970] Turklāt

[967] LVA, 1986. f., 1. apr., 44793. l., 197. lp.

[968] Spriežot pēc publicētā, Nikolajs Bunka jaunībā bijis tik ļoti zinātkārs, ka, lai pārbaudītu, vai nostāsti, ka Leonarda Paula Ādolfa fon Ungerna-Šternberga (1849–1902) vietā Purmsātu muižas kapos 1902. gadā esot guldīts koka klucis, bet pats barons it kā aizlaidies uz Krieviju, ir patiesi, mēģinājis atrakt kapu. Ievērojot minēto, Liepājas apgabaltiesa sodījusi Nikolaju Bunku ar vienu nedēļu aresta. Vērtējot šādas rīcības motīvus, būtu jāievēro, ka dzirdēto nostāstu pamatā varētu būt stāsts par vienu no Ungerniem-Šternbergiem, konkrēti par Romānu (Robertu) Nikolausu Maksimiliānu fon Ungernu-Šternbergu (19885–1921), kas bijis vācbaltiešu virsnieks, piedalījies Krievijas pilsoņu karā, Mongolijas neatkarības cīņās un viņam piešķirt hana tituls. "Domājis, ka barona līķa vietā zārkā atradīs koka kluci", *Kurzemes Vārds*, Nr. 263, 1936, 18. novembris, 10. lpp. *Red. piez.*

[969] Vera Valtere (arī Valteris), Mārtiņa meita, dzimusi 1903. gadā Bauskā.

[970] Kā ilustrāciju šim spriedumam var pieminēt apgrieztu situāciju, proti, asi kritisko nostāju, ar kuru Krievijas Impērijas sabiedrība deviņpadsmitā gadsimta otrajā pusē uzņēma Ivana Sečenova (*Иван Михайлович Сеченов*, 1828–1905) 1866. gadā monogrāfijā iznākušo klasisko darbu *Рефлексы головного мозга* (*Galvas smadzeņu refleksi*): Krievijas Impērijas cenzūra šo Sečenova darbu nodēvēja par "tikumību

izmeklētāja sprieduma subjektīvismu par psihiskas nepilnvērtības pazīmēm pastiprināja tas, ka konkrēto krimināllietu izmeklēšanas materiālos, arī nopratināšanas protokolos, ar atsevišķiem izņēmumiem (Valtere), trūkst minētā argumenta pamatojuma vai apraksta, proti, tajos nav fiksētas konstatētās psihiskas nepilnvērtības pazīmes, tātad vismaz teorētiski izmeklētājs ieganstus savam lēmumam varēja izdomāt un pieskaņot konkrētajai vajadzībai, ja tāda rastos.

Otrs arguments bija apsūdzētā vai viņa tuvāko radinieku psihisko slimību vēsture, norādot, ka ekspertīzei pakļautais jau agrāk ir ārstējies psihiatriskā slimnīcā (Jānis Ungers, dzimis 1907. gadā,[971] Imants Roze, Indulis Pūce – tas ir vienīgais arguments) vai psihiska rakstura problēmas ir bijušas radiniekiem (Eduards Putnaērglis, Viktors Volkovs, dzimis 1951. gadā). Šajā argumentā var atrast racionālu pamatu, pieņemot, ka apsūdzētā iepriekšējās veselības problēmas ir atstājušas ietekmi uz viņa personības attīstību, taču kā arguments juridisku darbību veikšanai, kas pamatotu šaubas par apsūdzētā psihisko pieskaitāmību, tas neiztur kritiku. Tam, ka psihiska rakstura problēmas ir bijušas apsūdzētā radiniekiem, būtu nozīme, pieļaujot, ka psihiskām slimībām ir ģenētiska vai infekcijas izcelsme, tomēr šādiem pieņēmumiem būtu jābalstās zinātniskos atklājumos, atbilstoši dokumentētā slimības vēsturē un iepriekš izmeklētāja vajadzībām sagatavotā sarakstā, kas dokumentu izvērtēšanas gadījumā rastu pamatu šā argumenta piesaukšanai. Izpētot konkrētās krimināllietas, radies iespaids, ka arguments par ģimenes psihisko slimību vēsturi izmantots drīzāk ar mērķi pastiprināt negatīvu fonu apsūdzētā personības raksturojumā. Un vēl vairāk tas attiecināms uz paša apsūdzētā agrākās psihiatriskās ārstēšanās vēstures pieminēšanu. Jāatzīmē, ka, uzdodot tiesu psihiatriskajai ekspertīzei noskaidrot un atbildēt uz jautājumu par apsūdzētā pieskaitāmību nodarījuma veikšanas brīdī, apsūdzētā agrāko psihisko slimību vēsturei nav praktiskas nozīmes. Minētā prakse slimību vēstures

graujošu" materiālistisku teoriju, kas tikumības un morāles normu vietā visu cilvēka darbību skaidro ar refleksiem.

[971] Jānis Ungers, Jāzepa dēls, dzimis 1907. gadā Rēzeknes apriņķa Ozolmuižas pagasta Kozaru sādžā.

piesaukšanā ir vēl viens apliecinājums tam, ka psihiatriskā diagnoze cilvēkam tika piešķirta uz mūžu. Ja viņš jau reiz ir ārstējies, tad psihiski vesels viņš vairs nevar būt.

Tiesu psihiatriskās ekspertīzes saturs

Galvenais tiesu psihiatriskās ekspertīzes posms bija pati ekspertīze un tās rezultātā sagatavotais ekspertīzes akts, kurā, pamatojoties uz aprakstošajā daļā – cilvēka biogrāfijas, somatiskā, neiroloģiskā un psihiskā stāvokļa raksturojums – fiksētajām iezīmēm, tika izdarīts slēdziens par apsekojamā cilvēka psihisko pieskaitāmību. Tā kā šis akts tika sagatavots, izmantojot psihiatru ekspertu "speciālās zināšanas", bez atbilstošas izglītības būtu nezinātniski uzņemties apstrīdēt ekspertu secinājumus. Tomēr šādu "speciālu zināšanu" trūkums nevar būt šķērslis, lai nepamanītu pretrunas un nepilnības šo tiesu psihiatriskās ekspertīzes aktu saturā.

Visvieglāk pamanāmā nepilnība tiesu psihiatriskās ekspertīzes aktos ir faktiskās kļūdas un neprecizitātes ekspertīzei pakļautā cilvēka biogrāfijā. Dažos gadījumos tās var pieņemt par pārrakstīšanās kļūdām, piemēram, Matildes Sprūdes (dzimusi 1908. gadā) lietā ambulatorās ekspertīzes aktā ir norāde, ka skolu viņa ir beigusi 1931. gadā[972],[973] bet stacionārās ekspertīzes aktā – 1941. gadā,[974] tātad vienā gadījumā 23, otrā – 33 gadu vecumā. Tomēr vairākos gadījumos kļūdas var izskaidrot tikai kā ekspertu absolūtas vienaldzības apliecinājumu, piemēram, Kaktiņa ambulatorās ekspertīzes aktā ir norādīts, ka viņam ir četri bērni,[975] bet divus mēnešus vēlāk stacionārās ekspertīzes aktā – tikai divi bērni;[976] Kmits pirmās ambulatorās ekspertīzes aktā ir beidzis četras klases,[977] bet

[972] Minētais saskan ar Valsts Jelgavas lauksaimniecības vidusskolas 1931. gada absolventu sarakstu. Sk. Kandavas Lauksaimniecības tehnikuma Saulaines teritoriālā struktūrvienība. Pieejams: http://www.saulaine.lv/absolventi/19311943/ *Red. piez.*
[973] LVA, 1986. f., 1. apr., 42765. l., 310. lp.
[974] LVA, 1986. f., 1. apr., 42765. l., 316. lp.
[975] LVA, 1986. f., 1. apr., 1900. l., 42. lp.
[976] LVA, 1986. f., 1. apr., 1900. l., 49. lp.
[977] LVA, 1986. f., 1. apr., 3487. l., 32. lp.

otrās ambulatorās ekspertīzes aktā – tikai divas klases.[978] Pat ja tās ir tikai paviršības kļūdas, arī tad tās liek nopietni apšaubīt psihiatru ekspertu komisijas atbildību par savu darbu.

No tiesu psihiatriskās ekspertīzes aktā dotā apsekojamā cilvēka izmeklēšanas raksturojuma lielākos iebildumus izsauc samērs starp ekspertīzes aktā fiksēto apsekojamā somatisko un neiroloģisko stāvokli – faktoriem, kas atspoguļo objektīvus organisma rādītājus – un apsekojamā psihisko stāvokli, kas tiek balstīts uz apsekojamā izteikumu, spriedumu un uzvedības analīzi. Visos ekspertīzes aktos šī objektīvo rādītāju sadaļa ir ne tikai ļoti īsa (piemēram, Matildes Sprūdes ambulatorās ekspertīzes aktā tā ir formulēta vienā teikumā,[979] bet Konstantīna Muhina, dzimuša 1928. gadā, ekspertīzes aktā – divos[980]), bet arī nesamērīgi īsa attiecībā pret psihiskā stāvokļa raksturojumu, turklāt praktiski visos gadījumos, izņemot norādes par savam vecumam atbilstošām novirzēm, šajos objektīvajos radītājos nav konstatētas atkāpes. Tas nozīmē, ka, nosakot apsekojamā pieskaitāmību, ekspertu komisijas skatījumā galvenais ir viņa izturēšanās un uzskati, nevis objektīvi fiksējami rādītāji un tas, ka šie objektīvie rādītāji ir normas robežās un neuzrāda nekādas atkāpes, nekādi neietekmēja ekspertu komisijas slēdzienu.[981]

Apsekojamā psihiskā stāvokļa raksturojumā, ko, balstoties uz "speciālām zināšanām", sagatavoja psihiatru ekspertu komisija, lielākos iebildumus izsauc subjektīvie formulējumi. Kā neatņemami psihisko slimību pazīmju konstatējumi visbiežāk minētas uzvedības

[978] LVA, 1986. f., 1. apr., 3487. l.,, 34. lp.
[979] LVA, 1986. f., 1. apr., 42765. l., 311. lp.
[980] LVA, 1986. f., 1. apr., 44793. l., 199. lp.
[981] Šīs pieejas trūkumus vislabāk var izprast, ja iedomājas, ka tiesu psihiatriskajai ekspertīzei ir pakļauts kurlmēms cilvēks, jo šādā gadījumā ar minēto tiesu psihiatriskās ekspertīzes pieeju slēdziena izdarīšana būtu praktiski neiespējama.

dīvainības[982] un "murgainas idejas".[983] Acīmredzot ir jāpieņem, ka kādā normatīvā eksperti psihiatri bija definējuši, kā zinātniski noteikt šīs slimības pazīmes, jo bez šādas instrukcijas tie bija ne vairāk kā tikai subjektīvi spriedumi. Sevišķi grūti ir saprast, kā un pēc kādiem kritērijiem eksperti psihiatri noteica "murgainas idejas", īpaši gadījumos, kad šīm idejām bija tehnisks raksturs.

Atsevišķi ir jāpiemin Jahimoviča ekspertīzes. Parasti LPSR īstenotajās ekspertīzēs eksperti psihiatri izvairījās no politiskiem vērtējumiem, ieturot profesionālu nostāju, bet Jahimoviča gadījumā viņi atkāpās no savām pozīcijām, un ekspertīzes aktos jau skaidri ir redzama tiesu psihiatriskās ekspertīzes politiskā angažētība. Vispirms ambulatorās ekspertīzes aktā ir konstatēts, ka Jahimoviča "politiskajās pārdomās ir daudz rupju pretrunu" un ka viņš nesaprot savas darbības "noziedzīgo, nodevīgo raksturu".[984] Minētā sakarā viņa advokāts norādīja, ka ar politiskiem vērtējumiem ekspertīze iziet ārpus savas kompetences un par noziedzīgām apsūdzētā darbības var atzīt tikai

---

[982] Parasti šajā sakarā ekspertīzes akti apraksta apsekojamā tuvinieku un paziņu spriedumos atzīmētās viņa uzvedības dīvainības (Sprūde un Roze) un izmanto dažādus formulējumus (Valteres lietā, piemēram, ekspertīzes aktā parādās konstatējums, ka mājās viņa "izturējās nepareizi"; LVA, 1986. f., 1. apr., 43874. l., 2. sēj., 96. lp.). Tomēr dažkārt būtiskus secinājumus dod arī pašas ekspertu komisijas novērojumi, piemēram, Jahimoviča ambulatorās ekspertīzes aktā apsekojamā psihiskā stāvokļa raksturojumā ir fiksēts: "Āriene savdabīga – bārda, apģērbs."(LVA, 1986. f., 2. apr., P-10997. l., 2. sēj., 99. lp.)

[983] *Бредовые идеи.* Kmita lietā, piemēram, "murgaino ideju" aprakstā ir arī viņa kritiskie spriedumi par kolhozu sistēmu Latvijā (LVA, 1986. f., 1. apr., 3487. l., 34. lp.), Ungera lietā – sūdzības par ārstēšanas dēļ sabojāto veselību (LVA, 1986. f., 1. apr., 43963. l., 90. lp.), Vladimira Šuņenkova, dzimuša 1949. gadā, lietā – viņa sabiedrības reformēšanas idejas un uzskats, ka viņš tiek izsekots (LVA, 1986. f., 1. apr., 45247. l., 167. –168. lp.). Visbiežāk un ar īpašu akcentu šajā "murgaino ideju" uzskaitījumā tiek izcelta "vajāšanas mānija", sagatavojot jau iepriekš paredzamu secinājumu, ka šāds cilvēks nevar būt psihiski pieskaitāms. Acīmredzot tieši tāpēc tiesu psihiatriskās ekspertīzes leksikonā šīs mānijas apzīmējumā tika lietots termins "vajāšanas", nevis izsekošanas, jo pēdējā gadījumā varētu rasties nevēlamas šaubas. Tomēr nevienā no šiem tiesu psihiatriskās ekspertīzes aktiem nav norādes, ka konkrētais cilvēks patiešām nav izsekots vai, lietojot ekspertīzes terminoloģiju, vajāts. Ekspertu apgalvojumi nav balstīti faktos, bet pieņēmumos. Sekojot šādai tiesu psihiatriskās ekspertīzes spriedumu loģikai, būtu jādomā, ka LPSR VDK Septītā jeb ārējās novērošanas daļa bija izveidota, lai sabiedrībā uzturētu "murgainas idejas".

[984] LVA, 1986. f., 2. apr., P-10997. l., 2. sēj., 99. lp.

tiesa.[985] Vēl tiešāk savu politisko angažētību apliecināja Serbska institūta ekspertu komisija, ekspertīzes aktā konstatējot, ka jau 1963. gadā[986] Jahimovičs ir sācis "atklāti izteikt savus nepareizos spriedumus par stāvokli lauksaimniecībā".[987]

Uz šā fona izceļas trīs tiesu psihiatriskās ekspertīzes gadījumi, kuros *pretpadomju* nodarījumos apsūdzētie savas darbības ir veikuši alkoholisko vai narkotisko vielu iespaidā, un visos gadījumos apsūdzētie ir atzīti par pieskaitāmiem. Šos tiesu psihiatriskās ekspertīzes aktus atšķir tas, ka apsekojamo psihiskais stāvoklis raksturots īsi un lakoniski, izmantojot striktus formulējumus – "apziņa skaidra", "spriedumi loģiski", "uzvedība pareiza".[988] Tomēr īpašu ievērību pelna viens no šiem gadījumiem, kurā apsekojamais ir cilvēks, kurš līdz tam četrus gadus lietojis narkotisko vielu un alkohola kokteili, kā narkomāns un psihopātiska persona ārstējies Lielstraupes psihoneiroloģiskajā slimnīcā, savulaik pievērsies reliģijai un, pēc sievas vārdiem, reibumā bijis agresīvs, bieži viņai draudējis un runājis par pašnāvību.[989] Neviens no minētajiem faktiem tiesu psihiatrisko ekspertīzi nav kavējis izdarīt slēdzienu par šā cilvēka pieskaitāmību. Nav iemesla apšaubīt ekspertīzes slēdzienu (un "speciālo zināšanu" trūkums to arī neļauj darīt), tomēr uz vairāku iepriekšminēto lietu fona šāds slēdziens tikai pastiprina neizpratni par kritērijiem, kas vadīja tiesu psihiatriskās ekspertīzes speciālistu darbu.

Viss minētais ļauj secināt, ka tiesu psihiatriskās ekspertīzes darbā, nosakot apsekojamā cilvēka psihisko pieskaitāmību, dominē subjektīvisms, un tas nereti dod iemeslu šaubām par ekspertīzes slēdzienā izdarītajiem secinājumiem. Uz to norādīja arī Jahimoviča advokāts, vēstulē prokuratūras izmeklētājam uzsverot, ka ekspertīzes aktā dotais apraksts – ne Jahimoviča objektīvie somatiskā un neiroloģiskā stāvokļa rādītāji, ne viņa psihiskā stāvokļa apraksts –

---

[985] LVA, 1986. f., 2. apr., P-10997. l., 2. sēj., 214.–215. lp.
[986] Acīmredzot šis apgalvojums saistīts ar laikrakstā *Padomju Jaunatne* 1967. gada 1. novembrī publicēto 1963. gada Ivana Jahimoviča dienasgrāmatas fragmentu. *Red. piez.*
[987] LVA, 1986. f., 2. apr., P-10997. l., 2. sēj., 340. lp.
[988] LVA, 1986. f., 1. apr., 44993. l., 129. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 44875. l., 136. lp.
[989] LVA, 1986. f., 1. apr., 45227. l., 289.–291. lp.

nekādi nepamato ekspertīzes slēdzienu par Jahimoviča psihisko nepieskaitāmību.[990]

Kā izteiksmīgāko ilustrāciju šim tiesu psihiatriskās ekspertīzes darba subjektīvismam var minēt Jevstigneja Kmita gadījumu. 1949. gada 19. aprīlī par anonīmu *pretpadomju* vēstuļu rakstīšanu un izsūtīšanu LPSR vadītājiem un laikrakstu redakcijām Rīgā tika arestēts sešdesmit vienu gadu vecais Kmits. Noslēdzot izmeklēšanas darbības, lietas izmeklētājs 29. aprīlī nozīmēja ambulatoru tiesu psihiatrisko ekspertīzi, un 10. maijā ekspertu komisija deva slēdzienu, ka Kmits ir psihiski pieskaitāms.[991] Tad pēkšņi vēlmi liecināt sava vīra lietā izteica viņa sieva, un 1. jūnija nopratināšanā viņa izmeklētājam liecināja, ka viņas vīram ir lieluma mānija, ka viņam ir dīvaini sapņi un idejas un ka mājinieki viņu uzņem kā cilvēku ar psihiskām atkāpēm.[992] Tūlīt pēc tam lietas izmeklētājs nozīmēja atkārtotu tiesu psihiatrisko ekspertīzi, kas 10. jūnija ekspertīzes aktā nonāca pie savam iepriekšējam atzinumam pretēja slēdziena, proti, ka Kmits ir psihiski slims un viņam inkriminētajos nodarījumos nav atbildīgs.[993] Te varētu nodoties ilgiem meklējumiem, lai mēģinātu saprast, kādi apsvērumi tik pēkšņi izmainīja izmeklētāja nostāju un tiesu psihiatriskās ekspertīzes slēdzienu. Kā teorētisku pieņēmumu, protams, var pieļaut iespēju, ka šā mēneša laikā Kmits patiešām bija kļuvis psihiski nepieskaitāms, tomēr daudz ticamāka versija ir, ka izskaidrojums meklējams "radu būšanā". Kmita meita Jevdokija Kudrjavskaja (dzimusi Kmits), Jevstigneja meita, dzimusi 1918. gadā, Pedagoģiskā institūta studente, ir bijusi Valsts drošības ministrijas līdzstrādniece, savukārt dēls Leonīds Kmits, Jevstigneja dēls, dzimis 1922. gadā, bija LPSR Augstākās Padomes Prezidija darbinieks.[994]Acīmredzot radniecība ar represīvo institūciju un okupācijas nomenklatūras vadības locekļiem arī izskaidro faktu, kāpēc Kmita kriminālllietas materiālos nav nevienas norādes par viņam piemērotās piespiedu ārstēšanas īstenošanu.

[990] LVA, 1986. f., 2. apr., P-10997. l., 2. sēj., 215.–218. lp.
[991] LVA, 1986. f., 1. apr., 3487. l., 32. lp.
[992] LVA, 1986. f., 1. apr., 3487. l., 27.–29. lp.
[993] LVA, 1986. f., 1. apr., 3487. l., 34. lp.
[994] LVA, 1986. f., 1. apr., 3487. l., 103. lp.

Tiesu psihiatriskās ekspertīzes īstenošanā iesaistītie speciālisti

Kā liecina konkrēto lietu materiālos minētais tiesu psihiatriskās ekspertīzes komisiju sastāvs, tiesu psihiatriskās ekspertīzes īstenošanā tika iesaistīti vadošie un labākie attiecīgo psihiatriskās ārstniecības iestāžu speciālisti. Uz to norāda ekspertu ieņemamie amati un zinātniskie grādi, un viņu statusu apliecina arī tas, ka ekspertu komisiju sastāvu apstiprināja LPSR Veselības aizsardzības ministrija. Tiesa formulējumam "labākie speciālisti" šajā gadījumā ir vēl viena nozīme – politiskā uzticamība –, un sevišķi spilgti tas ir redzams četrdesmito gadu beigās, kad psihiatriskā dispansera ārstu sarakstā līdzās citiem datiem bija jāaizpilda arī vairākas ailes ar jautājumiem par ārsta sociālo izcelsmi, dzīves un darbavietu nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā un viņa radiniekiem ārzemēs.[995]

Lielākās grūtības – ar atsevišķiem izņēmumiem – sagādā ļoti nepilnīgie dati par šiem cilvēkiem, vairākos gadījumos liekot aprobežoties tikai ar viņu vārdiem un amatiem.

Apskatītajās lietās tiesu psihiatriskās ekspertīzes īstenošanā iesaistītie speciālisti.[996]

Raisa Andrēziņa (dzimusi 1938. gadā) – Rīgas republikāniskās psihoneiroloģiskās slimnīcas galvenā ārsta vietniece (Volkovs, stacionāri, 1978), Rīgas Medicīnas institūta psihiatrijas katedras asistente (Lazda, stacionāri, 1979), Triju Zvaigžņu ordeņa kavaliere.[997]

Taisija Bažanova (dzimusi 1925. gadā) – 1949. gadā absolvējusi Astrahaņas Medicīnas institūtu, Republikāniskā psihoneiroloģiskā dispansera Rīgā psihiatre eksperte (Antons Bobrovskis, dzimis 1920. gadā, ambulatori, 1963).

---

[995] LVA, 1816. f., 1. apr., 2. l., 3. lp.

[996] Gadījumos, kad eksperts vairākkārt bijis tiesu psihiatriskās ekspertīzes komisijas sastāvā, minēta hronoloģiski pirmā un hronoloģiski pēdējā ekspertīze. Katra eksperta darbībā atsevišķi ir norādītas tās ekspertīzes, kurās ir mainījies eksperta amats, darbavieta, dienesta pakāpe vai zinātniskais grāds.

[997] Raisai Andrēziņai 2006. gadā piešķirts V šķiras Triju Zvaigžņu ordenis. "Ordeņu kapitula paziņojums", *Laiks*, Nr. 45, 2006, 4. novembris, 1. lpp.

Lidija Benjamiņš – Rīgas republikāniskās psihoneiroloģiskās slimnīcas ārste (Sprūde, stacionāri, 1958), Rīgas republikāniskās psihoneiroloģiskās slimnīcas nodaļas vadītāja (Valtere, stacionāri, 1960).

Nikolajs Bičkovs – LPSR IeM 1. cietuma Sanitārās daļas vadītājs, medicīniskā dienesta majors (Jurjāns, stacionāri, 1954), apakšpulkvedis (Bunka, stacionāri, 1958; Roze, stacionāri, 1963).

Boldina – LPSR IeM republikāniskās cietuma slimnīcas tiesu psihiatriskās nodaļas vadītāja pienākumu izpildītāja (Roze, stacionāri, 1963).

Gaļina Bregmane – Rīgas republikāniskās psihoneiroloģiskās slimnīcas tiesu ekspertīžu nodaļas vadītāja (eksperte Jahimoviča tiesas procesā; Šuņenkovs, stacionāri, 1974).

Ārija Briška (1921–2011) – 1951. gadā absolvējusi Rīgas Medicīnas institūtu, 1954. un 1961. gadā Maskavā papildinājusi zināšanas kursos tiesu psihiatrijā,[998] Republikāniskā psihoneiroloģiskā dispansera Rīgā galvenā ārste (Bobrovskis, ambulatori, 1963; Ripss, stacionāri, 1969)[999].

Kazimirs Dauksts – LPSR IeM cietuma 1. slimnīcas psihiatriskās nodaļas vadītājs (Jeļistarovs, stacionāri, 1958), medicīniskā dienesta vecākais leitnants (Valtere, stacionāri, 1960; Muhins, stacionāri, 1962).

Pāvels (Pjotrs) Gauhmans (dzimis 1924. gadā), 1948. gadā absolvējis Čkalovas (Orenburgas) Medicīnas institūtu, līdz 1956. gadam strādājis KPFSR, no 1956. gada Rīgas republikāniskās psihoneiroloģiskās slimnīcas galvenā ārsta vietnieks, no 1959. gada 10. jūlija līdz 1963. gadam LPSR Veselības aizsardzības ministrijas galvenais psihiatrs (Jeļistarovs, stacionāri, 1958; Roze, stacionāri, 1963).

---

[998] LVA, 1816. f., 2. apr., 7. l., 1. lp.

[999] Plašsaziņas līdzekļi savulaik atspoguļojuši arī par ekspertīzes veikšanu atbildīgo vārdus, piemēram, Jahimoviča ekspertīzi parakstījusi Ārija Briška kopā ar Lauru Liguri un Zigrīdu Vitenbergu, bet Serbska institūta ziņojumu parakstījuši Tamāra Pečerņikova (*Тамара Павловна Печерникова*, 1927–2007), Daniils Luncs (*Даниил Романович Лунц,* 1912–1977), Margarita Talce un Ļubova Tabakova. (*Любовь Иосифовна Табакова*, dzimusi 1932. gadā). "Notiesāti uz ārprātu", *Laiks*, 1971, 17. novembris.

Z. Graudiņa – Rīgas republikāniskās psihoneiroloģiskās slimnīcas konsultatīvā centra ārste (Lazda, stacionāri, 1979).

O. Juhno – LPSR IeM 1. cietuma Sanitārās daļas ārsts psihiatrs, medicīniskā dienesta vecākais leitnants (Kmits, ambulatori, 1949; Jurjāns, stacionāri, 1954).

Julians (Jūlians) Kacins (1908–1982) – dzimis Daugavpilī, 1934. gadā (citviet 1939. gadā vai 1940. gadā) absolvējis Bāzeles Universitāti, Republikāniskā psihoneiroloģiskā dispansera Rīgā ārsts (Kaktiņš, ambulatori, 1948; Kmits, ambulatori, 1949).[1000]

Oļģerts Teodors Kiršentāls (1925–2000) – Republikāniskā psihoneiroloģiskā dispansera Rīgā galvenais ārsts (Sokurenko, ambulatori, 1986), zemessardzes rotas padomnieks medicīniskajos jautājumos 1992. gadā.[1001]

L. Kovarskis – Republikāniskā psihoneiroloģiskā dispansera Rīgā ambulatorās tiesu psihiatriskās ekspertīzes kabineta vadītājs (Sokurenko, ambulatori, 1986).[1002]

Oļegs Krasņanskis (dzimis 1925. gadā) – 1956. gadā absolvējis Rīgas Medicīnas institūtu, no 1958. gada jūlija ārsts 289. kara apgabala hospitālī, 1960. gada februārī pārgājis darbā uz Rīgas republikānisko psihoneiroloģisko slimnīcu, 1960. gada maijā ar LPSR veselības aizsardzības ministra pavēli norīkots tiesu psihiatriskās ekspertīzes komisijā, 1963. gada novembrī pārgājis darbā LPSR Sabiedriskās kārtības sargāšanas ministrijas orgānos, amatu apvienošanas kārtībā turpinot darbu arī slimnīcā, 1965. gadā atbrīvots no darba Rīgas

---

[1000] Medicīnas zinātņu kandidāts, izpētes objekts ir cilvēka uzmanība, LPSR oficioza *Cīņa* uzmanību izpelnījies arī ap 1961. gadu, kad vairs nestrādāja dispanserā, bet vēlējās apmeklēt mājās savu bijušo pacientu, Lāčplēša ielas 35 nama padomes priekšsēdētāju S. Vasiļevski, kurš viņu interesējis "kā sklerotiķis". Interesanti, ka laikrakstā *Cīņa* "psihiskās" slimības raksturošanai lietotas pēdiņas, tātad pārnestā nozīmē. Riņķe, S. "Cienījamā", *Liesma*, 1967, 1. marts; Kaļita P., "Aizvainojums", *Cīņa,* 1964, 7. februāris.

[1001] Krapāne, Līga. *Diena,* 1992, 9. aprīlis.

[1002] Iespējams, ka L. Kovarskis ir Levas Kovarskis, kas dzimis 1950. gadā, 1973. gadā beidzis Viļņas Universitāti, 1985. gadā ieguvis psihiatra kvalifikāciju, 1990. gadā pārcēlies uz dzīvi Somijā, studējis psihoanalīzi, 1995. gadā kļuvis par Somu psihoanalīzes biedrības asociēto biedru, šobrīd konsultē un uzrauga studentu izaugsmi studentu poliklīnikās Helsinkos, turpat ir privātā prakse. *Levas Kovarskis*. Pieejams: https://www.blogger.com/profile/13655522864851840307 *Red. piez.*

republikāniskajā psihoneiroloģiskajā slimnīcā, LPSR IeM 1. izmeklēšanas izolatora psihiatriskās nodaļas vadītājs (Jahimovičs, stacionāri, 1969; Andrejs Pūce, dzimis 1948. gadā,[1003] stacionāri, 1972).

Laura Ligure (1928–2012) – 1953. gadā absolvējusi Rīgas Medicīnas institūtu, Republikāniskā psihoneiroloģiskā dispansera Rīgā ārste (Jahimovičs, ambulatori, 1969)

L. Marķis (Marķe) – Rīgas republikāniskās psihoneiroloģiskās slimnīcas tiesu psihiatriskās nodaļas vadītāja (Roze, stacionāri, 1963), Rīgas republikāniskās psihoneiroloģiskās slimnīcas galvenā ārsta vietniece (Jahimovičs, stacionāri, 1969), medicīnas zinātņu kandidāte (Šuņenkovs, stacionāri, 1974; Sokurenko, stacionāri, 1986).[1004]

R. Rancāne – Rīgas republikāniskās psihoneiroloģiskās slimnīcas 2. nodaļas vadītāja pienākumu izpildītāja (Indulis Pūce, dzimis 1937. gadā, psihiatriskā ekspertīze nozīmēta kā lieciniekam viņa brāļa Andreja lietā, ambulatori, 1972).

Ērika Rāts (Rāte) (1915–1993) – Rīgas republikāniskās psihoneiroloģiskās slimnīcas nodaļas vadītāja (eksperte Jurjāna tiesas procesā; eksperte Lazdas tiesas procesā).

J. Rumelis – LPSR IeM 1. cietuma Sanitārās daļas vadītājs, medicīniskā dienesta kapteinis (Kaktiņš, ambulatori, 1948; Kmits, ambulatori, 1949).

[1003] Andreja Pūces gadījums savulaik plaši izklāstīts presē. Dzimis Skrīveros, mācījies Skrīveru vidusskolā, kuru 1966. gadā beidzis, 1967. gadā iesaukts Padomju Armijā, pēc dienesta nolēmis paust *pretpadomju* ieskatus, pārcēlās uz Rīgu, jo gribēja studēt Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Fizikas un matemātikas fakultātē, tikmēr strādāja 60. celtniecības pārvaldē par namdari. Kopā ar domubiedriem dibināja organizāciju, nodēvējot to par Latvijas Nacionālās Vienības Partiju. Atmiņu stāstījums vedina secināt, ka jaušama apņēmība ne tikai mainīt sabiedrības viedokli, bet arī pievērst sev uzmanību, izmantojot, piemēram, plakātu ar uzrakstu "Šoreiz patiešām mīnēts" līdzās Skrīveros tornī izkārtajam LPSR karogam ar sēru lenti un uzrakstu "14. jūnija lielinieku upuru piemiņai". Sk. Ozoliņa, Ārija. "Par Latviju pirms 20 gadiem", *Brīvā Latvija*, Nr. 17 (174), 1990, 7. maijs, 6., 10. lpp.

[1004] LPSR Augstākās Padomes Prezidijs 1975. gadā, pamatojoties uz dekrētu *Par LPSR nopelniem bagātās ārstes goda nosaukuma piešķiršanu L. Marķei*, piešķīris L. Marķei par nopelniem veselības aizsardzības attīstībā minēto goda nosaukumu. *Cīņa*, 1975, 20. marts.

Zuzanna Sočņeva (Rusinova) (1925–2015), Gregorija meita, 1951. gadā absolvējusi Rīgas Medicīnas institūtu, no 1952. gada Republikāniskā psihoneiroloģiskā dispansera Rīgā galvenā ārste, no 1953. gada Rīgas republikāniskās psihoneiroloģiskās slimnīcas galvenā ārste (Jeļistarovs, stacionāri, 1958), LPSR Veselības aizsardzības ministrijas galvenā psihiatre[1005] (Ripss, stacionāri, 1969), medicīnas zinātņu kandidāte (Šuņenkovs, stacionāri, 1974), Rīgas Medicīnas institūta docente (Sokurenko, stacionāri, 1986).

Mirdza Upeniece (dzimusi 1924. gadā) – 1951. gadā absolvējusi Rīgas Medicīnas institūtu, no 1965. gada Rīgas republikāniskās psihoneiroloģiskās slimnīcas ārste, no 1966. gada vecākā ārste, 1974. gadā piešķirts LPSR nopelniem bagātās ārstes goda nosaukums (Putnaērglis, stacionāri, 1971).[1006]

F. Vistropovs – Republikāniskā psihoneiroloģiskā dispansera Rīgā psihiatrs (Ozoliņš, ambulatori, 1972 – vienīgais ārsts komisijā).

Olga Višņevska (1898–1962) – dzimusi Rīgā, 1927. gadā absolvējusi 2. Maskavas Valsts universitāti, Republikāniskā psihoneiroloģiskā dispansera Rīgā ārste (Kaktiņš, ambulatori, 1948), Rīgas republikāniskās psihoneiroloģiskās slimnīcas tiesu psihiatriskās nodaļas vadītāja (Jurjāns, stacionāri, 1954).

Zigrīda Vitenberga (1928–2009)[1007] – 1953. gadā absolvējusi Rīgas Medicīnas institūtu, no 1954. gada Republikāniskā psihoneiroloģiskā dispansera Rīgā ārste, no 1970. līdz 1971. gadam amatu apvienošanas kārtībā strādājusi arī Rīgas republikāniskās

---

[1005] "Pietiek auklēties!", *Padomju Jaunatne,* 1971, 12. maijs.

[1006] LPSR Augstākās Padomes Prezidijs 1975. gadā, pamatojoties uz dekrētu *Par LPSR nopelniem bagātās ārstes goda nosaukuma piešķiršanu M. Upeniecei*, piešķīris M. Upeniecei par nopelniem veselības aizsardzības attīstībā minēto goda nosaukumu (*Cīņa*, 1975, 19. novembris). 1984. gada augusta numurā žurnāla *Karogs* sadaļā "Hronika" rakstīts, ka "liela garīga tuvība" vienoja Jāni Sudrabkalnu (1894–1975) arī ar ārsti Mirdzu Upenieci. *Red. piez.*

[1007] Iespējams, Zigfrīda Vitenberga, Rūdolfa meita, ir Zigrīda Gailītis, Rūdolfa Gailīša un Zelmas Gulbis meita, kurai 1943. gada 26. novembrī laikrakstā *Smiltenietis* publicēts dzejolis, kas, būdams iespiests nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā, varētu viņu kompromitēt PSRS okupācijas varas acīs, *Kara taure* – "Tver, latviet, zobenu, pūt kalnā kara tauri. Tumst dziļa nakts, mums rīts ir jāatved!... [..] ". *Red. piez.*

psihoneiroloģiskās slimnīcas tiesu psihiatriskās ekspertīzes nodaļā[1008] (Jahimovičs, ambulatori, 1969).

E. Vologdina – Rīgas republikāniskās psihoneiroloģiskās slimnīcas tiesu ekspertīzes nodaļas ārste (Putnaērglis, stacionāri, 1971), tiesu ekspertīzes nodaļas vadītāja (Sokurenko, stacionāri, 1986).

F. Zubarevs – Republikāniskā psihoneiroloģiskā dispansera Rīgā tiesu psihiatriskās ekspertīzes eksperts (Sokurenko, ambulatori, 1986).

Tiesu psihiatriskās ekspertīzes īstenošanā iesaistīto speciālistu sarakstā atsevišķu ievērību pelna divi cilvēki – Rīgas republikāniskās psihoneiroloģiskās slimnīcas galvenā ārste Zuzanna Sočņeva un Republikāniskā psihoneiroloģiskā dispansera Rīgā galvenais ārsts Oļģerts Kiršentāls. Tas, kas šo divu LPSR vadošo psihiatriskās ārstniecības iestāžu vadītājus padara ļoti līdzīgus, ir viņu oficiālo biogrāfijas datu nabadzība un nepārprotamais iespaids, ka aiz viņu karjerām stāvēja kādas īpašas un pietiekami ietekmīgas intereses.

Atbilstoši vienai norādei 1925. gadā dzimusī Zuzanna Sočņeva, poliete, Latvijas teritorijā ieradusies no Baltkrievijas un kara gados Rīgā piedalījusies komunistiskās pagrīdes grupas *Jaunie komunāri* darbībā; viens no grupas vadītājiem bija Marģers Sočņevs (dzimis 1925. gadā),[1009] vēlākais Zuzannas Sočņevas vīrs, LPSR Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūta, Vēstures institūta un Kadru sagatavošanas daļas līdzstrādnieks, tās Filozofijas katedras vadītājs līdz 1989. gadam. 1951. gadā Sočņeva absolvējusi Rīgas Medicīnas

[1008] LVA, 1876. f., 2. apr., 718. l., 1. lp.

[1009] Šo norādi savās atmiņās sniedz filozofe Oksana Vilnīte. Sk. Vilnīte, Oksana. *Poēzijas balss un filozofija*. Rīga: Latvijas Universitātes aģentūra Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 2013, 128.–129. lpp. Minēto faktu apstiprina arī sešdesmitajos gados publicētie LPSR vēstures pētījumi. Sk.: *Latvijas PSR ZA Vēstures institūts. Latviešu tautas cīņa Lielajā Tēvijas karā (1941–1945).* Rīga: Zinātne, 1966, 323. lpp.; Dzintars, Jānis. *Neredzamā fronte*:, otrais papild. izdevums. Rīga: Zvaigzne, 1970, 112.–113. lpp. Plašāku aprakstu par *Jauno komunāru* grupas darbību 1953. gadā publicēja žurnāls *Bērnība*, rakstot, ka 1941. gadā izveidotajā grupā bija apvienojušies Rīgas 6. pamatskolas audzēkņi, grupu vadīja Viktors Andrejevs un viņa tuvākie draugi Jurijs Mihailovs un Marģers Sočņevs. Šajā aprakstā kā viena no grupas dalībniecēm ir pieminēta arī Zuzanna Koņuhova. Sk. "Mazie varoņi", *Bērnība*, 1953, Nr. 9, 24.–26. lpp.

institūtu, jau 1952. gadā viņa kļūst par Republikāniskā psihoneiroloģiskā dispansera Rīgā galveno ārsti, bet gadu vēlāk, 1953. gadā – par Rīgas republikāniskās psihoneiroloģiskās slimnīcas galveno ārsti, paliekot šajā amatā līdz pat Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanai.[1010] Nav šaubu, ka aiz tik straujas karjeras virzības stāvēja politisks uzstādījums: jaunajai padomju republikai bija vajadzīgi jauni padomju psihiatri. Tomēr tas, kāpēc starp citiem jaunajiem speciālistiem tika izvēlēta tieši Sočņeva, joprojām ir jautājums.[1011]

Līkumotāka ir Republikāniskā psihoneiroloģiskā dispansera Rīgā galvenā ārsta Oļģerta Kiršentāla karjera. Cilvēks, kura vārds līdz

[1010] Vēl vienu iemeslu sajukumam ar Zuzannas Sočņevas biogrāfiju rada tas, ka sešdesmito gadu beigās tiesu psihiatrisko ekspertīžu komisiju sastāvā kā Rīgas republikāniskās psihoneiroloģiskās slimnīcas galvenā ārste parakstījās Zuzanna Rusinova (šo sajukumu spilgti raksturo Jahimoviča lietas izmeklētāja lēmums par stacionārās tiesu psihiatriskās ekspertīzes nozīmēšanu, uzdodot veikt ekspertīzi Sočņevai un Rusinovai). Ticami, ka uzvārda maiņas izskaidrojums ir privātas dabas un saistāms ar Aleksandru Rusinovu (dzimis 1935. gadā), kurš 1961. gadā bija absolvējis Viļņas universitāti un 1963. gadā tika pieņemts darbā Rīgas republikāniskajā psihoneiroloģiskajā slimnīcā kā ārsts metodists. 1967. gadā Rusinovam Tartu universitātē tika piešķirts medicīnas zinātņu kandidāta grāds, bet septiņdesmito gada beigās viņš slimnīcā uzrakstīja atlūgumu, lai pārietu darbā uz Organiskās sintēzes institūtu par jaunāko zinātnisko līdzstrādnieku. Patiesībā viņš vienā dienā uzrakstīja divus iesniegumus, pirmajā – lūdzot atļauju amatu savienošanas kārtībā pāriet uz Organiskās sintēzes institūtu, bet otrajā – aizejot no darba slimnīcā. Šādi acīmredzot ir izskaidrojama arī sekojošā pretējā uzvārdu maiņa, un, ja vēl septiņdesmito gadu sākumā kā Rīgas republikāniskās psihoneiroloģiskās slimnīcas galvenā ārste parakstās Z. Rusinova (Putnaērglis, stacionāri, 1971), tad jau septiņdesmito gadu vidū šajā amatā atkal ir Z. Sočņeva (Šuņenkovs, stacionāri, 1974). Rusinovs dzīvoja okupētajā Latvijā no 1961. gada līdz 1978. gadam, emigrēja uz Izraēlu, apmetās ASV, nodibināja uzņēmumu *Ralex* un atgriezās Latvijā, lai 1988. gada 20. maijā nodibinātu ASV un PSRS kopuzņēmumu ar LPSR Zinātņu akadēmijas Elektronikas un skaitļošanas tehnikas institūtu un *InterLatviju,* lai ražotu datorus. Krūmiņš, Jānis, *Liesma,* 1988, 1. jūlijs.

[1011] Tikai kā piezīme spriedumos par Sočņevas vadītās Rīgas republikāniskās psihoneiroloģiskās slimnīcas darbību ir pieminams fakts, ka 1970. gadā – īsajā laikposmā starp sava pirmā soda termiņa beigām 1968. gadā un skaļo lidmašīnas aizdzīšanas mēģinājumu 1970. gada jūnijā – Rīgas republikāniskajā psihoneiroloģiskajā slimnīcā par metodiķi strādāja arī Eduards Kuzņecovs (*Эдуард Самуилович Кузнецов*, 1939). Sk. LVA, 1986. f., 1. apr., 45188. l., 12. sēj., 231.–232. lp.

tam neparādās ne dispansera, ne psihoneiroloģiskās slimnīcas darbinieku sarakstos, 1976. gada 17. decembrī ar Veselības aizsardzības ministra pavēli pēkšņi tika nozīmēts par dispansera galveno ārstu.[1012] Tomēr lielākais pārsteigums, sekojot dažām norādēm, kas publiskotas jau pēc tūkstošgades mijas,[1013] ir atklājums, ka tieši trīsdesmit gadus pirms nonākšanas Republikāniskā psihoneiroloģiskā dispansera Rīgā galvenā ārsta amatā, 1946. gadā Kiršentāls kā bijušais nacionālsociālistiskās Vācijas izlūkdienesta un diversiju grupu dalībnieks tika tiesāts, un ar Baltijas kara apgabala Kara tribunāla spriedumu 1946. gada 16. maijā viņam bija noteikts izsūtījums katorgas darbos uz 20 gadiem ar tiesību atņemšanu uz pieciem gadiem.[1014] Par viņa izsūtījuma vietu kļuva Vorkuta, Komi Autonomā Padomju Sociālistiskā Republika (APSR), kur viņš pavadīja desmit gadus, līdz 1956. gadā pēc Rietumos nonākušo radinieku vairākkārtīgiem lūgumiem tika priekšlaikus atbrīvots.[1015] Nav iemesla apšaubīt literatūrā izteiktos spriedumus, ka, jau atrodoties

[1012] LVA, 1816. f., 5. apr., 178. l., 67. lp.

[1013] Sk. Grūtups, Andris. *Maniaks: Par Staņislava Rogaļova apsūdzību seksuālos noziegumos un slepkavībās*. Rīga: Atēna, 2010, 149.–151. lpp.

[1014] Arestēts 1946. gada 25. martā, Kiršentāls tika apsūdzēts par to, ka 1944. gada septembrī viņš ir savervēts nacionālsociālistiskās Vācijas izlūkdienestā, izgājis speciālu sagatavošanu izlūkdienestā *Einheit Aleksander* un vēlāk nacionālsociālistiskās Vācijas 212. frontes izlūku grupā *Frontaufklärungstruppe-212* 1944. gada decembrī desantēts PSRS bruņoto spēku aizmugurē, pēc atgriešanās apbalvots ar otrās šķiras Dzelzs krustu, 1945. gada sākumā piedalījies soda akcijās pret vietējiem iedzīvotājiem Kurzemē, pēc nacionālsociālistiskās Vācijas kapitulācijas slēpis savu darbību kara laikā. Izgājis filtrāciju, aresta brīdi Kiršentāls strādāja par Liepājas jūras kara bāzes dzīvokļu ekspluatācijas daļas mēbeļu noliktavas vadītāju. Sk. LVA, 1986. f., 2. apr., P-10780. l., 93.–96. lp.

[1015] Oļģerta Kiršentāla tēvs bija ārsts, līdz 1940. gadam vadījis kara hospitāli Rīgā, nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā no 1941. gada vadījis Rīgas pilsētas veselības aizsardzības nodaļu, no 1944. gada bijis Latvijas veselības aizsardzības departamenta vadītājs, 1944. gada beigās ar ģimeni aizbēdzis uz Vāciju. Sk. LVA, 1986. f., 2. apr., P-10780. l., 14., 59.–60., 84. lp. 1956. gada sākumā Kiršentāla radinieki – Norvēģijā dzīvojošais tēvs, Vācijas Federatīvajā Republikā dzīvojošā māte un Apvienotajā Karalistē dzīvojošā māsa – ar vēstulēm vērsās pie PSRS Ministru Padomes priekšsēdētāja Nikolaja Bulganina (*Николай Александрович Булганин*, 1895–1975) ar lūgumu par Kiršentāla atbrīvošanu no apcietinājuma. 1956. gada septembrī ar tiesas lēmumu viņš tika atbrīvots.

ieslodzījumā, Kiršentāls bija piekritis sadarboties ar VDK,[1016] taču šajā gadījumā interesantākais ir kas cits. 1976. gadā, stājoties Republikāniskā psihoneiroloģiskā dispansera Rīgā galvenā ārsta amatā, pavēlē par iecelšanu ir minēts viņa medicīniskā darba stāžs – 24 gadi. Tātad no 1952. gada, laikā, kad viņš vēl atradās izsūtījumā, Kiršentāls praktizēja kā mediķis.[1017] Visa stāsta kontekstā, ievērojot PSRS oficiāli pausto nostāju pret Otrā pasaules kara norisēm, jau pieļāvums par bijušā nacionālsociālistiskās Vācijas izlūkdienesta aģenta un Dzelzs krusta nesēja nonākšanu LPSR psihiatrijas speciālistu virsotnē skan neticami, bet situācijā, kad tā ir realitāte, acīmredzams ir secinājums, ka aiz Kiršentāla karjeras stāvēja noteiktas intereses.[1018]

Piespiedu ārstēšanai pakļauto cilvēku ārstēšanas termiņi, ārstēšanas vietas un ārstēšanas rezultāti

Ārstēšanas termiņi

Piespiedu ārstēšanai pakļauto cilvēku ārstēšanas termiņi bija atšķirīgi un variējās robežās no gada (Valtere, 1960–1961; Putnaērglis, 1971–1972) līdz sešiem vai astoņiem gadiem (Kasjanovs, 1959–1967; Volkovs, 1979–1985). Īsākie termiņi tiesu psihiatriskās ekspertīzes lēmumos par piespiedu ārstēšanas atcelšanu parasti tika pamatoti ar cilvēka vecuma veselības problēmām (Jeļistarovs, Valtere); tāpat īsāki termiņi tika piemēroti arī "politiski jūtīgos" gadījumos (Jahimovičs, 1970–1971; Ripss, 1969–1971), kas gan, saprotams, netika minēts kā arguments ekspertīzes lēmumā. Tomēr runāt par kādu noteiktu un skaidru sakarību piespiedu ārstēšanas termiņos nevar, un spilgts piemērs ir Konstantīns Muhins. 1962. gada 4. oktobrī tiesu psihiatriskā ekspertīze viņam uzstādīja diagnozi "šizofrēnija" un rekomendēja

[1016] Grūtups, Andris. *Maniaks: Par Staņislava Rogaļova apsūdzību seksuālos noziegumos un slepkavībās*. Rīga: Atēna, 150. lpp.
[1017] LVA, 1816. f., 5. apr., 178. l., 67. lp.
[1018] Bijušais LPSR VDK Pirmās daļas darbinieks Juris Savickis, atceroties ārstu Kiršentālu, tieši norāda, ka Kiršentāls sadarbojās ar VDK nepieciešamo psihiatrisko ekspertīžu veikšanā. Sk. Šleiers Juris, Pastalnieks Aivars. "Īpašs kadrs", *Klubs*, Nr. 6., 2013, jūnijs, 20.–26. lpp.

piespiedu ārstēšanu. Formāli ārstēšana sākās tikai pēc tiesas lēmuma 1963. gada 3. janvārī, bet jau 1963. gada 24. jūnijā ekspertīze atzina, ka piespiedu ārstēšana viņam vairs nav nepieciešama. Tik strauju ekspertīzes slēdzienu maiņu kritiski uzņēma arī VDK, un pēc 1963. gada 3. augusta tiesas kolēģijas lēmuma, kas akceptēja ekspertīzes slēdzienu un atcēla piespiedu ārstēšanu, VDK izteica protestu, apzīmējot tiesas lēmumu par sasteigtu un nepamatotu (LPSR prokurors Kārlis Vītols savā atbildes rakstā šo VDK ieteikumu noraidīja, un tiesas lēmums palika spēkā).[1019]

Ārstēšanas režīms un ārstēšanas norises vietas

Atbilstoši tiesu psihiatriskās ekspertīzes slēdzienam un tiesas spriedumam cilvēkam, kuram tika noteikta piespiedu ārstēšana, tika noteikts arī ārstnieciskās iestādes režīms – vai nu speciālā psihiatriskā slimnīca (slimnīca savienojumā ar izolāciju), vai slimnīca atbilstoši dzīvesvietai.

Tā kā LPSR nebija nevienas speciālās psihiatriskās slimnīcas, tad gadījumos, kad cilvēkam bija noteikta ārstēšanās speciālā tipa psihiatriskajā slimnīcā, bija jāārstējas ārpus Latvijas teritorijas. Kurš institūts un kādi apsvērumi noteica konkrētās ārstēšanās vietas izvēli, kriminālliet u materiālos neparādās. No apskatītajiem gadījumiem biežāk izraudzītā ārstēšanās vieta bija Ļeņingradas Speciālajā psihiatriskajā slimnīca (SPS) (Jeļistarovs, Bunka, Kasjanovs), ko acīmredzot noteica slimnīcas tuvums Latvijas teritorijai; retāk tās bija Kazaņas SPS (Sprūde, Valtere), Volgogradas SPS (Volgogradas apgabala Kamišinas rajona Dvorjanskas ciemā) (Volkovs, Lazda) un Čerņahovskas SPS (Šuņenkovs).

Nosakot piespiedu ārstēšanos atbilstoši dzīvesvietai, visbiežāk ārstēšanās vieta bija Rīgas republikāniskā psihiatriskā slimnīca (Jahimovičs, Ripss, Sokurenko), arī Jelgavas (Putnaērglis) un Daugavpils (Ungers) republikāniskās psihiatriskās slimnīcas.

[1019] LVA, 1986. f., 1. apr., 44793. l., 229. lp.

Ārstēšanas rezultāti

Galvenais un no sabiedrības interešu viedokļa nozīmīgākais izvēlēto ārstēšanas līdzekļu efektivitātes indikators ir ārstēšanas rezultāti. Jau tas vien, ka tiesu psihiatriskās ekspertīzes institūta darbā piedalījās psihiatriskās ārstniecības iestāžu vadošie un akadēmiski atzītie speciālisti, dod iemeslu domāt, ka ārstēšanas rezultāti atspoguļos sava laika psihiatrijas jaunākos sasniegumus un praktiskās iespējas. Tomēr reālie ārstēšanas rezultāti izrādījās vēl viens liels pārsteigums.

Vispirms šaubas par psihiatriskās ārstēšanas iespējām rosina tie gadījumi, kad cilvēks, kurš savulaik jau bijis pakļauts piespiedu ārstēšanai un pēc ārstēšanas kursa atzīts par atbrīvojamu no piespiedu ārstēšanas, pēc zināma laika atkal tiek aizturēts par līdzīgu nodarījumu un atkal tiek nosūtīts uz piespiedu ārstēšanu. Spilgts piemērs ir Aleksandrs Kasjanovs. Kad viņu 1958. gada novembrī arestē par mēģinājumu iekļūt Amerikas Savienoto Valstu (ASV) vēstniecībā Maskavā, viņš jau divas reizes – 1950. gada novembrī un 1954. gada septembrī – ir bijis arestēts par līdzīgiem mēģinājumiem. Abas reizes Kasjanovs atzīts par psihiski nepieskaitāmu un nosūtīts uz piespiedu ārstēšanu, bet 1957. gada februārī ar tiesu psihiatriskās ekspertīzes slēdzienu atbrīvots no tās.[1020] Pieredze ar Kasjanovu liecina, ka piespiedu psihiatriskās ārstēšanas kursam nebija gaidītās iedarbības uz viņa uzskatiem.

Tomēr lielākais pārsteigums ir tiesu psihiatriskās ekspertīzes slēdzienos minētie piespiedu ārstēšanas rezultāti. Nevienā no rakstā apskatītajiem tiesu psihiatriskās ekspertīzes slēdzieniem par piespiedu ārstēšanas atcelšanu nav konstatēts, ka cilvēks ir psihiski vesels, proti, ka ārstēšana ir sasniegusi savu medicīnisko mērķi. Vēl vairāk – ar dažiem izņēmumiem[1021] – lēmumā par piespiedu ārstēšanas atcelšanu

[1020] LVA, 1986. f., 1. apr., 42764. l., 73., 102.–104. lp.

[1021] Jeļistarovam ir izmainīta slimības diagnoze (1958. gada ekspertīzē uzstādītā diagnoze "hroniska psihiska slimība vecuma parafrēnijas formā" 1960. gada ekspertīzē nomainīta ar diagnozi "psihiska slimība paranoiskas personības attīstības formā"); Kasjanovs slimnīcā miris, bet Putnaērglis, kuram 1971. gada ekspertīzē bija diagnosticēta "epileptiska psihoze ar depresīvu sindromu", pēc 1972. gada ekspertīzes atzinuma, ārstēšanas rezultātā ir atbrīvojies no epileptiskās psihozes.

cilvēkam uzstādītā diagnoze praktiski atkārto pirmstiesas ekspertīzē noteikto diagnozi. Rodas jautājums: kas tad atšķīra pirmstiesas un pēcārstēšanas ekspertīžu slēdzienus, un ko paši psihiatrijas eksperti apzīmēja kā piespiedu ārstēšanas kursa rezultātu? Atbilde ir vienā formulējumā: cilvēks pēc ārstēšanas vairs nebija sociāli bīstams. Ko tas nozīmē tiesu psihiatriskās ekspertīzes terminos? Tas nozīmē, ka cilvēks vairs nav aktīvs (Ripss), cilvēks ir "mierīgs un neaktīvs slimais, kuram nav murgainu pretpadomju spriedumu" (Kaktiņš) vai kurš murgainas idejas "aktīvi neizsaka" (Jeļistarovs), jo sapratis, ka savu ideju sludināšana ir bezjēdzīga, tā kā tās neviens neuzklausa (Muhins). Tāpat tas nozīmē, ka tas ir cilvēks, kam "ārstēšanas rezultātā ir norimušas paranojālās idejas" (Jahimovičs), kam nav mērķtiecīgu antisociālu izpausmju, un pieaugošās plānprātības dēļ tās nevar būt sistemātiskas (Bunka). Citiem vārdiem, piespiedu ārstēšanas rezultātā cilvēks nav atbrīvojies ne vien no savas slimības diagnozes, bet arī no savām "murgainajām idejām" – viņš tikai kļuvis vai, pareizāk būtu teikt, padarīts apātisks un "murgainās idejas" vairs aktīvi neizsaka vai nespēj izteikt.[1022]

Tieši ārstēšanas rezultātos koncentrēti kļūst redzams tas, kas visos citos tiesu psihiatriskās ekspertīzes institūta darba posmos tika rūpīgi slēpts aiz zinātnisko grādu un "speciālo zināšanu" nesatricināmās sienas; tieši ārstēšanas rezultāti un pašu psihiatru ekspertu izpratne par to, kad (kurā brīdī) ar tiesas lēmumu uz psihiatrisko slimnīcu nosūtītam cilvēkam piespiedu ārstēšana ir sasniegusi savu mērķi, ir tās divas pozīcijas, kurās visuzskatāmāk redzams, ka psihiatrija tiek izmantota nevis ārstniecisku, bet politisku

[1022] Atsevišķs represīvās psihiatrijas aspekts ir piespiedu ārstēšanai psihiatriskajās slimnīcās pakļauto cilvēku "speciālās" ārstēšanas metodes un izmantotie ārstnieciskie preparāti. Izmeklēšanas lietu materiālos šāda informācija saprotamu iemeslu dēļ neparādās, un vienīgais izņēmums ir dažas aprautas norādes ekspertīzes slēdzienos. Ilustrācijai – Nikolajs Bunka; pamatojot lēmumu par viņa atbrīvošanu no piespiedu ārstēšanas, pieminēts, ka slimnīcā ir izmantots arī amitāls smadzeņu darbības bremzēšanas procesa noņemšanai (*при растормаживании амиталом*), un, spriežot pēc turpmākā apraksta, tā mērķis bija noskaidrot Bunkas attieksmi pret izdarīto, proti, visdrīzāk amitāls tika izmantots nevis kā medicīnisks preparāts, bet kā "patiesības serums", lai "atraisītu mēli". Sk. LVA, 1986. f., 1. apr., 42766. l., 161. lp.

mērķu sasniegšanai, un kopumā tas dod pamatu arī LPSR sešdesmito līdz astoņdesmito gadu pieredzē runāt par represīvo psihiatriju.

Secinājumi

No vienas puses, vērtējot tiesu psihiatriskās ekspertīzes institūta darba formālo pusi, vairāki nosacījumi – ekspertīzes nozīmēšanas izlases raksturs, ekspertu komisiju akadēmiskais sastāvs un ekspertīzes īstenošanas procesuālo normu ievērošana – rada iespaidu, ka tiesu psihiatriskā ekspertīze bija juridiski korekta, objektīva un zinātniskās atziņās balstīta procesuāla darbība. Taču, no otras puses, izvērtējot tiesu psihiatriskās ekspertīzes konkrēto saturu, ir grūti runāt par kādu skaidru un vienotu pieeju, un gandrīz ikvienā no rakstā apskatītajām lietām nepamet sajūta, ka cilvēku likteņus katrā atsevišķā gadījumā noteica subjektīvi faktori. Un tieši vienotās, stingri zinātniskos principos un argumentos balstītās pieejas trūkums ir arī tas, kas dod pamatu runāt par represīvo psihiatriju.[1023]

Tiesu psihiatriskās ekspertīzes slēdzienu balstīšana vienīgi uz apsekojamā izteicieniem, nevis objektīviem somatiskiem un neiroloģiskiem rādītājiem, ekspertīzes aktos plaši izmantotais

[1023] Lai izvairītos no pārpratumiem, jānorāda, ka, gan pēc raksta autora uzskatiem, gan literatūrā izteiktajiem citu pētnieku spriedumiem, ar represīvo psihiatriju nav jāsaprot kāda "īpašā" psihiatrija, kurai ir raksturīgas kādas specifiskas iezīmes un noteikti kritēriji. Psihiatrija iegūst represīvu raksturu, proti, tā kļūst par represīvo psihiatriju, tad, kad tiek izmantota kādu citu ar ārstniecību nesaistītu, visbiežāk – politisku mērķu, sasniegšanai. Protams, var izcelt atsevišķas parādības, ko var pieņemt kā represīvās psihiatrijas pazīmes – pēc vairāku disidentu atmiņām, piemēram, Serbska institūta ārsti nēsājuši militāras formas –, tomēr galvenais, kas raksturo represīvo psihiatriju, ir vienotas un stingri zinātniskos principos balstītas pieejas trūkums tiesu psihiatriskās ekspertīzes īstenošanā, kas neļauj izprast, kādi tieši argumenti ekspertīzes akta slēdzienā pamato atzinumu par cilvēka pieskaitāmību vai nepieskaitāmību un kāpēc dažos gadījumos vienādi argumenti pamato pretējus atzinumus (ilustrācijai var pieminēt LPSR biedējošākā slepkavas Staņislava Rogaļova lietu, kurš izmeklēšanā stāstīja par savām dīvainajām izjūtām un halucinācijām, taču tiesu psihiatriskā ekspertīze viņu atzina par pieskaitāmu). Starp citu, šai represīvai psihiatrijai ir arī otra, apgrieztā puse, ko Aleksandrs Podrabiņeks apzīmē kā "attaisnojošo psihiatriju", kad šādas vienotas pieejas trūkums ļauj cilvēku atzīt par nepieskaitāmu, lai palīdzētu viņam izvairīties no reāla soda.

manipulatīvais formulējums "murgainas idejas", apsekojamo cilvēku uzskatu politiski angažētie vērtējumi, piezīmes par apsekojamo tuvāko radinieku psihiskajām problēmām, neargumentējot, kā tās ir saistītas ar paša apsekojamā stāvokli, – tas viss norāda, ka ekspertīzes rīcībā nebija noteiktu un drošu kritēriju, lai noteiktu cilvēka nepieskaitāmību. Tieši šis subjektīvisms psihiatriju padarīja par lielisku līdzekli politiskās varas institūtu represijās pret citādi domājošiem. Vairs nevajadzēja meklēt argumentus, lai atspēkotu pret režīmu vērsto kritiku, vairs nevajadzēja meklēt izskaidrojumu citādi domājošo rīcībai, visbeidzot, vairs nevajadzēja uztraukties par pārmetumiem, ka arī PSRS ir politieslodzītie, – pietika ar atzinumu, ka šie cilvēki ir psihiski slimi. Tāpēc lasot daudzās lietas, analizējot un salīdzinot dažādus tiesu psihiatriskās ekspertīzes aktus, ir grūti izvairīties no iespaida, ka ekspertīzes slēdzieni ir formulēti vēl pirms ekspertīzes un to patiesie sastādītāji nav ekspertu komisiju sastāvā. Un, ja parasti šis tiesu psihiatriskās ekspertīzes subjektīvisms paliek nepierādāms, tad jau pieminētajā Jevstigneja Kmita lietā šādai diagnosticēšanas "tehnikai" ir arī dokumentāls apstiprinājums.

Protams, rakstā aplūkotie gadījumi ir tikai neliela daļa no visiem tiesu psihiatriskajai ekspertīzei pakļauto cilvēku stāstiem, tāpat kā visa tiesu psihiatriskās ekspertīzes institūta darbība ir tikai viena šķautne psihiatrijas daudzveidīgajā politiskās izmantošanas pieredzē PSRS. Vēl plašāku un acīmredzot vēl vājāk dokumentētu represīvās psihiatrijas šķautni veidoja pret citādi domājošajiem vērstie īslaicīgās psihiatriskās hospitalizācijas paņēmieni, kas tika pieskaņoti valstiski nozīmīgiem notikumiem un svētkiem. Šāda prakse no sešdesmitajiem līdz astoņdesmitajiem gadiem tika īstenota KPFSR,[1024] un šāda pat prakse tika izmantota arī LPSR.[1025] Tāpēc ir tik būtiski un nepieciešami

[1024] Подрабинек, Александр. *Диссиденты*. Москва: АСТ, 2014, с. 62.

[1025] 1991. gadā, neilgi pirms Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas jau pieminētais Oļģerts Kiršentāls kādā zinātniskā konferencē uzstājās ar ziņojumu par represīvās psihiatrijas praksi Latvijā, pieminot arī "svētku laika ieslodzījumu", kas, viņaprāt, bija ļaunākais, ko psihiatri bija spiesti darīt. Sk. Kiršentāls, Oļģerts "Psihiatrija un totalitārais režīms", *Komunistiskā totalitārisma un genocīda prakse Latvijā,* zinātniskās konferences materiāli, sastādītāja I. Šneidere. Rīga: Zinātne, 1992, 163.–165. lpp.

izvērtēt represīvās psihiatrijas dažādās izpausmes, lai šī pieredze paliktu tikai pagātne.

1. pielikums

Ievērojot izmeklētāja pilnvaras, lemjot par tiesu psihiatriskās ekspertīzes noteikšanu, rakstā minēti tie izmeklētāji, kuri pētījumā analizētajās lietās parakstīja pirmās tiesu psihiatriskās ekspertīzes noteikšanu. Informācija izkārtota atbilstoši personām, kurām bija noteikta ekspertīze. Informācija par konkrēto izmeklētāju sniegta atbilstoši analizētajās krimināllietās un publiski pieejamajai informācijai.

Voldemārs Kaktiņš (1908) – majors Severinovs, LPSR VDM Izmeklēšanas daļas 3. nodaļas vecākais izmeklētājs.

Jevstignejs Kmits (1888) – jaunākais leitnants Meliksetovs, LPSR VDM Izmeklēšanas daļas 2. nodaļas izmeklētājs.

Ivans Jeļistarovs (1893) – apakšpulkvedis Anosovs, LPSR VDK Latvijas Dzelzceļa un Latvijas jūras baseina pārvaldes Izmeklēšanas daļas priekšnieks.

Nikolajs Bunka (1914) – kapteinis Novikovs, LPSR VDK Izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs.

Matilde Sprūde (1908) – kapteinis Popovs, LPSR VDK Izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs.

Aleksandrs Kasjanovs (1913) – majors Černiševs, LPSR VDK Izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs.

Vera Valtere (1903) – vecākais leitnants Gothards,[1026] LPSR VDK Izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs.

Jānis Ungers (1907) – leitnants Vācietis, LPSR VDK Izmeklēšanas daļas izmeklētājs.

Konstantins Muhins (1928) – vecākais leitnants Samukovs, LPSR Izmeklēšanas daļas izmeklētājs.

Imants Roze (1931) – vecākais leitnants Vācietis,[1027] LPSR VDK Izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs.

[1026] Iespējams, Voldemārs Fridrihs Gothards (dzimis 1929. gadā). "Čekistu liecības atklāj padomju tiesu staļinistiskās metodes", *Laiks*, Nr. 7, 1992, 22. janvāris, 5. lpp.
[1027] Raksturots, piemēram, "Šie vārdi paturāmi prātā", *Laiks*, Nr. 98, 1978, 9. decembris, 8. lpp. *Red. piez.*

Ivans Jahimovičs (1931) – otrās klases jurists Eižens Kaķītis,[1028] Rīgas pilsētas Ļeņina rajona prokuratūras izmeklētājs.

Iļja Ripss (1948) – majors Rēvalds,[1029] LPSR VDK Izmeklēšanas daļas īpaši svarīgu lietu vecākais izmeklētājs.

Eduards Putnaērglis (1949) – majors Staņislavs Bravackis, LPSR VDK Izmeklēšanas daļas īpaši svarīgu lietu vecākais izmeklētājs

Vladimirs Šuņenkovs (1949) – majors Popovs, LPSR VDK Izmeklēšanas daļas īpaši svarīgu lietu vecākais izmeklētājs.

Viktors Volkovs (1951) – kapteinis Kirilovs, LPSR VDK Izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs.

Pēteris Lazda (1936) – majors Kārkliņš,[1030] LPSR VDK Izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs.

Anatolijs Sokurenko (1955) – apakšpulkvedis Voldemārs Dembovskis,[1031] LPSR VDK Izmeklēšanas daļas priekšnieka vietnieks.

[1028] Vēlāk kļuva par LPSR prokuratūras sevišķi svarīgu lietu izmeklētāju. Zakrevska, M. "Viena diena Rīgas prokuratūrā", *Padomju Jaunatne*, 1972, 26. maijs.

[1029] Visticamāk, Arnolds Rēvalds, dzimis 1930. gadā, PSKP biedrs no 1954. gada, valsts drošības iestādēs no 1950. gada, sācis kā PSRS VDM Mogiļevas skolas kursants. Beidzot mācības 1952. gadā, kļuvis par LPSR VDK Saulkrastu rajona daļas operatīvo pilnvaroto, turpinājis kā LPSR VDK pilnvarotā aparāta Saulkrastu rajona operatīvais pilnvarotais līdz 1954. gada nogalei, kļuvis par vecāko operatīvo pilnvaroto. Sākot ar 1956. gadu, pilnvarotais Alojas rajonā, ar 1957. gadu pilnvarotais Ērgļu rajonā. 1983. gadā jau bija sasniedzis apakšpulkveža pakāpi. Pēc: "Čekistu liecības atklāj padomju tiesu staļinistiskās metodes", *Laiks*, Nr. 7, 1992, 22. janvāris, 5. lpp.; LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4265. l., LVA, 1986. f., 2. apr., P-10894. l., 10. sēj., 271.–273. lp. Red. piez. sadarbībā ar M. hist. Arturu Žvinkli.

[1030] Visticamāk, Zigmunds Kārkliņš, Mārtiņa dēls. "Īpaši bīstami okupanti un kolaboranti (VDK veterāni)", *Pavalstnieks*, 1994, 26. jūlijs. *Red. piez.*

[1031] Raksturots, piemēram, "Šie vārdi paturāmi prātā", *Laiks*, Nr. 98, 1978, 9. decembris, 8. lpp. *Red. piez.*

The LSSR KGB and the Repressive Psychiatry Practice: the 1960s until the 1980s

The norm which outlines that a person with a mental illness should not be responsible before the law has its roots in humanistic ideals and has emerged from the experience of humanity. However, this norm brings along the possibility for abusive manipulations. In particular, it grants the possibility for the state to deal with its critics and opponents. The most vivid example of state abuse of the mentioned norm appeared in the 20th century in the USSR in the form of repressive psychiatry. The main aim of this research is to evaluate the involvement of psychiatrists in the LSSR KGB cases, to establish whether the psychiatric experts followed professional principles or were led by some other motivation – political or state security.

The findings of this research are based on the criminal charges brought against persons which were acting in an *anti-Soviet* manner and which were suspected of having mental incapacity. This research is firstly focused on the critical evaluation procedure set for establishing mental incapacity and recommendations for mental treatment prescribed as a result of criminal charges. The research was based on materials found in the State Archive of Latvia of the National Archive Latvia having no modern electronic catalogues or official databases, in particular, on criminal cases brought against 25 persons, where 18 persons due to the conclusions of psychiatric experts were established to be mentally incapable and assigned mental treatment due to their mental illness. In some cases, this was invented by Soviet repressive psychiatry.

The late 1940s was the time when the first institutions of forensic psychiatry of the LSSR were established. At the beginning, the forensic psychiatry in the LSSR mainly relied on the expertise of the Serbsky State Scientific Centre for Social and Forensic Psychiatry. Yet in the 1950s and 1960s the necessary ability to insure forensic psychiatry in the LSSR was assessed. The end of 1960s revealed the problems for Soviet forensic psychiatry to the public. The cases of public persons, previously praised by the Soviet propaganda, Ivans Jahimovičs and Iļja Ripss (Eliyahu Rips) illustrated that Soviet forensic

psychiatry was used as a repressive instrument. In both cases, the councils for the defendants – leading lawyers at that time and brought from Moscow to Riga – revealed the repressive nature of Soviet forensic psychiatry, indicating during court procedure the main problems of the procedure set for evaluating mental capacity.

The investigator of the criminal case had a right to decide on the necessity to assign forensic psychiatric examination. This decision had to be motivated. Examination of the motivations invoked in the particular cases revealed subjectivity and a lack of comprehensive criteria. Moreover, in some cases, the motivation was based on the arguments that would require expertise in psychiatric matters. In cases where the accused person was questioned in the Russian language that person might have held only passive Russian language skills, or when the accused person was questioned on religious matters by an official who was a presumable atheist, the argumentation is highly inconclusive. The conclusions of psychiatric experts in the analysed cases seem to follow the pattern set by the investigator. The wording of the conclusions proves this.

The compulsory mental treatment set by the court relying on the recommendations of psychiatric experts in the LSSR did not have a certain aim. It is rather difficult to establish what the reason for this treatment is and what a satisfactory outcome is, especially because of the cases when persons were repeatedly tried for anti-Soviet activities and were established to be mentally incapable and repeatedly sent for compulsory mental treatment.

Taking into account that repressive psychiatry is recognised to be a part of political repressions by the USSR, it is necessary to establish the cases when the forensic psychiatric examination can be considered to be repression.

Filtrācijas nometņu dokumenti un aculiecinieku atmiņas: Dundagas pagasta Dūmeles ciema iedzīvotāja Gustava Eltmaņa (1911–1994) dzīvesstāsta fragments

Dr. hist. Dzintars Ērglis,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas pētnieks

Ievadvārdi

Padomju Sociālistisko Republiku Savienības (PSRS) Iekšlietu tautas komisariāta (IeTK) pārbaudes un filtrācijas punktos un nometnēs ieslodzīto Latvijas iedzīvotāju vispārīgs personas lietu un šajās lietās esošo dokumentu raksturojums salīdzinoši izsmeļoši iepriekš analizēts.[1032] Diemžēl līdz šim publicētas tikai dažas no filtrācijas nometnēm atbrīvoto cilvēku atmiņas par savu ieslodzījuma laiku.[1033] Šobrīd tādu personu, kuras pabijušas filtrācijas punktos un nometnēs, mūsu vidū ir palicis ļoti maz. Turklāt atklāts paliek jautājums, cik no šiem ļoti cienījama vecuma cilvēkiem ir gatavi dalīties savās atmiņās un kāda būs to kvalitāte. Vēl ir jāņem vērā, ka ir zināma

[1032] Sk., piemēram, Beika, Aivars. "Filtrācijas dokumenti liecina", *Latvijas Arhīvi*, Nr. 1, 1994, 48.–54. lpp.; Vilciņš, Tālivaldis. "Latviešu leģionārs 50 gadu pēc kara. Socioloģisks aspekts", *Latvijas Arhīvi*, Nr. 2, 1994, 32.–43. lpp.; Bambals, Ainārs. Latvijas PSR represīvo iestāžu dokumenti kā vēstures avots. 1940–1941; 1944–1991, promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012; Liepiņš, Gatis. "Fonda PSRS Iekšlietu Tautas komisariāta pārbaudes un filtrācijas punktos un nometnēs ieslodzīto Latvijas iedzīvotāju personas lietas dokumentu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 621.–668. lpp.

[1033] Sk. piemēram: Liepiņš, Harijs. *Manas dzīves skatuve.* Rīga: Māksla, 1991, 159 lpp., Nusbergs, Arvīds. *Atmiņu zīmējumi.* Rīga: Artava, 1996, 765 lpp. u. c.

atšķirība starp diviem kontaktēšanās veidiem ar intervējamo personu. Viens ir nepazīstamas personas apmeklējums ar tam sekojošu īsāku vai garāku interviju, savukārt pavisam kas cits – gadiem ilgi brīvā un nepiespiestā atmosfērā sarunāties ar sev labi pazīstamu cilvēku. Tieši tādas bija manas attiecības ar šīs publikācijas galveno varoni Gustavu Eltmani.

Īsa Gustava Eltmaņa biogrāfija

Gustavs Kārlis Eltmanis ir dzimis 1911. gada 11. maijā Ventspils apriņķa Dundagas pagasta Dūmeles ciemā *Eltmaņu* mājās. Viņa vecāki Eduards Eltmanis (1878–1945)[1034] un Lizete Eltmane, dzimusi Mežgrāve (1882–1956), bija zemnieki, kuriem piederēja neliela mājiņa un daži hektāri zemes.

Pirmā pasaules kara laikā Vācijas armija Eltmaņu ģimeni tāpat kā pārējos Dūmeles ciema iedzīvotājus izdzina no savām mājām, un tā aptuveni pusotru gadu dzīvoja Dundagas pagasta Laptevciema *Juzupu*, Vīdales ciema *Juru* un Muņu ciema *Pinniņu* mājās.

Latvijas Republikas veiktās agrārās reformas rezultātā Gustava Eltmaņa tēvs Eduards Eltmanis Dūmeles ciemā blakus savam nelielajam zemes gabalam ieguva jaunsaimniecību, kuru nodēvēja par *Straujniekiem*.

Divdesmito gadu sākumā Eltmanis četras ziemas mācījās Dundagas pagasta Mazirbes pamatskolā. Turpināt izglītību tālāk par ceturto klasi Eltmanim neļāva vecāku materiālie apstākļi, un viņš pēc skolas beigšanas strādāja sava tēva saimniecībā, bet kopš 1932. gada – arī par kuļmašīnu meistara izpalīgu jeb "iekšālaidēju" rudeņos. No 1933. gada augusta līdz 1934. gada oktobrim Eltmanis dienēja Latvijas Republikas armijas Vidzemes artilērijas pulkā Rīgā.

1939. gada 1. oktobrī Mazirbes luterāņu baznīcā Gustavs Eltmanis salaulājās ar Mildu Helēni Gūtmani (1919–1971) no Dūmeles ciema *Mežmaču* mājām. Viņu laulībā piedzima divi bērni – dēls Aldons (1942) un meita Vija (1944).

[1034] Eduards Eltmanis dzimis 1878. gadā Irbes draudzē Pētera Eltmaņa un viņa sievas Līzes ģimenē. LVVA, 235. f., 2. apr., 754. l., 69. lp. *Red. piez.*

Lai izvairītos no dienesta nacionālsociālistiskās Vācijas armijā, Eltmanis 1943. gada pavasarī bija spiests iestāties aizsargos. 1944. gada oktobrī viņu kopā ar citiem Dūmeles ciema izdzīvotājiem, izņemot dažus nacionālsociālistiskās Vācijas varas atbalstītājus, izdzina no mājām Dūmeles ciemā, un līdz nacionālsociālistiskās Vācijas kapitulācijai viņš ar ģimeni dzīvoja Dundagas pagasta Cirstes ciema *Kalnu*, *Jušu* un *Pētermaču* mājās.

Otrajam pasaules karam beidzoties, Gustavs Eltmanis atgriezās savās mājās, bet jau 1945. gada 24. maijā viņu Dūmelē aizturēja un nosūtīja uz filtrācijas nometni pie Maskavas, no kuras Latvijas teritorijā viņš atgriezās 1946. gada novembrī. Atgriezies dzimtajā ciemā, Eltmanis turpināja strādāt savā saimniecībā, bet pēc 1949. gada kolektivizācijas – vietējos kolhozos. 1974. gadā viņš no Dūmeles pārcēlās dzīvot uz Talsu rajona Kolkas ciemu.

Gustavs Eltmanis miris 1994. gada 27. janvārī Kolkas pagasta Kolkas ciemā. Apglabāts 1994. gada 5. februārī Dūmeles kapsētā.

Gustava Eltmaņa sniegtās intervijas (atmiņu stāstījumi)

Ar Gustavu Eltmani biju pazīstams no 1974. gada, jo viņš Kolkā dzīvoja pavisam netālu no mūsu mājām un labi pazina manu vectēvu Antonu Ērgli (1913–1982). Viņi abi ilgus gadus bija dzīvojuši nelielajā Dūmeles ciemā, strādājuši pie kuļmašīnām un tvaika katliem. Eltmaņa atmiņas par to, ko viņš sauca par vecajiem laikiem, sāku pierakstīt 1985. gadā, kad vasarā beidzu Talsu rajona Rojas vidusskolu un iestājos Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Vēstures un filozofijas fakultātē, bet jau novembrī tiku iesaukts dienēt PSRS bruņotajos spēkos. Gustavs Eltmanis cerēja, ka ar laiku es kļūšu par labu vēsturnieku, un izteicās, ka viņa stāstītais man varbūt kādreiz noderēs. Viņš tikai neticēja, ka nodzīvos tik ilgi, lai sagaidītu mani atpakaļ no armijas. Tomēr Eltmanis pieredzēja garu mūžu, un tieši pēc manas demobilizēšanās no armijas 1987. gada novembrī sākās mūsu ražīgākais kopdarbības laiks. Bieži apciemoju Gustavu Eltmani Kolkas ciema *Dzelmes* mājās, dzīvoklī Nr. 1, kur viņš līdz mūža beigām mitinājās pie savas meitas Vijas Ernštreites, un turpināju pierakstīt viņa stāstīto. Vairāku gadu desmitu laikā esmu intervējis aptuveni simts

aculieciniekus gan saistībā ar novadpētniecību, gan par visdažādākajām pētniecības tēmām, strādājot Latvijas vēstures institūtā, bet labāku intervējamo par Gustavu Eltmani neesmu sastapis.

Gustava Eltmaņa milzīgā priekšrocība bija tā, ka viņu pašu vienmēr bija interesējusi tuvākās apkārtnes vēsture. Viņš jau no jaunības bija centies daudz ko noskaidrot sarunās ar vecākās paaudzes vīriem un apmeklēt dažādas ievērības cienīgas celtnes un vietas. Ja Eltmanis intervijas laikā ko nezināja vai neatcerējās, tad to arī uzreiz godīgi pasacīja. Pārsvarā intervijas bija veltītas mums abiem tik dārgajam Dūmeles ciemam un tā tuvākajai apkārtnei, bet bieži vien mūsu sarunu laikā Eltmanis pastāstīja arī ne mazums epizožu no savām armijas un filtrācijas nometnes gaitām. Eltmanim tas bija svarīgi arī tāpēc, ka tikai divas reizes mūžā viņš uz ilgāku laiku bija šķirts no sava dzimtā pagasta: 1933. un 1934. gadā, dienot Latvijas Republikas armijā Rīgā, kā arī 1945. un 1946. gadā, atrodoties filtrācijas nometnē Maskavas apgabalā. Rakstiski fiksēju pilnīgi visu, ko Eltmanis man stāstīja vairākus gadus ilgušo interviju laikā.

Daudzus gadus pēc Gustava Eltmaņa nāves, strādājot Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvā (LVVA), lai ar tajā esošā Vidzemes artilērijas pulka fonda materiāliem dokumentāli papildinātu viņa atmiņu stāstījumus par dienestu Latvijas Republikas armijā, atkal un atkal pārliecinājos par Eltmaņa perfekto atmiņu, kas viņam saglabājās līdz pašai mūža nogalei. Eltmanis nevainojami precīzi bija nosaucis sastapto personu uzvārdus, dienesta pakāpes, notikumu datumus un citas detaļas. Tieši tāpēc vērtīgas ir arī viņa atmiņas par notikumiem, kas saistīti ar atrašanos nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā Aizsargu organizācijā un tai sekojošo filtrācijas nometni. Jāuzsver, ka atšķirībā no atmiņām par dienesta laiku Latvijas Republikas armijā Eltmanis nekad neizrādīja sajūsmu, stāstot par savu atrašanos un darbību aizsargos Otrā pasaules kara beigu posmā, jo, pat formāli kalpodams nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas varai, viņš piedzīvoja no tās ne mazums pazemojumu.

Līdz šim Gustava Eltmaņa atmiņas vairākkārt izmantotas manos un Baibas Šuvcānes darbos par Dundagas novada vēsturi.[1035]

Gustava Eltmaņa filtrācijas lieta

Gustava Eltmaņa filtrācijas lieta glabājas Latvijas Nacionāla arhīva Latvijas Valsts arhīva (LVA) fondā *PSRS Iekšlietu Tautas komisariāta pārbaudes un filtrācijas punktos un nometnēs ieslodzīto Latvijas iedzīvotāju personas lietas*. Lieta atrodas šā fonda pirmajā aprakstā *Filtrācijas lietu pamatfonds* un tās kārtas numurs ir 49002.[1036]

Uz lietas vāka Gustava Eltmaņa uzvārds vispirms kļūdaini uzrakstīts kā "Elmatmanis", tad tas pārsvītrots un uzrakstīts pareizi.[1037] Ar problēmu, ka viņa uzvārdu gan latviski, gan krieviski pierakstīja nepareizi, visbiežāk gan kā "Eltermanis", Gustavs Eltmanis saskārās visu mūžu. Gan uz lietas vāka, gan dokumentos Eltmaņa vārds rakstīts gan kā "Gustavs", gan kļūdaini "Gusts". Lietā dažviet aiz Gustava Eltmaņa pirmā vārda lietots arī viņa otrais vārds "Kārlis", bet tēva vārds "Eduarda d." kļūdaini aizstāts ar "Edvarda d.". Tāpat vairākos dokumentos nepareizi ierakstīts Ventspils apriņķa Dundagas pagasta un, protams, Eltmaņu ģimenei piederošo *Straujnieku* māju nosaukums.

Uz vāka norādītais lietas uzsākšanas datums (1945. gada 24. maijs) ir pareizs, bet datums, kad lieta pabeigta (1945. gada 27. maijs), vēlāk nav izlabots un tāpēc neatbilst īstenībai, jo lietā atrodami daudzi dokumenti ar vēlāku datējumu. Ja neskaita Gustava Eltmaņa 1993. gadā rakstīto iesniegumu LVA, pēdējie dokumenti datēti 1965. gada decembrī un 1966. gada janvārī, kad Latvijas

---

[1035] Ērglis, Dzintars. "1941. gada 14. jūnijs Ventspils apriņķa Dundagas pagastā", *1941. gada 14. jūnija deportācija – noziegumi pret cilvēci. Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*, 6. sējums. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2002, 269.–330. lpp.; Ērglis, Dzintars. "Ventspils apriņķa Dundagas pagasta ebreju liktenis: 1941. gada vasara", *Holokausta izpēte Latvijā, Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*, 12. sējums. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2004, 112.–163. lpp.; Šuvcāne, Baiba. *Sauc par Vaidi mūsu ciemu.* Rīga: AS Lauku Avīze, 2015, 383 lpp.

[1036] Latvijas Nacionālais arhīvs – Latvijas Valsts arhīvs (turpmāk – LVA), 1821. f., 1. apr., 49002. l.

[1037] LVA, 1821. f., 1. apr., 49002. l., lietas vāks.

Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) Valsts drošības komitejas (VDK) pilnvarotā aparāta Talsu rajonā vecākais operatīvais pilnvarotais vecākais leitnants Rubulis iepazinās ar lietu un sagatavoja izziņu. Gustava Eltmaņa filtrācijas lieta toreiz pēc VDK pilnvarotā Talsu rajonā apakšpulkveža Mihaila Saveļjeva[1038] pieprasījuma bija atvesta no VDK uzskaites un arhīvu daļas Rīgā uz Talsiem.[1039]

Kopumā lietu veido šādas sastāvdaļas un dokumenti: vāks, dokumentu izmantošanas lapa to operatīvo darbinieku uzskaitei, kuri iepazinušies ar arhīva lietu; aizturēšanas protokols, divi aizturētā Gustava Eltmaņa un trīs liecinieku nopratināšanas protokoli; izmeklētāju lēmumi un slēdzieni; vairākas izziņas par Eltmani, dažāda veida pieprasījumi un atbildes uz tiem, viena izziņa par Eltmaņa došanos no filtrācijas nometnes uz savu dzīvesvietu, kā arī Eltmaņa iesniegums 1993. gadā LVA un sniegtā atbilde.[1040]

Atmiņu stāstījumu un filtrācijas lietas dokumentu sintēze

Jāatzīmē apstākļi, kas neizbēgami ietekmējuši raksta saturu un uzbūvi. Interviju mērķis nebija filtrācijas nometnēs ieslodzīto atmiņu vākšana, bet gan novadpētnieciskā materiāla apkopošana par Dūmeles ciemu. Intervējot Gustavu Eltmani, vēl nebiju skatījies viņa filtrācijas lietu. Lai gan kopš 1992. gada novembra kā Latvijas vēstures institūta darbinieks varēju sākt iepazīties ar VDK arhīva lietām, tomēr Eltmaņa dzīves laikā viņa filtrācijas lieta man nebija pieejama. Tāpat jāpiebilst, ka Eltmanis pats arī nebija redzējis savā filtrācijas lietā esošos dokumentus un tāpēc nevarēja komentēt tajos atrodamo informāciju. 1993. gada oktobrī Eltmanis pieprasīja izziņu par savu atrašanos filtrācijas nometnē un neilgi pirms savas nāves arī paspēja

[1038] Mihails Saveļjevs, Jegora dēls, dzimis 1922. gadā, PSKP biedrs no 1945. gada, valsts drošības dienestā no 1943. gada. Dienesta gaitas sācis kā LPSR Valsts drošības tautas komisariāta operatīvās grupas operatīvā pilnvarotā palīgs. Uz Talsu rajonu pārcelts 1960. gada martā, no 1967. gada septembra līdz atvaļināšanās brīdim 1970. gada februārī bijis šīs nodaļas priekšnieks. LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8706. l. *Red. piez. sadarbībā ar M. hist. Arturu Žvinkli*.

[1039] LVA, 1821. f., 1. apr., 49002. l., 1., 24., 25. lp.

[1040] LVA, 1821. f., 1. apr., 49002. l., 1., lietas vāks, 1. – 25. lp.

to saņemt. Man tas kļuva par iemeslu atsākt analizēt Eltmaņa filtrācijas nometnes pieredzi, taču pārsvarā visu svarīgāko informāciju viņš man bija sniedzis jau iepriekš. Tādējādi šis pētījums pamatā balstās uz intervijām, kuras esmu veicis, pirms sāku savu zinātnisko darbību, kad praktiski neko par padomju pārbaudes un filtrācijas nometnēm nezināju.

Lai pētījuma saturā būtu ievērota notikumu hronoloģiska secība, Gustava Eltmaņa atmiņu teksti ir papildināti ar dokumentiem no viņa filtrācijas lietas, nevis otrādi. Ja raksts būtu veidots uz filtrācijas lietā esošās informācijas pamata, to neizbēgami nāktos pārblīvēt ar neskaitāmām atkāpēm, un saturs kļūtu lasītājam grūti uztverams.

Gustava Eltmaņa atmiņu stāstījumu pierakstos pilnībā saglabāta viņa valoda, tāpēc nav laboti atsevišķi Ziemeļkurzemes reģionam raksturīgie vārdi. Saglabāti arī Eltmaņa lietotie filtrācijas nometnes apzīmējumi "lāģeris", "lāgeris" un "lēģeris". Lai lasītāji orientētos Dundagas pagasta ģeogrāfijā, proti, vietu nosaukumos, kas mums intervēšanas laikā bija pašsaprotami, piemēram, Vīdale, Cirstes, *Ķīši, Indrāni*, esmu tiem daudzviet Eltmaņa atmiņu tekstos pierakstījis klāt vārdus "ciems" vai "mājas". Tie arī ir mani vienīgie papildinājumi.

Gustavs Eltmanis nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laika Aizsargu organizācijā

Gustava Eltmaņa filtrācijas nometnē pavadītais laiks nesaraujami saistīts ar atrašanos nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā Aizsargu organizācijā, jo tieši šā iemesla dēļ viņš 1945. gada maijā tika represēts. Tāpēc arī Eltmaņa dzīvesstāsta fragments sākas nevis ar PSRS un nacionālistiskās Vācijas kara sākumu 1941. gadā, bet gan ar viņa iesaistīšanu pretēji savai gribai aizsargos 1943. gadā un tā īsu priekšvēsturi.

1. Iesaistīšana Aizsargu organizācijā

"Vācu okupācijas laika sākumā uz Mazirbi par policistu atnāca Jānis Pildavs.[1041] Viņa sieva bija skolotāja. 1942. gada rudenī J. Pildavs bija arī Dūmelē pie *Rūķīšu* māju saimnieka Franča Braunfelda [(1901–1959)], kurš bija "sastrādājis kaut kādus mēslus". Pie G. Eltmaņa toreiz bija mašīnballe, un tajā ieradās arī J. Pildavs. Viņš pārgulēja G. Eltmaņa mājās arī pa nakti un vēl nosvieda savu pistoli uz galda. G. Eltmanis pistoli ielika skapī, lai tā nepazūd. Promejot J. Pildavs sacīja, ka viņam vajagot šeit nomaļā vietā divus aizsargus, lai G. Eltmanis bez Rummana[1042] esot otrs. G. Eltmanis atbildēja J. Pildavam, lai viņš neākstoties.

Ja māja atradās pa ceļam no Mazirbes uz Dūmeles ciema pasta nodaļu *Jūrmalnieku* mājās, bet tālāk par vienu kilometru no pasta, tad ciema iedzīvotāji varēja izlikt savu pasta kastīti, lai tajā, garām braucot, iemet pasta sūtījumus. Arī Rummanam tāda bija pie Dūmeles kapiem, lai gan viņam bija mazāk par vienu kilometru līdz pastam.

1943. gada pavasarī Rummana pasta kastītē bija iemestas divas aizsargu apliecības: viena viņam, otra – G. Eltmanim. Viņi abi nekavējoties brauca uz Mazirbi pie J. Pildava, lai atdotu viņam apliecības, jo negribēja būt aizsargi. J. Pildavs paskaidroja G. Eltmanim un Rummanam, ka viņi, ja jau gribot, varot apliecības atdot, bet tad viņš rakstīšot savai priekšniecībai. J. Pildavs uzsvēra, ka tādā gadījumā lai abi mājās atvadoties no tuviniekiem, jo viņš par tiem negalvojot. Tā arī G. Eltmanis bija spiests kļūt par aizsargu."[1043]

[1041] Policijas kārtībnieks Jānis Pildavs, dzimis 1904. gada Taurkalnes pagastā. Dundagas pagasta Mazirbes ciema *Kalēju* mājās reģistrēts 1941. gada 15. jūlijā. Pirms tam viņš dzīvoja Rīgas Jūrmalā, Jomas ielā 27. Sk. LVVA, 5770. f., 3. apr., 45. l., 79. lp.

[1042] Augustu Rumpenbergu (1906–1982) vietējie iedzīvotāji bija iesaukuši par Rummanu, saīsinot un pārveidojot uzvārdu. Tā viņu savās atmiņās vienmēr dēvēja arī Gustavs Eltmanis. Augusts Rumpenbergs bija Dūmeles ciema *Akmeņkalnu* māju saimnieks un attāls Gustava Eltmaņa radinieks: Gustava Eltmaņa tēva Eduarda Eltmaņa māsīcas (Gustava tēva tēva Pētera brāļa meitas) Alvīnes Rumpenbergas (dzimušas Eltmanes) (1876–1959) dēls, proti, Gustava Eltmaņa otrās pakāpes brālēns.

[1043] Dzintara Ērgļa intervija ar Gustavu Eltmani 1989. gada 6. februārī. Pieejama Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.

2. Dažas aizsargu priekšrocības

Atrašanās Aizsargu organizācijas rindās deva Gustavam Eltmanim atsevišķas oficiālas un neoficiālas priekšrocības. Pie neoficiālajām varētu pieskaitīt malumedniecību ar aizsargu šautenēm.

> "1943. gadā pirms Jāņiem Ķīsis[1044] brauca no Mazirbes un iegriezās pie Rummana, lai iedod viņam kara šauteni. Sākumā aizsargiem šautenes tika atņemtas, bet pēc tam atkal izdalītas no vācu puses. Pusdienas laikā Ķīsis nošāva alni. Viņš gaidīja buku, bet, ja nu pa ķērienam nāca alnis, tad to arī nelaida garām. Ķīsis atnāca pie Rummana, pateica, ap kuru vietu viņš alni "nogāzis", un aizgāja atpakaļ, sacīdams, lai paziņo arī G. Eltmanim un Bazim.[1045] Rummans bija saslimis, un uz Ķīša norādīto vietu devās vecais Rummans,[1046] G. Eltmanis un Bazis. Viņi nodīrāja alni un mājās devās tik pēc pusnakts. Vasaras nakts gan bija gaiša. Āda un vēl daudz gaļas tā arī palika medījuma vietā. Pēc tam sievas ilgi gatavoja no aļņa gaļas kotletes. Vārīta jau aļņa gaļa nebija garšīga, tikai kotletēs."[1047]

Toties viena no oficiālajām aizsargu priekšrocībām Gustavam Eltmanim bija tā, ka viņš drīkstēja nopirkt vairāk papirosu nekā citi lauku iedzīvotāji.

> "Vācu laikā laucinieki varēja iegādāties 90, bet pilsētnieki – 150 papirosus mēnesī. Vairāk "uz kartiņas" netika dots. Smēķus jau "uz kartiņām" varēja dabūt par lētu maksu. G. Eltmanim kā aizsargam

[1044] Teodoru Rūdolfu Leimani (1893–1960) vietējie iedzīvotāji bija iesaukuši par Ķīsi pēc viņa mājas vārda. Tā viņu savās atmiņās vienmēr dēvēja arī Gustavs Eltmanis. Teodors Rūdolfs Leimanis bija Dūmeles ciema *Ķīšu* māju saimnieks.

[1045] Teodoru Gūtmani (1893–1961) vietējie iedzīvotāji bija iesaukuši par Bazi pēc viņa mājas vārda. Tā viņu savās atmiņās vienmēr dēvēja arī Eltmanis. Teodors Gūtmanis bija Dūmeles ciema *Baždieviņu-Mežmaču* māju saimnieks un Gustava Eltmaņa sievastēvs.

[1046] Kārli Rumpenbergu (1875–1953) vietējie iedzīvotāji bija iesaukuši par veco Rummani, saīsinot un pārveidojot uzvārdu, bet, lai nesajauktu ar viņa vienīgo dēlu, lietoja apzīmētāju "vecais". Kārlis Rumpenbergs bija Dūmeles ciema *Akmeņkalnu* māju saimnieka Augusta Rumpenberga tēvs.

[1047] Dzintara Ērgļa intervija ar Gustavu Eltmani 1991. gada 28. decembrī. Pieejama Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.

arī pienācās 150 smēķi. Iznāca tad nu pieci smēķi dienā, bet parastajiem lauciniekiem – trīs."[1048]

Kurzemes cietokšņa laikā Gustavs Eltmanis kā aizsargs bija atbrīvots no iesaistīšanas tranšeju rakšanas darbos tālu prom no savas dzīvesvietas.

"1945. gada ziemā visi no 1906. līdz 1926. gadam dzimušie vīri tika savākti, sadzīti Vīdales ciema *Krēķu* māju stallī, bet no turienes vesti uz Dundagu. No Dundagas stacijas visa pagasta vīrus veda uz Ventspili ar veselu mazbānīša sastāvu. Katrā vagonā sēdēja četri vācu zaldāti. Ventspils stacijā vēl gaidīja citi vācieši ar suni. Vīri tika nostādīti kolonnā un dzīti uz pilsētas cietumu. Blakus gāja vāciešu ķēde ik pa pieci soļi. Neviens jau gan negrasījās bēgt. Suns uzpasēja ejošos. Ejot Ventspilī pa Lauku ielu uz Kuldīgas ielu, ķēdei blakus gāja kāds vīrs, bet kad viņš gribēja nogriezties, tad suns bija priekšā un šo nekur nelaida. Vācieši tad uzsauca sunim, jo redzēja, ka tas nav viņu apsargājamais.

Ventspilī visus sadzina cietuma sētā, jo cietuma kantora telpās notika pārbaude. Visu laiku bija jāstāv cietuma sētā. Bija ziema, tāpēc atdzītos vīrus sastādīja pa četri ierindā, un kādu pusstundu viņi skrēja pa apli, lai sasildītos. Mājās atlaida tikai tos, kuriem bija t. s. baltā biļete. No Dundagas bija ieradies policists Jānis Strādnieks,[1049] kurš G. Eltmani un Alfonu Pagilu[1050] kā aizsargus pievāca sev, un viņi tika atbrīvoti. Kopumā aizsargi bija kādi seši, septiņi, un viņus atstāja policijas rīcībā. Pārējos vīrus, kuriem nebija nekādu atbrīvojumu, aizsūtīja uz Aizputi un Saldu rakt tranšejas."[1051]

[1048] Dzintara Ērgļa intervija ar Gustavu Eltmani 1993. gada 24. jūlijā. Pieejama Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.
[1049] Policijas kārtībnieks Jānis Strādnieks, dzimis 1906. gadā Popes pagastā, Dundagas pagasta Dundagas ciema *Aizsargu* mājā reģistrēts 1942. gada 9. oktobrī. Pirms tam viņš dzīvoja Ances pagastā. 1943. gada 22. janvārī Strādnieks brīvprātīgi devās kara dienestā, no kura Dundagas ciema *Aizsargu* mājās atgriezās 1943. gada 9. aprīlī. Sk. LVVA, 5770. f., 3. apr., 51. l., 34. lp.
[1050] Alfons Jānis Kārlis Pagils, dzimis 1914. gadā Dundagas pagastā, dzīvoja Dundagas pagasta Cirstes ciema *Pētermaču* un *Rīgzemju* mājās. Sk. LVVA, 5770. f., 3. apr., 43. l., 68. lp.
[1051] Dzintara Ērgļa intervijas ar Gustavu Eltmani 1989. gada 6. februārī un 1993. gada 18. novembrī. Pieejamas Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.

3. Reālā darbība aizsargu organizācijā

"G. Eltmanis kā aizsargs bija meklēt purvā partizānus, apsargāja Ventspilī benzīna tanku, dežurēja pie telefona Dundagā un Mazirbē, kā arī piecas nedēļas sargāja Ugālē tiltu."

3.1. Padomju partizānu tvarstīšana

"1943. gada vasarā G. Eltmanis ar Rummanu saņēma ziņu, ka abiem kā aizsargiem vienu vakaru jāierodas Dundagā. Netika norādīts, kāpēc viņiem vajag ierasties.

G. Eltmanis un Rummans uz Dundagu aizbrauca ar riteņiem vakarā. Izrādījās – bija ienākusi ziņa, ka Ūķenes purvā esot partizāni, un tagad vīri devās tos "medīt". Tolaik vēl G. Eltmanim nemaz "uz rokas" šautene vēl nebija izdota. Policijas telpās nācās gaidīt, kamēr viņus ar mašīnu aizvedīs uz Ģibzdes ceļu, kas veda uz Ūķenēm. Vīru bija tik daudz, ka uz vienu reizi viņus visus ar kravas mašīnu nevarēja aizvest, tāpēc mašīna brauca divas reizes. G. Eltmanis ar Rummanu brauca otrajā kārtā.

Kad viņi ieradās pie Ģibzdes ceļa, jau palika gaišs. Bija sanācis liels bars ar vīriem. Otrpus Dundagai [skatoties no Dūmeles puses – *Dz. Ē.*] dzīvojošie bija ieradušies ar riteņiem vai kājām. Ar gaismu visi devās iekšā purvā, kurā bija meža bogas. Viena no tām bija sevišķi liela – ap 2 km gara un 1 km plata. Visu dienu viņi izstaigājās pa purvu, bet neko neatrada, pat nekādas pazīmes, ka te būtu dzīvojuši cilvēki. Purvā aizsargi sadalījās divās grupās. Tā grupa, kurā nebija G. Eltmanis, sacīja, ka redzējusi ezeru. Izmeta līkumu un nāca atpakaļ uz salām. Aizgāja gandrīz līdz Stikliem.[1052]

Brāļi Šeptes, kuri bija muzikanti, sacīja, ka viena veca sieva esot redzējusi krītošu zvaigzni un iedomājusies, ka tā esot partizānu raķete. Šeptes arī bija aizsargi."[1053]

[1052] Stikli jeb Annahite ir ciems, kas izveidots pie 1897. gadā uzceltās stikla fabrikas tagadējā Ventspils novada Puzes pagastā.

[1053] Dzintara Ērgļa intervija ar Gustavu Eltmani 1993. gada 29. augustā. Pieejama Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.

3.2. Apsardzes dienests Ventspilī

> "1943. gada rudenī G. Eltmanim kā aizsargam vienu nedēļu nācās Ventspilī apsargāt degvielas bāzi (benzīna tanku). Tad vēl viņam nebija izdota šautene "uz rokas". Vēlāk to jau izdeva "uz rokas". G. Eltmanis bija kopā ar Rummanu un Fromholdu Zariņu.[1054] Viņi dzīvoja kā armijā kazarmās kādreizējā iesaukšanas punkta telpās. Aizsargi nomainīja B grupu, kas bija aizsūtīta uz Baltkrieviju.
>
> G. Eltmanis ar Rummanu aizgāja arī līdz aerodromam. Tur vēl no 1941. gada mētājās kādas 10 sadegušas krievu lidmašīnas. Krievu uzceltais stikla angārs bija sašauts. Rummans izlauza no krievu lidmašīnām rores priekš kandžas aparāta, aiznesa tās uz kazarmām un paslēpa zem matrača. Kad viņi brauca mājās, tad Rummans tikai Ventspils stacijā atcerējās, ka rores palikušas zem matrača. Viņš gribēja tamdēļ gandrīz vai iet atpakaļ un braukt tikai nākamajā dienā, bet tā arī galu galā aizbrauca uz mājām bez rorēm.
>
> Ventspilī Dienvidu kazarmās 1941. gadā bija šauti ebreji. 1943. gadā, kad G. Eltmanis sargāja benzīna tanku, tad runāja, ka tur vēl joprojām esot līķu smaka, bet suņi esot izkasījuši no zemes vecas lupatas un kaulus. Dienvidu kazarmas atradās uz aerodroma pusi, bet G. Eltmanis tajās netika bijis."[1055]

3.3. Dežūras pie telefona Dundagā un Mazirbē

Gustavam Eltmanim kā aizsargam divas reizes vajadzēja dežurēt pie telefona aparāta: vienu reizi Dundagā kopā ar Kuvaldu [iespējams, ka viņa uzvārds bija Kuvalts – *Dz. Ē.*] no Žocenes, bet otrreiz – Mazirbē mežniecības telpās kopā ar Zambergu [iespējams, ka viņa uzvārds bija Zandbergs – *Dz. Ē.*].

> Kad krievi 1944. gadā [30. jūlijā – *Dz. Ē.*] ielauzās Tukumā, tad G. Eltmanim kā aizsargam vajadzēja vienreiz dežurēt Dundagā. G. Eltmanis uz Dundagu aizbrauca ar riteni, bet otrs vīrs – Kuvalds no

---

[1054] Eduards Fromholds Zariņš-Petravis (saukts Fromholds Zariņš) dzimis 1910. gada Dundagas pagastā, dzīvoja Saunaga ciema *Zariņu* mājās.

[1055] Dzintara Ērgļa intervijas ar Gustavu Eltmani 1989. gada 6. februārī un 1993. gada 18. novembrī. Pieejamas Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.

Žocenes – atnāca kājām. Abiem vajadzēja dežurēt barakās pretī stacijai. Piezvanīja kāds izmeklētājs un latviski prasīja, lai atsaucot uz Dundagu tādu Blaubergu no *Vīgriežu* mājām, kas atradās aiz Pāces. Tā kā G. Eltmanis bija ar riteni, tad viņš arī brauca pēc šī vīra. Aiz Pāces dzirnavām kādu 2 km attālumā bija *Kalēju* mājas. Bija jābrauc aiz Pāces dīķa. Pēc tam no *Kalējiem* vēl kādus 4 km vajadzēja braukt pa meža ceļu līdz *Vīgriežu* mājām, kuras arī G. Eltmanis laimīgi atrada. Mājās bija Blauberga sieva, kura sacīja, ka vīrs pašlaik neesot mājās, bet pie kulšanas *Silkalēju* mājās. No *Vīgriežiem* varēja dzirdēt mašīnas troksni, bet pašas *Silkalēju* mājas redzēt nevarēja. Varbūt, ka *Silkalēji* atradās jau Ances pagastā. Sieva tad gāja pēc sava vīra uz *Silkalējiem*, bet G. Eltmanis brauca atpakaļ uz Dundagu. Pēc kādas stundas arī izsauktais vīrs bija klāt Dundagā.

Dežūrējot Mazirbē, G. Eltmanis skatījās grāmatu *Baigais gads*, un viņam kļuva tā baismi vienam, jo Zambergs tik sēdēja ārā un klausījās motoros, kas aizgāja uz Zviedriju. Pats viņš arī ļoti gribēja braukt projām un apskauda tos, kuri jau aizbraukuši. Visas motorlaivas no Melnsila un Kolkas jau gāja uz Zviedriju gar Mazirbi. G. Eltmanis teica Zambergam, ko nu viņš kā zvejnieks tur klausoties motoru skaņās, it kā nebūtu tās dzirdējis, lai labāk nākot iekšā un palasot kādu grāmatu, bet Zambergs tik klausījās un skaitīja motorus. Vēlāk arī Zambergs aizbrauca uz Zviedriju."[1056]

3.4. Tilta apsargāšana Ugālē

"1945. gada martā G. Eltmanis tika izsaukts uz Dundagu, tālāk aizvests uz Talsiem, bet no turienes – uz Ugāli.

Komandā, kas devās no Dundagas uz Ugāli sargāt tiltu, G. Eltmanis bija kopā ar brāļiem Petroviciem, Eduardu Vilcmeijeru no Kaļķu ciema, A. Pagilu, Rūdolfu Jaunvalku [*Bunkeru Rūdi*] no Mazirbes ciema, Rūdolfu Landmani [dzimis 1908. gadā][1057] no Melnsila ciema, Robertu

[1056] Dzintara Ērgļa intervijas ar Gustavu Eltmani 1991. gada 28. jūnijā un 1992. gada 7. februārī. Pieejamas Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.

[1057] Rūdolfs Teodors Landmanis, dzimis 1908. gadā Dundagas pagastā, dzīvoja Melnsila ciema *Baķu* mājās. 1944. gada 2. maijā pārcēlās uz Ezermuižu, miris 2009. gadā. Sk. LVVA, 5770. f., 3. apr., 32. l., 115. lp.

Ozollapu [dzimis 1920. gadā][1058] no Dundagas un Eduardu Strazdiņu no Sabdagas ciema. Vēl vienībā, kurā pavisam kopā bija 13 cilvēki, bija vīri no Ventas un Puzes pagastiem. Komandas priekšnieks bija R. Landmanis. Viņš Latvijas armijas kājnieku pulkā bija bijis kaprālis un instruktors, labāk par citiem prata arī vāciski, un tādēļ tika iecelts par komandieri.

Dundagā aizsargiem izdalīja vecas 1912. vai 1913. gada izlaiduma krievu šautenes, kas bija ar galīgi sarūsējušiem stobriem. Durkļu arī šīm šautenēm nebija. R. Ozollapam iedeva angļu šauteni, ar kuru varēja labi trāpīt, tāpēc ar to arī viņi Ugālē šāva briežus, tikai patronu gan šai šautenei bija maz. E. Strazdiņam – lielam vīram – bija arī lielāka krievu šautene, kas bija garāka par pārējo krievu šautenēm. Ugālē vīri šāva arī pa dzelzceļa sliedēm: ar angļu šauteni lode gāja cauri sliedei, bet krievu lode iestrēga sliedē, kaut gan daudz netrūka, ka tā arī ietu cauri. G. Eltmanim iedotajai šautenei stobrs bija galīgi pierūsējis, tāpēc viņam bija bail ar to pirmo reizi izšaut, ka neplīst vai nepārsprāgst šautenes piesērējušais stobrs. Sacījuši, lai ņem paši līdz no mājām krievu patronas, kuriem tādas ir. E. Vilcmeijers bija paņēmis līdz veselu maisiņu ar patronām. Viņš arī, braucot ar vilcienu no Dundagas uz Talsiem, visu laiku šaudījās kā nelabais. Vīri brauca malkas vāģī kā jau kara laikā. G. Eltmanis deva E. Vilcmeijeram, lai tas izšauj arī no viņa šautenes. E. Vilcmeijers tūlīt arī izšāva, un stobrs uzreiz bija tīrs un spīdošs.

Talsos aizsargi nodzīvoja trīs, četras dienas, graužot zirgu desas. Talsos viņus apģērba, izdalot vācu formas frenčus un bikses, arī "tankus" [puszābakus – *Dz. Ē.*], zeķes gan netika dotas. Bija jau marta beigas. Deva arī itāliešu šineli, bet cepuru nebija, tāpēc aizsargi staigāja ar savām žokejnīcām. Viņu 13 cilvēku komandā tik diviem vīriem no Ventas pagasta bija armijas cepures: vienam artilērista, bet otram – laiviņa.

No Talsiem uz Ugāli vīri tika vesti ar mašīnām, jo vilcieni tobrīd negāja, bet ar kājām viņi negribēja iet.

Ugālē komanda sargāja dzelzceļa tiltu pār Engures upi no Ugāles uz Stendes pusi. Tilts bija no dzelzsbetona pāri upītei uz Ventspils–Stendes dzelzceļa, ap 2 m augsts. Kādu gabalu tālāk no G. Eltmaņa

[1058] Roberts Eduards Kārlis Ozollapa, dzimis 1920. gadā Dundagas pagastā, dzīvoja Dundagas ciema *Ozollapu* mājās. Sk. LVVA, 5770. f., 3. apr., 42. l., 15. lp.

posteņa bija vēl viens postenis pie cita tilta pāri upei uz Stendes pusi, kuru apsargāja ventspilnieki. Usmā bija priekšniecība. No turienes trīs vācieši ar suņiem naktī nāca līdz G. Eltmaņa komandas postenim, taču sprādzieni tik un tā notika. Piecu nedēļu laikā dzelzceļš tika uzspridzināts kādas piecas reizes. Vācieši, protams, naktī pēc sprādziena nekur negāja. Neies jau naktī līst mežā!

Netālu no apsargājamā tilta vāci bija nolaiduši no sliedēm kādus sešus, septiņus vagonus un tajos ierīkojuši lazareti. Slimnīcu vācieši apsargāja, un, tā kā tā atradās tik kādus 200 m no tilta, tad arī G. Eltmaņa posteni sarkanie partizāni netraucēja, bet spridzināja vairāk uz Usmas pusi. Bija tieši viena tāda vieta, kur parasti partizāni spridzināja dzelzceļu.

Lokomotīvei pa priekšu vienmēr tika stumts viens vai pat divi vagoni ar smiltīm un akmeņiem. Šie vagoni uzsprāga, bet lokomotīvēm nekas nekaitēja. Vienreiz viena lokomotīve viena pati bez sastāva ātri brauca un uzdūrās spridzeklim. Vagons uzsprāga, bet lokomotīve pārlēca pāri bedrei. Uz sliedēm gan lokomotīve nenokrita. Parasti pēc sprādzieniem tūlīt no Ugāles šurp atbrauca remontvilciens, un dzelzceļš ātri vien tika salabots.

Vienreiz naktī, kad G. Eltmaņa komandas vīri satikās ar kaimiņu patruļu – ventiņiem –, tie sacīja, ka tikko partizāni pārgājuši pāri ceļam spridzināt dzelzceļu. No rīta gan izrādījās, ka tie bija bijuši brieži.

Kad G. Eltmanis vēl nebija ieradies Ugālē, tad vienreiz divi partizāni paši bija uzsprāguši gaisā. Vēl ilgi tajā vietā esot bijusi tāda maitas smaka.

Katru dienu diviem vīriem bija jāiet uz Ugāli pēc paroles. Viņi tad arī vilka abas armijas cepures. Parole sastāvēja no diviem vārdiem. Vienu vārdu nosauca nācējs, bet otru – postenī stāvošais. Vācietis kā nosauca paroli, tad tur parasti neko nevarēja saprast. Parole bija vācu valodā.

G. Eltmaņa postenī dienā uz tilta stāvēja viens vīrs, bet naktī visi dežurēja pārmaiņus. Divi vai trīs vīri gāja uz posteni Ugālē, kur vajadzēja parakstīties pie dežurējošā vācieša. Vācietis būdiņā vienmēr, apsedzies ar šineli, gulēja pie telefona, un viņam dega maza zila uguntiņa. Viens vīrs parakstījās ar kādu stundu ātrāku laiku, vīri pasēdēja laukā kādu pusstundu un tad gāja iekšā otrs, kurš atkal parakstījās par kādu stundu uz priekšu. Pēc tam otrā maiņa gāja otru

reizi. Tādējādi vajadzīgo trīs reižu vietā viņi gāja uz posteni tikai divas reizes.

Pirmajā naktī, kad viņi aizbrauca un nomainīja vāciešus uz tilta, G. Eltmanis, E. Vilcmeijers un R. Ozollapa gāja uz Usmu pie Ventspils komandas, lai aiznestu viņiem arī paroli. Atceļā visi trīs dzirdēja uz šosejas tā kā motocikla troksni, taču ieraudzīja gaisā "kukuruzņiku".[1059] Tas izsvieda sveci, tad lidoja uz Usmas pusi, kur nosvieda bumbu. Kad tika izmesta svece, vīri uz dzelzceļa baidījās, ka tik lidotājs nepamana viņus. Otrā dienā ventspilnieki stāstīja, ka pie Usmas stacijas kādā būdā vācu pavārs vārīja ēdienu. Krievu lidotājs, gaismu pamanījis, meta bumbu, un tās sprādziens norāva pavāram kāju.

"Kukuruzņiki" bieži lidoja naktīs, arī uz Dundagas pusi, kur tie mežos partizāniem nometa kādu paku. Šī lidmašīna varēja izslēgt motoru un lielu gabalu planēt. Gaisā "papurkšķēja" un pēc laika bija dzirdama pavisam citur prom. Vācieši no šīm lidmašīnām baidījās.

Vienreiz divas krievu lidmašīnas bombardēja Ugāles dzelzceļa staciju. G. Eltmanis tikai redzēja no tilta, ka divas lidmašīnas riņķoja virs stacijas un nosvieda divas bumbas. Vāciešiem jau stacijā varbūt bez pistolēm citu šaujamo nemaz nebija, un lidmašīnas varēja mierīgi riņķot. Izrādījās, ka viena bumba bija trāpījusi laukā, bet otra mazmājiņā, un tad sūdi vien bija gājuši pa gaisu.

Vienu nakti krievu lidmašīna riņķoja virs Ugāles tilta. Gandrīz visi izskrēja laukā no būdas, kurā viņi gulēja, un paslēpās tranšejās, kas bija izraktas gar dzelzceļa malu. G. Eltmanis gan palika būdā guļot. Pēc kāda laika arī pārējie atgriezās un stāstīja, ka "kukuruzņiks" nosviedis trīs sveces apmēram trīsstūrī un tad aizlidojis. Viena svece nokrita pie vācu lazaretes uz sliedēm, kas bija nolaistas no dzelzceļa. Pārējās divas sveces vīri no rīta gāja meklēt, bet neko neatrada. Sveces tika laistas lejā ar izpletnīšiem. Citreiz lejup laistās sveces vēl sadalījās vairākās. Apakšā tad viss bija gaišs, un lidotājam no augšas pārredzams.

[1059] *Кукурузник* – krievu val., sarunvalodā lietots apzīmējums PSRS ražoto lidmašīnu У-2 un Ан-2 modeļiem. Tā kā Ан-2 sāka ražot vien 1946. gadā, iespējams, domāts uz Nikolaja Poļikarpova 1928. gadā konstruētās По-2 bāzes radītais vieglais nakts bumbvedējs У-2ЛНБ. *Red. piez.*

Naktīs Ugālē bija jauks skats uz frontes pusi, jo tālumā debesīs bija redzamas kauju ugunis, tika šauts ar zenītartilēriju, mestas sveces, fotografēts no augšas utt.

G. Eltmaņa komanda Ugālē dzīvoja tādā uzceltā būdā turpat pie tilta, kur gulēja divstāvu nārās. Kādus 30 m nostāk bija maza būdiņa, kurā gatavoja ēst. Pa dienu jau viņi tieši tur vairāk uzturējās, jo būdā, kurā gulēja, bija ļoti slapjš.

Maizes deva bija 400 g dienā. Reizi 10 dienās atveda zirga gaļu, ko viņi parasti svieda pāri tiltam upē, jo tā bija jau sabojājusies. Bez tam vēl katram tūtiņā tika iedots cukurs, stērķele, pudiņa pulveris un citas garšvielas. Ja visu sabēruši kopā, tad vienu reizi varēja izvārīt biezputru. Ēst, protams, viņi vārīja paši. Apkārt skraidīja briežu bari, un kādus trīs, četrus vīri arī nošāva. Bukus gan nevarēja dabūt rokā. Bez tam vēl kāds kaut ko atnesa no mājām. Diezgan pašvaki un bēdīgi jau visumā bija ar pārtiku, bet izdzīvot varēja.

Reiz G. Eltmaņa komandai tika izsniegti asins konservi. Sākumā vīri nevarēja saprast, kas ir iekšā izsniegtajās bundžās, kurām vāki bija aprūsējuši. E. Vilcmeijers sacīja, ka viņš visu ko varot ēst un ja šis nevarēšot ieēst to, kas tur iekšā, tad citiem nemaz neesot ko mēģināt. Attaisīja vienu bundžu, un tur iekšā bija sarkana kunkuļaina masa. Gaiši sarkanajai masai cauri spīdēja putraimu gabaliņi. E. Strazdiņš, kurš jau bija dienējis vācu armijā, sacīja, ka tie esot asins konservi. Bez E. Vilcmeijera vēl kādi vīri mēģināja ieēst, bet nevienam negāja pie dūšas. Mēģināja sildīt bundžu uz uguns, bet tik un tā tās saturs nebija ēdams. Bundžu iekšpuse bija iedzeltena, ārpusē nekādas etiķetes nebija. Otrā rītā aizsargi pārējās 12 bundžas atdeva kādam vecam vācietim, kurš katru rītu gāja no Ugāles uz Usmu pa dzelzceļu un pina dzeloņdrātis zem mazajiem dzelzceļa tiltiņiem. Vācietis bija jau uz kādiem 50 gadiem, bet izskatījās vēl vecāks. Neko jau viņš uz dzelzceļa nedarīja, tik dienu pavadīja, staigājot un pārbaudot, jo visur jau zem tiltiņiem dzeloņdrātis bija sapītas, lai tur partizāni netiktu klāt nolikt sprāgstvielas. Vācietis bija pārsteigts un laimīgs, kad viņam atdeva konservus. Viņš noteica: "Lettland ist ein Speckland!" ["Latvija ir speķa zeme!" – *Dz. Ē.*] un piebilda, ka latvieši paši nezina, ko gribot ēst. Vecais vācietis uzreiz sakrāmēja bundžas sev mugursomā, lai gan viņam sacīja, ka tās varēs paņemt, atpakaļ nākot. Tomēr vācietis aizsargiem neuzticējās un visu salādēja sev mugursomā. Vācieši jau tā runāja, ka latviešiem cilvēki un zirgi esot par trekniem. Citur jau tā

neēduši kā latviešu zemnieki. Pilsētās, protams, gan bija stipri vien knapāk.

Ugālē G. Eltmanim un citiem vīriem sāka parādīties utis. Nekādas pirts nebija. Vīri mazgājās upē, bet ūdens jau bija auksts, jo kā nekā bija marts un aprīlis. Upi vietējie sauca par Angaras[1060] upi. Tā iztecēja no Usmas ezera un nāca caur Ugāli. Pie Ugāles uz upes bija dzirnavas. Upe ietecēja laikam Lielirbes upē. Upei bija līdzena leja. Upe bija pārplūdusi, un tās krastus nemaz neredzēja.

Ugālē G. Eltmanis pavadīja piecas nedēļas, un mājās tika tikai aprīļa pēdējās dienās – apmēram divas nedēļas pirms kapitulācijas. G. Eltmaņa komandai laimējās tādā ziņā, ka parādījās bijušais Latvijas flotes seržants Žagars no Liepājas, kurš kara laikā dzīvoja Ugālē. Žagars apņēmās saformēt pats Ugālē no vietējiem jaunu komandu, kas nomainītu G. Eltmaņa vienību, lai tādējādi pašiem nebūtu jāiet uz fronti.

Nu tikai vajadzēja par to ziņot priekšniecībai Usmas stacijā. G. Eltmanis ar A. Pagilu gāja uz Usmu ziņot, jo labāk par citiem prata vāciski. Taču stacijā bija tikai kāds seržants, kurš neko nezināja. Abi devās atpakaļ. Izrādījās, ka viņu komandieris R. Landmanis jau bija nometis formas tērpu un aizbraucis prom ar vilcienu. R. Landmanim bija apnicis te stāvēt, un tāpēc viņš laidies projām. Vīri nu sameklēja Žagaru un teica, lai viņš jau rīt ir ar savu komandu klāt. Tā arī notika. Ugālniekiem pašiem bija ieroči, daudziem pat automāti. Viņi apmainījās tikai ar drēbēm. G. Eltmaņa komanda atdeva ugālniekiem formas tērpus, jo pašiem jau savas drēbes bija līdz.

Tolaik jau vilcieni reti kursēja, tāpēc atpakaļ no Ugāles aizsargi paši ķēra vilcienu un tika līdz Stendei. No Stendes vēl gāja vilciens tikai uz Roju, un tad ar to viņi aizbrauca līdz Valgales stacijai, bet no turienes kājām devās uz Dundagu.

Atgriežoties no tilta sargāšanas, G. Eltmanis savu Latvijas laika pasi atstāja Dundagas pagasta namā, kur to grasījās sūtīt tālāk uz Ventspili zīmoga iespiešanai. Ap to laiku, kamēr vīri bija Ugālē, bija notikusi atkal kaut kāda komisija un visiem pasēs spiesti zīmogi. Pasi G. Eltmanis nodeva kopā ar R. Ozollapu un E. Vilcmeijeru. Toreiz no Dundagas

[1060] Domāta Engures upe Ventspils novadā, kas iztek no Usmas ezera, šķērso Rīgas-Ventspils dzelzceļa līniju un ietek Puzes ezerā. Šeit saukta identiski kā Baikāla izteka Angara jeb Ankarmurena. *Red. piez.*

G. Eltmaņa un citu vīru pases (kopumā četras) tika sūtītas uz Ventspili, lai tur iespiestu zīmogus. Tā arī G. Eltmanis savu pasi atpakaļ vairs nekad nedabūja, jo drīz vien beidzās karš.

Dundagā aizsargi gribēja nodot arī šautenes, bet tās pretī neņēma. Sacījuši, lai liekot šautenes, kur paši gribot. Atnākot mājās, G. Eltmanis šauteni pabāza *Kopmaņu* aplokā zem kādas eglītes, kur jau ātrāk bija sabēris patronas, jo ar tām bija pilna māja, un viņa dēls Aldons tās svieda plītī. Šauteni jau mājās nevarēja turēt.

Šautene nogulēja *Kopmaņu* aplokā visu laiku, kamēr G. Eltmanis bija "lāģerī". Kad G. Eltmanis atgriezās, tad [1947. gada – *Dz. Ē.*] pavasarī Rummana māsas dēlam Dundagā bija bēres. Atbraukuši no bērēm mājās, bet Rummans vēl iegrieza savus zirgus pie *Eltmaņiem*, un tur vīri dzēra alu. Te piepeši dzirdējuši šāvienus, kas nāca no *Kopmaņu* aploka puses, kādus 300 m no G. Eltmaņa mājām. G. Eltmanis jau noprata, kas par lietu, bet klusēja, kad citi brīnījās, kas tur šauj. Otrā rītā G. Eltmanis gāja skatīties, kas tad palicis pāri. Patronas visas bija vidū pārsprāgušas pušu. Lodes laukā no patronām nebija lidojušas, jo bija ierūsējušas. Pašu šauteni bija pievācis Kārlis Kopmanis [(1881–1967)], kurš, dedzinot zāli, to bija atradis. Tā vieta, kur zemē iespiesta bija gulējusi šautene, bija smuki apdegusi visapkārt. Vēlāk K. Kopmanis stāstīja, ka tad, kad sāka sprāgt patronas, viņš aizkrita aiz kāda ciņa, jo domāja, ka šauj mežabrāļi, kuriem tur ir bunkurs, un bļāva: "Biedri, nešaujiet, es neko neesmu darījis!"

Vēlāk pēc vairākiem gadiem G. Eltmanis satika kādu armijas biedru no Ventspils, kurš bija dienējis Vidzemes artilērijas pulka 6. baterijā, bet kara beigās sargāja vienu tiltu tālāk pie Ugāles. G. Eltmaņa armijas biedrs sacīja, ka viņi sagaidīja kapitulāciju, un tad katrs laidās uz savu pusi.

R. Landmanis nokļuva izsūtījumā kopā ar E. Strazdiņu, kādu vīru no Ugāles un diviem vīriem no Ventspils. Visi četri aizgāja bojā "lāgerī" Karēlijā. No šiem tilta sargiem tikai vīrs no Ugāles jau bija vecs un

švaks, bet pārējie braši vīri. R. Landmanis vienīgais no viņiem atgriezās no Belomorkanāla[1061] un pēc tam vēlreiz tika izsūtīts uz Omsku."[1062]

Gustavs Eltmanis padomju pārbaudes un filtrācijas nometnē

Gustava Eltmaņa dzīvesstāsts mūsu sarunās nekad netika aplūkots hronoloģiskā secībā, tāpēc nenoskaidrots palika fakts, kur Eltmanis atradās laikposmā no 1945. gada aprīļa beigām, kad viņš no Ugāles ieradās Dundagā, līdz atgriešanās brīdim Dūmelē jau pēc nacionālsociālistiskās Vācijas kapitulācijas 1945. gada 8. maijā. Diemžēl šodien to noskaidrot vairs nav iespējams.

1. Ierašanās Dūmelē

"G. Eltmanis atgriezās ar R. Jaunvalku, kurš Mazirbes ciemā bija krasta sargu priekšnieks (šefs), bet izdzīšanas laikā dzīvoja Cirstes ciema *Rīgzemju* mājās. Atgriežoties Dūmelē, abi dzirdēja, kā tur bļāva krievi, šāva, pat sprāga rokas granātas. Izrādījās, ka visi vīri līdz 60 gadiem bija aizdzīti uz Dundagas skolu. Tie, kuri atgriezās Dūmelē no Dundagas, bija dabūjuši izziņas, ka viņi ir uzticīgi padomju varai. G. Eltmanis ar R. Jaunvalku paslēpās, tad satika G. Eltmaņa tēvu, kurš laboja žogu. Viņi abi turpināja slēpties, jo krievi nāca vēlreiz ķēdē meklēt vāciešus. Tad R. Jaunvalks gāja uz Mazirbi skatīties, kas tur notiek.

[1061] *Беломорско-Балтийский канал имени Сталина (Беломорканал, ББК).* Belomorkanāls ir kanāla saīsinātā nosaukuma atveidojums latviešu valodā. Staļina Baltās–Baltijas jūras kanālu (saukts arī Belomorskas kanāls, Baltijas jūras kanāls) uzbūvēja laikposmā no 1931. līdz 1933. gadam, tas savienoja Balto jūru ar Oņegas ezeru un nodrošināja izeju uz Baltijas jūru un Volgas–Baltijas ūdensceļu. Kanālu atklāja 1933. gada 2. augustā. Otrā pasaules karā kanāls bija nopietni bojāts un pat daļēji iznīcināts. Kanāla darbību atjaunoja 1946. gada 28. jūlijā. "Padomju zemē Staļina vārdā nosauktais Baltās–Baltijas jūras kanāls", *Zemgales Komunists*, 1947, 2. marts; Paršins, L. "Tur, kur bija taiga", *Pionieris*, 1970, 6. janvāris. Red. piez.

[1062] Dzintara Ērgļa intervijas ar Gustavu Eltmani 1989. gada 6. februārī, 1989. gada 3. jūnijā, 1989. gada 6. novembrī, 1989. gada 30. decembrī, 1991. gada 22. jūnijā, 1991. gada 25. jūnijā, 1992. gada 10. janvārī, 1992. gada 28. oktobrī, 1993. gada 14. janvārī, 1993. gada 15. janvārī, 1993. gada 28. februārī, 1993. gada 31. augustā, 1993. gada 18. novembrī, 1993. gada 25. decembrī. Pieejamas Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.

R. Jaunvalks nedevās rokās krieviem. Viņš slapstījās Mazirbē, tad iegriezās vēl Dūmelē pie G. Eltmaņa vecākiem un devās uz Vīdales ciema *Juru* mājām, kur viņam dzīvoja radi. Tur kūtī zem govs kastes R. Jaunvalks ierīkoja bunkuru, tajā nodzīvoja apmēram desmit gadus un pieteicās varas iestādēm tikai tad, kad jau reabilitēja izsūtītos. Vācu laikos uz Vīdali atnāca tāda Reile, kura viņu visu laiku kopa. R. Jaunvalks vēlāk teica, ka būtu jau padevies, no nāves nebaidījies, bet bijis žēl, ja cietīs tie cilvēki, kuri viņu slēpa. Turpmāk vietējie iedzīvotāji R. Jaunvalku sauca tikai par Bukuru Rūdi jeb Bunkeru Rūdi".[1063]

2. Apcietināšana

"24. maijā, kad G. Eltmanis savā saimniecībā ara zemi, brauca divi pajūgi ar krievu robežsargiem, vienā bija divi, bet otrā – trīs vīri. Viņi saņēma ciet G. Eltmani un Rummanu. Pēdējais vēl rādīja izziņu, kas nevienam nebija vajadzīga. Tad *Bažu* mājās gribēja ņemt Alfrēdu Otomeru,[1064] bet viņš bija ar diviem spieķiem, un tāpēc šo nepaņēma. Pēc tam pievāca Ķīsi un Teodoru Krūtaini [(1902–1995)]. Ķīsis atšifrēja, ka viens no robežsargiem ir bijušais dūmelnieks Pēteris Šubins,[1065] kurš bija tāds sakaunējies, laikam viņam ierunājās sirdsapziņa.

[1063] Dzintara Ērgļa intervijas ar Gustavu Eltmani 1989. gada 6. februārī un 1989. gada 25. novembrī. Pieejamas Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.

[1064] Alfreds Ernsts Otomers (1885–1946) – Dūmeles ciema *Ezergalu* māju saimnieks. LVVA, 5770. f., 3. apr., 41. l., 134. lp. Bijis Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas Piltenes prāvesta iecirkņa Irbes draudzes pārvaldes priekšnieks Dūmeles ciemā, Dundagas pagasta padomes loceklis. "Pārmaiņas lauku pašvaldībās", *Pašvaldību Dzīve*, Nr. 40, 1937, 1. oktobris, 635. lpp.; "Apstiprināto baznīcas valžu un pārvalžu un to priekšnieku 2. saraksts", *Baznīcas Ziņas*, Nr. 22, 1943, 23. maijs, 2. lpp. *Red. piez.*

[1065] Pēteris Šubins, dzimis 1925. gadā, bija dēls Pāvilam Šubinam, Kirila dēlam, Vīdales ciema padomes loceklim 1947. gadā, vēlēšanu komisijas loceklim, no *Dzirnavām*. "Piena un gaļas piegāde Vīdāle apstājusies", *Brīvā Venta*, 1947, 23. septembris; "Par pilsētu, pagastu un ciemu vēlēšanu komisiju apstiprināšanu pilsētu, pagastu un ciemu darbaļaužu deputātu Padomju vēlēšanām", *Brīvā Venta*, 1947, 24. novembris. *Red. piez.*

Pa ceļam robežsargi vēl pievāca Dūmeles ciema iedzīvotājus Ernestu Kaleru,[1066] Pekmani un Aleksandru Boitmani[1067] un visus aizveda uz Vīdales ciema *Krēķu* mājām, kur priekšā jau bija ieslodzītais Alberts Šultners[1068] no Vīdales. Vēlāk tika savesti vēl citi vīri.

Otrā pasaules kara laikā visiem mežsargiem vajadzēja būt aizsargos, un viņiem izdalīja šautenes. Tāpēc arī A. Boitmani, kurš bija mežsargs, aizveda uz Vīdali, bet E. Kalers nekas nebija. Viņš tika uzdots kā labs A. Boitmaņa draugs. Pekmanis vācu laikā vairāk nebija aizsargs, bet arī tika aizvests uz Vīdali. Visus jau uzdeva P. Šubins. Šos trīs vīrus: E. Kaleru, Pekmani un A. Boitmani pēc pratināšanas tomēr atbrīvoja. A. Šultners, Rummans un T. Krūtainis tika aizsūtīti uz Tālajiem Austrumiem.

Tajā dienā, kad G. Eltmani saņēma un viņi ar Rummanu, stāvēdami *Ķīšu* ceļgalā, gaidīja, kad saņems Ķīsi un T. Krūtaini, pa ceļu nāca Antons Ērglis un Edvīns Ērglis,[1069] kuri devās tālāk caur *Bērzkalnu* mājām uz Vīdali. Abiem Ērgļiem robežsargi arī prasīja dokumentus, bet viņu sarakstā nebija.

Andrejam Berkam[1070] un E. Ērglim atšķirībā no pārējiem izsūtītajiem dūmelniekiem bija tiesa par no Sāmsalas (Sāremā salas) atbēgušo padomju karavīru izdošanu vāciešiem 1941. gadā. A. Berks toreiz pa telefonu izsauca vāciešus, bet E. Ērglis viņiem rādīja ceļu uz padomju karavīru atrašanās vietu Dūmelē. Viņi abi tika paņemti vēlāk nekā pārējie dūmelnieki. T. Krūtainim laimējās, ka viņu paņēma jau ātrāk uz filtrācijas nometni, jo viņš arī bija iesaistīts šajā lietā kā vāciešu ceļvedis un noteikti tiktu arestēts."[1071]

[1066] Ernests Kalers, dzimis 1905. gadā Dundagas pagastā, bija Dūmeles ciema *Cepļu* māju saimnieks. Sk. LVVA, 5770. f., 3. apr., 28. l., 66. lp.
[1067] Aleksandrs Boitmanis, dzimis 1900. gadā, Ventspilī, dzīvoja Dūmeles ciema *Zviedru* mājās, miris 1994. gadā. Sk. LVVA, 5770. f., 3. apr., 11. l., 148. lp.
[1068] Alberts Šultners, dzimis 1913. gadā Dundagas pagastā, dzīvoja Vīdales ciema *Vaurēju* mājās. Sk. LVVA, 5770. f., 3. apr., 56. l., 26. lp.
[1069] Antons Ērglis (1913–1982) un Edvīns Ērglis (1915–1969) bija brāļi, un abi dzīvoja Dūmeles ciema *Ziedkalnu* mājās.
[1070] Andrejs Berks, dzimis 1887. gadā Dundagas pagastā, dzīvoja Dūmeles ciema *Ozolkalnu* mājās, miris 1960. gadā. Sk. LVVA, 5770. f., 3. apr., 9. l., 145. lp.
[1071] Dzintara Ērgļa intervijas ar Gustavu Eltmani 1989. gada 6. februārī, 1989. gada 10. februārī, 1991. gada 28. jūnijā un 1993. gada 7. oktobrī. Pieejamas Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.

Pats T. Krūtainis atcerējās, ka krievu robežsargi, atnākot uz *Bērzkalnu* mājām, viņam prasīja: "Вы Крутайнис?" ["Vai jūs esat Krūtainis?" – *Dz. Ē.*] Kad T. Krūtainis atbildēja, ka esot, tad robežsargi teica: "Одевайтесь, собирайтесь!" ["Apģērbieties, taisieties!" – *Dz. Ē.*][1072]

Eltmaņa aizturēšanu 1945. gada 24. maijā veica IeTK 130. Rīgas robežapsardzes pulka robežsargi, kad arī sagatavots aizturēšanas protokols, kur rakstīts, ka Eltmanim pārbaudes laikā nebija dokumentu.[1073] Tā bija taisnība, tomēr galvenais aizturēšanas iemesls bija viņa atrašanās nacionālsociālistiskās Vācijas laika Aizsargu organizācijā, jo Gustava Eltmaņa kaimiņam Augustam Rumpenbergam dokumenti bija kārtībā, taču tas viņu, vienalga, neglāba no aizturēšanas. Robežsargi neveica dokumentu pārbaudi visiem Dūmeles ciema iedzīvotājiem pēc kārtas vai tikai kādai daļai, bet plānveidīgi iegriezās atsevišķās mājās, lai veiktu aizturēšanu. Robežsargus pavadīja vietējais iedzīvotājs Šubins, kurš lieliski zināja, kurās mājās dzīvo katrs aizturēšanai paredzētais vīrs un kā viņš izskatās. Tiesa, epizodiski neesot klāt Šubinam, robežsargi pārbaudīja dokumentus arī garāmejošajiem, jo viņi nevarēja zināt, vai tās nebija aizturēšanai paredzētās personas. Aizturēšanas protokolā minēti trīs karavīru vārdi: Meļņikovs, Samoilovs un Iļjincevs.[1074] Tā kā ceturtais bija Šubins, tad nezināms paliek tikai viena robežsarga uzvārds. Tajā dienā Dūmelē veikt aizturēšanas ieradās piecas personas, kuras aizturēja septiņus vīrus, bet astoto invaliditātes dēļ neaizturēja, bet atstāja mājās.

3. Nopratināšanas Vīdales ciemā un Talsos

> "G. Eltmanis vispirms tika pratināts Vīdales ciema *Lauku* mājās. Pratinātājs bija krievu virsnieks, bet tulks – P. Šubins. Ko viņš tur satulkoja, G. Eltmanis nezina, jo krieviski nekā nesaprata. G. Eltmanis

[1072] Dzintara Ērgļa intervija ar Teodoru Krūtaini 1990. gada 30. novembrī. Pieejama Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.
[1073] LVA, 1821. f., 1. apr., 49002. l., 3. lp.
[1074] LVA, 1821. f., 1. apr., 49002. l., 3. lp.

sacīja virsniekam, lai tikai P. Šubins pats stāstot, jo viņam jau labāk zināms. Virsnieks uzbļāva, lai liekot P. Šubinam mieru.

No Vīdales aizvesti uz Talsiem, kur skolā atkal tika pratināti. Vienu brīdi G. Eltmanis, Ķīsis un tāds puika, uzvārdā Bocmanis, no Pampāļiem, kurš gan bija liels augumā, bet tikai 16 gadu vecs, svētdienas rītā Talsu skolas augšā trijatā palika pēdējie. Nosprieduši, ka nu viņus varbūt laidīs mājās, jo pārējie jau sen ar mašīnām bija aizvesti uz Jelgavu. Bija pietrūcis benzīns, un mašīnas vairs nebrauca no rītiem pa trim, četrām kā vienmēr. Viņi trīs vēl nebija nopratināti. Kurus nopratināja, tos jau uzreiz veda uz pagrabiem. Tomēr tad izsauca Bocmani, tad Ķīsi un kā pēdējo arī G. Eltmani.

Pratinātājs bija kājnieku kapteinis, bet tulks – "privātais" [civilpersona – *red. piez.*]. Kad vajadzēja pratināt G. Eltmani, kapteinis aizgāja un atstāja tulku vienu. Viņš sāka ar G. Eltmani runāt un sacīja, ka esot Talsu skolotājs, kuru atsaukuši šurp par tulku. Kapteinis izejot esot sacījis, lai viņš kaut ko uzrakstot. Skolotājs tad nu uzrakstīja, ka G. Eltmanis apcietināts, strādājot uz lauka utt. Tā kā tā bija jau vienalga, ko raksta papīros, jo galamērķis visiem bija viens – Sibīrija."[1075]

1945. gada 24. maijā IeTK 130. Rīgas robežapsardzes pulka 2. rajona nodaļas vecākais priekšnieka palīgs leitnants Ahmedzjanovs (*Ахмедзянов*) Vīdales ciemā nopratināja Eltmani kā aizturēto. Nopratināšana notika ar tulka Šubina starpniecību.

Nopratināšanas protokola teksts:

"Jautājums: Sakiet, ar ko jūs nodarbojāties vācu okupācijas periodā?

Atbilde: Vācu okupācijas periodā es dzīvoju un strādāju savā lauku saimniecībā, vietā, kur biju dzimis. Vairāk ne ar ko citu nenodarbojos.

Jautājums: Pastāstiet kad un kādos apstākļos jūs iestājāties militāri fašistiskajā aizsargu organizācijā?

Atbilde: Es aizsargu organizācijā iestājos brīvprātīgi, lai nenonāktu frontē. Tajā mani pierakstīja Dundagas policijas priekšnieks 1943. gada aprīlī, kur arī atrados līdz Sarkanās Armijas atnākšanai.

[1075] Dzintara Ērgļa intervijas ar Gustavu Eltmani 1990. gada 8. septembrī un 1993. gada 1. novembrī. Pieejamas Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.

Jautājums: Sniedziet patiesas liecības par savu praktisko darbību militāri fašistiskajā aizsargu organizācijā!

Atbilde: Aizsargu uzdevums bija sekojošs: cīņa ar komunistiem, partizāniem, izpletņlēcējiem. Pēdējos vajadzēja atklāt un aizturēt, tāpēc mums iedeva šauteni.

Kā aizsargu organizācijas loceklis es personīgi gāju uz posteni, tas ir, dežurēju policijas kantorī un aizsargu barakā pie telefona aparāta. Gāju apsargāt tiltus, piedalījos aizsargu sanāksmēs.

Jautājums: Izmeklēšanai zināms, ka jūs piedalījāties cīņas operācijās ar partizāniem, sniedziet par to liecības!

Atbilde: Es tvarstīšanās nepiedalījos, strādāju tikai aizmugures apsardzē.

Jautājums: Sakiet, cik komunistus un partizānus jūs atklājāt un aizturējāt saskaņā ar jums izvirzīto uzdevumu?

Atbilde: Dienesta laikā aizsargu organizācijā es nevienu neaizturēju, jo nebija ko aizturēt.

Jautājums: Ar ko vēl varat papildināt savas liecības?

Atbilde: Savas liecības ne ar ko nevaru papildināt."[1076]

Salīdzinot ar Eltmaņa atmiņām, redzams, ka viņš nopratināšanā liecināja visu, kā īstenībā bijis. Eltmanis tikai noliedza, ka piedalījies padomju partizānu tvarstīšanā, bet Ūķenes purvā nekādu partizānu arī nebija. Kāda veca sieviete bija sacēlusi viltus trauksmi, un nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas varas iestādes pavēlēja veikt tvarstīšanu "tukšā" purvā. Tādējādi šajā epizodē Eltmanis vienlaikus gan meloja, gan izklāstīja īstenībai atbilstošu informāciju. Savukārt aizsargu uzdevumu – cīņu ar komunistiem, partizāniem un izpletņlēcējiem – uzskaitījumu nopratināšanas laikā, visticamāk, priekšā pasacīja tulks vai izmeklētājs vai arī pierakstīja atbilstoši savai izpratnei.

Otrreiz Eltmani kā aizturēto Talsos nopratināja IeTK Talsu operatīvā sektora izmeklētāja kapteinis Bogomolovs (*Богомолов*)

[1076] LVA, 1821. f., 1. apr., 49002. l., 4. lp. [Dz. Ē. tulkojums no krievu val.]

1945. gada 27. maijā. Tulka pienākumus šajā nopratināšanā veica V. Mūrnieks, kurš visticamāk bija Eltmaņa minētais Talsu skolotājs.

Nopratināšanas protokola teksts:

"Jautājums: Ar ko jūs nodarbojāties pirms padomju varas nodibināšanas Latvijā?

Atbilde: Pirms padomju varas nodibināšanas strādāju sava tēva lauku saimniecībā. Tēva saimniecībā bija 25 ha zemes, divi zirgi, piecas govis.[1077] Zemi apstrādājām savām rokām.

Jautājums: Ar ko jūs nodarbojāties pēc padomju varas nodibināšanas?

Atbilde: Pēc padomju varas nodibināšanas es strādāju sava tēva lauku saimniecībā.

Jautājums: Pastāstiet par savu darbību laikā, kad vācieši bija okupējuši Latvijas teritoriju?

Atbilde: Laikā, kad vācieši bija okupējuši Latvijas teritoriju, es tāpat strādāju lauku saimniecībā pie vecākiem.

Jautājums: Kādās politiskās partijās un organizācijās jūs bijāt?

Atbilde: No 1943. gada marta līdz 1945. gada maijam sastāvēju "aizsargu" organizācijā.

Jautājums: Pastāstiet par savu praktisko darbību "aizsargu" organizācijā!

[1077] "Valsts statistiskās pārvaldes veiktā lauksaimniecības skaitīšanā Straujniekos 1939. gada 2. jūlijā uzrādīja sekojošus skaitļus: saimnieciskās zemes kopplatība – 67,81 pūrvieta, zirgi – 2, govslopi – 5, aitas – 13, cūkas – 4. Aramzeme Straujniekos bija 5,5 ha. Eltmaņiem bija piecas govis, bet, kad 1939. gadā pēc kāzām Gustava Eltmaņa sieva Milda Eltmane no savām mājām atveda vēl vienu, tad kopā viņiem bija jau sešas govis. Savukārt nacistu okupācijas gados Eltmaņiem bija trīs govis, ko apliecina šāds gadījums. Vienreiz [visticamāk, 1944. gadā – *Dz. Ē.*] kulšanas laikā vācieši nāca Dūmelē pa kalna malu no A. Gerdiņam piederošo *Valkleju* māju puses un sāka dzīt prom visas govis. Eltmanis pameta darbu pie kuļmašīnas, skrēja uz mājām un iedzina savas trīs govis mežā. Pārējiem visiem vācieši toreiz govis atņēma un dzina tās prom uz Āžu ciemu. Arī t. s. izdzenamā laikā Eltmaņiem Cirstes ciema *Pētermaču* mājās bija trīs govis." Dzintara Ērgļa intervijas ar Gustavu Eltmani 1989. gada 2. februārī, 1990. gada 17. novembrī, 1991. gada 19. februārī un 1991. gada 22. jūlijā. Pieejamas Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.

> Atbilde: Kā "aizsargam" man bija uzdevums aizturēt partizānus un izpletņlēcējus, apsargāt tiltus un ceļus. Personīgi es piedalījos dzelzceļa tilta apsargāšanā. Partizānu tvarstīšanā nepiedalījos, jo tur, kur es dzīvoju, tādu personu nebija.
>
> Jautājums: Nosauciet personas, kuras kopā ar jums bija "aizsargu" organizācijā un kur viņas atrodas šobrīd?
>
> Atbilde: Gandrīz visas personas, kuras kopā ar mani bija "aizsargu" organizācijā, jau aizturējuši Padomju [tā tekstā – *Dz. Ē.*] varas orgāni."[1078]

Šajā protokolā īpaši jāuzsver Eltmaņa atbilde uz pēdējo no izmeklētāja jautājumiem. Viņš tā arī nenosauca nevienu konkrētu personu. Atšķirībā no Eltmaņa daudzi arestētie un aizturētie jau pirmajā pratināšanas reizē mēģināja glābt sevi, nosaucot visas ar nopratināšanā uzdoto jautājumu tieši vai netieši saistītās personas, kuras vien spēja atcerēties. Piemēram, nereti notika tā, ka aizturētās "nelegāla statusa" personas nekavējoties uzskaitīja varas iestādēm pilnīgi visas sievietes, kuras kaut reizi dažādu iemesla dēļ bija devušas, piemēram, pārtiku un naktsmājas.

5. Iespējamais padomju aģents aizturēto vidū Talsos

Gustavs Eltmanis Talsos sastapa arī kādu aizdomīgu vīru, kurš varēja būt PSRS valsts drošības iestāžu aģents. Lai labāk izprastu šo epizodi, atmiņu stāstījumā atstāta arī tās garā priekšvēsture, kas pilnīgi neattiecas uz aizturēto turēšanu ieslodzījumā un nopratināšanu Talsos 1945. gada maija beigās, bet labi raksturo atmosfēru Dundagas pagasta Pāces dzirnavās kara laikā un, protams, kārtējo reizi – Eltmaņa labo atmiņu:

> "1943. gada decembrī Pāces dzirnavas, kā dzirdējuši, visu laiku bijušas ļaužu pilnas, ka bez pusnedēļas cauri nevarējuši tikt, bet G. Eltmanim un Bazim vēl nebija milti sabīdelēti, tāpēc sievas rājās, ka Ziemassvētkos nekādu raušu nebūšot.
>
> Ziemassvētki togad bija kaut kur nedēļas vidū, un iepriekšējā svētdienā – zelta svētdienā – G. Eltmanis un Bazis brauca uz Pāci tā, lai

[1078] LVA, 1821. f., 1. apr., 49002. l., 5. lp. [*Dz. Ē.* tulkojums no krievu val.]

vakarā būtu dzirnavās. Bija pliksals, tāpēc abi brauca ar ratiem, bet sals pieņēmās līdz kādiem –20 °C. Iebrauca dzirnavās, tur priekšā bija kāda sieva – sardze. Viņa sacīja, ka šie gan laikā iebraukuši, jo neviena dzirnavās neesot, kurpretī visu nedēļu cilvēku bijis kā biezs, pat kāvušies te. Vācu laikā sieva bija kā naktssardze, lai neizceļas ugunsgrēks vai kas cits nenotiek. G. Eltmanis ar Bazi iebrauca iekšā, maļamistaba bija aizslēgta, bet istaba ar nārām – vaļā. Bija auksti, un viņi abi sameklēja laukā malku, lai varētu naktī iekurināt, jo zem uzgaidāmās istabas bija turbīnas un vilka augšā vējš. Krāsns arī nesildīja, tāpēc kurināja plīti. Tajā vakarā virsmeldera Kauliņa bērnam turpat Pācē bija kristības, un visi melderzeļļi u. c. bija tur.

Pēc kāda laika atbrauca no Mazirbes Eidenbergs un Rūdolfs Zembahs, bet vēl pēc brīža no Ances puses pieripoja trīs lieli vezumi, kuru saimnieki arī bija liela auguma vīri. Tie ienāca iekšā, paskatījās, ka četri vīri tik priekšā un tiem nav pārāk daudz maisu, tāpēc atstāja savus ratus izjūgtus pie durvīm, bet zirgus veda stallī. Tūlīt arī pa durvīm ielīda kāds sīks vīrelis, ģērbies tikai pabiezā kreklā un svārkos bez cepures, pats melns un netīrs. Runāja latviski ar poļu akcentu. Līda uzreiz klāt pie plīts un sildījās. Divi no ancniekiem gribēja šo gandrīz sviest laukā, jo ko viņš te meklējot, ja neesot braucis uz dzirnavām. Vīrelis stāstīja, ka protot latviski, poliski, vāciski un krieviski, bet tas ancniekus neinteresēja, neesot viņam te ko meklēt, tik nozagšot vēl kaut ko. Prasījuši, no kurienes viņš nākot. Vīrelis izlikās tā kā piedzēries, lai gan staigāja taisni. Vīrelis teica, ka bijis pie Kaziņu mežsarga, kur uz Ziemassvētkiem esot izbrūvēts alus un bijusi iedzeršana. Viens ancnieks iesaucās, ka nu gan šis melojot, jo Kaziņu mežsargs esot viņa švāģeris, un viņš, šurp braucot, bijis tur, bet nekāda dzeršana *Kaziņu* mājā neesot bijusi. Nu vīrelis teica, lai šo nesviežot laukā, jo viņš uzdziedāšot angliski, un sāka arī dziedāt. Vecais Eidenbergs, kurš kādreiz bija braucis uz kuģiem un nedaudz prata angliski, sacīja, ka viņš dziedot angliski gan par jūras malu, gan meiteni utt. Nu vīrelis tālāk stāstīja, ka dzēris pie Kauliņa kristībās, taču tobrīd dzirnavās ieradās kurinātājs Birzenbergs (tas pats, kurš strādāja Dūmelē uz kuļmašīnas) un bīdelzellis Vilcmeijers, kuri abi bija bijuši kristībās. Ancnieki prasīja viņiem, vai kristībās bijis arī šis vīrelis, bet tie atbildēja, ka tādu neesot redzējuši. Nu viens ancnieks gribēja šo nogrābt, bet vīrelis paspruka zem apakšējās lāvas un vairāk laukā nelīda. Ancnieks paskatījās zem lāvas un sacīja, ka pakaļ jau viņam nelīdīšot, lai nu šis tur guļot, bet, ja līdīšot laukā, tad nositīšot viņu. Tā arī vīrelis atlikušo nakts daļu tur

nogulēja, kaut gan no apakšas vilka vējš, un pārējie uz lāvām gulēja savīstījušies.

Sešos no rīta sāka bīdelēt, Bazim nospricēja, G. Eltmanim jau bīdelēja, kā jau pirmajiem. Pa nakti bija piebraukuši klāt arī vēl citi vīri. Pirms bīdelēšanas nospricēja, t. i., laida caur tīrāmmašīnu, ar magnētu izvilka metāla gabaliņus, izvilka ārā dzijas pavedienus, tas bija pēdējais tīrījums. To darīja tikai pirms bīdelēšanas, kur ierīce bija smalkāka.

Vīri gāja nu pie plīts apēst maizi. Bija izlīdis laukā arī melnais vīrelis, galīgi pārsalis, un no plīts cauruma vairāk nost negāja. Bazis pie plīts taisīja vaļā savu maizes kasti, un vīrelis piemetās šim arī klāt pa draugam. Bazis cienāja viņu arī. Vīri gāja atkal maļamtelpā, un tā arī vīrelis pazuda kā ūdenī iekritis. Neviens neredzēja, ka viņš būtu aizgājis. Ancnieki teica, ka tas esot kāds vācu spiegs. Viņš nākot te skatīties, kurš maļ bez maļamzīmes.

1945. gada maijā G. Eltmanis Talsos, gaidot nopratināšanu, atkal ieraudzīja šo vīreli, kurš arī bija saņemts. G. Eltmanis viņa seju, protams, atcerējās un teica T. Krūtainim, ka te ir viens, kurš protot daudzas valodas, lai ejot ar viņu parunāties. T. Krūtainis mēģināja ar šo runāt vāciski, bet vīrelis atbildēja, ka protot tikai krieviski un poliski. Pēc kāda laika, kad ieveda vācu feldfēbeli Šmitu, viņš apsēdās vīrelim blakus, un abi tik mīlīgi runāja vāciski. Šo vīreli arī vienīgo atlaida, to varēja redzēt pa logu. Tātad noteikti viņš bija kāds krievu spiegs.

Feldfēbelis Šmits bija no Kolkas garnizona. Kara beigās gandrīz katru nedēļu viņš brauca uz Cirstes ciemu un tur andelējās [tirgojās – *Dz. Ē.*] ar cukuru. Līdzi viņam ragavās vienmēr bija pusmaiss cukura. Vīdales ciemā Šmits netirgojās, jo tur bija pārāk daudz vācu priekšniecības, bet Cirstēs mainīja kilogramu cukura pret kilogramu sviesta vai speķa. Cilvēki jau nekur citur cukuru nevarēja dabūt, bet bērniem sevišķi tas bija vajadzīgs.

Šmits sagājās ar Maču Kārļa pirmo sievu – Elmu Žagatu, kura arī bieži grozījās *Maču* [*Pētermaču – Dz. Ē.*] mājās. Vēlāk kara beigās Šmits pazuda. Kā G. Eltmanis ar viņu Talsos runāja, tad Šmits ar trim zaldātiem dzīvoja bunkurā pie *Žagatu* mežsarga mājām, un Elma viņus baroja. Jau pēc kapitulācijas viņi nolēma doties uz Vāciju. Tikuši jau līdz Mēmelei [Klaipēdai – *Dz. Ē.*], bet tur tika saņemti. Šmits nezināja, kur palika trīs zaldāti, bet viņš atvests atpakaļ, lai parāda bunkuru. Bunkurs vēl stāvējis kārtībā. Pēc tam viņš tika atvests uz Talsiem kopā ar

latviešiem. Šmits bija vēl vācu feldfēbeļa formā. Tad aizvests arī Šmits, un G. Eltmanis viņu vairāk netika redzējis."[1079]

6. Nosūtīšana uz filtrācijas nometni

1945. gada 28. maijā IeTK Talsu operatīvā sektora priekšnieks valsts drošības apakšpulkvedis Petrovs (*Петров*) apstiprināja IeTK Talsu operatīvā sektora izmeklētāja kapteiņa Bogomolova (*Богомолов*) 1945. gada 27. maija lēmumu nosūtīt Eltmani uz IeTK specnometni, kam bija piekritis arī izmeklēšanas grupas priekšnieks valsts drošības majors Zapļetalovs (*Заплеталов*).[1080] Kapteinis Bogomolovs savā 1945. gada 27. maija slēdzienā bija konstatējis, ka Eltmanis

"[..] periodā, kad vācieši bija okupējuši Latvijas teritoriju, no 1943. gada marta līdz 1945. gada maijam bija "aizsargu" organizācijā. Palīdzēja vācu varas iestādēm, apsargāja militāras nozīmes objektus".[1081]

Gustavs Eltmanis atcerējās:

"Kādas trīs dienas viņi vēl nodzīvoja Talsos pa pagrabiem un tad kājām tika dzīti uz Jelgavu. Ceļā bija trīs dienas. Apsardze bija cieša – ik pēc pāris metriem kāds "zaļais" ar automātu. Pie Tukuma konvoju sagaidīja čekisti. Talsos nepārtraukti pa telpām staigāja privātie [civilpersonas – *red. piez.*] un visiem skatījās sejās, kaut ko meklēdami. Talsos gan G. Eltmanis nemanīja, ka kādu būtu atraduši. Pie Tukuma II stacijas čekisti gribēja izņemt no ierindas kādu jaunekli, taču "zaļo" leitnants, kurš jāja uz zirga, viņu neizdeva. Karavāna gāja tālāk, bet to apdzina vieglā mašīna, kas nostājās krustcelēs. No mašīnas izkāpa vīri un parādīja papīrus leitnantam, kurš tagad neko neprotestēja, un jaunekli aizveda ar mašīnu atpakaļ uz Tukumu. Pēc kāda laika šī pati mašīna atkal panāca kolonnu. No mašīnas tika izvests tas pats

[1079] Dzintara Ērgļa intervija ar Gustavu Eltmani 1991. gada 8. februārī. Pieejama Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.
[1080] LVA, 1821. f., 1. apr., 49002. l., 2. lp.
[1081] LVA, 1821. f., 1. apr., 49002. l., 2. lp. [Dz. Ē. tulkojums no krievu val.]

jauneklis, kurš uzrādīja vēl divus tādus pašus jaunus puišus. Viņus arī aizveda."[1082]

7. Filtrācijas nometnes dokumentācija

Gustavs Eltmanis atradās pārbaudes un filtrācijas nometnē Nr. 0334, kas dažviet dokumentos tika dēvēta arī par speciālās celtniecības nometni (*лагерь спецстроя*). Lietā dažādi norādīta arī šīs nometnes atrašanās vieta, minot gan Maskavu, gan Maskavas apgabalu. Savukārt nometnes numurs apliecina, ka tā atradās Maskavas apgabala Podoļskā (*Подольск*).[1083] Anketā, aizpildot aili "darbavieta un amats", Eltmanis tika norādīts kā pārbaudes un filtrācijas nometnes Nr. 0334 strādnieks.[1084]

1946. gada 11. martā pārbaudes un filtrācijas nometnes Nr. 0334 operatīvās nodaļas vecākais operatīvais pilnvarotais Polosins (*Полосин*), izskatot filtrācijas materiālus par šajā nometnē esošo Eltmani, secināja:

"Eltmanis, atrodoties vācu okupētajā teritorijā, no 1943. g. marta līdz 1945. g. maijam dienēja vācu armijā, brīvprātīgi iestājās militārajā organizācijā "Aizsargi", ņēma aktīvu dalību komunistu, padomju izpletņlēcēju un partizānu atklāšanā un aizturēšanā."[1085]

Polosina slēdziens skanēja jau daudz apsūdzošāk nekā IeTK Talsu operatīvā sektora izmeklētāja kapteiņa Bogomolova 1945. gada 27. maija lēmums. Tas bija tendenciozs un neatbilda īstenībai, jo Eltmanis nacionālsociālistiskās Vācijas armijā nekad nebija dienējis un neviena komunista, izpletņlēcēja vai partizāna atklāšanā un aizturēšanā arī nebija piedalījies. Viņš tikai "brīvprātīgi" piespiedu kārtā bija iesaistīts Aizsargu organizācijā. Pamatojoties uz secināto, Polosins nolēma Eltmani uzskatīt par pārbaudītu un saskaņā ar PSRS IeTK 1945. gada 30. augusta direktīvu Nr. 149 nodot viņu nometnes

[1082] Dzintara Ērgļa intervija ar Gustavu Eltmani 1990. gada 8. septembrī. Pieejama Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.
[1083] Beika, Aivars. "Filtrācijas dokumenti liecina", *Latvijas Arhīvi*, Nr. 1, 1994, 52. lpp.
[1084] LVA, 1821. f., 1. apr., 49002. l., 6. lp.
[1085] LVA, 1821. f., 1. apr., 49002. l., 1a. lp. [Dz. Ē. tulkojums no krievu val.]

pārvaldei nosūtīšanai uz specnometinājumu.[1086] Eltmani tomēr nekur nepārsūtīja, un viņš šajā nometnē palika līdz pat savam atbrīvošanas brīdim.

Sākot no 1946. gada marta, izsūtot pieprasījumus, filtrācijas nometnē tika veikta dažāda veida izziņu vākšana par Eltmani.[1087]

1946. gada 29. jūlijā pārbaudes un filtrācijas nometnes operatīvās daļas priekšnieks, kura uzvārds attiecīgajos dokumentos ir nesalasāms, apstiprināja šīs pašas nometnes operatīvās daļas operatīvā pilnvarotā jaunākā leitnanta (arī attiecīgās personas uzvārds ir nesalasāms) pieņemto lēmumu, pamatojoties uz PSRS Iekšlietu ministrijas (IeM) 1946. gada 19. aprīļa pavēli Nr. 00336, nosūtīt Eltmani uz viņa dzīvesvietu, kam piekrita arī filtrācijas nometnes operatīvās nodaļas priekšnieks majors Cizins (*Цизин*).[1088] Līdz Eltmaņa atbrīvošanai gan pagāja vēl apmēram trīs mēneši.

LPSR VDM Ventspils apriņķa daļa tikai 1946. gada 7. augustā atbildēja PSRS IeM filtrācijas nometnes Nr. 0334 operatīvās nodaļas priekšniekam majoram Cizinam uz viņa 1946. gada 23. aprīļa pieprasījumu. Atbildē bija rakstīts, ka nekādu kompromitējošu materiālu par Eltmani tai nav. Turklāt LPSR VDM Ventspils apriņķa daļa nosūtīja majoram Cizinam trīs liecinieku nopratināšanas protokolus un Dundagas pagasta izpildu komitejas izdotu izziņu par Eltmaņa dzīvesvietu un nodarbošanos pirms aizturēšanas.[1089]

Ventspils apriņķa Dundagas pagasta izpildu komitejas priekšsēdētāja vietnieka Gustava Fricsona (1902–1967) 1946. gada 3. augustā izdotā izziņa apliecināja:

> "[..] Eltmanis Gustavs Kārlis Eduarda d., dzimis 1911. gadā, dzīvoja šajā pagastā līdz 1945. gada 24. maijam, kad arī tika arestēts. Līdz arestam strādāja 25 hektārus lielajā tēva saimniecībā *Straujnieki*."[1090]

[1086] LVA, 1821. f., 1. apr., 49002. l., 1a. lp.
[1087] LVA, 1821. f., 1. apr., 49002. l., 6., 7., 8., 9., 11., 12. lp.
[1088] LVA, 1821. f., 1. apr., 49002. l., 10. lp.
[1089] LVA, 1821. f., 1. apr., 49002. l., 15. lp.
[1090] LVA, 1821. f., 1. apr., 49002. l., 17. lp. [Dz. Ē. tulkojums no krievu val.]

Savukārt Ventspils apriņķa Dundagas pagasta izpildu komitejas priekšsēdētāja Kiršteina[1091] 1946. gada 19. oktobrī izdotajā izziņā rakstīts:

> "Dundagas pagasta izpildu komiteja apliecina, ka Eltmanis Gustavs Eduarda d. dzim. 1911. g., agrāk dzīvojis Dundagas pagasta *Straujniekos*, tagad Dundagas pagasta robežās nedzīvo."[1092]

Šo izziņu par Eltmani cita iestāde – LPSR IeM Ventspils apriņķa daļa – nosūtīja filtrācijas nometnes Nr. 0334 operatīvi čekistiskās nodaļas[1093] priekšniekam Serebrjanijā Borā 182, Maskavā[1094] tikai 1945. gada novembra sākumā.[1095]

1946. gada 4. augustā LPSR Valsts drošības ministrijas (VDM) Ventspils apriņķa daļas operatīvais pilnvarotais leitnants Saulīte[1096] Dundagas pagastā nopratināja kā liecinieci Gustava Eltmaņa sievu Mildu Eltmani. Pēc protokola sākumā aizpildītās anketas ziņām viņa bija dzimusi 1919. gadā Dundagas pagastā, cēlusies no zemniekiem, PSRS pilsone, pēc tautības latviete, bezpartejiska. Eltmanei bija četru

---

[1091] Visticamāk, Jānis Kiršteins, Friča dēls, ko Augusta Kirhenšteina Ministru kabineta iekšlietu ministrs Vilis Lācis (Jānis Vilhelms Lāce) pēc Latvijas Republikas okupācijas 1940. gada jūlijā bija iecēlis Dundagas pagastā par pagasta valdes locekli, kas 1940. gada jūlijā bija iecelts arī Dundagas pagasta iecirkņa komisijā un 1940. gada decembrī – Jaundundagas vēlēšanu iecirknī par priekšsēdētāju no LPSR lauku strādnieku arodbiedrības un kas 1948. gadā balotējās Dundagas ciema padomes vēlēšanās no 14. vēlēšanu apgabala kā darba zemnieks un "partijas kandidāts". "Vēlēšanu komisijas pagastos", *Ventas Balss*, Nr. 75, 1940, 12. jūlijs, 5. lpp.; "Pārmaiņas pagastu pašvaldībās", *Cīņa*, Nr. 26, 1940, 13. jūlijs, 5. lpp.; "Ventspils apriņķa iecirkņu vēlēšanu komisijas", *Brīvā Venta*, Nr. 45, 1940, 3. decembris, 2. lpp.; *Brīvā Venta*, 1948, 16. janvāris. *Red. piez.*

[1092] LVA, 1821. f., 1. apr., 49002. l., 13., 14. lp.

[1093] *Оперативно-чекистский отдел (ОЧО).*

[1094] Москва, 182 Серебрянный Бор.

[1095] LVA, 1821. f., 1. apr., 49002. l., 11. lp.

[1096] Visticamāk, Tālivaldis Saulīte, Kārļa dēls, dzimis 1903. gadā, kas LPSR Valsts drošības ministrijas Ventspils apriņķa daļā darbību sācis 1945. gadā un beidzis 1946. gadā, dzimis 1913. gadā, 1947. gadā bija pārcēlies uz dzīvi Kažoka namā Stabu ielas stūrī, kur bija mitis Augusts Kirhenšteins, proti, Rīgā, Tērbatas ielā 55–16, kad arī ierosinājis laulības šķiršanas lietu ar savu sievu Zelmu Saulīti, Kārļa meitu, dzimušu Laucis, kas dzimusi 1905. gadā un attiecīgajā laika periodā dzīvojusi Jelgavas apriņķa Teteles pagasta *Sviļos*. *Cīņa*, 1947, 30. jūlijs. *Red. piez.*

klašu izglītība, viņa bija precējusies, nebija tiesāta, nodarbojās ar lauksaimniecību un dzīvoja Dūmeles ciema *Straujnieku* mājās.

Nopratināšanas protokola teksts:

> "Jautājums: Vai jūs pazīstat Eltmani Gustavu Eduarda d., un kādās radnieciskās attiecībās jūs esat ar viņu?
>
> Atbilde: Eltmani Gustavu Eduarda d. pazīstu kopš 1929. gada. No 1939. gada viņš ir mans vīrs.
>
> Jautājums: No kura brīža un cik ilgi jūsu vīrs Eltmanis G. bija militāri fašistiskajā "aizsargu" organizācijā?
>
> Atbilde: Mans vīrs Eltmanis G. bija militāri fašistiskajā "aizsargu" organizācijā no 1943. gada marta līdz vācu karaspēka kapitulācijas dienai, t. i., 1946. [tā tekstā – *Dz. Ē.*] gada 9. maijam.
>
> Jautājums: Pēc kuras personas ierosinājuma Eltmanis G. iestājās militāri fašistiskajā "aizsargu" organizācijā?
>
> Atbilde: Eltmanis G. iestājās brīvprātīgi militāri fašistiskajā "aizsargu" organizācijā pēc Dundagas pagasta Mazirbes ciema policista Pildava ierosinājuma, lai nebūtu jādienē vācu armijā un nevajadzētu karot frontē.
>
> Jautājums: Pastāstiet, kādus konkrētus uzdevumus izpildīja Eltmanis G., būdams militāri fašistiskās "aizsargu" organizācijas dalībnieks?
>
> Atbilde: Eltmaņa G. personīgā glabāšanā bija šautene. Cik man zināms, tad 1944. gada aprīlī viņš vienu reizi naktī dežūrēja policijas iecirkņa telpās Dundagas ciemā.
>
> Turklāt man vēl zināms, ka Eltmanis G. 1944. gada vasarā vienu reizi ar velosipēdu devās uz padomju partizānu tvarstīšanu. Kad viņš atgriezās mājās, pats personīgi man stāstīja, ka bijis padomju partizānu tvarstīšanā purvā Puzes pagasta vecās stikla fabrikas *Annahite* apkārtnē, bet nevienu partizānu viņi neredzēja un nenotvēra.
>
> Neko vairāk par Eltmaņa G. kā "aizsarga" darbību nezinu."[1097]

Atšķirībā no Gustava Eltmaņa atmiņām Milda Eltmane nosauc laika ziņā atšķirīgus datumus, kad viņas vīrs vienu reizi naktī dežurēja

[1097] LVA, 1821. f., 1. apr., 49002. l., 16. lp. [Dz. Ē. tulkojums no krievu val.]

Dundagā (1944. gada aprīli, nevis 1944. gada augustu) un vienu reizi ar velosipēdu brauca uz padomju partizānu tvarstīšanu (1944. gada vasaru, nevis 1943. gada vasaru). Eltmane, visticamāk, kļūdījusies, jo pati nebija šajos notikumos iesaistīta.

1946. gada 4. augustā LPSR VDM Ventspils apriņķa daļas vecākais operatīvais pilnvarotais leitnants Bobrovņikovs[1098] (*Бобровников*) nopratināja kā liecinieku Kārli Kopmani. Ieraksti protokola sākumā aizpildītajā anketā liecināja, ka viņš dzimis 1881. gadā Dundagas pagastā, pēc tautības latvietis, PSRS pilsonis, bezpartejisks. Kopmanim bija četru klašu izglītība, un viņš dzīvoja Dūmeles ciema *Upesleju* mājās.

Nopratināšanas protokola teksts:

> "Jautājums: Vai jūs pazīstat Dundagas pagasta *Straujnieku* mājās dzīvojošo pils[oni] Eltmani Gustavu Kārli Eduarda d.?
>
> Atbilde: Jā, es pils[oni] Eltmani Gustavu pazīstu no viņa dzimšanas un visas viņa dzīves garumā, savstarpējās attiecības man ar viņu normālas, personīgu rēķinu nekad nav bijis.
>
> Jautājums: Ar ko nodarbojās Eltmanis periodā, kad Latvijas PSR bija okupējuši vācieši?
>
> Atbilde: Eltmanis Latv[ijas] PSR okupācijas periodā visu laiku nodarbojās ar zemkopību, bet 1943. gadā, neatceros, kurā mēnesī, brīvprātīgi iestājās profašistiskajā organizācijā "Aizsargi", tajā arī atradās līdz vācu karaspēka kapitulācijas dienai, t. i., 1945. gada 9. maijam. Pēc tam Padomju [tā tekstā – *Dz. Ē.*] varas orgāni viņu arestēja kā šucmani un aizsargu.
>
> Jautājums: Ko praktiski darīja Eltmanis kā aizsargu organizācijas loceklis?
>
> Atbilde: No praktiskās Eltmaņa kā aizsarga darbības vācu okupantu labā es biju aculiecinieks sekojošam gadījumam: 1943. gada vasarā es pats redzēju, kā Eltmanis Gustavs, Rufenbergs [tā tekstā, nevis

[1098] Visticamāk, Nikolajs Bobrovņikovs, Mihaila dēls, kas dzimis 1921. gadā un LPSR VDM Ventspils apriņķa daļā darbību sācis 1946. gadā un beidzis 1949. gadā, vēlāk iespējams, Brocēnu Cementa un šīfera kombināta direktora vietnieks, iepriekš kombināta kadru nodaļas vadītājs, LPSR Valsts prēmijas laureāts, *Cīņa*, 1958, 5. janvāris; "Nekoptā druvā nezāles viešas", *Cīņa*, 1959, 25. novembris; *Londonas Avīze,* Nr. 1721, 1980, 25. aprīlis, 6. lpp. *Red. piez.*

> Rumpenbergs – *Dz. Ē.*] Augusts un citi aizsargi ķēra partizānus mežos Dūmeles ciema apkārtnē. Vai viņi kādu noķēra vai ne, es nezinu, bet pats redzēju, kā Eltmanis un Rufenbergs [tā tekstā – *Dz. Ē.*] ar šautenēm ātri pazuda krūmos.
>
> Vairāk es Eltmani, pildot vācu karaspēka uzdevumus, neredzēju."[1099]

Jāpaskaidro, ka Kārlis Kopmanis bija Gustava Eltmaņa vistuvākais kaimiņš Dūmeles ciemā un dzīvoja turpat blakus *Straujniekiem*. Eltmaņu un Kopmaņu ģimenes dzīvoja kopā arī kara beigās "izdzenamajā laikā" Cirstes ciema *Kalnu, Jušu* un *Pētermaču* mājās. Dūmeles ciema apkārtnē padomju partizānu ne 1943. gada vasarā, ne arī vēlāk nebija. Mežos slēpās tikai dezertieri: gan no latviešu leģiona, gan dažādām citām nacionālsociālistiskās Vācijas armijas daļām, viņu vidū arī vācu tautības karavīri.

1946. gada 4. augustā LPSR VDM Ventspils apriņķa daļas operatīvais pilnvarotais leitnants Saulīte Dundagas pagastā nopratināja kā liecinieku Augustu Gerdiņu (1892–1967). Protokola sākumā aizpildītā anketā apstiprināja, ka viņš dzimis 1892. gadā Dundagas pagastā, cēlies no kalpotājiem, PSRS pilsonis, pēc tautības latvietis, bezpartejisks. Gerdiņam bija divu klašu pamatskolas izglītība, viņš nodarbojās ar lauksaimniecību un dzīvoja Dūmeles ciema *Valkleju* mājās.

Nopratināšanas protokola teksts:

> "Jautājums: Kas jums zināms par Eltmaņa G. kā militāri fašistiskās "aizsargu" organizācijas dalībnieka praktisko darbību vācu okupācijas periodā?
>
> Atbilde: Man zināms, ka 1945. gada pavasarī Eltmanis G. ar "aizsargiem" no citiem Dundagas pagasta ciemiem, viņu uzvārdus nezinu, bija kaut kur aizbraukuši uz divām, trijām nedēļām. Kad Eltmanis G. atgriezās, viņš man pastāstīja, ka bijis uz militārajām apmācībām, bet neteica, kur bijis un ar kādu mērķi viņi izgājuši militārās apmācības pirms vācu karaspēka kapitulācijas.
>
> Vairāk neko par Eltmaņa G. darbību nezinu."[1100]

[1099] LVA, 1821. f., 1. apr., 49002. l., 18. lp. [Dz. Ē. tulkojums no krievu val.]
[1100] LVA, 1821. f., 1. apr., 49002. l., 19. lp. [Dz. Ē. tulkojums no krievu val.]

Gerdiņa kā liecinieka izvēle ir vismazāk izprotama. Augusts Gerdiņš ar Gustavu Eltmani bija viena ciema iedzīvotāji, kuru mājas atradās aptuveni viena kilometra attālumā viena no otras, tomēr viņi nebija draugi. Kara beigās "izdzenamajā laikā" viņi arī kopā nedzīvoja, tāpēc Gerdiņš nevarēja būt aculiecinieks Eltmaņa darbībai 1945. gada pavasarī. Nopratināšanā Gerdiņš atstāstīja tikai to, ko viņam bija teicis pats Eltmanis.

8. Dzīve nometnē

8.1. Nometnes priekšnieki, darbs, ēdināšana, higiēna

"Pa ceļam uz nometni vilciens apstājās pie Podoļskas uz lauka. Resns čekistu oficieris prasīja apcietinātajiem, vai viņu vidū nav komunistu, no partizānu vienības *Sarkanā bulta* vai kureliešu. Neviens gan nepieteicās.

Pie Podoļskas uzturējās četras dienas. Nometnē, kurā viņi tika nometināti, atradās tādi, kuri jau kara laikā bija krituši gūstā. Tie gāja uz divu kilometru attālo rūpnīcu strādāt. Rūpnīcā taisīja patronas. Pati pilsētas atradās vēl kādus pāris kilometrus tālāk. Nometnē bija trīs, četras barakas. Tajās tikai ēda, bet savādāk atbraukušie visu laiku uzturējās zem klajas debess. Dienā parasti spīdēja saule, bet naktī lija. Apkārt bija dzeloņdrāšu žogs. Visu laiku bija jāmīcās pa dubļiem. Vienā vietā nometnē bija arī zāle, bet tā bija pilna ar utīm, jo tur visi utojušies. Ķīsis arī sākumā "šķaudīja" [izrādīja neapmierinātību – *Dz. Ē.*], bet pēc tam likās vien zālē gulēt.

Pēc tam viņi ar mašīnām tika pārvesti uz Maskavu, vienā mašīnā sasēdinot kādus 40 vīrus. Rītausmā viņi iebrauca Maskavā, un divi bijušie Nikolaja [Krievijas Impērijas armijas – *Dz. Ē.*] zaldāti no Laucienes un Vandzenes garāmbraucot rādīja pārējiem Kremli.

Kad nonāca Maskavā, tad pēc divām, trīs dienām tika vesti uz pirti. Pēc pirts utis vairāk nebija. Uz pirti no "lāgera" nācās iet pāris kilometru. Aptuveni ik pēc desmit dienām gāja uz pirti, tur bija arī "utūzis" jeb "atutotava". "Utūzis" bija telpa, kurā trīs, četros kambaros lika iekšā drēbes, lai tās izkarst, kamēr cilvēki mazgājās. Vienā kambarī lika kādu 40 cilvēku drēbes. Drēbju licējiem vajadzēja kailiem, tik ar tupelēm kājās, ņemt pa logu drēbes un likt tās kambaros. "Utūzī" bija nežēlīgi

karsts. Kad ņēma drēbes pretī, tad vēl varēja ciest, bet kad deva laukā, tad citreiz pieskārās pogām, kas bija sakusušas un dedzināja miesu.

Apmēram no [1945. gada – *Dz. Ē.*] Jāņiem līdz Ziemassvētkiem viņi gāja šajā komunālajā pilsētas pirtī, pēc tam vairs tur negāja, bet cēla paši sev "lāģerī" pirti. Tā bija gatava tik ap [1946. gada – *Dz. Ē.*] martu, un visu to laiku ieslodzītie pirtī negāja, tāpēc atkal savairojās utis. "Lāgera" pirts bija mazāka nekā pilsētas. Pilsētas pirtī negāja, kad pazuda kasieris ar savu sargu, kuri brauca pēc naudas. Par pirti vajadzēja maksāt. Runāja, ka priekšniecība pati pievākusi naudu.

Cukurs "lāgerī" tika dots uz piecām dienām 100 g. Maize pirmajā vasarā [1945. gadā – *Dz. Ē.*] tika dota 600 g dienā, ziemā, sākot no oktobra – 700 g dienā, bet otrā vasarā [1946. gadā – *Dz. Ē.*] – 650 g dienā.

Katrai brigādei bija paštaisīti svari uz finiera ar svina atsvariem. Vienu dienu bija jāiet pēc ēdiena un jānes to savai brigādei. Pēc tam trīs dienas bija brīvas. No rīta vispirms bija jāiet pēc maizes, tad pēc ēdiena.

Pusdienās "lāgerī" vienmēr tika doti divi ēdieni: zupa un "otrais" – kāpostu zupa un putra. Dažreiz, ja nebija ko gatavot ziemā, tad zupas šķidrums dots kā "pirmais", bet no katla izzvejotie kāposti – kā "otrais ēdiens".

G. Eltmanis kārtīgi pīpēja tikai "lāgerī". Pirmajā vasarā [1945. gadā – *Dz. Ē.*] dota sliktas kvalitātes tabaka – 10 g mahorkas *Mešanskas* (*Мешанский*), tad jau smalkāka mahorka – *Jaroslavļas* (*Ярославская*). Ziemā doti 7,5 g papirosu tabakas, bet otrajā vasarā [1946. gadā – *Dz. Ē.*] vairs netika dota nekāda tabaka.

Gulēt varēja iet, cikos vēlējušies. Celties nācās pēc plkst. 6-00 Plkst. 8-00 jau bija jābūt pie darba aiz vārtiem.

G. Eltmanis bija 26. brigādē, kurā, tāpat kā citās, bija ap 30 cilvēku.

Vienu brīdi G. Eltmanim ar Ķīsi "lāgerī" pie Maskavas nācās strādāt čuguna lietuvē. Tiesa, iekšpusē G. Eltmanis netika bijis, jo viņa brigāde fabrikas teritorijā jauca laukā ceļu, kas bijis taisīts no baļķiem. Baļķi vēl bija labi, tāpēc tie tika sazāģēti un tad saplēsti skalos priekš apmetuma. G. Eltmanis strādāja pie skalu plēšanas, dienas norma bija 200 skali. Vienu rītu G. Eltmanis ar kādiem trīs, četriem latviešiem iegāja lietuvē, kur vēl neviens nestrādāja un apskatījās, kā tur viss

"ieriktēts" [ierīkots – *Dz. Ē.*]. Kāds latvietis, kurš lietuvē strādāja, sita nost izlietām ripām veidņu malas, bet no iekšpuses uz ārpusi, nevis otrādi. Tāpēc stieņi izlauza izlietajā robus. Drīz atskrēja kāds "načaļņiks" [priekšnieks – *Dz. Ē.*], kurš sāka bļaut uz ienākušajiem G. Eltmaņa brigādes vīriem, jo domāja, ka viņi to izdarījuši. G. Eltmanis un pārējie "laidās lapās". G. Eltmanis vēlāk redzēja, ka izlietais bija izsviests laukā pārkausēšanai.

Pa visu laiku "lāgerī" bija trīs priekšnieki. Pirmais bija majors, kurš kādreiz dzīvoja *Ķīšos*, pēc viņa pāris nedēļas cits vīrs un beigās no [1945. gada] augusta stingrs vīrs, pie kura arī "kosts" [ēdiens – *Dz. Ē.*] uzreiz kļuva labāks. Pie pirmajiem diviem jau dažādi vīreļi visu stiepa prom no noliktavām.

Sākumā, kad vesti uz "lāgeri", kādu laiku stāvēja Podoļskā, un tur jau G. Eltmanis ar Ķīsi skatījās uz priekšnieku – aviācijas majoru –, nevarēdami saprast, kur gan viņi šo vīru agrāk redzējuši. "Lāgerī" atkal abi redzēja priekšnieku, līdz beigās iedomājās, ka tas taču ir leitnants, kurš 1941. gadā bija Dūmelē.

1941. gadā, kad krievi būvēja sev poligonu Bažu purvā netālu no Dūmeles ciema, aviācijas leitnants ar kādiem 15 līdz 16 jauniem zeļļiem kādu laiku dzīvoja *Ķīšu* mājās. Runāja, ka tie esot bijuši jaunie lidotāji. Viņi kājām gāja pa Mazirbes ceļu līdz Saunaga ceļam, bet no tā iegriezās purvā, kur cirta priedītes, mērīja utt. Pēc tam ieradās poligona komanda, kura apmetās *Indrānos*, jo šī māja atradās vistuvāk purvam, un to neviens kārtīgi neapdzīvoja. Tad vairākas dienas dūmelniekiem nācās braukt uz purvu strādāt un iekārtot tajā poligonu. Dūmelniekiem pakaļ no *Indrāniem* brauca mašīna, kas ceļa malā pretī mājām savāca cilvēkus. Kad 1941. gada 14. jūnijā notika izvešana, tad pēc dažām dienām aviācijas leitnants ar vēl otru lidotāju lidmašīnā atlidoja no Ventspils. Lidmašīna nolaidās uz ezera [ezera pļavās – *Dz. Ē.*] pretī *Ķīšu* mājām. Tas bija jau pēc poligona ierīkošanas, kad lidotāji vairs *Ķīšos* nedzīvoja. Lidmašīna nosēdās pļavā, bet paši lidotāji gāja augšā pie Ķīša paēst pusdienu. Leitnants bija atlidojis skatīties, vai Ķīsis arī nav aizvests. Cilvēki gāja apskatīt lidmašīnu. Arī Rummans tur bija un vecais Ērglis,[1101] kurš labi prata runāt krieviski. G. Eltmanis arī būtu gājis, bet viņš, purvā strādājot, bija sagrūdis kāju. Pēc neilga laika

[1101] Domāts Reinholds Ērglis (1878–1947), kurš dzīvoja Dūmeles ciema *Ziedkalnu* mājās.

bija klāt arī poligona mašīna no *Indrāniem*. Tā brauca skatīties, kas noticis. Leitnants bija liels draugs ar Ķīsi.

Beigās "lāgerī" Ķīsis sadabūja kādu, kurš varēja būt par tulku, un gāja pie priekšnieka. Majors Ķīsi atcerējās un sacīja, ka varbūt būtu varējis ko Ķīsim līdzēt, bet viņam jau nākamajā dienā bija jāiet prom no "lāgera". Šim aviācijas majoram viena kāja bija nost gandrīz līdz celim, un tās vietā viņam bija gumijas pēda. Kad majors gāja, nezinātājs nemaz nevarēja neko pasacīt. Majors pat leca "častuškas" [kuplejas, šeit dejoja – *red. piez.*], un pats spēlēja "garmošku" [harmonikas, iespējams, domāts arī bajāns – *red. piez.*] kopā ar ieslodzītajiem. Majors bija lāga vīrs, tikai nebija stingrs, kamdēļ arī viņa laikā visi zaga no noliktavām un ieslodzītajiem katlos bija tik ūdens ar kāpostu lapām."[1102]

Stāstot par nometnē izsniegto pārtiku, Eltmanis atcerējās arī savu bērnību un jēlcukuru.

"Kad Eltmaņi Pirmā pasaules karā "izdzenamā laikā" dzīvoja Vīdales ciema *Juru* mājās, tur visu laiku bija vieni un tie paši vācieši – vīri jau gados. Viņi apstrādāja kraupainos zirgus. Vāciešiem bija arī jēlcukurs – līdz galam neapstrādāts cukurs, brūnā krāsā, arī smalks. Vācieši laikam jēlcukuru veda šurp no kādas ieņemtas cukura fabrikas. Sievas tad gāja pie vāciešiem iemainīt sviestu pret cukuru. Juru saimniekam bija pilna vesela kaste ar šo jēlcukuru. To lika klāt pie zaptēm, vārīja arī sīrupu, ko bērniem padzerties. Jēlcukurs garšoja tā savādi, un G. Eltmanim šī garša palika visu mūžu atmiņā. Pēc tam tikai vēl vienu reizi mūžā G. Eltmanis šādu cukuru ēda "lāgerī", kad vienas nedēļas norma tika dota jēlcukurā."[1103]

8.2. Sarakstīšanās

"No Maskavas G. Eltmanis kādu vēstuli jau slepeni uz mājām aizsūtīja, bet viņam gan neviens neko atsūtīt nevarēja. Tikai ap [1945. gada – *Dz. Ē.*] Ziemassvētkiem ieslodzītajiem atļāva arī saņemt pastu. Par

[1102] Dzintara Ērgļa intervijas ar Gustavu Eltmani 1991. gada 10. oktobrī, 1993. gada 28. februārī, 1993. gada 13. maijā un 1993. gada 7. oktobrī. Pieejamas Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.
[1103] Dzintara Ērgļa intervija ar Gustavu Eltmani 1991. gada 5. septembrī. Dzintara Ērgļa personiskais arhīvs.

pastnieku bija kāds vecs igaunis, kurš tad ierindas priekšā sauca vēstules. Tad arī pirmajā vēstulē mājinieki G. Eltmanim atrakstīja, ka miris viņa tēvs un Līna Ērgle."[1104]

8.3. Nometnē mirušie latvieši

"Kamēr G. Eltmanis bija "valsts pārbaudē" – "lāgerī" Maskavā, no latviešiem pa visu laiku nomira trīs cilvēki. Jau pēc divām, trīs nedēļām nomira kāds vecāks vīrs no Tukuma, kurš pats bija slims. Tad nomira tāds Olšteins no Talsiem, kurš pārdeva savu maizi un krāja naudu, ko vest mājās sievai. Trešais latvietis saslima, tika aizvests uz slimnīcu un vairs neatgriezās."

8.4. Satikšanās nometnē ar bijušo dūmelnieku

"Dūmeles ciema *Indrānu* māju saimniekam Kronentālam bija audžudēls Heinrihs,[1105] kuru viņš "paņēma uz sava uzvārda". Puika iesāka iet Mazirbes skolā. Vienreiz G. Eltmanis vēl atveda viņu no Mazirbes līdz mājām kopā ar Kronentāla audžumeitu Elzu Ķuzi no Vidzemes, kura bija atnākusi Heinriham pretī uz skolu. 1933. gadā Kronentāli pārcēlās no Dūmeles uz Rīgu, bet no Rīgas Kronentāls ar sievu un Heinrihu aizgāja uz Pampāļiem.

"Lāgerī" G. Eltmanis bija vienā brigādē ar Bocmani no Pampāļiem. Abi bija kopā jau no Talsiem, un G. Eltmanis vaicāja, vai viņš nepazīst H. Kronentālu. Bocmanis atbildēja, ka H. Kronentāls arī tepat esot nometnē. Dienot vācu armijā, šķemba H. Kronentālam bija pāršķēlusi kaklu, bet viņš bija palicis dzīvs. Kad Bocmanis viņus saveda kopā, tad H. Kronentāls atcerējās gan G. Eltmani, gan Ķīsi. H. Kronentāls bija neliela auguma, paresns. G. Eltmanis gan viņu vairāk nevarēja pazīt. H. Kronentāls bija citā brigādē. Kad G. Eltmanis gāja mājās, tad

[1104] Gustava Eltmaņa tēvs Eduards Eltmanis mira 1945. gada 8. augustā, bet Dūmeles ciema *Ziedkalnu* māju saimniece Līna Ērgle, dzimusi Leimane (1887–1945) – 1945. gada 27. maijā. Dzintara Ērgļa intervija ar Gustavu Eltmani 1990. gada 6. jūnijā. Pieejama Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.

[1105] Heirihs Kronentāls dzimis 1924. gada 29. jūlijā. Sk. arī: Kronentāls, Heinrihs. *Leģionāra atmiņas*, red. Guntis Štamers. Rīga: Aut. izd., 1995.; Kronentāls, Heinrihs. *Atmiņu atspulgā*. Talsi: A. Pelēča lasītava, 2009.

H. Kronentāls vēl palika nometnē. Vēlāk viņš vēl dabūja iet padomju armijā Igaunijā, kur bija kopā ar A. Berka dēliem no Dūmeles."[1106]

8.5. Karagūsteknis nometnē

"Kad G. Eltmanis bija "lāgerī", starp ieslodzītajiem bija arī kāds bijušais karagūsteknis, pēc tautības krievs, kurš kara laikā pāris gadus bija strādājis *Kubalu* mājās pie Dinsberģa skolas un labi iemācījies runāt latviski. Ne Dūmeles, ne Vīdales, ne Cirstes ciemā kara laikā padomju karagūstekņi par darbaspēku pie saimniekiem nebija iedalīti."[1107]

8.6. Dažāda rakstura informācijas iegūšana nometnē par pazīstamiem cilvēkiem

"Kara laikā Eltmaņiem vācieši divas reizes piedāvāja mājas Liepājas pusē, lai viņi atstātu Dundagas pagastu. 1943. gadā G. Eltmanim pirmoreiz tika iedalīta zeme Liepājas apriņķa Rāvas pagastā, 35 km no Liepājas un 3 km no Aizputes dzelzceļa. 1943. gada martā G. Eltmanis, Dūmeles ciema *Riepaldu* māju saimnieks Roberts Ludeviks (1913–1985) un Ilgvars Šleiners (1927–2009) no Dūmeles ciema *Alkšņvalku* mājām brauca skatīt savas mājas. Viņi ar mazbānīti aizbrauca līdz Ventspilij, bet no turienes ar vecu autobusu, kas bija ar malku kurināms, brauca uz Kuldīgu. Nakti pārlaida Kuldīgas dzelzceļa stacijā un tad ar vilcienu brauca uz Liepāju. Pirmo no Liepājas brauca skatīt Eltmaņiem piedāvāto māju. Tajā dzīvojošais vīrs, kuram divi dēli un znots bija vācu armijā, sacīja, ka nekur prom neiešot. G. Eltmanis teica, ka viņš arī nemaz te nedomājot nākt. Zeme bija līdzena, ap 30 ha, tikai vienā stūrī tāds dīķis un purvelis. Taču mūra mājā sienas bija appelējušas, nebija kurināmā. Pēc tam viņi brauca skatīt R. Ludevikam un I. Šleineram piedāvātās mājas. Otrreiz G. Eltmanim tika dotas *Beltes* mājas Aizputes apriņķī, bet uz turieni viņš vairs neaizbrauca. "Lāgerī"

[1106] Dzintara Ērgļa intervijas ar Gustavu Eltmani 1989. gada 6. februārī, 1989. gada 10. septembrī un 1991. gada 29. martā. Pieejamas Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.
[1107] Dzintara Ērgļa intervijas ar Gustavu Eltmani 1993. gada 21. martā un 1993. gada 11. decembrī. Pieejamas Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.

G. Eltmanis satika kādu vīru no tās puses, kurš teica, ka tā bijusi maza mājele un stallis kā žagaru kaudze.[1108]

Kārlis Bāliņš Dundagā parādījās tikai vācu laikā, bet pēc kara bija meistars uz kuļmašīnas un strādāja ar traktoru. G. Eltmanis bija "lēģerī" kopā ar Frici Bāliņu no Laucienes. Viņš sacīja, ka esot K. Bāliņam rads, kad G. Eltmanis vaicāja, vai viņi neesot brāļi.[1109]

G. Eltmaņa brālēns Fricis Kārlis Mežgrāvis[1110] bija dzimis 1904. gadā [baznīcas grāmatas ieraksts liecina, ka 1905. gadā – *red. piez.*] un Latvijas laikā bija virsleitnants 7. Siguldas kājnieku pulkā Alūksnē, pēc tam 8. Daugavpils pulkā Cēsīs. Viņš bija arī 1940. un 1941. gadā krievu armijā jau kapteiņa pakāpē, tad kaut kā izkļuva sveikā. Vācu armijā bija jau majors un nokļuva *Kurzemes cietoksnī*. G. Eltmanis vēl viņu satika Dundagā. Kara beigās F. K. Mežgrāvis ar sievu[1111] un diviem bērniem aizbēga no Kurzemes, bet vēlāk dzīvoja Venecuēlā. G. Eltmanis "lāgerī" satika F. K. Mežgrāvja bataljona rakstvedi, uzvārdā Baldurs. Tas stāstīja, ka F. K. Mežgrāvis sasaucis savus virsniekus un teicis, ka viņš laižoties uz Vāciju, lai citi darot, ko gribot.[1112]

Nometnē G. Eltmanis bija kopā ar tādu Ernestu [uzvārds – *Dz. Ē.*], kurš bija bijis Volhovā. G. Eltmanis vaicāja Ernestam par bijušo dūmelnieku

---

[1108] Dzintara Ērgļa intervija ar Gustavu Eltmani 1989. gada 31. janvārī. Pieejama Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.

[1109] Dzintara Ērgļa intervija ar Gustavu Eltmani 1989. gada 25. novembrī. Pieejama Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.

[1110] Fricis Kārlis Mežgrāvis bija Gustava Eltmaņa mātes Lizetes brāļa Gustava un viņas sievas Līnes dēls, dzimis 1905. gada 21. martā (8. martā pēc Jūlija kalendāra), dzimšanas laiku apliecina baznīcas grāmata un arī viņa kā virsnieka dienesta gaitas saraksts, tikai šeit kļūdījās Gustavs Eltmanis, kura māte Lizete Mežgrāve (vēlāk – Eltmane) bija arī Friča Kārļa Mežgrāvja, kurš miris 1987. gadā Karakasā, Venecuēlā, krustmāte. LVVA, 235. f., 14. apr., 573. l., 6. lp., LVVA, 5601. f., 1. apr., 4209. l. *Red. piez.*

[1111] Austra Mežgrāvis, Andreja meita, dzimusi Miesnieks, dzimusi 1906. gada 18. novembrī Jaunpiebalgas pagastā, mirusi 1966. gada 28. februārī (1. martā) Karakasā, Venecuēlā, salaulājās ar Frici 1930. gada 4. oktobrī Alūksnē, šajā laulībā dzimuši Ārija un Andris. Minēts arī, ka Fricis Kārlis Mežgrāvis esot dzimis 1905. gada 21. martā Dundagā, miris 1987. gada oktobrī Karaksasā, Venecuēlā. Zommers, Kristaps. "Aizsaules ceļos", *Mūsu dzīve*, 1967, 1. jūnijs; *Laiks,* Nr. 23, 1967, 22. marts; *Latvija Amerikā,* 1988, 21. maijs; *Laiks*, Nr. 42, 1988, 25. maijs, 7. lpp. *Red. piez.*

[1112] Dzintara Ērgļa intervijas ar Gustavu Eltmani 1990. gada 23. martā un 1993. gada 25. decembrī. Pieejamas Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.

> Eduardu Esenbergu (1908–?), kurš arī karoja Volhovā, bet viņš nekā nezināja un nebija tādu uzvārdu dzirdējis. Ernests vaicāja citiem volhoviešiem, kuri atradās "lēģerī", bet neviens nekā nezināja."[1113]

9. Mājupceļš no nometnes

Uzskaites un reģistrācijas daļas priekšnieka leitnanta Spiridonova parakstītajā uzziņā par Gustava Eltmaņa došanos no filtrācijas nometnes uz dzīvesvietu Dundagas pagasta *Straujnieku* mājām norādīts, ka viņš projām devies 1946. gada 23. oktobrī.[1114] Šis datums vēlāk tekstā tiks plašāk aplūkots sakarā ar Eltmaņa nometnē pavadītā laika hronoloģiskajiem ietvariem, bet pats Eltmaņa ceļojums no Maskavas līdz mājam bija sekojošs:

> "G. Eltmanis no "lāgera" brauca mājās kopā ar vēl diviem latviešiem. Viņiem pietrūka naudas, ar ko aizbraukt līdz Rīgai. Ja sākumā tika aprēķināts, ka biļete būs līdz Dundagai, tad vēlāk štābā nauda noņemta līdz Rīgai un pie izsniegšanas – tik līdz Zilupei, t. i., līdz Latvijas robežai, jo tad jau savā zemē paši tālāk tikšot. Ja pa trim sametuši naudu kopā, tad diviem biļetes iznāca, bet trešajam vajadzēja braukt "pa zaķi". Vīri atrada Rževas stacijā [*Ржевский вокзал – Dz. Ē.*][1115] kādu latviešu vilciena pavadoni, kura sacīja, ka viņa vīrus ielaidīšot vagonā, bet viņiem visu ceļu būšot jāstāv kājās priekštelpā. Te stacijā staigāja kāds vīrs, pārdodams pīrāgus. Izrādījās, ka viņš arī nedaudz prata latviski, jo viņa sieva bija latviete. Viņš sacīja, ka braukt vajagot visiem "pa zaķi", tikai sākumā lai nopērkot biļeti, jo savādāk netikšot iekšā vilcienā. Viņi arī nopirka biļeti līdz Volokolamskai (*Волоколамск*) ap 120 km no Maskavas un brauca. Uzreiz uzlīda augšā guļamvagona augšējos plauktos un gulēja, kā viņus samācījis vīrs, nost nelīda, bet runāja pretī, un vilciens jau negaidījis, bet gāja uz priekšu. Līdz Rīgai brauca 36 stundas. Tad ceļā uzradās vēl viens latvietis – Leitendorfs no Dundagas pagasta Šlīteres ciema. Rīgā abi pārējie vīri aizbrauca uz Liepāju, bet uz Stendi vilciens gāja tikai nākošajā dienā. G. Eltmanis ar Leitendorfu gāja pie viņa brāļa, kurš arī nesen bija atgriezis no

[1113] Dzintara Ērgļa intervija ar Gustavu Eltmani 1990. gada 20. augustā. Pieejama Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.
[1114] LVA, 1821. f., 1. apr., 49002. l., 20. lp.
[1115] Stacija celta no 1897. līdz 1901. gadam. 1946. gadā Rževas staciju pārdēvēja par Rīgas staciju (*Рижский вокзал*).

"lāgera", strādāja Rīgā kādā fabrikā un dzīvoja kopmītnēs Miera ielā. Leitendorfs jau no Rīgas neko nezināja, un G. Eltmanis viņu aizveda uz kopmītnēm, bet brālis bija darbā. Tad abi aizbrauca uz Lejas ielu, jo G. Eltmaņa priekšnieks lūdza nodot viņa sievai vēstuli, ja iznāk laiks. Lejas ielā G. Eltmanis ar Leitendorfu nedaudz pagulēja un vakarā brauca pie Leitendorfa brāļa. Tur jau arī nekā ēdama, izņemot maizi, nebija. G. Eltmanim bija kauns daudz ēst, bet Leitendorfs apēda vairākus kilogramus.

Stacijā biļeti varēja nopirkt speciālā kasē priekš tiem, kuri atgriežas no izsūtījuma un brauc komandējumos, citur turpretī bija lielas rindas. Plkst. 5-00 no rīta G. Eltmanis izbrauca ar vilcienu no Rīgas. Aizbraucis līdz Stendei, viņš tur pāris stundas stacijā pagaidīja un tad ar mazbānīti brauca līdz Dundagai. Vakarā G. Eltmanis ieradās Dundagā, kur gāja pārgulēt pie sava onkuļa Gustava Mežgrāvja[1116] [(1877–1968)]. G. Eltmaņa mātes brāļa G. Mežgrāvja māja, kas arī saucās *Mežgrāvji*, atradās kādus 50 m no Mazirbes ceļa apmēram pretī Dundagas pareizticīgo baznīcai. Braucot no Mazirbes uz Dundagu, *Mežgrāvju* māja bija ceļa kreisajā pusē. G. Eltmanis vakarā saēdās vistas gaļu, ko agrāk nekad neēda un vēlāk arī ne. G. Mežgrāvis vēl baidījās, vai G. Eltmanis nesaēdīsies par daudz, jo tas varot būt ar nelabām sekām, ja izbadējies cilvēks pārēdas. Tomēr ar G. Eltmani nekas nenotika. Tovakar Dundagā bija arī Līna Emerberga [(1893–1962)] un Elza Freiberga, kuras gan pārgulēja citur, nevis pie G. Mežgrāvja. Tolaik pie G. Mežgrāvja dzīvoja Roberts Freibergs,[1117] kurš jau bija atgriezies no "lāgera". Otrā rītā R. Freibergs veda abas sievas uz Dūmeles ciema *Vidnieku* mājām, un G. Eltmanis tika viņiem līdz. Nu un no *Vidniekiem* jau kājām vairs nebija, ko iet līdz G. Eltmaņa mājām. Protams, mājās neviens nezināja, kad G. Eltmanis atgriezīsies."[1118]

[1116] Friča Kārļa Mežgrāvja tēvs Gustavs Mežgrāvis dzimis 1877. gadā Dundagas pagasta Kubelē Jāņa Mežgrāvja un viņa sievas Līzes ģimenē. LVVA, 235. f., 2. apr., 495. l., 213. lp. *Red. piez.*

[1117] Roberts Teodors Freibergs (1922–2000) dzimis Dundagas pagastā, dzīvoja Dūmeles ciema *Krauķu* mājās. 1939. gada 23. aprīlī viņš pārcēlās uz Dūmeles ciema *Videnieku* mājām. Sk. LVVA, 5770. f., 3. apr., 20. l., 5. lp.

[1118] Dzintara Ērgļa intervijas ar Gustavu Eltmani 1991. gada 8. februārī, 1991. gada 25. jūnijā un 1993. gada 9. decembrī. Pieejamas Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.

10. Atgriešanās Dūmelē

10.1. Kuļmašīna

Gustavs Eltmanis daudzus gadus bija strādājis pie kuļmašīnām un precīzi atcerējās, kāda kuļmašīna un kurās mājās Dūmelē strādāja tajā dienā, kad viņš 1934. gada oktobrī atgriezās no dienesta Latvijas Republikas armijā, gan atgriežoties no filtrācijas nometnes:

> "Kad G. Eltmanis 1946. gada rudenī atgriezās no "lāgera", tad Dūmelē kūla Rozes kuļmašīna un tā atradās *Bērzkalnu* mājās."[1119]

10.2. Atgriezušies dūmelnieki

> "G. Eltmanis atgriezās kā pēdējais no dūmelniekiem no filtrācijas nometnes. Rummans, Ķīsis, Bazis, R. Freibergs, Edvards Vanags,[1120] T. Krūtainis jau bija atpakaļ. Ķīsis atgriezās mājās 1946. gadā ap Jāņiem. Atpakaļ vairs neatbrauca Pēteris Trokša,[1121] kurš gāja bojā."[1122]

10.3. Pēteris Trokša

> "Dūmelē pie Freimaņa dzīvoja latgalietis P. Trokša, kurš atnāca jau Latvijas laikā. P. Trokša bija dzimis ap 1910. gadu. Paši dūmelnieki krievu laikā 1940. un 1941. gadā ievēlēja P. Trokšu par desmitnieku

[1119] Dzintara Ērgļa intervijas ar Gustavu Eltmani 1990. gada 19. janvārī un 1991. gada 29. oktobrī. Pieejamas Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.
[1120] Edvards Vanags, dzimis 1910. gadā Puzes pagastā, dzīvoja Dūmeles ciema *Birznieku* mājās. 1943. gada 15. aprīlī viņš pārcēlās uz Engures pagastu, bet no turienes 1943. gada 27. aprīlī – uz Laucienes pagasta Odres muižu. Sk. LVVA, 5770. f., 3. apr., 60. l., 139. lp.
[1121] Pēteris Trokša, dzimis 1910. gadā Vidusmuižas pagastā, tagad Galēnu pagasts Riebiņu novadā, 1937. gada 1. augustā ieradās Dūmeles ciema *Feimaņu* mājās no Laidzes pagasta. 1939. gada 23. aprīlī viņš pārcēlās uz Vaides ciema *Jaunroču* mājām, no turienes 1940. gada 23. aprīlī – uz Vīdales ciema *Punčaku* mājām, bet kopš 1940. gada 15. jūlija atkal dzīvoja Dūmeles ciema *Feimaņu* mājās. Sk. LVVA, 5770. f., 3. apr., 58. l., 86. lp.
[1122] Dzintara Ērgļa intervijas ar Gustavu Eltmani 1989. gada 6. februārī un 1993. gada 9. decembrī. Pieejamas Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.

[*десятник* – zemākais vadības posms – *red. piez.*]. Vācieši viņu neaiztika. 1943. gadā P. Trokšu iesauca vācu armijā. Vienu reizi viņš vēl ieradās Dūmelē formā. Pēc kara P. Trokša bija kopā ar Rummanu Tālajos Austrumos, pat blakus "lēģerī". Viņš lasīja auzas no zirgu mēsliem, sacīdams, ka šausmīgi gribot ēst. Tas bija pie zirgu apkalšanas, kur viņi satikās. Vēlāk tik Rummans dzirdēja, ka P. Trokša miris."[1123]

10.4. Alberts Šultners (Vaurējs)

"Otrā pasaules kara laikā mēnesī zemniekam deva 90 papirosus mēnesī. Dažreiz pat tika doti labi papirosi *Sports*. G. Eltmaņa kaimiņš Artūrs Kopmanis (1908–1988) no Dūmeles ciema *Upesleju* mājām savus saņemtos smēķus pats nesmēķēja, bet kādu gadu nesa A. Šultneram uz Vīdales ciema *Vaurēju* mājām, kuru vietējie pēc mājas vārda sauca par Vaurēju. A. Šultners tik solīja A. Kopmanim labību u. c. labumus, bet neko nedeva. A. Kopmaņa tēvs K. Kopmanis nāca pie Eltmaņiem un sūdzējās, ka papirosi atdoti, bet pretī nekas nav dabūts. A. Šultners bija mazs melns vīrelis. Pēc kara viņš bija nometnē kopā ar Rummanu. "Lāgerī" nepārtraukti zaga. Krievi viņu sita un brīnījās, ka šis melnais vīrelis pārspējot pat viņus zagšanā. A. Šultners reizē ar

[1123] Intervijas ar Gustavu Eltmani 1989. gada 6. februārī, 1989. gada 30. decembrī, 1990. gada 2. decembrī un 1993. gada 9. decembrī. Dzintara Ērgļa personiskais arhīvs.

Rummanu brauca mājās, bet pa ceļam vilcienā atkal apzagās un tika izsēdināts ārā no vagona.[1124] Mājās A. Šultners vairs neatgriezās."[1125]

10.5. Teodora Krūtaiņa atmiņas

T. Krūtainis filtrācijas nometnē bija kopā ar A. Rumpenbergu.

"Vienreiz "lāgerī" Rummans kādā ēdienreizē ar savu bļodiņu otrreiz gāja pēc zupas, jo viņam šausmīgi gribējās ēst. Viņš dabūja ar steku par to, ka līda otrreiz, kur citi vēl pirmo reizi nebija zupu dabūjuši. Pie katla viens vīrs stāvēja ar steku.

Kad brauca mājās no Sibīrijas, tad Rummans izkāpa Novosibirskā no vilciena. Vilciens gāja projām, bet T. Krūtainis skatījās, ka Rummana nav. Par laimi, vēlāk nāca vēl viens vilciens, un ar to Rummans panāca savējo."[1126]

[1124] Jānorāda, ka Alberts Šultners jau iepriekš ar savu odiozo rīcību, to skaitā vilcienos, bija izpelnījies ievērību presē. Piemēram, 1938. gada maijā Alberts Šultners, būdams "krietni iereibis", panācis no Popes stacijas aizejošu pasažieru vilcienu, uzlēcis uz baļķu truļa, kas bija piekabināts pasažieru vilcienam un rezultātā nonācis Dundagas stacijā, kur viņu aizturēja dzelzceļa policija, sagatavojot atbilstošu protokolu. Neskatoties uz minēto, jau 1938. gada novembrī Jelgavas dzelzceļa policija sarakstīja protokolu par piedzeršanos un lēkšanu ejošā vilcienā. 1939. gada decembrī Alberts Šultners, malkojot alu Vīdales ciema Karlstona veikalā, vēlāk turpinot *Lauku* mājās, ar citu 70 gadu veco dundadznieku Kārli Bernšteinu no Dundagas pagasta *Lejniekiem*, nolēmis iebāzt roku Bernšteina kabatā, kur atradušies 150 lati. Iecere bija ievērota un novērsta ar "kārtīgu sitienu pa galvu". Pēc notikušā abi turpinājuši dzert, bet vēlāk Bernšteins tomēr iesniedzis sūdzību policijai, kādēļ Ventspils apriņķa miertiesnesis Ventspils sesijā, neskatoties uz Bernšteina piedošanu tiesas sēdē, noteica vienu mēnesi cietumā, sodu nosacīti atliekot. "Kā iereibis dundadznieks braucis pa mazbānīša jumtiem", *Ventas Balss*, Nr. 55, 1938, 19. maijs, 3. lpp.; "Dzelzceļa ziņas", *Zemgales Balss*, Nr. 129, 1938, 11. jūnijs, 6. lpp.; "Mēģinājis izvilkt naudas maku saviem pudeļu brāļiem", *Ventas Balss*, Nr. 144, 1939, 21. decembris.

[1125] Dzintara Ērgļa intervijas ar Gustavu Eltmani 1989. gada 6. februārī un 1993. gada 9. decembrī. Pieejamas Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.

[1126] Dzintara Ērgļa intervija ar Teodoru Krūtaini 1990. gada 7. jūnijā. Pieejama Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.

10.6. Informācija par citiem filtrācijas nometnēs nonākušajiem novadniekiem

"Bazi paņēma un aizveda dažas dienas vēlāk nekā pārējos Dūmeles ciema iedzīvotājus.[1127] R. Freibergs bija leģionā un pēc tam "lēģerī".[1128] E. Vanags dienēja vācu armijā, tad bija "lēģerī".[1129] Rūdolfs Tenders bija "lēģerī", atgriezās reizē ar Bazi, mira 1947. gadā *Zviedru* mājās.[1130]

G. Eltmanis bija armijā kopā ar Fēliksu Veidemani [dzimis 1911. gadā – *Dz. Ē.*], kurš pēc Otrā pasaules kara gāja bojā filtrācijas nometnē Tālajos Austrumos. F. Veidemaņa māte Lizete Veidemane, dzimusi Alkšbirze [dzimusi 1876. gadā – *Dz. Ē.*], bija G. Eltmaņa tēvam māsīca. Nometnēs bojā gāja arī Freibergs un Freiverts (abi no Melnsila)."[1131]

10.7. Pierakstīšanās un jaunas pases iegūšana pēc nometnes

„Kad G. Eltmanis ar Rummanu atgriezās no filtrācijas "lāgera", tad abi gāja pierakstīties uz Saunagu, kur *Tilmana* mājās bija krievu robežsargi.

Pēc atgriešanās no "lāgera" ne G. Eltmanim, ne Rummanam, ne Bazim, tāpat arī T. Krūtainim nebija pases. Vietējais robežsargu priekšnieks Vinogradovs viņiem sacīja, ka bez pasēm nevarēšot dzīvot aizliegtajā zonā. Tādējādi vajadzēja dabūt jaunu pasi, bet tad nāktos sadabūt kristāmzīmes u. c. papīrus.

Vienreiz T. Krūtainis atbrauca no Ventspils, un viņam pase jau bija kabatā. Izrādījās, ka viņš bija aiznesis uz vienu vietu sažāvētas zivis un

[1127] Dzintara Ērgļa intervijas ar Gustavu Eltmani 1989. gada 6. februārī un 1991. gada 28. jūnijā. Pieejamas Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.
[1128] Dzintara Ērgļa intervija ar Gustavu Eltmani 1989. gada 10. novembrī. Pieejama Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.
[1129] Dzintara Ērgļa intervija ar Gustavu Eltmani 1989. gada 5. februārī. Pieejama Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.
[1130] Dzintara Ērgļa intervija ar Gustavu Eltmani 1989. gada 5. februārī. Pieejama Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.
[1131] Dzintara Ērgļa intervija ar Gustavu Eltmani 1990. gada 2. decembrī. Pieejama Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.

dabūjis pasi. Vīri uzzināja no T. Krūtaiņa, kur jāiet, un arī taisījās ceļā. G. Eltmanis un Rummans paņēma pa kilogramam speķa, Bazis – sviestu. T. Krūtainis pasacīja, lai uzliekot uzreiz kukuli uz palodzes un tad sākot runāt, viena sieviete vien tik tur būšot.

Vīri Ventspilī tā arī darīja, un sieviete solīja visu nokārtot. Vajadzēja tikai nākamajā dienā iziet ārsta komisiju, vai viņi tiešām ir tik veci, par kādiem uzdodas. Vīriem jau tas nebija nekas – pagaidīt vienu dienu, ka tikai dabūtu pases. Otrā dienā viņi aizgāja uz pasu daļu, bet izrādījās, ka ārsta komisija nevar notikt, jo pats ārsts bija piedzēries. Tad nu sieviete veda vīrus uz ārsta kabinetu un tur kādai māsiņai teica, lai viņa ienes papīrus ārstam parakstīt, jo tas taču pat viņai redzams, ka vīri uzdod savu īsto vecumu. Tā arī māsiņa izdarīja, un nu sieviete iesniedza dokumentu pases pagatavošanai un sacīja, ka rīt no rīta pulksten 9.00 pases būšot gatavas. Tā arī bijis."[1132]

11. Nometnē pavadītā laika hronoloģiskie ietvari

1993. gada 11. oktobrī G. Eltmanis uzrakstīja iesniegumu LVA, kurā lūdza izsniegt izziņu par atrašanos filtrācijas nometnē no 1945. līdz 1946. gadam Maskavas apgabalā.[1133] 1993. gada 20. oktobrī LVA nosūtīja G. Eltmanim izziņu, ka viņš no 1945. gada 24. maija līdz 1946. gada 23. oktobrim atradies filtrācijas nometnē Maskavas apgabala Podoļskā.[1134]

"Pēc papīriem Bezdelīgas ielas arhīvā [LVA – *Dz. Ē.*]. G. Eltmanis izsūtījumā atradās no 1945. gada 24. maija līdz 1946. gada 23. oktobrim. Īstenībā G. Eltmanis mājās atgriezās 1946. gada novembrī kādas divas, trīs nedēļas vēlāk pēc 23. oktobra."[1135]

Tādējādi reāli viņš no nometnes tika atbrīvots nevis 1945. gada 23. oktobrī, bet vēlāk, jo ceļā no Maskavas līdz Dūmelei nepagāja pāris

[1132] Dzintara Ērgļa intervijas ar Gustavu Eltmani 1993. gada 9. jūnijā un 1993. gada 29. augustā. Pieejamas Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.
[1133] LVA, 1821. f., 1. apr., 49002. l., 21. lp.
[1134] LVA, 1821. f., 1. apr., 49002. l., 22. lp.
[1135] Dzintara Ērgļa intervija ar Gustavu Eltmani 1993. gada 1. novembrī. Pieejama Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.

nedēļas. G. Eltmaņa aizturēšanas iemesls nometnē tā arī paliks nezināms.

Nobeigums

Kritiski izvērtēti, aculiecinieku dzīvesstāsti ir vēlams papildinājums jebkurai arhīva lietai, bet, ņemot vērā bijušā VDK arhīva materiālu specifiku, PSRS okupācijas laika pētniekiem tie ir īpaši vērtīgi avoti.

Bez aculiecinieku atmiņu papildinājuma Gustava Eltmaņa filtrācijas lieta, tāpat kā absolūtais vairākums citu šāda veida materiālu, būtu "tekstuāli sausa", un pat tiem, kuri personīgi pazina represēto, atsevišķas epizodes notikumu gaitā paliktu līdz galam neskaidras. Abas totalitārās okupācijas varas tā vai citādi piespieda Eltmani, tāpat kā tūkstošiem citu Latvijas teritorijā dzīvojošo, pildīt to pavēles, un reālas iespējas pretoties vai vienaldzīgi novērot notiekošo viņam nebija.

Ja Etmaņa dzīves laikā būtu pieejamas šā brīža pētniecības iespējas, būtu iespējams papildināt rakstā trūkstošo informāciju, pateicoties Eltmaņa komentāriem par viņa filtrācijas lietā atrodamo informāciju. Savukārt tagad, kad represētajiem ir tiesības pašiem iepazīties ar savu lietu LVA un pētniekiem ir iespēja iepazīstināt intervējamo personu ar attiecīgo lietu, lūdzot komentārus, līdz minimumam ir ierobežota iespēja radīt līdzīga satura darbus, jo dzīvi palikušo filtrācijas nometnes izgājušo personu skaits ir neliels, piemēram, miruši ir pilnīgi visi Gustava Eltmaņa atmiņās minētie Dūmeles ciema iedzīvotāji. Tāpēc pētniekiem, kuri turpina strādāt pie tēmām par padomju represijām vēlākajās desmitgadēs, t. i., līdz pat divdesmitā gadsimta astoņdesmitajiem gadiem, jācenšas vākt un izmantot zinātniskajā darbā aculiecinieku atmiņas, kamēr vēl tas ir iespējams.

Raksts veltīts viena cilvēka dzīvesstāstam, kas dažiem varētu likties pārlieku šaura pieeja. Taču tā saucamā mikrovēsture jau vairākus gadu desmitus ir atzīta vēstures zinātnes joma un metode, tāpēc nav iemesla uzskatīt, ka šo pieeju nevar izmantot arī attiecībā uz padomju represiju problemātiku. Cerams, ka viena Latvijas Republikas

iedzīvotāja – Gustava Eltmaņa – pieredze filtrācijas nometnēs palīdzēs lasītājiem labāk izprast šo parādību kopumā.

1. pielikums

Gustavs Elmanis ar sievu Mildu kāzu dienā. 1939. gadā.

2. pielikums

Gustavs Eltmanis ar savu ģimeni. No kreisās: sievasmāte Alvīne Gūtmane (1895–1969), sieva Milda Eltmane (1919–1971) ar meitu Viju (1944), Gustavs Eltmanis ar dēlu Aldoni (1942) un sievastēvs Teodors Gūtmanis (1893–1961). Dundagas pagastā 1945. gada pavasarī.

Microhistory of the Soviet Filtration Repressions after World War II: the example of the life story of Gustavs Eltmanis (1911–1994) from Dūmele village of the Dundaga parish

This article presents an example on research of the documents of the Soviet filtration camps after World War II using the memories of eyewitnesses. Taking into account the formalism of the documents, the comprehension of the content of the documents and filtration issues depends on collecting and evaluating the memories of eyewitnesses. There are two ways to collect memories – one is to question a person on particular issues – another is to have long conversations on different issues while living alongside an eyewitness. The last provides the most valuable information. Moreover, in some cases – it is the only means to access the necessary knowledge due to cultural particularities such as a closed community and distrust of strangers. However, the most significant problem relates to time – most of those who had experiences of Soviet filtrations are now deceased. Therefore, this particular research is unique because it is based on multiple interviews with just one person, Gustavs Eltmanis (1911–1994), a native of Dūmele village of Dundaga Parish in the Courland Fortress times (1944–1945). These interviews were conducted before other documents became available to researchers. The author of this research lived in the same locality as the interviewee. Therefore, he had the possibility to access information within free and open conversation. Unfortunately, documents were made available only after Gustavs Eltmanis had passed away. Although Gustavs Eltmanis sought the documents from the State Archive of Latvia of the National Archive Latvia he received only a reference to their existance. Thus, it was not possible to question him on details. However, the author of this research had enough information to form a precise story on the experience of Gustavs Eltmanis in filtration camps.

Reliģijas kontrole Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā: baptistu un septītās dienas adventistu piemēri no 1944. līdz 1953. gadam

B. hist. Madara Brūnava,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas locekle

Ievads

Reliģijas kontroles Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā (LPSR) izpēte sniedz ieskatu ne tikai par totalitāri un autoritāri birokrātiskās sistēmas iespaidu uz reliģisko organizāciju darbību, bet arī uz katra sabiedrības locekļa apziņas brīvības īstenošanas iespējām okupācijas apstākļos. Šis raksts turpina iepriekšējā pētījumā, kas publicēts LPSR Valsts drošības komitejas (VDK) zinātniskās izpētes komisijas pirmajā rakstu krājumā, aizsākto kristīgo konfesiju kontroles LPSR pētniecību. Lai ilustrētu reliģiju kontroli LPSR, izvēlēts divu, Latvijas teritorijā ticīgo skaita ziņā mazāku konfesiju – baptistu[1136] un septītās dienas adventistu[1137] – piemērs. Padomju okupācijas vara bija sankcionējusi abu minēto kristīgo konfesiju darbību dažādos laikos, vienlaikus būtiski iejaucoties to institucionālajā organizācijā un ticības saturā un veicot sev vēlamās izmaiņas. Pētniecības hronoloģiskās robežas ir laikposms no Latvijas otrreizējās okupācijas līdz 1953. gadam, ko raksturo Staļina kults, totalitārā sistēma un masu represijas.

Reliģijas kontroles analīze LPSR veikta, skatot PSRS Reliģisko kultu lietu padomes (RKLP), tās pilnvarotā LPSR un valsts drošības institūciju ietekmi uz baptistiem un septītās dienas adventistiem, un

[1136] Latvijas Baptistu Draudžu Savienība.
[1137] Septītās Dienas Adventistu Latvijas draudžu savienība.

tā pamatojas uz Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīvā (LVA) pieejamajiem dokumentiem. Proti, darbā izmantoti 1986., 1894., 1448. un 1419. fonda dokumenti, kas satur liecības par RKLP pilnvarotā LPSR darbību, 1949. gada 25. martā no Latvijas teritorijas izsūtīto iedzīvotāju personas lietas, kā arī par "sevišķi bīstamiem pretvalstiskiem noziegumiem" apsūdzēto personu krimināllietas, ko rosinājusi LPSR VDK institucionālie priekšteči. Dokumentu analīzē izmantoti iepriekš publicēti un tematiski atbilstoši pētījumi.

1. Reliģijas kontroli īstenojošās struktūras LPSR

RKLP izveidota 1944. gadā. Gandrīz katrā republikā bija RKLP pilnvarotais, kas nodrošināja RKLP uzdotā izpildi, pielāgojot to vietējiem apstākļiem. RKLP uzdevumu starpā bija īstenot PSRS politiku reliģijas jautājumos, kontrolēt reliģiskās organizācijas, nodrošināt saikni ar reliģiskajām organizācijām, informēt par reliģisko organizāciju darbību, iesaistīt reliģiskās organizācijas cīņā par mieru, skaidrot reliģisko organizāciju regulējošās normas un reliģijas jautājumu risinājumus PSRS, nepieciešamības gadījumā atspēkojot ārvalstīs pausto informāciju, ko PSRS novērtēja kā *pretpadomju*.[1138]

Pētījumā analizētajā periodā dokumentāli izsekojams divu pilnvaroto LPSR darbībai: Voldemāram Šeškenam (1895–?), kas bija amatā no 1944. līdz 1948. gadam, un Jūlijam Restbergam (1892–1973),[1139] amatā no 1948. līdz 1960. gadam. Pirmais pilnvarotā LPSR sēdeklis atradās Daugavpilī, tomēr līdz ar PSRS bruņoto spēku atkārtoto iebrukšanu Rīgā pilnvarotā birojam ierādīja telpas Kirova

[1138] Sk. Tēraudkalns, Valdis. "Vasarsvētku draudzes Latvijā 1944.–1973. gadā: Vēsture arhīvu dokumentos", *Latvijas Arhīvi*, Nr. 1, 2000, 129. lpp. Pieejams: http://www.latvijasarhivi.lv/sitedata/ZURNALS/zurnalu_raksti/127-146-Teraudkalns-Vasarsvetku.pdf

[1139] Par Voldemāru Šeškenu un Jūliju Restbergu sk. plašāk Krūmiņa-Koņkova, Solveiga. "Sadarbība starp LPSR drošības iestādēm un PSRS Reliģisko kultu lietu padomes pilnvaroto LPSR (1944–1954)", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 175.–192. lpp.

(tagadējā Elizabetes) ielā 57–11.[1140] Abi minētie pilnvarotie bija pieredzējuši valsts drošības iestāžu darbinieki. Pilnvaroto LPSR konkrētos uzdevumus raksturo 1947. gada RKLP norādījumi Voldemāram Šeškenam:

> "Pilnvarotajam jāveic pārdomāta pasākumu summa, kas vērsta uz to, lai likuma robežās, saskaņā ar laika prasībām, ņemot vērā vietējos apstākļus, iespējami vairāk ierobežotu reliģisko palieku kaitējumu un garīdzniecības reakcionāru ietekmi uz ticīgo masām. [..] Reliģiskās organizācijas PSRS pastāv tikai, lai veiktu kultu, nepieciešamās kulta vajadzības. Padomju likumdošana vispār izslēdz reliģiskās organizācijas no visām sabiedriski-politiskās dzīves sfērām. Šajā virzienā ir jābūt vērstam jūsu darbam."[1141]

Latvijas baptistu institucionālās organizācijas un ticības saturiskās aprises PSRS okupācijas laikā noteica sākotnēji Krievijas Impērijā, bet vēlāk arī boļševiku Krievijā un tad arī PSRS izveidojušies priekšstati un attieksmes pret divām reliģiskajām kopienām –

[1140] Kirova ielas 57. namā dažādos laikposmos atradās virkne iestāžu, piemēram, 1947. gadā Rīgas pilsētas darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas Labierīcību pārvaldes Ziņu birojs un *Latvenergo* Rīgas kabeļu tīkls, tā kadru un sagādes daļa (9. dzīvoklī), sākot ar piecdesmitajiem gadiem LPSR Mākslinieku savienības gleznotāju studija un Latvijas Padomju rakstnieku savienības *Rakstnieku grāmatnīca*. Savukārt presē izsekojamā konkrētā dzīvokļa vēsture nav visai plaša. Šeit savulaik dzīvojis akciju sabiedrības *Paramount Films*, kas Latvijā reģistrēta 1935. gada 30. septembrī, direktors rīkotājs Igaunijas pilsonis Aleksejs Kuzmins. Vēlāk šajā dzīvoklī apmeties nesen no finanšu ministra amata atceltais 1939. gada 16. decembrī reģistrētās tirdzniecības akciju sabiedrības *Ogle* valdes priekšsēdētāja vietnieks Alfrēds Valdmanis. *Cīņa*, 1947, 16. maijs; *Cīņa*, 1947, 2. jūlijs; Cīņa, 1947, 8. jūlijs; *Cīņa*, 1947, 28. augusts; "Šonedēļ", *Literatūra un Māksla*, 1954, 30. maijs, "Dzejas diena", *Cīņa*, 1956, 20. oktobris; 1966, 1. augusts; "Nākamajā nedēļā", *Literatūra un Māksla*, 1961, 1. jūlijs; *Valdības Vēstnesis*, Nr. 228, 1935, 7. oktobris, 4. lpp.; *Valdības Vēstnesis*, Nr. 292, 1939, 23. decembris, 5. lpp., Krūmiņa-Koņkova, Solveiga. "Sadarbība starp LPSR drošības iestādēm un PSRS Reliģisko kultu lietu padomes pilnvaroto LPSR (1944–1954)", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 151. lpp. *Red. piez.*

[1141] *Vai tie bijām mēs: atmiņu dialogs: atmiņu, liecību un dokumentu krājums par draudžu dzīvi Latvijā padomju gados 1940–1990*, sast. M. Ginters. Rīga: M. Ginters, 2005, 77. lpp.

evaņģēliskajiem kristiešiem un baptistiem. Valsts varas iecietība, kas mijās ar ierobežojumiem un represijām, un abu kopienu mēģinājumi kopš deviņpadsmitā gadsimta apvienoties radīja nepieciešamo priekšnoteikumu, lai Otrā pasaules kara beigās, kad PSRS vara salīdzinoši atmaiga reliģijas jautājumos, abas kopienas pašsaglabāšanās nolūkos no 1944. gada 26. līdz 29. oktobrim organizētajā sanāksmē Maskavā nolemtu apvienoties. Rezultātā Viskrievijas evaņģēlisko kristiešu apvienība un Vissavienības baptistu savienība apvienojās vienā Vissavienības evaņģēlisko kristiešu un baptistu savienībā (VEKBS).[1142]

1945. gada aprīlī[1143] Rīgā ieradās VEKBS ģenerālsekretārs, evaņģēlisko kristiešu pārstāvis VEKBS Aleksandrs Karevs[1144] (1894–1971) un padomes loceklis, baptistu pārstāvis VEKBS Nikolajs Levindanto[1145] (1896–1966), lai pārliecinātu Latvijas Baptistu Draudžu

---

[1142] Tervits, Jānis. *Latvijas Baptistu vēsture: faktu mozaīka.* Rīga: Latvijas Baptistu draudžu savienība, 1999, 143. lpp.

[1143] LVA, 1986. f., 2. apr., P-10758. l., 3. lp.

[1144] Aleksandrs Karevs (*Александр Васильевич Карев*) esot cēlies no molokāņiem. 1935. gadā bija Evaņģēlisko kristiešu padomes loceklis, pildījis mantziņa pienākumus. Kopš VEKBS izveides bija arī VEKBS oficiālā periodiskā izdevuma *Brālīgais Vēstnesis* (*Братский Вестник*) galvenais redaktors, Padomju Miera fonda valdes loceklis, Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas un Vispasaules Miera padomes loceklis, Padomju un amerikāņu attiecību institūta padomes loceklis, priekšstāvis Pasaules Baznīcu padomē. Pēc dažu avotu ziņām, Aleksandrs Karevs ir darbojies Valsts politiskajā pārvaldē (*Государственное политическое управление*). "Latviešu koris dzied baptistu kongresā", *Latvija*, 1960, 30. jūlijs; "Latvijas ģērbonis baptistu vispasaules kongresā, bet ne karogs", *Laiks*, 1960, 13. jūlijs, 7. lpp.; "Padomju un amerikāņu sabiedrisko darbinieku tikšanās", *Cīņa*, 1961, 2. jūnijs; Заватски, Вальтер. *Евангелическое движение в СССР после второй мировой войны*. Москва: ИЦ-Гарант, 1995, с. 31, 49. *Red. piez.*

[1145] Nikolajs Levindanto, dzimis 1886., pēc dažām ziņām – 1897. gadā, bija baptistu garīdznieks, kuru 1942. gadā, kad viņš atradās ieslodzījumā, tāpat kā Filipu Patkovski (*Филипп Григорьевич Патковский*, 1888–1956), aicināja veidot evaņģēlisko kristiešu un baptistu savienību apmaiņā pret atbrīvošanu. Rezultātā Levindanto kopā ar Mihailu Goļajevu 1942. gada maijā aicināja Krievu baptistu savienību apvienoties ar evaņģēliskiem kristiešiem. Mihails Goļajevs bija Iļjas Goļajeva (*Илья Андреевич Голяев*, (1859–1942), ilggadējā Krievu baptistu savienības priekšsēdētāja un Vispasaules baptistu kongresa pārstāvja 1911. gadā Filadelfijā, Amerikas Savienotajās Valstīs (ASV), dēls. Šajā sakarā avotos min apstākli, kas ievērojams, analizējot VEKBS izveidi, proti, Iļja Goļajevs, kurš kopš 1935. gada brauciena uz Kijevu

Savienību (LBDS), kuras vadībā bija bīskaps Kārlis Lāceklis (1904–1970), pievienoties VEKBS. Abus uzskata par čekas aģentiem (Aleksandrs Karevs darbojās ar segvārdu *Ļeontjevs*, bet Nikolajs Levindanto – ar segvārdu *Gordejevs*),[1146] kuru sniegtie ziņojumi, arī par pirmajiem iespaidiem, tiekoties ar Lācekli, veidojuši Lācekļa operatīvās izstrādes lietu un izmantoti,[1147] lai organizētu viņa arestu 1946. gada 20. martā par *pretpadomju* rīcību. Lai apspriestu apvienošanās iespējas un nosacījumus, tika organizētas tikšanās 11., 12. un 21. aprīlī, kur piedalījās LBDS, Vasarsvētku draudžu kustības jeb pentakostāļu pārstāvji un abi VEKBS delegāti. Lāceklis aktīvi iebilda pret iekļaušanos VEKBS, piedāvājot citus risinājumus. Augusta sākumā LBDS aicināja piedalīties VEKBS paplašinātajā plēnumā, tomēr saņēma gan Lācekļa, gan arī citu baptistu atteikumu. 1945. gadā 16. augustā RKLP pilnvarotais LPSR Voldemārs Šeškens veica pārrunas ar Kārlis Lācekli un mēģināja panākt viņa piedalīšanos VEKBS sanāksmē. Pilnvarotā spiediena rezultātā Kārlis Lāceklis mainīja savu lēmumu un kopā ar Jāni

(Ukrainu) bija pazudis, bet it kā īsi pirms savas nāves 1942. gada septembrī atsūtīja no Taškentas (Uzbekija) telegrammu, kurā pauda savu piekrišanu, ka viņa vārdā paraksta kopīgu baptistu un evaņģēlisko kristiešu vēstuli padomju karavīru atbalstam. Šī vēstule vēlāk izmantota kā pamats, lai apgalvotu, ka šādi atbalstīta arī apvienošanās. 1945. gada pavasara ceļojuma iespaidā uz PSRS okupētajām teritorijām – Igauniju un tad Latviju – Levindanto pieprasīja, lai viņu ieceļ par VEKBS pilnvaroto Baltijas valstīs ar rezidēšanas vietu Rīgā, par spīti tam, ka viņš pat sarunvalodas līmenī nezināja ne igauņu, ne latviešu valodu un ka paļāvās uz to, ka vietējie baptisti tulkos krievu valodā. Baltijas baptistu padomes priekšsēdis. Заватски, Вальтер. *Евангелическое движение в СССР после второй мировой войны*. Москва: ИЦ-Гарант, 1995, с. 51, 93–94, 101, 108, 113; Kashirin, Alexander. *Protestant minorities in the Soviet Ukraine*, 1945–1991. (dissertation). Oregon: University of Oregon, 2010, pp. 105–106. Pieejams: https://scholarsbank.uoregon.edu/xmlui/bitstream/handle/1794/10956/Kashirin_Alexander_phd2010sp.pdf?sequence=3&isAllowed=y
"Rīgas baptisti viesosies ASV", *Laiks*, Nr. 32, 1956, 21. aprīlis, 1. lpp.

[1146] *Vai tie bijām mēs: atmiņu dialogs: atmiņu, liecību un dokumentu krājums par draudžu dzīvi Latvijā padomju gados 1940–1990*, sast. M. Ginters. Rīga: M. Ginters, 2005, 616. lpp. Šādu pieņēmumu pamatā, visticamāk, ir 1945. gada 15. decembra LPSR VDTK 2. daļas priekšnieka, majora Belova sagatavotā pilnīgi slepenā uzziņa, kur tikai *Ļeontjevs* un *Gordejevs* identificēti kā PSRS VDTK aģenti un kur pieejami ziņojumi arī par šo aģentu personīgajām tikšanās reizēm ar Kārli Lācekli aģentu vizītes laikā Rīgā. *Red. piez.*

[1147] Sk. LVA, 1986. f., 2. apr., P-10758. l., 2.–8. lpp.

Rīsu[1148] (1883–1953) 22. augustā devās uz Maskavu,[1149] lai piedalītos VEKBS paplašinātajā plēnumā.[1150] Visi minētā plēnuma lēmumi esot pieņemti vienbalsīgi.[1151] Kārlis Lāceklis kā LBDS pārstāvis LBDS vārdā parakstīja pievienošanos VEKBS un šādā veidā kļuva par VEKBS padomes locekli un vecāko prezbiteru jeb bīskapu evaņģēlisko kristiešu un baptistu draudzēm Latvijas teritorijā.[1152] Savukārt par VEKBS pilnvaroto Baltijas republikās – LPSR, Lietuvas Padomu Sociālistiskajā Republikā (PSR) un Igaunijas PSR – norīkoja Nikolaju Levindanto, kurš minēto amatu pildīja līdz savai nāvei 1966. gadā. Nikolaja Levindanto iesaistes apstākļi VEKBS izveidē un rīcība VEKBS procesā dod pamatu saistīt viņa rīcību ar čekas darbību.

[1148] Jānis Rīss, Mārtiņa dēls, dzimis 1883. gadā Ventspilī. Pusaudža gados kļuvis par apaļu bāreni un ticis šķirts no lielākās daļas ģimenes. Kopā ar māsu viņu audzināja Jelgavas baptistu draudzes mācītājs Hermanis Redīns (1867–1942). Strādāja par skolotāju baptistu draudžu skolās. Pirmā pasaules kara laikā devās bēgļu gaitās, dzīvoja Maskavā, kur arī sāka vēstures studijas Maskavas Universitātē, tomēr studijas pabeidza tikai tad, kad 1921. gadā atgriezās Latvijā (tikmēr izciests arī ieslodzījums Rostovā pie Donas). 1931. gadā Jānis Rīss absolvēja Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātes Vēstures nodaļu. 1937. gadā izglītības ministrs Augusts Tentelis (1876–1942) apstiprināja Latvijas baptistu draudžu savienības garīgā semināra statūtus un par direktoru iecēla cand. hist. Jāni Rīsu. 1950. gada 21. martā apcietināts par to, ka, būdams baptistu sludinātājs, veica pretpadomju aģitāciju. *Jaunākās Ziņas*, Nr. 213, 1937, 21. septembris, 5. lpp.; Hiršs, Ilmārs. *Jānis Rīss (1883–1953), vēstures maģistrs*. Pieejams: hirss.lv/wp-content/uploads/2015/02/janis-riss.pdf *Red. piez.*

[1149] LVA, 1986. f., 2. apr., P-10758. l., 2.–8. lpp.

[1150] PSRS Reliģisko kultu lietu padomes priekšsēdētājs Ivans Poļanskis (1898–1956) – karjeras čekists, ar lielu pieredzi darbā ar reliģiskajām organizācijām, kas darba savienošanas kārtībā gan pildīja priekšsēža pienākumus, gan arī čekas struktūrās cīnījās ar *pretpadomju elementiem* visu konfesiju garīdznieku, sektantu un mistiķu vidū, izpelnījās LPSR pārstāvju – baptistu un evaņģēlisko kristiešu (Latvijas Vasarsvētku draudžu apvienības) – pateicību par īpašo gādību, nodrošinot transportu, gādājot par uzturēšanās vietu un ēdināšanu Maskavā. Заватски, Вальтер. *Евангелическое движение в СССР после второй мировой войны*. Москва: ИЦ-Гарант, 1995, с. 103. *Red. piez.*

[1151] Заватски, Вальтер. *Евангелическое движение в СССР после второй мировой войны*. Москва: ИЦ-Гарант, 1995, с. 103.

[1152] *Vai tie bijām mēs: atmiņu dialogs: atmiņu, liecību un dokumentu krājums par draudžu dzīvi Latvijā padomju gados 1940–1990*, sast. M. Ginters. Rīga: M. Ginters, 2005, 44. lpp.

Jautājumu par septītās dienas adventistu draudžu Latvijas teritorijā turpmāko likteni PSRS ietvaros sāka risināt jau 1940. gadā. Otrajam pasaules karam beidzoties, Vissavienības Septītās dienas adventistu savienības (VSDAS) priekšsēdētājs Grigorijs Grigorjevs (1879–1952)[1153] kopā ar savām uzticības personām – diviem septītās dienas adventiem[1154] – nosūtīja arī Septītās Dienas Adventistu Latvijas draudžu savienībai (SDA) Latvijā informatīvu vēstuli par VSDAS 1945. gada 21. novembrī pieņemto lēmumu par turpmāko VSDAS vadību.[1155] 1947. gadā VSDAS uzaicināja divus Latvijas septītās dienas adventistu mācītājus sadarbībai ar VSDAS – Pāvilu Macānovu (1903–1989)[1156] un Jāni Oltiņu (1902–?) –, tomēr tikai Pāvilam Macānovam

[1153] Grigorijs Grigorjevs (*Григорий Андреевич Григорьев*) dzimis 1879. gadā (pēc dažām ziņām 1878. gadā) Kubaņā. Viņa tēvs bija ģenerālis, bet māte, pēc tautības rumāniete, kopā ar dēlu pēc vīra nāves bija padzīta no mājām. No 1905. gada nogales līdz 1906. gadam, strādājot par desmitnieku (*десятник*) Ziemeļkaukāzā, pievienojās septītās dienas adventiem un kļuva arī par sludinātāju. Aizrāvās ar revolucionārām idejām. Atbilstoši dažiem avotiem Grigorijs Grigorjevs bijis arestēts 38 reizes, un, kā pats mēdzis teikt, tad varbūt tikai divas vai trīs reizes bijušas par tādu rīcību, kas saistāma ar Dieva vārdu. Grigorjevs bija divreiz precējies: pirmo reizi ar Teklu, Ivana meitu (*Фекла Ивановна*), otro reizi ar maskavieti Mariju, Nikolaja meitu (*Мария Николаевна*). Kalpojis dažādās draudzēs. 1934. gada februārī pārcēlās uz Maskavu, kur kļuva par Maskavas draudzes sludinātāju. Miris 1952. gada 12. martā, pildot VSDAS priekšsēdētāja amatu. Pirms Otrā pasaules kara regulāri esot izsaukts uz Valsts drošības tautas komisariātu (VDTK). Юнак, Дмитрий. *Григорьев – второй руководитель церкви АСД в СССР*, 2007, 31. oktobris. Pieejams: http://www.asd.in.ua/archives/541 *Red. piez.*

[1154] Otrā pasaules kara beigās Grigorijs Grigorjevs VSDAS darba organizēšanai lūdza atļauju RKLP pieaicināt savas uzticības personas Fjodoru Meļņiku (*Федор Васильевич Мельник*) no Melitopoles, Zaporožjes apgabala, Ukrainas, un Alekseju Galladževu (*Алексей Георгиевич Галладжев*) no Vidusāzijas, kas kopā ar Grigoriju Grigorjevu veidoja VSDAS administratīvo vadību. Юнак, Дмитрий. *Григорьев – второй руководитель церкви АСД в СССР*, 2007, 31. oktobris. Pieejams: http://www.asd.in.ua/archives/541 *Red. piez.*

[1155] VSDAS administratīvo vadību veidoja priekšsēdētājs Grigorijs Grigorjevs, viņa vietnieks Fjodors Meļņiks un mantzinis Aleksejs Galladževs. Юнак, Дмитрий. *Григорьев – второй руководитель церкви АСД в СССР*, 2007, 31. oktobris. Pieejams: http://www.asd.in.ua/archives/541 *Red. piez.*

[1156] Sk. plašāk Brūnava, Madara. "Reliģijas kontrole Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā: mazo kristīgo konfesiju piemērs (1956–1959)", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas

Ļāva braukt uz Maskavu, kur viņam bija jākļūst par VSDAS periodiskā izdevuma vadītāju. 1947. gada 20. jūlijā VSDAS nosūtīja apkārtrakstu, kur informēja, ka SDA vada ErnestsKlotiņš (1905–1995)[1157] un viņa

zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 215. lpp.

[1157] Ernests Klotiņš, Toma dēls, dzimis 1905. gada Valkas apriņķa Veclaicenes pagastā, 1937. gadā kalpoja Jēkabpilī draudzes namā, Brīvības ielā 195, 1940. gada 10. oktobrī saskaņā ar LPSR izglītības tautas komisāra Jūlija Lāča (1892–1941) rīkojumu, ar kuru no 10. oktobra slēgta Adventes misijas seminārs, atbrīvots no semināra direktora pienākumiem, 1949. gada 31. decembrī apcietināts par to, ka, būdams garīdznieks, nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā slavinājis Vāciju, aicinājis ziedot pretpadomju organizācijai *Tautas palīdzība*. Kriminālllietā atklāts, ka, būdams Valsts drošības ministrijas (VDM) aģents, ļāva sevi atklāt un neziņoja par pretpadomju darbību. Dēla atmiņās norādīts, ka seminārā Ernests Klotiņš ir mācījis dažādus mācību priekšmetus, papildinājis ar vijoļspēli muzikālos sarīkojumus. 1942. gadā kalpoja Ādolfa Hitlera (tagad Brīvības ielā) 11 (vēlāk pārnumurēts uz 35). Publicējies LSA izdevumos. "Dievkalpojumi", *Jēkabpils Vēstnesis*, Nr. 47, 1937, 25. novembris, 4. lpp.; "Rīgas Jūrmalā darbosies tautas augstskola", *Padomju Latvija*, Nr. 63, 1940, 22. oktobris, 12. lpp.; Klotiņš, Arnolds. "Ar bērna acīm redzētais un vēlāk izvērtētais", *Māksla*, 1995, 1. aprīlis; *Tēvija*, Nr. 44, 1942, 21. februāris, 4. lpp.; Klotiņš, Ernests. "Aicinājums uz kāzu mielastu", *Tuvāk pie Dieva*. Rīga: Latvijas septītās dienas adventistu draudžu savienība, Valters un Rapa, 1938; Klotiņš, Ernests. "Praktiskā izglītība", *Pļauja*, ilustrēts rakstu krājums. Rīga: Latvijas septītās dienas adventistu draudžu savienība, Valters un Rapa, 1939; Klotiņš, Ernests. "Mūsu bērni – draudzes dārgā manta un dāvana", *Lūdziet Dievu!* Rīga: Latvijas septītās dienas adventistu draudžu savienība, Valters un Rapa, 1939. *Red. piez.*

palīgs Alfrēds Mednis (1904–1965)[1158].[1159] Tomēr jau 1949. gadā abus VSDAS iepriekš autorizētos vadītājus arestēja. Turpmākā septītās dienas adventistu vadība Latvijas teritorijā tika nodota Kārlim Suttam (1873–1957),[1160] bet draudžu kopība – iekļauta VSDAS. Tādējādi par

[1158] Alfrēds Mednis, Pētera dēls (citur tēvs saukts par Jāni, neatbilstoši ierakstam baznīcas grāmatā), dzimis 1904. gada 6. jūnijā (vecais stils) Valmieras apriņķa Ternejas miestā (tagad, visticamāk, Rūjiena vai Ķoņu pagasts, pasē norādīts – Jeru pagastā) apakšvirsnieka Pētera Medņa un viņa sievas Edes, dzimušas Lauces (Lauc), ģimenē, kristīts evaņģēliski luteriskajā Rūjienas Ziemeļu draudzē, krustēvi – Spricis Paegle un uzpircējs Kārlis Dedzis, krustmāte Jūlija Majore, kalpojis no 1937. līdz 1940. gadam Liepājā, Adventistu baznīcā, Uliha ielā 70, arī Jaunliepājas draudzes lūgšanu vietā, Kr. Barona ielā 48, vēlāk, no 1955. līdz 1965. gadam, kalpojis septītās dienas adventistu Bauskas draudzē, apcietināts 1949. gada 19. novembrī par to, ka, būdams garīdznieks, slavinājis nacionālsociālistisko Vāciju un vācis līdzekļus organizācijai *Tautas palīdzība*. Spriežot pēc presē pieejamām ziņām, 1936. gadā Alfrēds Mednis darbojies SDA birojā Rīgā, par ko liecina starpgadījums, proti, 1936. gada 21 gadu vecā Agneze Krūmiņa apzagusi vairākas personas desmit dažādas telpās Rīgā, arī SDA biroju Brīvības ielā 11 (vēlāk pārnumurēts uz 35), kur nozagusi Alfrēdam Mednim portfeli ar vērtībām par 43 latiem. Iztiesāšanas laikā atklājies, ka no veiklās garnadzes cietis arī Rīgas 2. slimnīcā esošais V. Lācis, kuram savukārt nozagta nauda un vērtslietas par 184 latiem. Alfrēds Mednis bija arī publicējies. LVVA 3681. f., 1. apr., 294. l., 96. lp., "Tiesa", *Latvijas Kareivis*, Nr. 113, 1936, 20. maijs, 3. lpp.; "Draudžu ziņas", *Kurzemes Vārds*, Nr. 245, 1937, 28. oktobris, 5. lpp.; "Draudžu ziņas", *Kurzemes Vārds*, Nr. 35, 1938, 12. februāris, 6. lpp.; "Draudžu ziņas", *Kurzemes Vārds*, Nr. 294, 1939, 24. decembris, 12. lpp.; "Draudžu ziņas", *Kurzemes Vārds*, 1940, 10. februāris, 7. lpp.; Mednis, Alfrēds. "Darbs bērnus labā", *Pļauja*, ilustrēts rakstu krājums. Rīga: Latvijas septītās dienas adventistu draudžu savienība, Valters un Rapa, 1939; Mednis, Alfrēds. "Ģimenes dienai (dz.)", "Ap dzīvības pavardu", *Bērniem, jaunatnei un laimīgai ģimenei*, ilustrēts rakstu krājums. Rīga: Latvijas septītās dienas adventistu draudžu savienība, Valters un Rapa, 1939. *Red. piez.*

[1159] Юнак, Дмитрий. *Григорьев – второй руководитель церкви АСД в СССР*, 2007, 31. oktobris. Pieejams: http://www.asd.in.ua/archives/541

[1160] 1923. gadā Kārlis Sutta ievēlēts Baltijas (Igaunijas, Latvijas un Lietuvas) savienībā kā valdes loceklis, tad arī Baltijas savienības skolas, Brīvības ielā 11 (vēlāk pārnumurēts uz 35), Rīgā, valdes loceklis. 1929. gadā – Livonijas (šeit domāts Vidzemes un Latgales) savienības prezidents un valdes loceklis. Atbilstoši 1930. gada oficiālajam septītās dienas adventistu izdevumam ar Kārli Suttu šajā laika periodā varēja sazināties, adresējot sūtījumus uz Palasta ielu 14, Cēsīs. 1925. gadā kā Rīgas septītās dienas adventistu sludinātājs izpelnījās Voldemāra Maldoņa (1870–1941), luterāņu mācītāja, Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultātes profesora, kritiku par maldu mācības izplatīšanas atbalstīšanu. Atbilstoši 1940. gada oficiālajam septītās

faktisko septītās dienas adventistu vadītāju kļuva Grigorijs Grigorjevs un viņa vietnieks Pāvils Macānovs.[1161] 1952. gadā pēc Grigorjeva nāves Macānovs kļuva par VSDAS priekšsēdētāju. 1950. gadā Pāvels Macānovs VSDAS uzdevumā aicināja Arvīdu Čolderu (1899–1966)[1162] uzņemties pilnvarotā pienākumus darbā ar septītās dienas adventistu draudzēm LPSR.[1163]

---

dienas adventistu izdevumam bija viens no mācītājiem, ar ko varēja sazināties, adresējot sūtījumus uz Pasta kaste 71, Rēzekne. 1942. gadā kalpoja Tilzītes (Vienības) gatvē 50. Vairāku reliģisku rakstu autors. Viņa dēls – jurists, tiesu eksperts, vēlāk arī organizējis veģetāro un bezalkohola dzērienu sabiedriskās ēdināšanas iestādi *Flora*. Ievērojams, ka Zinātniskās tiesu ekspertīzes institūta eksperts Kārlis Sutta 1944. gada pavasarī kopā ar citām amatpersonām un ekspertiem atklāja Rīgas tuvumā, 13 km no Rīgas, Ulbrokas mežniecības apgaitā, Stopiņu pagastā, čekas upuru kapenes, kurās starp daudziem citiem tika identificēts arī ģenerāļa Kārļa Goppera (1876–1941) līķis. *Year Book of the Seventh-day Adventist Denomination. The Official Directories 1930*. Takoma Park, Washinton D. C.: Review & Herald Publishing Association, 1930, 206, 208, 277, 427; "Ev. brīvo draudžu dievkalpojumi", *Tēvija*, Nr. 253, 1942, 31. oktobris, 5. lpp.; Sutta, Kārlis. *Atbilde uz broschuru: Briihws no bauslibas juhga. Swehtu Rakstu isskaidrojumi par ebreju bauslibas nosihmi tagadejā laikā no Septitas deenas adwntistu sludinataja K. Sutta*. Rīga: Valters un Rapa, 1929; Sutta, Kārlis. *Muhschigais sabats un ehnas sabati*. Rīga: Latwijas Rakstu Apgahdiba, Walters un Rapa, 1929; Woldemārs, Maldons. "Lehtticigee un mahņticigee", *Balss*, Nr. 20, 1925, 25. janvāris, 1. lpp.; "Ne tikai par "Floru" vien", *Padomju Jaunatne*, 1988, 2. februāris; "Ulbrokas mežā izrakti 23 nogalinātie", *Daugavas Vēstnesis*, Nr. 102, 1944, 3. maijs, 2. lpp.; "No 23 Ulbrokas čekistu upuriem identificēti 14", *Tēvija*, Nr. 141, 1944, 17. jūnijs, 4. lpp.; *Year Book of the Seventh-day Adventist Denomination. The Official Directories 1940*. Takoma Park, Washinton D. C.: Review & Herald Publishing Association, 1940, pp. 159, 449. *Red. piez.*

[1161] Sk. plašāk Brūnava, Madara. "Reliģijas kontrole Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā: mazo kristīgo konfesiju piemērs (1956–1959)", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 215.–218. lpp.

[1162] Arvīds Čolders bijis Valmieras adventistu draudzes sludinātājs, sieva Luize, meitas Ēstere un Mirdza. Publicējies septītās dienas adventistu izdevumos. "Meklē piederīgos", *Tēvija*, Nr. 267, 1944, 15. novembris, 2. lpp.; "Latvija šodien", *Latvija*, 1961, 9. decembris; "Mūsu bērnu dievkalpojumi", *Sēja un pļauja*, Rīga: Latvijas septītās dienas adventistu draudžu savienība, Valters un Rapa, 1938. *Red. piez.*

[1163] Lauberte, Sarmīte Iveta. "Dievs Kungs ir mūsu stiprā pils", *Adventes Vēstis*, Nr. 205, 2013, 22. lpp.

Jāsecina, ka baptistu un septītās dienas adventistu kopienu kontroles īstenošanai Latvijas teritorijā sākotnēji tika panākta šo kopienu iekļaušana attiecīgā centrālā, PSRS varas sankcionētā veidojumā (VEKBS un VSDAS), baptistu gadījumā liekot apvienoties arī ar tādām kopienām, kuru ticības pamatpostulāti krasi atšķiras. Tad ar attiecīgo centrālo veidojumu pārstāvjiem kopienas tika pakļautas RKLP pilnvarotajam LPSR, kas rīkojās RKLP uzdevumā. Savukārt RKLP bija ciešā sasaistē sākotnēji ar PSRS VDTK 2. pārvaldi un LPSR VDTK 2. daļu, bet no 1946. gada – PSRS VDM "O" daļu.[1164] Minētās struktūras veica reliģisko kopienu uzraudzību un vērsās pret šo kopienu *pretpadomju* rīcību.

2. Baptistu konfesijas piemērs

Pirms Otrā pasaules kara baptistu skaits Latvijā bija aptuveni 12 000, 1954. gadā bija palikuši vien aptuveni 8000 baptisti 98 aktīvās draudzēs. Ievērojamais ticīgo zudums saistāms ar vairākiem faktoriem. Pirmkārt, jāņem vērā, ka Otrais pasaules karš, bēgļu gaitas ieviesa korekcijas ticīgo skaitā. Otrkārt, PSRS īstenoto deportāciju rezultātā cieta aptuveni 2000 baptistu[1165] no PSRS okupētās Latvijas teritorijas. Treškārt, padomju varas tieša iejaukšanās ticības jautājumos, faktiski piespiedu kārtā apvienojot baptistus ar Vasarsvētku draudžu kustību jeb pentakostāļiem (PSRS varas nodēvētiem par evaņģēliskiem kristiešiem), kriminālprocesuāli vajājot garīdzniecību un aktīvākos kopienas locekļus, ieviešot būtiskus ierobežojumus gan ticības izpausmēm, gan arī jaunu locekļu piesaistīšanai, piemēram, atļaujot kristīt vien jauniešus no 18 gadu vecuma un aizliedzot svētdienas skolas, rosināja ticības noliegšanu.

[1164] Jansons, Ritvars. *LPSR drošības iestāžu darbība 1944.–1956. Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 2. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 255. lpp.

[1165] *Vai tie bijām mēs: atmiņu dialogs: atmiņu, liecību un dokumentu krājums par draudžu dzīvi Latvijā padomju gados 1940–1990*, sast. M. Ginters. Rīga: M. Ginters, 2005, 20. lpp.

Aizliegumi un ierobežojumi vienlaikus mijās ar atļaujām, kas, protams, veidoja un ar laiku nostiprināja praksi ticīgo kopienai un atsevišķiem tās locekļiem meklēt aizbildniecību padomju varas radītajās pārvaldes institūcijās. Ievērojot to, ka aizbildniecībai nav skaidru kritēriju, nav arī iespējams novērtēt norises, kas citos apstākļos būtu viennozīmīgi vērtējamas kā sasniegumi. Piemēram, apskatāmajā laika periodā bija atļauta Rīgas apvienoto draudžu vīru kora darbība (1946–1952), uzcelta Priekules baptistu baznīca (1947–1948), kuru dažkārt uzskatīja par vienīgo no jauna uzcelto baznīca LPSR,[1166] sarīkoti Bībeles un diriģentu kursi Liepājā un Talsos (1947–1948). Lai gan RKLP un VEKBP bija noteicošā loma vadības izvēlē un par izvēli bija paredzēta arī "samaksa", tomēr apstākļu sakritība radīja iespēju arī "izdarīt" savu izvēli. Piemēram, 1946. gadā par bīskapu bija "izvēlēts" Augusts Korps (1900–1948), 1948. gada 30. septembrī viņš nomira, tā bija diena, kad viņam esot bijis jāuzstājas radio un jāaicina bēgļu gaitās devušos latviešu garīdzniecību atgriezties "brīvajā padomju Latvijā".[1167] Par nākamo bīskapu virzīja Jāni Rīsu, tomēr viņš pats ieteica Andreja Rēdliha (1894–1969)[1168] kandidatūru. Lai gan Nikolajs Levindanto neatbalstīja šo kandidātu, tomēr 1949. gada marta

[1166] *Priekules baptistu baznīca.* Pieejams: http://www.priekulesnovads.lv/priekules-baptistu-baznica

[1167] *Vai tie bijām mēs: atmiņu dialogs: atmiņu, liecību un dokumentu krājums par draudžu dzīvi Latvijā padomju gados 1940–1990*, sast. M. Ginters. Rīga: M. Ginters, 2005, 812.–813. lpp.

[1168] Andrejs Rēdlihs, Mārtiņa dēls, dzimis 1894. gada Aizputes apriņķa Klosteres pagastā, apcietināts 1945. gada 31. janvārī kā "baptistu sektas vadītājs". Aģenta *Arhangeļska* 1944. gada 22. decembrī rakstītais ziņojums par 11. decembrī notikušos sarunu ar Kārli Lācekli un Andreju Rēdlihu satur arī informāciju par Rēdliha *pretpadomju* izteicieniem, kas pauž cerību, ka kopīgiem Apvienotās Karalistes un Amerikas Savienoto Valstu spēkiem Latvijas teritorijā tiks atjaunota Latvijas Republikas Saeimas vara, un informē par PSRS bruņoto spēku zvērībām, par ko saņemtas ziņas no Madonas. Minētā ziņojuma izvilkums iekļauts 1945. gada 15. decembra LPSR VDTK 2. daļas priekšnieka, majora Belova sagatavotajā pilnīgi slepenā uzziņā par veikto Lācekļa operatīvo izstrādi saskaņā ar lietu Nr. 389. LVA, 1986. f., 2. apr., P-10758. l., 2.–3. lpp. *Red. piez.*

sanāksmē, piedaloties 43 dalībniekiem, Rēdlihu ievēlēja par bīskapu[1169].[1170]

Spilgt piemērs tam, ka notika vēršanās ne tikai pret baptistiem, bet arī garīdzniekiem vispār, ir bīskapa Kārļa Lāceklja vajāšana. LVA pieejama LBDS garīdznieka anketa, ko Lāceklis aizpildīja 1945. gada 18. jūnijā. Anketa sastāv no vairākiem formāliem jautājumiem kā vārds, uzvārds, garīdznieka kārta, līdzšinējās darbavietas, dzīvesvietas adrese, informācija par tiesāšanu. Anketā iekļauts arī īpašs jautājums par to, kur konkrētais garīdznieks atradies nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā un ar ko konkrēti šajā laikā nodarbojies. Kārlis Lāceklis minētajā anketā norādīja, ka viņu sauc Kārlis Lāceklis, Hermaņa dēls, ir mācītājs, dzimis 1904. gada 27. septembrī, kopš 1923. gada strādājis par Embūtes baptistu draudzes mācītāja palīgu, kopš 1925. gada bijis evaņģēlists, kopš 1928. gada bijis mācītājs Ventspils Tabora baptistu draudzē, kopš 1932. gada bijis mācītājs Bauskas baptistu draudzē, kopš 1934. gada – mācītājs Bauskas baptistu draudzē, kopš 1943. gada – mācītājs Jelgavas Atmodas baptistu draudzē, bet kopš 1944. gada 1. novembra ir Rīgas Golgātas baptistu draudzes mācītājs un pārzinis Rīgas Āgenskalna, Jelgavas Atmodas un Valmieras baptistu draudzēs, bet no 1944. gada 12. novembra ir "LPSR Baptistu Draudžu Savienības priekšnieks". Lāceklis norādīja, ka dzīvo Rīgā, Mārupes ielā 14, pirmajā dzīvoklī un nav iepriekš tiesāts. Uz īpašo jautājumu Lāceklis atbildēja: ''Jā, un pildīju garīdznieka pienākumus."[1171] Garīdznieka anketa kalpoja par pamatu apliecības izsniegšanai,[1172] un, lai gan anketa

[1169] *Vai tie bijām mēs: atmiņu dialogs: atmiņu, liecību un dokumentu krājums par draudžu dzīvi Latvijā padomju gados 1940–1990*, sast. M. Ginters. Rīga: M. Ginters, 2005, 813. lpp.

[1170] Šāda situācija, visticamāk, saistāma ar apstākli, ka Nikolajs Levindanto neprata latviešu valodu, un tādēļ nespēja atrast kopīgu valodu ar draudzēm Latvijas teritorijā, lai gan rezidēja Rīgā, ko baptisti savukārt izmantoja par ieganstu, lai sazinātos tieši ar VEKBP un panāktu vēlamo rezultātu, ignorējot Levindanto. Sk. Заватски, Вальтер. *Евангелическое движение в СССР после второй мировой войны*. Москва: ИЦ-Гарант, 1995, с. 108. *Red. piez.*

[1171] LVA, 1419. f., 2. apr., 12. l., 139. lp.

[1172] Sk., piemēram, LVA, 1986. f., 1. apr., 1280. l., 3. sēj., 203.–204. lpp.

formāli bija domāta LBDS vajadzībām, ar tās saturu faktiski iepazinās arī VEKBS, RKLP pilnvarotais LPSR un valsts drošības iestādes.

Kārļa Lācekļa gadījumā, spriežot pēc dokumentiem, kas ir arī iepriekš tulkoti latviešu valodā un publicēti, garīdznieka anketa nebija vienīgais iemesls valsts drošības iestāžu interesei par viņu. To apliecina 1945. gada 15. decembra LPSR VDTK 2. daļas priekšnieka, majora Belova[1173] sagatavotā pilnīgi slepenā uzziņa par veikto operatīvo izstrādi saskaņā ar lietu Nr. 389. Uzziņā sniegta vispārīga informācija par Lācekli, kā arī viņa darbības raksturojums kopš 1944. gada, ilustrējot un pamatojot norādīto ar turpat uzziņā citētajiem aģentu *Arhangeļskis, Astra* (sieviete[1174]), *Odiņš, Gordejevs, Ļeontjevs, Demokrāts*[1175] *un Gulkins* ziņojumiem.

Arhangeļska ziņojumi liecina, ka minētā persona varēja būt baptistu garīdznieks, kas bija izpelnījusies ne tikai konkrēti Lācekļa, bet arī citu kristīgo konfesiju pārstāvju uzticību. To apliecina minētajā uzziņā citētie ziņojumi, ja tos izvērtē kopsakarā ar apstākļiem, kādos varēja būt iegūtas valsts drošības iestādēm sniegtās ziņas. 1944. gada 22. decembra ziņojumā rakstīts par 4. decembrī baptistu lūgšanu namā notikušo sanāksmi, kuras dalībnieks acīmredzot minētā persona bija, par to, kas tajā apspriests, kā arī par 11. decembrī notikušo aģenta sarunu ar Kārli Lācekli un Andreju Rēdlihu. 1945. gada 24. aprīļa ziņojumā sniegtas ziņas par sanāksmi 11. un 12. aprīlī – par iespējamo pievienošanos VEKBS un Kārļa Lācekļa reakciju uz Aleksandra Kareva

---

1173 Visticamāk, Nikolajs Belovs Andreja dēls (*Белов Николай Андреевич*), kuru par deportāciju īstenošanu, pamatojoties uz 1949. gada 24. augusta rīkojumu, apbalvoja ar Lielā Tēvijas kara otrās pakāpes ordeni. *Red. piez.*

1174 Tieša norāde uz dzimumu ar vietniekvārdu "kura" krievu valodā. LVA, 1986. f., 2. apr., P-10758. l., 3. lp. *Red. piez.*

1175 Apsvērumi par *Demokrāta* iespējamo personību, proti, par to, ka tas varētu būt Krišjānis Šlosbergs, un viņa pienesumu arī citās operatīvās izstrādēs sk. Krūmiņa-Koņkova, Solveiga. "Sadarbība starp LPSR drošības iestādēm un PSRS Reliģisko kultu lietu padomes pilnvaroto LPSR (1944–1954)", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 161.–167. lpp. *Red. piez.*

teikto, kā arī par Kārļa Lācekļa iniciēto 21. aprīļa sanāksmi.[1176] 1945. gada 26. jūnijā ziņojumā lasāms, kašis pats aģents *Arhangeļskis* piedalījās starpkonfesionālā sanāksmē, ko 20. jūnijā organizēja luterāņu mācītājs Kārlis Irbe (1885–1966) pēc Kārļa Lācekļa, Roberta Bāces un Eduarda Kaimiņa ierosinājuma "pie sevis", Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas konsistorijas telpās, kur piedalījās piecpadsmi vai sešpadsmit cilvēki, no kuriem astoņi bija luterāņu mācītāji un astoņi pārstāvji no citām reliģiskām kopienām, to skaitā no baptistiem Kārlis Lāceklis un Roberts Bāce (Bācis, Bācs, 1875– ?), Friča dēls lai apspriestu *Latvijas ticīgo apvienības*[1177] atjaunošanu. Tikšanās sakarā ir citēts tikai Bāces referātā teiktais.[1178]

Aģentes *Astras* personība no pieejamiem dokumentiem nav nosakāma. Viņas ziņojums 1944. gada 15. decembrī par 10. decembrī

[1176] Būtiski, ka *Arhangeļska* ziņojuma saturs uzziņā dēvēts par analoģisku tam, ko ziņoja *Ļeontjevs* un *Gordejevs*. Analizējot minēto, jāņem vērā apstāklis, ja patiešām abi aģenti ir Aleksandrs Karevs un Nikolajs Levindanto, tad viņu iespējas sniegt ziņas par dalību varēja būt ierobežotas, jo, spriežot pēc dažādos avotos pieejamām ziņām, abi pat sarunvalodas līmenī nepārvaldīja latviešu valodu. Tas nozīmē, ka abu sniegto ziņojumu "analoģiskums" varēja būt saistīts ar uzticības personas izmantošanu tulkošanas vajadzībām. *Red. piez.*

[1177] Minētā biedrība sāka darbību 1931. gada 1. janvārī. Tās devīze bija "Par Dievu un Bībeli, – pret neticību un bezdievību!". Šī organizācija apvienoja ne tikai reliģiskas kopienas kā luterisko Baznīcu, pareizticīgos, baptistus, metodistus, brāļu draudzi, evaņģēlisko draudzi, bet arī pretalkahola biedrību un skolotāju savienību. "Latvijas ticīgo apvienība", *Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis*, Nr. 454, 1931. 9. janvāris, 2. lpp.

[1178] Sanāksmē piedalījās arī luterāņu mācītāji Edgars Jundzis (1907–1986), Leons Taivāns (1896–1969) un Pauls Pečaks, no metodistiem – Eduards Kaimiņš un arī *Zilā Krusta* pārstāvji. Ievērojams, ka uzziņa liek domāt, ka bijuši tikai divi baptistu pārstāvji, tomēr publiski pieejamās ziņas, kā arī kontekstuālā dokumenta analīze, liecina, ka bijis vismaz vēl viens baptistu pārstāvis. Iepriekšējā sanāksmē, kā redzams no uzziņas, piedalās luterāņu mācītājs Arvīds Perlbahs (1897–1962), baptistu Gretiņš un *Zilā Krusta* mācītājs Vladimirs Molčanovs (1890–1968), šī sanāksme notiek Perlbaha dzīvoklī, savukārt pēc tās un pirms 20. junija sanaksmes Lāceklis, Bāce un Kaimiņš devās pie luteriskās Baznīcas arhibīskapa Irbes, kurš arī tāpēc uzņēmās organizēt 20. jūnija sanāksmi. Sk. Vīksne, Rudīte, "Padomju okupācijas varas izrēķināšanās ar Latvijas garīdzniekiem", *Laiks*, Nr. 42, 1994, 25. maijs, 6. lpp.; Lauva, Arbijs. "Āgenskalna baptistu draudze ieiet 130. gadskārtā", *Kristīgā Balss*, Nr. 3, 2013, 45. lpp.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-10758. l., 7., 8. lp. *Red. piez.*

teikto Kārļa Lācekļa spredиķi raksturo tikai Kārļa Lācekļa emocionālo un tēlaino runu.[1179]

Savukārt, analizējot *Odiņa* rīcību, jāsecina, ka, līdzīgi kā *Arhangeļskis*, minētā persona varētu būt baptistu garīdznieks, jo abi ne tikai piedalās dažādās oficiālās sanāksmēs, bet arī acīmredzot ir informēti par LBDS vadībai domāto korespondenci. Minēto apliecina ziņojumu fragmenti, kas iekļauti uzziņā, un arī pati uzziņa. Proti, *Odiņš* ziņoja par 1945. gadā Rīgā notikušo Kārļa Lācekļa tikšanos ar mērķi dibināt Baltijas ūniju, lai apvienotos Latvijas, Igaunijas, Lietuvas, Polijas, Rietumbaltkrievijas, un, iespējams, Somijas baptistu un metodistu draudzes. *Odiņš* arī piedalās un 1945. gada 13. aprīlī ziņo par 1945. gada 11. un 12. aprīļa sapulcē spriesto. Atšķirībā no citiem aģentiem rodas iespaids, ka *Odiņš* ziņojis regulāri un nekavējoties. Turklāt, spriežot pēc norādes, ka *Arhangeļskis* un *Odiņš* ziņojuši par Lācekļa centieniem sazināties ar telegrammu palīdzību ar Vispasaules baptistu savienību ASV un informējuši, ka Lāceklis saņēmis 1945. gada jūnija otrajā pusē telegrammu no ASV, kurā izteikts prieks par draudžu atjaunošanu un vēstules nosūtīšanu Lāceklim, abi aģenti bijuši Kārļa Lācekļa uzticības personu lokā.[1180]

1946. gada 29. martā, nepilnus četrus mēnešus pēc minētās uzziņas sagatavošanas, Kārli Lācekli apcietināja. Lāceklis sodīts par pretpadomju aģitāciju, nosakot astoņus gadus labošanas darbu nometnē, ko viņš izcieta Komi un Intā.

Kārļa Lācekļa kriminālliet ā iekļauta arī Kārļa Lācekļa dienasgrāmata, kas tapusi laikā no 1938. līdz 1943. gadam. Lai gan dienasgrāmata rakstīta pirms šajā pētījumā apskatītajiem notikumiem, tā atklāj raižpilno attieksmi par karu, okupāciju un baptistu nākotni PSRS okupācijas rezultātā, kādēļ acīmredzot arī izpelnījās valsts drošības iestāžu uzmanību.

Piemēram, pēc 1940. gada 17. jūnija un tam sekojošo notikumu apraksta, arī par 5. augustā pieņemto lēmumu "uzņemt" Latvijas Sociālistisko Padomju Republiku, seko secinājums:

[1179] LVA, 1986. f., 2. apr., P-10758. l., 3. lp.
[1180] LVA, 1986. f., 2. apr., P-10758. l., 2.–8. lp.

"'Baznīcās un draudzēs Dieva darbs vēl nava traucēts, kaut gan baznīcām un draudzēm zemes top atņemtas [..] Ticības mācību nemācīs, kā arī slēdz Teoloģijas fakultāti."[1181]

1941. gads jeb deviņpadsmitais Kārļa Lācekļa darbības gads sākas ar formāliem ierakstiem par notikumiem, kam seko jau izvērstāks 15. janvāra notikumu apraksts:

"15. janvāris atnesa vēl nebijušu notikumu, atnāk pilnvarotā komisija un atprasa draudzes grāmatas, kā arī līdz paņemts top draudzes grāmatu skapis."[1182]

1941. gada jūlijā veikto garīdznieka darbu uzskaitījumu un aprakstu papildina 31. jūlija ieraksts:

"Paldies Dievam, jau veselu mēnesi esam brīvi no bezdievības varas, bet karš vēl [..] tepat aiz robežas plosās."[1183]

1943. gada nogalē līdzās finansiāliem apkopojumiem par iztērēto un 1944. gadam atlikušo finansējumu ir arī ieraksts, kas sasaucas ar aģentes *Astras* 1944. gada 10. decembrī noklausīto Kārļa Lācekļa spredikļi un vēlāk 15. decembrī ziņoto valsts drošības iestādēm.[1184]

"Ko nesīs 1944. gads, to nezinām. Politiskās debesis ir ļoti tumšas, karš jau piekto gadu plosa cilvēci, un tagad tas jau pievirzījies mūsu zemes robežām. Vienīgi Dieva varā ir spēks mūs glābt un žēlot, un dot mieru izmocītai cilvēcei. Kaut tas notiktu un Dievs apžēlotos par bojā ejošo cilvēci."[1185]

Spriežot pēc dienasgrāmatā veiktajām atzīmēm kā pasvītrojumi, jāsecina, ka valsts drošības iestāžu darbinieki bija rūpīgi iepazinušies ar tās saturu, lai rastu Kārļa Lācekļa *pretpadomju* rīcības apliecinājumu.

Otrs spilgts piemērs, kas raksturo vēršanos ne tikai pret baptistiem, bet arī pret ticīgajiem vispār, ir Lāčplēša ielas 37. nama

[1181] LVA, 1986. f., 2. apr., P-10758. l., 162. lp.
[1182] LVA, 1986. f., 2. apr., P-10758. l., 171. lp.
[1183] LVA, 1986. f., 2. apr., P-10758. l., 181. lp.
[1184] LVA, 1986. f., 2. apr., P-10758. l., 3. lp.
[1185] LVA, 1986. f., 2. apr., P-10758. l., 235. lp.

liktenis. Šeit LBDS uzcēla Savienības namu,[1186] kas zem sava jumta apvienoja gan bīskapa kanceleju un mācītāju mītni, gan lūgšanu vietu, gan arī izdevniecību un grāmatu veikalu. Namā kopumā bija arī desmit dzīvokļi.[1187] 1945. gada jūlijā LBDS saņēma informāciju, ka ēka būs jāatbrīvo nedēļas laikā sabiedrības vajadzībām, proti, lai ierīkotu Jaunatnes teātri.

Vietā bija apsolīta remontējama ēka Vīlandes ielā 9. Kārlis Lāceklis iebilda un vērsās pie LPSR Tautas komisāru padomes priekšsēdētāja Viļa Lāča (1904–1966), kā arī pie RKLP pilnvarotā LPSR Voldemāra Šeškena. Jautājuma kārtošanā iesaistījās arī Nikolajs Levindanto, kas sākotnēji atbalstīja nama nacionalizēšanu, tomēr pēc Kārļa Lācekļa apcietināšanas 1946. gada jūnijā mainīja viedokli un sāka uzstāt uz ēkas atdošanu baptistiem. Zīmīgi, ka jau septembrī Levindanto pārceļas uz dzīvokli Lāčplēša ielā 37.[1188]

1949. gada 9. martā Semināra draudzes (Vīlandes ielā 9) padomes locekļi raksta sūdzību RKLP pilnvarotajam LPSR Jūlijam Restbergam:

[1186] Pamatakmens namam Lāčplēša ielā 37 likts 1932. gada jūlijā, ēka izmaksājusi 350 000 latu, kas savākti ar ziedojumiem. Ēka bija sadalīta divās daļās: viena bija iekārtota baptistu semināra vajadzībām, otra – domāta baptistu semināra draudzei, kas arī bija lielākais ziedotājs, jo tās kopīgais ieguldījums nama celtniecībā bija trešdaļa no visiem līdzekļiem. Šajā ēkas daļā bija izbūvēta baznīca, vingrotava, kā arī citas telpas draudzes vajadzībām. "Latvijas baptisti vakar iesvētīja Jaunu greznu namu", *Rīts*, Nr. 71, 1934, 5. novembris, 6. lpp. *Red. piez.*

[1187] *Vai tie bijām mēs: atmiņu dialogs: atmiņu, liecību un dokumentu krājums par draudžu dzīvi Latvijā padomju gados 1940–1990*, sast. M. Ginters. Rīga: M. Ginters, 2005, 47.–49. lpp.

[1188] *Vai tie bijām mēs: atmiņu dialogs: atmiņu, liecību un dokumentu krājums par draudžu dzīvi Latvijā padomju gados 1940–1990*, sast. M. Ginters. Rīga: M. Ginters, 2005, 50.–56. lpp. Dzīvokļa jautājums atspoguļots arī trimdas presē 1956. gadā, kad uz ASV bija devusies PSRS baptistu draudžu delegācija piecu cilvēku sastāvā, kas ASV pavadīja 30 dienas. Tās vadību uzņēmās Jakovs Židkovs (*Яков Иванович Жидков*, 1885–1966), vietnieks – bija Nikolajs Levindanto, kas, kā vizītes laikā izrādījās, bija iekārtojies Vispasaules baptistu savienības piekomandētā pavadoņa un tulka Ādolfa Klaupiķa (1900–1979) iepriekšējā dzīvoklī. Klaupiķis noskaidroja, ka "viss tāpat kā agrāk", tikai grāmatas šķirsta un traukus lieto Levindanto. Levindanto esot vietējai televīzijai minētās vizītes laikā paziņojis: "Komūnistu mūsu vidū nav." "Turss tomēr ieradīsies Sav. Valstīs", *Laiks*, Nr. 41, 1956, 23. maijs, 5. lpp. *Red. piez.*

> "Uzdodot semināra draudzei atstāt Semināra draudzes baznīcu Lāčplēša ielā 37, Valdība norādīja, ka Semināra draudzes pilnīgā rīcībā paliek nams Vīlandes ielā 9. Tomēr līdz šai dienai solījums nav izpildīts un nams tikai daļēji ir Semināra draudzes rīcībā.
>
> Tagad namu pārvalde pieprasa, lai turam sētnieku, bet telpas sētnieka vajadzībām neatbrīvo, kas draudzes locekļos rada lieku saviļņojumu, izsaucot atmiņas, ka savu celto baznīcu jau atstājām Valdības labā, bet Valdība divu gadu laikā vēl arvien nav radusi iespēju izpildīt savu solījumu atbrīvot pilnīgi viņiem atstāto baznīcu.
>
> Šai sakarā lūdzam Jūsu gādību, lai saskaņā ar Valdības solījumu, namu Vīlandes ielā 9 nodotu Semināra draudzes pilnīgā rīcībā.
>
> Par cik tas nebūtu tūliņ izdarāms, lūdzam tūliņ nodot Semināra draudzes sētnieka vajadzībām 3. dzīvokli."[1189]

Minētā vēstule jāskata kopsakarā arī ar to, ka 1948. gada 14. septembrī Šeškenu nomaina Restbergs,[1190] kas konkrēto telpu jautājuma risināšanā vēl nebija iesaistīts. Restberga atzīme uz dokumenta norāda: "Jautājums noskaidrots."

Baptistu draudžu darbību Levindanto uzraudzībā precīzi raksturo 1950. gada 2. marta instruktīvā vēstule "vecākajam prezbiteram Baltijā brālim Levi[n]danto N. A.", kurā vispārīgi aprakstīti Levindanto galvenie uzdevumi:

> "Nosūtot Jums apliecības 1950. gadam, mēs dodam Jums savu brālīgo padomu pievērst uzmanību sekojošiem Jūsu kā vecākā prezbitera kalpošanas aspektiem: [..]
>
> 2. Īpašu uzmanību pievērsiet tam, lai visās draudzēs jūsu apgabalā sludinātu personas, kas šai kalpošanai paredzētas. Nevienā draudzē nav pieļaujama tādu personu sludināšana, kas atbraukušas no citām vietām un nav pastāvīgi draudzes kopienas locekļi.

[1189] LVA, 1448. f., 1. apr., 36. l., 67. lp.

[1190] Krūmiņa-Koņkova, Solveiga. "Sadarbība starp LPSR drošības iestādēm un PSRS Reliģisko kultu lietu padomes pilnvaroto LPSR (1944–1954)", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 175. lpp.

3. Tāpat pievērsiet uzmanību, lai nevienā draudzē jūsu apgabalā netiktu praktizēta dzejas lasīšana, solo un cita veida dziedāšana, izņemot kopdziedāšanu un kordziedāšanu.

Vēlreiz atgādinām, ka korī drīkst piedalīties tikai draudzes locekļi, un turklāt tie, kas nemācās. Stingri sekojiet šī norādījuma izpildei.

4. Nevienā draudzē Ražas Svētku laikā nedrīkst būt organizēts mielasts, tāpat arī viesu sabraukšana no citām draudzēm.

Pievērsiet tam īpašu uzmanību.

5. No jauna atgādinām, ka kristību drīkst pieņemt tikai pilngadību, proti, 18 gadus sasniegušas personas, ja pēc ticības pieņemšanas pagājis ne mazāk kā gads un ja tie ir vietējie iedzīvotāji. Personām, kas atbraukušas no citām vietām tikai ar mērķi kristīties, nedrīkst ļaut pieņemt kristību.

Mūsu padoms – panākt, lai kristītu jauniešu, proti, personu no 18 līdz 25 gadiem skaits saruktu līdz minimumam, jo pamatā jaunatne mēdz būs nestabila garīgajā aspektā. Jauniešus, kas mācās, kristības pieņemšana vispār nav jāpieļauj.

Kristībām jānotiek visklusākajos apstākļos un tā, lai nepiesaistītu nepiederošo uzmanību."[1191]

Lai gan kopdziedāšana un kordziedāšana bija atļauta, tomēr arī šajā ziņā bija noteikti ierobežojumi. Šie ierobežojumi skatāmi kopsakarā ar Kārļa Lācekļa dienasgrāmatā aprakstītajiem notikumiem, kad konfiscētas draudzes grāmatas. Iespējams, ka šādā veidā padomju vara vāca informāciju, ko izmantot, arī tāpēc, lai ierobežotu reliģiska satura dziesmu izvēli. 1950. gada 2. augusta saraksts ar divdesmit dažādiem izdevumiem un konkrētām dziesmām, kas no attiecīgajiem izdevumiem aizliegts izpildīt.[1192]

Noslēdzot baptistu piemēra izklāstu, vēlos īsumā pievērsties baptistu mācītāja Hugo Medņa (1905–1980)[1193] gadījumam. Hugo

[1191] LVA, 1448. f., 1. apr., 47. l., 44.–45. lp. [no krievu valodas tulkojusi M. B.]
[1192] LVA, 1448. f., 1. apr., 47. l., 208. lp.
[1193] Hugo Mednis 1939. gada 14. maijā ordinēts Siguldas baptistu draudzē. Mednis bija semināra trešā izlaiduma audzēknis. Savas garīgā darba gaitas Mednis sāka Majoros (tobrīd Rīgas jūrmalā), reizē darbojās arī Slokā. Apprecējās ar Valdu Ernesta meitu Rašmani, dzimušu 1911. gadā, kas bija viņam uzticīga līdzgaitniece. Tad

Mednis vadīja Rīgas Āgenskalna baptistu draudzi (1945–1948). 1949. gada 22. jūnijā viņu arestēja par darbību aizsargos, sprāgstvielu glabāšanu, *pretpadomju* literatūras glabāšanu un, kas ir vissvarīgāk, par to, ka, būdams no 1947. gada 4. septembra LPSR VDM ziņotājs, nepildīja ziņotāja pienākumus, arī dezinformēja VDM. Rezultātā Hugo Mednis sodīts ar 25 gadiem labošanas darbu nometnē.

Krimināllietas materiālu starpā atrodama arī viņa kā aģenta *Ērgļa* pilnīgi slepens raksturojums, ko sniedza LPSR VDM "O" daļas 2. nodaļas priekšnieka vietnieks majors Ivanovs un saskaņoja "O" daļas priekšnieka vietnieks majors Stepanovs:

> "1947. gada 4. septembrī Latv. PSR VDM savervēja aģentu *Ērglis*. Sadarbības laikā operatīvi vērtīgu materiālu nesniedza, veica dezinformāciju un bija dubultaģents, slēpjot no VDM sektantu veicamo pretpadomju rīcību, un par savu sadarbību izstāstīja virknei personu, tai skaitā arī personām, kas bija izstrādē atbilstoši operatīvajām lietām, par ko bija atmaskots 1949. gada maijā.
>
> Turklāt savā dzīvoklī glabāja pretpadomju literatūru un lielā skaitā sprāgstvielas (detonatorus, patronas, TNT [trinitrotoluolu]), ar ko apgādāja personas, kas saistītas ar [bandītisko nacionālo pagrīdi]."[1194]

To, ka Hugo Medņa krimināllietā minētās apsūdzības nav gluži izdomātas, apliecina lietai pievienotie lietiskie pierādījumi fotogrāfiju veidā, kur fiksētas pie Medņa atrastās sprāgstvielas.[1195] Tomēr reizē tās apliecina to, ka čekas aģentu vidū bija arī tādas personas, kas vai nu bija spiestas kļūt par tādiem, vai kas cerēja, ka, veicot dubultspēli, varēs palīdzēt citiem.[1196]

---

pārgāja uz Siguldu, kur reizē kalpoja arī Inčukalnā un Vidzemes jūrmalā. 1940. gadā bija nozīmēts darbam Limbažu baptistu draudzē. 1950. gadā, pāris mēnešu pēc vīra aresta, Valda Medne, dzīvojoša Rīgā, Matīsa ielā 50-2, ierosināja laulības šķiršanu. "Hugo Mednis", *Kristīgā Balss*, Nr. 11, 1939, 1. jūnijs, 247. lpp.; Savienības darba laukā, Kristīgā Balss, Nr. 6, 1940, 15. marts, 121. lpp.; *Cīņa*, 1950, 28. marts. *Red. piez.*

[1194] LVA, 1986. f., 1. apr., 40197. l., 44. lp. [no krievu valodas tulkojusi M. B.]

[1195] LVA, 1986. f., 1. apr., 40197. l., 92. lp.

[1196] Tas, ka LPSR VDM atmaskoja savu aģentu, domājams, saistīts ar uzskatāmu mācību citiem, kas varētu iedomāties rīkoties līdzīgā veidā. *Red. piez.*

3. Septītās Dienas Adventistu konfesijas piemērs

1937. gadā Latvijā bija aptuveni 3199 adventisti 60 draudzēs,[1197] 1956. gadā bija palikuši aptuveni 2600[1198] adventisti 29 draudzēs.[1199] Līdzīgi kā baptistu draudžu gadījumā, tas saistāms ar vairākiem aspektiem. Pirmkārt, jāņem vērā, ka Otrais pasaules karš, bēgļu gaitas viesa korekcijas draudžu locekļu skaitā. Otrkārt, PSRS īstenotajās represijās cieta arī septītās dienas adventisti okupētajā Latvijas teritorijā. Treškārt, padomju varas tieša iejaukšanās ticības jautājumos, kriminālprocesāli vajājot reliģiskās kopienas locekļus, ieviešot būtiskus ierobežojumus, arī administratīvus līdzekļus ticības izpausmju vajāšanai, rosināja ticības noliegšanu.

Septītās dienas adventistu ticības izpausmju vidū ir stingra sabata jeb svētās dienas ievērošana sestdienā. Rezultātā sešu dienu darba nedēļa radīja sarežģījumus ne vien strādājošajiem septītās dienas adventistiem, bet arī bērniem un jauniešiem, kas mācījās vai studēja. Pētījuma gaitā atklāts, ka RKLP pilnvarotajam LPSR sniegtas ziņas par septītās dienas adventistu ģimenēm, jo, konstatējot bērna prombūtnes iemeslus sestdienā, par to bija informēts RKLP pilnvarotais LPSR. Piemēram minēšu divus gadījumus.

Aizputes pilsētas darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētāja Ģ. Jansona[1200] 1948. gada 23. novembra ziņojumā RKLP pilnvarotajam LPSR minēts:

> "Aizputes pilsētas darba ļaužu deputātu padomes izpildu komiteja ar šo dara zināmu, ka Aizputes pilsētas 7. gadīgo skolu apmeklē 8 bērni no sekojošām ģimenēm, kā:
>
> 1. Dambergs – dzīv. Lažas *Graveniekos*

[1197] "Latvija", *Reliģiju enciklopēdija*. Pieejams: http://www.bibelesbiedriba.lv/religiju-enciklopedija/kristietiba/septitas-dienas-adventisti-latvija.html

[1198] LVA, 1448. f., 1. apr., 119. l.,4. lpp.

[1199] LVA, 1448. f., 1. apr., 10. l., 1. lpp.

[1200] Visticamāk, runa ir par Ģirtu Jansonu, kuru 1940. gada jūlijā iecēla par pilsētas vecāko vēl Augusta Kirhenšteina valdības iekšlietu ministrs Vilis Lācis, atbrīvojot no amatiem iepriekšējo vadību un reizē ar Jansonu ieceļot par pilsētas vecākā vietnieku valdes locekli Mihailu Blūmu un par otro valdes locekli – Miķeli Pūci. "Pārmaiņas pilsētu pašvaldībās", *Latvijas Kareivis*, Nr. 167, 1940, 25. jūlijs, 4. lpp. *Red. piez.*

Dambergs, Benita

Dambergs, Kārlis

Dambergs, Jānis

2. Sprieslis – dzīv. Aizputē, Pasta ielā Nr. 8

Sprieslis, Biruta

Sprieslis, Jānis

Sprieslis, Voldemārs

3. Kangīzers – dzīv. Aizputē, Kuldīgas ielā Nr. 7

Kangīzers, Miervaldis[1201]

4. Lulle – dzīv. Lažas *Graveniekos*

Lulle, Vaira

Visi augstākminētie bērni sestdienās neapmeklē skolu, ko izskaidro ar ticības aizliegumu, jo septītās dienas Adventistu draudzei sastāvošiem draudzes locekļi nevarot apmeklēt skolu.

Kangīzera vecāki ir kalpotāji, zēns audžu dēls, kurš vasarā ganījis govis pie budža Kalvenes pag. un iestājies ticībā no š. g. 30. jūl. ticis no saimnieka iespaidots. Dambergu, tēvam ir dārzniecība, dzīvo pārticis. Sprieslis – bijušais namsaimnieks un bijušais milicijas darbinieks, māte apbalvota ar *Medaļu* kā daudzbērnu māte. Lulle – strādājis kā kalpotājs, vācu okupācijas laikā strādājis kā pienotavas vadītājs.

Par visiem minētiem bērnu vecākiem ziņots apr. izpildu komitejas administratīvajai komisijai saukšanai pie atbildības par skolas neapmeklēšanu. Lūdzam paskaidrot, vai ticība var atturēt no skolas apmeklēšanas.

Līdz ar to nosūtam atzīmes, sekmes mācībās no visiem bērniem.

[1201] Miervaldis Kangīzers, dzimis 1933. gada 4. februārī kalpotāju Augusta un Bertas Kangīzeru ģimnē, veterinārārsts, studējis Jelgavas lauksaimniecības akadēmijā no 1965. gada līdz 1970. gadam, dzīvojošs Durbes novada Dunalkas pagastā Rāvā, vēl bija 2013. gadā Aizputes Septītās Dienas Adventistu draudzes vecākais. *Redz. piez.*

Pielikumā: bērnu vecāku paskaidrojumi 2 lapas un skolēnu atzīmes 7 lapas."[1202]

Uz minētā dokumenta redzama Jūlija Restberga piezīme: "Jautājums nokārtots."

Minētais dokuments, pirmkārt, ilustrē sadarbības aspektu starp izpildu komiteju un RKLP pilnvaroto LPSR, kas ņemams vērā, analizējot RKLP pilnvarotā LPSR pilnvaras. Lai gan formāli Aizputes pilsētas darbaļaužu deputātu padomes izpildu komiteja nav padota pilnvarotajam, tomēr ziņojuma saturs un izklāsts liecina par pretējo. Turklāt pamatoti rodas jautājums par apstākļiem, kas reāli, papildus rosinātajai administratīvajai atbildībai mudināja Aizputes pilsētas vadību sniegt minēto ziņojumu. Informācija par ģimeni, tās dzīvesvietu, vecāku nodarbi – aktuālo un atsevišķos gadījumos arī nacionālsociālistiskās Vācijas laikā –, arī materiālo stāvokli pirms PSRS okupācijas, audžubērna gadījumā arī informācija par iesaistes aspektiem, vecāku paskaidrojumi un bērnu sekmes – tas viss veido stipri pārspīlēta apjoma informāciju, lai saņemtu atbildi uz ziņojuma noslēgumā uzdoto jautājumu par to, vai ticība var būt par pamatu skolas neapmeklēšanai. Turklāt audžubērna gadījumā skolas vadība, acīmredzams, nav iztikusi bez bērnu nopratināšanas.

Iepazīstoties ar pievienotajiem vecāku paskaidrojumiem, kas acīmredzot sniegti direktoram pēc atbilstoša pieprasījuma, var

[1202] LVA, 1448. f., 1. apr., 46. l., 68. lp. Minētais dokuments ir liecība, kas uzskatāmi parāda vienu no iemesliem, kādēļ varēja radīt priekšstatu par to, ka septītās dienas adventisti, sevišķi septītās dienas adventistu draudžu vadības un aktīvo locekļu bērni sadarbojušies ar VDK. Piemēram, Ernesta Klotiņa dēlu Arnoldu (dzimušu 1934. gadā) publiski vairākos plašsaziņas līdzekļos ir nodēvējuši par *čekas ziņotāju*, norādot, ka viņš esot savervēts piecdesmitajos gados, ka piekrišana sadarboties saistāma ar vēlmi studēt un viņa sadarbības rezultātā ar VDK esot atklātas vairākas septītās dienas adventistu nacionāli noskaņotas latviešu ģimenes. Tas, cik pamatoti bijuši minētie apgalvojumi, būtu vērtējams ar Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centra dokumentu palīdzību, arī ņemot vērā apstākli, ka Ernests Klotiņš bijis LPSR VDM ziņotājs, pret kuru par savu kā aģenta pienākumu nepildīšanu un neatbilstošu izpildi VDM cēla apsūdzību. Sk. Klotiņš, Arnolds. "Ar bērna acīm redzētais un vēlāk izvērtētais", *Māksla*, 1995, 1. aprīlis; "Apsveicam jauno radiošefu Arnoldu Klotiņu. Novēlam panākumus darbā!" *Pilsonis*, 1992, 30. jūnijs; "Čekas uzticības vīri Rīgā", *Brīvība*, 1986, 1. decembris; "Paziņojums", *Laiks*, 1984, 30. maijs, 4. lpp. *Red. piez.*

secināt, ka vecāki bija pārliecināti par to, ka viņu un bērnu tiesības ievērot sabatu izriet no PSRS Konstitūcijas.[1203]

Līdzīgi kā baptistu draudžu, arī septītās dienas adventistu draudžu darbību ierobežoja, izmantojot telpu jautājumu. Pirmkārt, SDA zaudēja savu ēku.[1204] Otrkārt, nacionalizācija skāra arī septītās dienas adventistu draudžu īpašumus. Minētā sakarā vietā citēt VSDAS padomes pilnvarotā Ernesta Klotiņa 1948. gada 25. oktobra ziņojumu RKLP pilnvarotajam LPSR:

> "Septītās dienas adventistu Dobeles draudze 1947. gadā izbūvēja sev lūgšanu telpas nepabeigtā jaunbūvē Dobelē, Upes ielā 1a. Šo telpu izbūvi draudze izdarīja ar Vissavienības Septītās Dienas Adventistu draudžu padomes un PSRS MP Reliģijas kultu padomes pilnvarotā LPS republikā piekrišanu. Telpu izbūves darbus draudze veica ar līdzekļiem, ko atvēlēja Vissavienības Septītās Dienas Adventistu draudžu padome un ar pašu draudzes locekļu labprātīgiem ziedojumiem un darba spēku.
>
> Pēc 1948. g. izdarītās namu nacionalizācijas draudze lūdza Dobeles Izpildkomiteju izsniegt orderi uz lūgšanu telpu lietošanu, jo ar līdzšinējo nama īpašnieci draudzei bija līgums uz 15 gadiem. Dobeles Izpildkomiteja lūgumu noraidīja un deva rīkojumu 3 dienu laikā atstāt draudzes telpas.
>
> Ievērojot to, ka Dobeles draudze pati izbūvējusi sev lūgšanas telpas un ka tai nav citu piemērotu telpu, laipni lūdzam Jūsu gādību, lai Dobeles

[1203] LVA, 1448. f., 1. apr., 46. l., 70. lp.

[1204] Iepriekš SDA atradās ēku kompleksā Brīvības ielā 11 (vēlāk pārnumurēts uz 35), ko iegādājās divdesmitā gadsimta divdesmitajos gados un kur LBDS pagalma brīvajā daļā uzcēla dievnamu (Baznīcas ielas 10/12 ēka pagalma pusē). Brīvības ielā 11 atradās arī adventistu izdevniecība *Latvijas rakstu apgādība* un žurnāla *Adventes Vēstnesis* redakcija. Vēlāk, spriežot pēc publiskās informācijas, Kārļa Suttas dēls organizēja veģetāro un bezalkohola dzērienu sabiedriskās ēdināšanas iestādi *Flora*, kur "labprāt un ar mierīgu sirdsapziņu pusdienoja un jebkurā laikā baudīja azaidu arī SDA draudžu centra darbinieki, tāpat daudzo sanāksmju un SDA kongresu dalībnieki no blakus esošā *Adventes Dievnama*". Savukārt pagalma ēkā Baznīcas 10/12 (tajā laikā Veidenbauma iela 12-a) atradies LPSR Iekšlietu ministrijas Dzeržinska kultūras nams, kas iekārtots iekšlietu un arī drošības iestāžu darbiniekiem. "Ne tikai par "Floru" vien", *Padomju Jaunatne*, 1988, 2. februāris. *Red. piez.*

> Septītās Dienas Adventistu draudze varētu paturēt lūgšanas telpas Dobelē, Upes ielā 1a."[1205]

Minētais dokuments apliecina Dobeles draudzes priekšstatu par RKLP pilnvarotā LPSR pilnvarām, kas dod iespēju risināt reliģiskās kopienas un izpildu komitejas domstarpībās īpašuma jautājumos. 1948. gada 26. oktobra atzīme, ko veikusi pilnvarotā sekretāre H. Semenova, norāda uz uzdotā "izpildi" acīmredzot šīs vēstules sakarā.[1206]

Secinājumi

Analizējot nelielo kristīgo konfesiju kontroli ar baptistu un septītās dienas adventistu piemēra palīdzību, secināts, ka to pakļaušana centralizētai kontrolei, kuras īstenošanā aktīvi piedalījās valsts drošība iestādes, ir organizētā līdzīgā veidā un salīdzinoši līdzīgā laikposmā. Pakļaušanās nebija brīvprātīga. To panāca ar dažādiem līdzekļiem, arī veidojot čekas aģentūras tīklu. Efektīva valsts drošības iestāžu darbība liedza iespēju veidot no valsts drošības iestādēm salīdzinoši neatkarīgus mazo kristīgo konfesiju centrus. Mazo kristīgo konfesiju ticības pamati mainījās PSRS kontroles ietekmē, jo kontroles nodrošināšanai padomju vara izmantoja arī dažādu reliģisku kopienu sapludināšanu kā baptistu gadījumā, bet attiecīgās kristīgās konfesijas pašsaglabāšanās nolūkos mēģināja izdzīvot arī šādos apstākļos.

[1205] LVA, 1448. f., 1. apr., 21. l., 10. lp.
[1206] LVA, 1448. f., 1. apr., 21. l., 10. lp.

1. pielikums

LBDS garīdznieka anketa. Kārļa Lācekļa piemērs.[1207] 1945. gada 18. jūnijā aizpildītā garīdznieka anketa ar vēlāk veiktu norādi "arestēts".

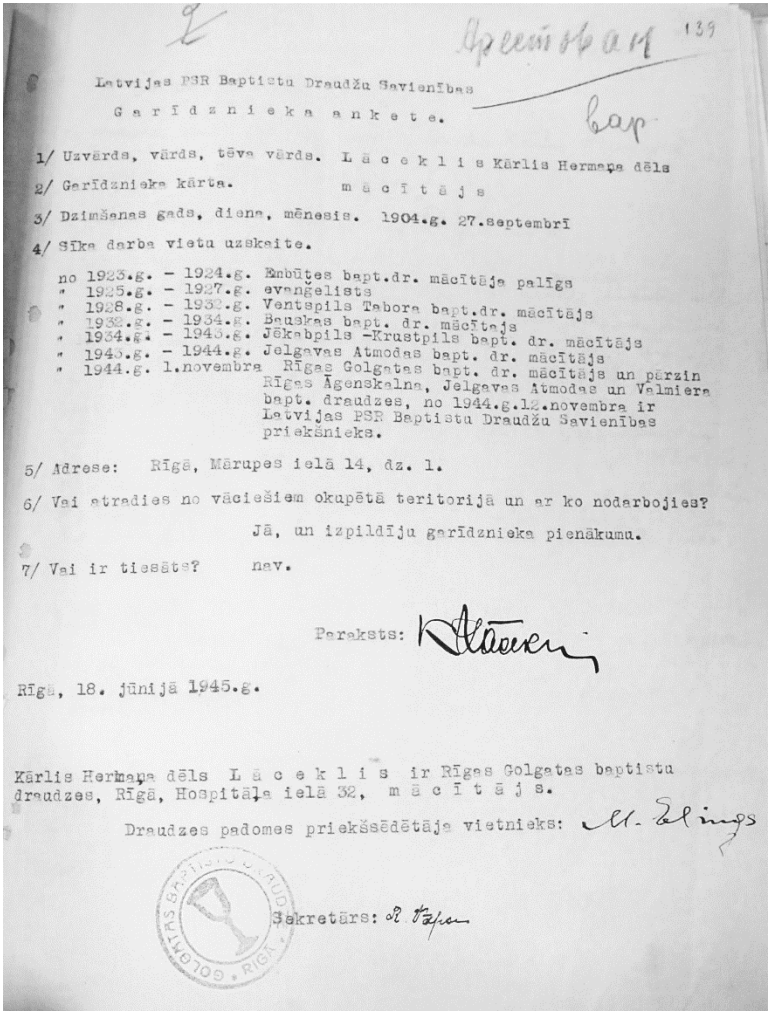

Latvijas PSR Baptistu Draudžu Savienības

Garīdznieka anketa.

1/ Uzvārds, vārds, tēva vārds. Lācekļis Kārlis Hermaņa dēls

2/ Garīdznieka kārta. mācītājs

3/ Dzimšanas gads, diena, mēnesis. 1904.g. 27.septembrī

4/ Sīka darba vietu uzskaite.

no 1923.g. – 1924.g. Ēmbūtes bapt.dr. mācītāja palīgs
" 1925.g. – 1927.g. evaņģēlists
" 1928.g. – 1932.g. Ventspils Tabora bapt.dr. mācītājs
" 1932.g. – 1934.g. Bauskas bapt. dr. mācītājs
" 1934.g. – 1945.g. Jēkabpils –Krustpils bapt. dr. mācītājs
" 1945.g. – 1944.g. Jelgavas Atmodas bapt. dr. mācītājs
" 1944.g. 1.novembra Rīgas Golgatas bapt. dr. mācītājs un pārzin Rīgas Āgenskalna, Jelgavas Atmodas un Valmieras bapt. draudzes, no 1944.g.12.novembra ir Latvijas PSR Baptistu Draudžu Savienības priekšnieks.

5/ Adrese: Rīgā, Mārupes ielā 14, dz. 1.

6/ Vai atradies no vāciešiem okupētā teritorijā un ar ko nodarbojies?

Jā, un izpildīju garīdznieka pienākumu.

7/ Vai ir tiesāts? nav.

Paraksts:

Rīgā, 18. jūnijā 1945.g.

Kārlis Hermaņa dēls Lācekļis ir Rīgas Golgatas baptistu draudzes, Rīgā, Hospitāļa ielā 32, mācītājs.

Draudzes padomes priekšsēdētāja vietnieks:

Sekretārs:

[1207] LVA, 1419. f., 2. apr., 12. l., 139. lp.

2. pielikums

LBDS apliecība. Andreja Brahmaņa (Brachmanis) piemērs.[1208] Apliecība Nr. 10400, izdota 1939. gada 25. februārī.

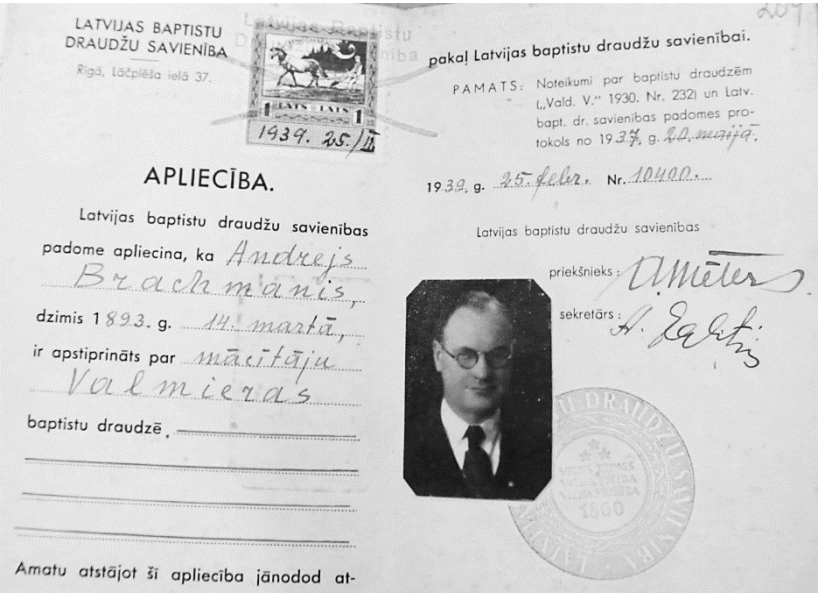

LATVIJAS BAPTISTU DRAUDŽU SAVIENĪBA
Rīgā, Lāčplēša ielā 37.

1939. 25./II

APLIECĪBA.

Latvijas baptistu draudžu savienības padome apliecina, ka Andrejs Brachmanis, dzimis 1893. g. 14. martā, ir apstiprināts par mācītāju Valmieras baptistu draudzē.

Amatu atstājot šī apliecība jānodod atpakaļ Latvijas baptistu draudžu savienībai.

PAMATS: Noteikumi par baptistu draudzēm („Vald. V." 1930. Nr. 232) un Latv. bapt. dr. savienības padomes protokols no 1937. g. 20. maijā.

1939. g. 25. febr. Nr. 10400.

Latvijas baptistu draudžu savienības

priekšnieks: A. Mēters

sekretārs: A. Zaltis

[1208] LVA, 1986. f., 1. apr., 1280. l., 3. sēj., 204. lp.

3. pielikums

VDK dokumentu kopumā pieejamā dienasgrāmata. Kārļa Lācekļa piemērs. Kārļa Lācekļa garīgā darba atzīmes no 1938. gada Jēkabpilī līdz 1943. gadam Jelgavā (fragments).[1209]

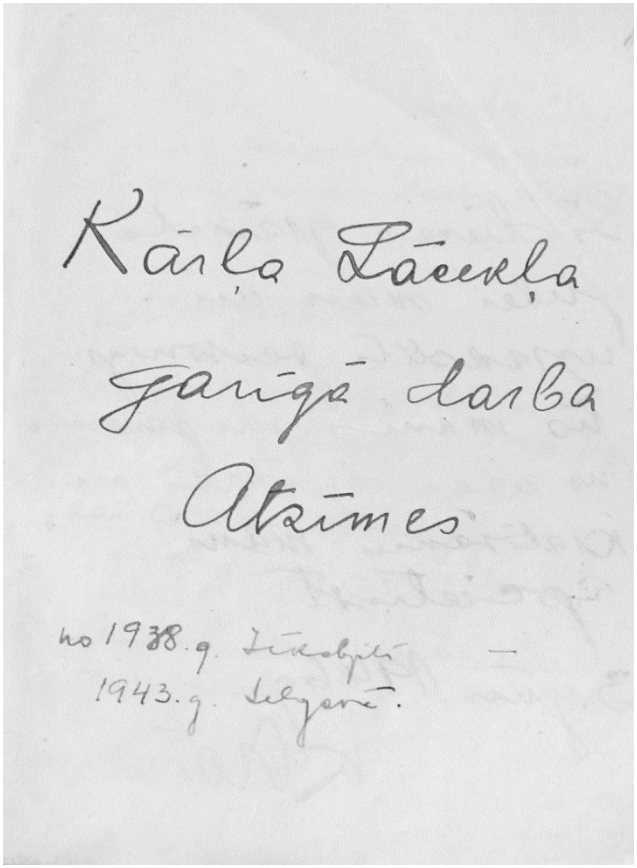
Kārļa Lācekļa
garīgā darba
atzīmes
no 1938.g. Jēkabpilī —
1943.g. Jelgavā.

[1209] LVA, 1986. f., 2. apr., P-10758. l., 128., 162., 171. lpp.

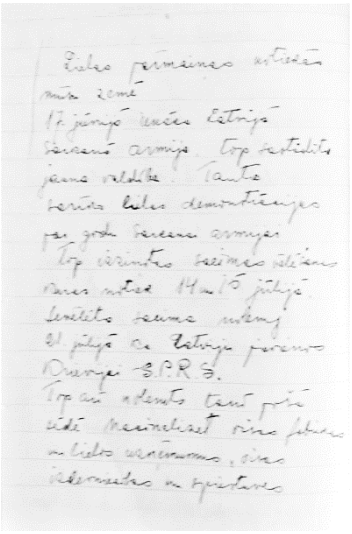

Šeit beidzas vēsture
mūsu zemē
17. jūnijā ienāca Latvijā
Sarkanā armija. Top sākušās
jaunas valdības. Tautu
sarūsa lielas demonstrācijas
par godu Sarkanai armijai
Top izcīnīta brīvības vēlēšanu
kārta notiek 14. un 15. jūlijā
Tautas saeima nākamā
31. jūlijā ar Latviju pievienos
Padomju S.P.R.S.
Top arī adventa laiks pirms
Kristus dzimšanas. Viņa
dzimšanas un Viņa
atnākšanas vēsts
sludināšana

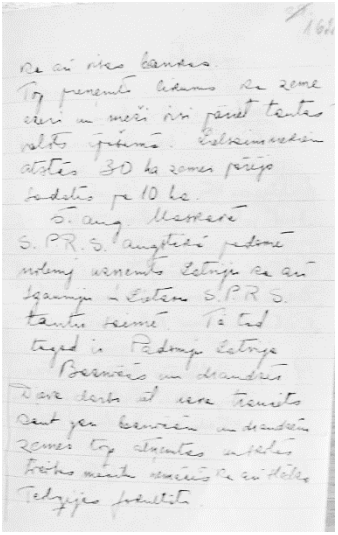

166

Ne arī viņa kalpos.
Top pienāca laiks, ka zeme
varēs un mēģinās viņi pasaut tautas
valsts spēkā. Vēlēšanu rezultāts
atklāts 30 ka zemes pūļiņa
sadalīts pa 10 ka.
5. aug. Maskavā
S.P.R.S. augstākā padome
nākamā uzņemts Latvija ka arī
Igaunija + Lietuva S.P.R.S.
tautu saimē. Tā tad
tagad ir Padomju Latvija
Baznīcās un draudzēs
Tā ne beidz ar vecā tīrīšanu
Gan pēr baznīcām un draudzēm
zemes top atņemtas un tādēļ
Brīvās mācītāju vecākie ka arī lielāka
Tehnijas pārtraukti

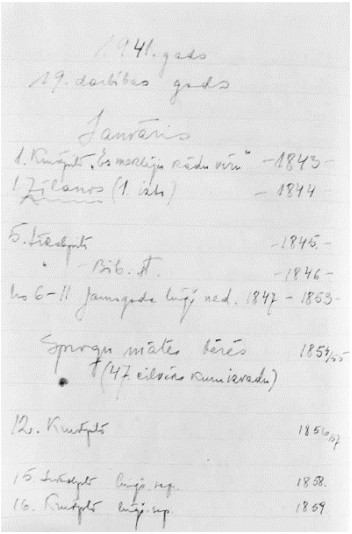

1941. gads
29. darbības gads

Janvārī

1. Krustpk. "Es mācīju viņu" – 1843 –
1. Zīlamo (1 ārk.) – 1844 –
5. Svētpk. – 1845 –
" Bib. St. – 1846 –
no 6–11 Jaunajos kūj. ned. 1847 – 1863 –
Sprogu mātes bērēs 1854/55
(47 cilvēku kunigavadu)
12. Krustpk. 1856/57
15. Svētpk. kūj. sp. 1858.
16. Krustpk. kūj. sp. 1859

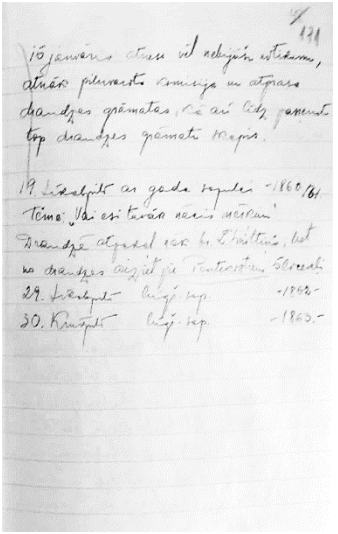

171

10. janvārī atnes vēl nokāpēju vēstuļu,
atnāk pievienotā kunigja un atpakaļ
draudzes grāmatas. Kā arī kādu pamatu
top draudzes grāmatā kopā.

19. Svētpk. ar gada svētku – 1860/61.
Tēma: "Vai esi tavām acīm mīļam"
Draudzē atgriezās vēl bij. Ēdoltiņš, bet
no draudzes aiziet pie Pentekostāļu Sēvercēli
29. Svētpk. kūj. sp. – 1862 –
30. Krustpk. kūj. sp. – 1863 –

4. pielikums

VEKBS 1950. gada 2. marta vēstule Nikolajam Levindanto uz divām lapām.[1210]

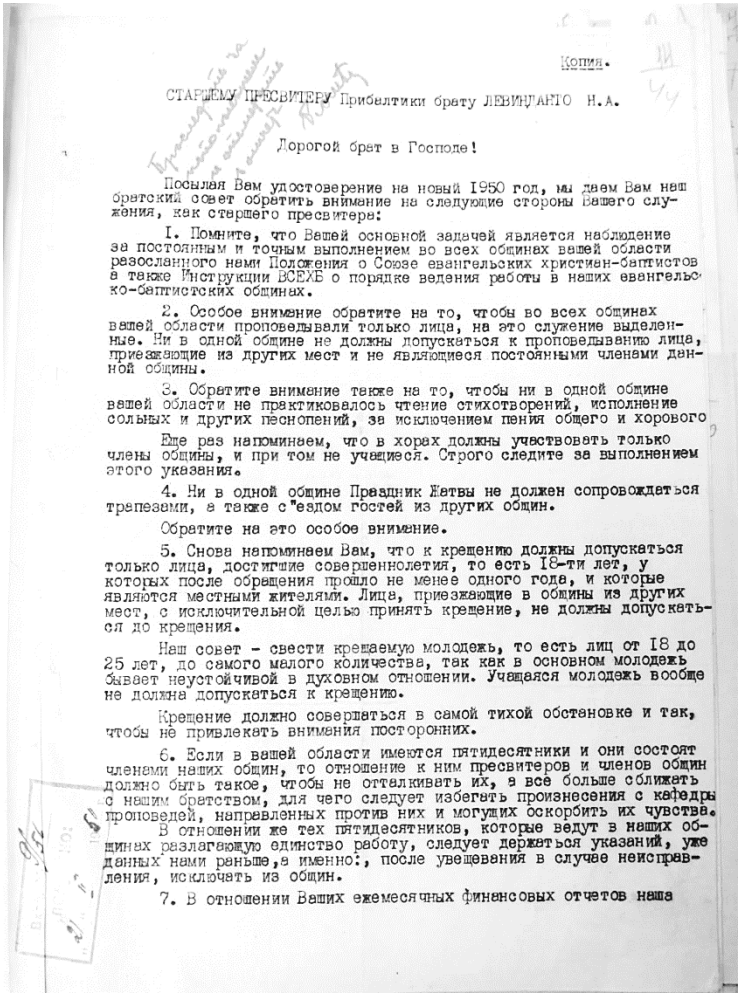

Копия.

СТАРШЕМУ ПРЕСВИТЕРУ Прибалтики брату ЛЕВИНДАНТО Н.А.

Дорогой брат в Господе!

Посылая Вам удостоверение на новый 1950 год, мы даем Вам наш братский совет обратить внимание на следующие стороны Вашего служения, как старшего пресвитера:

I. Помните, что Вашей основной задачей является наблюдение за постоянным и точным выполнением во всех общинах вашей области разосланного нами Положения о Союзе евангельских христиан-баптистов а также Инструкции ВСЕХБ о порядке ведения работы в наших евангельско-баптистских общинах.

2. Особое внимание обратите на то, чтобы во всех общинах вашей области проповедывали только лица, на это служение выделенные. Ни в одной общине не должны допускаться к проповедыванию лица, приезжающие из других мест и не являющиеся постоянными членами данной общины.

3. Обратите внимание также на то, чтобы ни в одной общине вашей области не практиковалось чтение стихотворений, исполнение сольных и других песнопений, за исключением пения общего и хорового

Еще раз напоминаем, что в хорах должны участвовать только члены общины, и при том не учащиеся. Строго следите за выполнением этого указания.

4. Ни в одной общине Праздник Жатвы не должен сопровождаться трапезами, а также с"ездом гостей из других общин.

Обратите на ато особое внимание.

5. Снова напоминаем Вам, что к крещению должны допускаться только лица, достигшие совершеннолетия, то есть 18-ти лет, у которых после обращения прошло не менее одного года, и которые являются местными жителями. Лица, приезжающие в общины из других мест, с исключительной целью принять крещение, не должны допускаться до крещения.

Наш совет - свести крещаемую молодежь, то есть лиц от 18 до 25 лет, до самого малого количества, так как в основном молодежь бывает неустойчивой в духовном отношении. Учащаяся молодежь вообще не должна допускаться к крещению.

Крещение должно совершаться в самой тихой обстановке и так, чтобы не привлекать внимания посторонних.

6. Если в вашей области имеются пятидесятники и они состоят членами наших общин, то отношение к ним пресвитеров и членов общин должно быть такое, чтобы не отталкивать их, а все больше сближать с нашим братством, для чего следует избегать произнесения с кафедры проповедей, направленных против них и могущих оскорбить их чувства.

В отношении же тех пятидесятников, которые ведут в наших общинах разлагающую единство работу, следует держаться указаний, уже данных нами раньше, а именно:, после увещевания в случае неисправления, исключать из общин.

7. В отношении Ваших ежемесячных финансовых отчетов наша

[1210] LVA, 1448. f., 1. apr., 47. l., 44.–45. lp.

- 2 -

просьбы к Вам – высылать их более своевременно, без опозданий, не позднее 15-го числа следующего месяца.

Эти наши указания мы кладем Вам, дорогой брат, на сердце и просим провести их окончательно во всех ваших общинах в жизнь, так чтобы ни в одной общине не нарушалось ни одно из этих указаний.

Да поможет Вам Господь в этом!

Примите наш самый сердечный братский привет!

Ваши во Христе братья и соработники

ЧЛЕНЫ ПРЕЗИДИУМА: / Я.И.Жидков/
/ М.И.Голяев/
/ М.А.Орлов/
/А.В. Карев/
/ И.Г.Иванов/

Р.§. Это письмо предназначено только для Вас лично, а не для рассылки по общинам.

А.Карев.

Копия верна:

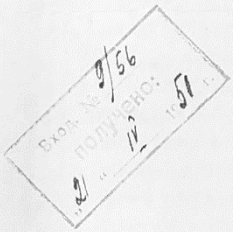

5. pielikums

Dziesmu grāmatu saraksts par no apgrozības izņemamām dziesmām.[1211]

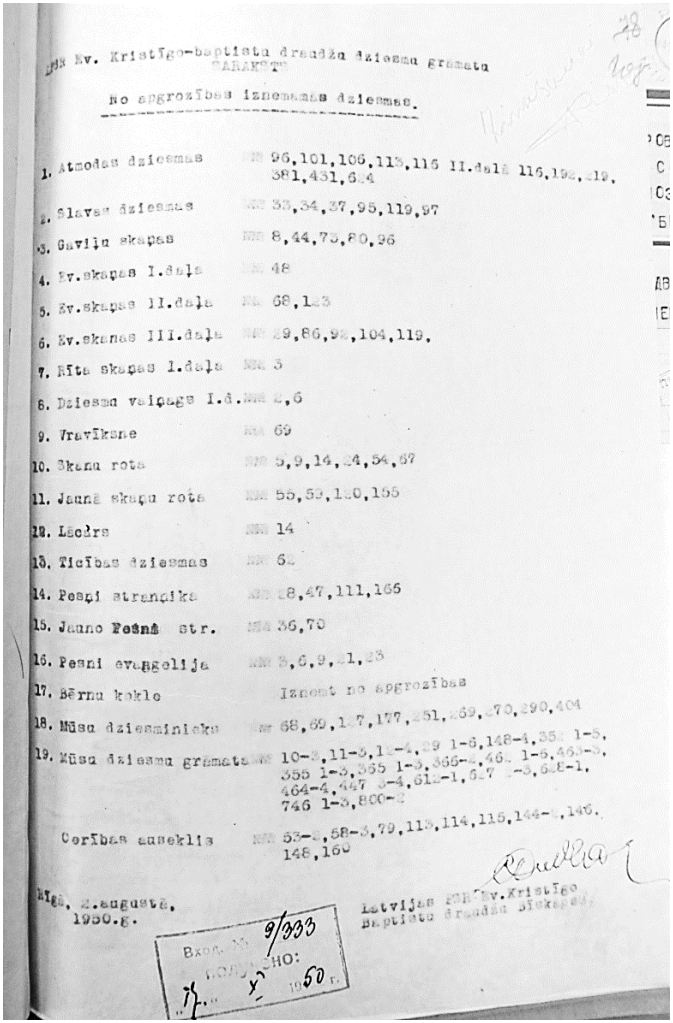

PSR Ev. Kristīgo-baptistu draudžu dziesmu grāmatu
SARAKSTS

No apgrozības iznemamās dziesmas.

1.	Atmodas dziesmas	NN 96,101,106,113,116 II.dalā 116,192,219, 381,431,624
2.	Slavas dziesmas	NN 33,34,37,95,119,97
3.	Gaviļu skaņas	NN 8,44,73,80,96
4.	Ev.skaņas I.daļa	NN 48
5.	Ev.skaņas II.daļa	NN 68,123
6.	Ev.skanas III.daļa	NN 29,86,92,104,119,
7.	Rīta skaņas I.daļa	NN 3
8.	Dziesmu vaiņags I.d.	NN 2,6
9.	Vravīksne	NN 69
10.	Skanu rota	NN 5,9,14,24,54,67
11.	Jaunā skaņu rota	NN 55,59,120,155
12.	Lācārs	NN 14
13.	Ticības dziesmas	NN 62
14.	Pesņi stranņika	NN 28,47,111,165
15.	Jauno Pesnā str.	NN 36,70
16.	Pesni evaņgelija	NN 3,6,9,21,23
17.	Bērnu koklo	Iznemt no apgrozības
18.	Mūsu dziesminicks	NN 68,69,127,177,251,269,270,290,404
19.	Mūsu dziesmu grāmata	NN 10-3,11-3,12-4,29 1-6,148-4,352 1-5, 355 1-3,365 1-3,366-2,462 1-6,463-3, 464-4,447 3-4,612-1,627 2-3,628-1, 746 1-3,800-2
	Cerības auseklis	NN 53-2,58-3,79,113,114,115,144-2,146, 148,160

Rīgā, 2.augustā, 1950.g.

Latvijas PSR Ev.Kristīgo Baptistu draudžu Biskaņas

Вход. № 9/333
ПОЛУЧЕНО:
17. X 1950 г.

[1211] LVA, 1448. f., 1. apr., 47. l., 208. lp.

6. pielikums

1949. gada 28. septembra aģenta *Ērglis* raksturojuma paraugs, ko sagatavojis LPSR VDM "O" daļas 2. nodaļas priekšnieka vietnieks majors Ivanovs un ko saskaņojis LPSR VDM "O" daļas 2. nodaļas priekšnieks majors Stepanovs.[1212]

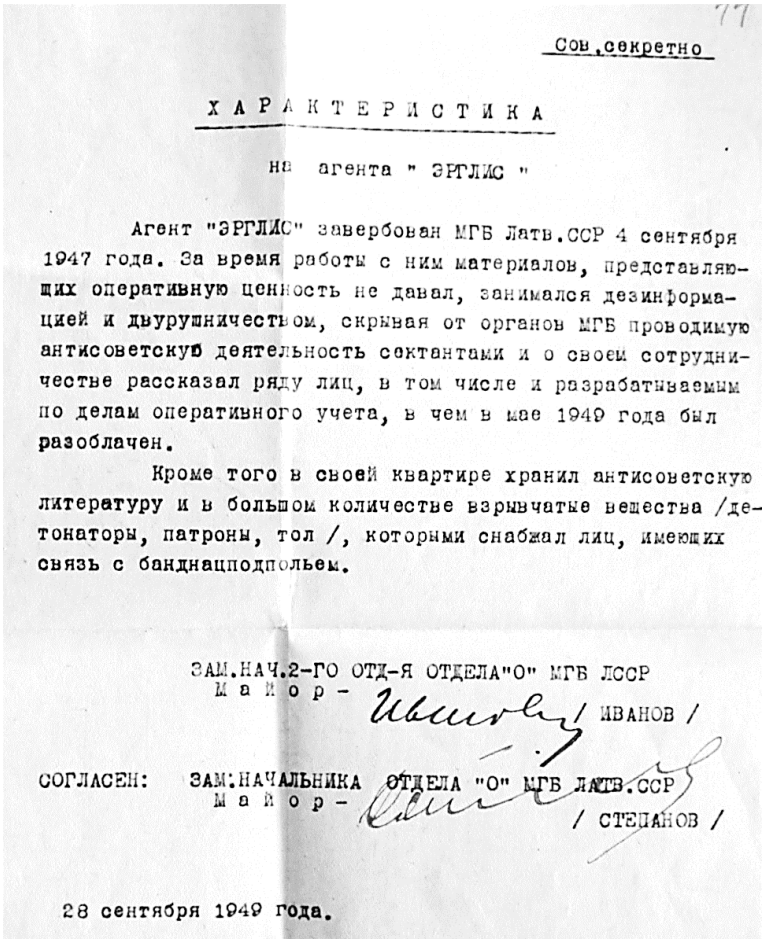

77

Сов.секретно

ХАРАКТЕРИСТИКА

на агента " ЭРГЛИС "

Агент "ЭРГЛИС" завербован МГБ Латв.ССР 4 сентября 1947 года. За время работы с ним материалов, представляющих оперативную ценность не давал, занимался дезинформацией и двурушничеством, скрывая от органов МГБ проводимую антисоветскую деятельность сектантами и о своем сотрудничестве рассказал ряду лиц, в том числе и разрабатываемым по делам оперативного учета, в чем в мае 1949 года был разоблачен.

Кроме того в своей квартире хранил антисоветскую литературу и в большом количестве взрывчатые вещества /детонаторы, патроны, тол /, которыми снабжал лиц, имеющих связь с банднацподпольем.

ЗАМ.НАЧ.2-ГО ОТД-Я ОТДЕЛА"О" МГБ ЛССР
Майор - / ИВАНОВ /

СОГЛАСЕН: ЗАМ.НАЧАЛЬНИКА ОТДЕЛА "О" МГБ ЛАТВ.ССР
Майор - / СТЕПАНОВ /

28 сентября 1949 года.

[1212] LVA, 1986. f., 1. apr., 40197. l., 44. lp.

7. pielikums

Lietiskie pierādījumi fotogrāfiju veidā Hugo Medņa kriminālllietā.[1213]

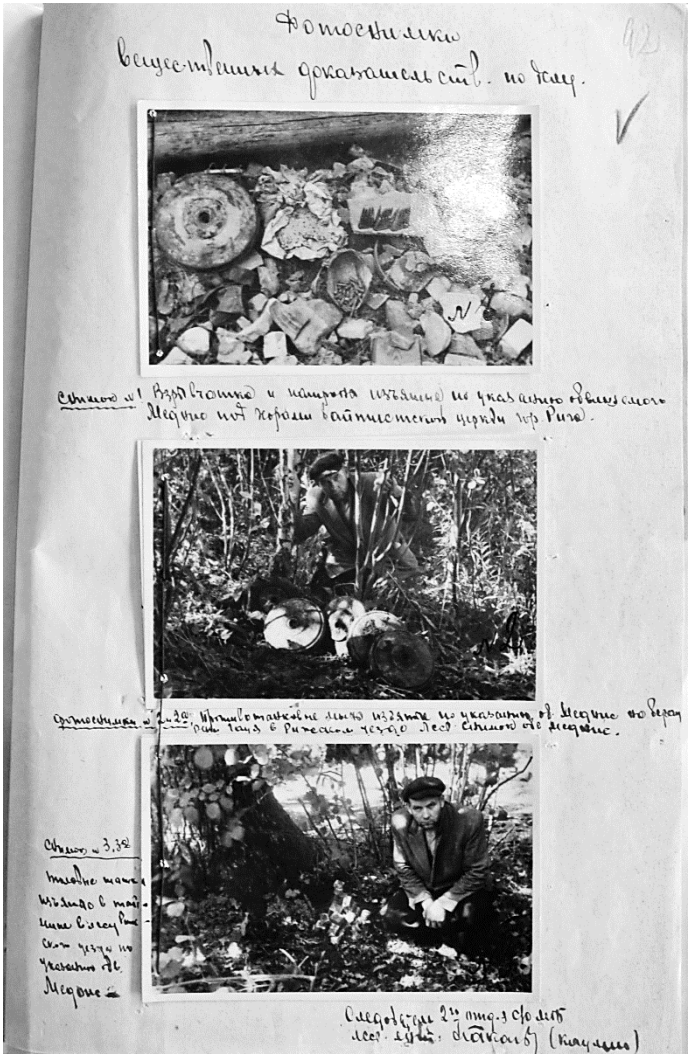

[1213] LVA, 1986. f., 1. apr., 40197. l., 92. lp.

8. pielikums

Aizputes pilsētas darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētāja Ģ. Jansona 1948. gada 23. novembra ziņojums Nr. 2274 RKLP pilnvarotajam LPSR par bērniem, kas sestdienās ticības apsvērumu dēļ neapmeklē Aizputes pilsētas septiņgadīgo skolu.[1214]

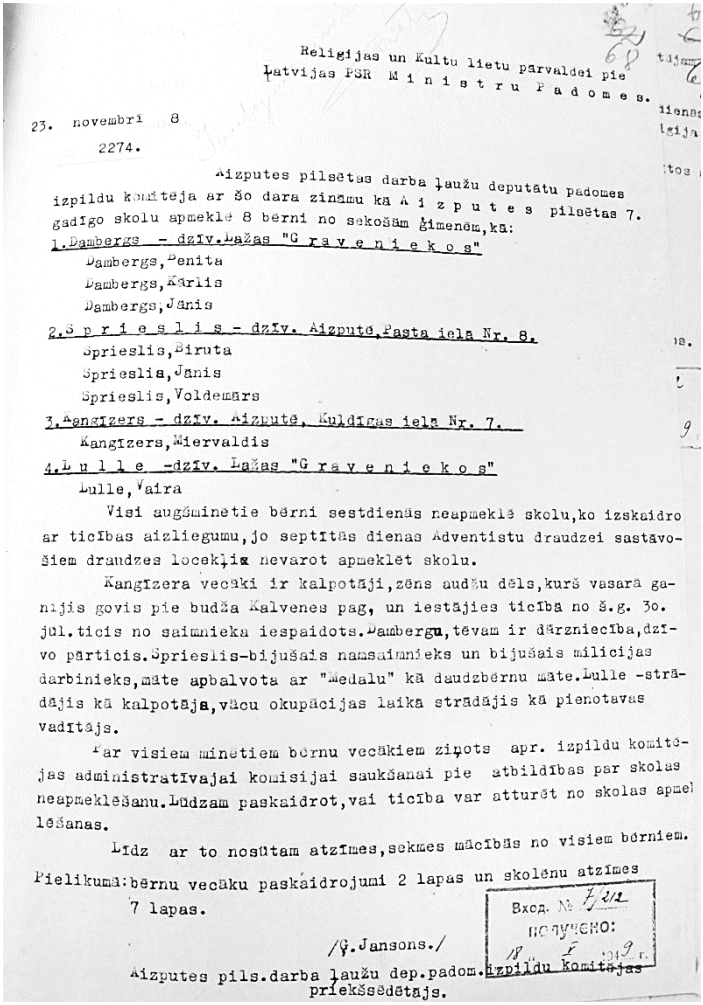

Reliģijas un Kultu lietu pārvaldei pie
Latvijas PSR M i n i s t r u P a d o m e s.

23. novembrī 8
2274.

Aizputes pilsētas darba ļaužu deputātu padomes izpildu komiteja ar šo dara zināmu kā A i z p u t e s pilsētas 7. gadīgo skolu apmeklē 8 bērni no sekošām ģimenēm,kā:

1.Dambergs - dzīv.Pažas "G r a v e n i e k o s"
Dambergs,Benita
Dambergs,Kārlis
Dambergs,Jānis

2.S p r i e s l i s - dzīv. Aizputē,Pasta ielā Nr. 8.
Sprieslis,Biruta
Sprieslis,Jānis
Sprieslis,Voldemārs

3.Kangizers - dzīv. Aizputē, Kuldīgas ielā Nr. 7.
Kangizers,Miervaldis

4.L u l l e -dzīv. Pažas "G r a v e n i e k o s"
Lulle,Vaira

Visi augšminetie bērni sestdienās neapmeklē skolu,ko izskaidro ar ticības aizliegumu,jo septītās dienas Adventistu draudzei sastāvošiem draudzes locekļiem nevarot apmeklēt skolu.

Kangizera vecāki ir kalpotāji,zēns audžu dēls,kurš vasarā ganījis govis pie budža Kalvenes pag, un iestājies ticībā no š.g. 30. jūl.ticis no saimnieka iespaidots.Dambergu,tēvam ir dārzniecība,dzīvo pārticis.Sprieslis-bijušais namsaimnieks un bijušais milicijas darbinieks,māte apbalvota ar "Medaļu" kā daudzbērnu māte.Lulle -strādājis kā kalpotāja,vācu okupācijas laikā strādājis kā pienotavas vadītājs.

Par visiem minetiem bērnu vecākiem ziņots apr. izpildu komitejas administratīvajai komisijai saukšanai pie atbildības par skolas neapmeklēšanu.Lūdzam paskaidrot,vai ticība var atturēt no skolas apmeklēšanas.

Līdz ar to nosūtam atzīmes,sekmes mācībās no visiem bērniem.

Pielikumā:bērnu vecāku paskaidrojumi 2 lapas un skolēnu atzīmes 7 lapas.

/Ģ.Jansons./

Aizputes pils.darba ļaužu dep.padom. izpildu komitejas priekšsēdētājs.

Вход. № 7212
ПОЛУЧЕНО:
18 XI 1948 г.

[1214] LVA, 1448. f., 1. apr., 46. l.,68. lp.

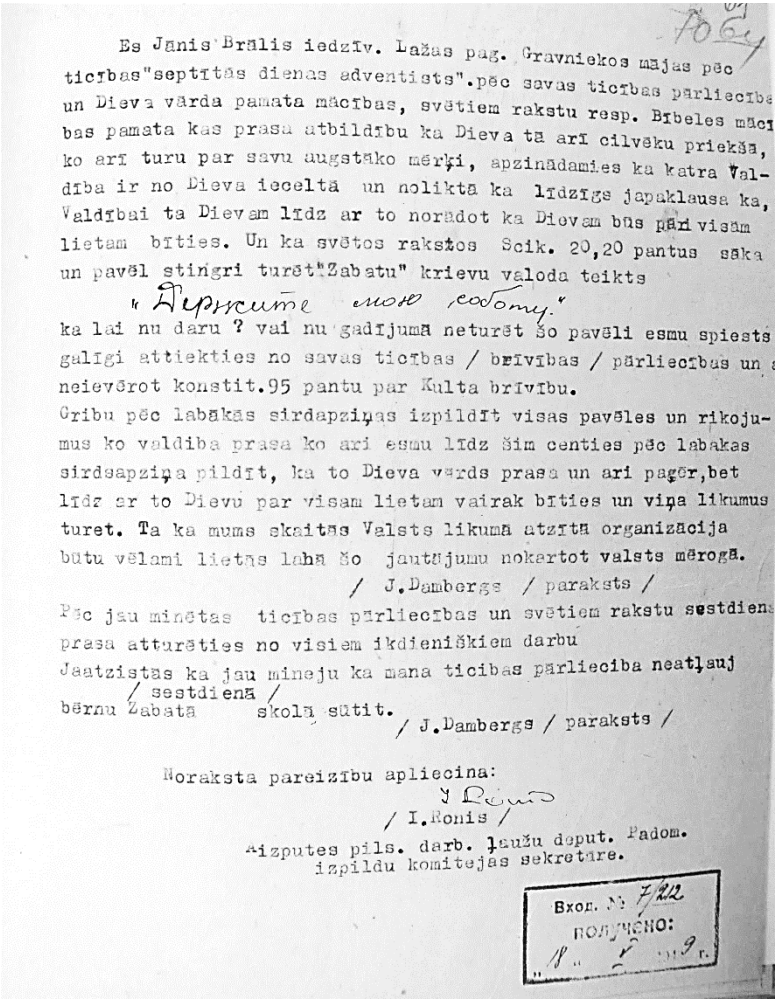

Es Jānis Brālis iedzīv. Lažas pag. Gravniekos mājas pēc ticības "septītās dienas adventists". pēc savas ticības pārliecība un Dieva vārda pamata mācības, svētiem rakstu resp. Bībeles mācības pamata kas prasa atbildību ka Dieva tā arī cilvēku priekšā, ko arī turu par savu augstāko mērķi, apzinādamies ka katra Valdība ir no Dieva iecelta un nolikta ka līdzīgs japaklausa ka, Valdībai ta Dievam līdz ar to norādot ka Dievam būs pāri visām lietam bīties. Un ka svētos rakstos Scik. 20,20 pantus saka un pavēl stingri turēt "Zabatu" krievu valoda teikts

« Держите мою субботу. »

ka lai nu daru ? vai nu gadījumā neturēt šo pavēli esmu spiests galīgi attiekties no savas ticības / brīvības / pārliecības un neievērot konstit. 95 pantu par Kulta brīvību.

Gribu pēc labākās sirdapziņas izpildīt visas pavēles un rikojumus ko valdiba prasa ko ari esmu līdz šim centies pēc labakas sirdsapziņa pildīt, ka to Dieva vārds prasa un ari pagēr, bet līdz ar to Dievu par visam lietam vairak bīties un viņa likumus turet. Ta ka mums skaitās Valsts likumā atzīta organizācija būtu vēlami lietas laha šo jautājumu nokartot valsts mērogā.

/ J. Dambergs / paraksts /

Pēc jau minētas ticības pārliecības un svētiem rakstu sestdienu prasa atturēties no visiem ikdieniškiem darbu

Jaatzistas ka jau mineju ka mana ticibas pārlieciba neatļauj / sestdienā / bērnu Zabatā skolā sūtit.

/ J. Dambergs / paraksts /

Noraksta pareizību apliecina:

/ I. Ronis /

Aizputes pils. darb. ļaužu deput. Padom. izpildu komitejas sekretāre.

Вход. № 7422
ПОЛУЧЕНО:
18 " 2 1949 г.

9. pielikums

VSDAS padomes pilnvarotā Ernesta Klotiņa 1948. gada 25. oktobra ziņojums Nr. 2325 RKLP pilnvarotajam LPSR par Dobeles draudzes lūgšanu nama saglabāšanu draudzes vajadzībām.[1215]

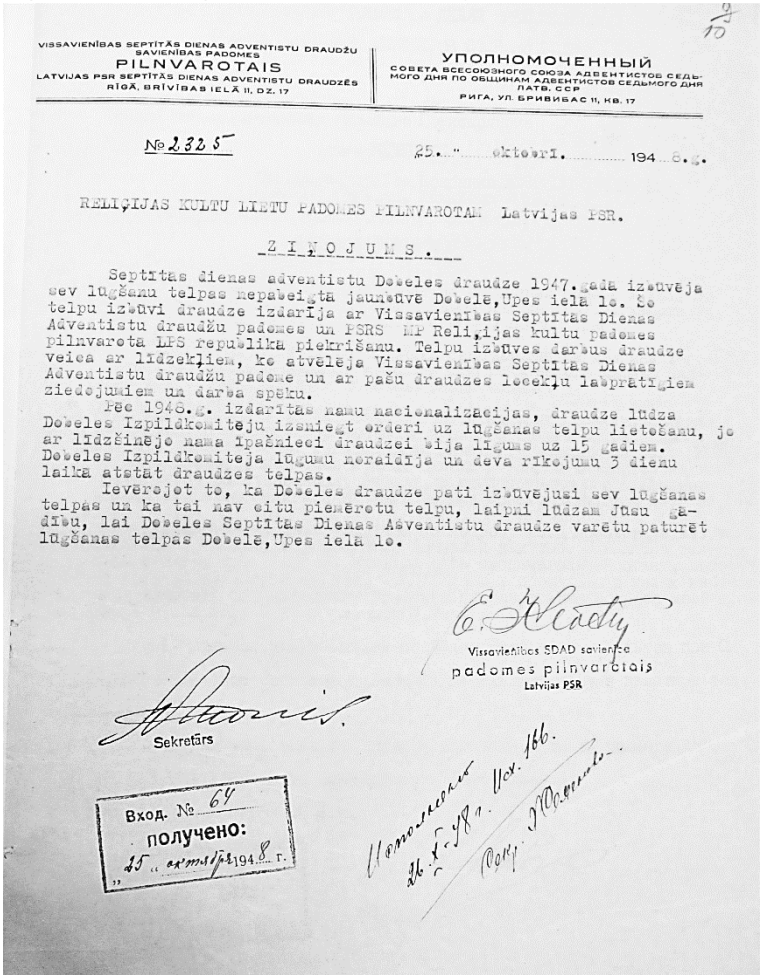

VISSAVIENĪBAS SEPTĪTĀS DIENAS ADVENTISTU DRAUDŽU SAVIENĪBAS PADOMES
PILNVAROTAIS
LATVIJAS PSR SEPTĪTĀS DIENAS ADVENTISTU DRAUDZĪŠ
RĪGĀ, BRĪVĪBAS IELĀ 11, DZ. 17

УПОЛНОМОЧЕННЫЙ
СОВЕТА ВСЕСОЮЗНОГО СОЮЗА АДВЕНТИСТОВ СЕДЬМОГО ДНЯ ПО ОБЩИНАМ АДВЕНТИСТОВ СЕДЬМОГО ДНЯ ЛАТВ. ССР
РИГА, УЛ. БРИВИБАС 11, КВ. 17

№ 2325 25. oktobrī. 1948. g.

RELIĢIJAS KULTU LIETU PADOMES PILNVAROTAM Latvijas PSR.

Z I Ņ O J U M S.

Septītas dienas adventistu Dobeles draudze 1947.gada izsūvēja sev lūgšanu telpas nepabeigtā jaunsūvē Dobelē,Upes ielā 1a. Šo telpu izsūvi draudze izdarīja ar Vissavienības Septītas Dienas Adventistu draudžu padomes un PSRS MP Reliģijas kultu padomes pilnvarotā LPS republika piekrišanu. Telpu izsūves darbus draudze veica ar līdzekļiem, ko atvēlēja Vissavienības Septītas Dienas Adventistu draudžu padome un ar pašu draudzes locekļu labprātīgiem ziedojumiem un darba spēku.

Pēc 1948.g. izdarītās namu nacionalizācijas, draudze lūdza Dobeles Izpildkomiteju izsniegt orderi uz lūgšanas telpu lietošanu, jo ar līdzšinējo nama īpašnieci draudzei bija līgums uz 15 gadiem. Dobeles Izpildkomiteja lūgumu noraidīja un deva rīkojumu 3 dienu laikā atstāt draudzes telpas.

Ievērojot to, ka Dobeles draudze pati izsūvējusi sev lūgšanas telpas un ka tai nav citu piemērotu telpu, laipni lūdzam Jūsu gādību, lai Dobeles Septītas Dienas Adventistu draudze varētu paturēt lūgšanas telpas Dobelē,Upes ielā 1a.

Vissavienības SDAD savienības padomes pilnvarotais
Latvijas PSR
Sekretārs

Вход. № 64
получено:
25 „ октября 1948 г.

[1215] LVA, 1448. f., 1. apr.., 21. l., 10. lp.

10. pielikums

Hugo Mednis (vēlāk aģents *Ērglis*) ar sievu Valdu.[1216]

[1216] "Hugo Mednis", *Kristīgā Balss*, Nr. 11, 1939, 1. jūnijs, 247. lpp.

Control of Religion in the LSSR: The Example of Baptists and the Seventh-Day Adventists (1945–1953)

This paper describes the control of religion in the LSSR during the time from 1945 until 1953, its structure and implementation by the example of small Christian denominations such Baptists and the Seventh-Day Adventists. This research is mainly based on the documents available in the State Archive of Latvia of the National Archive Latvia – documents of the Representative of the Council for the Affairs of Religious Cults of the USSR in the LSSR, the personal files of the clergy and the criminal cases of the KGB brought against the clergy. The article reveals not only the general problems encountered by the Christian denominations such as the wide range of restrictions on the exercise of freedom of conscience and a dependence on the *benevolence* of the Representative in solving the basic issues which determine the existence of a particular religious organisation, but also the specific problems encountered by Baptists and the Seventh-Day Adventists. The USSR attempted to model these Christian denominations, directly instructing them on both institutional matters and faith issues. Moreover, the Seventh-Day Adventist case illustrates that the Representative was involved not only in clergy matters, but also into the laymen's everyday life, e.g. by involving itself in solving school attendance issues during the Sabbath. Thus, the Representative and the KGB held *compromising* information on persons starting from their 1st grade in school.

Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā darbā ar tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam

B. hist. Marta Starostina
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas stipendiāte

Vissavienības akciju sabiedrība *Intūrists* (arī Padomju Sociālistisko Republiku Savienības (PSRS) Ministru Padomes (MP) Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes *Intūrists*, turpmāk – *Intūrists*) bija PSRS valsts iestāde, kas pildīja ar tūrismu saistītos uzdevumus – gan tūrisma infrastruktūras veidošanu, gan ceļojumu rīkošanu, gan noteiktu ceļojumu aizliegšanu.[1217] *Intūrists* izplatīja arī propagandu tūristu vidū, centās ietekmēt tos gan morāli, gan fiziski.[1218] Bija svarīgi apstrādāt ārzemju tūristu grupas, jo tās varēja gan celt, gan iedragāt PSRS reputāciju. 1966. gada PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrēts paredzēja, ka:

> "jebkura ļaunprātīga ceļošanas noteikumu pārkāpšana PSRS teritorijā no ārzemju tūristu un personu bez pilsonības, proti, bez noteiktas dzīvesvietas, puses, terminēta pārvietošanās no vietas uz dzīvesvietu vai vietu apmeklēšanas, kas nav tam paredzēta PSRS vīzās, atkāpšanās no ceļošanas maršruta, kas paredzēts ceļošanas dokumentos bez speciālās atļaujas, ja šīs personas iepriekš bijušas divreiz sodītas par šo noteikumu pārkāpšanu, sodāmas ar brīvības atņemšanu, kas nepārsniedz vienu gadu, vai labošanas darbiem līdzīgā periodā, vai sodu, kas nepārsniedz 50 rubļus."[1219]

[1217] LVA, 222. f., 1. apr., 17. l., 27. lp.
[1218] Jāņadēls, J. "Sakari", *Latvija,* Nr. 39, 1981, 19. novembris, 3. lpp.
[1219] Chabe Alexander. "Soviet Tourism: an Open Door to a Closed Society", *The Social Studies*, 1989, February, p. 57.

Intūrista darba organizācija un struktūra aplūkota jau iepriekš Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) Valsts drošības komitejas (VDK) zinātniskās izpētes komisijas rakstu 1. sējumā.[1220] Jāatzīmē tikai viens būtisks aspekts, ka, lai gan LPSR teritorijā aktivitātes veica *Intūrista* Rīgas nodaļa, kas, neskaitot Maskavas pakļautību, oficiāli pildīja Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas (LKP CK) – un formālāk arī LPSR MP – pavēles un rīkojumus, tomēr faktiski tā apkalpoja VDK uzdevumus un īstenoja tās intereses.[1221]

Apskata mērķis ir aplūkot atsevišķus piemērus par *Intūrista* Rīgas nodaļas saistību ar LPSR VDK un atklāt, kā VDK iespaidoja *Intūrista* darbību. Analīzē uzmanība pievērsta jautājumiem, kāpēc tūrisma joma bija PSRS valsts drošības jautājums, kuras tūristu grupas uzskatīja par bīstamām un kā VDK ietekmēja tūristus, paredzot tiem sarīkojumu izvēli, norisi un iznākumu.

Darbā izmantots Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīva (LVA) VAS *Intūrists* 222. fonda[1222] 1., 2., 3., 4., 5., 7., 9., 16., 18., 19., 21., 22., 25., 26., 27., 28., 29., 31., 32., 33., 35., 37., 39., 41., 44., 46., 47., 56. apraksts. 222. fonds satur lietvedības dokumentus, kas sniedz plaša apjoma informāciju par *Intūrista* darbinieku sniegtajām un saņemtajām atskaitēm, izdotajām un saņemtajām pavēlēm un veikto saraksti. Dokumenti sagatavoti mašīnrakstā krievu valodā, līdz ar to viegli lasāmi un saprotami. Darbā izmantoti arī tiesas lietu[1223] materiāli, kas atklāj *Intūrista* un VDK sadarbības formu un aspektus, veidojot piesegu. Analizējot tiesas lietu materiālus, var konstatēt, ka VDK vervējusi *Intūrista* darbiniekus, lai saņemtu informāciju no viņiem atskaišu formā par atsevišķām tūristu grupām un atsevišķiem cilvēkiem. Apskatīts arī Latvijas Nacionālā arhīva Personāla

[1220] Sk. Starostina, Marta. "Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības "Intūrists" Rīgas nodaļā darbā ar latviešu trimdas tūristiem (1957–1985)", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 241.–280. lpp.
[1221] LVA, 222. f., 1. apr., 56. l., 1.–3. lp.
[1222] LVA, 222. f., 1. apr., 1. l., 1. lp.
[1223] Lieta Nr. K30-459/10.

dokumentu valsts arhīva (PDVV) 282. fonds Valsts A/s *Viesnīca Latvija*,[1224] kas satur datus par *Intūrista* viesnīcas personālu. Minētais fonds sastāv no diviem aprakstiem. Pirmais apraksts (1959–1997) satur 492 lietas, bet otrajā aprakstā ir 73 lietas. Izpētes nolūkos, ievērojot atpazīstamības aspektu, kā piemēri izvēlētas Zanes Rozenbergas,[1225] Vernera Lukomeša,[1226] Elzas Tiltiņas[1227] un Viļņa Straumes[1228] lietas. Minētie dokumenti lielākoties ir krievu valodā mašīnrakstā vai rokrakstā, taču pieejami dokumenti arī latviešu valodā rokrakstā. Tāpat izmantots arī PDVA 3406. fonds par *Intūrista* viesnīcas tipa pansionātu *Rīgas Jūrmala*,[1229] kas ietver viesnīcas personāla lietas par laikposmu no 1960. līdz 1961. gadam, tomēr, neraugoties uz nelielo laika periodu, dokumenti labi ilustrē darbinieku panākumus "valsts drošības" jautājuma risināšanā. Materiāli pārsvarā ir krievu valodā rokrakstā, taču atsevišķi teksti ir arī krievu valodā mašīnrakstā. Visbeidzot izmantots arī LVA PA-101. fonds,[1230] kurā atrodas slepenās sarakstes dokumenti, LKP CK Aģitācijas un propagandas daļas lietas, Partijas orgānu nodaļas lietas un citi dokumenti, kas visi kopā satur atsevišķas norādes, kuras papildina *Intūrista* dokumentāciju un ieskicē VDK darbību. Darbā izmantots 37. apraksta 129. lieta, 37. apraksta 131. lieta, 37. apraksta 134. lieta, 39. apraksta 119. lieta, 49. apraksta 105. lieta un 51. apraksta 122. lieta. Materiāli ir krievu un latviešu valodā mašīnrakstā.

Pētījuma ietvaros veiktas intervijas. Vienu sniedza *Intūrista* gide tulce, Latvijas komitejas kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs (*Kultkoms* – cita VDK piesegstruktūra) Jaunatnes sekcijas biroja priekšsēdētāja[1231] Zane Rozenberga, kura darbojās ar trimdas

---

[1224] PDVA, 282. f.*,* 1959.–2003. l., 30. lp.

[1225] PDVA, 282. f., 1. apr., 112. l., 157.–163. lp. Zane Rozenberga, dzimusi 1944. gadā – tulkotāja un rakstniece.

[1226] PDVA, 282. f., 1. apr., 111. l., 63.–70. lp.

[1227] PDVA, 282. f., 1. apr., 96. l., 41.–63. lp.

[1228] PDVA, 282. f., 1. apr., 130. l., 167.–178. lp.

[1229] PDVA, 3406. f., 2. apr., 18. l., 1.–146. lp.

[1230] Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīva Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas fonds Nr. PA-101 (LVA, PA-101. f.).

[1231] "No debatēm", *Dzimtenes Balss,* 1971, 2. decembris; Briede-Bulāvinova, Vija. "Latvijas komitejā kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs", *Dzimtenes Balss*, 1971, 25. novembris.

latviešiem. Otrs intervētais bija Bonifācijs Daukšts – vēsturnieks, diplomāts, literāts un publicists. Izmantota arī PSRS un trimdas latviešu prese, piemēram, no vienas puses, *Dzimtenes Balss*,[1232] *Padomju Jaunatne*[1233] un, no otras puses, *Latvija Amerikā*,[1234] *Brīvība*,[1235] *Laiks*,[1236] *Latvija*.[1237] Šie periodiskie izdevumi sniedz divus pretējus viedokļus padomju tūrisma, *Intūrista* un VDK jautājumos, kā arī ir attiecīgā laika liecība.

Līdz ar Latvijas okupāciju un prettiesisko inkorporāciju PSRS mainījās visa tūrisma struktūra, tā kļuva par ideoloģijas un propagandas līdzekli. PSRS negribēja pieļaut, lai tajā un PSRS ietekmes zonu valstīs esošās personas sastaptos ar citādām nekā PSRS oficiālās ideoloģijas sludinātajām idejām. Saskaroties PSRS un ārvalstu idejām, varētu tikt iedragāts *tautas demokrātijas* [1238] valstu stāvoklis PSRS. Lai to novērstu, bija rūpīgi jāseko tam, ko tūristi centās ievest PSRS, un tajā paša laikā bija jārūpējas par to, ko tūristi uzzināja vai varētu uzzināt par PSRS.

Šodien *Intūrista* čekistiskās saknes un saistība par PSRS valsts drošības iestādēm ir teju vispārzināms fakts, kas nav īpaši jāpierāda – pat publicētājā LPSR VDK 1988. gada tālruņu grāmatā atrodami attiecīgi *Intūrista* viesnīcu tālruņu numuri, bet, protams, nav citu LPSR viesnīcu tālruņu numuru –, taču ilustrācijai var norādīt kādu avotu, kas par to liecina. Piemēram, okupēto Latviju var salīdzināt ar citiem PSRS apgabaliem, jo VDK rīcības metodes visā PSRS teritorijā bija līdzīgas, turklāt nav pamata domāt, ka pierobežā, kāda bija LPSR, šīs metodes būtu liberālākas vai maigākas.

> "VAS aģentūra *Intūrists* Toljati p[ilsētā] tāpat kā citas aģentūras un nodaļas KPFSR teritorijā bija padotas KPFSR Ministru Padomes

[1232] Sk. "Arods – "Intourist" – gids", *Dzimtenes Balss*, Nr. 1., 1970, 1. janvāris, 4. lpp.
[1233] Veldere, V. "25 gados – 2 miljoni", *Padomju Jaunatne*, Nr. 228, 1980, 28. novembris, 3. lpp.
[1234] Sk. "Čekas ausis Latvijas viesnīcās", *Latvija Amerikā*, Nr. 38, 1999, 18. septembris, 15. lpp.
[1235] Sk. "Kas tagad vada čeku Latvijā?", *Brīvība*, Nr. 5., 1967, 1. maijs.
[1236] Sk. Lešinskis, Imants. "Kalpības gadi", *Laiks*, 1980, 19. jūlijs.
[1237] Sk. "Čeka cīņu pret latviešiem turpina. Politisko bēgļu ietekme rada briesmas." *Latvija,* 1964, 11. janvāris, 6. lpp.
[1238] LVA, 222. f., 1. apr., 1. l., 21. lp.

> Galvenajai ārzemju tūrisma pārvaldei, kas koordinēja to darbību republikas līmenī. Sistēmas vadībā bija PSRS Ministru Padomes Galvenā tūrisma pārvalde, kas noteica pamatvirzienus ārzemju tūrisma attīstībai. Šī struktūra nebija noslēgta tikai centrālās organizācijas ietvaros un tai padoto iestāžu tīklā. Tā, VAS aģentūra *Intūrists* Toljati p[ilsētā] bija savstarpēji cieši saistīta ar reģionālajām varas institūcijām un pirmām kārtām bija padota tieši tām, saskaņojot savas darbības ar Kuibiševas apgabala VDK pārvaldi, PSKP [apgabala komiteju], apgabala [izpildkomiteju], PSKP [pilsētas komiteju] un [pilsētas izpildkomiteju].”[1239]

Šeit iederas garāks citāts no Leonīda Maksimenko raksta par Liona Feihtvangera un citu ārvalstu literātu tūrismu staļiniskajā PSRS, kas atklāj, kādas tad ir *Intūrista* saknes pašā okupētājvalstī:

> Šodien varētu rasties jautājums: kāpēc operatīvi čekistiskā ārzemju rakstnieku apkalpošana bija uzticēta *Intūristam*, bet ne [Padomju rakstnieku savienības] ārzemju komisijai, [Vissavienības komitejai kultūras sakariem ar ārzemēm] vai [KPFSR Izglītības tautas komisariātam]? Tāpēc ka [trīsdesmito] gadu vidū *Intūrists* atradās totālā [Valsts drošības tautas komisariāta] pārziņā. Legalizētā čekistiskā struktūra apkalpoja prominentos ārzemju viesus – reālos un izdomātos, tādus kā Samuila Maršaka misteru Tvisteru [Твистер Самуила Маршака – krievu valodā], vācu cirka impresāriju no Grigorija Aleksandrova kinofilmas *Cirks* vai Mihaila Bulgakova Volandu ar pavadoņu grupu. Pats Meistars un viņa romāna varonis nokļuva citas institūcijas – PSRS Iekšlietu tautas komisariāta Galvenās valsts drošības pārvaldes Ceturtās daļas ceturtās nodaļas, bet čekistu žargonā: “4 отд. СПО ГУГБ НКВД СССР” – pārziņā.
>
> Tā paša 1934. pirmspērkona gada 15. jūlijā citā politbiroja lēmumā par *Intūristu* sevišķi bija atzīmēts, ka *Intūrista* plānu apstiprina VK(b)P CK [Kultūras un ļeņinisma propagandas nodaļa]. Turklāt piedāvāja
>
> “pievērst sevišķu uzmanību gidu darba kvalitātei, nodrošināt ekskursijās ar intūristiem tulkošanu, izsmeļošus un politiski izturētus paskaidrojumus”. *Strana Sovetov* [Страна Советов – krievu valodā]

[1239] Кирсанова, Ирина. “Организация экскурсионной работы с советскими гражданами и иностранными туристами в 1960–1980-е гг. (на примере Куйбышевской области)”, *Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия История. Международные отношения*, 2015, № 2, том 15, с. 117–118.

galvenais redaktors nosvītroja nereālistisko iniciatīvu: "12. Un nekavējoties atcelt visās sistēmās dzeramnaudas pieņemšanu."[1240] 1935. gada 4. oktobrī, pēdējā Henriha Jagodas Lubjankas vadības gadā, politbirojs fiksēja sekojošo: "Uzticēt VDTK pārbaudīt speciāli *Intūrista* darbību, kas saistīta ar mūsu rūpnīcu un fabriku rādīšanu." Turpmāk Volands, Andrē Žids, Lions Feihtvangers bija jāsagaida atbilstošā veidā, sagatavotiem, izrādot rūpnīcas un fabrikas un nodrošinot tiesības apdāvināt ar dzeramnaudu.

Pēc Jagodas, bet pēc tam arī Ježova atcelšanas jaunais tautas komisārs Lavrentijs Berija vienā no savām pirmajām likumdošanas iniciatīvām iebilda pret plāniem formāli nodot *Intūristu* VDTK sistēmā. 1938. gada 7. decembrī viņš dod padomu Staļinam un Molotovam: "*Intūrista* padotības VDTK nodošanas fakts viennozīmīgi kļūs zināms ārvalstīs. Kapitālistiskās tūrisma firmas un naidīgi mums noskaņotā prese šo faktu pacentīsies izmantot, lai sāktu kaitēšanos *Intūrista* pārstāvniecību sakarā, sāks tās saukt par VDTK filiālēm un šādā veidā apgrūtinās normālu darbu, turklāt ar provokācijām atbaidīs personas, kas [cēlušās] no sīkburžuāzijas un inteliģences, no braucieniem uz PSRS. Vadoties no minētajiem apsvērumiem, uzskatu par lietderīgu *Intūristu* izņemt no VDTK pārziņas." Staļins atbalstīja reālistisko Berijas priekšlikumu: "Biedriem Molotovam, Mikojanam. Šķiet, b. Berijam ir taisnība. Varētu nodot *Intūristu* [Ārējās tirdzniecības komisariātam]. J. Staļins. 10/I – 39. g."[1241]."[1242]

Ārzemju tūrisma lomu apliecina viesnīcā *Latvija* notikušās sarunas LPSR MP Ārzemju tūrisma pārvaldes seminārā, kurā VDR ceļojumu biroja direkcijas galvenais pārstāvis PSRS Jevgeņijs Miskevičs sniedza īsu ieskatu tūrisma sakaros. Par tūrisma attīstības niansēm runāja arī Arodbiedrību republikāniskās padomes nodaļas vadītājs

[1240] РГАСПИ. Ф. 17. Оп. 163. Ед. хр. 1029. Лл. 11, 13.
[1241] РГАСПИ. Ф. 17. Оп. 163. Ед. хр. 1207. Лл. 70—72.
[1242] Максименков, Леонид. "Очерки номенклатурной истории советской литературы. Западные пилигримы у сталинского престола (Фейхтвангер и другие)", *Вопросы литературы*, 2004, № 2, № 3. Pieejams: http://ricolor.org/history/rsv/good/lit/

Vladimirs Baranovskis,[1243] *Intūrista* direktora vietniece Alla Lūse[1244] u. c.[1245]

Lai izprastu tūrisma specifiku, jāmin, ka ārvalstniekam okupētajā Latvijā bija aizliegts apmeklēt gandrīz visas vietas, izņemot Rīgu, vēlāk bija atļauts apmeklēt no Rīgas atdalīto jauno pilsētu Jūrmalu un Siguldu. Saistībā ar ierobežojumiem daudzi tūristi nereti izrādīja neapmierinātību. Tā sabiedriskais darbinieks un darījumu aprindu pārstāvis Amerikas Savienotajās Valstīs (ASV) Herberts Rozenbergs sarunās, kuras notika citās VDK piesegstruktūrās – Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejā un Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrībā –, izteica kritiskas piezīmes par *Intūrista* sniegto pakalpojamu kvalitāti.[1246] Ja tūrists patstāvīgi bija nolēmis kaut kur doties vai arī kā citādi pārkāpis tūristu uzturēšanās noteikumus, tad viņam draudēja izraidīšana. Tūristi, kuru uzturēšanās PSRS vairs

[1243] 1950. gadā VEF frēzētājs, stahanovietis. 1957. gadā LĻKJS CK Aģitācijas un propagandas daļas vadītāja vietnieks. Laikā no 1975. līdz 1979. gadam Latvijas Republikāniskās arodbiedrību padomes Ārzemju tūrisma nodaļas vadītājs. Deviņdesmitajos gados Stokholmas starptautiskā miera pētniecības institūta speciālists Krievijas jautājumos. Cilvēks ar šādu vārdu un uzvārdu pēc okupācijas 1940. gada jūlijā iecelts policijas palīgdienestā Demenes pagastā. "Jauni policijas palīgi", *Daugavas Vēstnesis*, Nr. 156, 1940, 10. jūlijs; Klints, A. "Darba veltes Padomju Latvijas 10. gadadienai. Ražo arvien vairāk un labāk", *Padomju Jaunatne*, 1950, 19. jūlijs; "Ievērojama apspriede VEF", *Cīņa*, 1950, 4. augusts; *Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija dekrēts*, 1957, 26. oktobris; Bērziņš, V. "Ceļošanas prieks", *Zvaigzne*, 1975, 20. decembris; "Tūrisma padomju variants", *Latvija*, 1977, 27. augusts; "Rietumi atbalstīja un atbalstīs Jeļcinu", *Diena*, 1993, 17. novembris. *Red. piez.*

[1244] LPSR Augstākās Padomes Prezidijs 1979. gadā ar *Dekrētu par Latvijas PSR nopelniem bagātās kultūras darbinieces goda nosaukuma piešķiršanu biedrei A. Lūsei* apbalvoja Allu Lūsi kā Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas nodaļas pārvaldnieka vietnieci "par nopelniem ārzemju tūrisma attīstība". Sniegusi vairākas intervijas *Dzimtenes Balsij*, kā arī citiem laikrakstiem. *Cīņa*, 1979, 13. aprīlis; "Atskatoties...", *Dzimtenes Balss*, 1971, 1. janvāris; ""Inturistu" jubilejā suminot", *Dzimtenes Balss*, 1979, 12. aprīlis; Veldre, V. "25 gados – 2 miljoni", *Padomju Jaunatne*, Nr. 228, 1980, 28, novembris. *Red. piez.*

[1245] Veldre, V., 25 gados – 2 miljoni. *Padomju Jaunatne*, Nr. 228, 1980, 28. novembris, 3. lpp,

[1246] LVA, 222. f., 1. apr., 2. l., 4. lp.

nebija vēlama, tika izsūtīti ar milicijas palīdzību, nepieciešamības gadījumā izraidīšanas materiālus noformēja arī VDK.[1247]

Vēl, lai izprastu tūrisma organizēšanas specifiku, jāņem vērā būtisks aspekts, kas bija nepieciešams sekmīgai VDK darbībai, – tā bija nepieciešamība atmaskot *pretpadomju propagandas* izplatīšanu. Lai to paveiktu, gidiem bija jāizzina tūristu viedoklis par ekskursijām un tajās minēto informāciju. Tad tūristu fiksētie viedokļi bija uzskaitīti un sagrupēti. Par *pretpadomju* uzskatiem tika atzīti visi, kas atšķīrās no PSRS nostādnēm veselības aprūpes, kultūras un ekonomikas jomā un kas pauda, ka kapitālistiskajās valstīs ir labāk. Gidi centās atspēkot tūristu izteiktos atšķirīgos viedokļus vai iebildumus par gidu minēto informāciju, pamatojot savu viedokli ar faktiem, kas it kā atbilda īstenībai, bet nereti bija izrauti no konteksta.[1248]

PSRS interesēs ietilpa arī brīvi konvertējamas valūtas ieplūšana, bet saistībā ar to pastāvēja spekulācijas riski.[1249] Lai iegūtu ārzemju valūtu, bija jānodrošina speciāli *Intūrista* veikali – vietas, kur pārdot tūristiem interesējošus suvenīrus, pārtikas preces un sadzīves piederumus. Tas bija būtiski arī tāpēc, ka šādā veidā mēģināja popularizēt PSRS dzīves kvalitāti un slēpt bēdīgo PSRS pārtikas preču apgādes un vieglās rūpniecības ekonomikas stāvokli. Faktiski šādā veidā atspēkoja *maldus par preču deficītu*. [1250]

Lai gan pastāvēja daudzi aizliegumi attiecībā uz fotografējamiem objektiem, tomēr reizē fotografēšana atbilda PSRS interesēm, jo šādā veidā atbilstoši instruēti tūristi varētu parādīt LPSR *īstenību* arī saviem radiem un draugiem. Ievērojot minēto, bija svarīgi nodrošināt tūristiem fotogrāfiju attīstīšanas iespējas, kā arī citus ar fotografēšanu saistītus pakalpojumus, līdz pat iespējai nomāt fotoaparātus.[1251] Vienlaikus tas nozīmēja, ka bija rūpīgi jāuzrauga, ko ārvalstnieki fotografē. Gidi nereti atskaitēs minējuši, ka tūristi nepievērš uzmanību gida stāstītajam, fotografē objektus, kurus ekskursijā nav paredzēts fotografēt. Piemēram, par tūristiem no ASV –

[1247] LVA, 222. f., 1. apr., 5. l., 26. lp.
[1248] LVA, PA-101. f., 37. apr., 129. l., 40. lp.
[1249] LVA, 222. f., 1. apr., 41. l., 22. lp.
[1250] LVA, 222. f., 1. apr., 1. l., 26. lp.
[1251] LVA, 222. f., 1. apr., 2. l., 26. lp.

Robertu Balodi un Annu Judoviču, kas ieradās Rīgā un Jūrmalā, – atskaitē minēts, ka šo laiku viņi centās izmantot, lai

> "dabūtu tendenciozus materiālus par padomju īstenību – fotografējot miskastes, pussagruvušas būves".[1252]

Līdzās fotografēšanas kontrolēšanai bija jāseko tam, ko tūrists ieveda, sevišķi tas attiecās uz žurnāliem, grāmatām, laikrakstiem, kam viņš mēģināja tos nodot un ar ko viņš atvestā sakarā apspriedās. Šī *pretpadomju propagandas* literatūra nereti bija atstāta autobusos, viesnīcās[1253] u. tml. PSKP šādu lasāmvielu uzskatīja par bīstamu, tādēļ *Intūrista* darbiniekiem, kas bija ieguvuši ārzemju literatūru, tā bija obligāti jānodod attiecīgās viesnīcas direktoram, lai to nodotu *vietējās pārvaldes orgāniem*.[1254]

Tūristam nepieļaujama darbība bija vēlme aprunāties ar parastiem PSRS iedzīvotājiem un uzzināt viņu viedokli par situāciju valstī. Šādu rīcība bija

> "imperiālistisko zemju spiegošanas centru izvērstā graujošā darbība pret Padomju Savienību, tai skaitā arī pret Padomju Latviju. [..] Viens no šiem graujošās darbības veidiem bija ideoloģiskā diversija, mēģinot mūsu sabiedrībā atrast un ietekmēt morāli un politiski nenobriedušus cilvēkus."[1255]

PSRS VDK uzskatīja, ka šim nolūkam kapitālistisko valstu izlūkdienesti "jo plaši izmanto latviešu emigrantu barvežus", kas iesūta graujošus *pretpadomju propagandas* materiālus. Lai laikus konstatētu draudus PSRS, VDK veica profilaktisko darbu, lai atklātu *politiski nenobriedušus* cilvēkus ar vāju raksturu, kas būtu spējīgi veikt noziegumus pret valsti.[1256] Viņu ietekmēšanu sāka vēl pirms brauciena uz okupēto Latviju, sūtot viņiem atbilstoša satura literatūras darbus,

[1252] LVA, 222. f., 1. apr., 25. l., 33. lp.
[1253] LVA, 222. f., 1. apr., 2. l., 2. lp.
[1254] LVA, 222. f., 1. apr., 2. l., 2. lp.
[1255] "Čeka cīņu pret latviešiem turpina. Politisko bēgļu ietekme rada briesmas", *Latvija.* Nr. 1., 1964, 11. janvāris, 6. lpp.
[1256] LVA, 222. f., 1. apr., 2. l., 2. lp.

demonstrējot kinofilmas, diapozitīvus, plates, piegādājot VDK izdevumus kā laikrakstu *Dzimtenes Balss*,[1257] cenšoties demonstrēt

> "Padomju tautas sociālekonomisko un kultūras sasniegumu propagandu ārpus PSRS un antipadomju spēku atmaskošanu latviešu nacionālistiski ideoloģiskajos centros".[1258]

Tātad nozīmīgākie ar tūrismu saistītie jautājumi bija tūristu pārvietošanās, viņu izteiktie viedokļi, tas, ko viņi ieveda PSRS un centās izvest ārpus tās, arī tas, kādu informāciju viņi varētu paust ārpus PSRS.

Turpmāk aplūkošu trimdas latviešu tūristu grupas, sniedzot skaidrojumu, kādēļ PSRS totalitārais un autoritāri birokrātiskais režīms saskatīja šajās grupas bīstamību PSRS.

Jānorāda, ka ne visas tūristu grupas vērtēja kā bīstamas valsts drošībai. Tūristi no *sociālistiskās nometnes* valstīm, īpaši PSRS satelītvalstīm, varēja salīdzinoši brīvāk ceļot, apmesties ne tikai *Intūrista* viesnīcās, bet arī citviet – kempingos, pansionātos un pat PSRS iedzīvotāju mājokļos.[1259] Savukārt tūristus no kapitālistiskajām valstīm[1260] uzraudzīja daudz stingrāk. Tas skaidrojams ar to, ka valdīja politiskā spriedze un propagandas sacensība, piemēram, tūrists no kapitālistiskās valsts pēc PSRS apmeklējuma varēja paust informāciju, kas bija vai nu nevēlama PSRS, vai pat tika uzskatīta par slepenu informāciju un kas varēja būt pat dokumentēta. Tomēr kapitālistisko valstu tūristus arī vērtēja dažādi. Kapitālistisko valstu tūristi tika dalīti atkarībā no tā, vai ceļoja viens[1261] vai arī grupā.[1262] Tāpat izdalīja grupas, kur bija trimdas latvieši *(tūristi-emigranti*, kā tos apzīmēja PSKP un PSRS VDK*[1263]*) un viņu bērni,[1264] skolēni un jaunieši,[1265] kā arī delegācijas.[1266] Iedalījumā ņēma vērā arī vecuma grupu. Tāpat tūristu

[1257] LVA, 222. f., 1. apr., 2. l., 27. lp.
[1258] LVA, PA-101. f., 49. apr.,105. l., 26. lp.
[1259] LVA, 222. f., 1. apr., 47. l., 82. lp.
[1260] LVA, 222. f., 1. apr., 47. l., 15–16. lp.
[1261] LVA, 222. f., 1. apr., 5. l., 10. lp.
[1262] LVA, PA-101. f., 182. apr., 55. l., 7.–10. lp.
[1263] LVA, PA-101. f., 37. apr., 134. l., 25. lp.
[1264] LVA, 222. f., 39. apr., 1. l., 4. lp.
[1265] LVA, PA-101. f., 122. apr., 51. l., 69.–70. lp.
[1266] LVA, PA-101. f., 131. apr., 37. l., 6. lp.

apkalpošana atšķīrās no tā, ar kādu transportlīdzekli, piemēram, kruīza kuģi,[1267] autobusu[1268] vai lidmašīnu,[1269] tūristi ieradās. Atšķirīga pieeja bija arī pret tūristiem atkarībā no to uzturēšanās laika – no vienas dienas,[1270] pāris dienām,[1271] līdz trim nedēļām,[1272] līdz vienam mēnesim.[1273] Katrai no šīm tūristu grupām bija izstrādāta sava pieeja, un katru no tām PSRS centās izmantot savu mērķu labā.

Nozīmīgākā tūristu grupa bija trimdas latvieši. Jāmin, ka *Intūrista* darbības sākumposmā trimdas latviešu tūristi vispār netika īpaši izcelti vai izdalīti,[1274] vēlāk tie ziņojumos parādās biežāk. Trimdas latvieši ceļoja pat atsevišķās grupās vai arī ieceļoja kopā ar vācbaltiešiem jeb baltiešiem, jeb PSKP terminoloģijā – *Baltijas vāciešiem*.[1275] *Intūrista* darbības beigu posmā trimdas latvieši ieguva citu apzīmējumu – *etniskie tūristi*,[1276] un to skaits atkal netika atsevišķi izdalīts. Trimdas tūristus vēl dalīja sīkāk atbilstoši vecuma grupām. Nošķīra bērnus un jauniešus jeb skolēnu un studentu grupas.[1277] Šīs grupas bija nozīmīgas, jo tā bija jaunā paaudze, kas bija jāpārliecina būt lojālai vai vismaz pozitīvi, vai vismaz pielaidīgi neitrāli noskaņotai pret PSRS. Ar šo grupu tika veikts iespaidīgs darbs gan no PSRS, gan no iebraukošo valstu puses.

Atsevišķi izdalītas bija arī tūristu delegācijas, kas ieradās, gan saimniecisku, gan politisku, gan arī ekonomisku mērķu vadītas. Delegācijas izceļas ar to, ka viņu izteiktais viedoklis vēlāk tika asi kritizēts abās *nometnēs*. PSRS īpaši centās pievērst uzmanību delegācijām, kas atzinīgi novērtēja tām rādīto un stāstīto par PSRS dzīves lielajiem notikumiem.[1278] Darba efektivitāti ar šo grupu apliecina piemērs ar trimdas latviešu grupu. Salīdzinājumam, krietni

[1267] LVA, 222. f., 1. apr., 24. l., 4. lp.
[1268] LVA, PA-101. f., 119. apr., 39. l., 24.–25. lp.
[1269] LVA, 222. f., 1. apr., 44. l., 12. lp.
[1270] LVA, 222. f., 1. apr., 25. l., 1. lp.
[1271] LVA, 222. f., 1. apr., 28. l., 80. lp.
[1272] LVA, 222. f., 1. apr., 4. l., 88. lp.
[1273] LVA, 222. f., 1. apr., 9. l., 2. lp.
[1274] LVA, 222. f., 1. apr., 2. l., 1. lp.
[1275] LVA, 222. f., 1. apr., 28. l., 94.–96. lp.
[1276]LVA, 222. f., 1. apr., 47. l., 18. lp.
[1277] LVA, 222. f., 1. apr., 24. l., 23. lp.
[1278] LVA, 222. f., 1. apr., 29. l., 5. lp

rupjāk VDK rīkojās formāli neatkarīgajā Somijas Republikā, piemēram, 1973. gada 4. jūlijā, faktiski izdarot spiedienu uz Somijas valdību, tika panākts, ka policija arestē brīvo valstu Pasaules baltiešu apvienības delegāciju Helsinkos, no tiem – Uldi Gravu, dzimušu 1938. gadā, no ASV, Paulu Reinhardu no Apvienotās Karalistes, Imantu Freimani, dzimušu 1921. gadā, no Šveices Konfederācijas.[1279] Minētās personas bija ieguvušas akreditēta žurnālista statusu, līdz ar to arī piekļuvi delegātu, žurnālistu un delegāciju izvietojuma sarakstiem, kā arī tiesības piedalīties sanāksmju sēdēs, pieņemšanā un preses konferencēs. Viņi izplatīja Vispasaules apvienoto baltu memorandu, kā arī gatavojās publiski uzstāties *Baltu preses konferencē*.[1280] Preses konferences dienā visus deviņus trimdas tūristus apcietināja un ievietoja vieninieku kamerās,[1281] turklāt pēc atbrīvošanas ar viņiem nekautrējās tieši tikties VDK rezidentūras vadītājs Somijā Aleksandrs Krahens, Mihaila dēls, kura amats piesegstruktūrās bija PSRS vēstniecības 2. sekretārs.[1282]

Neraugoties uz dažādiem iespējamiem sarežģījumiem, tūristu delegācijas tomēr bija daudz vieglāk kontrolēt nekā atsevišķus tūristus. Tūristi individuāli ieradās, piemēram, no ASV, Apvienotās Karalistes, Zviedrijas Karalistes, Japānas, Austrālijas, Grieķijas un Kolumbijas. Tie bija cilvēki no dažādiem sabiedrības slāņiem, ar dažādu profesionālu sagatavotību, politiskajiem uzskatiem.[1283] Nereti, lai novērstu šo tūristu iniciatīvu ceļot patstāvīgi, viņi tika pievienoti tūristu grupām.[1284] Darbs ar katru atšķirīgo tūristu grupu pamatojās uz iepriekš izstrādātu metodoģiju – noteikumiem, instrukcijām, pavēlēm un lēmumiem.

Analizējot VDK un *Intūrista* uzdevumus, var konstatēt to sakritību, piemēram, pretizlūkošanas darbībā, kas bija VDK 2. daļas kompetence, izlūkošanas darbībā, kas bija VDK 1. daļas kompetence,

---

[1279] "23. jūlija deklarācija apliecināta vēlreiz", *Laiks,* 1975, 6. augusts.
[1280] LVA, PA-101. f., 37. apr., 134. l., 28. lp.
[1281] LVA, PA-101. f., 37. apr., 134. l., 28. lp.
[1282] Grava, Uldis, "Čekai neveicas, Ulda Gravas pēdējā vēstule no Stokholmas, lasāma pēc raksta Kas notika Helsinkos", *Austrālijas Latvietis*, Nr. 1187, 1973, 27. jūlijs, 4., 10. lpp.
[1283] LVA, PA-101. f., 37. apr., 134. l., 18.–19. lpp
[1284] LVA, 222. f, 31. apr., 1. l., 102. lp.

kā arī operatīvā darbība. Igaunijas pētnieki norāda uz *Intūrista* pakļautību VDK 2. daļai:

> "Vairāk ir zināms par 2. daļas darbību, kura bija atbildīga par pretizlūkošanu. Starp dažādām šīs struktūras funkcijām bija ārzemnieku uzraudzība Igaunijas teritorijā, tāpat kā ar VDK saistītajām [*KGB-affiliated* – angļu val.] *Intūrista* un *Sputņika* tūrisma organizācijām, kas atļāva un organizēja padomju pilsoņu ceļojumus uz ārzemēm."[1285]

Piemēram, LPSR VDK 2. daļas 2. nodaļas operatīvais virsnieks Voldemārs Vladimirs Trofimovs strādāja VDK no 1974. gada līdz 1991. gadam, risināja jautājumus par ārzemniekiem, regulāri kontaktējās ar *Intūrista* darbiniekiem, viņš aizpildīja vervēšanas kartītes, kuras parakstīja arī VDK darbinieks Leons Klimovičs; *Intūristā* Trofimovam *uz sakariem* bija rezidents, VDK ārštata darbinieks Vladislavs Svarinskis, kas agrāk bija bijis apakšpulkvedis LPSR VDK Rīgas rajona nodaļā, bet kā rezidents-inspektors *Intūristā*; Trofimovs apgalvo, ka Svarinskim kā rezidentam bija ne mazāk kā desmit aģentu.[1286]

Analizējot tās VDK darbības, kas saistītas ar ārzemju tūristiem, no 11 par pretizlūkošanu atbildīgām nodaļām īpaši izceļamas šādas nodaļas. 1. nodaļas kompetence bija ārvalstu spiegu izstrāde, un tā pārbaudīja, vai aizdomīgais tūrists varētu būt spiegs. 2. nodaļa uzraudzīja ārzemniekus; 3. nodaļa meklēja sevišķi bīstamus valsts noziedzniekus, viņus uzraudzīja un nepieciešamības gadījumā atbrīvojās no viņiem. Šeit gan jānorāda, ka *Intūrista* uzdevums saistījās tikai ar aizdomīgās personas identificēšanu un ziņošanu VDK, kas atbilstoši rīkojās. Uz 3. nodaļas pamata 1967. gadā izveidoja 5. nodaļu, kuras kompetence bija saistīta ar *ideoloģisko diversiju*. 4. nodaļa bija atbildīga par savu aģentu iefiltrēšanu pretinieka specdienestos. Aplūkojot 1. daļu, kas bija atbildīga par izlūkošanu, *Intūrista* sakarā jāmin divas nodaļas: 3. nodaļa, kuras kompetence bija zinātniski tehniskā izlūkošana un galvenais uzdevums – interesējošās

[1285] Oll, Aadu. *Estonia: toward post-communist reconstruction, Dismantling Tyranny: Transitioning Beyond Totalitarian Regimes*, Lanham, Maryland: Rowman&Littlefield publishers, Inc. 2006, p. 76.
[1286] L. Nr. K30-459/10. l., 82. lp. otra puse.

informācijas sniedzēju vervēšana no ārvalstnieku vidus. Minētajam mērķim saprotamu iemeslu dēļ lieliski kalpoja ārzemju tūristi. 4. nodaļu izveidoja astoņdesmitajos gados uz 2. nodaļas pamata, un tās kompetencē ietilpa ietekmīgu personu izpēte un vervēšana no ārzemēs dzīvojošu personu vidus sabiedriski politisko procesu ietekmēšanai. Minētā mērķa sasniegšanai īpašu interesi raisīja trimdas latviešu kultūras un zinātnes darbinieki, kas bija ieinteresēti gūt PSRS solītos labumus, proti,

> "iespēju bieži ceļot uz Padomju Latviju, nereti ceļot bez maksas, tikt nopublicēti vai kā savādāk gūt atzinību Padomju Savienībā".[1287]

VDK bija speciāla nodaļa, kuras kompetencē ietilpa trimdas latviešu lietas – tās uzdevumos bija izspiegot trimdas organizācijas, presi un tās darbiniekus. Arī Kultūras sakaru biedrības un *Intūrista* Rīgas nodaļā bija iekļauti daudzi šīs spiegošanas nodaļas aģenti.[1288] *Intūrists* – ar ziņotājiem visās viesnīcās, lidlaukos un stacijās – faktiski bija VDK nodaļa, tāpat kā izdaudzinātā Latvijas komiteja kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs.[1289]

Operatīvie darbinieki rūpējās par informācijas iegūšanu slepenā ceļā par atsevišķiem jautājumiem, notikumiem un personām. Iegūto informāciju izmantoja, lai uzzinātu par PSRS pretinieku rīcību un nepieciešamības gadījumā vērstos pret to, izmantojot operatīvās darbības līdzekļus. Cilvēki tika izsekoti, izspiegoti un uzraudzīti. Lai to panāktu, izvērsa plašu novērošanas un noklausīšanās tīklu. Tūrisma joma bija valsts drošības jautājums, jo tūristus varēja izmantot par *pretpadomju* propagandas izplatītājiem, turklāt tie varēja atklāt PSRS neglaimojušus faktus. *Intūristam* piederēja vērienīga infrastruktūra, tai skaitā vairākas viesnīcas, no kurām nozīmīgākās okupētajā Latvijā bija *Latvija* un *Rīga*. Abās bija tehniskās noklausīšanās sistēmas. Viesnīcā *Rīga* bija atsevišķa noklausīšanās istaba,[1290] bet viesnīcā

[1287] Lešinskis, Imants. "Kalpības gadi", *Laiks,* 1980, 19. jūlijs.
[1288] "Kas tagad vada čeku Latvijā?", *Brīvība*, Nr. 5., 1967, 1. maijs, 8. lpp.
[1289] "Kā strādā padomju čeka un spiegi", *Laiks.* Nr. 39, 1975. 14. maijs, 4. lpp.
[1290] "Čekas ausis Latvijas viesnīcās", *Latvija Amerikā*, Nr. 38, 1999, 18. septembris, 15. lpp.

Latvija bija atsevišķa centrāle[1291].[1292] LPSR VDK virsnieks Aleksandrs Serguņins ir norādījis, ka *Intūrista* viesnīcā *Latvija* vien viņam bija vismaz četrdesmit VDK aģentu; ja viņam bijusi nepieciešama informācija par kādu no viesnīcā dzīvojošajiem viesiem, viņš šo informāciju ieguva no viesnīcas darbiniekiem, kuri zināja, ka viņš ir VDK štata darbinieks, turklāt bija arī uzticības personas. Serguņins neatcerējās nevienu gadījumu, kad viņam atteikts sniegt informāciju tāpēc, ka viņš pārstāvējis VDK, to apliecina arī vairākas viesnīcas darbinieces, jo "tajos laikos citas iespējas viņām nebija".[1293] Apstākļus, cik dziļi vienkārši viesnīcas darbinieki uzraudzīja tūristu darbības, raksturo, piemēram, situācija *Intūrista* viesnīcā *Rīgas jūrmala* Bulduros, kur 1962. gada 17. martā direktora L. Kunavina izdotā pavēle Nr. 17 paaugstināt modrību korpusa vadītāja p. i. E. Puriņam kopā ar istabenēm, administratorēm un medicīnas māsu daļēji pamatota ar aprakstu, kur un kā atrodas viesnīcā mītošo sieviešu apakšveļa.[1294] Taču to nevar vērtēt kā pedantismu. Salīdzinoši – dokumentāli *Intūrists* nenodrošināja šādu rūpību, ko liecina sešdesmito gadu totalitārajam režīmam nepiedodamas nekārtības ar pašu ārzemnieku atrašanās tiesībām PSRS, piemēram, par pasu režīmu atbildīgajai M. Kuzņecovai *Intūrist* viesnīcas *Rīgas jūrmala* direktors L. Kunavins ar 1961. gada 5. augusta pavēli Nr. 72 izteicis rājienu par *Intūrista* rīcības sinhronitātes trūkumu ar iekšlietu iestādēm. Tā

[1291] "Čekas ausis Latvijas viesnīcās", *Latvija Amerikā*, Nr. 38, 1999, 18. septembris, 15. lpp.

[1292] Kā liecina Romas katoļu baznīcas Jāņa kardināla Pujata 2016. gada intervijā LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijai zinātniskās izpētes nolūkiem sniegtā Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centra 2000. gada 7. februāra informācija Nr. A/P-038 (bez norādes par informācijas pieejamības ierobežojumiem), ar tagadējo Romas katoļu baznīcas Jāni kardinālu Pujatu (tolaik kancleru) 1984. gada 24. augustā esot veiktas profilaktiskas pārrunas ar Pujatu vienā no viesnīcas *Latvija* numuriem, kā rezultātā ir piekodināts uzvesties "klusi" un nemēģināt veikt darbības sevis aizstāvēšanai. Turpat bija piekodināts, ka Pujata uzraudzība turpināsies. Minētās pārrunas, visticamāk, veica 1928. gadā dzimušais Nikolajs Kokorevičs, Andreja dēls, kas tolaik pildīja VDK piesegstruktūras PSRS Reliģijas lietu padomes pilnvarotā LPSR vietnieka amatu. Minētais apstiprina viesnīcas *Latvija* nozīmi VDK darbībā. *Red. piez.*

[1293] L. Nr. K30-933/12, 29. lpp.

[1294] LVA, 3406. f., 2. apr., 12. l., 21., 22. lp.

zviedru tūristam Harijam Helmam PSRS vīza beidzās 8. jūlijā, bet tūrisma dokumenti pieļauj dzīvot Bulduros līdz 29. jūlijam, Helmam nācās izbraukt no PSRS 12. jūlijā, un VDK robežsardze par to izteica pretenzijas *Intūristam*, taču nekārtības turpinājās – zviedru tūristam Tomasam Rīdam vīza bija līdz 15. jūlijam, tūrisma dokumenti – līdz 29. jūlijam, 19. jūlijā viņu no PSRS izraidīja, ASV tūristam Džeikobam Paneram vīza bija līdz 18. jūlijam, taču izbrauca viņš ar tvaikoni *Kooperācija* 19. jūlijā, Paneres kundzei vīza bija līdz 3. augustam, taču *Intūrists* plānoja viņas izbraukšanu 5. augustā[1295] un tamlīdzīgi.

Nereti arī *parastie* viesnīcu darbinieki bija saistīti ar VDK. Piemēram, Verners Lukometis[1296] (1917–1986) laikposmā no 1943.

[1295] LVA, 3406. f., 2. apr., 9. l., 94. lp.

[1296] Verners Lukometis, Teodora dēls, dzimis 1917. gada 3. jūnijā pašreizējā Alūksnes novada Annas pagastā, beidzis Mārkalnes pamatskolu, nav konkrēti norādījis nodarbošanos Alūksnes rajonā no 1930. gada līdz 1938. gadam, no 1938. gada līdz 1940. gada jūlijam dienējis Latvijas Republikas armijā Alūksnē, uzreiz pēc tam 1940. gada jūlijā sācis strādāt LKP Valkas apriņķa komitejā par tehnisko sekretāru, nebūdams partijas biedrs, bet būdams Vissavienības Ļeņina komunistiskās jaunatnes savienības Valkas apriņķa sekretārs, no 1941. gada 1942. gadam – 201. Latvijas strēlnieku divīzijā, to pametot pirms pārdēvēšanas par 43. gvardes latviešu strēlnieku divīziju, 1942. gadā iestājies Podoļskas karaskolā Ivanovā, 1943. gadā to beidzis, šā gada martā atgriežoties 43. gvardes latviešu strēlnieku divīzijā kā vada un vēlāk baterijas komandieris, demobilizēts jau 1943. gada decembrī, lai Maskavā sāktu darbību LPSR Valsts drošības ministrijā (VDM) nodaļas vadītāja amatā, ko turpinājis līdz 1951. gadam, kad iestājies LPSR VDM vadošo darbinieku sagatavošanas skolā, 1945. gadā LPSR VDM apbalvots, PSKP iestājies 1948. gadā, partijas biedra kartes numurs 06732353, 1952. gadā beidzis LPSR VDM skolu, no 1952. gada līdz 1954. gadam LPSR VDM Madonas daļas vadītājs, 1954. gadā pārcelts par LPSR Kurlmēmo biedrības kombināta direktoru, no 1957. gada Rīgas pilsētas Maskavas rajona tautas deputāts, no 1958. gada maija LPSR Celtniecības ministrijas kadru daļas vadītājs, no 1961. gada maija rūpnīcas *Progress* direktora vietnieks, no 1963. gada aprīļa rūpnīcas *Daile* direktora vietnieks, no 1965. gada aprīļa LPSR Patērētāju biedrību savienības (PBS) pārvaldes direktora vietnieks, no 1967. gada aprīļa Jūrmalas pilsētas Tautas deputātu padomes izpildu komitejas Tirdzniecības pārvaldes direktora vietnieks, 1968. gadā atgriežas LPSR PBS kā Rīgas rajona sabiedriskās ēdināšanas apvienības *Baloži*, kurā ietilpa sešdesmit ēstuves, arī, piemēram, *Avots* Baldonē, *Gauja* Siguldā, *Sēnīte* Inčukalnā, direktors, no 1971. gada februāra LPSR PBS kooperatīvās tirdzniecības *Latkooptorga* direktors, no 1976. gada jūnija Rīgas starprajonu zvejnieku patērētāju biedrības direktora vietnieks līdz 1978. gada martam, kad pensionējoties kļūst par Rīgas rajona sadzīves pakalpojumu kombināta Salaspils nodaļas priekšnieku, no 1978. gada oktobra *Intūristā,* precējies

līdz 1951. gadam bijis LPSR Valsts drošības ministrijas (VDM) nodaļas vadītājs, no 1951. līdz 1952. gadam LPSR VDM vadošo personu pārkvalifikācijas skolā, no 1952. gada līdz 1954. gadam strādājis par LPSR VDM Madonas daļas vadītāju, tad apmēram ar divu gadu soli dažādos vadošos amatos LPSR Celtniecības ministrijas un LPSR Vieglās un pārtikas rūpniecības ministrijas resoros. Viņa loma tajos ir diezgan skaidra, ja ņem vērā, ka 1958. gada sākumā pret viņu ierosināta krimināllieta par sabiedriskā īpašuma izlaupīšanu Kurmlēmo biedrībā, kuras iznākums bija vien rājiens un zibenīgs paaugstinājums amatā par ministrijas kadru daļas vadītāju,[1297] kamēr pārējos iesaistītos izslēdza no PSKP, ierosināja *izsūtīt no Rīgas kā parazītiskus elementus* un tiesāja. Vēlāk, jau būdams *pensionējies*, viņš no 1978. gada 25. oktobra strādāja par restorāna zāles administratoru viesnīcā *Latvija,* tad 1979. gada 14. martā ar viesnīcas direktora V. Čeremisinova pavēli iecelts sagādes nodaļas vadītāja vietnieka amatā.[1298]

---

ar 1926. gadā dzimušo Veltu Lukometi, dzimušu Zaķi, Antona meitu, PSKP biedri, kura bija medpunkta vadītāja fabrikā *Rīgas Audums* un arī LPSR Augstākās tiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas tautas piesēdētāja 1966. gadā, kad tiesāja Elmāru Galindonu un citas personas, kuras viņš uzrādīja savā ziņojumā par notikumiem Ogres apkaimē 1941. gada vasarā, – Nikolaju Igalu, Voldemāru Ēķi, Jāni Miķelsonu un Egonu Vēveru. Miris 1986. gada 27. novembrī, apglabāts Rīgā, Raiņa kapos. PDVA, 282. f., 1. apr., 111. l., 63–70. lp.; Strelēvics, L., "Mums visiem vajadzīgs cilvēks", *Padomju Jaunatne*, 1968, 20. aprīlis; Bergs, V., "Arī viņiem pienāca soda diena", *Dzimtenes Balss,* 1966, 28. jūnijs.

[1297] "Aiz zīda krekla", *Cīņa*, 1958, 6. aprīlis; "Pa materiālu pēdām", *Cīņa*, 6. maijs.

[1298] Vilnis Straume, Friča dēls, dzimis 1937. gada 20. novembrī Rīgā *Ērenpreisa* strādnieka Friča Straumes, Žaņa dēļa, un viņa sievas Martas, Teņa meitas, dzimušas Konsts, ģimenē, bijis futbolists klubā *Dinamo,* vēlāk Rīgas Vagonu rūpnīcas (RVR) *Daugavā,* šajā laikā laikrakstos parādās ziņas, ka "Rīgas *Daugavas*meistarkomandas futbolists Vilnis Straume taisot "biznesu", uzpirkdams no ārzemju jūrniekiem preces un pārdodams tas lētticīgiem ļautiņiem", no 1959. gada PSRS armijā dienējis Rīgā, 1961. gadā Polijas Tautas Republikā, 1963. gadā Somijas Republikā, vēlāk Vācijas Demokrātiskajā Republikā, Čehoslovākijas Sociālistiskajā Republikā, Ungārijas Tautas Republikā un citur, no 1966. gada Rīgas Vagonu rūpnīcas fizkultūras instruktors, no 1968. gada *Radiotehnikas* atslēdznieks, no 1970. gada Proletāriešu rajona sabiedriskās ēdināšanas tresta restorāna *Tallina* (bijušās *Fox-trot-dīles*) Gorkija (tagadējā Kr. Valdemāra) ielā 27/29 pavārs, no 1971. gada Maskavas rajona sabiedriskās ēdināšanas tresta saimnieciskā aprēķina uzņēmuma Nr. 12 pavārs, 1975. gadā iestājas PSKP, partijas biedra kartes numurs 15866099, no 1971. gada līdz 1975. gadam *Tallinā* jau kā direktora vietnieks un direktors, 1975. gadā

Nozīmīgākā amatā bija Vilnis Straume (1937–),[1299] kurš pēc restorāna *Tallina,* kas apskatāmajā lietā īpašus komentārus neprasa, direktora amata ir strādājis par viesnīcas *Latvija* restorāna direktoru no 1977. gada 23. augusta, ar 1983. gada 26. septembra pavēli atbrīvots no amata un no 1983. gada 3. oktobra pārcelts uz LPSR VDK piesegam bieži izmantoto kolhozu *Ādaži*, kuru jau tolaik vadīja vēlākais PSRS prezidenta padomnieks Alberts Kauls (1938–2008).[1300] Pārcelšana saskaņota ar Maskavas *Intūrista* vadību – *telekss no Goskominturista 09-l/172*.[1301] Ģenerāldirektora Igora Fjodorova[1302] rezolūcija uz 1983. gada 6. septembra iesnieguma apliecina, ka viesnīcas *Latvija* restorāna direktora amats ir tik svarīgs, ka viņš patstāvīgi nedrīkst pieņemt lēmumu par šādu atbrīvošanu pat tad, kad iesniegums ir uzrakstīts pēc paša darbinieka vēlēšanās. Viņa vietā uz

---

Proletāriešu rajona sabiedriskās ēdināšanas tresta direktora vietnieks Ļeņina (Brīvības) ielā 21, no 1976. gada jau PSRS Elektroniskās rūpniecības ministrijas ar Oktobra Revolūcijas ordeni apbalvotās ražošanas apvienības *Alfa* (pusvadītāju un mikroshēmu pētniecība un ražošana praktiski vienīgi PSRS militārajām vajadzībām) ēdināšanas kombināta direktors, no 1977. gada *Intūrista* viesnīcas *Latvija* restorāna direktors. 1969. gadā apprecējis rūpnīcas *Dzintars* galveno mākslinieci Ainu Šteinbergu, Augusta meitu, adoptējot viņas dēlu Juri, šķīries 1980. gada martā. PDVA, 282. f., 1. apr., 111. l., 167.–178. lp.,

[1299] PDVA, 282. f., 1. apr., 130. l., 167.–178. lp.; "Rīgas Dinamo uzvar!", *Padomju Jaunatne*, 1957, 25. augusts; Bogdanovs, D., "Futbols pie Melnās jūras", *Padomju Jaunatne*, 1961, 25. marts; Raits, P., "Ir ne vien tiesības, bet arī pienākumi!", *Padomju Jaunatne*, 1958, 12. novembris.

[1300] Alberts Kauls (1938–2008), bijis PSRS prezidenta Mihaila Gorbačova padomnieks, kurš PSRS VDK organizētā 1991. gada Augusta puča laikā atbalstīja apvērsumu un Vislatvijas sabiedrības glābšanas komiteju, kādēļ Kaulam vēlāk likums liedza kandidēt Saeimas vēlēšanās, kad 1995. gadā viņa vadītā *Vienības partija* iekļuva 6. Saeimā Kauls kļuva par Latvijas Republikas ministru prezidenta biedru Andra Šķēles valdībā. Darbojies arī citā VDK piesegstruktūrā Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejā. *Red. piez.*

[1301] PDVA, 282. f., 1. apr., 130. l., 178. lp.

[1302] Igors Fjodorovs, *Intūrista* Rīgas nodaļas ģenerāldirektors, VDK piesegstruktūrai *Dzimtenes Balss* intervijās skaidroja tūrisma, arī viesnīcas *Latvija*, lomu tautu un valstu tuvināšanā, aicināja trimdas latviešus apmeklēt dzimteni. Viņš arī vēlāk no aicinātajiem viesiem saņēma sūdzības par viesnīcā *Latvija* notiekošo izspiegošanu. Markss, A. "Tūrisms tuvina tautas un valstis", *Dzimtenes Balss*, 1980, 30. oktobris; "Dzimtene gaida viesus", *Dzimtenes Balss*, 1983, 5. maijs; Stinkurs, Alfrēds, "Piecdesmit minūtes jeb cita pasaule", *Brīvā Latvija*, 1986, 20. oktobris. *Red. piez.*

laiku iecēla Ausmu Grīnbergu, Pētera meitu, lietu nodošanai izveidojot komisiju *Intūrista* Rīgas nodaļas ģenerāldirektora vietnieka Georgija Koršaka vadībā. Straumes sakarā papildus būtu pētāms, vai patiesi piecdesmitajos gados viņš, būdams *Daugavas* centrālās padomes fizkultūras instruktors un izlases sportists, ir (vai nav) taisījis

> ""biznesu", uzpirkdams no ārzemju jūrniekiem preces un pārdodams tas lētticīgiem ļautiņiem [proti, spekulējis]",[1303]

jo nejauši jau šāda rakstura ziņas piecdesmitajos gados LPSR CK izdevniecības laikrakstos neparādījās un *kompromats* varēja būt pamats, lai ietekmētu cilvēka rīcību. Piecus gadus pēc šo ziņu parādīšanās VDK atļāva Straumes izbraukšanu uz Somijas Republiku.

Intūrista viesnīcā *Latvija* daudziem darbiniekiem bija augsta iepriekšējā kvalifikācija un pieredze. Piemēram, divdesmitā gadsimta septiņdesmito un astoņdesmito gadu mijā Straumes vadītajā restorānā pat dienesta durvju šveicars Fricis Indriksons[1304] (1911–?) bija ne vien ar partorga, bet arī ar veiksmīgu, apbalvojumus saņēmušu

---

[1303] Raits, P., "Ir ne vien tiesības, bet arī pienākumi!", *Padomju Jaunatne*, 1958, 12. novembris.

[1304] Fricis Indriksons, Anša dēls, dzimis 1911. gada 30. decembrī, tagadējā Ventspils novada Puzes pagastā Kaprāļos, zemnieka Anša Indriksona, Ievalda dēla, ģimenē, beidzis Puzes pamatskolu, no 1941. gada marta līdz 1941. maijam apgādes aģents Popes pagastā, no 1941. gada augusta – 201. Latvijas strēlnieku divīzijā, demobilizējies no 43. gvardes latviešu strēlnieku divīzijas 1945. gada decembrī kā gvardes leitnants, 1946. gadā šķīries no Annas Emīlijas Indriksones, Friča meitas, no Popes pagasta Oļstrautiem, 1946. gadā Ventspils rūpniecības kombināta direktors, arī Ventspils apriņķa Ēdoles pagasta Tautas deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētājs, 1947. gadā Ēdoles pagasta PSKP partorgs, no 1947. gada līdz 1950. gadam PSKP Ventspils rajona komitejas instruktors, no 1950. gada jau šīs komitejas Lauksaimniecības nodaļas vadītājs, no 1950. gada Ventspils rajona tautas deputāts, PSKP Ventspils rajona komitejas loceklis, no 1954. gada Ventspils rajona valsts plāna komitejas vadītājs, no 1955. gada Ventspils rajona kolhoza *Liesma* priekšsēdētājs, no 1961. gada Talsu rajona kolhoza *Venta* priekšsēdētājs, apbalvots ar ordeņiem un medaļām, to skaitā 1958. gadā ar Darba Sarkanā Karoga ordeni par labiem panākumiem kolhoza vadīšanā, sieva Lidija, Jāņa meita, dzimusi Stukmane, dzimusi 1921. gadā Vitebskas guberņā, Krievijā, 1978. gadā strādāja viesnīcas *Latvija* veļas noliktavā, meita Guna Indriksone, dzimusi 1955. gadā, PSRS gaisa satiksmes sabiedrības *Aeroflot* aģente informatore, 1981. gadā arī viesnīcā *Latvija* materiāltehniskās apgādes nodaļas veļas noliktavas pārzine (кастелянша). PDVA, 282. f., 1. apr., 121. l., 237.–252. lp., *Brīvā Venta*, 1946, 15. janvāris.

vairāku kolhozu priekšsēdētāja, izpildu komitejas priekšsēdētāja, rajona valsts plāna komitejas vadītāja, PSKP rajona komitejas instruktora, komitejas nodaļas vadītāja un komitejas locekļa pieredzi. Vienīgi neveicās ar datumiem – iesniegumus par pieņemšanu vai atlaišanu taisīja dienas pēc tam, kad attiecīgs rīkojums par viņa nosūtīšanu jau bija izdots. Tā pēc 1979. gada 4. jūnija pavēles Nr. 65-k par savu pieņemšanu Indriksons raksta 11. jūnijā, kad 1981. gada 12. augustā izdota viesnīcas direktora p. i. H. Melbārža pavēle Nr. 185-k viņu atbrīvot ar 17. augustu, šādu iesniegumu viņš iesniedz 13. augustā, bet, kad nedēļu pēc atbrīvošanas jau saņemta tā paša gada 24. augusta Melbārža pavēle Nr. 192 pieņemt viņu tajā pašā darbā no 1. septembra, 26. augustā Indriksons raksta attiecīgu dokumentu.[1305]

Daudzi *Intūrista* darbinieki bija PSRS varai uzticami pilsoņi, kuri ar LPSR VDK bija saistīti tikai netieši, piemēram, no 1978. gada 1. februāra *Intūristā* strādāja inspektore-akvizitore Inna Blūmenfelde (dzimusi 1954), viņa bija piecdesmit vienu gadu vecā pensionētā VDK darbinieka Oļega Stepanova, Fjodora dēla, (dzimis 1927. gadā, Saratovā) meita.[1306]

Izskatot PDVA 3406. fondu, izdevās konstatēt, ka lielākā daļa darbinieku pārzināja vairākas valodas, kaut gan bija ieguvuši tikai pamatizglītību.[1307] Jāatzīmē, ka nereti nebija minēts, ar ko konkrēti nodarbojās minētā persona.[1308] Daudzi darbinieki bija ieguvuši Sarkanās Zvaigznes ordeni, medaļu par uzvaru vai ordeni par izciliem darba sasniegumiem karā pret nacionālsociālistisko Vāciju.[1309] Īpaši jāatzīmē, ka visbiežāk piešķirts Sarkanās Zvaigznes ordenis,[1310] ar ko parasti apbalvoja militāros un iekšlietu struktūru darbiniekus kara un miera laikos. Likumsakarīgi rodas jautājums, par kādiem panākumiem to varēja piešķirt *Intūrista* viesnīcas tipa pansionāta *Rīgas Jūrmala* darbiniekiem.

[1305] PDVA, 282. f., 1. apr., 121. l., 240.–248. lp.
[1306] PDVA, 282. f., 1. apr., 108. l., 149.–153. lp.
[1307] PDVA, 3406. f., 2. apr., 18. l., 173. lp.
[1308] PDVA, 3406. f., 2. apr., 18. l., 173. lp.
[1309] PDVA, 3406. f., 2. apr., 18. l., 24. lp.
[1310] PDVA, 3406. f., 2. apr., 18. l., 42. lp.

Dokumentos kā LPSR VDK operāciju vadītāji *Intūristā* minēti VDK strādājošie, piemēram, Leons Klimovičs, Aleksandrs Serguņins,[1311] Voldemārs Vladimirs Trofimovs, Igors Tarvīds[1312] un Vladislavs Svarinskis, kuri neatkarīgi no statusa fiziski rezidēja arī *Intūrista* telpās. Viņu darbu vadīja LPSR VDK 2. daļas vadītāji Fabijāns Tabors (1929–2001) un Jānis Kiršteins. Kontrole izpaudās arī tā, ka atsevišķi PSRS valsts drošības darbinieki strādājuši gan *Intūrista* Rīgas nodaļā, gan VDK. Piemēram, pēc atvaļināšanās no VDK dienesta, kur bija apakšpulkvedis LPSR VDK Rīgas rajona nodaļā, Vladislavs Svarinskis Fateja dēls, dzimis 1918. gadā, formāli bija *Intūrista* kadru daļas inspektors, tomēr faktiski – VDK rezidents, proti, rezidents *Intūristā*, kuram bija sakari vismaz ar desmit aģentiem.[1313] Vladislava Svarinskis darbojies PSRS valsts drošības dienestos kopš 1940. gada, un viņam bija ievērojama pieredze attiecīgajā darbā.[1314]

[1311] Aleksandrs Serguņins, Vasilija dēls, dzimis 1946. gada 7. jūnijā Gruzijā, 1988. gada LPSR VDK tālruņa grāmatā MOC-2792, OC-182, iekšējais tālrunis 501, pilsētas tālrunis 297709, 1991. gadā MOC-2769, OC-3256, pilsētas tālrunis 297709, 218. kabinets.

[1312] Igors Tarvīds, Jāzepa dēls, dzimis 1954. gadā Rīgā, LPSR VDK 2. daļas 3. nodaļas operatīvais virsnieks.

[1313] L. Nr. K30-459/10, 102. lp.

[1314] Vladislavs Svarinskis, dzimis 1918. gadā, PSKP biedrs no 1942. gada, valsts drošības dienestā no 1940. gada, kopš 1940. gada 183. strēlnieku divīzijas PSRS Iekšlietu tautas komisariāta (IeTK) Sevišķās daļas operatīvi pilnvarotā palīgs, kopš 1942. gada 43. gvardes latviešu strēlnieku divīzijas IeTK Sevišķās daļas – pretizlūkošanas daļas SMERŠ operatīvais pilnvarotais, kopš 1942. gada septembra 130. latviešu strēlnieku korpusa 151. artilērijas brigādes pretizlūkošanas daļas operatīvais pilnvarotais, kopš 1946. gada LPSR VDM Rīgas pilsētas daļas operatīvais pilnvarotais, kopš 1947. gada Rīgas Jūrmalas grupas operatīvi pilnvarotais, kopš 1949. gada Rīgas pilsētas daļas 4. grupas vecākais operatīvi pilnvarotais, kopš 1950. gada 5. nodaļas vecākais operatīvi pilnvarotais, kopš 1952. gada 5. daļas 4. nodaļas vecākais operatīvi pilnvarotais, tajā pašā gadā kļūst par 3. nodaļas priekšnieka vietnieku, kopš 1953. gada Iekšlietu ministrijas Alūksnes rajona daļas priekšnieks, tajā pašā gadā kļūst par 4. pārvaldes 1. daļas 1. nodaļas vecāko operatīvo pilnvaroto, kopš 1954. gada LPSR VDK 4. daļas 2. nodaļas vecākais operatīvi pilnvarotais, kopš 1959. gada pilnvarotais Rīgas rajonā, kopš 1961. gada 2. daļas 6. nodaļas vecākais operatīvais pilnvarotais, kopš 1961. gada pilnvarotais Rīgas rajonā, bet no 1967. gada līdz 1970. gadam Rīgas rajona nodaļas priekšnieks. Svarinskis 1943. gadā bija apbalvots ar medaļu *Par kaujas nopelniem*, 1944. gadā – ar Sarkanās Zvaigznes ordeni un medaļu *Par drošsirdību*, 1950. gadā – ar medaļu *Par kaujas nopelniem*,

Jānis Kiršteins, kurš vismaz no 1983. gada līdz 1986. gadam bija LPSR VDK 2. daļas priekšnieks, jau Latvijas Republikas tiesā liecināja, ka viņa vietnieks bija 2. nodaļas priekšnieks Leons Klimovičs, un precīzi norādīja piesegstruktūras statusu, proti, vienlaikus (!) ar kadru virsnieka amatu VDK Leons Klimovičs strādājis arī *Intūrista* Latvijas nodaļā "par direktora vietnieku".[1315] Leonu Klimoviču kā LPSR VDK darbinieku, nevis *Intūrista* direktora vietnieku apliecina arī uz ASV pārbēgušais LPSR VDK virsnieks, VDK piesegstruktūru *Dzimtenes Balss* un Latvijas komitejas sakariem ar tautiešiem ārzemēs faktiskai vadītājs Imants Lešinskis, norādot, ka šo jomu pārraudzīja viņa bijušais studiju biedrs Maskavas Valsts starptautisko attiecību institūtā Leons Klimovičs, kuru 1954. gada augustā no šīs elitārās PSRS augstskolas izraidīja, taču savu izglītību viņš pabeidza VDK skolās.[1316] Lešinskis raksta par Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes svešvalodu studentēm, kurām, ja tās ir spējīgas

> "parādīt īsti tautisku piemīlību un iegūt vajadzīgās ziņas ikdienišķajiem "sarunu pierakstiem" Leona Klimoviča un viņa kollēgu vajadzībām, paveras ceļš uz Rīgas *Inturista* vai Rīgas un Ventspils ostu nodibināto Starptautisko Jūrnieku klubu kadriem."[1317]

Ievērojot trimdas laikrakstu apriti LPSR astoņdesmitajos gados, nav šaubu, ka Lešinska atklāsmes par Klimoviču kā LPSR VDK štata darbinieku *Intūristā* vismaz daļai okupētās Latvijas sabiedrības bija zināmas tieši tāpat kā vairākumam *Intūrista* Rīgas nodaļas gidu. Jānis Kiršteins norāda, ka Aleksandrs Serguņins, Vasilija dēls, dzimis 1946. gadā, strādājis LPSR VD no 1974. gada līdz 1991. gadam, beigās kā priekšnieks 2. daļas 2. nodaļā, kuru darbu, viņam uzsākot, vadīja Bruno Šteinbriks un kuras uzdevums bija *apkalpot* viesnīcu *Rīga* un

---

1958. gadā – ar 2. pakāpes medaļu *Par nevainojamu dienestu*, 1955. gadā saņēmis LPSR APP Goda rakstu, 1967. gada oktobrī apbalvots ar ordeni *Goda Zīme*. Viņa LKP CK nomenklatūras kadru personu lietā norādīts, ka bijis delegācijas pavadītājs 1958. gada martā uz Vācijas Demokrātisko Republiku (VDR), tātad strādājis arī ar starptautiskiem sakariem. LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 2., 4. lp. *Red. piez.* sadarbībā ar M. hist. Artūru Žvinkli.

[1315] L. Nr. K30-459/10, 101. lp.

[1316] Lešinskis, Imants, "Kalpības gadi", *Latvija Šodien*, 1986, 1. decembris

[1317] Lešinskis, Imants, "Kalpības gadi", *Laiks*, 1979, 8. decembris.

viesnīcu *Latvija*, tātad *Intūristu*, proti, pretizlūkošanu ārzemnieku vidū, kas ieradās Latvijas teritorijā,[1318] bija viens no VDK operatīvajiem darbiniekiem, kas astoņdesmitajos gados vadīja un kontrolēja darbu, kas bija saistīts ar pretizlūkošanu ārzemju tūristu vidū.[1319] Arī citas lietas, kad LPSR VDK 2. daļas priekšnieks bija Tabors, liecina, ka Serguņins ir vervējis aģentus *Intūristā*, konkrēti viesnīcā *Latvija*, turklāt darbinieki, strādājot viesnīcā *Latvija*, vismaz no 1979. gada līdz 1991. gadam ir tikušies gan ar Serguņinu, gan ar LPSR VDK 2. daļas 3. nodaļas operatīvo virsnieku Igoru Tarvīdu un viesnīcas darbinieki ir zinājuši, ka viņi abi pārstāv VDK[1320]. Viesnīcas *Latvija* darbiniece apgalvo, ka, strādājot par portjē, norādījusi, ka tajā ir viesu uzņemšanas grupa, kurā, starp citu, strādājusi Zoja Nikonorova, kā arī atzīst, ka Serguņins bijis viesnīcas kurators.[1321] Persona, kuru vainoja sadarbībā ar VDK liecina, ka

> "To, ka Serguņins bija VDK darbinieks, zināja visi viesnīcas darbinieki, tajā skaitā arī es. Personīgi man ar Serguņinu bija kontakti tikai tajās reizēs, kad viņam vajadzēja izvietot savus viesus, vajadzēja sagatavot istabu atkarībā no viņa vēlmēm. Serguņina lūgumi tika izpildīti pēc varēšanas un spējām." [1322]

Cita viesnīcas *Latvija* darbiniece, kura strādāja par stāva dežuranti, vēlāk administratori un darbinieci viesu izvietošanas grupā no 1978. gada līdz 1992. gadam, liecina, ka

> "darba pienākumos ietilpa dažu personu izvietošana noteiktos numuros, kurus norādīja iepriekš Valsts drošības komitejas pārstāvis. [..] Zināju, ka Serguņins bija no VDK un pie administrācijas (portjē) letes regulāri dežurēja darbinieks no viņa iestādes."[1323]

Igors Tarvīds, kurš sāka strādāt LPSR VDK 1982. gadā un nostrādāja līdz 1991. gadam, liecina, ka LPSR VDK 2. daļas 3. nodaļa bija operatīvās apkalpošanas līnijas virziens, kas apkalpoja iebraucējus no ārzemēm,

[1318] L. Nr. K30-933/12, 99., 100. lp.
[1319] L. Nr. K30-459/10., 79. lp.
[1320] L. Nr. K30-933/12, 27., 28. lp.
[1321] L. Nr. K30-933/12, 104. lp.
[1322] L. Nr. K30-933/12, 108. lp.
[1323] L. Nr. K30-933/12, 111.–112. lp.

savus darba pienākumus veicis ar aģentūras, uzticības personu palīdzību un citām operatīvajām metodēm, pazīst personu, kuru vainoja sadarbībā ar VDK kā *Intūrista* ārzemju viesu uzņēmēju un apkalpošanas organizētāju viesnīcā *Latvija*, kaut gan pats nav izmantojis kā informatoru.[1324] LPSR VDK 2. daļas 2. nodaļas operatīvais virsnieks Voldemārs Vladimirs Trofimovs, Ivana dēls, dzimis 1948. gadā, strādāja VDK no 1974. gada līdz 1991. gadam, risināja jautājumus par ārzemniekiem, regulāri kontaktējās ar *Intūrista* darbiniekiem.

> "Viņš aizpildīja vervēšanas kartiņas, kuras parakstīja arī VDK darbinieks Leons Klimovičs."[1325]

Arī gids-tulks apliecināja minēto:

> ""Alla Lūse bija [..] *Intūrista* ģenerāldirektora vietniece [..] pēc katras ekskursijas bija jāsniedz rakstiskas atskaites *Intūrista* kadru daļas priekšniekam [Leonam] Klimovičam. [..] Klimovičs mani iepazīstināja ar [VDK 2. daļas pretizlūkošanas virsnieku] Voldemāru [Vladimiru] Trofimovu, paskaidroja, ka turpmāk Trofimovs būšot mans priekšnieks. Pēc pāris dienām Voldemārs Trofmovs atkārtoti uzaicināja mani uz Klimoviča kabinetu. [..] Trofimovs piedāvāja man sadarboties ar VDK kā informatorei, apsolīja, ka varēšu doties [uz ārzemēm], paskaidroja, ka gadījumā, ja atteikšos sadarboties, mana māte varot zaudēt darbu."[1326]

LPSR VDK 2. daļas 2. nodaļas virsnieks Voldemārs Vladimirs Trofimovs, kurš aizpildījis *Intūrista* aģentu vervēšanas dokumentus, apliecina, ka, lai arī faktiski ir bijis LPSR VDK kadru darbinieks, izmantojot *Intūrista kadru daļas* darbinieku, VDK rezidentu Svarinski, sadarbojies ar gidiem-tulkiem:

> "Strādāju VDK [..] stādījos priekšā kā *Intūrista* darbinieks, dažreiz kā Iekšlietu ministrijas darbinieks. [..] *Intūristā* kontaktējos ar [..] inspektoru Vladislavu Svarinski, viņš bija atvaļināts [VDK Rīgas rajona nodaļas, sk. iepriekš] virsnieks [..]. Jebkurš [Sic! – *M. S.*] darbinieks, kas kontaktējās ar ārzemniekiem, rakstīja atskaites un viņam [VDK

[1324] L. Nr. K30-933/12, 102. lp.
[1325] L. Nr. K30-459/10., 79. lp.
[1326] L. Nr. K30-459/10., 85. lp.

rezidentam Svarinskim] iesniedza. Es [..] kontaktējos ar viņu un atskaites analizēju, to informāciju, kura mani interesēja, es izlietoju. [..] Svarinskis bija mūsu [VDK] rezidents, viņš bija atvaļināts apakšpulkvedis [..] Svarinska klātbūtnē es arī piedalījos sarunās, bieži viņa kabinetā, kad viņš runāja ar gidiem.[1327]"

Par LPSR VDK aģentu vervēšanu Trofimovs norāda:

"Šo dokumentu [aģenta kartīti] esmu aizpildījis es dokumentā norādītajā laikā, bet parakstījis toreizējais daļas priekšnieks Leons Klimovičs. [..] Svarinskis man paskaidroja, ka viņam ir izveidojies labs kontakts ar *Intūrista* [..] gidi [..] tādēļ šī persona jānoformē kā VDK aģents, Svarinskis man atnesa sagatavotu [..] anketu. [..] Es personiski ar [gidi] kontaktējos *Intūrista* telpās [..]"[1328]

Vārdā šeit nenosaukts *Intūrista* gids-tulks savukārt liecina, ka:

"[..] tajā laikā visi [Sic! – *M. S.*] gidi rakstīja atskaites, kas tika nodotas. Mēs zinājām [!], ka [Leons] Klimovičs pārstāv VDK, taču tas bija obligāts nosacījums, ka bija jāraksta atskaites par katru tūristu grupu, jo viņi bija ārzemnieki. Personīgā sarunā par atskaitēm viņš teica, ka sadarbojas 6–7 darbinieki no visiem, bet tur bija apmēram 100 darbinieki, es šo kungu atceros labi. [..] atskaites rakstījām, formāli. Ienesām, uz galda atstājām, bieži viņš nemaz nebija uz vietasnemaz. Viņš bija noformēts pilnīgi citā amatā, par kadru daļas pārzini bija. Biju dzirdējusi, ka viņš ir [no] VDK. Mums teica, ka gidam jāraksta atskaites."[1329]

LPSR VDK 2. daļas 2. nodaļas priekšnieks Serguņins liecina:

"[..] tādus gadījumus es nezinu, ka būtu aģents savervēts fiktīvi [..]"[1330]

[1327] L. Nr. K30-459/10, 102. lp.
[1328] L. Nr. K30-459/10, 102. lp.
[1329] L. Nr. K30-459/10, 101. lp.
[1330] L. Nr. K30-933/12, 100. lp.

Salīdzinot divas gides-tulces – Zani Rozenbergu (1944)[1331] un Elzu Tiltiņu, Alberta meitu,[1332] var spriest, ka Zanei Rozenbergai ir tieša sociālā izcelsme no LPSR nomenklatūras. Viņas patēvs Atis Podkalns, Bērtuļa dēls (1921[1333]), bija LPSR Celulozes, papīra un kokapstrādāšanas rūpniecības ministrijas kadru daļas vadītājs,[1334] iepriekš LPSR Gaļas un piena rūpniecības strādnieku arodbiedrības centrālās komitejas organizatoriskā biroja priekšsēdētājs,[1335] – bruģēja Rozenbergai ceļu uz *Intūrista* vadošās gides-tulces darbu no 1967. gada 1. jūlija, kad viņa nosūtīta uz *Intūristu* Padomju bulvāri 22, viesnīcu *Rīga* (tagadējā – *Kempinsky* Aspazijas bulvārī), līdz 1974. gada 29. aprīlim,[1336] vēlāk – uz Latvijas komiteju kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs Jaunatnes sekcijas vadības amatu. Savukārt Elzas

[1331] Zane Rozenberga, Valda meita, dzimusi Ķēniņa, 1944. gada 9. decembrī, tagadējā Aizputes novada Kazdangas pagastā, tēvs –Valdis Ķēniņš, Pāvela dēls, dzimis 1921. gada Aizputē, apdrošināšanas aģents, kopš 1946. gada šķīries no mātes – laikraksta *Pionieris* redaktores, LPSR nopelniem bagātās kultūras darbinieces Ērikas Podkalnes, Roberta meitas, dzimušas 1927. gadā Daugavpilī. Līdz 1955. gadam dzīvoja Liepāja, kad kopā ar māti atbrauca uz Rīgu un mācījās Rīgas 7. un 3. vidusskolā. VĻKJS biedre no 1960. gada, biedra kartes Nr. 14463146, studējusi Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Svešvalodu fakultātes Angļu valodas un literatūras nodaļā no 1962. gada līdz 1967. gadam, no 1966. gada līdz 1967. gadam angļu valodas skolotāja Rīgas 4. vidusskolā, no 1967. gada jūnija *Intūrista* gide-tulce, jau pirms 1971. gada bijusi *Intūrista* pārstāve skolēnu kruīzā Londonā (Apvienotajā Karalistē). *Dzimtenes Balss* sniedz ieguldījumu Zanes Rozenbergas kā *Intūrista* darbinieces darbības atspoguļojumā, piemēram, viņa esot "jaunos latviešu izcelsmes amerikāņus Ievu, Viestaru un Jāni Zubkovus" iepazīstinājusi ar Rīgu, un visiem bija "patīkami, ka Zane to varēja darīt latviski". Vīrs no 1962. gada – Alfrēds Rozenbergs, Voldemāra dēls, dzimis 1942. gadā, toreiz Rīgas Medicīnas institūta students, ārsts. PDVA, 282. f., 1. apr., 98. l., 69.–86. lp., "Diena Siguldā", *Dzimtenes Balss*, 1968, 16. augusts.

[1332] Arī par Elzas Tiltiņas darbu *Intūristā* saglabājušās ziņas laikrakstos, piemēram, publicētas Hertas Puzulis izjūtas un pateicība "gidei Elzai Tiltiņai, kas ar savu laipno izturēšanos darīja vēl patīkamākas manas gaitas Latvijā". Herta Puzulis, dzimusi Zellītis, dzimusi 1910. gada 7. septembrī Raunā, mirusi 2005. gada 10. jūnijā Lankasterā, ASV. "Paldies par sirsnību!", *Cīņa*, 1970, 30. augusts; *Laiks*, 2005, 9. jūlijs, *Red. piez.*

[1333] Citur kā Ata Podkalna dzimšanas gads norādīts arī 1918. gads.

[1334] PDVA, 282. f., 1. apr., 98. l., 75. lp.

[1335] *Cīņa*, 1950, 29. jūlijs.

[1336] LVA, 282. f., 1. apr., 98. l., 85. lp.

Tiltiņas darbība *Intūristā* sākusies palēnām. Viņa sākumā pieņemta uz pārbaudes laiku par grāmatvedi-kasieri ar algu, kas ir pielīdzināma štata darbinieka algai,[1337] vēlāk pārcelta uz inspektores amatu,[1338] tad atbrīvota no inspektores amata un iecelta tulka amatā. Kad abām jautāts par tūristu attieksmi un izturēšanos, Rozenberga bilda, ka tūristi bija diezgan aizspriedumaini un visi aizspriedumi parasti pirmajam bija jādzird gidēm. Rozenberga arī min, ka tūristus visvairāk interesēja bērnu aprūpe un veselības aprūpe. Savukārt Tiltiņa pauda ieskatu, ka tūristus vairāk interesēja kultūras dzīve.[1339] Iepazīstoties ar *Intūrista* dokumentos pieejamajiem raksturojumiem, Tiltiņa novērtēta kā politiski zinoša, pieticīga sadzīvē, ieguvusi kolēģu cieņu, bet Rozenbergu P. Stučkas Latvijas Valsts universitātes dekāne I. Celmrauga, fakultātes PSKP partijas biroja sekretāre M. Tiltiņa[1340] un Angļu valodas katedras vadītājs J. Raškevičs oficiāli raksturojuši 1966. gada 26. decembrī kā tādu, kas *labi orientējas mūsdienu politiskajā situācijā*.[1341] Rozenberga patstāvīgi vadot ekskursijas pa Rīgu, Jūrmalu, Siguldu un Salaspils memoriāla kompleksu

> "strādājusi ar tūristiem-emigrantiem, izpētot šīs tūristu kategorijas specifiku".[1342]

Ievērojot, ka Rozenberga attaisnoja viņai dāvāto uzticību, *Intūrista* Rīgas nodaļas PSKP pirmorganizācija 1971. gada 19. janvārī deva raksturojumu, kuru apstiprināja PSKP Oktobra rajona sekretārs – rekomendēt Rozenbergu darbā ar padomju tūristiem kruīza braucienā uz Japānu.[1343] 1968. gada 27. augustā *Intūrista* Rīgas nodaļas vadītājs V. Elsters raksturojumā uzsver, ka Rozenberga

[1337] LVA, 282. f., 1. apr., 98. l., 52. lp.
[1338] LVA, 282. f., 1. apr., 98. l., 53. lp.
[1339] "Arods –*Intourist* gids", *Dzimtenes Balss*, Nr. 1., 1970, 1. janvāris, 4. lpp.
[1340] Parakstījusies M. Vecozola.
[1341] LVA, 282. f., 1. apr., 98. l., 76. lp.
[1342] LVA, 282. f., 1. apr., 98. l., 80. lp.
[1343] LVA, 282. f., 1. apr., 98. l., 82. lp.

> "ir morāli izturēta, sadzīvē pieticīga, ar biedriem sabiedriska, perspektīva mūsu sistēmas darbiniece, [..] ceļ politiskās zināšanas marksisma-ļeņinisma universitātes propagandas fakultātē".[1344]

Spriežot pēc abu intervēto paustā viedokļa par tūristiem, ar kuriem nācies saskarties, minētās kvalitātes bija nepieciešamas, lai varētu sekmīgi veikt darbu *Intūristā*.

Aplūkojot LVA 222. fondu, var konstatēt sekojošus dokumentus: LPSR Ministru Padomes (MP) lēmumus, Maskavas VAS *Intūrista* pārvaldes pavēles,[1345] LPK CK noteiktos muitas noteikumus,[1346] pavēles ārzemju tūristu apkalpošanā,[1347] PSRS aizliegto punktu un apmešanās vietu sarakstu ārzemju tūristiem,[1348] dokumentus, kas satur valsts noslēpumu saglabāšanas instruktāžu,[1349] noteikumus, kā glabāt valsts noslēpumus, pavēles *Intūrista* pārvaldei par ārzemju tūristiem un to apkalpošanu, dokumentus par sarīkojumiem turpmākā ārzemju tūrisma attīstīšanā un speciālistu komandējumu nodrošināšanai, dokumentus par tūristu izbraukšanu ārpus robežas, LPSR VDK sūtījumus *Intūristam* par sarīkojumiem noteiktā periodā, *Intūristam* izgatavoto un nosūtīto izrakstu no VDK dokumentiem par ārzemju tūristu reģistrēšanu un izvietošanu viesnīcās.

Atsevišķi dokumenti sniedz liecības par to, cik dokumentu, ziņojumu LPSR VDK kopijas izveidotas, kam tās nosūtītas, cik iznīcinātas. Piemēram, LVA 222. fonda 1. apraksta 28. lietā esošajā dokumentā[1350] norādīts, ka attiecīgajam dokumentam bijušas deviņpadsmit melnrakstu kopijas, kas iznīcinātas, bet četri eksemplāri nodoti ne vien PSRS MP Galvenajai ārzemju tūrisma pārvaldei,[1351] LPSR

[1344] LVA, 282. f., 1. apr., 98. l., 78. lp.
[1345] LVA, 221. f., 1. apr., 39. l., 4. lp.
[1346] LVA, 222. f., 1. apr., 1. l., 4. lp.
[1347] LVA, 222. f., 1. apr., 1. l., 42. lp.
[1348] LVA, 222. f., 1. apr., 1. l. saturs.
[1349] LVA, 222. f., 1. apr., 1. l. saturs.
[1350] LVA, 222. f., 1. apr., 28. l., 15. lp. otrā puse.
[1351] *Главное управление по иностранному туризму при Совете министров СССР*, saīsināti krievu valodā – *Гл. Упринтур при СМ СССР*. Kopš 1983. gada PSRS Valsts komitejai tūrisma jautājumos, krievu valodā – *Государственный Комитет СССР по иностранному туризму*.

MP Ārzemju tūrisma pārvaldei,[1352] bet arī tieši – LPSR VDK. Sastopams, ka melnraksts netika iznīcināts, bet glabājās pie kādas konkrētas personas, piemēram, pie izpildītāja. Šādiem dokumentiem piešķīra sevišķās nomenklatūras numuru. Dažreiz melnrakstus neiznīcināja,[1353] tādēļ uzskaitīja visus melnrakstus. Šie melnraksti ir par tūristu ierašanos Rīgā. Melnrakstus arī numurēja.[1354] Tomēr saglabājušies melnraksti nav secīgi, kas varētu nozīmēt, ka dažu dokumentu trūkst.

Likumsakarīgs ir jautājums, kāda rakstura informāciju *Intūrists* no aģentu, gidu-tulku ziņojumiem un atskaitēm oficiāli ziņoja LPSR VDK, neņemot vērā operatīvo darbinieku fizisko atrašanos *Intūrista* telpās, kā arī LPSR VDK informatoru, aģentu un rezidentu tiešos ziņojumus, no kuriem daļa ir aplūkojama automatizētajā datu apstrādes sistēmā *Delta Latvija* un kura ir saprotama, ja ir pieejama VDK aģentūras kartotēka. Aplūkosim tikai dažas dienas 1971. gada aprīlī. Piemēram, 1971. gada 14. aprīļa ziņojumā Nr. 6c (MB Nr. 10c) *Intūrista* Rīgas nodaļas vadītājs V. Elsters ziņo augstākām iestādēm un LPSR VDK vadītājam Longīnam Avdjukevičam, kādus izteikumus ir paudis Māris Veidemanis, kurš paspējis apciemot savus Rīgas radus, kam viņš, saņemot palīdzību no citiem tūristiem, atvedis sešus dāvanu koferus, un citē 1941. gadā dzimušā vēstures pasniedzēja Nikolaja Bekera, grieķa, kurš Rīgā ir otrreiz un ir tuvs profesora Veidemaņa draugs, izteikumus, atzīmējot, ka pilsētā fotografējis nepiedienīgas vietas, ziņo, ka Šerija Medaus runājusi, kāpēc PSRS nepublicē Solžeņicina daiļdarbus, tūristu Kosu pāris Salaspilī jautājis, kā ļaudis attiecas pret Staļinu, atspoguļo tūristu sarunas kolhoza *Ādaži* siltumnīcās, kā arī to, cik laba ir gide-tulce Ināra, analizējot kopīgo ar analoģisku Viskonsinas universitātes tūristu grupu iepriekš.[1355] 1971. gada 23. aprīļa ziņojumā Nr. 7c (MB Nr. 11c) Elsters ziņo LPSR VDK priekšsēdētājam Avdjukēvičam, kā laikā no 17. līdz 19. aprīlim apstrādāti ASV tūristi ebreji – Mičiganas kriminālllietu prokurors [no konteksta gan izriet, ka tie ir bijuši advokāti un *Intūrists* kļūdījies

[1352] Saīsinājums krievu valodā *Упринтур при СМ ЛССР.*
[1353] LVA, 222. f., 1. apr., 33. l., 1. lp., 3. lp. otrā puse.
[1354] LVA, 222. f., 1. apr., 33. l., 1. lp. otrā puse; LVA, 222. f., 1. apr., 33. l., 3. lp. otrā puse; LVA, 222. f., 1. apr., 33. l., 4. lp. otrā puse.
[1355] LVA, 222. f., 1. l., 28. l., 10.–15. lp.

profesijā, jo pietiekami nav pratuši angļu valodu – *red. piez.*] Roberts Leonards, Bruklinas krimināllietu prokurors Jūdžins Golds un viņa sieva Rozaine Golda, kā pauduši nepatiku pret padomju režīmu, mēģinājuši *sludināt cionisma ideoloģiju*, vākuši ziņas par ebreju stāvokli PSRS, nevajadzīgi esot interesējušies par sinagogām, ieradušies LPSR Augstākajā tiesā, kur tos apstrādājis tiesas darbinieks U. Krastiņš, stāstījuši, kā 1962. gadā Ņujorkā aizstāvējuši PSRS pilsoņus Igoru Melahu un Kerneli Egelvahu, ko vainoja spiegošanā, runājuši par ebreju arestiem PSRS, liegšanu emigrēt uz Izraēlu, prasījuši Krastiņam, vai var kā amerikāņu advokāti aizstāvēt ebrejus, kad tos tiesās Rīgā, kurš norādījis, ka vēl nav zināms, vai tas vispār būšot atklāts tiesas process, un ka amerikāņu advokāti padomju cilvēkam nav vajadzīgi, jo PSRS ikvienam esot tiesības uz padomju advokātu, tūristi apšaubījuši Latvijas brīvprātīgo iestāšanos PSRS 1940. gadā, uzdevuši daudz jautājumu un esot bijuši *jautrā prātā*.[1356] 1971. gada 28. aprīļa ziņojumā Nr. 8c (Nr. 13c) *Intūrists* ziņo LPSR VDK priekšsēdētājam Avdjukēvičam, kā laikā no 1971. gada 3. līdz 13. aprīlim *Intūrists* izspiegojis un apstrādājis tūristus no Apvienotās Karalistes, Austrālijas, Nigērijas, Īrijas, Maltas, Jaunzēlandes, Kanādas, Vācijas Federatīvās Republikas un ASV, kuri visi pārstāvējuši Londonas universitāti. Par atsevišķiem tūristiem ir sīkāka biogrāfiska uzziņa, piemēram, par 1921. gadā Pensilvānijā dzimušo Braienu Holmsu, kurš ir Apvienotas Karalistes-PSRS draudzības biedrības loceklis, norādīts, ka viņš par saviem draugiem uzskata Rīgas 34. vidusskolas angļu valodas skolotāju V. Zotovu un viņa laulāto R. Kurskaju, norādīts kā viņš ar tiem pavadījis laiku, divreiz bijis viņu mājās, skatījies kopā kinofilmu. Plašāk aprakstīts arī 1928. gadā dzimušais Mihails Harts, kurš interesējies par Borisu Pasternaku, Aleksandru Solžeņicinu sarunā ar Annu Brodeli. Plašāk aprakstīts arī, kā 1914. gadā dzimušais Levijs Stoltons ticies ar Rīgas 34. vidusskolas skolotāju Sazonovu, kura bijusi pie viņa skolā Apvienotajā Karalistē, rosinājis gidei-tulcei Lastniecei palasīt Pasternaku un Solžeņicinu. Rakstīts par 1913. gadā dzimušo Alisi Mooru, kura arī ir minētās PSRS draudzības biedrības locekle, detalizēti aprakstīta viņas tikšanās ar Pētera Stučkas Latvijas Valsts

[1356] LVA, 222. f., 1. l., 28. l., 16.–18. lp.

universitātes pasniedzēju Guļāni, aprakstīts Nigērijas tūrists, 1913. gadā dzimušais Jozefs Essens, filozofs, viņa sarunas ar gidu-tulci Kraukli, citēts, kā Essens pārmetis Krauklei, ka viņa nevarot pat pastaigāties, izklaidēties ar viņu, neprasot priekšniecības atļauju, aicinājis braukt pie sevis uz Nigēriju, piedāvājis laulības un atklātības brīdī jautājis, kuram Krauklei esot jāziņo par sarunām ar tūristu un tā tālāk. Elsters ziņojis arī, kā ar tūristiem izturējušies, piemēram, LPSR Izglītības ministrijas pārvaldes vadītājs Aldonis Builis, Rīgas darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētāja vietniece Mirdza Brencsene, citi nomenklatūras darbinieki.[1357] Nav mēneša, kad 1971. gadā *Intūrists* neziņotu par tūristiem LPSR VDK. Visas šīs ziņas nebija iespējams iegūt citādi kā vien no aģentu vai gidu-tulku rakstveida ziņojumiem.

Salīdzināsim šos ziņojumus ar citu avotu – rakstu *Ziņojums atbilstoši instrukcijai*, ko uzrakstījis *Intūrista* gids-tulks:

> "Man kauns skatīties acīs saviem zviedru draugiem, kad tie jautā mani par to, vai man ir pienākums rakstīt ziņojumus uz mūsu organizācijas specnodaļu. Bet man patiešām ir pienākums to darīt atbilstoši Noteikumiem gida tulka darbā! Stājoties darbā, katram ir pienākums savā iesniegumā, ka viņš piekrīt "īpašām prasībām". Par ko tad ir jāraksta atskaitēs? Par visu un visiem. Tūrista dzimšanas vieta. Viņa darba vieta. Vai viņš prot krievu valdu. Kā attiecas pret PSRS. Kādus jautājumus uzdevis. Vai viņam šeit ir draugi un vai viņš ir kontaktējies ar viņiem. Vai viņš bija ekskursijās, bet, ja nav bijis, tad kur viņš atradās attiecīgajā laikā. Vai nav spiegs, kas atbraucis uz PSRS ar mērķi veikt "sabotāžas darbības"!"[1358]

Virkne avotu norāda, ka PSRS gandrīz visi *Intūrista* gidi-tulki bija VDK aģenti, taču minēšu tikai vienu avotu, kuru norāda pats PSRS VDK virsnieks, kurš pārbēdzis uz Rietumiem:

[1357] LVA, 222. f., 1. l., 28. l., 19.–31. lp.

[1358] *Московские новости*, 1990, 4 марта, с. 24 Citēts pēc Конт, Франсис. *К политической антропологии советской системы. Внешнеполитические аспекты*, Москва: Языки славянской культуры, 2003,с. 172.

> "Teju visi *Intūrista* gidi-tulki bija VDK informatori, kas nekavējoties ziņoja mums, ja viņiem radās aizdomas par noteiktu ārzemju tūristu."[1359]

Balstoties uz Bonifācija Daukšta[1360] sniegtajām ziņām, okupētajā Latvijā ieradās personas, kas apzinājās to, ka viņus izseko, tādēļ rīkojās piesardzīgi, jo jebkādas darbības pret PSRS okupācijas varu varētu būt sodītas. Tāpat Daukšts stāstīja, ka jebkādi pārkāpumi arī no *Intūrista* darbinieku puses varēja būt sodīti, minot sev zināmo piemēru, ka *Intūrista* Rīgas nodaļas viesnīcas *Latvija* zāles pārzine par to, ka esot uzvedusies izlaidīgi, jo staigājusi satinusies baltā palagā, bija norīkota darbā uz Zilupi, un, ievērojot to, ka to uzskatījuši par *pretpadomju* rīcību, sekas varējušas būt vēl smagākas. Savukārt gide Zane Rozenberga, kas strādājusi par gidi no 1967. līdz 1974. gadam stāstīja, ka viņa lielākoties strādājusi ar trimdas tūristu grupām no Apvienotās Karalistes, Zviedrijas Karalistes un ASV, jo tur vajadzējis runāt latviski. Viņa dalījās pieredzē, ka atskaites bija jāsniedz pēc katras tūristu grupas, ekskursijas un sarīkojuma, nereti atskaites bijušas triviālas un paviršas, tāpat bija jārūpējas par to, lai katra atskaite atšķirtos, tāpēc nereti esot rakstīti izdomājumi. Spriežot pēc Zanes Rozenbergas apgalvotā, neesot bijis zināms, kas lasīja atskaites un vai vispār tās kāds lasīja. Ievērojot to, ka atskaitēm bija jāatšķiras un tam arī, pēc Zanes Rozenbergas sniegtajām liecībām, pievērsa uzmanību, rodas pamatots jautājums, kāpēc vispār atskaišu saturam pievērsa uzmanību, ja nebija pārliecības, ka tās vispār lasa.

Ieskicējot, par ko tad bija jārūpējas *Intūrista* darbiniekiem, esot tiešā saskarē ar tūristiem, jāmin vismaz dažas PSKP pamatnostādnes – PSRS politiskās un militārās varas augšana, starptautiskās strādnieku un komunistiskās kustības politiskās

---

[1359] Kalugin, Oleg. *The First Directorate: My 32 Years in Intelligence and Espionage against the West*. New York: St. Martin's Press, 1994, p. 298. Citēts pēc: De Jong, Ben. "The KGB view of the West: Conspiracies and agents of influence", *The future a memory: The Cold War and intelligence services – aspects.* Wien: Lit-Verlag, 2013.

[1360] Bonifācijs Daukšts, dzimis 1950. gada 12. decembrī Aglonā, vēsturnieks, diplomāts, dzejnieks un publicists. Mācījies Aizpuriešu pamatskolā, Aglonas vidusskolā, no 1969. līdz 1974. gadam studējis Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Vēstures un filozofijas fakultātē.

ietekmes pastiprināšanās,[1361] marksistiski-ļeņinisko pasaules uzskatu konsekventu nostiprināšana, sabiedrības audzināšana sociālistiskā patriotisma un internacionālisma garā, sociālistiskās kultūras attīstība, cīņa pret buržuāziskās ideoloģijas ietekmi.[1362] Minēto tematiku pārzināšana, reizē organizējot tūrismu, prasīja gan piepūli, gan izdomu. Sevišķi, ja bija darīšana ar trimdas latviešiem.

Trimdas latvieši tūristu vidū izcēlās ar to, ka potenciāli pārzināja Latvijas teritoriju, tātad varēja brīvi bez gidu palīdzības pārvietoties, zināja latviešu valodu, tātad varēja sarunāties ar vietējiem vai fiksēt faktu, ka latviešu valodu tikpat kā uz ielām nedzird, viņiem bija radi un draugi okupētajā Latvijā, tātad viņi gan varēja veikt *pretpadomju* propagandu. Turklāt trimdas latvieši nereti pārzināja LPSR vēsturi, tādēļ viņus bija grūti pārliecināt par jautājumiem, par kuriem viņiem bija priekšzināšanas un atšķirīgs viedoklis. Trimdas latviešiem bija savi centri ārvalstīs, tāpēc PSRS centās iefiltrēt tur valsts drošības dienestu personālu vai vervēt tūristu vidū tos, kas vēlētos vai būtu spiesti ziņotu PSRS valsts drošības iestādēm. Šādā veidā PSRS centās nostiprināt varu okupētajā Latvijā, un tūrisms bija izdevīgs līdzeklis. *Intūrista* darbinieki apkalpoja ārzemju tūristus, kurus uzskatīja par draudu valsts drošībai. Viņiem regulāri bija jāatskaitās par tūristu apkalpošanu un viņu iespējamiem *ideoloģiskās diversijas* mēģinājumiem. Lai gan nevar viennozīmīgi apgalvot, ka gidi, kas sagatavoja atskaites, zināja to adresātu, kā to liecina Zanes Rozenbergas intervija, tomēr darba gaitā atklātie dokumenti liecina, ka atskaites sagatavotas VDK vajadzībām. Tāpat atrasta informācija par to, ka *Intūrists* pildījis VDK uzdevumus. Liecības, cik tas skar zinātnisko darbu, pierāda, ka gidi sadarbojās ar VDK. Minētais ļauj secināt, ka *Intūrists* bija VDK piesegstruktūra, jo tā bija reāli eksistējoša ekonomikas, kultūras un sava veida politikas institūcija, kas darbojās noteiktā jomā, proti, tūrismā. VDK izmantoja *Intūristu* kā efektīvu līdzekli savu kompetenču īstenošanai, kas galvenokārt saistījās ar ārzemju tūristu uzraudzīšanu, izsekošanu un vervēšanu. Turklāt tas, ka daudzi *Intūrista* darbinieki bija VDK rezidenti, tai skaitā uzticības personas vai savervēti aģenti, kas vai nu atskaitījās VDK, vai arī pildīja

[1361] LVA, PA-101. f., 37. apr.,129. l., 40. lp.
[1362] LVA, PA-101. f., 37. apr.,129. l., 41. lp.

tiešus VDK uzdevumus, liecina, ka *Intūrists* bija kas vairāk, nekā to gribētu iztēlot, proti, vairāk nekā VDK virsnieku *pensionēšanās vieta*.

1. pielikums

Intūrists Rīgas nodaļas uzņemto ārvalstu tūristu skaits.[1363]

Gads	*Kapitālistiskās valstis*	*Sociālistiskās valstis*	*No tiem – tūristi trimdinieki*	*Kopumā*
1960	Nav zināms precīzi	Nav zināms precīzi	Nav zināms precīzi	2649
1962	Nav zināms precīzi	Nav zināms precīzi	Nav zināms precīzi	4418
1963	Nav zināms precīzi	Nav zināms precīzi	Nav zināms precīzi	9463
1964	1268	4225	Nav zināms precīzi	6866
1965	3802	5097	Nav zināms precīzi	5493
1966	3418	5987	Nav zināms precīzi	8899
1967	3552	5677	Nav zināms precīzi	9405
1968	4189	7497	Nav zināms precīzi	9229
1969	5888	7322	Nav zināms precīzi	11686
1970	5363	6900	Nav zināms precīzi	13210

[1363] LVA, 222 f., 1. apr., 2. l., 5. apr., 4. apr., 22. apr., 21., 32. apr.,7.apr; 16. apr., 18. apr., 24. apr., 19. apr., 28. apr., 26. apr., 27. apr., 35. apr.,36. apr., 37. apr., 28. apr., 39. apr., 47. apr.

1971	4720	10787	1060	15507
1972	3842	14568	1375	19785
1973	6093	17703	1310	23796
1974	11222	21348	1847	32570
1975	12230	16795	Nav zināms precīzi	29025
1976	7775	14954	2218	22729
1977	7522	18050	2756	25572
1978	9796	18337	2162	28133
1979	11206	15436	2165	26642
1980	12435	24155	1260	36590
1981	16670	28154	Nav zināms precīzi	44824
1982	18502	24430	Nav zināms precīzi	42932
1983	16482	28972	Nav zināms precīzi	45454
1984	19241	27044	Nav zināms precīzi	46285
1985	21643	27718	Nav zināms precīzi	49361

2. pielikums

Intūrista kadru daļas Vernera Lukomeša anketas fragmenti uz divām lapām un Vernera Lukomeša 1978. gada 24. oktobra autobiogrāfija.[1364]

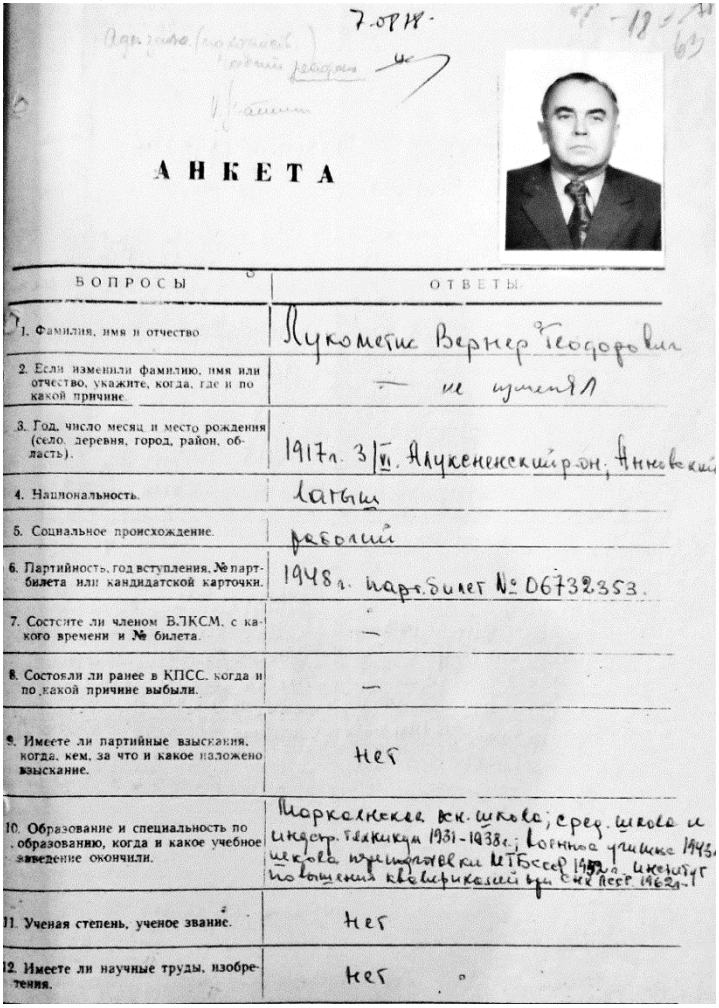

7.08.78.

АНКЕТА

ВОПРОСЫ	ОТВЕТЫ
1. Фамилия, имя и отчество	Лукометис Вернер Теодорович
2. Если изменили фамилию, имя или отчество, укажите, когда, где и по какой причине.	— не изменял
3. Год, число месяц и место рождения (село, деревня, город, район, область).	1917 г. 3/VI. Алуксненский р-он; Анновский
4. Национальность.	латыш
5. Социальное происхождение.	рабочий
6. Партийность, год вступления, № партбилета или кандидатской карточки.	1948 г. парт. билет № 06732353.
7. Состоите ли членом ВЛКСМ, с какого времени и № билета.	—
8. Состояли ли ранее в КПСС, когда и по какой причине выбыли.	—
9. Имеете ли партийные взыскания, когда, кем, за что и какое наложено взыскание.	нет
10. Образование и специальность по образованию, когда и какое учебное заведение окончили.	Маркалнская вн. школа; сред. школа и индустр. техникум 1931-1938 г.; военное училище 1943 г. школа переподготовки МТБ СССР 1952 г. институт повышения квалификации при СНК ЛССР 1962 г.
11. Ученая степень, ученое звание.	нет
12. Имеете ли научные труды, изобретения.	нет

[1364] LVA, 282. f., 1. apr., 111. l., 63.–66. lp.

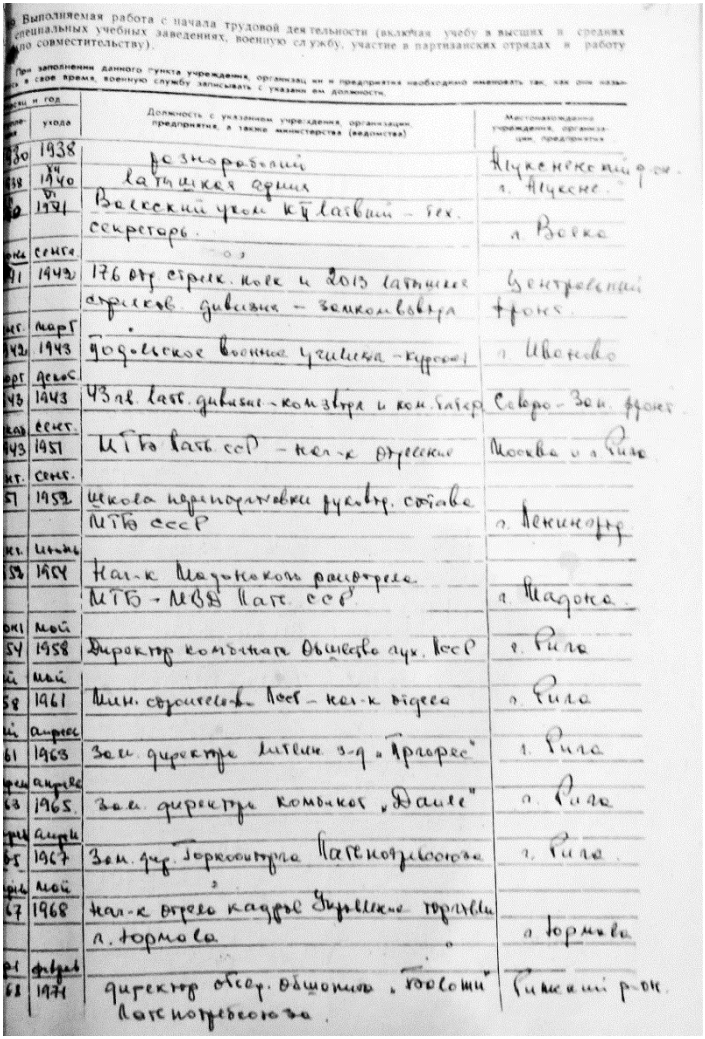

Выполняемая работа с начала трудовой деятельности (включая учебу в высших и средних специальных учебных заведениях, военную службу, участие в партизанских отрядах и работу по совместительству).

При заполнении данного пункта учреждения, организации и предприятия необходимо именовать так, как они называ-ись в свое время. Военную службу записывать с указанием занимаемой должности.

Месяц и год поступления	Месяц и год ухода	Должность с указанием учреждения, организации, предприятия, а также министерства (ведомства)	Местонахождение учреждения, организации, предприятия
[illegible]	1938	разнорабочий	Яцукенскецкий р-он.
[illegible]	XII 1940	латышская армия	г. Яцукенс.
[illegible]	VI 1941	Велесский уком КП (латышей) – тех. секретарь.	г. Вейка
[illegible]	сентя		
41	1942	176 отр стрелк. полк и 2013 латышск. артиллер. дивизия – замкомвзвода	Центральный фронт
[illegible]	март		
1942	1943	Ждановское военное училища – курсант	г. Ивотево
[illegible]	дека		
43	1943	43 зап. латв. дивизия – комвзвода и ком. батар	Северо-Зап. фронт
[illegible]	сент.		
43	1951	МГБ Латв. ССР – нач-к отделения	Москва и г. Рига
[illegible]	сент.		
57	1958	Школа переподготовки руковод. состава МГБ СССР	г. Ленинград
[illegible]	[illegible]		
58	1959	Нач-к Мадонского райотдела МГБ – МВД Латв. ССР	г. Мадона
[illegible]	май		
54	1958	Директор комбината Общество арх. ЛССР	г. Рига
[illegible]	май		
58	1961	Мин. строительства Латв – нач-к отдела	г. Рига
[illegible]	апрел		
61	1963	Зам. директора Латвия з-д "Прогресс"	г. Рига
[illegible]	апрел		
63	1965	Зам. директора комбината "Даугава"	г. Рига
[illegible]	апрел		
65	1967	Зам. нач. Торгконторы Латпотребсоюза	г. Рига
[illegible]	май		
67	1968	Нач-к отдела кадров Управления торговли г. Тормова	г. Тормова
[illegible]	февра		
68	1971	директор обсл. общежития "Высокий" Латпотребсоюза	Тукумский р-он.

Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības Intūrists Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā darbā ar tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam

Автобиография

Я, Лукометис Вернер Теодорович, родился в 1917 г. 3го июня в Алуксненский р-он, Анновский с/с в семье рабочих. С 1930 года по 1938 год работал разнорабочим и учился в Алуксненский район и в г. Рига, с 1938 г. по декабрь 1940 г. служил в Латышской армии, после демобилизации до начала Вел. Отеч. войны работал в Валкский Уком КП Латвии в качестве технического секретаря, одновременно являлся и секретарем первичной организации ВЛКСМ.

С началом Вел. Отеч. войны добровольно вступил в ряды Советской армии и являлся замкомвзводом, с начала в 1976 стрелковом полку, а после в Латышскую стрелковую дивизию. В 1942 году был направлен учится в Подольское военное училища, после окончания училища служил в рядах 43 гвард. латышской дивизии в качестве командира батарей. В 1943 г. после ранения служил в МТБ Латв. ССР в разных должностях по 1954 год.

После демобилизации работал в качестве директора производственного комбината Общ. глух. ПССР. С 1958 г. по 1965 год работал на разных руководящих должностях в системе Министерство строительство и Министр. местной промышленности ПССР. С 1965 г. по 1978 г. работал в системе Латвпотребсоюза

81
66

на разных руководящих должностях в г. Рига и Рижского р-она.

С марта 1978 г. после ухода на пенсию работаю нач-ком Саласпилского участка Комбината бытового обслуживания Рижского р-она.

Состою членом КПСС с октября 1948 г. парт. билет № 06732353.

Наша семья состоит, жена Пукомяке В.А. 1926 г. рож. член КПСС, дочь 1939 г. рождения, замужем за. Забяло А.А.

24/X 78 г.

Пукомяке

3. pielikums

LKPS Rīgas pilsētas Oktobra rajona partijas komitejas sekretāra 1971. gada 20. janvāra raksturojums, ar ko rekomendē gidi tulci Zani Rozenbergu padomju tūristu pavadīšanai kruīzā uz Japānu no 1971. gada marta līdz maijam.[1365]

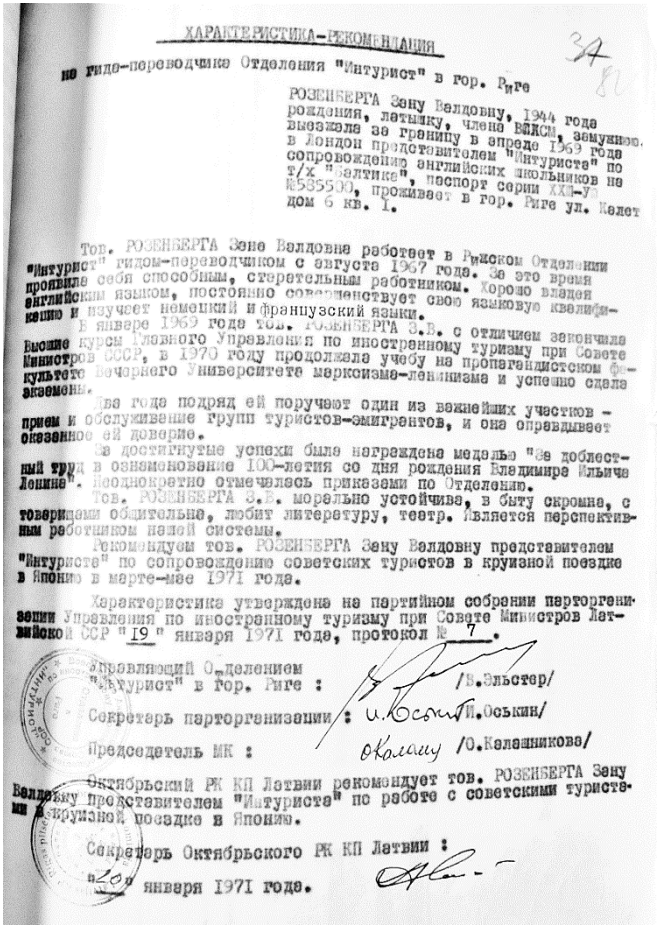

ХАРАКТЕРИСТИКА-РЕКОМЕНДАЦИЯ

на гида-переводчика Отделения "Интурист" в гор. Риге

РОЗЕНБЕРГА Зану Валдовну, 1944 года рождения, латышку, члена ВЛКСМ, замужнюю, выезжала за границу в апреле 1969 года в Лондон представителем "Интуриста" по сопровождению английских школьников на т/х "Балтика", паспорт серии XXII-УЭ №585530, проживает в гор. Риге ул. Колет дом 6 кв. 1.

Тов. РОЗЕНБЕРГА Зане Валдовне работает в Рижском Отделении "Интурист" гидом-переводчиком с августа 1967 года. За это время проявила себя способным, старательным работником. Хорошо владея английским языком, постоянно совершенствует свою языковую квалификацию и изучает немецкий и французский языки.

В январе 1969 года тов. РОЗЕНБЕРГА З.В. с отличием закончила Высшие курсы Главного Управления по иностранному туризму при Совете Министров СССР, в 1970 году продолжала учебу на пропагандистском факультете Вечернего Университете марксизма-ленинизма и успешно сдела экзамены.

Два года подряд ей поручают один из важнейших участков - прием и обслуживание групп туристов-эмигрентов, и она оправдывает оказанное ей доверие.

За достигнутые успехи была награждена медалью "За доблестный труд в ознаменование 100-летия со дня рождения Владимира Ильича Ленина". Неоднократно отмечалась приказами по Отделению.

Тов. РОЗЕНБЕРГА З.В. морально устойчива, в быту скромна, с товарищами общительна, любит литературу, театр. Является перспективным работником нашей системы.

Рекомендуем тов. РОЗЕНБЕРГА Зану Валдовну представителем "Интуриста" по сопровождению советских туристов в круизной поездке в Японию в марте-мае 1971 года.

Характеристика утверждена на партийном собрании парторганизации Управления по иностранному туризму при Совете Министров Латвийской ССР "19" января 1971 года, протокол № 7.

Управляющий Отделением "Интурист" в гор. Риге : /В.Эльстер/

Секретарь парторганизации : /И.Оськин/

Председатель МК : /О.Калашникова/

Октябрьский РК КП Латвии рекомендует тов. РОЗЕНБЕРГА Зану Валдовну представителем "Интуриста" по работе с советскими туристами в круизной поездке в Японию.

Секретарь Октябрьского РК КП Латвии :

"20" января 1971 года.

[1365] LVA, 282. f., 1. apr., 98. l., 82. lp

4. pielikums

Intūrista ziņojumu, kas adresēti arī LPSR VDK, sadales piemērs.[1366]

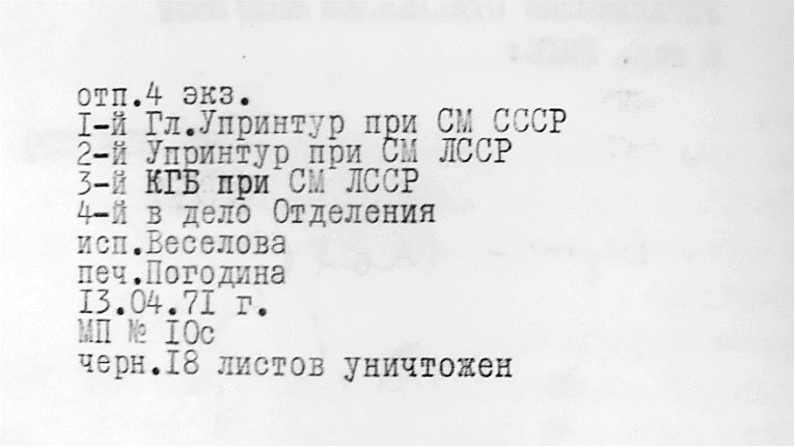

отп.4 экз.
I-й Гл.Упринтур при СМ СССР
2-й Упринтур при СМ ЛССР
3-й КГБ при СМ ЛССР
4-й в дело Отделения
исп.Веселова
печ.Погодина
I3.04.7I г.
МП № I0с
черн.I8 листов уничтожен

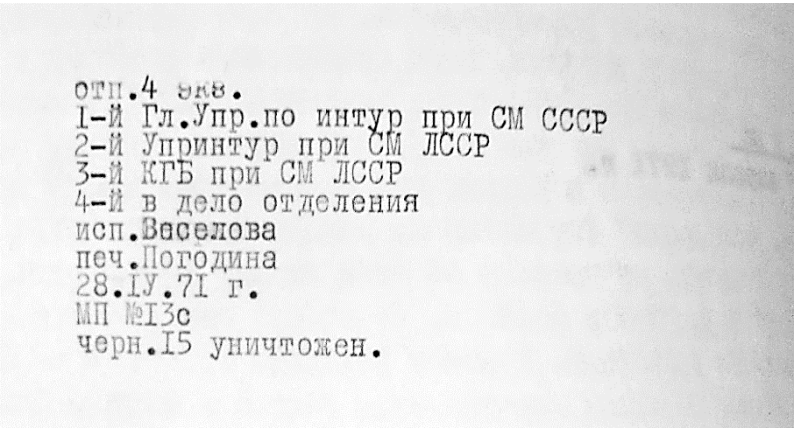

отп.4 экз.
I-й Гл.Упр.по интур при СМ СССР
2-й Упринтур при СМ ЛССР
3-й КГБ при СМ ЛССР
4-й в дело отделения
исп.Веселова
печ.Погодина
28.IУ.7I г.
МП №I3с
черн.I5 уничтожен.

[1366] LVA, 222. f., 1. apr., 28. l., 15. lp otra puse, 31. lp otra puse.

5. pielikums

Intūrista viesnīcas *Rīgas Jūrmala* direktora L. Kunavina 1961. gada 5. augusta pavēle par rājiena izteikšanu M. Kuzņecovai par vīzu režīma pārkāpumiem.[1367]

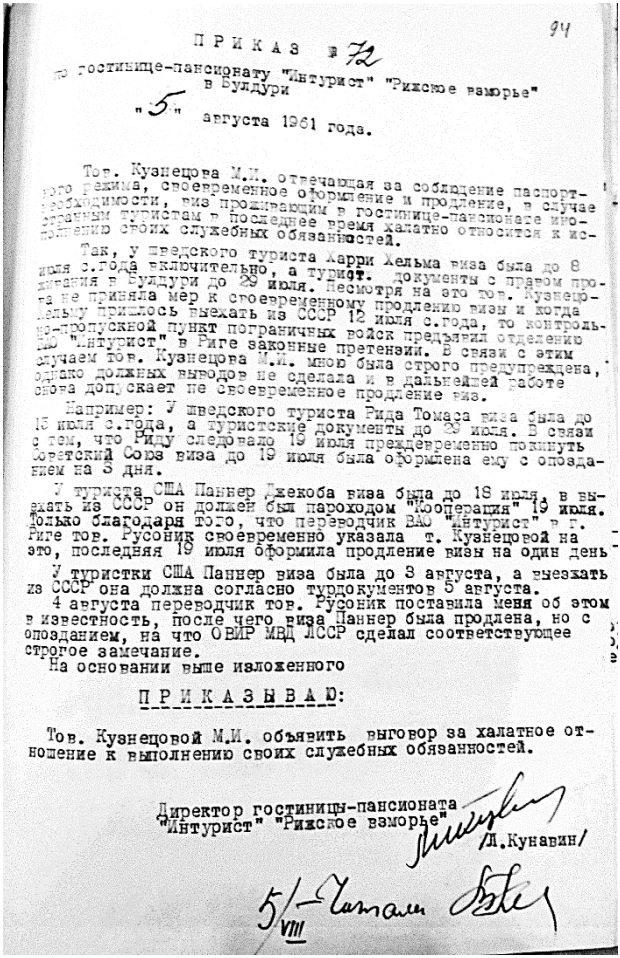

94

П Р И К А З № 72

по гостинице-пансионату "Интурист" "Рижское взморье"
в Булдури

"5" августа 1961 года.

Тов. Кузнецова М.И. отвечающая за соблюдение паспортного режима, своевременное оформление и продление, в случае необходимости, виз проживающим в гостинице-пансионате иностранным туристам в последнее время халатно относится к исполнению своих служебных обязанностей.

Так, у шведского туриста Харри Хельма виза была до 8 июля с.года включительно, а туристские документы с правом проживания в Булдури до 29 июля. Несмотря на это тов. Кузнецова не приняла мер к своевременному продлению визы и когда Хельму пришлось выехать из СССР 12 июля с.года, то контрольно-пропускной пункт пограничных войск предъявил отделению БАО "Интурист" в Риге законные претензии. В связи с этим случаем тов. Кузнецова М.И. мною была строго предупреждена, однако должных выводов не сделала и в дальнейшей работе снова допускает не своевременное продление виз.

Например: У шведского туриста Рида Томаса виза была до 18 июля с.года, а туристские документы до 29 июля. В связи с тем, что Риду следовало 19 июля преждевременно покинуть Советский Союз виза до 19 июля была оформлена ему с опозданием на 3 дня.

У туриста США Паннер Джекоба виза была до 18 июля, в выехать из СССР он должен был пароходом "Кооперация" 19 июля. Только благодаря того, что переводчик БАО "Интурист" в г. Риге тов. Русоник своевременно указала т. Кузнецовой на это, последняя 19 июля оформила продление визы на один день.

У туристки США Паннер виза была до 3 августа, а выехать из СССР она должна согласно турдокументов 5 августа.
4 августа переводчик тов. Русоник поставила меня об этом в известность, после чего виза Паннер была продлена, но с опозданием, на что ОВИР МВД ЛССР сделал соответствующее строгое замечание.
На основании выше изложенного

П Р И К А З Ы В А Ю:

Тов. Кузнецовой М.И. объявить выговор за халатное отношение к выполнению своих служебных обязанностей.

Директор гостиницы-пансионата
"Интурист" "Рижское взморье" /Л.Кунавин/

5/VIII

[1367] PDVA, 3406. f., 2. apr., 13. l., 94. lp.

'Intourist' – Cover Organisation of the KGB

During the Cold War, everyone could be considered as a spy. Individuals were recruited for spying, *spy cases* were fabricated and many were forced to serve the interests of their own or a foreign country; in the LSSR, a dilemma to collaborate with the representative of the USSR occupying power or against it was at stake. The All-Union state travel agency 'Intourist' ('Inturist') was one of the institutions whose main tasks was to serve as a tool for intelligence and counterintelligence.

The LSSR Riga division of the All-Union state travel agency 'Intourist' was the main tourism office operating in the LSSR. It officially carried out the duties and obligations of the Central Committee of Communist Party of Latvia, but, in fact, it served as above-mentioned the interests of the KGB. Among its particular tasks were the surveillance of special groups, notification on irregularities during travel, control over any expression of intolerance to the USSR or its politics, the search for and subtraction of any inappropriate literature, the timely discovery of ideological saboteurs within tourist groups and providing information which could then lead to detention with coercion.

The surveillance over groups or certain persons was performed taking into account the interest of the KGB. Therefore, not all tourist groups were similarly treated or had a similar extend of surveillance.

This research aims to establish reasons for making tourism a subject to closely examine in relation to KGB activities and to establish and evaluate the main consequences deriving from that interest. Moreover, the research has been focused to evaluate the staff issues of the LSSR Riga division of the All-Union state travel agency 'Intourist', paying close attention to those who may directly be linked to the KGB and who can be considered to be agents of the KGB.

LPSR valsts drošības iestāžu vadošo darbinieku lietas Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietu kolekcijā

M. hist. Arturs Žvinklis,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas loceklis

Rakstā apkopotas ziņas par 120 Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) valsts drošības iestāžu vadošiem darbiniekiem,[1368] kuru lietas atrodas Latvijas Valsts arhīva (LVA) glabāšanā esošajā Latvijas Komunistiskās partijas (LKP) Centrālās komitejas (CK) nomenklatūras kadru personu lietu kolekcijā (LVA, PA-15500. f., 1. un 2. apr.), un sagatavots LPSR Iekšlietu tautas komisariāta (IeTK), Valsts drošības tautas komisariāta (VDTK), Valsts drošības ministrijas (VDM), Iekšlietu ministrijas (IeM) un VDK darbinieku LKP CK nomenklatūras lietu rādītājs, kurā ietvertas ziņas par attiecīgā valsts drošības dienesta darbinieka dzimšanas gadu, Padomju Savienības Komunistiskās partijas (PSKP) biedra stāžu, atrašanās laiku valsts drošības dienestā (V. d. d.), augstāko iegūto dienesta pakāpi un amatiem LPSR, ieskaitot arī amatus ārpus valsts drošības iestāžu struktūrām, proti, kas izriet no šā fonda materiāliem.

No 120 valsts drošības iestāžu darbiniekiem 67 bija krievi, 39 – latvieši, astoņi ukraiņi, četri ebreji, viens armēnis un viens baltkrievs. Pēc vecāku sociālās izcelšanās 50 bija zemnieki, 18 trūcīgie zemnieki jeb kalpi, 12 vidējie zemnieki, 29 strādnieki, četri kalpotāji, divi amatnieki, pieci sīkpilsoņi, to skaitā divi sīktirgotāji. Sadalījums pēc

[1368] Ziņas par 73 LPSR valsts drošības iestāžu darbiniekiem sk.: Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 363.–396. lpp.

iegūtās izglītības bija šāds: augstāko izglītību bija ieguvuši 19, nepabeigtu augstāko – 18, vidējo – 57, nepabeigtu vidējo – 13, vēl zemāks izglītības līmenis bija 13 valsts drošības iestāžu vadošiem darbiniekiem.

Kadru atlase darbībai LPSR valsts drošības iestādēs

Kā liecina rakstā aplūkoto lietu dokumenti, kadru izraudzīšanās, mobilizācija un gatavošana darbam Latvijā sākās vēl pirms 1940. gada 17. jūnija okupācijas. Staļiniskajam padomju režīmam atkal bija vajadzīgi latviešu tautības čekisti un tika meklēti 1937. un 1938. gada Lielo teroru pārdzīvojušie. Piemērs tam ir Elmāra Kerres[1369] (1896–?) dzīves gājums. Viņa darbība čekā sākās jau 1918. gada augustā Vjatkā [no 1934. gada – Kirova – *red. piez.*], no 1922. gada novembra līdz 1938. gada februārim Kerre ieņēma dažādus amatus PSRS valsts drošības iestāžu robežapsardzības vienībās. Par tālāko viņš ļoti atklāti rakstīja savā autobiogrāfijā:

> "1938. gada 28. februārī es tiku atbrīvots no dienesta. [..] Manas atbrīvošanas iemesls bija tas, ka es biju dzimis Latvijā un tur atradās daži man ne visai tuvi radinieki. [..] 1940. gada 9. maijā Ļeņingradas kara apgabalā Politiskā pārvalde mani atkal iesauca aktīvajā dienestā armijā VK(b)P CK un PSRS Iekšlietu tautas komisariāta veidotā grupā darbam Latvijā."

Pēc mēnesi ilgušu speciālu kursu apgūšanas 1940. gada 11. jūnijā Elmāru Kerri grupas sastāvā no Ļeņingradas nosūtīja uz Rīgu vispirms 3. armijas Kara padomes, pēc tam PSRS IeTK operatīvās grupas Latvijā

[1369] 1940. gada 1. augustā iekšlietu ministrs Vilis Lācis ar 172. rezolūciju iecēla Elmāru Kerri par Tautas milicijas departamenta direktora Friča Dukāta milicijas padomnieka vietas izpildītāju ar 1. augustu, nosakot, ka atalgojums Kerrem izmaksājams pēc 4. kategorijas 1. pakāpes, jau 1940. gada 9. septembrī iekšlietu tautas komisārs Alfons Noviks ar 249. rezolūciju viņu atbrīvo no dienesta "pēc paša lūguma" ar 1. septembri. Kerre ieskaitīts Bruno Kalniņa vadītajā Latvijas Tautas armijas štāba Audzināšanas daļas Kultūras un propagandas pārvaldē kā pulkvedis-leitnants. *Valdības Vēstnesis,* Nr. 179, 1940, 9. augusts, 7. lpp.; *Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija Ziņotājs*, Nr. 10, 1940, 13. septembris, 3. lpp.; Timšāns, Sigizmunds. "Augstāko virsnieku [..]", *Latvijas Vēstnesis,* Nr. 214 (1275), 1998, 21. jūlijs. *Red. piez.*

rīcībā.[1370] 1940. gada novembrī uz LPSR tika atsūtīts Jānis Vēvers, kurš PSRS valsts drošības dienestā atradās kopš 1922. gada un vadošos operatīvos amatos strādāja no 1925. gada.[1371]

Līdz ar Augusta Kirhenšteina valdības izveidošanu sākās bijušo Latvijas komunistiskās pagrīdes kustības dalībnieku iesaistīšana darbā valsts drošības iestādēs vēl pirms LPSR valsts varas un pārvaldes struktūras izveidošanas, atsevišķus no viņiem ieceļot vēl pastāvošās Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Politiskās policijas pārvaldes ierēdņu amatos. Tā par Politiskās policijas pārvaldes Daugavpils rajona priekšnieku 1940. gada jūnija beigās kļuva vēlākais LPSR iekšlietu tautas komisārs un valsts drošības ministrs Alfons Noviks, kurš par pretvalstisko darbību Latvijas Republikā tika arestēts 1933. gadā un notiesāts uz astoņiem gadiem spaidu darbos, bet 1938. gada 18. novembrī amnestēts.[1372] Arī Josifs Trukšāns,[1373] kurš no 1932. gada septembra bija LKP biedrs un, pēc paša kadru uzskaites anketā un autobiogrāfijā sniegtajām ziņām, no 1933. gada aprīļa līdz oktobrim ieņēmis algotu LKP Latgales apgabala komitejas sekretāra amatu, 1933. gada oktobrī nonāca apcietinājumā un saņēma astoņu gadu sodu spaidu darbos un no tālākas soda izciešanas, tāpat kā Alfons Noviks, tika atbrīvots 1938. gada novembrī. 1940. gada jūnija beigās Trukšāns kļuva par Politiskās policijas pārvaldes Rēzeknes rajona priekšnieku.[1374] Vēl ilgāks pagrīdes komunista stāžs bija Jēkabam Šalmam.[1375] Viņš par nelegālās LKP biedru kļuva 1929. gada augustā, no 1930. gada augusta līdz 1932. gada decembrim atradās

[1370] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7580. l., 4., 8. lp.
[1371] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 17. lp.
[1372] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 7. lp.
[1373] Josifs (Jāzeps) Trukšāns, Aleksandra dēls, dzimis 1910. gadā Ludzas apriņķa Zabolotjes (*Zabłocie* – poļu val.) muižas (tagadējais Ciblas novada Līdumnieku pagasts) Bārtuļu ciemā, miris 1965. gada decembrī, pēdējā amatā bijis LPSR Sabiedriskās kārtības sargāšanas ministrijas Milicijas pārvaldes nodaļas priekšnieks. "Josifs Trukšāns", *Cīņa,* 1965, 4. decembrī. *Red. piez.*
[1374] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 5795. l., 3., 5. lp.
[1375] Jēkabs Šalms, Miķeļa dēls, dzimis 1897. gada 19. jūlijā (vecais stils) Grobiņas pagasta Dorupes-Baidzeles (tagadējais Otaņķu pagasts Nīcas novadā) *Poļu* (arī *Pole*) mājās, mežsarga Miķeļa Šalma (1864–1948) un viņa sievas Annas, dzimušas Plācenis, (1864–1960) ģimenē, miris 1972. gada 25. decembrī Rīgā. *Valdības Vēstnesis,* Nr. 186, 1932, 20. augusts, 2. lpp.; LVVA, 235. f., 12. apr., 365. l., 19. lp. *Red. piez.*

ieslodzījumā Rīgas Centrālcietumā, otrreiz apcietinājumā nonāca 1934. gada martā, kad par pretvalstisko darbību tika notiesāts ar brīvības atņemšanu uz diviem gadiem un atbrīvots pēc soda izciešanas 1936. gada aprīlī. 1940. gada jūnija beigās Šalmu iecēla par Politiskās policijas priekšnieku Liepājā.[1376] 1930. gadā nelegālas komunistiski noskaņotas jaunatnes grupas darbībā Ventspilī iesaistījās Pēteris Reinholds.[1377] 1933. gada maija beigās kompartija viņu sūtījusi mācīties partijas skolā Maskavā, nelegāli šķērsojot Latvijas un PSRS robežu. Robežas pāriešanas mēģinājums izrādījās neveiksmīgs, 2. jūnijā Reinholdu aizturēja Latvijas robežsargi un nodeva Politiskajai policijai. 1934. gada 4. jūlijā viņu par komunistisko darbību notiesāja ar pieciem gadiem spaidu darbos. Neizciešot visu piespriesto sodu, septiņus mēnešus pirms tā beigām 1938. gada 18. novembrī Reinholdu atbrīvoja no ieslodzījuma. Kā kļuvis par čekistu, Reinholds savā autobiogrāfijā aprakstījis sekojoši:

> "Pēc 1940. g. 17. jūnija Komunistiskā partija un biedrs Lācis [iekšlietu ministrs] no Tautas valdības uzdeva man organizēt kaujas vienību biedra Lāča rīcībā kaujas uzdevumu izpildīšanai, ja buržuāziskā valdība pretosies."[1378]

1940. gada jūnija beigās Pēteri Reinholdu nosūtīja Politiskās policijas izmeklētāja darbā Rīgā, bet dažus mēnešus vēlāk iecēla par LPSR IeTK Jēkabpils apriņķa daļas priekšnieku. 1940. gada 26. jūnijā par Politiskās

---

[1376] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6503. l., 2., 4., 5. lp.

[1377] Pēteris Reinholds, dzimis 1910. gada 2. jūlijā Sēlpils pagastā, beidzis sešu klašu pamatskolu, 1929. gadā brīvprātīgi iestājies Latgales artilērijas pulkā, beidzis instruktoru vada kursus, paaugstināts par kaprāli, apcietināts naktī uz 1934. gada 2. jūniju Abrenes apriņķa Linavas pagastā, kad kopā ar Arturu Bertmani mēģināja pāriet PSRS robežu, kur to Lejaskurzemes komunistu organizācija sūtījusi apmeklēt īpašus kursus, 1940. gadā apgalvojis, ka no pirmā ieslodzījuma atbrīvots 1939. gada 15. maijā, no 1930. gada vadījis Latvijas Komunistiskās jaunatnes savienības Daugavas organizāciju, otrreiz esot apcietināts 1940. gada 30. maijā, esot atbrīvots 14. jūlijā, 1940. gada 24. jūlijā – Zemgales divīzijas politiskais vadītājs. "Notiesāti Lejaskurzemes organizāciju komunisti: vakardienas spriedumi Liepājas apgabaltiesā", *Latvijas Sargs,* Nr. 36, 1934, 3. septembris, 6. lpp.; "Zemgales divīzijas politiskais vadītājs", *Latvijas Kareivis,* Nr. 168, 1940, 26. jūlijs, 3. lpp.; "Daugavpils", *Daugavas Vēstnesis,* 1940, 24. jūlijs, 5. lpp. *Red. piez.*

[1378] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7866. l., 5. lp.

policijas izmeklētāju kļuva arī Jezups Bunga,[1379] no septembra viņš stājās LPSR IeTK Cēsu apriņķa daļas priekšnieka amatā. Savā kadru anketā Jezups Bunga norādījis, ka no 1930. gada līdz 1934. gadam viņš darbojies Latvijas Sociāldemokrātiskajā strādnieku partijā, bet 1931. gadā iesaistījies nelegālās komjaunatnes organizācijas darbā, par ko 1935. gada maijā apcietināts un ar Rīgas apgabaltiesas spriedumu notiesāts ar pieciem gadiem spaidu darbos. Arī viņam nenācās piespriesto sodu izciest pilnībā, Bungu no ieslodzījuma atbrīvoja 1939. gada maijā sakarā ar Kārļa Ulmaņa valdības izsludināto amnestiju, atzīmējot 1934. gada 15. maija valsts apvērsuma piekto gadadienu.[1380] Apcietinājumā par komunistisko darbību nonāca arī Ernests Grundmanis,[1381] kurš atradās ieslodzījumā Liepājas cietumā no 1929. gada aprīļa līdz 1930. gada janvārim, kad Liepājas apgabaltiesa viņu atbrīvojusi pierādījumu trūkuma dēļ. Pēc atbrīvošanas Grundmanis tika iesaukts obligātajā karadienestā 11. Dobeles kājnieku pulkā, kur veicis pagrīdes darbu karavīru vidū un bijis saistīts ar vēlāko LK(b)P Kuldīgas apriņķa komitejas sekretāru P. Rudzīti. Pēc dienesta armijā viņš strādājis sava tēva saimniecībā Aizputes apriņķī, nelegālo darbību nepārtraucot. 1941. gada sākumā Grundmanis kļuva par LPSR IeTK Aizputes apriņķa daļas operatīvo pilnvaroto.[1382] 1929. gada sākumā nelegālā komjaunatnes organizācijas darbā iesaistījās Ivans Vasiļjevs, par ko no 1930. gada 1. maija līdz 1934. gada 15. aprīlim

[1379] Jezups (Jāzeps, Josifs) Bunga, dzimis 1910. gadā Rēzeknes apriņķa Bērzgales pagasta Cikuļu sādžā, 1928. gadā pabeidz Rēzeknes valsts ģimnāziju, līdz 1929. gadam strādāja tēva saimniecībā, tad iestājās Latvijas Universitātes Tautsaimniecības un tiesību fakultātē, apcietināts 1935. gada 6. maijā, kā LPSR iekšlietu ministra pirmais vietnieks Jezups Bunga apbalvots arī ar LPSR Augstākās Padomes Prezidija Goda rakstu, sakarā ar piecdesmito dzimšanas dienu, "Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija DEKRĒTS par apbalvošanu ar Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija Goda rakstu", *Cīņa*, 1960, 24. aprīlis; Guščins, Viktors. "Baigais gads Jelgavā", *Diena,* 1992. gada 13. jūnijs. *Red. piez.*

[1380] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7289. l., 4., 9. lp.

[1381] Grundmanis, Ernests Friča dēls, dzimis 1908. gada 26. aprīlī Kazdangas pagastā, attaisnots Liepājas apgabaltiesā 1929. gada 9. novembrī kopā ar Aizputes vidusskolas skolniekiem Ādolfu Sproģi un Kārli Forstmani, lietā notiesāti skolnieks Jānis Šics un trīsdesmit gadus vecā skolotāja Olga Vāvere. "Aizputes jaunatnes komunistu prāva Liepājas apgabaltiesā", *Pēdējā Brīdī,* Nr. 256, 1929, 10. novembris, 2. lpp. *Red. piez.*

[1382] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 2001. l., 2., 4. lp.

atradās apcietinājumā Rīgas Centrālcietumā. 1940.–1941. gadā viņš ieņēma LPSR IeTK 3. specdaļas 1. nodaļas grupas priekšnieka palīga amatu.[1383] 1937. gada jūnijā ieslodzījumā Daugavpils cietumā uz četriem gadiem nokļuva Kārlis Rozentāls. Līdz 1937. gada maijam viņš bija dzīvojis PSRS, mācījies Gomeļas Mehāniskās mašīnbūves institūtā, kuru gan nepabeidza. Pēc tam neilgu laiku atradies mēbeļu fabrikas direktora amatā, vēlāk bijis Vitebskas pilsētas Finanšu daļas priekšnieka vietnieks, pēc tam Vitebskas apgabala Sirotinskas rajona Finanšu daļas priekšnieks. 1937. gada maija beigās Ļeņingradas kara apgabala speciālā uzdevumā ar Kārkliņa vārdu nelegāli nosūtīts uz Latviju. 1940. gada augustā Rozentāls tika iecelts par LPSR IeTK sekretariāta priekšnieka vietnieku.[1384] Īpaši bargs sods par pretvalstisko darbību gaidīja Solomonu Murinu,[1385] kurš tika apcietināts 1934. gada 15. oktobrī. Savā autobiogrāfijā Murins norādījis, ka viņš arestēts nodevēja vainas dēļ. Sakarā ar Latvijā pēc 1934. gada 15. maija valsts apvērsuma ieviesto kara stāvokli Murina lieta tika nodota kara tiesai, kuras izbraukuma sesija Daugavpilī 1935. gada 31. janvārī viņam un vēl dažiem par komunistisko un spiegošanas darbību apsūdzētajiem piesprieda nāvessodu pakarot. Jāatzīmē, ka tas bija Ulmaņa valdības īstenots komunistu pagrīdes iebiedēšanas pasākums, ar kara ministra Jāņa Baloža rīkojumu[1386] visiem šādi notiesātajiem, arī Murinam, nāves sodu aizstāja ar 15 gadiem spaidu darbos, kas tāpat bija ārkārtīgi bargs sods. Pēc atbrīvošanas no apcietinājuma 1940. gada jūnijā un apmēram mēnesi ilgas atpūtas Murinu nosūtīja darbā LPSR IeTK Daugavpils pilsētas daļas nodaļas priekšnieka amatā.[1387]

[1383] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7312. l., 3., 7. lp.
[1384] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4414. l., 3., 5. lp.
[1385] Solomons Murins, Ādama dēls, dzimis 1909. gadā, 1997. gadā 14. oktobrī izdarīja pašnāvību pakaroties pēc tam, kad bija iepazinies ar kriminālliet as materiāliem un kad bija atteicies parakstīt lēmumu par saukšanu pie kriminālatbildības par genocīdu. "Apsūdzēti divi genocīdā vainojamie", *Laiks,* 1998, 28. marts, 1. lpp.; "Tiesās bijušos čekistus", *Austrālijas Latvietis,* Nr. 2408, 1998, 10./17. aprīli, 6. lpp. *Red. piez.*
[1386] "Nāves sods pārvērsts ilgos spaidu darbos", *Latvijas Kareivis,* Nr. 36, 1935, 12. februāris, 1. lpp. *Red. piez.*
[1387] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 3025. l., 3., 5. lp.

Pārņemot Latvijas Republikas valsts drošības iestādes – Drošības policijas departamenta Politiskās policijas pārvaldi ar tās rajoniem – un veidojot LPSR valsts drošības dienesta struktūras, 1940. gadā vadošos amatos tika virzīti Kominternes iesūtītie un Latvijas komunistiskās pagrīdes darbinieki, kuri par savu darbību bija garāku vai īsāku laiku atradušies ieslodzījumā. PSRS okupācijas režīma represīvo struktūru veidotāji cerēja, ka tieši šīs kategorijas cilvēki būs vismotivētākie savā darbībā un viņus vadīs vēlme atriebties saviem "pāridarītājiem" – Latvijas Politiskās policijas darbiniekiem, aģentiem, tiesnešiem, cietumsargiem un cita veida *kontrrevolucionāriem elementiem*.

Par sakaru uzturēšanu un pagrīdes komunistiskās partijas uzdevumu izpildīšanu no 1925. gada savā autobiogrāfijā norādījis Uno Aleksandrs Rozenšteins,[1388] kurš 1941. gada aprīlī tika iecelts LPSR VDTK Valmieras apriņķa daļas priekšnieka amatā.[1389] Arī Mihails Farbtuhs atzīmējis, ka, mācoties ģimnāzijā, 1935. gadā iestājies nelegālā komjaunatnes organizācijā un darbojies tajā līdz 1940. gadam.[1390] Norāde par dalību pagrīdes komjaunatnes organizācijā no 1934. līdz 1940. gadam atrodama arī Viktora Arbuzova autobiogrāfijā.[1391] Vasilijs Kirsanovs savā kadru anketā norādījis, ka līdz 1940. gadam strādājis pagrīdē Rīgā, bijis komunistiskās šūniņas sekretārs.[1392] Par savu dalību nelegālās kompartijas darbā Abrenes apriņķī no 1939. gada decembra, galvenokārt nodarbojoties ar komunistiskās literatūras izplatīšanu, kadru anketā un autobiogrāfijā norādījis Ivans Stepanovs, Matveja dēls, IeTK Latvijas dzelzceļa

[1388] Uno Aleksandrs Rozenšteins, dzimis 1894. gada 4. oktobrī Bolderājā, Mangaļu pagastā, miris 1958. gada 13. decembrī, tēvs – galdnieks Kārlis Rozenšteins, māte – Katrīne, dzimusi Puriņa, darbvedis grāmatvedis Zālītes un Rendas virsmežniecībās, no 1934. gada līdz 1939. gadam – Vecsalacas nodaļā, viņa brāli Frici Herbertu Rozenšteinu, Kārļa dēlu, Rīgas apgabaltiesa 1931. gada 17. jūnijā atzina par bezvēsts pazudušu un mirušu. "Biedrības dzīve", *Meža Dzīve*, Nr. 10, 1939, 1. oktobris, 546, 547. lpp.; *Meža Dzīve*, Nr. 109, 1934, 1. septembris, 3905. lpp.; *Meža Dzīve*, Nr. 104, 1934, 1. aprīlis, 3736. lpp.; "Tiesu sludinājumi", *Valdības Vēstnesis*, Nr. 146, 1931, 7. jūlijs, 5. lpp.; LVVA, 235. f., 12. apr., 727. l., 184. lpp. *Red. piez.*

[1389] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4420. l., 2., 11. lp.

[1390] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7987. l., 5. lp.

[1391] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 30. l., 7. lp.

[1392] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1144. l., 3. lp.

transporta daļas nodaļas izmeklētājs Daugavpilī 1940.–1941. gadā.[1393] Uno Aleksandrs Rozenšteins, Mihails Farbtuhs, Viktors Arbuzovs, Vasilijs Kirsanovs un Ivans Stepanovs par nelegālo darbību apcietināti netika.

LPSR valsts drošības dienestā tika uzņemti atsevišķi Latvijas Republikas pilsoņi, kuri līdz tam nebija darbojušies komunistiskajā pagrīdē. Tā savu karjeru LPSR IeTK Daugavpils pilsētas daļas 2. nodaļas operatīvā pilnvarotā amatā 1940. gada augustā sāka Ivans Zujāns, bijušais Šoseju un zemesceļu departamenta 6. rajona mehāniķis Rēzeknē.[1394] No melnstrādnieka par LPSR IeTK – VDTK pretizlūkošanas daļas operatīvā pilnvarotā palīgu 1940.–1941. gadā kļuva Ādolfs Muižnieks.[1395] 1940. gada februārī obligātajā karadienestā iesauktais un tā paša gada augustā par armijas politisko darbinieku ieceltais Vladislavs Svarinskis[1396] 1940. gada oktobrī tika iecelts par 183. strēlnieku divīzijas Iekšlietu tautas komisariāta Sevišķās daļas operatīvā pilnvarotā palīgu.[1397]

1941. gada maijā LPSR VDTK Abrenes apriņķa daļas priekšnieka amatā iecēla čekistu ar stāžu no Krievijas pilsoņu kara laika latvieti Jāni Maksi Dallīti, kurš neilgi pirms nosūtīšanas uz Latviju bija strādājis par PSRS IeTK 2. specdaļas tulku Maskavā.[1398]

Par PSRS okupācijas režīma veikto kadru savlaicīgu sagatavošanu darbam Latvijā liecina daži Vasilija Sirovatska dienesta gaitas fakti. Ar VK(b)P Arhangeļskas apgabala komitejas lēmumu 1939. gada septembrī viņu no kokapstrādes uzņēmuma direktora amata nosūtīja mācīties PSRS IeTK Augstākajā skolā Maskavā, pēc

---

[1393] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 5362. l., 4., 6. lp.
[1394] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 4., 17. lp.
[1395] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 3000. l., 3. lp.
[1396] Vladislavs Svarinskis, Fadeja dēls, dzimis 1918. gadā, ar 1940. gada Latvijas Tautas armijas komandiera, ģenerāļa Kļaviņa 20. pavēli ar 20. jūliju iecelts par politisko darbinieku 3. Jelgavas kājnieku pulkā. Pēc atvaļināšanās no LPSR VDK strādājis Valsts akciju sabiedrībā *Intūrists* oficiāli kā kadru daļas speciālists, faktiski – kā VDK rezidents, kurš uzturēja sakarus ar aģentiem. "Oficiālā daļa", *Latvijas Kareivis*, Nr. 163, 1940, 21. jūlijs, 1. lpp.; krimināllieta Nr. K30-459/10, 82. lp otra puse, 102. lp. *Red. piez.*
[1397] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 3. lp.
[1398] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 2097. l., 4. lp.

kursa pabeigšanas Sirovatski iekļāva PSRS IeTK operatīvajā grupā un 1940. gada septembrī atsūtīja uz Latviju vispirms Rīgas apriņķa daļas vecākā operatīvā pilnvarotā, vēlāk daļas priekšnieka vietnieka amatā.[1399] Vēl agrāk – 1938. gada aprīlī – uz piecu mēnešu kursiem tajā pašā PSRS IeTK Augstākajā skolā tika nosūtīts mācīties studijas Visukrainas bibliotēku institūta Harkovā 4. kursā nepabeigušais Viktors Verbovskis, kuru 1940. gadā no PSRS IeTK 1. specdaļas vecākā operatīvā pilnvarotā pienākumu pildīšanas pārcēla LPSR IeTK, vēlāk VDTK 1. specdaļas nodaļas priekšnieka amatā.[1400]

1940. gada oktobrī darbā uz Latviju tika atsūtīts PSRS IeTK Valsts drošības pārvaldes vecākais operatīvais pilnvarotais Boriss Doncovs, viņu paaugstinot nodaļas priekšnieka amatā LPSR IeTK, vēlāk VDTK.[1401]

Otrā pasaules kara beigu posmā un pirmajos pēckara gados LPSR Valsts drošības dienesta darbinieku rindas tika papildinātas no kara laikā Sarkanās armijas latviešu militārajos formējumos dienējušo karavīru vidus. Tā no 1. atsevišķā latviešu strēlnieku rezerves pulka LPSR VDTK operatīvajā grupā 1943. gada septembrī operatīvā pilnvarotā palīga amatā pārcēla Mihailu Saveļjevu.[1402] No šīs pašas karaspēka vienības uz LPSR VDTK operatīvās grupas operatīvā sastāva kursiem Pavlovoposadā, Maskavas apgabalā, 1943. gada decembrī nosūtīja nodaļas komandieri Nikolaju Matisonu un ierindnieku Haraldu Balodi.[1403] Šajā operatīvajā grupā iekļāva arī vada komandiera palīgu Dmitriju Ivanovu, tāpat nosūtot mācīties jau minētajos kursos.[1404] 1946. gadā izmeklētāja darbā LPSR Iekšlietu ministrijas daļā cīņai ar bandītismu tika pārcelts 43. gvardes latviešu strēlnieku divīzijas bataljona komandiera vietnieks Trofims Jakušenoks.[1405] Tās pašas divīzijas rotas staršina Kārlis Skujiņš 1946. gada jūnijā sāka strādāt par tulku LPSR VDM Cēsu apriņķa daļā.[1406]

[1399] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7957. l., 4., 6. lp.
[1400] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 1357. l., 3., 9. lp.
[1401] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 2284. l., 3. lp.
[1402] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8706. l., 3. lp.
[1403] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 2666. l., 3. lp.; 1. apr., 452. l., 2., 14. lp.
[1404] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8543. l., 3., 13. lp.
[1405] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7036. l., 3. lp.
[1406] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 5063. l., 1., 3. lp.

Pēc PSRS VDM Augstākās skolas VDM orgānu vadošā operatīvā sastāva kursu pabeigšanas 1948.–1950. gadā darbā uz LPSR Valsts drošības ministriju daļu priekšnieku amatos atsūtīja vairākus darbiniekus, kuri nekad iepriekš nebija strādājuši čekā. Tā rūpnīcas partorgs Tomskā Georgijs Badamjancs kļuva par LPSR VDM 4. daļas priekšnieku.[1407] Ivanu Čalovu iecēla par LPSR VDM Zilupes rajona daļas priekšnieku.[1408] Bijušais aviācijas rūpnīcas Ļeņingradā ceha priekšnieks Leonīds Romanovs kļuva par LPSR VDM Saulkrastu rajona daļas priekšnieku.[1409] Metalurģijas inženieris Aleksandrs Seļiverstovs pārtapa par LPSR VDM Talsu rajona daļas priekšnieku.[1410] VK(b)P Čeļabinskas apgabala komitejas mašīnbūves nodaļas instruktors Dmitrijs Smirnovs pārkvalificējās par LPSR VDM Varakļānu rajona daļas priekšnieku.[1411] Harkovas būvniecības detaļu kombināta direktora vietnieks Ivans Susidko kļuva par LPSR VDM Viļānu rajona daļas priekšnieku.[1412] VK(b)P Taganrogas pilsētas komitejas kadru nodaļas instruktors Andrejs Voļnovs stājās LPSR VDM Rūjienas rajona daļas priekšnieka amatā.[1413] Visiem šo čekistu vadošo kadru kursus beigušajiem bija augstākā vai nepabeigta augstākā izglītība, taču to vidū nebija neviena latvieša vai latviešu valodas pratēja.

LPSR valsts drošības iestāžu darbinieku raksturojumi

LKP CK nomenklatūras personu lietas satur triju veidu attiecīgā darbinieka raksturojumus: partijas komitejas sekretāra parakstītos partijas raksturojumus, iestādes vai struktūrvienības vadītāja sniegtos dienesta raksturojumus un apvienotos partijas komitejas un dienesta vadības partijas un dienesta raksturojumus. Šie raksturojumi daudzos gadījumos satur ziņas par attiecīgo čekas amatpersonu darbību. Piemēram, LK(b)P CK pirmā sekretāra Jāņa

[1407] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 409. l., 2. lp.
[1408] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6350. l., 2. lp.
[1409] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4454. l., 1., 2. lp.
[1410] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4857. l., 1., 2. lp.
[1411] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 5133. l., 3. lp.
[1412] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 5519. l., 1., 2., 8. lp.
[1413] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 1554. l., 2., 13. lp.

Kalnbērziņa parakstītie LPSR valsts drošības ministra Alfona Novika raksturojumi satur būtiskas ziņas ne tikai par pašu raksturojamo, bet arī par Valsts drošības ministriju kopumā. Tā 1946. gada [datums nav norādīts] raksturojumā teikts:

> "[..] ministrija veikusi lielu darbu republikānisko un vietējo valsts drošības orgānu atjaunošanā un nostiprināšanā. Kontrrevolucionārā bandītiskā pagrīde, kura darbojās Latvijas teritorijā, pamatos ir sagrauta. Atklāts un padarīts nekaitīgs liels skaits diversiju grupu, spiegu, dzimtenes nodevēju un citu padomju iekārtai naidīgu personu. Tomēr ministrijas darbā ir nopietni trūkumi. Ministrija vēl aizvien nav pilnībā nokomplektēta ar kadriem. Valsts drošības orgānu darbinieku vidū ir tikai 23,3 % latviešu. Jauno kadru atlase un sagatavošana norit neapmierinoši. Ministrijas vadība neizrāda pietiekamu prasīgumu pret darbiniekiem, kuri nepaaugstina savu kultūras un politisko līmeni, kamēr tikai ministrijas centrālajā aparātā vien 57,7 % darbinieku ir ar zemāko izglītības līmeni, kas nevar neiespaidot viņu darba kvalitāti."[1414]

Ar 1949. gada 8. martu datētajā raksturojumā norādīts sekojošais:

> "Atklāta un likvidēta vesela rinda lielu nacionālistisku diversiju un teroristisku organizāciju, tādu kā *Latviešu pretestības organizācija*, kura aptvēra Cēsu, Madonas un Rīgas apriņķus, *Latviešu nacionālo partizānu apvienības* ar jaunatnes filiāli *Latviešu nacionālā jaunatnes organizācija* un virkne citu organizāciju un teroristisko bandu. Likvidēta spiegošanas *rezidence* [tā tekstā – *A. Ž.*], kuru Latvijas teritorijā izveidojis viens no ārvalstu izlūkdienestiem. VDM veikto pasākumu rezultātā biedra Novika vadībā republikā nav bijušas kaut cik lielas un sevišķi nopietnas kontrrevolucionāras izpausmes. [..] Pēc personīgajām īpašībām biedrs Noviks ir enerģisks, zina un mīl čekista darbu."

Vienlaikus raksturojumā pausta arī kritika:

> "Biedra Novika trūkums ir tas, ka viņš nepietiekoši velta uzmanību darbinieku audzināšanai un sadzīves apstākļu nokārtošanai. 1948. gadā ministrijā bijuši četri darbinieku pašnāvības gadījumi, kuri

[1414] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 15. lp.

nesaņēma pienācīgu politisko vērtējumu un reakciju no VDM partijas organizācijas un personīgi biedra Novika puses."[1415]

Vairākos lietās esošajos raksturojumos atrodamas ziņas par attiecīgo čekistu konkrēto darbību. Tā 1945. gada 18. septembrī LPSR valsts drošības tautas komisāra Alfona Novika parakstītajā LPSR VDTK Aizputes apriņķa daļas priekšnieka Jēkaba Šalma atestācijā norādīts:

"[..] viņš pareizi organizējot darbu ar aģentūru, personīgi atklājis un arestējis noslēpušos ievērojamu vācu soda akciju dalībnieku un, strādājot piefrontes joslā, parādījis sevi kā drosmīgu un izlēmīgu čekistu."[1416]

Vēlāk, 1945. gada 25. novembrī gan sekoja LK(b)P Aizputes apriņķa partijas komitejas sekretāra Matveja Orlova[1417] dotais Jēkaba Šalma raksturojums, kurš tam bija visai neglaimojošs:

"Politiski biedrs Šalms ir mazizglītots, pie sava politiskā līmeņa paaugstināšanas nestrādā, atrunājoties ar aizņemtību darbā. Biedrs Šalms cenšas daudz strādāt, taču savas politiskās mazizglītotības un pieredzes trūkuma dēļ darbu veic neizlēmīgi, lēni, nepietiekoši izrāda iniciatīvu, reizēm izdara kļūdas darbā: tā Kazdangas pagastā, kur biedrs Šalms bija apriņķa [partijas] komitejas un izpildkomitejas pilnvarotais zemes reformas pareizas veikšanas pārbaudīšanā, ir saglabātas kulaku saimniecības, jo atgrieztā zeme atdota šo pašu kulaku dēliem un meitām."[1418]

[1415] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 18., 19. lp.
[1416] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6503. l., 12. lp.
[1417] Matvejs Orlovs, Ivana dēls, Aizputes apriņķa komitejas sekretārs, PSKP biedrs no 1927. gada, LPSR Augstākās Padomes deputāts. 1921. gada 5. martā ar Rīgas prefektūras lēmumu Nr. 496 nolemts arestēt 1897. gada 14. augustā dzimušo Matveju Orlovu, Jāņa dēlu, par dezertēšanu. *Valdības Vēstnesis*, Nr. 76, 1922, 3. aprīlis, 2. lpp. 1936. gadā kāds recidīvists Matvejs Orlovs notiesāts par zādzību. "Lai dzīvo staļiniskais komunistu un bezpartejisko bloks", *Padomju Jaunatne*, 1947, 16. janvāris; "Tiesa", *Latvijas Kareivis*, Nr. 152, 1936, 10. jūlijs, 5. lpp.; "Matvejs Orlovs, LK(b)P Aizputes apriņķa komitejas sekretārs", *Cīņa*, 1947, 2. maijs; "Komunistu un bezpartejisko bloka kandidāti", *Padomju Jaunatne*, 1947, 8. februāris. *Red. piez.*
[1418] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6503. l., 9. lp.

1946. gada 8. martā sekoja visai atzinīgs LK(b)P CK sekretāra kadru jautājumos Fjodora Titova[1419] sniegtais Jēkaba Šalma raksturojums, kurā viņš uzslavēts par to, ka

> "VDTK Aizputes apriņķa daļas aparātu esot ievērojami nostiprinājis ar darbaspējīgiem nacionālajiem kadriem, kas sekmējis liela darba paveikšanu apriņķa attīrīšanā no kontrrevolucionārā elementa."[1420]

1946. gada 16. novembrī LPSR valsts drošības ministra vietnieka Jāņa Vēvera parakstītajā atestācijā atzīmēts, ka septembrī īstenotās "aģentūras kombinācijas" rezultātā Jēkabam Šalmam izdevies likvidēt no septiņiem cilvēkiem sastāvošu "bandu", oktobrī apriņķī likvidēta kontrrevolucionāra jaunatnes organizācija *Intercesija* 18 cilvēku sastāvā. Kā trūkums norādīts, ka Aizputes apriņķa daļai neesot kvalificētas aģentūras un darbs ar aģentūru esot vājš Šalma nepietiekamā prasīguma dēļ pret viņam padoto daļas personālsastāvu.[1421] 1948. gada 12. oktobrī dotajā raksturojumā jau, iepriekšminētais LK(b)P Aizputes apriņķa komitejas sekretārs Orlovs vēlreiz pārmeta Šalmam pārāk mazas uzmanības veltīšanu sava idejiski politiskā līmeņa celšanai un to, ka VDM Aizputes apriņķa daļa vēl aizvien pārāk lēni veicot iedzīvotāju politiskās uzticamības pārbaudi, kā rezultātā PSRS iestādēs bieži turpinot strādāt politiski sveši cilvēki.[1422] LPSR VDTK Ludzas apriņķa daļas priekšnieka Fjodora Fedotova partijas un dienesta raksturojumā 1945. gada oktobrī [datums nav norādīts] minēts, ka pareizas vadības dēļ Fedotovam apriņķī izdevies atklāt kontrrevolucionāras nacionālistiskas organizācijas *Maija karogs* un *Latviešu nacionālistu apvienība*.[1423] LPSR VDTK Rīgas apriņķa daļas priekšnieka Ernesta Āboliņa 1945. gada 23. decembra raksturojumā uzteikta viņa

[1419] Fjodors Titovs, Jegora dēls, dzimis 1910. gadā Nikologorskas ciemā, Ivanovas apgabalā, Krievijas Impērijā, LKP CK sekretārs, LPSR Augstākās Padomes deputāts, LPSR Augstākās Padomes Prezidija loceklis, PSRS Tautību padomes deputāts. "Fjodors Titovs", *Padomju Jaunatne,* 1950, 3. marts. *Red. piez.*

[1420] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6503. l., 10. lp.

[1421] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6503. l., 13. lp.

[1422] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6503. l., 11. lp.

[1423] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 5995. l., 13. lp.

> "lielā praktiskā pieredze vadošā operatīvā darbā Rīgas apriņķa attīrīšanā no naidīgiem elementiem, vairāku naidīgu diversantu grupu atklāšana un likvidēšana."[1424]

Visai cildinošu LPSR VDM operatīvās daļas priekšnieka vietnieka Jāzepa Bungas raksturojumu 1946. gada 26. oktobrī sniedza viņa tiešais priekšnieks apakšpulkvedis Aleksandrs Mostovojs:

> "1946. gadā [J. Bungas] vadībā un ar viņa tiešu līdzdalību bija atklāta un likvidēta virkne pretpadomju nacionālistisku un bandītisku formējumu. Veicis lielu darbu slepenā aparāta audzināšanā un kvalifikācijas celšanā. Atsaucīgs pret darbinieku vajadzībām. Sistemātiski izrāda rūpes par darbinieku materiālajiem un sadzīves apstākļiem. Politiski attīstīts. Diendienā strādā pie sava politiskā līmeņa celšanas. Ir operatīvās daļas partijas biroja loceklis. Kulturāls, attiecībās pieklājīgs, bet prasīgs, morāli noturīgs. Kolektīvā bauda pelnītu autoritāti. Paraugs visam daļas kolektīvam."[1425]

LPSR valsts drošības tautas komisāra Alfons Novika 1945. gada novembrī parakstītajā LPSR VDTK Jelgavas apriņķa daļas priekšnieka Josufa Trukšāna raksturojumā atzīmēts, ka viņš aktīva darba ar aģentūru rezultātā atklājis un likvidējis divas "bandītiskas organizācijas" vairāk nekā 70 cilvēku kopskaitā.[1426] LPSR valsts drošības ministra vietnieka Jāņa Vēvera 1946. gada 26. oktobra LPSR VDM "A" daļas priekšnieka vietnieka Viktora Verbovska raksturojumā uzsvērts, ka viņš veicis lielu darbu kara laikā evakuācijā Čkalovā nonākušo ministrijas operatīvo materiālu izskatīšanā un sistematizācijā,

> "viņa vadībā un tiešā aktīvā līdzdalībā visi operatīvie materiāli no haosa stāvokļa tika savesti pilnīgā kārtībā, kas deva iespēju operatīvajām daļām pēc Latvijas PSR teritorijas atbrīvošanas ātri izķert atbrīvotajā teritorijā palikušo pretpadomju elementu."[1427]

Vēvera 1946. gada 29. oktobra parakstītajā LPSR VDM operatīvās daļas priekšnieka Mostovoja raksturojumā atzīmēts sekojošs veikums:

[1424] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 2. l., 153. lp.
[1425] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7289. l., 22. lp.
[1426] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 5795. l., 14. lp.
[1427] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 1357. l., 7. lp.

> "1945. gada oktobrī likvidēta nacionālistiska organizācija 16 cilvēku sastāvā. Organizāciju likvidējot, izņemti lietiskie pierādījumi – skrejlapas, medikamenti, rāciju baterijas u. c. 1946. gada aprīlī Rīgā atklāta un likvidēta bijušo aizsargu nacionālistiska organizācija, kuru vadīja *SD* darbinieks. Arestu laikā konfiscētas šautenes, automāti, pistoles, granātas un patronas."[1428]

Samērā kritisku darba novērtējumu no Jāņa Vēvera 1946. gada 16. novembrī saņēma LPSR VDM Liepājas pilsētas daļas priekšnieks Kārlis Jaunpetrovičs, kurš

> "veicis lielu darbu apriņķa attīrīšanā no vācu aģentūras, vācu atbalstītājiem un ielikteņiem, taču nepietiekoši nodarbojas ar kontrrevolucionāro nacionālistisko elementu darbības izstrādēm un ārzemju izlūkdienestu aģentūras atklāšanu, pašlaik šajā [darbības] virzienā viņa rīcībā nav tam nepieciešamās kvalificētās aģentūras, nav nekādu būtisku rādītāju un perspektīvu materiālu. Sakarā ar to biedrs Jaunpetrovičs bija izsaukts uz ministriju un viņam doti norādījumi par šīm ļoti nopietnajām problēmām darbā."[1429]

LPSR valsts drošības ministra vietnieka kadru lietās Jefimova 1949. gada 15. janvārī sniegtajā LPSR VDM Tukuma apriņķa daļas priekšnieka Aleksandra Buligina raksturojumā uzsvērts, ka 1948. gadā Buligins aktīvi piedalījies

> "nacionālistiskās *Džoņa* bandas likvidācijā, kas darbojusies uz Tukuma un Kuldīgas apriņķa robežas, uzlabojis darbu valsts noziedznieku meklēšanā un apriņķa teritorijā palikušās vācu aģentūras atklāšanā".[1430]

Bargu kritiku LK(b)P Limbažu apriņķa komitejas sekretāra Borisa Paškeviča[1431] sniegtajā raksturojumā [datējuma nav][1432] izpelnījās LPSR VDM Limbažu apriņķa daļas priekšnieks Jevgeņijs Koroļovs:

[1428] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 2984. l., 12. lp.
[1429] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7113. l., 13. lp.
[1430] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 105. l., 19. lp.
[1431] Boriss Paškevičs, Jevstalija dēls, LKP Limbažu apriņķa komitejas sekretārs, LPSR Augstākās Padomes deputāts. "Latvijas PSR Augstākajā Padomē ievēlēto deputātu saraksts", *Padomju Jaunatne*, 1951, 23. februāris. *Red. piez.*
[1432] Minētais dokuments sastādīts ne agrāk par 1947. gada novembri un ne vēlāk par 1949. gada 31. decembri.

> "Biedrs Koroļovs ir mazaktīvs, nepietiekoši veic cīņu ar bandītismu. Savas darbības laikā apriņķī notikušo noziegumu (lauku aktīvista slepkavība, laupīšana utt.) nevienu izmeklēšanu līdz galam nav novedis. Profilaktisko darbu pagastos neveic. Ar padotajiem darbiniekiem strādā vāji, kontaktos ar viņiem rupjš un netaktisks. Biedrs Koroļovs ir LK(b)P Limbažu apriņķa komitejas biroja loceklis, apriņķa partijas organizācijas darbā piedalās vienīgi biroja sēdēs. Pie sava idejiskā līmeņa celšanas strādā maz."[1433]

Vienlaikus par aktīvu cīņu ar nacionālajiem partizāniem 1947. gada 15. jūlijā LPSR VDM Ludzas apriņķa daļas priekšnieks Fjodors Fedotovs parakstītajā atestācijā uzslavēja savu vietnieku Pēteri Rumjancevu:

> "Darba posmā IeM Ludzas apriņķa daļas nodaļas cīņai ar bandītismu priekšnieka amatā biedrs Rumjancevs sevi parādījis pozitīvi, veicis lielu darbu bandītisma likvidācijā apriņķī, tieši vadījis kaujas operācijas, pareizi ieguvis un audzinājis aģentūru, kā rezultātā no 30 bandītiskajām grupām vairākums tika likvidēts ar biedra Rumjanceva līdzdalību. Ar iecelšanu VDM apriņķa daļas priekšnieka vietnieka amatā tāpat parāda sevi darbā pozitīvi. Aģentūras un operatīvā darba metodes zina labi, ātri orientējas situācijā un pareizi risina operatīvos jautājumus, prasīgs pret sevi un padotajiem."[1434]

LPSR VDM 2-N daļas priekšnieka vietnieka Vasilija Sirovatska 1948. gada 10. jūnija raksturojumā norādīts, ka viņš

> "savu darba pieredzi prasmīgi nodod daļas operatīvajam sastāvam, sniedz praktisku palīdzību VDM apriņķu daļu priekšniekiem pareiza darba organizēšanā cīņai ar nacionālistisko pagrīdi, vairākkārtīgi izbrauca uz Talsu, Tukuma, Jēkabpils, Ilūkstes un citiem Latvijas PSR apriņķiem, kur sniedza praktisku palīdzību perifērijas orgānu darbiniekiem."[1435]

Čekista Pētera Reinholda raksturojumā atzīmēts, ka

[1433] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1455. l., 9. lp.
[1434] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4562. l., 9. lp.
[1435] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7957. l., 10. lp.

> "strādājot LPSR VDTK–VDM Talsu apriņķa daļas vecākā operatīvā pilnvarotā amatā no 1945. gada septembra līdz 1946. gada jūnijam, viņš atklājis grupu, kura izdevusi nelegālu pretpadomju žurnālu."[1436]

1948. gada 30. augusta raksturojumā, kad Reinholds jau atradās LPSR VDM Madonas apriņķa daļas priekšnieka amatā, kā viņa nopelns uzsvērts

> "apriņķa daļas izdarītais lielais darbs organizāciju un iestāžu attīrīšanā no šķiriski svešiem elementiem, iznīcinātāju vienību organizēšanā pagastos, apriņķa padomju un saimniecisko organizāciju apsardzes un drošības nodrošināšanā."[1437]

LPSR VDM Viļakas apriņķa daļas priekšnieka Ivana Lavrova raksturojumā atzīmēts, ka 1948. gadā viņa vadībā un tiešā līdzdalībā arestēti 153 cilvēki "bandītiska un cita veida nacionālistiska pretpadomju elementa".[1438] Mihaila Ļivšica 1951. gada 26. janvāra raksturojumā norādīts, ka viņš, atrodoties LPSR VDM 4. daļas priekšnieka amatā, "labi apguvis valsts noziedznieku meklēšanas darbu" un "tieši piedalījies arestu veikšanā."[1439] Par liela darba veikšanu Limbažu apriņķa "attīrīšanā no kontrrevolucionārā un pretpadomju elementa" 1949. gadā, t. i., deportācijas veikšanu tika uzteikts Jurijs Daņilovs.[1440] VDM Zilupes rajona daļas priekšnieks Ivana Čalovs dienesta raksturojumā tika uzslavēts par to, ka 1951. gadā ar viņa tiešu līdzdalību bija atklāta un likvidēta pretpadomju pagrīdes jaunatnes grupa.[1441] Savukārt LK(b)P Rīgas apgabala komitejas sekretārs Konstantīns Novikovs 1952. gada 14. oktobrī parakstītajā raksturojumā izteica pārmetumus VDM Gaujienas rajona daļas priekšniekam Nikolajam Ksenofontovam, ka

> "viņš nav organizējis pienācīgu cīņu ar šķiras ienaidniekiem laukos, kuri rīkojuši dedzināšanas nolūkā graut kolhozu iekārtu, 1952. gadā rajonā

[1436] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7866. l., 11. lp.
[1437] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7866. l., 12. lp.
[1438] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8228. l., 16. lp.
[1439] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 2227. l., 11. lp.
[1440] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 2116. l., 15. lp.
[1441] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6350. l., 13. lp.

> lielākajā daļā gadījumu ugunsgrēku cēloņi nav atklāti un vainīgie nav atrasti."[1442]

LPSR IeM Dundagas rajona daļas vecākā operatīvā pilnvarotā Artūra Liepiņa 1953. gada 23. maija raksturojumā kā viņa trūkumi minēti

> "maznozīmīgie rezultāti aģentūras un operatīvajā darbā – savervēts viens aģents, arestēti divi cilvēki, nav uzsākta neviena operatīvās uzskaites lieta, tāpat nepieciešams atzīmēt, ka biedrs Liepiņš, būdams ar sešu klašu izglītību, nestrādā pie sava vispārējās izglītības līmeņa celšanas".[1443]

Līdzīgi pārmetumi tika izteikti VDM Dundagas rajona daļas priekšnieka Aleksandra Tarakanova 1952. gada 31. novembra [tā dokumentā – *A. Ž.*] raksturojumā:

> "Vāji attīstīta valoda, acīmredzot maz uzstājas ar referātiem, maz lasa daiļliteratūru."

Tāpat Tarakanovam pārmests, ka viņš melojis LK(b)P rajona komitejas sekretāram par partijas mācību plāna izpildi:

> "Biedrs Tarakanovs individuālo mācību plānu nav izpildījis, maz ar sevi strādājis, jaunus konspektus nav sastādījis, bet pārrakstījis vecos, maz izmantojis pirmavotus."[1444]

Raksturojot IeM Cēsu rajona daļas priekšnieka Jāņa Kiršteina darbību 1953. gadā, norādīts sekojošais:

> "Cēsu rajonā pastāv liels piesārņojums ar naidīgiem elementiem, bijušajiem aizsargiem, aktīviem vācu okupācijas soda orgānu atbalstītājiem, kas veic pretpadomju darbību, taču operatīvais darbs vēl aizvien atrodas neapmierinošā stāvoklī. Biedram Kiršteinam nepieciešams enerģiskāk novērst trūkumus darbā."[1445]

Arī IeM Maltas rajona daļas priekšniekam Aleksandram Ivančikovam 1953. gadā tika norādīts, ka viņš

[1442] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9264. l., 18. lp.
[1443] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 2254. l., 9. lp.
[1444] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 5567. l., 23. lp.
[1445] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9233. l., 17. lp.

> "vēl nepietiekami neatlaidīgi mobilizē rajona daļas darbinieku kolektīvu cīņai ar bandītismu un nacionālistisko pagrīdi, rajonā vēl pastāv viena banda trīs cilvēku sastāvā un atsevišķi nelegālisti, kuru meklēšana un likvidācija ir aizkavējusies operatīvā sastāva neapmierinošā darba dēļ".[1446]

1953. gada 20. maija VDM–IeM Valmieras rajona vecākā operatīvā pilnvarotā Haralda Baloža dienesta raksturojumā norādīti sekojoši viņa darba rādītāji:

> "1951.–1952. g. uzsāktas septiņas operatīvās uzskaites lietas – formulāri par pretpadomju elementu; realizētas četras operatīvās uzskaites lietas, veicot šo lietu objektu arestu; kopumā šajā periodā viņš arestējis deviņus valsts noziedzniekus; 1953. gadā atklājis un aizturējis divus nelegālistus, kas slēpušies Valmieras rajona teritorijā."[1447]

LPSR IeM Izmeklēšanas daļas 2. nodaļas izmeklētāja Trofima Jakušenoka 1953. gada 20. maija raksturojumā atzīmēts, ka 1952. gada pirmajā pusē viņš sešus mēnešus ārstējies, jo cietis dzīvībai bīstamā avārijā, dienesta pienākumus pildot:

> "Piedalījies nacionālistiskās bandītiskās pagrīdes aktīvo dalībnieku, kā arī pretpadomju sektantu organizācijas grupu lietu izmeklēšanā, pēc kuras arī ar biedra Jakušenoka piedalīšanos veiktās dokumentācijas tika izdarīti papildus aresti. Atestācijas periodā, strādājot 13 mēnešus, personīgi pabeidzis 14 lietas par 23 cilvēkiem."[1448]

IeM Ērgļu rajona daļas vecākā operatīvā pilnvarotā Alberta Luguza raksturojumā uzsvērts, ka viņš labi strādājis ar aģentūru un tā rezultātā 1952. gada novembrī ticis noskaidrots un arestēts "bandīts" Bite.[1449] 1953. gada 23. maijā sagatavotajā IeM 2-N daļas operatīvā pilnvarotā Nikolaja Matisona raksturojumā atzīmēts sekojošais:

> "Virknē republikas rajonu ar biedra Matisona aktīvu dalību tika izstrādāti pasākumi bandītu grupu likvidācijai. Veicot pasākumus attiecībā uz barveža Pokļevinska teroristisko bandu, pats vadīja

[1446] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 643. l., 22. lp.
[1447] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 452. l., 10. lp.
[1448] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7036. l., 8. lp.
[1449] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 2384. l., 10. lp.

> operācijas, kuru rezultātā banda tika pilnībā likvidēta un biedrs Matisons parādīja sevi kā bezbailīgu, attapīgu un drosmīgu čekistu."[1450]

Vienlaikus 1953. gada pavasarī čekistu darbības vērtējumos atsevišķos gadījumos akcentēta latviešu valodas prasmes nozīme. Tā LPSR IeM Cēsu rajona daļas priekšnieka vietnieka Ernesta Ziediņa 1953. gada 16. aprīļa raksturojumā uzsvērts:

> "Prasmīgi savienojot čekistiskā darba pieredzi ar latviešu valodas un vietējo iedzīvotāju paražu zināšanām, biedrs Ziediņš panācis pozitīvus rezultātus cīņā ar nacionālistisko pagrīdi un tās bruņotajām bandām Cēsu rajonā."[1451]

No atsevišķiem valsts drošības iestāžu darbinieku raksturojumiem iespējams iegūt ziņas par viņu konkrētiem darba uzdevumiem. Tā VDK 4. daļas 6. nodaļas priekšnieka vietnieka Jāņa Veļičko 1954. gada 25. decembra raksturojumā norādīts, ka no 1951. gada viņš strādājis pie anonīmo pretpadomju satura dokumentu autoru meklēšanas un

> "par personīgi sasniegtajiem pozitīvajiem rezultātiem darbā saņēmis apbalvojumus no Latvijas PSR MP Valsts drošības komitejas vadības."[1452]

Savukārt VDK 4. daļas 5. nodaļas vecākā operatīvā pilnvarotā Andreja Važnaja 1959. gada 7. maija raksturojumā atzīmēts, ka viņa darba pienākumos ietilpst

> "naidīga elementa noskaidrošana un atmaskošana reakcionārās luterāņu garīdzniecības un baznīcas kalpotāju vidū".[1453]

Arī pēc Valsts drošības komitejas izveidošanas par galveno čekista "produktīva darba" rādītāju tika atzīta cīņa ar nacionālajiem partizāniem ("bandītiem") un veikto pagrīdes pretestības kustības dalībnieku arestu skaits. Piemēram, VDK pilnvarotā Gaujienas rajonā

[1450] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 2666. l., 15. lp.
[1451] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 473. l., 11. lp.
[1452] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 126. l., 9. lp.
[1453] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 113. l., 10. lp.

Mihaila Saveļjeva 1954. gada 1. novembra raksturojumā uzsvērts, ka viņš

> "mobilizējot tam padotā aparāta pūliņus nacionālistiskās pagrīdes izskaušanā Gaujienas rajonā, spējis atklāt un padarīt nekaitīgus vairāk nekā desmit bandītus".

Vienlaikus šajā raksturojumā Saveļjevam pārmests, ka viņš

> "vēl nav panācis nacionālistiskās pagrīdes pilnīgu likvidāciju rajonā un nav veicis visus pasākumus šāda nenormāla stāvokļa novēršanai".[1454]

Kā VDK pilnvarotā Apes rajona Mihaila Moļjanova veikums bija minēta no Igaunijas teritorijas Apes rajonā ienākušās "bandītu grupas" likvidācija 1955. gada septembrī.[1455] VDK pilnvarotais Gulbenes rajonā Viktors Stepanovs 1957. gada 9. augustā VDK priekšsēdētāja Jāņa Vēvera parakstītajā raksturojumā tika uzslavēts, ka

> "ar viņa tiešu dalību likvidēta virkne bruņotu teroristisku bandu bijušajā Cesvaines un Gulbenes rajonā"

un norādīts, ka 1955. gadā pats Stepanovs apšaudē ievainots.[1456] Augstu novērtēti VDK pilnvarotā Rūjienas rajonā Ēvalda Bogdanova 1957. gadā veiktie

> "aģentūras operatīvie pasākumi, kuru rezultātā arestēti divi valsts noziedznieki".[1457]

Vēl vairāk *pretpadomju elementu* bija izdevies atrast VDK pilnvarotā Jēkabpils rajonā Vasilija Šmeļova padotajiem, kuri bija noskaidrojuši 11 *valsts noziedznieku* dzīvesvietas.[1458]

Tomēr pēc Josifa Staļina nāves lēnām sāka samazināties represiju apmēri, un valsts drošības iestāžu darbā iezīmējās jaunas tendences, kas guva atspoguļojumu arī čekistu raksturojumos. 1955. gada 15. februārī Jāņa Vēvera parakstītajā raksturojumā kritiku

[1454] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8706. l., 16. lp.
[1455] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9340. l., 9. lp.
[1456] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9516. l., 10. lp.
[1457] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7256. l., 9. lp.
[1458] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6673. l., 11. lp.

izpelnījās VDK pilnvarotā vietnieks Daugavpils pilsētā un dzelzceļa stacijā Andrejs Voļnovs, jo

> "1954. gada augustā ar viņa personisko līdzdalību bijusi pieļauta nepareiza rīcība operatīvajā darbā, kas pēc savas būtības aizvainojusi garīdzniecības reliģiskās jūtas, par ko Valsts drošības komitejas vadība viņam aizrādījusi".[1459]

VDK vecākais operatīvais pilnvarotais Viktors Arbuzovs no 1954. gada augusta līdz 1955. gada septembrim strādāja par kontrrevolucionāro darbību notiesāto personu arhīva lietu pārskatīšanas komisijā kā konsultants.[1460] VDK sāka likt uzsvaru uz tā saucamo profilaktisko darbu. Tā VDK pilnvarotā Gulbenes rajonā Jānis Plotko 1956. gada 24. augusta raksturojumā atzīmēts, ka viņš

> "veicis nozīmīgu profilaktisko darbu rajona iedzīvotāju vidū, lai novērstu atsevišķu nenoturīgu elementu naidīgas darbības".[1461]

Tāpat norādīts, ka arī VDK Priekules rajona aparāts pilnvarotā Ivana Antonova vadībā 1956. gadā

> "īsā laika posmā veicis nozīmīgu profilaktisko darbu ar personām, kuras agrāk tiesātas par pretpadomju noziegumiem un tagad ieradušās dzīvot Priekules rajonā".[1462]

Raksturojot VDK pilnvarotā aparāta Ventspils pilsētā un ostā vecākā operatīvā pilnvarotā Mihaila Šestakova darbību 1961. gadā, uzsvērts, ka viņš

> "aģentūras darbu savieno ar profilaktiskiem pasākumiem, iesaistot tajā pilsētas sabiedrību".[1463]

Vēl viens no čekistu dienesta un kompartijas uzliktiem pienākumiem bija lekciju lasīšana par "modrības pastiprināšanu" uzņēmumos, iestādēs un kolhozos. Norādes par to atrodamas,

[1459] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 1554. l., 21. lp.
[1460] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 30. l., 8. lp.
[1461] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 3816. l., 11., 12. lp.
[1462] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8070. l., 11. lp.
[1463] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8777. l., 14. lp.

piemēram, Vasilija Šmeļova, Andreja Voļnova, Dmitrija Ivanova, Mihaila Šestakova un Ivana Antonova raksturojumos.[1464]

Apbalvojumi

Rakstā norādīti tikai tie apbalvojumi, kas saņemti par darbību Latvijā vai attiecībā uz Latvijas iedzīvotājiem. Netiek minēti apbalvojumi, kuri saņemti par dalību kaujas operācijās kara laikā vai jubilejas medaļas. Attiecībā uz jubilejas medaļām *30 gadi Padomju armijai un flotei* un *40 gadi PSRS Bruņotajiem spēkiem* atzīmējams, ka ar tām tika apbalvota lielākā daļa valsts drošības iestāžu darbinieku, kuri attiecīgo apbalvojumu piešķiršanas laikā atradās dienestā.

V. Afoņins apbalvots ar 2. un 3. pakāpes medaļām *Par nevainojamu dienestu VDK orgānos*.[1465]

H. Balodis 1949. un 1951. gadā par teicamu dienestu apbalvots ar medaļām *Par drošsirdību*.[1466]

K. Bešenovs 1951. gada septembrī par dienestu Valsts drošības ministrijas orgānos apbalvots ar medaļu *Par kaujas nopelniem*.[1467]

A. Bogačovs 1950. gada 24. jūnijā apbalvots ar LPSR Augstākās Padomes Prezidija (APP) Goda rakstu, 1954. gadā par sekmīgu cīņu pret "bandītismu" saņēmis divas LPSR MP Valsts drošības komitejas priekšsēdētāja pateicības un naudas balvas.[1468]

Ē. Bogdanovs 1957. gadā par divu *valsts noziedznieku* arestu saņēmis LPSR MP Valsts drošības komitejas priekšsēdētāja pateicību un naudas balvu.[1469]

I. Borouhins 1949. gadā par izdienu PSRS armijā un VDM orgānos apbalvots ar medaļu *Par kaujas nopelniem*, par speciāla valdības uzdevuma izpildi – ar medaļu *Par drošsirdību*.[1470]

[1464] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6673. l., 10. lp.; 1. apr., 1554. l., 21. lp.; 2. apr., 8543. l., 8. lp.; 2. apr., 8777. l., 14. lp.; 2. apr., 8070. l., 10. lp.
[1465] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7187. l., 5. lp.
[1466] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 452. l., 3. lp.
[1467] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 748. l., 3. lp.
[1468] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 86. l., 4., 9. lp.
[1469] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7256. l., 9. lp.
[1470] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 935. l., 3. lp.

A. Buligins 1951. gada augustā par izdienu valsts drošības orgānos apbalvots ar medaļu *Par kaujas nopelniem*, 1959. gada oktobrī – ar Sarkanās Zvaigznes ordeni.[1471]

J. Bunga 1945. gada maijā par speciālo uzdevumu izpildi apalvots ar 2. pakāpes Tēvijas kara ordeni, 1949. gada 24. augustā par speciāla valdības uzdevuma izpildi – ar Sarkanās Zvaigznes ordeni, 1950. gada 21. jūlijā sakarā ar padomju varas nodibināšanas Latvijā 10. gadadienu – ar Darba Sarkanā karoga ordeni, 1950. gada 24. novembrī par izdienu – ar medaļu *Par kaujas nopelniem*.[1472]

J. Daņilovs 1949. gada 24. augustā par sekmīgu valdības uzdevuma izpildi apbalvots ar medaļu *Par drošsirdību*.[1473]

M. Daukšta 1958. gadā apbalvots ar 3. pakāpes medaļu *Par nevainojamu dienestu*, 1960. gadā ar 2. pakāpes medaļu, 1962. gadā ar LPSR APP Goda rakstu.[1474]

M. Farbtuhs par dienestu 201., 43., 308. latviešu strēlnieku divīzijas un 1. atsevišķā latviešu strēlnieku pulka IeTK sevišķajā daļā un pretizlūkošanas daļās apbalvots ar 1. pakāpes Tēvijas kara ordeni, Sarkanās Zvaigznes ordeni, medaļām *Par drošsirdību* un *Par Maskavas aizstāvēšanu*.[1475]

E. Grundmanis 1945. gada jūnijā par sevišķa valdības uzdevuma izpildi (kontrrevolucionāra elementa un vācu atbalstītāju apcietināšanu) apbalvots ar Sarkanās Zvaigznes ordeni, 1954. gada decembrī par izdienu – ar medaļu *Par kaujas nopelniem*.[1476]

A. Guks 1951. gadā apbalvots ar LPSR APP Goda rakstu, 1959. gadā – ar 3. pakāpes medaļu *Par nevainojamu dienestu*, 1962. gada decembrī saņēmis PSRS VDK darbinieka Goda nozīmi.[1477]

V. Gusevs 1945. gadā apbalvots ar Sarkanās Zvaigznes ordeni dienesta laikā 43. gvardes latviešu strēlnieku divīzijas pretizlūkošanas daļā *SMERŠ*.[1478]

[1471] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 105. l., 3., 5. lp.
[1472] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7289. l., 5. lp.
[1473] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 2116. l., 3. lp.
[1474] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9156. l., 5. lp.
[1475] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7987. l., 4. lp.; 11. apr., 3. l., 99. lp.
[1476] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 2001. l., 2.a, 10. lp.
[1477] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8137. l., 5., 8. lp.
[1478] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 2057. l., 5. lp.

N. Gutenko apbalvots ar LPSR APP Goda rakstu.[1479]

K. Harlamovs 1949. gadā par valdības uzdevuma izpildi apbalvots ar Sarkanās Zvaigznes ordeni, 1950. gadā par nevainojamu dienestu – ar medaļu *Par kaujas nopelniem*.[1480]

A. Ivančikovs 1950. gada 20. jūlijā apbalvots ar LPSR APP Goda rakstu, 1951. gada 19. oktobrī – ar medaļu *Par kaujas nopelniem*.[1481]

K. Jaunpetrovičs 1949. gada augustā par specuzdevuma izpildi apbalvots ar Sarkanā Karoga ordeni, 1949. gada septembrī par ilggadēju dienestu valsts drošības orgānos – ar Ļeņina ordeni.[1482]

A. Karabanovs 1961. gadā par divu Amerikas Savienoto Valstu (ASV) spiegu atklāšanu saņēmis PSRS MP VDK priekšsēdētāja pateicību.[1483]

E. Kerre 1946. gadā par ilggadēju dienestu valsts drošības orgānos apbalvots ar Ļeņina ordeni.[1484]

V. Kirsanovs 1950. gada 11. jūlijā par PSRS VDM specuzdevuma izpildi apbalvots ar Sarkanās Zvaigznes ordeni, 1951. gadā par izdienu – ar medaļu *Par kaujas nopelniem*.[1485]

J. Kiršteins 1949. gadā apbalvots ar medaļu *Par drošsirdību*, 1958. gadā – ar 3. pakāpes medaļu *Par nevainojamu dienestu*, 1960. gadā – ar 2. pakāpes medaļu un diviem LPSR APP Goda rakstiem, 1967. gada oktobrī sakarā ar Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas 50. gadadienu un panākumiem valsts drošības nodrošināšanā – ar Sarkanā Karoga ordeni.[1486]

A. Korņejevs 1945. gada 25. jūlijā par specuzdevuma izpildi apbalvots ar Sarkanā Karoga ordeni, 1949. gadā – ar Sarkanās Zvaigznes ordeni, 1950. gadā par izdienu – ar Sarkanās Zvaigznes ordeni, 1945. gada 10. jūnijā – ar medaļu *Par kaujas nopelniem*, 1946. gada 23. februārī – ar medaļu *Par izcilu darbu*.[1487]

[1479] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 179. l., 4. lp.
[1480] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6162. l., 3. lp.
[1481] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 643. l., 3. lp.
[1482] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7113. l., 5. lp.
[1483] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7557. l., 9. lp.
[1484] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7580. l., 5. lp.
[1485] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1144. l., 3. lp.
[1486] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9233. l., 3., 5. lp.
[1487] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1441. l., 4. lp.

J. Koroļovs 1945. gadā par dienestu Baltijas kara apgabala pretizlūkošanas dienestā apbalvots ar 1. pakāpes Tēvijas kara ordeni, 1946. gadā – ar medaļu *Par kaujas nopelniem*, 1951. gada 1. jūnijā par ilggadēju un nevainojamu dienestu VDM orgānos – ar Sarkanās Zvaigznes ordeni.[1488]

I. Koteļņikovs 1945. gadā par specuzdevuma izpildi apbalvots ar 2. pakāpes Tēvijas kara ordeni, 1947. gadā – ar Sarkanās Zvaigznes ordeni, 1949. gadā – ar Sarkanās Zvaigznes ordeni un Sarkanā Karoga ordeni.[1489]

A. Kovaļevskis 1945. gadā apbalvots ar Ļeņina ordeni, diviem Sarkanā Karoga ordeņiem un ordeni *Goda Zīme*, 1947. un 1948. gadā – ar LPSR APP Goda rakstiem, 1950. gadā – ar Darba Sarkanā Karoga ordeni.[1490]

V. Larins 1951. gada jūnijā par izdienu apbalvots ar Sarkanās Zvaigznes ordeni.[1491]

I. Lavrovs 1948. gadā apbalvots ar medaļu *Par kaujas nopelniem*, 1949. gadā – ar Sarkanās Zvaigznes ordeni.[1492]

A. Liepiņš 1950. gadā sakarā ar 10. gadadienu kopš padomju varas nodibināšanas Latvijā un sasniegtajiem panākumiem operatīvajā darbā apbalvots ar LPSR APP Goda rakstu.[1493]

A. Ļašonkovs 1957. gada jūnijā par nelegālista noskaidrošanu un arestu saņēma LPSR VDK priekšsēdētāja pateicību.[1494]

M. Ļivšics 1948. gadā par izdienu apbalvots ar Sarkanās Zvaigznes ordeni, 1949. gadā par valdības specuzdevuma izpildi – ar 2. pakāpes Tēvijas kara ordeni un medaļu *Par kaujas nopelniem*.[1495]

S. Majorovs 1952. gadā par izdienu apbalvots ar medaļu *Par kaujas nopelniem*.[1496]

[1488] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1455. l., 3., 5. lp.
[1489] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1510. l., 5. lp.
[1490] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1266. l., 5. lp.
[1491] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 2012. l., 3. lp.
[1492] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8228. l., 7. lp.
[1493] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 2254. l., 9. lp.
[1494] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7723. l., 15. lp.
[1495] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 2227. l., 7. lp.
[1496] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 2483. l., 3. lp.

B. Maštakovs 1949. gadā par priekšzīmīgi veiktajām čekistiskajām operācijām apbalvots ar 2. pakāpes Tēvijas kara ordeni, par izdienu – ar Sarkanās Zvaigznes ordeni un medaļu *Par kaujas nopelniem*, 1954. gada 16. jūlija par vācu izlūkdienesta aģenta "K" noskaidrošanu un arestu saņēmis LPSR VDK priekšsēdētāja pateicību un naudas prēmiju 300 rubļu apmērā.[1497]

M. Moļjanovs 1955. gadā par izdienu apbalvots ar medaļu *Par kaujas nopelniem*, 1956. gada aprīlī – "par sasniegumiem LPSR tautas saimniecības, zinātnes un kultūras attīstībā" apbalvots ar ordeni *Goda Zīme*.[1498]

N. Matisons 1950. gada 24. novembrī par izdienu apbalvots ar medaļu *Par kaujas nopelniem*.[1499]

N. Morozovs 1949. gada 24. augustā par valdības uzdevuma izpildi apbalvots ar Sarkanās Zvaigznes ordeni.[1500]

Ā. Muižnieks 1945. gada jūnijā apbalvots ar Sarkanās Zvaigznes ordeni, 1949. gada jūlijā – ar medaļu *Par drošsirdību*, 1952. gada maijā – ar medaļu *Par kaujas nopelniem*.[1501]

A. Napoļskis apbalvots ar Sarkanās Zvaigznes ordeni, medaļu *Par kaujas nopelniem* un 1. pakāpes medaļu *Par nevainojamu dienestu*.[1502]

A. Noviks 1946. gada maijā apbalvots ar 1. pakāpes Tēvijas kara ordeni, 1949. gada augustā par sekmīgu valdības specuzdevuma izpildi – ar Sarkanā Karoga ordeni, 1950. gada jūlijā

> "sakarā ar Latvijas PSR izveidošanas 10. gadadienu un sasniegtajiem panākumiem rūpniecības, lauksaimniecības, zinātnes, kultūras un mākslas attīstībā" –
>
> ar Ļeņina ordeni.[1503]

[1497] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 2697. l., 4., 8., 17. lp.
[1498] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9340. l., 5. lp.
[1499] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 2666. l., 4. lp.
[1500] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 2965. l., 5. lp.
[1501] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 3000. l., 4. lp.
[1502] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 3069. l., 9. lp.
[1503] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 3. lp.

I. Obižajevs 1951. gadā par ilggadēju darbu VDM orgānos apbalvots ar medaļu *Par kaujas nopelniem*.[1504]

V. Pabauskis 1958. gada februārī apbalvots ar 2. pakāpes medaļu *Par nevainojamu dienestu*, 1961. gada decembrī – ar 1. pakāpes medaļu, 1950. gada jūlijā un 1962. gada decembrī saņēmis LPSR APP Goda rakstu.[1505]

A. Palkins 1965. gada septembrī par panākumiem, kas sasniegti "Latvijas PSR tautas saimniecības, zinātnes un kultūras attīstībā" apbalvots ar medaļu *Par darba varonību*.[1506]

N. Platais 1949. gada augustā par valdības specuzdevuma sekmīgu izpildi apbalvots ar Sarkanā Karoga ordeni, 1951. gadā – ar Sarkanā Karoga ordeni, 1949. gadā par aktīvu cīņu pret kriminālnoziedzību apbalvots ar ordeni *Goda Zīme*.[1507]

D. Ponomarjovs 1945. gada februārī apbalvots ar Sarkanās Zvaigznes ordeni, 1945. gada jūnijā – ar medaļu *Par kaujas nopelniem*, 1951. gadā – ar Sarkanā Karoga ordeni, 1950. gadā saņēmis Latvijas PSR APP Goda rakstu.[1508]

V. Purvins 1950. gadā apbalvots ar LPSR APP Goda rakstu.[1509]

P. Reinholds apbalvots ar Sarkanā Karoga ordeni, diviem Sarkanās Zvaigznes ordeņiem, divām medaļām *Par kaujas nopelniem*, medaļu *Par Maskavas aizstāvēšanu*, 1947. gadā par sekmīgu pretpadomju nacionālistisko grupu likvidāciju izteikta LPSR valsts drošības ministra pateicība.[1510]

L. Rižonkovs 1945. gadā par sevišķa uzdevuma izpildi apbalvots ar 2. pakāpes Tēvijas kara ordeni, 1949. gadā – ar Sarkanās Zvaigznes ordeni un medaļu *Par kaujas nopelniem*.[1511]

A. U. Rozenšteins 1948. gadā apbalvots ar medaļu *Par kaujas nopelniem*, 1949. gadā – ar medaļu *Par drošsirdību*.[1512]

[1504] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 3263. l., 5. lp.
[1505] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8670. l., 5. lp.
[1506] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8672. l., 3. lp.
[1507] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 3785. l., 2., 4. lp.
[1508] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 3934. l., 3. lp.
[1509] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4121. l., 4. lp.
[1510] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7866. l., 2., 4., 12. lp.
[1511] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4616. l., 3. lp.
[1512] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4420. l., 3. lp.

K. Rozentāls 1945. gadā apbalvots ar 2. pakāpes Tēvijas kara ordeni, 1949. gadā – ar Sarkanās Zvaigznes ordeni.[1513]

P. Rumjancevs 1946. gadā par cīņu ar "bandītismu" ar PSRS IeTK pavēli apbalvots ar personisko pulksteni, 1947. gadā saņēmis PSRS iekšlietu ministra pateicību un prēmiju mēnešalgas apmērā.[1514]

M. Saveļjevs 1949. gadā par valdības uzdevuma izpildi apbalvots ar Sarkanās Zvaigznes ordeni, 1965. gada oktobrī – ar ordeni *Goda Zīme*, 2. pakāpes medaļu *Par nevainojamu dienestu*.[1515]

V. Sirovatskis 1949. gadā par sekmīgu specuzdevuma izpildi apbalvots ar Sarkanās Zvaigznes ordeni, 1950. gadā sakarā ar Padomju Latvijas 10. gadadienu – ar medaļu *Par darba varonību*, 1950. gadā par izdienu – ar medaļu *Par kaujas nopelniem*, 1954. gadā – ar Sarkanās Zvaigznes ordeni, 1967. gada decembrī sakarā ar čekas izveidošanas 50. gadadienu – ar Sarkanās Zvaigznes ordeni.[1516]

K. Skujiņš 1949. gada oktobrī apbalvots ar medaļu *Par kaujas nopelniem*, par aktīvu cīņu ar "bandītismu" – ar LPSR APP Goda rakstu.[1517]

B. Smoļins apbalvots ar 3. pakāpes medaļu *Par nevainojamu dienestu*.[1518]

V. Spilners 1945. gada jūnijā apbalvots ar 2. pakāpes Tēvijas kara ordeni un medaļu *Par kaujas nopelniem*, 1955. gada 20. jūlijā saņēmis LPSR APP Goda rakstu.[1519]

I. Stepanovs 1942. gada februārī apbalvots ar medaļu *Par drošsirdību*, 1944. gada aprīlī – ar Sarkanās Zvaigznes ordeni, 1945. gada janvārī – ar 2. pakāpes Tēvijas kara ordeni.[1520]

V. Stepanovs 1967. gada oktobrī apbalvots ar medaļu *Par kaujas nopelniem*, ar 2. un 3. pakāpes medaļu *Par nevainojamu dienestu*, 1956. gadā izteikta PSRS MP VDK pateicība un izsniegta

[1513] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4414. l., 4. lp.
[1514] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4562. l., 5. lp.
[1515] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8706. l., 2., 4. lp.
[1516] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7957. l., 3. lp.
[1517] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 5063. l., 2. lp.
[1518] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9502. l., 5. lp.
[1519] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8369. l., 4. lp.
[1520] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 5362. l., 4. lp.

naudas balva mēnešalgas apmērā "par sekmīgu darbu bandītisma likvidācijā".[1521]

F. Straube-Strauss 1956. gadā ar PSRS MP VDK pavēli apbalvots ar personisko pulksteni "par bandītisma likvidāciju".[1522]

V. Svarinskis 1943. gadā apbalvots ar medaļu *Par kaujas nopelniem*, 1944. gadā – ar Sarkanās Zvaigznes ordeni un medaļu *Par drošsirdību*, 1950. gadā – ar medaļu *Par kaujas nopelniem*, 1958. gadā – ar 2. pakāpes medaļu *Par nevainojamu dienestu*, 1955. gadā saņēmis LPSR APP Goda rakstu, 1967. gada oktobrī apbalvots ar ordeni *Goda Zīme*.[1523]

J. Šalms 1945. gada jūnijā par labu darbu valsts drošības orgānos apbalvots ar Sarkanās Zvaigznes ordeni un medaļu *Par izcilu darbu Lielā Tēvijas kara laikā 1941.–1945. g.*, 1947. gada aprīlī saņēmis LPSR APP Goda rakstu, 1949. gada augustā par sekmīgu valdības specuzdevuma izpildi apbalvots ar Sarkanā Karoga ordeni.[1524]

M. Šestakovs apbalvots ar 2. pakāpes medaļu *Par nevainojamu dienestu*.[1525]

V. Šmeļovs apbalvots ar 1. pakāpes medaļu *Par nevainojamu dienestu*.[1526]

F. Tabors apbalvots ar 3., 2. un 1. pakāpes medaļu *Par nevainojamu dienestu*.[1527]

P. Terehovs apbalvots ar LPSR APP Goda rakstu, 1953. un 1955. gadā LPSR valsts drošības iestāžu vadība viņam izteica pateicību par veikto darbu pretpadomju elementu atmaskošanā Pļaviņu rajonā.[1528]

I. Trofimovs apbalvots ar Sarkanās Zvaigznes ordeni par ilggadēju un teicamu dienestu armijā un VDM orgānos un 1. pakāpes Tēvijas kara ordeni par valdības uzdevuma izpildi.[1529]

[1521] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9516. l., 3., 10. lp.
[1522] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8375. l., 4. lp.
[1523] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 2., 4. lp.
[1524] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6503. l., 1., 3. lp.
[1525] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8777. l., 4. lp.
[1526] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6673. l., 4. lp.
[1527] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9531. l., 3., 5. lp.
[1528] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 5632. l., 4., 22. lp.
[1529] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 5784. l., 5. lp.

J. Trukšāns 1945. gadā apbalvots ar 1. pakāpes Tēvijas kara ordeni, 1949. gadā – ar Sarkanās Zvaigznes ordeni, 1953. gadā – ar medaļu *Par kaujas nopelniem* un 1958. gadā – ar medaļu *Par nevainojamu dienestu*.[1530]

A. Tverdohļebenko 1945. gadā apbalvots ar 2. pakāpes Tēvijas kara ordeni, 1947. gadā – ar medaļu *Par izcilu darbu Lielā Tēvijas kara laikā 1941.–1945. g.*, 1949. gadā par specuzdevuma izpildi – ar Sarkanās Zvaigznes ordeni un medaļu *Par kaujas nopelniem*.[1531]

G. Ušinskis 1945. gada septembrī par operatīvo uzdevumu izpildi apbalvots ar Sarkanās Zvaigznes ordeni, 1951. gada maijā par izdienu – ar medaļu *Par kaujas nopelniem*.[1532]

I. Vasiļjevs par speciālo uzdevumu izpildi apbalvots ar 1. pakāpes Tēvijas kara ordeni, Sarkanās Zvaigznes ordeni, medaļām *Par kaujas nopelniem* un *Par izcilu darbu Lielā Tēvijas kara laikā 1941.–1945. g.*, ar nopelniem bagātā IeTK darbinieka nozīmi, kaujas ieroci un personisko pulksteni.[1533]

A. Važnajs apbalvots ar 3. pakāpes medaļu *Par nevainojamu dienestu*.[1534]

A. Vederņikovs 1949. gadā tika apbalvots ar Sarkanās Zvaigznes ordeni par specuzdevuma izpildi, 1950. gadā viņš saņēma medaļu *Par kaujas nopelniem*.[1535]

J. Veļičko 1951. gadā apbalvots ar medaļu *Par kaujas nopelniem*, 1954. gadā par operatīvo pasākumu prasmīgu veikšanu viņš saņēma LPSR VDK priekšsēdētāja pateicību un naudas balvu.[1536]

V. Verbovskis 1945. gada maijā par specuzdevuma izpildi apbalvots ar Sarkanās Zvaigznes ordeni un tā paša gada jūnijā – ar medaļu *Par izcilu darbu Lielā Tēvijas kara laikā 1941.–1945. g.*[1537]

[1530] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 5795. l., 4. lp.
[1531] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 5596. l., 4. lp.
[1532] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 5953. l., 4. lp.
[1533] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7312. l., 4., 9. lp.
[1534] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 113. l., 4. lp.
[1535] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 1323. l., 4. lp.
[1536] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 126. l., 4., 11. lp.
[1537] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 1357. l., 4. lp.

A. Veselovs apbalvots ar 3., 2. un 1. pakāpes medaļu *Par nevainojamu dienestu* un LPSR APP Goda rakstu.[1538]

J. Vēvers 1944. gadā par izdienu tika apbalvots ar Sarkanā Karoga ordeni, 1945. gadā – ar Ļeņina ordeni, 1946. gada maijā – ar 2. pakāpes Tēvijas kara ordeni, 1948. gadā – ar 1. pakāpes Tēvijas kara ordeni, 1949. gada augustā par valdības specuzdevuma izpildi – ar Sarkanā Karoga ordeni, 1950. gada jūlijā sakarā ar Padomju varas izveidošanas Latvijā 10. gadadienu – ar Darba Sarkanā Karoga ordeni.[1539]

A. Vlasovs 1950. gada 20. novembrī par ilggadēju dienestu VDM orgānos apbalvots ar Sarkanās Zvaigznes ordeni.[1540]

E. Ziediņš par valdības specuzdevuma izpildi 1949. gadā apbalvots ar Sarkanās Zvaigznes ordeni.[1541]

I. Zoļins 1949. gada augustā par valdības specuzdevuma izpildi apbalvots ar Sarkanās Zvaigznes ordeni.[1542]

I. Zujāns 1945. gada maijā par specuzdevumu izpildi apbalvots ar 1. pakāpes Tēvijas kara ordeni, 1949. gada augustā par valdības specuzdevuma izpildi – ar Sarkanā Karoga ordeni, 1950. gada jūlijā sakarā ar LPSR izveidošanas 10. gadadienu – ar Darba Sarkanā Karoga ordeni.[1543]

A. Živilovs par valdības specuzdevuma izpildi 1949. gadā apbalvots ar Sarkanās Zvaigznes ordeni un tā paša gada septembrī par izdienu – ar medaļu *Par kaujas nopelniem*.[1544]

P. Žoltišovs 1950. gada janvārī apbalvots ar medaļu *Par drošsirdību*.[1545]

A. Žukovs 1950. gadā saņēma LPSR APP Goda rakstu un 1954. gadā apbalvots ar medaļu *Par kaujas nopelniem*.[1546]

[1538] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9108. l., 5. lp.
[1539] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 2., 5. lp.
[1540] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 1514. l., 3. lp.
[1541] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 473. l., 4. lp.
[1542] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 523. l., 3. lp.
[1543] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 5. lp.
[1544] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 226. l., 3. lp.
[1545] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 216. l., 4. lp.
[1546] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 248. l., 4. lp.

Jānorāda, ka 1949. gadā ar apbalvošanas motivāciju "par valdības specuzdevuma izpildi" čekisti saņēma ordeņus par 1949. gada 25. marta Latvijas iedzīvotāju masveida deportācijas sarīkošanu un veikšanu.

Ārzemju komandējumi un braucieni

LKP CK nomenklatūras kadru lietas satur arī ziņas par attiecīgo darbinieku ārzemju braucieniem, norādot valsti, atrašanās ilgumu tajā un brauciena mērķi. Kas attiecas uz valsts drošības iestāžu darbiniekiem, garāku ārzemju dienesta komandējumu gadījumos viņi tika vispirms pārcelti darbā uz PSRS centrālajā iestādēm un tad nosūtīti uz konkrēto valsti. Tā LPSR VDK 1. daļas vecākais operatīvais pilnvarotais Arkādijs Guks 1956. gada maijā tika pārcelts tādā pašā amatā uz PSRS MP VDK centrālo aparātu un nosūtīts dienesta komandējumā uz Apvienoto Karalisti, kur atradās no 1956. gada maija līdz 1959. gada maijam. Īslaicīgu komandējumu gadījumos šāda pārcelšana nenotika un dienesta komandējumā uz Itālijas Republiku 1960. gada augustā–septembrī Guks devās LPSR VDK darbinieka statusā.[1547]

Īslaicīgos dienesta komandējumos uz Somijas Republiku 1959. gada martā, Nīderlandes Karalisti 1960. gada aprīlī, Itālijas Republiku 1961. gada maijā un Apvienoto Karalisti 1962. gada novembrī izbrauca Mečeslavs Daukšta.[1548]

Garākā komandējumā uz Vācijas Demokrātisko Republiku (VDR) no 1959. gada aprīļa līdz 1963. gada martam PSRS MP VDK pilnvarotā aparāta sakaru koordinēšanai uz VDR Valsts drošības un Iekšlietu ministriju devās LPSR VDK 4. daļas priekšnieka vietnieks Jānis Kiršteins, kurš jau kā 1. daļas priekšnieka vietnieks īsā komandējumā VDR atradās arī 1964. gada decembrī.[1549]

[1547] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8137. l., 5. lp.
[1548] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9156. l., 5., 14. lp.
[1549] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9233. l., 4., 5., 26. lp.

Komandējumā Vācijā VDM apriņķa priekšnieka vietnieka amatā no 1946. gada novembra līdz 1947. gada jūlijam bija nosūtīts Ivans Obižajevs.[1550]

Kā tūristu grupas pavadītājs 1959. gada septembrī un oktobrī dienesta komandējumā uz Turcijas Republiku, Libānas Republiku, Apvienoto Arābu Republiku (Ēģipti),[1551] Francijas Republiku, Itālijas Republiku un Grieķijas Karalisti tika nosūtīts Aleksejs Palkins.[1552]

Darba komandējumā Austrālijā no 1952. gada novembra līdz 1954. gada aprīlim atradās iepriekš LPR VDM 2. daļas nodaļas priekšnieka vietnieka amatu ieņēmušais Jānis Plotko (komandējumā izbrauca kā PSRS VDK vecākais operatīvais pilnvarotais rezervē).[1553]

1957. gada augustā PSRS MP VDK kā "pieredzējušu operatīvo darbinieku" padomnieka darbā uz Rumānijas Tautas Republiku nosūtīja līdz tam LPSR VDK 4. daļas priekšnieka amatā strādājošo Nikolaju Poļikarpovu.[1554]

Pavadot tūristu grupas, no 1956. gada 30. augusta līdz 12. septembrim Somijas Republikā uzturējās LPSR VDK 4. daļas 5. nodaļas vecākais operatīvais pilnvarotais Andrejs Važnajs.[1555] Kā delegācijas pavadītājs 1958. gada martā uz VDR tika sūtīts tās pašas daļas 2. nodaļas vecākais operatīvais pilnvarotais Vladislavs Svarinskis.[1556] Kopā ar tūristu grupu no 1960. gada 10. aprīļa līdz 30. aprīlim pa Itālijas Republiku ceļoja LPSR VDK 2. daļas nodaļas priekšnieks Aleksandrs Veselovs.[1557] Savukārt LPSR VDK 2. daļas vecākais operatīvais pilnvarotais Fabiāns Tabors bija iekļauts uz Zviedrijas Karalisti sūtītās sportistu delegācijas sastāvā no 1965. gada 27. februāra līdz 7. martam.[1558] Tūrisma braucienā apkārt Eiropai

[1550] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 3263. l., 2. lp.
[1551] Laika periodā no 1958. gada līdz 1961. gadam pašreizējā Ēģipte gan eksistēja vienotā valstī ar Sīriju kā Apvienotā Arābu Republika, taču lietā minēta Ēģipte. *Red. piez.*
[1552] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8672. l., 5. lp.
[1553] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 3816. l., 3. lp.
[1554] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 3888. l., 9. lp.
[1555] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 113. l., 2., 4. lp.
[1556] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 2., 4. lp.
[1557] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9108. l., 5. lp.
[1558] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9531. l., 5. lp.

1960. gadā bija devies LPSR VDK pilnvarotais Cēsu rajonā Aleksandrs Tarakanovs.[1559]

Absolūtā vairākumā gadījumu nomenklatūras lietas nesatur detalizētākas ziņas par ārzemju komandējumiem un to gaitu. Izņēmums ir LPSR VDK 4. specdaļas priekšnieka Aleksandra Sivolobova personas nomenklatūras lieta. 1956. gada februārī viņu komandēja uz Ungārijas Tautas Republiku PSRS MP VDK vecākā padomnieka aparāta radiopretizlūkošanas padomnieka amatā. Par viņa darbību Ungārijā 1958. gada 28. augustā sagatavotajā partijas raksturojumā teikts sekojošais:

> "Atrodoties Ungārijas Tautas Republikas Iekšlietu ministrijas padomnieka radiopretizlūkošanas dienesta jautājumos amatā biedrs Sivolobovs A. pareizi veidoja attiecības ar ungāru biedriem, ik dienas sniedza viņiem kvalificētu palīdzību. Pret saviem pienākumiem izturējās apzinīgi. Pēc kontrrevolucionārā dumpja sagrāves Ungārijā palīdzēja ungāru biedriem atjaunot operatīvās tehnikas dienestu. Sabiedriskā kārtā vadīja kluba padomi, organizēja kulturālos masu pasākumus. Šajā periodā biedrs Sivolobovs pieļāva kļūdu, kas izpaudās tādējādi, ka 1957. gada 8. novembrī Oktobra [revolūcijas – *A. Ž.*] 40. gadadienai veltītajā vakarā vienā no Ungārijas Tautas Republikas Iekšlietu ministrijas apakšvienībām viņš savā teiktajā tostā pieminēja Rakoši kā nopelniem bagātu ungāru revolucionāru, tas izsauca slimīgu reakciju no IeM vadības puses, kura paziņoja, ka šāds Rakoši vērtējums ir pretrunā ar USSP [Ungārijas Sociālistiskās Strādnieku partijas – *A. Ž.*] CK lēmumos pausto. Sakarā ar to biedrs Sivolobovs tika atkomandēts uz Padomju Savienību un pa partijas līniju PSRS CK sekretariāts viņam izteica rājienu bez ieraksta uzskaites kartītē."[1560]

Tā ar skandālu 1958. gada janvārī noslēdzās Sivolobova misija Ungārijā.

Saņemtie sodi un atbrīvošana no darba

Rakstā aplūkotās 120 valsts drošības iestāžu vadošo darbinieku LKP CK nomenklatūras personu lietas ļauj ieskicēt par

[1559] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 5567. l., 2. lp.
[1560] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8352. l., 3., 7. lp.

kādiem pārkāpumiem un kādās situācijas čekisti varēja saņemt sodu, tikt pazemināti amatā vai atbrīvoti no darba.

Divos gadījumos čekisti tika sodīti par fiziskas ietekmēšanas līdzekļu izmantošanu nopratināšanās. Tā 1950. gada 27. janvārī "par rupjības elementu pieļaušanu" pratināšanās 20 dienas arestā nācās pavadīt VDM Pļaviņu rajona daļas priekšniekam Ivanam Borouhinam.[1561] 1952. gada sākumā fiziskas iespaidošanas līdzekļus liecinieku un "bandītu atbalstītāju" nopratināšanās bija izmantojis VDM 2-N daļas 6. nodaļas vecākais operatīvais pilnvarotais Nikolajs Matisons. Par to viņš no 1952. gada februāra līdz 1953. gada jūnijam tika pazemināts amatā no vecākā operatīvā pilnvarotā par operatīvo pilnvaroto un partijas organizācija viņam izteica rājienu.[1562]

Vairākos gadījumos čekistus sodīja par paaugstinātu alkohola lietošanu. Tā, piemēram, par sistemātisku dzeršanu darba laikā 1952. gada augustā partijas stingro rājienu ar ierakstu uzskaites kartītē un atbrīvošanu no amata izpelnījās VDM Talsu rajona daļas priekšnieks Aleksandrs Seļiverstovs.[1563] VDK pilnvarotais Madonas rajonā Ēvalds Bogdanovs tādu pašu sodu izpelnījās par to, ka no 1963. gada 27. jūnija līdz 1. jūlijam darba laikā lietojis spirtotos dzērienus, bet 2. un 3. jūlijā tādēļ vispār nav ieradies darbā.[1564] Par dzeršanas organizēšanu savā darba kabinetā darba laikā 1964. gada 9. martā partijas stingro rājienu ar ierakstu un atbrīvošanu no darba saņēma VDK pilnvarotais Rēzeknes pilsētā un rajonā Vladimirs Afoņins.[1565]

Vairāki valsts drošības iestāžu vadošie darbinieki tika pazemināti amatos par necienīgu izturēšanos sadzīvē. Šādus sodus saņēma, piemēram, IeM Alojas rajona daļas priekšnieks Konstantīns Harlamovs, Kandavas rajona daļas priekšnieks Vasilijs Larins, Bauskas rajona daļas priekšnieks Ivans Čalovs.[1566]

Par "virsnieka augstā nosaukuma" diskreditāciju 1952. gada februārī no VDM Priekules rajona daļas priekšnieka amata atbrīvoja

[1561] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 935. l., 9. lp.
[1562] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 2666. l., 15., 16. lp.
[1563] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4857. l., 11. lp.
[1564] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7256. l., 17. lp.
[1565] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7187. l., 13. lp.
[1566] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6162. l., 14. lp.; 2. apr., 2012. l., 9. lp.; 2. apr., 6350. l., 20. lp.

Alekseju Živilovu.[1567] 1952. gada jūlijā "noziedzīgi nolaidīgas attieksmes dēļ pret dienesta pienākumiem" savu amatu zaudēja VDM Gulbenes rajona daļas priekšnieks Ignatijs Zoļins.[1568] Par bezdarbību un amorālu rīcību 1957. gada decembrī VDK pilnvarotā amatu Ilūkstes rajonā nācās pamest Ivanam Stepanovam, Pētera dēlam (1918).[1569]

Bija gadījumi, kad čekistus atbrīvoja no ieņemamā amata par "modrības zaudēšanu". Tā 1949. gada 17. janvāra izziņā par VDM Ludzas apriņķa daļas priekšnieku Fjodoru Fedotovu teikts:

> "Apakšpulkvedis Fedotovs Fjodors, Ivana d., strādājot par VDM Ludzas apriņķa daļas priekšnieku, pazaudējis partijiski-čekistisko modrību, no 1945. gada uzturēja personiskus sakarus ar personām, par kurām ir nopietni kompromitējoši materiāli."[1570]

VDK pilnvarotā Jaunjelgavas rajonā Ernesta Grundmaņa atbrīvošanas iemesls bija tas, ka viņš

> "nepietiekoši kontrolēja padoto sastāva darbu un maz iedziļinājās operatīvajās lietās, kas noveda pie aģentūras operatīvā darba pavājināšanās rajonā. Pēc personiskajām īpašībām neorganizēts un neprasīgs. Aģentūras darbu pārzina vāji."[1571]

Savukārt VDK pilnvarotā Bauskas rajonā Aleksandra Purvina 1958. gada 23. maija izziņā par atbrīvošanas pamatojumu tika uzsvērts, ka Purvins

> "izrādījis pašapmierinātības elementus, ievērojami atslābinājis operatīvo darbu, īpaši valsts noziedznieku meklēšanā."[1572]

[1567] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 226. l., 1. lp.
[1568] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 523. l., 1. lp.
[1569] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 5363. l., 16. lp.
[1570] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 5995. l., 11. lp.
[1571] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 2001. l., 26. lp.
[1572] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4121. l., 18. lp.

Pielikums

LPSR IETK–VDTK–VDM–IEM–VDK darbinieku LKP CK nomenklatūras lietu rādītājs

Afoņins Vladimirs, Iļjas d. (1926) – PSKP b. no 1951. g. V.d.d. no 1945. g.; kapteinis. PSRS MP VDK Latvijas dzelzceļa un Latvijas jūras baseina pārv. līnijas daļas vec. operat. pilnv. Daugavpils stacijā 1954.–1959. g.; LPSR MP VDK pilnv. aparāta Rēzeknes pils. un raj. vec. operat. pilnv. 1959.–1960. g, operat. pilnv. 1960.III–1962.VI, pilnv. 1962.VI–1964.IV.[1573]

Antonovs Ivans, Pētera d. (1924) – PSKP b. no 1944. g. V.d.d. no 1951. g.; vec. leitnants. Ludzas apr. IK Finanšu daļas iecirkņa nodokļu inspektors Mērdzenes pag. 1947.IV–XII; LK(b)P Mērdzenes pag. komitejas propagandists 1948.I–1949.VIII; LK(b)P CK republikāniskās partijas skolas klausītājs 1949.IX–1951.VII; VDM Jēkabpils raj. daļas operat. pilnv. 1951.VIII–1953.IV; IeM–VDK Talsu raj. daļas pilnvarotā aparāta Talsu raj. vec. operat. pilnv. 1953.IV–1954.VI; VDK pilnv. vietn. Baldones raj. 1954.VI–1955.V, Alsungas raj. 1955.V–1956.VIII, pilnv. Priekules raj. 1956.VIII–1959.XI, Krāslavas raj. 1959.XI–1960.III, vec. operat. pilnv. Daugavpils pils. un stacijas aparātā 1960.III–VIII; PSRS MP VDK skolas Nr. 302 klausītājs Maskavā 1960.VIII–1961.VII; VDK pilnv. Dobeles raj. 1961.VII–1966.IX, pārcelts darbā VDK centrālajā aparātā no 1966.IX. [1574]

Arbuzovs Viktors, Grigorija d. (1916) – PSKP b. no 1944. g. V.d.d. no 1945. g.; majors. IeTK Rīgas pils. 6. milicijas nod. operat. pilnv. palīgs 1940.VII–1941.VI; PSRS IeTK karagūstekņu pieņemšanas punkta Nr. 7 dežūrvirsnieks 1945.V–VI; karagūstekņu nometnes Nr. 350 vec. operat. pilnv. Rīgā un Ventspilī 1945.VI–1947.V; IeM pretizlūkošanas daļas operat. pilnv. 1947.V–1949.IV; iekšlietu ministra sekretārs 1949.IV–1950.III; IeM 1. specdaļas operat. pilnv. 1950.III–1952.VIII; IeM–VDK vec. operat. pilnv. 1952.VIII–1955.IX, VDK pilnv.

[1573] LVA, LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7187. l.
[1574] LVA, LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8070. l.

Ērgļu raj. 1955.X–1957.X, 4. daļas vec. operat. pilnv. (strādājis ar sektantiem) 1957.X–1959.X, pilnv. Krustpils raj. 1959.X–1961.I.[1575]

Āboliņš Ernests, Kārļa d. (1895) – PSKP b. no 1918. g. V.d.d. 1927.–1938. g., no 1941. g.; apakšpulkvedis. VDTK operat. grupas rezervē daļas pr-ka vietn. amatā 1944.I–VIII; VDTK–VDM Rīgas apr. daļas pr-ks 1944.IX–1946.IX, VDM 2. daļas 7. nod. pr-ks Rīgas pils. no 1946.IX.[1576]

Badamjancs Georgijs, Artašesa d. (1910) – PSKP b. no 1941. g. V.d.d. no 1948. g.; majors. PSRS VDM Augstākās skolas VDM orgānu vadošā operatīvā sastāva sagatavošanas kursu klausītājs Maskavā 1948.I–1950.VI. LPSR VDM 4. daļas pr-ks 1950.VI–1952.VII, 5. daļas pr-ks 1952.VII–1953.IV; IeM 4. daļas pr-ks 1953.V–VI, 4. pārv. 3. daļas pr-ks no 1953.VI.[1577]

Balodis Haralds, Aleksandra d. (1925) – PSKP b. no 1951. g. V.d.d. no 1943. g.; kapteinis. LPSR VDTK operatīvās grupas operatīvā sastāva kursu kursants Pavlovoposadā, Maskavā 1943.XII–1944.VIII; VDTK–VDM Valmieras apr. daļas operat. pilnv. palīgs 1944.–1946. g., operatīvās nod. operat. pilnv. 1946.–1947. g., Mazsalacas starppagastu nod. operat. pilnv. 1947.–1949. g., Valmieras apr.–raj. 2-N nod. operat. pilnv. 1949.–1952. g., vec. operat. pilnv. 1952.III–1953.IV; IeM Rīgas apg. pārv. Rīgas raj. daļas vec. operat. pilnv. 1953.IV–V, Elejas raj. daļas pr-ks 1953.V–1954.V; VDK pilnv. Elejas raj. 1954.V–1956.XII.[1578]

Bešenovs Konstantīns, Ivana d. (1914) – PSKP b. no 1939. g. V.d.d. no 1941. g.; majors. LPSR VDM Balvu raj. daļas pr-ks 1952.VI–1953.VI.[1579]

Bogačovs Aleksejs, Vladimira d. (1920) – PSKP b. no 1944. g. V.d.d. no 1945. g.; vec. leitnants. PSRS VDM starpnovadu skolas kursants Sverdlovskā 1945.XI–1947.VI; LPSR VDM Ventspils pils. daļas operat. pilnv. 1947.VII–1950.I, Dundagas raj. daļas operat. pilnv.

[1575] LVA, LVA, PA-15500. f., 2. apr., 30. l.
[1576] LVA, LVA, PA-15500. f., 1. apr., 2. l., 145.–156. lp.
[1577] LVA, LVA, PA-15500. f., 1. apr., 409. l.
[1578] LVA, LVA, PA-15500. f., 1. apr., 452. l.
[1579] LVA, LVA, PA-15500. f., 1. apr., 748. l.

1950.I–III, vec. operat. pilnv. 1950.III–1952.VIII, pr-ka vietn. 1952.VIII–1954.IV; VDK pilnv. Abrenes raj. 1954.IV–1959.XI.[1580]

Bogdanovs Ēvalds, Izidora d. (1931) – PSKP b. no 1956. g. V.d.d. no 1951. g.; kapteinis. PSRS VDM skolas kursants Mogiļevā 1951.VIII–1953.VII; LPSR IeM Krustpils raj. daļas operat. pilnv. 1953.VIII–1954.X, LPSR MP VDK pilnv. aparāta Gaujienas raj. vec. operat. pilnv. 1955.VI–1957.I, Smiltenes raj. vec. operat. pilnv. 1957.I–1958.II, pilnv. Rūjienas raj. 1958.II–1959.X, Madonas raj. 1959.X–1963.VII.[1581]

Borouhins Ivans, Ivana d. (1914) – PSKP b. no 1942. g. V.d.d. no 1939. g.; apakšpulkvedis. LPSR VDM Ogres apr. daļas pr-ka vietn. 1948.II–1950.I, Pļaviņu raj. daļas pr-ks 1950.I–1952.VIII, Dagdas raj. daļas pr-ks 1952.VIII–1953.V.[1582]

Buligins Aleksandrs, Ivana d. (1913) – PSKP b. no 1939. g. V.d.d. no 1939. g.; apakšpulkvedis. LPSR VDTK–VDM–IeM Tukuma apr. daļas pr-ks 1944.IX–1949.I, Ludzas apr. raj. daļas pr-ks 1949.I–1953.V, pr-ka vietn. 1953.V–VIII; IeM Zilupes raj. daļas pr-ks 1953.VIII–1954.V; VDK pilnv. Zilupes raj. 1954.V–1959.XI.[1583]

Bunga Jāzeps (Josifs), Konstantīna d. (1910) – PSKP b. no 1939. g. V.d.d. no 1940. g.; apakšpulkvedis. LR politiskās polic. pārv. – LPSR IeTK izmeklētājs Rīgā 1940.VI–IX, Cēsu apr. nod. pr-ks 1940.IX–1941.II, VDTK Jelgavas apr. nod. pr-ks 1941.II–VI, VDTK–VDM 4. daļas pr-ka vietn. 1943.XI–1945.III, operatīvās daļas pr-ka vietn. 1945.III–1946.XI, 5. daļas pr-ka vietn. 1946.XI–XII, Jelgavas apr. daļas pr-ks 1947.I–1948.XII; LPSR VDM kadru daļas pr-ka vietn. 1948.XII–1952.IV, "V" daļas pr-ka vietn. 1952.IV–1953.IV; IeM 4. daļas pr-ks 1953.IV–VIII, 4. pārv. pr-ka vietn. 1953.VIII–1954.IV, kadru daļas pr-ka vietn. 1954.IV–1955.III; LPSR iekšlietu ministra vietn. kadru lietās 1955.III–1957.IV; milicijas darbā 1957.IV–1959.I; iekšlietu (no 1962.VIII – sabiedriskās kārtības sargāšanas) ministra pirmais vietn. 1959.I–1963.II.[1584]

[1580] LVA, LVA, PA-15500. f., 2. apr., 86. l.
[1581] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7256. l.
[1582] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 935. l.
[1583] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 105. l.
[1584] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7289. l.

Čalovs Ivans, Ivana d. (1911) – PSKP b. no 1930. g. V.d.d. no 1948. g.; majors. PSRS VDM Augstākās skolas VDM orgānu vadošā operatīvā sastāva sagatavošanas kursu klausītājs Maskavā 1948.II–1950.VI; LPSR VDM Zilupes raj. daļas pr-ks 1950.VI–1952.I, Bauskas raj. daļas pr-ks 1952.I–1953.VI.[1585]

Čerkass Nikolajs Pētera d. (1924) – PSKP b. no 1950. g. V.d.d. no 1961. g.; apakšpulkvedis. Vada komandiera palīgs, staršina karaspēka daļā 3242 Talsos, Madonā 1946.XI–1951.IV; LKP Aknīstes raj. komit. arodbiedrību, partijas un komjaunatnes orgānu nod. instruktors 1951.V–1954.XI, organizatoriskās nod. vad. 1954.XI–1957.I; Krustpils raj. komit. organizatoriskās nod. vad. 1957.I–IX; PSKP CK Ļeņingradas Augstākās partijas skolas klausītājs 1957.IX–1961.VIII; LKP Krustpils raj. komit. instruktors 1961.IX–XI; VDK pilnv. aparāta Krustpils raj. operat. pilnv. 1961.XI–1962.I, Jēkabpils raj. operat. pilnv. 1962.I–1965.VI, vec. operat. pilnv. 1965.VI–1966.XII, raj. nod. pr-ks 1966.XII–1978.VIII.[1586]

Dallīts Jānis Maksis, Aleksandra d. (1898) – PSKP b. no 1925. g. V.d.d. 1919.–1921. g., no 1928. g.; majors. LPSR VDTK Abrenes apr. daļas pr-ks 1941.V–VII, kadru daļas rezervē apr. daļas pr-ka amatā 1944.IX–1945.VI, Valkas apr. daļas pr-ks 1945.VI–1946.I; LPSR VDTK 2. daļas 2. nod. vec. operat. pilnv. no 1946.I.[1587]

Daņilovs Jurijs, Georgija d. (1924) – PSKP b. no 1945. g. V.d.d. no 1943. g.; kapteinis. LPSR VDM Limbažu apr.–raj. daļas pr-ka vietn. 1949.II–1950.III, Alojas raj. daļas pr-ks 1950.III–1951.VIII, Balvu raj. daļas pr-ks 1951.VIII–1952.VI; pārcelts darbā uz Gorkijas apg.[1588]

Daukšta Mečeslavs, Antona d. (1927) – PSKP b. no 1952. g. V.d.d. no 1945. g.; majors. LPSR VDTK–VDM operat. daļas grupas 2. kategorijas izlūks 1945.XI–1946.XI, 1. kategorijas izlūks, 5. daļas vec. izlūks 1946.XI–1947.IX; PSRS VDM Ļeņingradas specskolas kvalifikācijas celšanas kursu klausītājs 1947.IX–1948.IX; LPSR VDM 5. un 7. daļas operat. pilnv. 1948.IX–1953.V, IeM Auces raj. daļas pr-ks 1953.V–XI, kadru daļas rezervē 1953.XI–1954.I, kadru daļas sevišķās

[1585] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6350. l.
[1586] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9791. l.
[1587] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 2097. l.
[1588] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 2116. l.

inspekcijas inspektors 1954.I–IV; VDK 2. daļas vec. operat. pilnv. 1954.IV–1963.III, pilnv. Ventspils pils. un ostā vietn. 1963.III–1965.II, pilnv. (no 1967.IX daļas pr-ks Ventspils pils. un ostā) 1965.II–1973.VIII.[1589]

Doncovs Boriss, Mihaila d. (1904) – PSKP b. no 1929. g. V.d.d. no 1931. g.; majors. LPSR VDTK operat. grupas vec. operat. pilnv., nod. pr-ks 1944.III–IX; VDTK–VDM "V" daļas pr-ka vietn. 1944.IX–1945.VII, pr-ks 1945.VII–1950.VII.[1590]

Farbtuhs Mihails, Vladimira d. (1916) – PSKP b. no 1943. g. V.d.d. 1940.–1946. g.; majors. LPSR IeTK–VDTK Daugavpils pils. daļas darbinieks 1940.VI–1941.VII; 201.–43. latv. strēln. divīz. IeTK Sevišķās daļas darbinieks 1941.VIII–1943.V, 1. atsevišķā latv. strēln. rezerves pulka pretizlūkoš. daļas pr-ks 1943.V–1944.VI, 308. latv. strēln. divīz. pretizlūkoš. daļas pr-ks 1944.VI–1946.VI; Liepājas zivju kombināta dir. 1946.IX–1952.II; Rīgas motorzvejas stacijas dir. 1952.II–1953.V; Latvijas galvenās zivrūpniecības pārv. pr-ka vietn. 1953.V–1954.III; Rīgas zvejas tīklu aušanas fabrikas ceha pr-ks 1954.III–1955.I; LPSR Motorzvejas staciju pārv. pr-ks 1955.I–1956.VIII; Ekspedīcijas zvejas pārv. pr-ks 1956.VIII–1959.[1591]

Fedotovs Fjodors, Ivana d. (1904) – PSKP b. no 1929. g. V.d.d. no 1931. g.; apakšpulkvedis. LPSR VDTK–VDM darbinieks Ludzā, Daugavpilī 1944.VII–IX, Ludzas apr. daļas pr-ks 1944.IX–1949.I.[1592]

Grišāns Kazimirs, Antona d. (1923) – PSKP b. no 1951. g. V.d.d. 1948.–1960. g.; leitnants. LPSR VDM Ludzas apr. daļas iznīcinātāju bataljona kaujinieks 1948.VIII–1949.IV, šoferis 1949.IV–X, tulks 1949.X–1950.IV, Ilūkstes raj. daļas tulks 1950.IV–1952.VIII, VDM–IeM Jēkabpils raj. daļas tulks 1952.IX–1954.IV; LPSR MP VDK pilnv. aparāta Auces raj. operat. pilnv. 1954.IV–1956.X, pilnv. 1956.X–1958.IV, vec. operat. pilnv. Smiltenes raj. 1958.IV–1959.XII, vec. operat. pilnv.

[1589] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9156. l.
[1590] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 2284. l.
[1591] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7987. l., 11. apr., 3. l., 98.–99. lp.; 3. apr., 56. l., 112. lp.
[1592] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 5995. l.

Valkas raj. 1959.XII–1960.V; Valkas raj. kolhoza *Draudzība* priekšsēdētājs no 1960.V.[1593]

Grundmanis Ernests, Friča d. (1908) – PSKP b. no 1941. g. V.d.d. no 1941. g.; vec. leitnants. LPSR IeTK Aizputes apr. daļas operat. pilnv. 1941.II–VI; PSRS IeTK Molotova apg. pārv. izmekl. Soļikamskā 1941.VII–1942.IV, izmekl. Irkutskas apg. pārv. 1942.IV–IX; LPSR IeTK operat. grupā 1944.VIII–1945.V, Aizputes apr. daļas pr-ka vietn. 1945.V–1946.I; PSRS IeTK–IeM Augstākās virsnieku skolas kursants 1946.I–1947.VIII; LPSR IeM Cēsu apr. daļas pr-ka vietn. milicijas darbā 1947.IX–1949.I, Rīgas apr. daļas Ķemeru starppagastu nod. pr-ks 1949.II–XII, Rīgas starprajonu nod. operat. darbin. 1950.I–XI; cietuma Nr. 2 operat. pilnv. Rīgā 1951.IV–1953.V; Jaunjelgavas raj. daļas pr-ks 1953.V–1954.V; VDK pilnv. Jaunjelgavas raj. 1954.V–1955.VI.[1594]

Guks Arkādijs, Vasilija d. (1923) – PSKP b. no 1945. g. V.d.d. no 1948. g.; apakšpulkvedis. Rīgas juridiskās skolas klausītājs 1945.IX–1947.VI; Rīgas pils. Proletāriešu raj. prokuratūras tautas izmeklētājs 1947.VII–1948.II; LPSR VDM Izmeklēšanas daļas tulks 1948.III–VIII, izmeklētājs, vec. izmeklētājs 1948.VIII–1952.VII; LPSR VDM–IeM 2. daļas vec. operat. pilnv. 1952.VII–1954.IV; LPSR MP VDK 1. daļas vec. operat. pilnv. 1954.IV–1956.III; PSRS MP VDK 1. galv. pārvaldes 9. daļas operat. pilnv. 1956.III–V, vec. operat. pilnv. (komandējumā Apvienotajā Karalistē – 1956.V–1959.V) 1956.V–1959.VIII; LPSR MP VDK 1. daļas vec. operat. pilnv. 1959.VIII–1960.XII, 1. daļas 2. nod. pr-ks 1960.XII–1961.XII, 1. daļas pr-ka vietn. 1961.XII–1963.III, pr-ks 1963.III–1966.IX; komandēts PSRS MP VDK rīcībā 1966.IX.[1595]

Gusevs Viktors, Andreja d. (1918) – PSKP b. no 1945. g. V.d.d. no 1943. g.; majors. Galvenās pretizlūkošanas pārv. *SMERŠ* kursu klausītājs Sverdlovskā 1943.XII–1944.VII; 43. gv. latv. strēln. divīz *SMERŠ* pretizlūkoš. daļas operat. pilnv. 1944.VII–1946.VIII, 15. gaisa armijas VDM pretizlūkoš. daļas operat. pilnv. Rīgā 1946.VIII–1947.IV; LPSR VDM Tukuma apr. daļas vec. operat. pilnv. 1947.V–1949.IX, Kuldīgas apr. daļas Skrundas starppagastu operat. nod. pr-ks 1949.IX–1950.I, Skrundas raj. daļas pr-ks 1950.I–1953.V, LPSR IeM Dagdas raj.

[1593] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7413. l.
[1594] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 2001. l.
[1595] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8137. l.

daļas pr-ka vietn. 1953.V–1954.VIII, VDK pilnv. Dagdas raj. 1954.VIII–1956.XII.[1596]

Gutenko Nikolajs, Timofeja d. (1925) – PSKP b. no 1946. g. V.d.d. no 1945. g.; kapteinis. PSRS VDM Baku starpnovadu skolas kursants 1945.XI–1947.III; LPSR VDM Viļakas apr. daļas operat. pilnv. 1947.IV–XI; VDM–IeM Madonas, Gulbenes apr.–raj. daļas operat. pilnv., vec. operat. pilnv. 1947.XI–1954.IV; VDK pilnv. vietn. Limbažu raj. 1954.IV–1956.X, pilnv. Balvu raj. 1956.X–1960.V.[1597]

Harlamovs Konstantīns, Andreja d. (1917) – PSKP b. no 1944. g. V.d.d. no 1944. g.; vec. leitnants. LPSR VDTK–VDM Madonas apr. daļas operat. pilnv. 1945.XI–1946.III, vec. operat. pilnv. 1946.III–1947.IV, Vestienas starppagastu operat. nod. pr-ks 1947.IV–1949.VI, Madonas apr. daļas pr-ka vietn. 1949.VI–1950.I, Krustpils raj. daļas pr-ks 1950.I–VII; PSRS VDM Ļeņingradas skolas kursants 1950.VII–1951.VIII; LPSR VDM Apes raj. daļas pr-ks 1951.VIII–X, Alojas raj. daļas pr-ks 1951.X–1953.V; IeM Dobeles raj. daļas pr-ka vietn. no 1953.V.[1598]

Ivančikovs Aleksandrs, Mihaila d. (1919) – PSKP b. no 1946. g. V.d.d. no 1939. g.; kapteinis. PSRS IeTK–IeM 5. strēln. divīz. 205. strēln. pulka automātistu vada komandieris Madonā un Daugavpilī 1944.XII–1946.XI; LPSR IeM Daugavpils pils. daļas nod. cīņai ar bandītismu operat. pilnv. 1946.XII–1947.III; VDM Daugavpils pils. daļas Preiļu starppagastu nod. operat. pilnv. 1947.IV–1948.VII, vec. operat. pilnv. 1948.VIII–1949.VIII, pr-ks 1949.IX–XII, Preiļu raj. daļas pr-ka vietn. 1950.I–VIII, 1951.X–1952.XI; PSRS VDM skolas klausītājs Gorkijā 1950.IX–1951.X; LPSR VDM–IeM Maltas raj. daļas pr-ks 1952.XI–1954.V; VDK pilnv. Maltas raj. 1954.V–1955.X.[1599]

Ivanovs Dmitrijs, Alekseja d. (1922) – PSKP b. no 1946. g. V.d.d. no 1943. g.; apakšpulkvedis. LPSR VDTK operat. grupas operat. pilnv. palīgs 1943.–1944. g.; VDTK Ludzas apr. daļas operat. pilnv. 1944.–1946. g.; VDM Alūksnes apr. daļas vec. operat. pilnv. 1946.–1950. g.; Varakļānu raj. daļas pr-ka vietn, 1950.–1952. g.; VDM–IeM Daugavpils apg. pārv. 2. daļas 2. nod. pr-ka vietn. 1952.–1953. g., Alojas raj. daļas

[1596] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 2057. l.
[1597] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 179. l.
[1598] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6162. l.
[1599] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 643. l.

pr-ka vietn. 1953.–1954. g.; VDK pilnv. vietn. Alojas raj. 1954.–1955. g., Tukuma raj. 1955.–1958.IV, pilnv. Tukuma raj. 1958.IV–1964.XII, Saldus raj. (no 1967.IX – VDK Saldus raj. nod. pr-ks) 1964.XII–1968.XI.[1600]

Jakovenko Andrejs, Mihaila d. (1912) – PSKP b. no 1939. g. V.d.d. no 1939. g.; pulkvedis. LPSR VDM–IeM–VDK 7. daļas pr-ks 1951.IX–1953.V, 1953.IX–1966.V, pr-ka vietn. 1953.V–IX.[1601]

Jakušenoks Trofims, Spiridona d. (1916) – PSKP b. no 1943. g. V.d.d. no 1946. g.; majors. LPSR IeM daļas cīņai ar bandītismu izmeklēš. nod. izmeklētājs 1946.–1947. g.; VDM Izmeklēš. daļas 4. nod. izmeklētājs 1947.–1949. g.; PSRS VDM Izmeklēš. darbinieku skolas klausītājs 1949.–1951. g.; LPSR VDM Izmeklēš. daļas 7. nod. vec. izmeklētājs 1951.–1952. g., 2. nod. vec. izmeklētājs 1952.II–VIII, 3. nod. vec. izmeklētājs 1952.VIII–IX; IeM Izmeklēš. daļas 2. nod. izmeklētājs 1952.IX–1953.V.; IeM Pļaviņu raj. daļas pr-ks 1953.V–1954.V; VDK pilnv. Pļaviņu raj. 1954.V–1959.XI.[1602]

Jaunpetrovičs Kārlis, Ivana (Jāņa) d. (1902) – PSKP b. no 1920. g. V.d.d. 1919.–1950. g.; pulkvedis. LPSR VDTK–VDM Liepājas pils. daļas pr-ks 1944.IX–1950.VI; pensionārs Liepājā 1950.VI–1952.III; LPSR Gaļas un piena rūpniecības ministrijas kontroles inspektors 1952.III–1953.V; Vieglās un pārtikas rūpniecības ministrijas sagādes daļas pr-ks 1953.V–VI, vadošo kadru pārv. pr-ks 1953.VI–IX.[1603]

Karabanovs Aleksandrs, Nikolaja d. (1925) – PSKP b. no 1949. g. V.d.d. no 1949. g.; kapteinis. PSRS MP VDK skolas kursu klausītājs 1953.IX–1954.IX; LPSR MP VDK pilnv. vietn. Ventspils pils. un ostā 1954.IX–1959.VII; VDK 2. daļas vec. operat. pilnv. 1959.VII–1962.VIII, 1963.VIII–1964.III; PSRS MP VDK kursu klausītājs Maskavā 1962.IX–1963.VII; LPSR MP VDK pilnv. Daugavpils pils. un raj. 1964.III–1965.VI.[1604]

Kerre Elmārs, Pētera d. (1896) – PSKP b. no 1918. g. V.d.d. 1918.–1948. g.; pulkvedis. Mobilizēts Sarkanajā armijā un iekļauts

[1600] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8543. l.
[1601] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8427. l.
[1602] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7036. l.
[1603] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7113. l.
[1604] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7557. l.

VK(b)P CK un PSRS IeTK veidotā grupā nosūtīšanai darbā uz Latviju 1940.V–VI; 3. armijas kara pad. un PSRS IeTK pārstāvju sevišķu uzdevumu izpildītājs Latvijas armijas štābā, tās 3. informācijas daļas pr-ka vietn. amatā 1940.VI–IX, IeTK Sevišķās daļas pr-ks 24. latv. strēlnieku korpusa 181. strēlnieku divīzijā 1940.IX–1941.V, Baltijas Sevišķā kara apg. IeTK Sevišķās daļas nod. pr-ka vietn. 1941.V–VI; PSRS VDK kadru daļas darbin. LPSR VDTK kadru jautājumos 1943.IX–XII; LPSR VDTK operat. grupas kadru grupas pr-ka vietn. 1943.XII–1944.VII; VDTK–VDM kadru daļas pr-ka vietn. 1944.VII–1948.VI; pensionārs Rīgā 1948.VI–1951.VIII; LPSR ZA kadru daļas pr-ks ar 1951.VIII.[1605]

Kirsanovs Vasilijs, Ivana d. (1914) – PSKP b. no 1940. g. V.d.d. no 1940. g.; majors. LPSR IeTK–VDTK operat. pilnv. palīgs 1940.–1941. g.; izmeklētājs PSRS IeTK–VDTK Krasnojarskas nov. un Čeļabinskas apg. pārv. 1941.–1944. g.; LPSR VDTK operat. grupas izmeklēš. daļas izmeklētājs 1944.IV–IX, nod. pr-ka vietn. 1944.–1945. g., Kuldīgas apr. daļas pr-ka vietn. 1945.–1946. g.; LPSR VDM 2-N daļas 1. un 3. nod. pr-ka vietn. 1946.–1949. g., 3. nod. pr-ks 1949.IV–V; PSRS VDM Ļeņingradas skolas vadošā operat. sastāva kursu klausītājs 1949.V–1950.VII; LPSR VDM Daugavpils pils. daļas pr-ka vietn. 1950.VII–1951.XII, Madonas raj. daļas vec. operat. pilnv. 1951.XII–1953.VII, IeM Tukuma raj. daļas pr-ks 1953.VII–1954.V, LPSR MP VDK pilnv. Tukuma raj. 1954.V–1955.II.[1606]

Kiršteins Jānis, Roberta d. (1927) – PSKP b. no 1948. g. V.d.d. no 1945. g.; pulkvedis. LPSR IeTK Madonas apr. daļas Meirānu pag. milicis 1944.VIII–XI; LĻKJS Madonas apr. komit. Meirānu pag. komjaunatnes organizators 1944.XI–1945.III, apr. komit. kadru instruktors 1945.III–IX; LPSR VDTK–VDM Madonas apr. daļas tulks 1945.IX–1946.I, operat. pilnv. palīgs 1946.II–VIII, operat. pilnv. 1946.IX–1947.XII, Gulbenes apr. daļas 2-N nod. operat. pilnv. 1947.XII–1948.XII, vec. operat. pilnv. 1948.XII–1950.III, Neretas raj. daļas 2-N nod. vec. operat. pilnv. 1950.III–1951.VIII, Bauskas raj. daļas vec. operat. pilnv. 1951.VIII–1952.VIII; VDM–IeM Rīgas apg. pārv. vec. operat. pilnv. 1952.VIII–X, 2. daļas 2. nod. pr-ka vietn. 1952.X–1953.V, Cēsu raj. daļas pr-ks 1953.V–IX; PSRS IeM–VDK skolas klausītājs

[1605] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7580. l.
[1606] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1144. l.

Maskavā 1953.X–1954.VII; LPSR MP VDK 4. daļas 4. nod. pr-ks 1954.VIII–1957.VIII, 4. daļas pr-ka vietn. 1957.VIII–1959.IV; darbā ārzemēs – PSRS MP VDK pilnv. aparāta koordinācijas un sakaru uzturēšanai ar VDR Valsts drošības un Iekšlietu ministriju Berlīnē 1959.IV–1963.III; LPSR MP VDK 1. daļas pr-ka vietn. 1963.III–1965.II, 2. daļas pr-ks 1965.II–1972.II.[1607]

Kivko Aleksejs, Alekseja d. (1933) – PSKP b. no 1953. g. V.d.d. no 1953. g.; kapteinis. LPSR VDM Talsu raj. daļas Iznīcinātāju bataljona vada kaujinieks 1951.X–1953.IX; PSRS IeM–VDM skolas Nr. 303 kursants Viļņā 1953.IX–1955.VII; LPSR MP VDK pilnv. aparāta Limbažu raj. operat. pilnv. 1955.VIII–1961.XI, pilnv. Alūksnes raj. 1961.XI–1962.XII, pilnv. vietn. Liepājas pils. un raj. 1962.XII–1963.XI, pilnv. 1963.XI–1965.XII.[1608]

Korņejevs Aleksejs, Gerasima d. (1909) – PSKP b. no 1939. g. V.d.d. no 1931. g.; pulkvedis. LPSR IeTK kriminālmeklēšanas nod. pr-ks 1940.X–XII, Jelgavas apr. milicijas nod. pr-ks, apr. daļas pr-ka vietn. 1940.XII–1941.VI; LPSR IeTK–IeM daļas cīņai ar bandītismu pr-ks 1944.VII–1946.VII; PSRS IeM Galvenās pārv. cīņai ar bandītismu 4. daļas nod. pr-ks 1946.VII–1947.III; LPSR VDM 2-N daļas pr-ka vietn. 1947.III–1948.XII, Cēsu apr.–raj. daļas pr-ks 1949.I–1952.VI, Daugavpils apg. pārv. milicijas pārv. pr-ks 1952.VI–1953.V.[1609]

Koroļovs Jevgeņijs, Gavrila d. (1912) – PSKP b. no 1940. g. V.d.d. no 1938. g.; apakšpulkvedis. 11. gv. armijas 18. gv. strēln. divīz. un 30. gv. mehaniz. divīz. pretizlūkoš. daļas SMERŠ pr-ka vietn. 1944.–1946. g., 4. armijas smago lielgabalu artilēr. brigādes pretizlūkoš. daļas pr-ks 1946.–1947. g.; LPSR VDM–IeM Valmieras apr. daļas pr-ka vietn., 2-N nod. pr-ks 1947.VIII–XI, Limbažu apr.–raj. daļas pr-ks 1947.XI–1953.V, pr-ka vietn. 1953.V–XI, Baldones raj. daļas pr-ks 1953.XI–1954.V; VDK pilnv. Baldones raj. 1954.V–1956.X.[1610]

Koteļņikovs Ivans, Ignata d. (1906) – PSKP b. no 1939. g. V.d.d. no 1928. g.; apakšpulkvedis. LPSR VDTK–VDM–IeM Cēsu apr. daļas pr-ka vietn. 1944.VIII–1950.I, Ērgļu raj. daļas pr-ks 1950.I–XII, Preiļu raj.

[1607] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9233. l.
[1608] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8200. l.
[1609] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1441. l.
[1610] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1455. l.

daļas pr-ks 1950.XII–1953.V, 1953.IX–1954.V, pr-ka vietn. 1953.V–IX; LPSR MP VDK pilnv. Preiļu raj. 1954.V–VIII.[1611]

Kovaļevskis Alberts, Andreja d. (1900) – PSKP b. no 1943. g. V.d.d. no 1922. g.; milicijas pulkvedis. LPSR IeTK–IeM–VDM milicijas pārv. pr-ka vietn. 1943.XII–1952.VI, Rīgas apg. pārv. milicijas pārv. pr-ks 1952.VI–1953.V; IeM milicijas pārv. pr-ka vietn. operat. darbā 1953.V–1955.IX.[1612]

Ksenofontovs Nikolajs, Ivana d. (1922) – PSKP b. no 1946. g. V.d.d. no 1943. g.; apakšpulkvedis. PSRS IeTK Kuibiševas un Sverdlovskas starpnovadu skolu kursants 1943.IX–1944.XII; LPSR IeTK–IeM Cēsu apr. daļas operat. pilnv. 1944.XII–1947.III; VDM–IeM Cēsu apr. daļas vec. operat. pilnv., Raņķu starppagastu operat. nod. pr-ks 1947.III–1950.I, Gaujienas raj. daļas pr-ka vietn. 1950.I–1952.VIII, pr-ks 1952.VIII–1953.V, pr-ka vietn. 1953.V–VIII, Smiltenes raj. daļas pr-ks 1953.VIII–1954.V; VDK pilnv. Smiltenes raj. 1954.V–1959.VIII, Ludzas raj. 1959.VIII–1960.III, Balvu raj. 1960.III–1964.XII, Tukuma raj. (no 1967.IX Tukuma raj. nod. pr-ks) 1964.XII–1973.III.[1613]

Lapiņš Gunārs, Pētera d. (1927) – PSKP b. no 1950. g. V.d.d. no 1951. g.; leitnants. LVU Mehānikas fak. students 1946.–1949. g., Durbes nepilnās v-sk direktors 1949.–1950. g., Nīcas septiņgad. skolas direkt. 1950.–1951. g.; LPSR VDM–IeM Liepājas pils. daļas operat. nod. operat. pilnv. 1951.–1952. g., Liepājas apg. pārv. 5. daļas 2. nod. operat. pilnv., Līvānu raj. daļas pr-ks 1953.V–1954.V; VDK pilnv. Līvanu raj. 1954.V–1957.XII.[1614]

Larins Vasilijs, Vasilija d. (1913) – PSKP b. no 1941. g. V.d.d. no 1938. g.; apakšpulkvedis. LPSR VDM Bauskas apr.–raj. daļas pr-ka vietn. 1948.XII–1952.II, Aizputes raj. daļas pr-ka vietn. 1952.II–VIII, Kandavas raj. daļas pr-ks 1952.VIII–1953.V.[1615]

Lavrovs Ivans, Vasilija d. (1916) – PSKP b. no 1939. g. V.d.d. no 1937. g.; apakšpulkvedis. LPSR VDM–IeM Viļakas apr. daļas pr-ka vietn. 1947.III–1948.VI, pr-ks 1948.VI–1949.VI, Ogres apr.–raj. daļas pr-ks

[1611] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1510. l.
[1612] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1266. l.
[1613] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9264. l.
[1614] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 2000. l.
[1615] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 2012. l.

1949.VI–1953.V, Bauskas raj. daļas pr-ka vietn. 1953.VI–XII, Jelgavas raj. daļas pr-ks 1953.XII–1954.V; VDK pilnv. Jelgavas raj. 1954.V–1955.V, pilnv. Krāslavas raj. 1955.V–1957.IV.[1616]

Liepiņš Artūrs, Ernesta d. (1925) – PSKP b. no 1951. g. V.d.d. no 1945. g.; leitnants. PSRS IeTK–IeM Rīgas skolas kursants 1945.III–1946.V; LPSR VDM Ilūkstes apr. daļas Lašu un Subates starppagastu operat. nod. operat. pilnv. 1946.V–1947.V, Ventspils apr. daļas Ugāles un Piltenes starppagastu nod. operat. pilnv. 1947.V–1950.I, Dundagas raj. daļas operat. pilnv. 1950.I–1952.VIII, vec. operat. pilnv. 1952.VIII–1953.V; IeM Dobeles raj. daļas pr-ks 1953.V–1954.V; VDK pilnv. Dobeles raj. 1954.V–1960.III.[1617]

Likovs Aleksandrs, Mihaila d. (1917) – PSKP b. no 1942. g. V.d.d. no 1950. g.; majors. PSRS VDM Augstākās skolas klausītājs Maskavā 1950.IV–1952.V; LPSR VDM–IeM Daugavpils apg. pārv. 5. daļas pr-ks 1952.VI–1953.VIII; IeM Daugavpils raj. daļas pr-ks 1953.VIII–1954.V; VDK pilnv. Daugavpils raj. 1954.V–1955.IV.[1618]

Luguzs Alberts, Vasilija d. (1924) – PSKP b. no 1952. g. V.d.d. 1947.–1955. g.; kapteinis. 155. nocietinājumu rajona mīnmetējnieku vada komandieris Ventspilī 1945.V–XI; Baltijas kara apg. virsnieku sastāva kursu klausītājs Rīgā 1945.XI–1946.VIII; 43. gv. latv. strēln. divīz. vada komandieris 1946.VIII–1947.III; LPSR VDM Valkas apr. daļas Iznīcinātāju batalj. vada k-ris 1947.III–X, Smiltenes starppagastu operat. nod. operat. pilnv. 1947.X–1949.V; PSRS VDM operatīvā sastāva sagatavošanas skolas klausītājs Harkovā 1949.V–1950.VII; LPSR VDM–IeM Smiltenes raj. daļas operat. pilnv. 1950.VII–1952.VIII, Ērgļu raj. daļas vec. operat. pilnv. 1952.VIII–1953.V, pr-ks 1953.V–1954.V; VDK pilnv. Ērgļu raj. 1954.V–1955.X; Ērgļu raj. LK(b)P X kongresa vārdā nosauktā kolhoza pr-tājs ar 1955.X.[1619]

Ļašonkovs Aleksandrs, Jevdokima d. (1928) – PSKP b. no 1953. g. V.d.d. no 1950. g.; kapteinis. PSRS VDM skolas kursants Ļvovā 1950.–1952. g.; LPSR VDM–IeM Ogres raj. daļas operat. pilnv. 1952.–1954. g.; VDK pilnv. aparāta Krāslavas raj. vec. operat. pilnv. 1954.–

[1616] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8228. l.
[1617] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 2254. l.
[1618] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 2429. l.
[1619] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 2384. l.

1955. g., pilnv. Jaunjelgavas raj. 1955.–1957. g., pilnv. aparātā Jēkabpils raj. vec. operat. pilnv. 1957.I–V, pilnv. Krāslavas raj. 1957.V–1959.X, pilnv. aparātā Rēzeknes pils. un stacijā vec. operat. pilnv. 1959.X–1961.XI, pilnv. Ludzas raj. 1961.XI–1964.II.[1620]

Ļivšics Mihails, Benciona d. (1912) – PSKP b. no 1938. g. V.d.d. no 1932. g.; pulkvedis. Baltijas kara apgabala VDM pretizlūkoš. pārv. 1. daļas pr-ka vietn. 1946.IV–XI; LPSR VDM 4. daļas pr-ks 1946.XI–1950.VII, V daļas pr-ks 1950.VIII–1953.IV.[1621]

Majorovs Semjons, Grigorija d. (1916) – PSKP b. no 1940. g. V.d.d. no 1942. g.; majors. LPSR VDM Tukuma apr. daļas izmeklēt. 1946.VIII–XI, vec. izmeklēt. 1946.XI–1947.IX; PSRS VDM izmeklēšanas darbinieku skolas klausītājs Maskavā 1947.IX–1949.VI; LPSR VDM Izmeklēšanas daļas 4. nod. pr-ks 1949.VI–1951., 5. nod. pr-ks 1951.–1952. g., Saulkrastu raj. daļas pr-ka vietn. 1952.VIII–X, Talsu raj. daļas pr-ks 1952.X–1953.V.[1622]

Maštakovs Boriss, Ādama d. (1915) – PSKP b. no 1942. g. V.d.d. no 1939. g.; apakšpulkvedis. 15. gaisa armijas 19. aviotehniskās divīz. VDM pretizlūkoš. daļas operat. pilnv. Jelgavā 1947.I–VI; LPSR VDM Talsu apr. daļas Sabiles starppagastu operat. nod. vec. operat. pilnv. 1947.–1948. g., nod. pr-ks 1948.–1949. g., Kandavas raj. daļas pr-ks 1950.III–IX; PSRS VDM vadošā sastāva sagatavošanas skolas klausītājs Gorkijā 1950.–1951. g.; LPSR VDM–IeM Viļānu raj. daļas pr-ks 1951.XI–1953.V, pr-ks vietn. 1953.V–1954.V; VDK pilnv. vietn. Viļānu raj. 1954.V–XII, pilnv. Rūjienas raj. 1954.XII–1956.XI.[1623]

Matisons Nikolajs, Aleksandra d. (1918) – PSKP b. no 1946. g. V.d.d. no 1943. g.; kapteinis. LPSR VDTK operat. grupas operat. pilnv. palīgs un operat. pilnv. Pavlovoposadā, Daugavpilī, Rīgā 1943.XII–1944.X; LPSR VDTK–VDM 2. daļas 1. nod. operat. pilnv. 1944.X–1945., 2. nod. operat. pilnv. 1946. g., 2-N daļas 2. nod. vec. operat. pilnv. 1946.–1947. g., 3. nod. vec. operat. pilnv. 1947.–1950. g., 6. nod. vec. operat. pilnv. 1950.–1952.II, operat. pilnv. 1952.II–1953.VI; IeM Balvu

[1620] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7723. l.
[1621] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 2227. l.
[1622] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 2483. l.
[1623] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 2697. l.

raj. daļas pr-ks 1953.VI–1954.V; VDK pilnv. Balvu raj. 1954.V–1956.X.[1624]

Moļjanovs Mihails, Mihaila d. (1922) – PSKP b. no 1945. g. V.d.d. no 1948. g.; majors. LPSR IeM Ludzas apr. daļas komendants 1948.IX–1949.VII, Ilūkstes apr.–raj. daļas operat. pilnv. kadru lietās 1949.VII–1950.VI; LPSR VDM–IeM kadru daļas operat. pilnv. 1950.VI–1951.II, Ludzas raj. daļas operat. pilnv., vec. operat. pilnv. 1951.II–1954.IX; PSRS VDM vadošā sastāva sagatavošanas skolas klausītājs Gorkijā 1954.IX–1955.VIII; LPSR MP VDK pilnv. Apes raj. 1955.VIII–1956.IV, Valkas raj. 1956.IV–1960.III, pilnv. aparāta Valmieras raj. vec. operat. pilnv. 1960.III–1961.XI, pilnv. Valkas raj. (no 1967.IX – Valkas raj. nod. pr-ks) 1961.XI–1973.IV.[1625]

Morozovs Nikolajs, Mihaila d. (1920) – PSKP b. no 1944. g. V.d.d. no 1940. g.; vec. leitnants. LPSR IeTK–IeM Valkas apr. daļas nod. cīņai ar bandītismu operat. pilnv., vec. operat. pilnv. 1944.XII–1946.IX, Cēsu apr. daļas nod. cīņai ar bandītismu pr-ka v. i. 1946.IX–1947.III; VDM Cēsu apr. daļas nod. pr-ka vietn. 1947.III–1949.II, daļas pr-ka vietn. 1949.II–XII, Gaujienas raj. daļas pr-ks 1950.I–1952.VIII; VDM 2-N daļas nod. pr-ks ar 1952.VIII.[1626]

Mostovojs Aleksandrs, Ovseja d. (1906) – PSKP b. no 1927. g. V.d.d. no 1933. g.; apakšpulkvedis. LPSR VDTK kadru rezervē daļas pr-ka vietn. amatā 1944.I–IX; VDTK–VDM 2. daļas pr-ka vietn. 1944.IX–1945.III, operat. daļas pr-ks 1945.III–1946.XI, 5. daļas pr-ks 1946.XI–1950.IV, 7. daļas pr-ks 1950.IV–1951.X, izbraucis darbā ārpus republikas 1951.XII.[1627]

Muižnieks Ādolfs, Donāta d. (1909) – PSKP b. no 1943. g. V.d.d. no 1940. g.; milicijas apakšpulkvedis. LPSR IeTK–VDTK pretizlūkoš, daļas operat. pilnv. palīgs 1940.XI–1941.VI; LPSR VDTK rezervē 1944.IV–IX; VDTK–VDM Ventspils apr. daļas pr-ka vietn. 1945.V–1946.I, Valkas apr. daļas pr-ka vietn. 1946.I–1948.I, pr-ks 1948.I–III, Limbažu apr.–raj. daļas 2-N nod. pr-ka vietn. 1948.III–1950.III, vec. operat. pilnv. 1950.III–1952.I; VDM Ērgļu raj. milic. nod. pr-ks 1952.I–

[1624] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 2666. l.
[1625] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9340. l.
[1626] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 2965. l.
[1627] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 2984. l.

VIII, Valmieras raj. milic. nod. pr-ks 1952.VIII–1953.VI; IeM Abrenes raj. daļas pr-ks 1953.VI–1954.IV, Apes raj. daļas pr-ks 1954.IV–1956.IV, Alūksnes raj. milicijas daļas pr-ks 1956.IV–1962.XII.[1628]

Murins Solomons, Ārona d. (1909) – PSKP b. no 1933. g. V.d.d. no 1940. g.; leitnants. LPSR IeTK–VDTK Daugavpils pils. daļas nod. pr-ks 1940.VII–1941.VI; LPSR VDTK operat. grupas darbinieks 1944.II–VII; VDTK–VDM Rēzeknes apr. daļas pr-ka vietn. ar 1944.VII.[1629]

Napoļskis Arkādijs, Jakova d. (1916) – PSKP b. no 1946. g. V.d.d. no 1945. g.; majors. LPSR VDM–IeM–VDK 2. daļas vec. operat. pilnv. 1949.II–1953.III, nod. pr-ka vietn. 1953.III–1955.III, nod. pr-ks 1955.III–1958.XII; LPSR MP VDK pilnv. Rēzeknes pils. un stacijā 1958.XII–1962.II.[1630]

Noviks Alfons, Andreja d. (1908) – PSKP b. no 1932. g. V.d.d. no 1940. g.; ģenerālmajors. LR–LPSR IeM Politiskās policijas pārv. Daugavpils raj. pr-ks 1940.VI–VIII; LPSR iekšlietu tautas komisārs 1940.VIII–1941.X; LPSR VDTK operat. grupas pr-ks 1943.XII–1944.VII; LPSR valsts drošības tautas komisārs – ministrs 1944.VII–1953.II; LKP CK biroja loc. 1940.VIII–1953; LPSR lauksaimniecības min. vietn. kadru jautājumos 1953.III–IV, 1954.I–1956.II; Lauksaimniecības un sagādes min. kadru pārv. pr-ks 1953.IV–1954.I; Lauksaimniec. min. Mežsaimniecības galv. pārv. pr-ks 1956.II–1957.VI, mežsaimniecības un mežrūpniecības min. vietn. 1957.VI–1959.VII, min. kolēģijas loc. 1957.VI–1965.I, partijas organiz. sekretārs 1960.XI–1961.VI.[1631]

Obižajevs Ivans, Emanuila d. (1902) – PSKP b. no 1938. g. V.d.d. no 1939. g.; apakšpulkvedis. LPSR VDM Bauskas apr. daļas 2-N nod. pr-ka vietn. 1947.VII–1950.I, Jaunjelgavas raj. daļas pr-ks 1950.I–1953.V.[1632]

Pabauskis Vladimirs, Oskara d. (1918) – PSKP b. no 1944. g. V.d.d. 1944.–1965. g.; majors. LPSR VDM–IeM–VDK darbinieks

[1628] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 3000. l.
[1629] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 3025. l.
[1630] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 3069. l.
[1631] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l.
[1632] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 3263. l.

1946.IX–1965.X; izdienas pensionārs Rīgā 1965.X–1966.IV; tankkuģa *Ogre* kapteiņa pirmais palīgs 1966.IV–1968.IX.[1633]

Palkins Aleksejs, Pētera d. (1915) – PSKP b. no 1939. g. V.d.d. no 1937. g.; pulkvedis. LPSR MP VDK pr-tāja vietn. 1961.XI–1969.II.[1634]

Pavlovs Aleksejs, Klimenta d. (1904) – PSKP b. no 1925. g. V.d.d. no 1927. g.; apakšpulkvedis. LPSR VDM Alūksnes apr. daļas pr-ka vietn. 1947.VIII–XI, Viļānu apr. daļas pr-ks 1947.XI–1950.I, Baldones raj. daļas pr-ks 1950.I–1953.V.[1635]

Pavlovskis Vladimirs, Ivana d. (1917) – PSKP b. no 1946. g. V.d.d. no 1948. g.; kapteinis. Ludzas apr. fiziskās kultūras un sporta komit. pr-tājs 1941.I–II, 1944.–1945. g.; 1. atsev. latv. strēln. rezerves pulka vada k-ra vietn. 1942.VIII–1943.; Ludzas apr. izpildkomit. kultūras un izglītības iestāžu daļas vad. 1945.–1946. g.; LK(b)P CK republikāniskās partijas skolas klausītājs 1946.–1948. g; LPSR VDM 2-N daļas tulks 1948.–1949. g., operat. pilnv. 1949.–1951. g., vec. operat. pilnv. 1951.–1953. g., IeM 4. pārv. 1. daļas 1. nod. pr-ka vietn. 1953.–1954. g.; VDK 4. daļas 1. nod. pr-ka vietn. 1954.–1955. g., 3. nod. pr-ka vietn. 1955.–1957. g., pilnv. Valmieras raj. 1957.V–1959.XI.[1636]

Perminovs Vikentijs, Vasilija d. (1914) – PSKP b. no 1940. g. V.d.d. 1939.–1960. g.; majors. PSRS VDTK Kirovas apg. pārv. Izmeklēš. daļas izmeklētājs 1940.X–1942.VI, vec. izmeklētājs 1942.VI–1944.X, izmeklēš. grupas pr-ks Vorkutlagā 1944.X–1945.II, LPSR VDTK–VDM Daugavpils pils. izmeklēš. nod. pr-ks 1945.V–1947.VIII; PSRS VDM Augstākās skolas izmeklēš. darbinieku kursu klausītājs Maskavā 1947.VIII–1948.IV; LPSR VDM Daugavpils pils. [Izmeklēš.] nod. pr-ks 1948.IV–1949.VIII; VDM Izmeklēš. daļas vec. izmeklētājs 1949.IX–1950.I; LPSR VDM–IeM–VDK nod. pr-ka vietn. 1950.I–1955, vec. operat. pilnv. 1955.–1956. g., nod. pr-ks 1956–1959.IV; LPSR MP VDK pr-tāja referents 1959.IV–1960.V; rūpnīcas VEF slepenās daļas pr-ks 1960.V–1962.V; rūpnīcas *Komutators* slepenās daļas pr-ks 1962.V–

[1633] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8670. l.
[1634] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8672. l.
[1635] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 3469. l.
[1636] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 3487. l.

1964.VI; refrižeratora *Sarma* matrozis 1964.VI–X, kapteiņa pirmais palīgs 1964.X–1965.VI.[1637]

Platais Nikolajs, Kārļa d. (1905) – PSKP b. no 1925. g. V.d.d. no 1930. g.; milicijas pulkvedis. LPSR IeTK–IeM–VDM–IeM Rīgas pils. milicijas pārv. pr-ka vietn. operatīvajos jaut. 1945.VI–1951.III, pr-ks 1951.III–1954.V.[1638]

Plotko Jānis, Eduarda d. (1922) – PSKP b. no 1943. g. V.d.d. no 1940. g.; kapteinis. LDJS 5. raj. otrais sekretārs Rīgā 1940.VI–VIII; PSRS IeTK–VDTK Kirova apg. pārv. Omutinskas raj. daļas operat. pilnv. palīgs 1940.IX–1941.VII; 201. latv. strēln. div. – 43. gv. latv. strēln. div. pretizlūkoš. daļas *SMERŠ* specvada kareivis 1941.–1943. g.; PSRS VDTK kara cenzūras kontrolieris un komendants 1943.IV–1945.VI; LPSR VDTK–VDM Daugavpils pils. daļas nod. pr-ks 1945.VI–1947.XI; PSRS VDM vadošā operat. sastāva sagatavošanas skolas klausītājs Gorkijā 1947.XI–1949.I; LPSR VDM Talsu apr. daļas pr-ka vietn. 1949.I–VI, Kandavas raj. daļas pr-ks 1950.I–VI; LPSR VDM 2. daļas nod. pr-ka vietn. 1950.VI–1952.VI; PSRS VDM rezervē Maskavā vec. operat. pilnv. amatā 1952.VI–XI; ārvalstu komandējumā 1952.XI–1954.IV; LPSR MP VDK 1. daļas nod. pr-ks, vec. operat. pilnv. 1954.IV–1956.VI; VDK pilnv. Gulbenes raj. 1956.VI–1957.V, pārcelts darbā LPSR MP VDK centrālajā aparātā no 1957.V.[1639]

Poļikarpovs Nikolajs, Ivana d. (1915) – PSKP b. no 1940. g. V.d.d. no 1938. g.; pulkvedis. PSRS VDM Augstākās skolas VDM vadošā sastāva kursu klausītājs 1951.IX–1952.VII; LPSR VDM Liepājas apg. pārv. pr-ks 1952.VII–1953.VI LKP Liepājas apg. komit. biroja loc. 1952.X–1953.VI; LPSR IeM–VDK 4. specdaļas pr-ks 1953.VII–1957.VIII.[1640]

Ponomarjovs Dmitrijs, Pētera d. (1904) – PSKP b. no 1931. g. V.d.d. no 1930. g.; majors. LPSR IeTK–IeM–VDM Jelgavas apr. daļas nod. cīņai ar bandītismu pr-ks 1944.VII–1947.III; VDM Auces starppagastu operat. nod. pr-ks 1947.III–1948.VII, Jelgavas apr. daļas

[1637] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7820. l.
[1638] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 3785. l.
[1639] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 3816. l.
[1640] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 3888. l.

operat. nod. pr-ks 1948.VIII–1949.XII, Elejas raj. daļas pr-ka vietn. 1950.I–1951.III, pr-ks 1951.IV–1953.V.[1641]

Pumba Boriss, Hermana d. (1921) – PSKP b. no 1944. g. V.d.d. no 1948. g.; kapteinis. LPSR VDM "0" daļas operat. pilnv. 1948.VIII–1950 g.., 5. daļas operat. pilnv. 1950.–1951., 2. daļas operat. pilnv. un vec. operat. pilnv. 1951.–1953. g.; LPSR IeM 1. daļas 1. nod. vec. operat. pilnv. 1953.–1954. g.; LPSR MP VDK 2. daļas vec. operat. pilnv. 1954.–1958. g., 1959.XI–1963.I, pilnv. Skrundas raj. 1958.IV–1959.XI, Preiļu raj. (no 1967.IX – raj. nod. pr-ks) 1963.I–1972.VIII.[1642]

Purvins Aleksandrs, Aleksandra d. (1917) – PSKP b. no 1942. g. V.d.d. no 1948. g.; majors. LPSR VDM 2. daļas tulks 1948.I–III, operat. pilnv. 1948.III–1951.VI, vec. operat. pilnv. 1951.VI–1952.IV; LPSR VDM–IeM Bauskas raj. daļas pr-ka vietn. 1952.IV–1953.VI, pr-ks 1953.VI–1954.V; LPSR MP VDK pilnv. Bauskas raj. 1954.V–1958.IV.[1643]

Reinholds Pēteris, Jāzepa d. (1910) – PSKP b. no 1939. g. V.d.d. no 1940. g.; majors. LR IeM Drošības policijas departamenta Politiskās policijas pārv. – LPSR IeTK VDP izmeklētājs 1940.VI–IX; LPSR IeTK Jēkabpils apr. nod. pr-ks 1940.IX–1941.VI; piekomandēts PSRS IeTK Gorkijas apg. pārvaldei 1941.VII–IX; PSRS IeTK specskolas kursants 1941.IX–XI; 201. latv. strēlnieku divīzijas IeTK sevišķās daļas operat. pilnv. 1941.–1942. g., 1. atsevišķā latv. strēlnieku rezerves pulka pretizlūkošanas daļas *SMERŠ* operat. pilnv. 1942.–1944. g., 130. latv. strēlnieku korpusa 17. atsevišķā rezerves bataljona pretizlūkošanas daļas *SMERŠ* operat. pilnv. 1945.III–IX; LPSR VDTK–VDM Talsu apr. daļas vec. operat. pilnv. 1945.IX–1946.VI, Alūksnes apr. daļas pr-ka vietn. 1946.VI–XI, Madonas apr. daļas pr-ks 1946.–1949. g., Jēkabpils apr.–raj. daļas pr-ks 1949.–1952. g.; LPSR VDM–IeM Jelgavas pils. daļas pr-ks 1952.–1954. g.; LPSR MP VDK pilnv. Jelgavas pils. 1954.IV–1955. g.; LPSR MP VDK 2. daļas nod. pr-ks vietn. 1955 g.; LPSR MP VDK dežurants 1955.IX–1957.VIII, 2. daļas 1. nod. pr-ka vietn. 1957.VIII–1958.IV, pilnv. Bauskas raj. 1958.IV–1961.VI, 2. daļas vec. operat. pilnv. 1961.VI–XI, pilnv. Saldus raj. 1961.XI–1964.XII.[1644]

[1641] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 3934. l.
[1642] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9418. l.
[1643] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4121. l.
[1644] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7866. l.

Rēvalds Arnolds, Viļa d. (1930) – PSKP b. no 1954. g. V.d.d. no 1950. g.; vec. leitnants. PSRS VDM Mogiļevas skolas kursants 1950.X–1952.VIII; LPSR VDM Saulkrastu raj. daļas operat. pilnv. 1952.IX–1954.IV; LPSR MP VDK pilnv. aparāta Saulkrastu raj. operat. pilnv. 1954.IV–XII, vec. operat. pilnv. 1954.XII–1956.IX, pilnv. Alojas raj. 1956.IX–1957.I, pilnv. vietn. Limbažu raj. 1957.I–X, pilnv. Ērgļu raj. no 1957.X.[1645]

Rižonkovs Leonīds, Pētera d. (1916) – PSKP b. no 1940. g. V.d.d. no 1937. g.; apakšpulkvedis. LPSR VDTK–VDM Rīgas apr. daļas pr-ka vietn. 1944.–1946. g., Jelgavas apr. daļas pr-ka vietn. 1946.–1949. g., Dobeles raj. daļas pr-ks 1950.I–1952.VIII.[1646]

Romanovs Leonīds, Nikolaja d. (1913) – PSKP b. no 1942. g. V.d.d. no 1948. g.; majors. PSRS VDM Augstākās skolas VDM orgānu vadošā operat. sastāva sagatavošanas kursu klausītājs Maskavā 1948.I–1950.VI; LPSR VDM Saulkrastu raj. daļas pr-ks 1950.VI–1952.VIII; VDM milicijas pārv. pr-ka vietn. operat. darbā 1952.VIII–1953.III.[1647]

Rozenšteins Aleksandrs Uno, Kārļa d. (1894) – PSKP b. 1918.–1921. g., no 1948. g. V.d.d. no 1940. g.; majors. LPSR IeTK–VDTK Valmieras apr. daļas operat. pilnv. 1940.XII–1941.III, pr-ks 1941.IV–VI; PSRS IeTK Čkalovas un Sverdlovskas apr. pārv. izmeklētājs 1941.–1944. g.; LPSR VDTK–VDM Izmeklēš. daļas vec. izmeklētājs 1944.–1949. g., A daļas 1. nod. vec. operat. pilnv. 1949.V–1950.II, 4. nod. vec. operat. pilnv. 1950.II–XI, 3. nod. vec. operat. pilnv. 1950.XI–1951.I, 2. nod. pr-ka vietn. 1951.I–1952.VIII; VDM Rīgas apg. pārv. A daļas pr-ks 1952.VIII–1953.V; LPSR IeM Siguldas raj. daļas pr-ks 1953.V–1954.V, LPSR MP VDK pilnv. Siguldas raj. 1954.V–1955.II.[1648]

Rozentāls Kārlis, Leopolda d. (1904) – PSKP b. no 1924. g. V.d.d. no 1940. g.; majors. LPSR IeTK sekretariāta pr-ka vietn. 1940.VIII–1941.VI; IeTK operat. izmeklēš. grupas vec. operat. pilnv. Čkalovas apg. 1941.–1942. g., Krasnojarskas apg. 1942.–1943. g., 10. gv. armijas pretizlūkošanas daļas *SMERŠ* vec. operat. pilnv.

[1645] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4265. l.
[1646] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4616. l.
[1647] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4454. l.
[1648] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4420. l.

2. Baltijas frontē 1944.II–IX; LPSR VDTK–VDM Cēsu apr. daļas pr-ks 1944.IX–1948.IV, Bauskas apr.–raj. daļas pr-ks 1948.IV–1951.VII.[1649]

Rumjancevs Pēteris, Fjodora d. (1910) – PSKP b. no 1941. g. V.d.d. no 1942. g.; majors. PSRS IeTK Augstākās skolas kursants 1944.XII–1945.III; LPSR IeTK–IeM Ludzas apr. daļas nod. cīņai ar bandītismu pr-ks 1945.IV–1947.III; LPSR VDM Ludzas apr. daļas pr-ka vietn., 2-N nod pr-ks 1947.III–XI, Krāslavas apr.–raj. daļas pr-ks 1947.XI–1953.V; IeM Krāslavas raj. daļas pr-ka vietn. 1953.V–IX, Dagdas raj. daļas pr-ks 1953.IX–1954.V; LPSR MP VDK pilnv. Dagdas raj. 1954.V–VIII, Krāslavas raj. 1954.VIII–1955.IX, pilnv. vietn. Daugavpils pils. un stacijā no 1955.IX.[1650]

Saveļjevs Mihails, Jegora d. (1922) – PSKP b. no 1945. g. V.d.d. no 1943. g.; majors. LPSR VDTK operat. grupas operat. pilnv. palīgs 1943.–1944. g.; LPSR VDTK–VDM Daugavpils pils. daļas izmeklētājs 1944.–1945. g., 2. nod. operat. pilnv. 1945.–1946. g., operat. nod. vec. operat. pilnv. 1946.–1947. g., Līvānu starppagastu operat. nod. vec. operat. pilnv. 1947. g., pr-ks 1947.–1949. g., 2-N nod. pr-ka vietn. 1949.–1950. g., Krustpils raj. daļas pr-ka vietn. 1950.–1952. g., Aknīstes raj. daļas pr-ka vietn. 1952.III–VIII, Ludzas raj. daļas pr-ka vietn. 1952.VIII–1953.V; IeM Dagdas raj. daļas pr-ka vietn. 1953.VI–VIII, Gaujienas raj. daļas pr-ks 1953.VIII–1954.IV; LPSR MP VDK pilnv. Gaujienas raj. 1954.IV–1957.III, Līvānu raj. 1957.III–XII, pilnv. vietn. Limbažu raj. 1957.XII–1958.IX, pilnv. Ilūkstes raj. 1958.IX–1960.III, Talsu raj. (no 1967.IX Talsu raj. nod. pr-ks) 1960.III–1970.II.[1651]

Seļiverstovs Aleksandrs, Onufrija d. (1913) – PSKP b. no 1943. g. V.d.d. no 1948. g.; majors. PSRS VDM Augstākās skolas VDM orgānu vadošā operat. sastāva sagatavošanas kursu klausītājs Maskavā 1948.II–1950.VI; LPSR VDM Talsu raj. daļas pr-ks 1950.VI–1952.IX.[1652]

Sirovatskis Vasilijs, Ivana d. (1908) – PSKP b. no 1942. g. V.d.d. no 1939. g.; pulkvedis. LPSR IeTK–VDTK Rīgas apr. daļas vec. operat. pilnv. 1940.IX–1941.V, pr-ka vietn. v. i. 1941.V–VII, daļas pr-ka amatā

[1649] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4414. l.
[1650] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4562. l.
[1651] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8706. l.
[1652] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4857. l.

piekomandēts PSRS VDTK Astrahaņas apg. pārv. 1941.VII–1942.I; IeTK–VDTK Sverdlovskas apg. pārv. 1942.I–1943.XII; LPSR VDTK operat. grupas operat. daļas nod. pr-ka vietn. 1943.XII–1944.IX, 2. daļas 8. nod. pr-ka vietn. 1944.IX–1945.III, operat. daļas 1. nod. pr-ka vietn. 1945.III–VII; LPSR VDTK–VDM–IeM 2. daļas 2. nod. pr-ks, 2-N daļas pr-ka vietn. 1946.XI–1954.III; LPSR MP VDK pr-tāja inspekcijas pr-ks un operat. darba pieredzes apguves un apkopošanas grupas pr-ks 1954.IV–1959.VIII, Uzskaites un arhīvu daļas (no 1966.X – 10. daļas) pr-ks 1959.VIII–1968.X.[1653]

Sivolobovs Aleksandrs, Andreja d. (1918) – PSKP b. no 1941. g. V.d.d. no 1938. g.; apakšpulkvedis. LPSR IeM–MP VDK 4. specdaļas pr-ks 1953.XII–1956.II; dienesta komandējumā Ungārijā 1956.II–1958.I; PSRS MP VDK kadru pārvaldes rīcībā 1958.I–VI; LPSR MP VDK 4. specdaļas pr-ks ar 1958.VI.[1654]

Skujiņš Kārlis, Rūdolfa d. (1918) – PSKP b. no 1945. g. V.d.d. no 1946. g.; leitnants. LPSR VDM–IeM Cēsu apr.–raj. daļas tulks 1946.VI–1952.III, operat. pilnv. 1952.III–1953.V; Gulbenes raj. daļas pr-ks no 1953.V.[1655]

Smirnovs Dmitrijs, Ivana d. (1910) – PSKP b. no 1932. g. V.d.d. no 1948. g.; majors. PSRS VDM Augstākās skolas VDM orgānu vadošā operat. sastāva sagatavošanas kursu klausītājs 1948.–1950. g.; LPSR VDM Varakļānu raj. daļas pr-ks 1950.–1953. g.; IeM Daugavpils raj. daļas pr-ka vietn. 1953.III–VI, Skrundas raj. daļas pr-ka vietn. 1953.VII–1954.IV; LPSR MP VDK pilnv. vietn. Skrundas raj. 1954.IV–1955.V, Abrenes raj. 1955.V–IX, pilnv. Krustpils raj. 1955.X–1959.VIII.[1656]

Smoļins Boriss, Aleksandra d. (1928) – PSKP b. no 1957. g. V.d.d. no 1956. g.; kapteinis. LPSR MP VDK "S" nod. vec. tehniķis 1956.X–1958.IV, inženieris 1958.IV–1959.VIII, valdības sakaru nod. inženieris 1959.VIII–1962.VII, 2. daļas 5. nod. operat. pilnv. 1962.VII–1963.VII, operatīvi-tehniskās daļas 2. nod. operat. pilnv. 1963.VII–

[1653] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7957. l.
[1654] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8352. l.
[1655] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 5063. l.
[1656] PA–15500. f., 2. apr., 5133. l.

1967.II, 2. nod. pr-ks 1967.II–1970.II, operatīvi-tehniskās daļas pr-ks no 1970.II.[1657]

Spilners Voldemārs, Mārtiņa d. (1915) – PSKP b. no 1940. g. V.d.d. no 1940. g.; majors. PSRS VDTK Augstākās skolas operat. sastāva sagatavošanas kursu klausītājs 1943.–1944. g.; LPSR VDTK operat. grupas operat. pilnv. 1944.IV–IX, 4. daļas 1. nod. operat. pilnv. 1944.–1945. g., 2. daļas 3. nod. operat. pilnv. 1945.III–VII, 4. nod. vec. operat. pilnv. 1945.–1946. g.; VDM 2-N daļas 1. nod. vec. operat. pilnv. 1946.–1950. g., 1. nod. pr-ka vietn. 1950.–1952. g., 2. nod. pr-ka vietn. 1952–1953.V; IeM Kandavas raj. daļas pr-ks 1953.V–1954.V; LPSR MP VDK pilnv. Kandavas raj. 1954.V–1958.IX, Ogres raj. 1958.IX–1960.III, Cēsu raj. 1960.III–1965.XII.[1658]

Stepanovs Ivans, Matveja d. (1921) – PSKP b. no 1939. g. V.d.d. no 1940. g.; kapteinis. IeTK Latvijas dzelzceļa transporta daļas nod. izmeklētājs 1940.VIII–1941.III; VDTK Daugavpils dzelzceļa stacijas operat. nod. operat. pilnv. 1941.III–VI; 201., vēlāk 43. gv. latv. strēln. divīzijas IeTK Sevišķās daļas – pretizlūkošanas daļas *SMERŠ* operat. pilnv., vec. operat. pilnv. 1941.–1945. g., 130. latv. strēln. korpusa pretizlūkoš. daļas *SMERŠ* pr-ka palīgs 1945.I–1946.I, 308. latv. strēln. divīzijas pretizlūkoš. daļas pr-ks 1946.II–VIII; LPSR VDM Ilūkstes apr. daļas pr-ka vietn. 1946.VIII–X; Jelgavas apr. daļas pr-ks 1946.X–XII.[1659]

Stepanovs Ivans, Pētera d. (1918) – PSKP b. no 1944. g. V.d.d. no 1946. g.; majors. LPSR VDM 2. daļas 4. nod. operat. pilnv. palīgs 1946.–1947. g., 1. nod. operat. pilnv. palīgs 1947.–1948. g., 5. nod. operat. pilnv. 1948.–1949. g., 6. nod. operat. pilnv. 1949.–1952. g., 1. daļas 1. nod. operat. pilnv. 1952.III–IX, 2-N daļas 2. nod. operat. pilnv. 1952.IX–XI, 3. nod. vec. operat. pilnv. 1952.XI–1953.IV; LPSR IeM 1. daļas 6. nod. vec. operat. pilnv. 1953.IV–1954.IV; LPSR MP VDK 2. daļas 5. nod. vec. operat. pilnv. 1954.IV–IX, pilnv. vietn. Saulkrastu raj. 1954.IX–1955.X; pilnv. Aknīstes raj. 1955.X–1956.XII; Ilūkstes raj. 1956.XII–1957.XII.[1660]

[1657] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9502. l.
[1658] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8369. l.
[1659] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 5362. l.
[1660] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 5363. l.

Stepanovs Viktors, Ivana d. (1925) – PSKP b. no 1948. g. V.d.d. no 1946. g.; majors. PSRS IeM Rīgas virsnieku skolas kursants 1946.VI–1947.VII; LPSR IeM Madonas apr. daļas nod. cīņai ar bandītismu operat. pilnv. 1947.–1948. g., Gulbenes apr. daļas specgrupas operat. pilnv. 1948.–1950. g.; VDM–IeM Gulbenes raj. daļas operat. pilnv. 1950.I–III, Cesvaines raj. daļas operat. pilnv., vec. operat. pilnv. 1950.–1954. g.; LPSR MP VDK pilnv. aparāta Cesvaines raj. vec. operat. pilnv. 1954.–1957. g., pilnv. aparāta Gulbenes raj. operat. pilnv. 1957.II–V, pilnv. Gulbenes raj. 1957.V–1965.VI, daļas pr-ks Daugavpils pils. un dzelzceļa stacijā 1965.VI–1975.VIII.[1661]

Straube-Strauss Frīdrihs, Roberta d. (1929) – PSKP b. no 1955. g. V.d.d. no 1949. g.; majors. PSRS IeM Rīgas virsnieku skolas operatīvi čekistiskās nod. kursants 1949.VIII–1952.IV; Labošanas darbu koloniju daļas Labošanas darbu kolonijas Nr. 1 vada komandiera vietn. politiskajā darbā Jelgavā 1952.V–1953.II; IeM apsardzes vada 5. nod. komandieris Rīgā 1953.II–IV, 7. daļas 2. nod. vec. izlūks 1953.IV–1954.IV; LPSR MP VDK pilnv. aparāta Madonas raj. operat. pilnv. 1954.–1955. g., vec. operat. pilnv. 1955.–1958. g., pilnv. vietn. Tukuma raj. 1958.VI–XII, vec. operat. pilnv. 1958.XII–1959.X, pilnv. Smiltenes raj. 1959.X–XI, Valmieras raj. 1959.XI–1966.VI, daļas pr-ka vietn. Ventspils pils. un ostā 1970.IX–1972.IX.[1662]

Susidko Ivans, Ignata d. (1911) – PSKP b. no 1941. g. V.d.d. no 1948. g.; majors. PSRS VDM Augstākās skolas VDM orgānu vadošā operatīvā sastāva kursu klausītājs 1948.I–1950.VI; LPSR VDM Viļānu raj. daļas pr-ks 1950.VI–1951.XI.[1663]

Svarinskis Vladislavs, Fadeja d. (1918) – PSKP b. no 1942. g. V.d.d. no 1940. g.; apakšpulkvedis. 183. strēln. divīzijas IeTK Sevišķās daļas operat. pilnv. palīgs 1940.X–1941.IX, 43. gv. latv. strēln. divīzijas IeTK Sevišķās daļas – pretizlūkoš. daļas *SMERŠ* operat. pilnv. 1942.IX–1946.IV, 130. latv. strēln. korpusa 151. artilērijas brigādes pretizlūkoš. daļas operat. pilnv. 1946.IV–VIII; LPSR VDM Rīgas pils. daļas operat. pilnv. 1946.–1947. g., Rīgas Jūrmalas grupas operat. pilnv. 1947.–1949. g., Rīgas pils. daļas 4. grupas vec. operat. pilnv. 1949.–1950. g.,

[1661] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9516. l.
[1662] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8375. l.; LVA, PA-131. f., 40. apr., 5. l.; 42. apr., 5. l.
[1663] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 5519. l.

5. nod. vec. operat. pilnv. 1950.–1952. g., 5. daļas 4. nod. vec. operat. pilnv. 1952.VII–VIII, 3. nod. pr-ka vietn. 1952.–1953. g., IeM Alūksnes raj. daļas pr-ks 1953.IV–X, 4. pārv. 1. daļas 1. nod. vec. operat. pilnv. 1953.X–1954.III; LPSR MP VDK 4. daļas 2. nod. vec. operat. pilnv. 1954.IV–1959.I, pilnv. Rīgas raj. 1959.I–1961.II, 2. daļas 6. nod. vec. operat. pilnv. 1961.II–XI, pilnv. Rīgas raj. (no 1967.XI – Rīgas raj. nod. pr-ks) 1961.XI–1970.XII.[1664]

Šalms Jēkabs, Miķeļa d. (1897) – PSKP b. no 1929. g. V.d.d. no 1940. g.; majors. LR–LPSR IeM Politiskās policijas pārv. Liepājas raj. pr-ks 1940.VI–VIII; LPSR IeTK–VDTK Aizputes apr. daļas pr-ks 1940.VIII–1941.VI; LPSR IeTK izmeklēšanas grupas izmeklētājs PSRS IeTK Čkalovas apg. pārvaldē Čkalovā un Soļiļeckā 1941.VIII–1942.II, Sverdlovskas apg. pārvaldē 1942.II–IX; PSRS IeTK Augstākās skolas vadošo operatīvo darbinieku sagatavošanas kursu klausītājs Maskavā 1942.IX–1943.II; LPSR VDTK operat. grupā apr. pr-ka amatā 1944.III–1945.V; VDTK–VDM Aizputes apr.–raj. daļas pr-ks 1945.V–1950.XI.[1665]

Šestakovs Mihails, Jakova d. (1921) – PSKP b. no 1943. g. V.d.d. no 1940. g.; majors. PSRS IeTK karaspēka 14. divīzijas 152. pulka komsorgs Rīgā 1945.–1946. g.; LPSR IeM kadru daļas operat. pilnv., vec. operat. pilnv. 1946.–1949. g., 2. nod. pr-ks 1949.VI–XII, pr-ka vietn. 1949.–1950. g.; LPSR IeM–VDM operatīvās meklēšanas daļas 2. nod. pr-ks 1950.–1951. g.; LPSR VDM Liepājas pils. daļas operatīvās meklēšanas grupas vec. operat. pilnv. 1951.–1952. g., Liepājas apg. pārvaldes 4. nod. vec. operat. pilnv. 1952.–1953. g.; LPSR IeM Liepājas pils. daļas vec. operat. pilnv. 1953.–1954. g.; LPSR MP VDK pilnv. aparāta Liepājas pils. vec. operat. pilnv. 1954.IV–1958.V, pilnv. Auces raj. 1958.V–1960.I, pilnv. aparāta Ventspils pils. un ostā vec. operat. pilnv. 1960.III–1961.XI, pilnv. Krāslavas raj. (ar 1967.IX amata nosaukums – Krāslavas raj. nod. pr-ks) 1961.XI–1971.VIII.[1666]

Šilovskis Timofejs, Fjodora d. (1912) – PSKP b. no 1940. g. V.d.d. no 1937. g.; majors. LPSR VDM Daugavpils pils. daļas operat. nod. pr-ks 1947.II–1948.II, Krāslavas apr. daļas pr-ka vietn. 1948.II–

[1664] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l.
[1665] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6503. l.
[1666] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8777. l.

1950.I, Preiļu raj. daļas pr-ks 1950.I–XII, Ērgļu raj. daļas pr-ks 1950.XII–1952.I.[1667]

Šmeļovs Vasilijs, Vasilija d. (1916) – PSKP b. no 1942. g. V.d.d. no 1938. g.; apakšpulkvedis. PSRS MP VDK Latvijas dzelzceļa un Latvijas jūras baseina pārv. pilnv. un līnijas daļas pr-ks Daugavpils stacijā 1954.–1959. g.; LPSR MP VDK pilnv. vietn. Daugavpils pilsētā un stacijā 1959.–1960. g., pilnv. Krustpils un Jēkabpils raj. 1960.III–1962.IV.[1668]

Šteinbahs Vladimirs, Pētera d. (1924) – PSKP b. no 1944. g. V.d.d. no 1946. g.; majors. LPSR VDM 2. nod. 2. un 1. kategorijas izlūks 1946.–1948. g., apsardzības nod. vec. izlūks 1948.–1952. g.; Vissavienības neklātienes juridiskā institūta students 1948.–1953. g.; LPSR valsts drošības ministra sekretārs 1952.–1953. g.; LPSR IeM Jēkabpils raj. daļas pr-ks 1953.V–1954.V; LPSR MP VDK pilnv. Jēkabpils raj. 1954.V–1960.III.[1669]

Tabors Fabiāns, Ādama d. (1929) – PSKP b. no 1953. g. V.d.d. no 1951. g.; kapteinis. LPSR VDM 2. daļas operat. pilnv. palīgs 1951.–1953. g.; LPSR IeM-VDK 2. daļas operat. pilnv. 1953.–1956. g., vec. operat. pilnv. 1956.–1959. g., 1963.–1965.XII; PSRS MP VDK Augstākās skolas pretizlūkošanas fakultātes kursants Maskavā 1959.VIII–1963. g.; LPSR MP VDK pilnv. Liepājas pils. un Liepājas raj. (ar 1967.IX – daļas pr-ks Liepājas pils. un ostā) 1965.XII–1973.X.[1670]

Talalajs Ļevs, Borisa d. (1912) – PSKP b. no 1941. g. V.d.d. no 1939. g.; kapteinis. LPSR VDTK–VDM "B" daļas pr-ks 1945.XI–1946.XI, "R" daļas pr-ks 1946.XI–1948., 20.X. komandēts PSRS VDM Novosibirskas pārv. rīcībā.[1671]

Tarakanovs Aleksandrs, Ivana d. (1913) – PSKP b. no 1944. g. V.d.d. 1937.–1960. g.; apakšpulkvedis. PSRS IeTK karaspēka 5. strēln. divīzijas 36. motorizētā strēlnieku pulka izlūkošanas nod. pr-ka vec. palīgs 1945.–1946. g., PSRS IeM Baltijas apg. iekšlietu karaspēka pārv. izlūkošanas daļas pr-ka jaunākais palīgs 1946.III–IV; LPSR IeM daļas

[1667] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6609. l.
[1668] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6673. l.
[1669] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6726. l.
[1670] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9531. l.
[1671] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 5555. l.

cīņai ar bandītismu repatriantu nod. vec. operat. pilnv. 1946.–1947. g., LPSR VDM 2-N daļas 2. nod. operat. pilnv. 1947.III–VI; Jēkabpils apr. daļas vec. operat. pilnv. 1947.–1949. g.; Jaunjelgavas starppagastu operat. nod. pr-ks 1949.–1950. g.; Jaunjelgavas raj. daļas pr-ka vietn. 1950.I–1951.IV; Dundagas raj. daļas pr-ks 1951.IV–1952.VIII; Cēsu raj. daļas pr-ks 1952.VIII–1953.V; LPSR IeM Cēsu raj. daļas pr-ka vietn. 1953.V–1954.V; LPSR MP VDK pilnv. Cēsu raj. 1954.V–1960.VIII; LKP Cēsu raj. komitejas organizatoriskās nod. vadītājs 1960.VIII–1963.I.[1672]

Terehovs Pēteris, Jakova d. (1917) – PSKP b. no 1944. g. V.d.d. no 1943. g.; kapteinis. LPSR VDM–IeM Cēsu apr.–raj. daļas vec. operat. pilnv. 1949.–1951. g., Jaunjelgavas raj. daļas pr-ka vietn. 1951.–1952. g., Pļaviņu raj. daļas pr-ks 1952.VIII–1953.XI, pr-ka vietn. 1953.XI–1954.IV; LPSR MP VDK pilnv. vietn. Pļaviņu raj. 1954.IV–1955.X; pilnv. Maltas raj. 1955.X–1959.XI.[1673]

Trofimovs Ivans Grigorija d. (1911) – PSKP b. no 1939. g. V.d.d. no 1937. g.; apakšpulkvedis. LPSR VDTK operatīvās grupas darbinieks apr. daļas pr-ka amatā 1944.IV–IX; Abrenes apr. daļas pr-ks 1944.X–1945.III; LPSR VDTK–VDM Aizputes apr. daļas pr-ka vietn. 1945.V–1949.I., Ilūkstes apr.–raj. daļas pr-ks 1949.I–1952.II, Rēzeknes pils. daļas pr-ks 1952.II–VII; LPSR VDM Liepājas apg. pārvaldes 2. daļas pr-ks 1952.VIII–1953.[1674]

Trukšāns Josifs [Jāzeps], Aleksandra d. (1910) – PSKP b. no 1932. g. V.d.d. no 1940. g.; milicijas pulkvedis. LR IeM Politiskās policijas pārvaldes Rēzeknes raj. – LPSR IeTK Rēzeknes apr. daļas pr-ks 1940.VI–1941.V, Rīgas apr. daļas pr-ks 1941.V–VI; PSRS IeTK Augstākās skolas operatīvo darbinieku kursu klausītājs Maskavā 1942.VI–1943.III; LPSR VDTK operat. grupas sastāvā apr. pr-ka amatā Pavlovoposadā 1944.II–IX; LPSR VDTK–VDM Jelgavas apr. daļas pr-ks 1944.IX–1946.X, Rīgas apr. daļas pr-ka vietn. no 1946.X; vēlāk LPSR IeM Milicijas pārv. kriminālmeklēšanas daļas pr-ks.[1675]

Tverdohļebenko Aleksejs, Mihaila d. (1905) – PSKP b. no 1925. g. V.d.d. no 1939. g.; apakšpulkvedis. LPSR VDTK–VDM

[1672] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 5567. l.
[1673] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 5632. l.
[1674] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 5784. l.
[1675] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 5795. l.

sekretariāta pr-ks 1944.VII–1950.VI, Liepājas pils. daļas pr-ks 1950.V–1950., 20.VII.[1676]

Ušinskis Georgijs, Grigorija d. (1921) – PSKP b. no 1947. g. V.d.d. no 1942. g.; majors. LPSR VDM Jēkabpils apr. daļas vec. izmeklētājs 1946.VIII–1947.XI, Alūksnes apr. daļas vec. izmeklētājs 1947.XI–1948.III, Jēkabpils apr.–raj. daļas vec. operat. pilnv. 1948.III–1949.VII, nod. pr-ka vietn. 1949.VII–1950.VII; LPSR VDM 2. daļas vec. operat. pilnv. 1950.VII–1952.XI, nod. pr-ka vietn. 1952.XI–1953.I, Liepājas apg. pārv. nod. pr-ks 1953.I–V; LPSR IeM Liepājas pils. daļas nod. pr-ka vietn. 1953.V–VI, nod. pr-ks 1953.VI–IX, Liepājas raj. daļas pr-ks 1953.IX–1954.V; LPSR MP VDK pilnv. Liepājas raj. 1954.V–1955.IV.[1677]

Važnajs Andrejs Pētera d. (1927) – PSKP b. no 1952. g. V.d.d. no 1946. g.; kapteinis. LPSR VDM "V" daļas Rēzeknes punkta 2. kategorijas kontrolieris 1946.VI–1948.V, Rēzeknes apr. daļas operat. pilnv. 1948.V–1950.I, Dagdas raj. daļas operat. pilnv. 1950.I–1951.VIII; LPSR VDM 2. daļas 4. un 7. nod. operat. pilnv. 1951.VIII–1952.IV, 1. daļas operat. pilnv. 1952.IV–1953.V; LPSR IeM Krāslavas raj. daļas pr-ks 1953.V–X; PSRS IeM–VDK vadošā sastāva sagatavošanas skolas klausītājs 1953.X–1954.X; LPSR MP VDK 1. daļas 2. nod. vec. operat. pilnv. 1954.X–1955., 4. daļas 5. nod. vec. operat. pilnv. 1955.–1959.V, pilnv. Dagdas raj. 1959.V–1960.III.[1678]

Vasiljevs Ivans Onufrija d. (1911) – PSKP b. no 1940. g. V.d.d. no 1940. g.; apakšpulkvedis. LPSR IeTK 3. specdaļas 1. nod. grupas pr-ka palīgs 1940.–1941.; LPSR IeTK izmeklēšanas grupas izmeklētājs Vjatlagā 1941.–1942., PSRS IeTK Kirovas apg. pārv. izmeklētājs 1942.II–IV, Irkutskas apg. pārv. izmeklētājs 1942.IV–X, Ļeņingradas apg. pārv. 4. daļas 4. nod. vec. operat. pilnv. 1942.X–1943.X; PSRS VDTK Augstākās skolas kursu klausītājs Maskavā 1943.X–1944.III; LPSR VDTK operat. grupas rezervē nod. pr-ka vietn. amatā 1944.III–VII; LPSR VDTK 2. daļas 2. nod. pr-ka vietn. 1944.–1945. g., 1. nod. pr-ks 1945.–1946. g.; LPSR VDM 2. daļas pr-ka vietn. 1946.–1952. g.; Rīgas apg. pārv. 2. daļas pr-ks 1952.–1953. g., 2-N daļas pr-ks 1953.II–VI, LPSR

[1676] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 5596. l.
[1677] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 5953. l.
[1678] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 113. l.

IeM 4. pārv. 1. daļas pr-ks 1953.VI–1954.IV; LPSR MP VDK 4. daļas pr-ka vietn. 1954.IV–1957.VII, 4. daļas pr-ks 1957.VII–1959.VIII.[1679]

Vederņikovs Arkādijs Vasilija d. (1917) – PSKP b. no 1942. g. V.d.d. no 1945. g.; kapteinis. PSRS Aizsardzības tautas komisariāta Pretizlūkošanas galvenās pārv. Taškentas skolas klausītājs 1945.–1947. g.; LPSR VDM Viļakas apr. daļas Liepnas starppagastu operat. nod. operat. pilnv. un vec. operat. pilnv. 1947.IX–1949.VII, pr-ks 1949.VII–1950; Kārsavas raj. daļas pr-ka vietn. 1950.I–1951.V, Aknīstes raj. daļas pr-ks 1951.V–1953.V.[1680]

Veļičko Jānis Ignāta d. (1920) – PSKP b. no 1948. g. V.d.d. no 1940. g.; kapteinis. LPSR IeTK Liepājas pils. daļas operat. pilnv. palīgs 1940.IX–1941.VI; 201.–43. gv. latv. strēlnieku divīzijas IeTK Sevišķās daļas sevišķā vada ierindnieks 1941.VIII–1943.IV; PSRS VDTK kara cenzūras nod. 2. kategorijas kontrolieris Ziemeļrietumu un 2. Baltijas frontē 1943.IV–1944.VII, Viņņicas apg. pārv. kara cenzūras nod. operat. pilnv. palīgs 1944.VII–1945.IX; LPSR VDTK–VDM Daugavpils pils. daļas operat. pilnv. 1945.X–1946.XII, LPSR VDM "V" daļas, 5. daļas 4. un 5. nod. vec. operat. pilnv. 1946.XII–1950.VIII; PSRS VDM Harkovas skolas klausītājs 1950.VIII–1951.VIII; LPSR VDM–IeM 2. daļas 3. nod. vec. operat. pilnv. 1951.IX–1954.IV; LPSR MP VDK 4. daļas 6. nod. pr-ka vietn. 1954.IV–1955.II, pilnv. Siguldas raj. 1955.II–1960.III.[1681]

Verbovskis Viktors Pētera d. (1912) – PSKP b. no 1938. g. V.d.d. no 1938. g.; majors. LPSR IeTK–VDTK 1. specdaļas vec. operat. pilnv., nod. pr-ks 1940.VII–1941.VI, LPSR IeTK izmeklēšanas grupas nod. pr-ks PSRS IeTK Novosibirskas apg. pārvaldē 1941.IX–1942.VII; PSRS IeTK Augstākās skolas kursants 1942.VII–XI; LPSR VDTK operat. grupas "A" daļas pr-ka vietn. 1943.XI–1944.VII; LPSR VDTK–VDM "A" daļas pr-ka vietn. no 1944.VII.[1682]

Veselovs Aleksandrs Nikolaja d. (1922) – PSKP b. no 1945. g. V.d.d. no 1944. g.; apakšpulkvedis. PSRS VDTK Augstākās skolas kursants Maskavā 1944.XI–1945.XII; LPSR VDTK–VDM Valkas apr.

[1679] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7312. l.
[1680] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 1323. l.
[1681] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 126. l.
[1682] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 1357. l.

daļas operat. pilnv. 1945.XII–1946.V; LPSR VDM 2. daļas operat. pilnv. 1946.V–1948.V, 5. daļas vec. operat. pilnv. 1948.V–1951.X, nod. pr-ks 1951.X–1953.VI, LPSR IeM 4. daļas nod. pr-ks 1953.VI–1954.IV; LPSR MP VDK 4. daļas nod. pr-ks 1954.IV–1960.III, 2. daļas nod. pr-ks 1960.III–XII, 7. daļas pr-ka vietn. 1960.XII–1966.V, 7. daļas pr-ks 1966.V–1973.VIII.[1683]

Vēvers Jānis Jāņa d. (1899) – PSKP b. no 1919. g. V.d.d. no 1922. g.; ģenerālmajors. PSRS IeTK Ceļu transporta daļas pr-ka vietn. Latvijas dzelzceļā 1940.XI–1941.III; LPSR VDTK Izmeklēšanas daļas pr-ks 1941.III–VI, Izmeklēšanas grupas pr-ks Vjatlagā 1941.VII–1942.II; PSRS IeTK–VDTK 4. pārvaldes vec. operat. pilnv. un nod. pr-ka vietn. (atbildīgs par darbu nacistiskās Vācijas okupētajā LPSR teritorijā) 1942.II–1944.I; LPSR VDTK operat. grupas pr-ka vietn. 1944.I–VII; LPSR valsts drošības tautas komisāra vietn. kadru lietās 1944.VII–XI, operatīvajā darbā (no 1946.III – ministra vietn.) 1944.XI–1952.VI; LPSR VDM Rīgas apg. pārvaldes pr-ks 1952.VI–1953.IV; LPSR iekšlietu ministra vietn. 1953.IV–1954.IV; LPSR MP VDK pr-tājs 1954.IV–1963.II; LPSR MP biroja loceklis 1962.V–1963.II.[1684]

Vlasovs Aleksandrs Vladimira d. (1907) – PSKP b. no 1931. g. V.d.d. no 1937. g.; kapteinis. PSRS VDTK Augstākās skolas operatīvo darbinieku sagatavošanas kursu klausītājs Maskavā 1943.IX–1944.III; LPSR VDTK operatīvās grupas vec. operat. pilnv. 1944.III–IX; LPSR VDTK–VDM Madonas apr. daļas vec. operat. pilnv. 1944.IX–1947.IV, Lubānas starppagastu operat. nod. pr-ks 1947.IV–1950.III, Ērgļu raj. daļas pr-ka vietn. 1950.III–1952.I, pr-ks 1952.I–1953.V.[1685]

Voļnovs Andrejs Vasilija d. (1918) – PSKP b. no 1944. g. V.d.d. no 1948. g.; majors. PSRS VDM Augstākās skolas VDM orgānu vadošā operat. sastāva sagatavošanas kursu klausītājs Maskavā 1948.II–1950.VI; LPSR VDM Rūjienas raj. daļas pr-ks 1950.VI–1952.VI, Daugavpils apg. pārvaldes pr-ka vietn. kadru lietās 1952.VII–1953.III, kadru daļas pr-ks 1953.III–VI; LPSR IeM Daugavpils pils. daļas pr-ka

[1683] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9108. l.
[1684] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l.
[1685] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 1514. l.

vietn. 1953.VI–1954.IV; LPSR VDK pilnv. vietn. Tukuma raj. 1954.V–1955.II, pilnv. 1955.II–1958.IV.[1686]

Ziediņš Ernests Jāņa d. (1919) – PSKP b. no 1945. g. V.d.d. no 1946. g.; kapteinis. Valmieras drāmas teātra direktors 1945.I–1946.I; LPSR VDM Valmieras apr. daļas tulks 1946.IV–IX, operat. pilnv. 1946.IX–XI, vec. operat. pilnv. 1946.XI–1948., 2-N nod. pr-ka vietn. 1948.–1950. g.; PSRS VDM vadošā operatīvā sastāva sagatavošanas skolas kursants 1949.–1950. g.; Valmieras raj. daļas pr-ka vietn. 1950.III–XII, Cēsu raj. daļas pr-ka vietn. 1950.XII–1953.III; LPSR IeM Ogres raj. daļas pr-ks 1953.III–1954.V; LPSR MP VDK pilnv. Ogres raj. 1954.V–1958.IX.[1687]

Zoļins Ignatijs Jermolaja d. (1908) – PSKP b. no 1939. g. V.d.d. no 1939. g.; apakšpulkvedis. LPSR VDM Gulbenres apr.–raj. daļas pr-ka vietn. 1949.I–1950.VI, pr-ks 1950.VI–1952.VII.[1688]

Zujāns Ivans Donāta d. (1910) – PSKP b. no 1944. g. V.d.d. no 1940. g.; majors. LPSR IeTK Daugavpils pils. daļas 2. nod. operat. pilnv. 1940.VIII–1941.V; LPSR VDTK Daugavpils pils. daļas slepenās politiskās nodaļas operat. pilnv. 1941.V–VI; PSRS IeTK operatīvi čekistisko kursu klausītājs Kuibiševā 1942.II–III; PSRS IeTK Augstākās skolas kursu klausītājs Maskavā 1942.IV–1943.II; PSRS VDTK 4. pārv. operat. pilnv. rezervē 1943.V–1944.II; LPSR VDTK operat. grupā apr. daļas pr-ka amatā 1944.III–VIII, Abrenes apr. daļas pr-ks 1944.VIII–IX; LPSR VDTK 2. daļas 3. nod. pr-ks 1944.IX–1945.VII; LPSR VDTK–VDM 2. daļas pr-ka vietn. 1945.VII–1946.XI, 2-N daļas pr-ks 1946.XI–1950.IV, 2. daļas pr-ks 1950.IV–1953.V; iekšlietu, no 1962.IX sabiedriskās kārtības sargāšanas ministrs 1953.V–1963.II.[1689]

Živilovs Aleksejs Aleksandra d. (1912) – PSKP b. no 1943. g. V.d.d. no 1942. g.; kapteinis. LPSR VDTK–VDM Daugavpils pilsētas daļas operat. pilnv. 1944.–1947., Talsu apr. daļas Valdemārpils starppagastu operat. nod. vec. operat. pilnv. 1947.III–XII, Upesgrīvas

[1686] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 1554. l.
[1687] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 473. l.
[1688] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 523. l.
[1689] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l.

starppagastu operat. nod. pr-ks 1947.XII–1950.I, Priekules raj. daļas pr-ks 1950.I–1952.II.[1690]

Žoltišovs Pēteris Stepana d. (1916) – PSKP b. no 1943. g. V.d.d. 1941.–1955. g.; majors. PSRS VDTK starpnovadu skolas kursants Novosibirskā 1944.V–VII; LPSR VDTK–VDM Rēzeknes apr.–raj. daļas vec. izmeklētājs 1944.VII–1946.X, operatīvās, vēlāk izmeklēšanas nod. pr-ks 1946.X–1951.IV, Valmieras raj. daļas izmeklēšanas nod. pr-ks 1951.IV–1952.VIII, Liepājas pils. daļas vec. izmeklētājs, pēc tam Liepājas apg. pārvaldes izmeklēšanas daļas pr-ka vietn. 1952.VIII–1953.VI; LPSR IeM Aknīstes raj. daļas pr-ka vietn. 1953.VI–XI, pr-ks 1953.XI–1954.V; LPSR MP VDK pilnv. Aknīstes raj. 1954.V–1955.IX; Aknīstes MTS kompartijas pirmorganizācijas sekretārs 1955.IX–1956.II; LKP Ilūkstes raj. komitejas sekretārs Aknīstes MTS zonā 1956.II–1957.VIII.[1691]

Žukovs Aleksejs Sergeja d. (1923) – PSKP b. no 1946. g. V.d.d. no 1945. g.; kapteinis. PSRS VDTK–VDM skolas klausītājs Taškentā 1945.XI–1947.II; LPSR VDM Aizputes apr.–raj. daļas pilnv. un vec. operat. pilnv. 1947.II–1950.III, Bauskas raj. daļas vec. operat. pilnv. 1950.III–1951.XII; VDM–IeM Rūjienas raj. daļas pr-ka vietn. 1951.XII–1952.VIII, pr-ks 1952.VIII–1953.VI, pr-ka vietn. 1953.VI–IX, Neretas raj. daļas pr-ka vietn. 1953.IX–1954.IV; LPSR MP VDK pilnv. vietn. Neretas raj. 1954.IV–1955.I, pilnv. Viļānu raj. 1955.I–1960.III.[1692]

[1690] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 226. l.
[1691] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 216. l.
[1692] LVA, LVA, PA-15500. f., 2. apr., 248. l.

The Analysis of the 'Nomenclature' Personnel Files of the Central Committee of the Communist Party of Latvia of the LSSR KGB Staff

Identification and research of the structure of the LSSR KGB (hereinafter – KGB) personnel is a very important task in the work of the Government Commission for KGB Research. Unfortunately, the complete KGB archives or at least the full list of KGB staff are not available to Latvian scholars.

The only available documentary sources are the documents of the Central Committee of the Communist Party of Latvia. This is the so-called 'nomenclature' personnel list which includes the files of the leading KGB officials (these files are available at the premises of the Latvian State Archive of the Latvian National Archive). These files contain the biographical information of the mentioned officials, their career in the KGB, nationality, education, rewards, punishments (for breaking certain rules of the Communist Party), reassignments and the termination of their office. On the basis of these documents it is possible to create a list of notable KGB officials and even their biographical dictionary.

The KGB personnel files are not separated from other nomenclature files of the Central Committee of the Communist Party of the LSSR; there is no catalogue that could help to extract the necessary information. Therefore, the analysis of the nomenclature files takes time. Moreover, one has to take into account that it is necessary to evaluate the protocols of the Bureau of the Central Committee of the Communist Party of the LSSR. These contain information on matters of state security and the personnel of the KGB. However, research will not be complete without the files containing the KGB personnel records starting from the mid-1960s until 1991. Up to now, the search for these files has been unsuccessful. Thus, this research has mainly focused on files from 1944 until 1965.

The personnel files of the KGB officials from 1944 until 1965 testify that those officials actively took part or even organized the mass deportation on 25 March 1949 while fighting resistance movements. The 'chekist' personnel of the period from 1944 until

1965 could be characterized as being poorly educated, with most having only primary education. The majority of them began their 'chekist' career in the middle or late 1930s in the USSR. Some of them had the experience of 'chekist' activities in Latvia during the time period from 1940 until 1941. Among these KGB officials, there were former participants of Latvian communist underground.

The present research project continues previous research started in 2015.

Arh. Heinriha Šēla savrupnams, 1873. 1976. gada Kārļa Kangera foto.

